

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Jātakapāliya samvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

JĀTAKATṬHAKATHĀ

(Tatiyo bhāgo)

Buddhavasse 2552

Marammavasse 1370

AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1959

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 38

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ည ṇa
ဋ ta	ဌ tha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဘ ha ဌ ḷa ၵ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

◌ာ = ā ◌ိ = i ◌ီ = ī ◌ု = u ◌ူ = ū ◌ေ = e ◌ေဝ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကေဝ ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခုူ khū	ခေ khe	ခေဝ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

ကက kka	ဃ် ṅha	ဏှ ṇṭha	ဈှ dhya	ဗှ pla	လှ lla
က့ kka	ဓ cca	ဏှ ṇḍa	ဓှ dhva	ဗှ pba	လှ lya
ကျ kya	ဆ ccha	ဏှ ṇṇa	ဇှ nta	ဗှ bbha	လှ lha
ကြ kri	ဇ jja	ဏှ ṇha	နှ ntva	ဗှ bya	ဂှ vha
ကလ kla	ဈှ jjha	တ္တ tta	ဇှ ntha	ဗှ bra	တ္တ sta
က့က kva	ည ṅṅa	တ္တ ttha	နှ nda	ဗှ mpa	တ္တ stta
ဈှ khya	ည ṅṅha	တ္တ tva	ဇှ ndra	ဗှ mpha	တ္တ sna
ဓှ khva	ည ṅṅca	တ္တ tya	ဇှ ndha	ဗှ mba	တ္တ sya
ဂှ gga	ဆှ ṅṅcha	တြ tra	ဇှ nna	ဗှ mbha	သှ ssa
ဗှ ggha	ညှ ṅṅja	ဇှ dda	ဈှ nya	ဗှ mma	သှ sma
ဈှ gya	ညှ ṅṅjha	ဇှ ddha	ဇှ nha	ဗှ mya	သှ sva
ဂှ gra	ဇှ ṭta	ဈှ dya	ဗှ ppa	ဗှ mha	တ္တ hma
ကံ ṅka	ဇှ ṭṭha	တြ dra	ဗှ ppha	ဗှ yya	တ္တ hva
ခံ ṅkha	ညှ ḍḍa	ဇှ dva	ဗှ pya	ဗှ yha	ဇှ ḷha
ဝံ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Jātakatṭhakathā

Tatīyabhāga

Mātikā

Piṭṭhaṅka

4. Catukkanipāta

1. Kāliṅgavagga

1. Cūlakāliṅgajātakavaṇṇanā (301)	1
2. Mahā-assārohajātakavaṇṇanā (302)	8
3. Ekarājajātakavaṇṇanā (303)	12
4. Daddarajātakavaṇṇanā (304)	14
5. Sīlavīmaṃsanajātakavaṇṇanā (305)	16
6. Sujātājātakavaṇṇanā (306)	19
7. Palāsajātakavaṇṇanā (307)	21
8. Sakuṇājātakavaṇṇanā (308)	24
9. Chavajātakavaṇṇanā (309)	26
10. Seyyajātakavaṇṇanā (310)	29

2. Pucimandavagga

1. Pucimandajātakavaṇṇanā (311)	31
2. Kassapamandiyajātakavaṇṇanā (312)	34
3. Khantivādījātakavaṇṇanā (313)	37
4. Lohakumbhijātakavaṇṇanā (314)	41
5. Sabbamaṃsalābhajātakavaṇṇanā (315)	45
6. Sasapaṇḍitajātakavaṇṇanā (316)	48
7. Matarodanajātakavaṇṇanā (317)	52
8. Kaṇaverajātakavaṇṇanā (318)	54

Mātikā			Piṭṭhaṅka
9. Tittirajātakavaṇṇanā (319)	59
10. Succajajātakavaṇṇanā (320)	61

3. Kuṭidūsakavagga

1. Kuṭidūsakajātakavaṇṇanā (321)	65
2. Duddubhajātakavaṇṇanā (322)	69
3. Brahmadatajātakavaṇṇanā (323)	72
4. Cammasātakajātakavaṇṇanā (324)	75
5. Godharājajātakavaṇṇanā (325)	77
6. Kakkārujajātakavaṇṇanā (326)	79
7. Kākavatijajātakavaṇṇanā (327)	83
8. Ananusociyajātakavaṇṇanā (328)	85
9. Kālabāhujajātakavaṇṇanā (329)	89
10. Sīlavīmaṃsajajātakavaṇṇanā (330)	92

4. Kokilavagga

1. Kokilajātakavaṇṇanā (331)	94
2. Rathalaṭṭhiajātakavaṇṇanā (332)	96
3. Pakkagodhajātakavaṇṇanā (333)	98
4. Rājovādajātakavaṇṇanā (334)	100
5. Jambukajātakavaṇṇanā (335)	103
6. Brahāchattajātakavaṇṇanā (336)	105
7. Piṭhajātakavaṇṇanā (337)	109
8. Thusajātakavaṇṇanā (338)	111
9. Bāverujātakavaṇṇanā (339)	115
10. Visayahajātakavaṇṇanā (340)	118

5. Cūlakuṇālavagga

1. Kaṇḍarījātakavaṇṇanā (341)	121
2. Vānaraajātakavaṇṇanā (342)	121

Mātikā			Piṭṭhaṅka
3. Kuntinījātakavaṇṇanā (343)	123
4. Ambajātakavaṇṇanā (344)	125
5. Rājakumbhajātakavaṇṇanā (345)	128
6. Kesavajātakavaṇṇanā (346)	130
7. Ayakūtajātakavaṇṇanā (347)	134
8. Araññajātakavaṇṇanā (348)	136
9. Sandhibhedajātakavaṇṇanā (349)	137
10. Devatāpañhajātakavaṇṇanā (350)	140
Uddānagāthā	140

5. Pañcakanipāta

1. Maṇikuṇḍalavagga

1. Maṇikuṇḍalajātakavaṇṇanā (351)	142
2. Sujātajātakavaṇṇanā (352)	144
3. Venasākhajātakavaṇṇanā (353)	146
4. Uragejātakavaṇṇanā (354)	150
5. Ghaṭajātakavaṇṇanā (355)	156
6. Korañḍiyajātakavaṇṇanā (356)	158
7. Laṭukikajātakavaṇṇanā (357)	161
8. Cūḷadhammapārajātakavaṇṇanā (358)	165
9. Suvaṇṇamigajātakavaṇṇanā (359)	169
10. Suyonandījātakavaṇṇanā (360)	173

2. Vaṇṇārohavagga

1. Vaṇṇārohajātakavaṇṇanā (361)	176
2. Silavīmaṃsajātakavaṇṇanā (362)	179
3. Hirijātakavaṇṇanā (363)	182
4. Khajjopanakajātakavaṇṇanā (364)	183

Mātikā		Piṭṭhaṅka
5. Ahituṇḍikajātakavaṇṇanā (365)	184
6. Gumbiyajātakavaṇṇanā (366)	186
7. Sāliyajātakavaṇṇanā (367)	188
8. Tacasārajātakavaṇṇanā (368)	190
9. Mittavindakajātakavaṇṇanā (369)	192
10. Palāsajātakavaṇṇanā (370)	194

3. Aḍḍhavagga

1. Dīghītikosalajātakavaṇṇanā (371)	197
2. Migapotakajātakavaṇṇanā (372)	199
3. Mūsikajātakavaṇṇanā (373)	201
4. Cūḷadhanuggahajātakavaṇṇanā (374)	205
5. Kapotajātakavaṇṇanā (375)	210
Uddānagāthā	213

6. Chakkanipāta

1. Avāriyavagga

1. Avāriyajātakavaṇṇanā (376)	214
2. Setaketujātakavaṇṇanā (377)	218
3. Darīmukhajātakavaṇṇanā (378)	223
4. Nerujātakavaṇṇanā (379)	231
5. Āsaṅkajātakavaṇṇanā (380)	234
6. Migāloparajātakavaṇṇanā (381)	239
7. Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā (382)	241
8. Kukkuṭajātakavaṇṇanā (383)	249
9. Dhammadhajātakavaṇṇanā (384)	252
10. Nandiyamigarājjajātakavaṇṇanā (385)	255

Mātikā

Piṭṭhaṅka

2. Kharaputtavagga

1. Kharaputtajātakavaṇṇanā (386)	259
2. Sūcijātakavaṇṇanā (387)	265
3. Tuṇḍilajātakavaṇṇanā (388)	269
4. Suvaṇṇakakkāṭakajātakavaṇṇanā (389)	275
5. Mayhakajātakavaṇṇanā (390)	280
6. Vijjādhara-jātakavaṇṇanā (391)	285
7. Siṅghapupphajātakavaṇṇanā (392)	289
8. Viḅhāsādajātakavaṇṇanā (393)	291
9. Vaṭṭakajātakavaṇṇanā (394)	293
10. Pārāvatajātakavaṇṇanā (395)	295
Uddānagāthā	297

7. Sattakanipāta

1. Kukkuvagga

1. Kukku-jātakavaṇṇanā (396)	298
2. Manojajātakavaṇṇanā (397)	302
3. Sutanujātakavaṇṇanā (398)	305
4. Mātuposakagijjhajātakavaṇṇanā (399)	310
5. Dabbhapupphajātakavaṇṇanā (400)	312
6. Paṇṇakajātakavaṇṇanā (401)	317
7. Sattubhastajātakavaṇṇanā (402)	321
8. Aṭṭhisenajātakavaṇṇanā (403)	330
9. Kapijātakavaṇṇanā (404)	334
10. Bakajātakavaṇṇanā (405)	337

2. Gandhāravagga

1. Gandhārajātakavaṇṇanā (406)	343
2. Mahākapijātakavaṇṇanā (407)	349

Mātikā	Piṭṭhaṅka
3. Kumbhakārajātakavaṇṇanā (408)	354
4. Daḷhadhammajātakavaṇṇanā (409)	362
5. Somadattajātakavaṇṇanā (410)	367
6. Susīmajātakavaṇṇanā (411)	369
7. Koṭasimbaliijātakavaṇṇanā (412)	375
8. Dhūmakārijātakavaṇṇanā (413)	378
9. Jāgarajātakavaṇṇanā (414)	381
10. Kummāsapiṇḍijātakavaṇṇanā (415)	384
11. Parantapajātakavaṇṇanā (416)	393
Uddānagāthā	400

8. Aṭṭhakanipāta

1. Kaccānijātakavaṇṇanā (417)	401
2. Aṭṭhasaddajātakavaṇṇanā (418)	407
3. Sulasājātakavaṇṇanā (419)	413
4. Sumaṅgalajātakavaṇṇanā (420)	417
5. Gaṅgamālajātakavaṇṇanā (421)	422
6. Cetiyaajātakavaṇṇanā (422)	431
7. Indriyaajātakavaṇṇanā (423)	438
8. Ādittajātakavaṇṇanā (424)	445
9. Aṭṭhānajātakavaṇṇanā (425)	450
10. Dīpijātakavaṇṇanā (426)	455
Uddānagāthā	458

9. Navakanipāta

1. Giijhajātakavaṇṇanā (427)	459
2. Kosambiyajātakavaṇṇanā (428)	462
3. Mahāsuvajātakavaṇṇanā (429)	467

Mātikā			Piṭṭhaṅka
4. Cūḷasuvajātakavaṇṇanā (430)	471
5. Haritacajātakavaṇṇanā (431)	473
6. Padakusalamāṇavajātakavaṇṇanā (432)	477
7. Lomasakassapajātakavaṇṇanā (433)	488
8. Cakkavākajātakavaṇṇanā (434)	493
9. Haliddirāgajātakavaṇṇanā (435)	498
10. Samuggajātakavaṇṇanā (436)	501
11. Pūtimaṃsajātakavaṇṇanā (437)	506
12. Daddarajātakavaṇṇanā (438)	511
Uddānagāthā	517

Jātakatṭhakathāya tatiyabhāge mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Jātakatṭhakathā

(Tatiyo bhāgo)

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

4. Catukkanipāta

1. Kāliṅgavagga

1. Cūlakāliṅgajātakavaṇṇanā (301)

Vivarathi'māsaṃ dvāranti idaṃ Satthā Jetavane viharanto catunnaṃ paribbājjikānaṃ pabbajjaṃ ārabba kathesi. Vesāliyaṃ kira Licchavirājūnaṃ satta sahaṣṣāni satta satāni satta ca Licchavī vasimsu. Te sabbepi pucchāpaṭipucchācittakā ahesuṃ. Atheko pañcasu vādasatesu byatto nigaṇṭho Vesāliyaṃ sampāpuṇi, te tassa saṅgahaṃ akaṃsu. Aparāpi evarūpā nigaṇṭhī sampāpuṇi. Rājāno dvepi jane vādaṃ kāresuṃ, ubhopi sadisāva ahesuṃ. Tato Licchavīnaṃ etadahosi “ime dvepi paṭicca uppanno putto byatto bhavissatī”ti. Tesāṃ vivāhaṃ kāretvā dvepi ekato vāsesuṃ. Atha nesaṃ saṃvāsamanvāya paṭipāṭiyā catasso dārikāyo eko ca dārako jāyi, dārikānaṃ “Saccā, Lolā, Avadhārikā, Paṭicchādā”ti¹ nāmaṃ akaṃsu, dārakassa “Saccako”ti.

1. Saccā Lolā Avavādakā Paṭācārāti (Sī), Saccā Sobhā Adhivāsakā Paṭicchārāti (Syā) Ma-Ṭṭha 2. 170 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

te pañcapi janā viññutam pattā mātito pañca vādasatāni, pitito pañca vādasatānīti vādasahassam uggaṇhimsu. Mātāpitaro dārikānam evam ovadimsu “sace koci gihī tumhākam vadam bhindissati, tassa pādaparićārikā bhaveyyātha. Sace pabbajito bhindissati, tassa santike pabbajeyyāthā”ti.

Aparabhāge mātāpitaro kalamakamsu. Tesu kālakesu Saccakanigaṇṭho tattheva Vesāliyam Licchavīnam sippam sikkhāpento vasi. Bhaginiyo jambusākhā gahetvā vādatthāya nagarā nagaram caramānā Sāvattim patvā nagaradvāre sākham nikhaṇitvā “yo amhākam vadam āropetum sakkoti gihī vā pabbajito vā, so etam pamsupuñjam pādehi vikiritvā pādeheva sākham maddatū”ti dārikānam vatvā bhikkhāya nagaram pavisimsu. Athāyasmā Sāriputto asammaṭṭhaṭṭhānam sammajjitvā rittaghaṭesu pāniyam upaṭṭhapetvā gilāne ca paṭijaggitvā divātarā Sāvattim piṇḍāya pavisanto tam sākham disvā dārake pucchi, dārikā tam pavattim ācikkhimsu. Thero dārakeheva pātāpetvā maddāpetvā “yehi ayam sakhā ṭhapitā, te katabhattakiccāva āgantvā Jetavanadvāraakoṭṭhake mam passantū”ti dārikānam vatvā nagaram pavisitvā katabhattakicco vihāradvāraakoṭṭhake aṭṭhāsi. Tāpi paribbājikā bhikkhāya caritvā āgatā sākham madditam disvā “kenāyam madditā”ti vatvā “Sāriputtattherena, sace tumhe vādatthikā, Jetavanadvāraakoṭṭhakaṁ gacchathā”ti dārakehi vuttā puna nagaram pavisitvā mahājanam sannipātetvā vihāradvāraakoṭṭhakaṁ gantvā theram vādasahassam pucchimsu. Thero tam vissajjetvā “aññam kiñci jānāthā”ti pucchi. Na jānāma sāmīti. Aham pana vo kiñci pucchāmīti. Puccha sāmī, jānantiyo kathessāmīti.

Thero “ekam nāma kin”ti pucchi, tā na jānimsu, thero vissajjesi. Tā “amhākam sāmī parājayo, tumhākam jayo”ti āhamsu. Idāni kim karissathāti. Amhākam mātāpitūhi ayam ovādo dinno “sace vo gihī vadam bhindissati, tassa pajāpatiyo bhaveyyātha. Sace pabbajito, tassa santike pabbajeyyāthā”ti, pabbajjam no dethāti. Thero “sādhū”ti vatvā tā Uppalavaṇṇāya theriyā santike pabbājesi. Tā sabbāpi na cirasseva arahattam pāpuñimsu.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Sāriputtatthero catunnam paribbājikānam avassayo hutvā sabbā arahattam pāpesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa etāsam avassayo ahosi, idāni pana pabbajjābhisekam dāpesi, pubbe rājamahesiṭṭhāne ṭhapesī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Kālīngaraṭṭhe Dantapuranagare Kālīngarāje rajjam kārente Assakaraṭṭhe Pāṭalinagare¹ Assako nāma rājā rajjam kāresi. Kālīngo sampannabalavāhano sayampi nāgabalo paṭiyodham na passati. So yujjhikāmo hutvā amaccānam ārocesi “aham yuddhatthiko, paṭiyodham pana na passāmi, kim karomā”ti. Amaccā “attheko mahārāja upāyo, dhītarō te catasso uttamarūpadharā, tā pasādhetvā paṭicchannayāne nisīdāpetvā balaparivutā gāmanigamarājadhāniyo carāpetha. Yo rājā tā attano gehe kātukāmo bhavissati, tena saddhim yuddham karissāmā”ti vadimsu. Rājā tathā kāresi. Tāhi gatagataṭṭhāne rājāno bhayena tāsam nagaram pavisitum na denti, paṇṇākāram pesetvā bahinagareyeva vasāpentī. Evaṃ sakalajambudīpaṃ vicarivā Assakaraṭṭhe Pāṭalinagaraṃ pāpuṇimsu. Assakopi nagaradvārāni pidahāpetvā paṇṇākāram pesesi. Tassa Nandiseno nāma amacco paṇḍito byatto upāyakusalo. So cintesi “imā kira rājadhītarō sakalajambudīpaṃ vicarivā paṭiyodham na labhimsu, evaṃ sante jambudīpo tuccho nāma ahosi, aham Kālīngena saddhim yujjhissāmī”ti. So nagaradvāram gantvā dovārike āmantetvā tāsam dvāram vivarāpetum paṭhamam gāthamāha—

1. “Vivarathi’ māsam dvāram, nagaram pavisantu Aruṇarājassa.
Sihena susiṭṭhena, surakkhitam Nandisenenā”ti.

Tattha **Aruṇarājassāti** so hi rajje paṭiṭṭhitakāle raṭṭhanāmasena Assako² nāma jāto, kuladattiyam panassa nāmam

1. Potalinagare (Sī), Potalanagare (Syā)

2. Kālīngo viya Assako (Sī)

Aruṇoti. Tenāha “Aruṇarājassā”ti. **Sīhenāti** purisasīhena. **Susitthenāti** ācariyehi suṭṭhu anusāsitena. **Nandisenenāti** mayā Nandisenena nāma.

So evaṃ vatvā dvāraṃ vivarāpetvā tā gahetvā Assakarañño datvā “tumhe mā bhāyittha, yuddhe sati ahaṃ jinissāmi, imā uttamarūpadharā rājadhītarō mahesiyo karoṭhā”ti tāsāṃ abhisekaṃ dāpetvā tāhi saddhim āgate purise “gacchatha tumhe rājadhītūnaṃ Assakarājena mahesiṭṭhāne ṭhapitabhāvaṃ tumhākaṃ rañño ācikkhathā”ti uyyojesi. Te gantvā ārocesuṃ. Kāliṅgo “na hi nūna so mayhaṃ balaṃ jānāti”ti vatvā tāvadeva mahatiyā senāya nikkhami. Nandisenō tassa āgamaṇaṃ ñatvā “attano kira rajjasīmāyameva hotu, mā amhākaṃ rañño rajjasīmaṃ okkamatu, ubhinnaṃ rajjānaṃ antare yuddhaṃ bhavissatī”ti sāsanaṃ pesesi. So sāsanaṃ sutvā attano rajjapariyanteyeva aṭṭhāsi. Assakopi attano rajjapariyante aṭṭhāsi. Tadā bodhisatto isipabbajjaṃ pabbajitvā tesāṃ dvinnaṃ rajjānaṃ antare paṇṇasālāyaṃ vasati. Kāliṅgo cintesi “samaṇā nāma kiñci jānissanti, ko jānāti, kiṃ bhavissati, kassa jayo vā parājayo vā bhavissati, tāpasāṃ pucchissāmi”ti aññātakavesena bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā paṭisanthāraṃ katvā “bhante Kāliṅgo ca Assako ca yujjhītukāmā attano attano rajjasīmāyameva ṭhitā, etesu kassa jayo bhavissati, kassa parājayo”ti pucchi. Mahāpuñña ahaṃ “asukassa jayo, asukassa parājayo”ti na jānāmi, Sakko pana devarājā idhāgacchati, tamahaṃ pucchitvā kathessāmi, sve āgaccheyyāsīti. Sakko bodhisattassa upaṭṭhānaṃ āgantvā nasīdi, atha naṃ bodhisatto tamatthaṃ pucchi. Bhante Kāliṅgo jinissati, Assako parājissati¹, idaṅcīdaṅca pubbanimittaṃ paññāyissatīti.

Kāliṅgo punadivase āgantvā pucchi, bodhisattopissa ācikkhi. So “kiṃ nāma pubbanimittaṃ bhavissatī”ti apucchitvāva “ahaṃ kira jinissāmi”ti utṭhāya tuṭṭhiyā pakkāmi. Sā kathā vitthārikā ahosi. Taṃ sutvā Assako Nandisenāṃ pakkosāpetvā “Kāliṅgo kira

1. Parajjissati (Sī, Ka)

jinissati, mayam parājissāma, kim nu kho kātabban”ti āha. So “ko etam jānāti mahārāja, kassa jayo vā parājayo vā, tumhe mā cintayitthā”ti rājānam assāsetvā bodhisattam upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “bhante ko jinissati, ko parājissati”ti pucchi. Kāliṅgo jinissati, Assako parājissatīti. Bhante jinantassa pubbanimittam kim bhavissati, kim parājinantassāti. Mahāpuñña jinantassa ārakkhadevatā sabbaseto usabho bhavissati, itarassa sabbakāḷako, ubhinnampi ārakkhadevatā yujjhivā jayaparājayam karissantīti. Nandiseno tam sutvā uṭṭhāya gantvā rañño sahāye sahasamatte mahāyodhe gahetvā avidūre pabbatam abhiruyha “ambho amhākam rañño jīvitam dātum sakkhissathā”ti pucchi. Āma sakkhissāmāti. Tena hi imasmim papāte patathāti. Te patitum ārabhimso. Atha ne vāretvā “alam ettha patanena, amhākam rañño jīvitam dātum suhadayā anivattino hutvā yujjhathā”ti āha. Te sampaṭicchimso.

Atha saṅgāme upaṭṭhite Kāliṅgo “aham kira jinissāmī”ti vosānam āpajji, balakāyāpissa “amhākam kira jayo”ti vosānam āpajjitvā sannāham akatvā vaggavaggā hutvā yathāruci pakkamimso, vīriyakaraṇakāle vīriyam na karimso. Ubhopi rājāno assam abhiruhitvā “yujjhissāmā”ti aññamaññaṃ upasaṅkamanti. Ubhinnaṃ ārakkhadevatā purato gantvā Kāliṅgarañño ārakkhadevatā sabbaseto usabho ahoṣi, itarassa sabbakāḷako. Tā devatāpi aññamaññaṃ yujjhanākāram dassentā upasaṅkamimso. Te pana usabhā ubhinnaṃ rājūnamyeva paññāyanti, na aññesam. Nandiseno Assakam pucchi “paññāyati te mahārāja ārakkhadevatā”ti. Āma paññāyatīti. Kenākārenāti. Kāliṅgarañño ārakkhadevatā sabbaseto usabho hutvā paññāyati, amhākam ārakkhadevatā sabbakāḷako kilamanto hutvā tiṭṭhatīti. Mahārāja tumhe mā bhāyatha, mayam jinissāma, Kāliṅgo parājissati, tumhe assapiṭṭhito otarivā imam sattim gahetvā susikkhitasindhavam udarapasse vāmahatthena uppīletvā iminā purisasahassena saddhim vegena gantvā Kāliṅgarañño ārakkhadevatam sattippahārena pātetha, tato mayam sahasamattā sattisahassena

paharissāma, evaṃ Kālīṅgassa ārakkhadevatā nassissati, tato Kālīṅgo parājissati, mayam jinissāmāti. Rājā “sādhū”ti Nandisenena dinnasaññāya gantvā sattiyā pahari, sūrayodhasahassāpi amaccā sattisahassena paharimsu. Ārakkhadevatā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi, tāvadeva Kālīṅgo parājitvā palāyi. Tam palāyamānaṃ disvā sahasamattā amaccā “Kālīṅgo palāyati”ti unnadimsu. Kālīṅgo maraṇabhayaabhīto palāyamāno tam tāpasam akkosanto dutiyam gāthamāha—

2. “Jayo Kālīṅgāna’ masayhasāhinam,
Parājayo anayo¹ Assakānam.
Iceva te bhāsitaṃ brahmacāri,
Na ujjubhūtā vitatham bhaṇantī”ti.

Tattha **asayhasāhinanti** asayham dussaham sahitum samatthānam. **Iceva te bhāsitanti** evam tayā kūṭatāpasa lañjam gahetvā parājinakarājānam jinissati, jinanaṛājānañca parājissatīti bhāsitaṃ. **Na ujjubhūtāti** ye kāyena vācāya manasā ca ujjubhūtā, na te musā bhaṇantīti.

Evaṃ so tāpasam akkosanto palāyanto attano nagarameva gato, nivattitvā oloketumpi nāsakkhi. Tato katipāhaccayena Sakko tāpasassa upaṭṭhānam agamāsi. Tāpaso tena saddhim kathento tatiyam gāthamāha—

3. “Devā musāvāda’ mupātivattā,
Saccam dhanam paramam tesu Sakka².
Tam te musā bhāsitaṃ devarāja,
Kim vā paṭicca Maghavā mahindā”ti.

Tattha **tam te musā bhāsitanti** yam tayā mayham bhāsitaṃ, tam atthabhañjanakamusāvādam kathentena tayā musā bhāsitaṃ, tayā kim kāraṇam paṭicca evam bhāsitanti.

1. Ajayo (Syā), anvito (Ka)

2. Saccam tatham paramam karam nu Sakka (Syā)

Taṃ sutvā Sakko catutthaṃ gāthamāha—

4. “Nanu te sutam brāhmaṇa bhaññamāne,
Devā na issanti purisaparakkamassa.
Damo samādhi manaso abhejjo,
Abyaggaṭā nikkamanañca kāle.
Daḷhañca viriyam purisaparakkamo ca,
Teneva āsi vijayo Assakānan”ti.

Tassattho—kiṃ tayā brāhmaṇa tattha tattha vacane bhaññamāne idaṃ na sutapubbaṃ, yaṃ¹ devā purisaparakkamassa na issanti na usūyanti, Assakarañño vīriyakaraṇavasena attadamanasaṅkhāto **damo**, samaggabhāvena **manaso abhejjo**, abhejjasamādhi, Assakarañño saḥāyānaṃ vīriyakaraṇakāle **abyaggaṭā**² yathā Kāliṅgassa manussā vaggavaggā hutvā osakkimsu, evaṃ anosakkanam³ samaggabhāvena abhejjacittānaṃ **vīriyañca purisaparakkamo** ca thiro ahoṣi, teneva kāraṇena Assakānaṃ jayo ahoṣīti.

Palāte ca pana Kāliṅge Assakarājā vilopaṃ gāhāpetvā attano nagaram gata. Nandiseno Kāliṅgassa sāsanam pesesi “imāsam catunnam rājakaññānaṃ dāyajjakoṭṭhāsam pesetu, sace na peseti, kātabbamettha jānissāmī”ti. So taṃ sāsanam sutvā bhītasito tāhi laddhabbadāyajjam pesesi, tato paṭṭhāya samaggavāsam vasimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Kāliṅgarañño dhītarō imā daharabhikkhuniyo ahesuṃ, Nandiseno Sāriputto, tāpaso pana ahameva ahoṣin”ti.

Cūḷakāliṅgajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Yathā (Sī, Syā)

2. Abyaggaṭāya (Syā, I, Ka)

3. Anosakkānaṃ (Ka)

2. Mahā-assārohajātakavaṇṇanā (302)

Adeyyesu dadam̄ dānanti idam̄ Satthā Jetavane viharanto
 Ānandattheram̄ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā kathitameva.
 Satthā “porāṇakapaṇḍitāpi attano upakāravaseneva karimsū”ti vatvā idhāpi
 atītam̄ āhari.

Atīte bodhisatto Bārāṇasirājā hutvā dhammena samena rajjam̄ kāreti,
 dānam̄ deti, sīlam̄ rakkhati. So “paccantam̄ kupitam̄ vūpasamessāmī”ti
 balavāhanaparivuto gantvā parājīto assam̄ abhiruhitvā palāyamāno ekam̄
 paccantagāmam̄ pāpuṇi. Tattha timsa janā rājasevakā vasanti. Te pātova
 gāmamajjhe sannipatitvā gāmakiccam̄ karonti. Tasmim̄ khaṇe rājā
 vammitam̄¹ assam̄ abhiruhitvā alaṅkatapaṭiyatto gāmadvārena antogāmam̄
 pāvīsi. Te “kim̄ nu kho idan”ti bhītā palāyitvā sakasakagehāni pavisimsu.
 Eko panettha attano geham̄ agantvā² rañño paccuggamanam̄ katvā “rājā kira
 paccantam̄ gato”ti suyyati, kosi tvam̄ rājapuriso corapurisoti. Rājapuriso
 sammāti. “Tena hi ethā”ti rājānam̄ geham̄ netvā attano pīṭhake nisīdāpetvā
 “ehi bhaddhe sahāyakassa pāde dhovā”ti bhariyam̄ tassa pāde dhovāpetvā
 attano balānurūpena āhāram̄ datvā “muhuttam̄ vissamathā”ti sayanam̄
 paññāpesi, rājā nipajji. Itaro assassa sannāham̄ mocetvā caṅkamāpetvā
 udakam̄ pāyetvā piṭṭhim̄ telena makkhetvā tiṇam̄ adāsi. Evam̄ tayo cattāro
 divase rājānam̄ paṭijaggitvā “gacchāmham̄ sammā”ti vutte puna rañño ca
 assassa ca kattabbayuttakam̄ sabbamakāsi. Rājā tussitvā gacchanto “aham̄
 samma Mahā-assāroho nāma, nagaramajjhe amhākam̄ geham̄, sace kenaci
 kiccena nagaram̄ āgacchasi, dakkhiṇadvāre ṭhatvā dovārikam̄ ‘Mahā-
 assāroho kataragehe vasatī’ti pucchitvā dovārikam̄ gahetvā amhākam̄ geham̄
 āgaccheyyāsī”ti vatvā pakkāmi.

Balakāyopi rājānam̄ adisvā bahinagare khandhāvāram̄ bandhitvā ṭhito
 rājānam̄ disvā paccuggantvā parivāresi. Rājā nagaram̄ pavisanto dvārantare

1. Damakam̄ (Syā)

2. Gantvā (Sī, Syā, I)

thatvā dovārikaṃ pakkosāpetvā mahājanam paṭikkamāpetvā “tāta eko Paccantagāmaṃ māṃ daṭṭhukāmo āgantvā ‘Mahā-assārohassa gehaṃ kahaṃ’ti taṃ pucchissati, taṃ tvaṃ hatthe gahetvā ānetvā māṃ dasseyyāsi, tadā tvaṃ sahaṃsaṃ labhissasi”ti āha. So nāgacchati, tasmim anāgacchante rājā tassa vasanagāme balim vaḍḍhāpesi, balimhi vaḍḍhite nāgacchati. Evaṃ dutiyampi tatiyampi balim vaḍḍhāpesi, neva āgacchati. Atha nam gāmaṃvāsino sannipatitvā āhaṃsu “ayya tava saḥāyassa Mahā-assārohassa āgatakālato paṭṭhāya mayam balinā pīliyamānā sīsam ukkhipitum na sakkoma, gaccha tava saḥāyassa Mahā-assārohassa vatvā amhākaṃ balim vissajjāpehi”ti. Sādhu gacchissāmi, na pana sakkā tucchahatthena gantum, mayham saḥāyassa dve dāraḥā atthi, tesaṃca bhariyāya cassa saḥāyakassa ca me nivāsanapārūpanapiḷandhanādīni sajjethāti. “Sādhu sajjissāmā”ti te sabbam paṇṇākāram sajjayimsu.

So taṃca attano ghare pakkapūvaṃca ādāya gantvā dakkhiṇadvāram patvā dovārikaṃ pucchi “kahaṃ samma Mahā-assārohassa gehaṃ”ti. So “ehi dassemi te”ti taṃ hatthe gahetvā rājadvāram gantvā “dovāriko ekaṃ Paccantagāmaṃvāsim gahetvā āgato”ti paṭivedesi. Rājā taṃ sutvā āsanā uṭṭhāya “mayham saḥāyo ca tena saddhim āgatā ca pavasantū”ti paccuggamanam katvā disvāva nam parissajitvā “mayham saḥāyikā ca dāraḥā ca arogā”ti pucchitvā hatthe gahetvā mahātalam abhiruhitvā setacchattassa heṭṭhā rājāsane nisīdāpetvā aggamaheṣim pakkosāpetvā “bhadde saḥāyassa me pāde dhovā”ti āha. Sā tassa pāde dhovi, rājā suvaṇṇabhinkārena udakaṃ āsiṃci. Devīpi pāde dhovitvā gandhatelena makkhesi. Rājā “kiṃ samma atthi, kiṃci amhākaṃ khādānīyan”ti pucchi. So “atthi”ti pasibbakato pūve nīharāpesi. Rājā suvaṇṇataṭṭakena gahetvā tassa saṅghaṃ karonto “mama saḥāyena ānītam khādathā”ti deviyā ca amaccānaṃca khādāpetvā¹ sayampi khādi. Itaro itarampi paṇṇākāram dassesi. Rājā tassa saṅghattham kāsikavatthāni apantvā tena ābhatavatthayugam

1. Dāpetvā (Sī, Syā)

nivāsesi. Devīpi kāsikavatthañceva ābharaṇāni ca apanetvā tena ābhatavattham nivāsetvā ābharaṇāni piḷandhi.

Atha nam rājā rājāraham bhojanam bhojāpetvā ekam amaccam āṇāpesi “gaccha imassa mama karaṇaniyāmeneva massukammaṃ kāretvā gandhodakena nhāpetvā satasahassagghanikaṃ kāsikavattham nivāsāpetvā rājālaṅkārena alaṅkārapetvā ānehī”ti. So tathā akāsi. Rājā nagare bherim carāpetvā amacce sannipātāpetvā setacchattassa majjhe jātihiṅgulakasuttam pātetvā upaḍḍharajjam adāsi. Te tato paṭṭhāya ekato bhuñjanti pivanti sayanti, vissāso thiro ahosi kenaci abhejjo. Athassa rājā puttadārepi pakkosāpetvā antonagare nivesanam māpetvā adāsi. Te samaggā sammodamānā rajjam kārenti.

Atha amaccā kujjhivā rājavuttam āhamṃsu “kumāra rājā ekassa gahapatikassa upaḍḍharajjam datvā tena saddhim ekato bhuñjati pivati sayati, dārake ca vandāpeti, iminā raññā katakammaṃ na jānāma, kim karoti rājā, mayam lajjāma¹, tvam rañño kathehī”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā sabbam tam katham rañño ārocetvā “mā evam karohi mahārājā”ti āha. “Tāta aham yuddhaparājito kham vasim api nu jānāthā”ti. Na jānāma devāti. Aham etassa ghare vasanto arogo hutvā āgantvā rajjam kāresim, evam mama upakārino kasmā sampattim na dassāmī”ti evam vatvā ca pana bodhisatto “tāta yo hi adātabbayuttakassa deti, dātabbayuttakassa na deti, so āpadam patvā kiñci upakāram na labhati”ti dassento imā gāthā āha—

5. “Adeyyesu dadam dānam, deyyesu nappavecchati.

Āpāsu byasanam patto, sahāyam nādhigacchati.

6. Nādeyyesu dadam dānam, deyyasu yo pavecchati.

Āpāsu byasanam patto, sahāyamadhigacchati.

1. Amhe lajjāpeti (Ka)

7. Saññogasambhogavisesadassanaṃ,
Anariyadhammesu saṭhesu nassati.
Katañca ariyesu ca ajjavesu,
Mahapphalaṃ hoti aṇumpi tādisu.

8. Yo pubbe katakalyāṇo, akā loke sudukkaraṃ.
Pacchā kayirā na vā kayirā, accantaṃ pūjanāraho”ti.

Tattha **adeyyesūti** pubbe akatūpakāresu. **Deyyesūti** pubbe katūpakāresu. **Nappavecchatīti** na paveseti na deti. **Āpāsūti** āpadāsu. **Byasananti** dukkhaṃ. **Saññogasambhogavisesadassananti** yo mittena kato saññogo ceva sambhogo ca, tassa visesadassanaṃ guṇadassanaṃ sukataṃ mayhaṃ imināti etaṃ sabbaṃ¹ asuddhadhammattā anariyadhammesu kerāṭikattā saṭhesu nassati. **Ariyesūti** attano kataguṇajānanena ariyesu parisuddhesu. **Ajjavesūti** teneva kāraṇena ujukesu akuṭilesu. **Aṇumpīti** appamattakampi. **Tādisūti** ye tādisā puggalā hontī ariyā ujubhūtā, tesu appampi kataṃ mahapphalaṃ hoti mahājutikaṃ mahāvippahāraṃ, sukhetta vuttabījamiva na nassati, itarasmim̐ pana pāpe bahumpi kataṃ aggimhi khittabījamiva nassatīti attho. Vuttampi cetam̐—

“Yathāpi bījamaggimhi, ḍayhati na virūhati.
Evaṃ kataṃ asappurise, nassati na virūhati.

Kataññumhi ca posamhi, sīlavante ariyavuttine.
Sukhetta viya bījāni, kataṃ tamhi na nassatī”ti².

Pubbe katakalyāṇoti paṭhamataraṃ upakāraṃ katvā ṭhito. **Akāti** akari, ayaṃ loke sudukkaraṃ nāma akāsīti attho. **Pacchā kayirāti** so pacchā aññaṃ kiñci guṇaṃ karotu vā mā vā, teneva paṭhamakatena guṇena **accantaṃ pūjanāraho** hoti, sabbaṃ sakkārasammānaṃ arahatīti.

Idaṃ pana sutvā neva amaccā, na rājaputto puna kiñci kathesīti.

1. Etamatthaṃ (Ka)

2. Khu 5. 211 piṭṭhe.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Paccantagāmaṃvāsī Ānando ahosi, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosin”ti.

Mahā-assārohajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Ekarājajātakavaṇṇanā (303)

Anuttare kāmaguṇe samiddheti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataram Kosalarājasevakaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā **Seyyajātake**¹ kathitameva. Idha pana Satthā “na tvaññeva anatthena attham āhari, porāṇakapaṇḍitāpi attano anatthena attham āharimsū”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasirañño upaṭṭhāko amacco rājantepure dubbhi. Rājā paccakkhatova tassa dosaṃ disvā taṃ raṭṭhā pabbājesi. So Dubbhisenaṃ nāma Kosalarājānaṃ upaṭṭhahantoti sabbaṃ **Mahāsīlavajātake**² kathitameva. Idha pana Dubbhiseno mahātale amaccamajjhe nisinnaṃ Bārāṇasirājānaṃ gaṇhāpetvā sikkāya pakkhipāpetvā uttarummāre heṭṭhāsīsakaṃ olambāpesi. Rājā corarājānaṃ ārabha mettaṃ bhāvetvā kaṣiṇaparikkammaṃ katvā jhānaṃ nibbattesi, bandhanaṃ chijji, tato rājā ākāse pallaṅkena nisīdi. Corarājassa sarīre dāho uppajji, “ḍayhāmi ḍayhāmi”ti bhūmiyaṃ aparāparaṃ parivattati. “Kimetan”ti vutte “mahārāja tumhe evarūpaṃ dhammikaṃ rājānaṃ niraparādhaṃ dvārassa uttarummāre heṭṭhāsīsakaṃ olambāpethā”ti vadiṃsu. Tena hi vegena gantvā mocetha nanti. Purisā gantvā rājānaṃ ākāse pallaṅkena nisinnaṃ disvā āgantvā Dubbhisenaṃ ārocesuṃ. So vegena gantvā taṃ vanditvā khamāpetuṃ paṭhamam gāthamāha—

9. “Anuttare kāmaguṇe samiddhe,
Bhuvāna pubbe vasi ekarāja.
Sodāni dugge narakamhi khitto.
Nappajjahe vaṇṇabalaṃ purāṇan”ti.

1. Khu 5. 84 piṭṭhe.

2. Khu 5. 13 piṭṭhe.

Tattha **vasīti** vuttho. **Ekarājāti** bodhisattam nāmenālapati. **Sodānīti** so tvaṃ idāni. **Duggeti** visame. **Narakamhīti** āvāṭe. Olambitaṭṭhānaṃ sandhāyetaṃ vuttam. **Nappajjahe vaṇṇabalaṃ pūrāṇanti** evarūpe visamaṭṭhāne khittopi porāṇakavaṇṇaṅca balaṅca nappajahasīti pucchati.

Taṃ sutvā bodhisatto sesagāthā avoca—

10. “Pubbeva khantī ca tapo ca mayhaṃ,
Sampatthitā dubbhisena ahosi.
Tamdāni laddhāna kathaṃ nu rāja,
Jahe ahaṃ vaṇṇabalaṃ purāṇam.

11. Sabbā kirevaṃ pariniṭṭhitāni,
Yasassinam paññavantam visayha.
Yaso ca laddhā purimaṃ uḷāram,
Nappajjahe vaṇṇabalaṃ purāṇam.

12. Panujja dukkhena sukhaṃ janinda,
Sukhena vā dukkha’masayhasāhi.
Ubhayattha santo abhinibbutatā,
Sukhe ca dukkhe ca bhavanti tulyā”ti.

Tattha **khantīti** adhivāsanakhanti. **Tapoti** tapacaraṇam. **Sampatthitāti** icchitā abhikaṅkhitā. **Dubbhisenāti**¹ taṃ nāmenālapati. **Tamdāni laddhānāti** taṃ patthanam idānāham labhitvā. **Jaheti** kena kāraṇena ahaṃ jaheyyam. Yassa hi dukkham vā domanasam vā hoti, so taṃ jaheyyāti dīpeti.

“**Sabbā**² **kirevaṃ pariniṭṭhitāni**”ti anussavavasena attano sampattim dassento āha. Idam vuttam hoti—sabbāneva mama kattabbakiccāni dānasīlabhāvanā-uposathakammāni pubbeva niṭṭhitānīti. **Yasassinam paññavantam visayhāti** parivārasampattiyā yasassi, paññāsampadāya paññavanta, asayhasāhitāya visayha. Evaṃ tīṇipetāni ālapanānena. **Nanti** panettha

1. Dabbasenāti (Sī, I)

2. Sabbam (Sī, Syā, I)

nipāto. Byañjanasiliṭṭhatāvāsenantakārassa¹ sānūnāsikatā katāti paccetabbā. **Yaso cāti** yasañca, ayameva vā pāṭho. **Laddhā purimanti** labhitvā purimaṃ pubbe aladdhapubbaṃ. **Uḷāranti** mahantaṃ. Kilesavikkhambhanamettabhāvanājhānupattiyo sandhāyevamāha. **Nappajjaheti** evarūpaṃ yasaṃ laddhā kimkāraṇā purāṇavaṇṇabalaṃ jahissāmīti attho.

Dukkhenāti tayā uppāditena narakamhi khipanadukkheṇa mama rajjasukhaṃ panuditvā. **Sukheṇa vā dukkhanti** jhānasukheṇa vā taṃ dukkhaṃ panuditvā. **Ubhayattha santoti** ye santo honti mādisā, te dvīsipi etesu koṭṭhāsesu abhinibbutasabhāvā majjhataṃ **sukhe ca dukkhe ca bhavanti tulyā**, ekasadisā nibbikārāva hontīti.

Idaṃ sutvā Dubbhiseno bodhisattaṃ khamāpetvā “tumhākaṃ rajjaṃ tumheva kāretha, ahaṃ vo core paṭibāhissāmī”ti vatvā tassa duṭṭhāmacassa rājāṇaṃ kāretvā pakkāmi. Bodhisattopi rajjaṃ amaccānaṃ niyyādetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammedesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Dubbhiseno Ānando ahoṣi, Bārāṇasirājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Ekaraṇajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Daddarajātakavaṇṇanā (304)

Imāni manti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kodhanaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva tadā hi dhammasabhāyaṃ tassa kodhanabhāvakathāya samuṭṭhitāya Satthā āgantvā “kāyanuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu kodhanosi”ti vatvā “āma bhante”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kodhanoyeva, kodhanabhāvenevassa porāṇakapaṇḍitā parisuddhā

1. Nakārassa (Sī, I)

nāgarājabhāve thitāpi tīṇi vassāni gūthapūritāya ukkārabhūmiyaṃ
vasimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto
Himavantapadese Daddarapabbatapāde Daddaranāgabhanāya nāma atthi,
tatta rajjaṃ kārentassa Daddararañño putto Mahādaddaro nāma ahoṣi,
kaniṭṭhabhātā panassa Cūladaddaro nāma. So kodhano pharusō
nāgamāṇavake akkosanto paribhāsanto paharanto vicarati. Nāgarājā tassa
pharusabhāvaṃ ṇatvā Nāgabhanato taṃ nīharāpetuṃ āṇāpesi.
Mahādaddaro pana pitaraṃ khamāpetvā nivāresi. Dutiyampi rājā tassa
kujjhi, dutiyampi khamāpesi. Tatiyavāre pana “tvaṃ maṃ imaṃ anācāraṃ
nīharāpentaṃ nivāresi, gacchatha dvepi janā imamahā Nāgabhanā
nikkhamitvā Bārāṇasiyaṃ ukkārabhūmiyaṃ tīṇi vassāni vasathā”ti
Nāgabhanā nikkadḍhāpesi. Te tatta gantvā vasimsu. Atha ne
ukkārabhūmiyaṃ udakapariyante gocaraṃ pariyesamāne gāmadārakā disvā
paharantā leḍḍudaṇḍādayo khipantā “ke ime puthulasīsā sūcinaṅguṭṭhā
udakadeḍḍubhā maṇḍūkabhakkhā”ti-ādīni vatvā akkosanti paribhāsanti.

Cūladaddaro caṇḍapharusatāya tesam taṃ avamānaṃ asahanto “bhātika
ime dārakā amhe paribhavanti, āsīvisabhāvaṃ no na jānanti, ahaṃ tesam
avamānaṃ sahituṃ na sakkomi, nāsāvātena te nāsessāmī”ti bhātārā saddhiṃ
sallapanto paṭhamam gāthamāha—

13. “Imāni maṃ Daddara tāpayanti,
Vācāduruttāni manussaloke.
Maṇḍūkabhakkhā udakantasevī,
Āsīvisaṃ maṃ avisā sapantī”ti.

Tattha **tāpayantī**ti dukkhāpentī. **Maṇḍūkabhakkhā udakantasevī**
“maṇḍūkabhakkhā”ti ca “udakantasevī”ti ca vadantā ete avisā gāmadārakā
maṃ āsīvisaṃ samānaṃ sapanti akkosantīti.

Tassa vacanaṃ sutvā Mahādaddaro sesagāthā abhāsi—

14. “Sakā raṭṭhā pabbājito, aññaṃ janapadaṃ gato.
Mahantaṃ koṭṭhaṃ kayirātha, duruttānaṃ nidhetave.

15. Yattha posam̐ na jānanti, jātiyā vinayena vā.

Na tattha mānam̐ kayirātha, vasa'maññātake jane.

16. Videsavāsam̐ vasato, jātavedasamenapi¹.

Khamitabbam̐ sapaññena, api dāsassa tajjitan”ti.

Tattha **duruttānam̐ nidhetaveti** yathā dhaññanidhānatthāya mahantaṃ koṭṭham̐ katvā pūretvā kicce uppanne dhaññam̐ vaḷañjenti, evamevaṃ videsam̐ gato antohadaye paṇḍito poso duruttānam̐ nidhānatthāya mahantaṃ koṭṭham̐ kayirātha. Tattha tāni duruttāni nidahitvā puna attano pahonakakāle kātabbam̐ karissati. **Jātiyā vinayena vāti** “ayam̐ khattiyo brāhmaṇo”ti vā “sīlavā bahussuto guṇasampanno”ti vā evam̐ yattha jātiyā vinayena vā na jānantīti attho. **Mānanti** evarūpaṃ maṃ lāmakavohārena voharanti, na sakkaronti na garuṃ karontīti mānam̐ na kareyya. **Vasa'maññātake janeti** attano jātigottādīni ajānantassa janassa santike vasanto. **Vasatoti** vasatā, ayameva vā paṭṭho.

Evam̐ te tattha tīṇi vassāni vasimsu. Atha ne pitā pakkosāpesi. Te tato paṭṭhāya nihataṃānā jātā.

Satthā imam̐ dhammadesanam̐ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam̐ samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiṃphale patiṭṭhahi. Tadā Cūḷadaddaro kodhano bhikkhu ahosi, Mahādaddaro pana ahameva ahosinti.

Daddarajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Sīlavīmaṃsanajātakavaṇṇanā (305)

Natthi loke raho nāmāti idam̐ Satthā Jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabha kathesi. Vatthu Ekādasakanipāte **Pāṇiyajātake**² āvi bhavissati. Ayam̐ panettha saṅkhepo—pañcasatā bhikkhū antojetavane vasantā majjhimayāmasamanantare kāmavitakkaṃ vitakkayimsu.

1. Jātavedabhayenapi (Ka)

2. Khu 5. 234 piṭṭhe.

Satthā chasupi rattidivākoṭṭhāsesu yathā ekacakkhuko cakkhum, ekaputto puttaṃ, cāmarī vālaṃ appamādena rakkhati, evaṃ niccakālaṃ bhikkhū oloketi. So rattibhāge dibbacakkhunā Jetavanaṃ olokeno cakkavattirañño attano nivesane uppannacore viya te bhikkhū disvā Gandhakuṭiṃ vivarivā Ānandattheraṃ āmantetvā “Ānanda antojetavane koṭṭisanthāre vasanakabhikkhū sannipātāpetvā Gandhakuṭidvāre āsanaṃ paññāpehi”ti āha. So tathā katvā Satthu paṭivedesi. Satthā paññattāsane nisīditvā sabbasaṅgāhikavasena āmantetvā “bhikkhave porāṇakapaṇḍitā ‘pāpakaraṇe raho nāma natthi’ti pāpaṃ na karimsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto tattheva Bārāṇasiyaṃ disāpāmokkhassa ācariyassa santike pañcannaṃ māṇavakasatānaṃ jeṭṭhako hutvā sippaṃ uggaṇhāti. Ācariyassa pana vayappattā dhītā atthi. So cintesi “imesaṃ māṇavakānaṃ sīlaṃ vīmaṃsitvā sīlasampannasseva dhītaṃ dassāmī”ti. So ekadivasaṃ māṇavake āmantetvā “tātā mayhaṃ dhītā vayappattā, vivāhamassā kāressāmi, vatthālaṅkāraṃ laddhuṃ vaṭṭati, gacchatha tumhe attano attano ñātakānaṃ apassantānaññeva thenetvā vatthālaṅkāre āharatha, kenaci adiṭṭhameva gaṇhāmi, dassetvā ābhataṃ na gaṇhāmī”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya ñātakānaṃ apassantānaṃ thenetvā vatthapiḷandhanādīni āharanti. Ācariyo ābhatābhataṃ visuṃ visuṃ ṭhapesi. Bodhisatto pana na kiñci āhari. Atha naṃ ācariyo āha “tvaṃ pana tāta na kiñci āharasi”ti. Āma ācariyāti. Kasmā tātāti. “Tumhe na kassaci passantassa ābhataṃ gaṇhatha, ahaṃ pana pāpakaraṇe raho nāma na passamī”ti dīpento imā dve gāthā āha—

17. “Natthi loke raho nāma, pāpakammaṃ pakubbato.

Passanti vanabhūtāni, taṃ bālo maññatī raho.

18. Ahaṃ raho na passāmi, suññaṃ vāpi na vijjati.

Yattha aññaṃ na passāmi, asuññaṃ hoti taṃ mayā”ti.

Tattha **rahoti** paṭicchannaṭṭhānaṃ. **Vanabhūtānī**ti vane nibbattabhūtāni. **Taṃ bāloti** taṃ pāpakammaṃ raho mayā katanti bālo maññati. **Suññaṃ vāpīti** yaṃ vā ṭhānaṃ sattehi suññaṃ tucchaṃ bhaveyya, tampi natthīti āha.

Ācariyo tassa pasīditvā “tāta na mayhaṃ gehe dhanam natthi, ahaṃ pana sīlasampannassa dhītaraṃ dātukāmo ime māṇavake vīmaṃsanto evamakāsim, mama dhītā tuyhameva anucchavikā”ti dhītaraṃ alaṅkaritvā bodhisattassa adāsi. Sesamāṇavake “tumhehi ābhatābhatam tumhākam gehameva nethā”ti āha.

Satthā “iti kho bhikkhave te dussīlamāṇavakā attano dussīlatāya taṃ itthim na labhimsu, itaro paṇḍitamāṇavo sīlasampannatāya labhī”ti vatvā abhisambuddho hutvā itarā dve gāthā abhāsi—

19. “Dujjacco ca sujacco ca, nando ca sukhavaḍḍhito.

Vajjo ca addhuvasīlo ca, te dhammaṃ jahumatthikā.

20. Brāhmaṇo ca kathaṃ jahe, sabbadhammāna pāragū.

Yo dhammanupāleti, dhitimā saccanikkamo”ti.

Tattha **dujjaccoti**-ādayo cha jeṭṭhakamāṇavā, tesam nāmaṃ gaṇhi, avasesānaṃ nāmaṃ aggahetvā sabbasaṅgāhikavaseneva “**te dhammaṃ jahumatthikā**”ti āha. Tattha **teti** sabbepi te māṇavā. **Dhammanti** itthipaṭilābhasabhāvaṃ. **Jahumatthikā**ti jahum atthikā, ayameva vā pāṭho. Makāro padabyañjanasandhivasena vutto. Idaṃ vuttam hoti—sabbepi te māṇavā tāya itthiyā atthikāva hutvā attano dussīlatāya taṃ itthipaṭilābhasabhāvaṃ jahimsu.

Brāhmaṇo cāti itaro pana sīlasampanno brāhmaṇo. **Kathaṃ jaheti** kena kāraṇena taṃ itthipaṭilābhasabhāvaṃ jahissati. **Sabbadhammānanti** imasmim ṭhāne lokiyāni pañca sīlāni dasa sīlāni tīṇi sucaritāni ca sabbadhammā nāma, tesam so pāram gatoti **pāragū**. **Dhammanti**

vuttappakārameva dhammaṃ **yo anupāleti** rakkhati. **Dhitimāti** sīlarakkhanadhitiyā samannāgato. **Saccanikkamoti** sacce sabhāvabhūte yathāvutte sīladhamme nikkamena samannāgato¹.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne tāni pañca bhikkhusatāni arahatte patiṭṭhahimsu. Tadā ācariyo Sāriputto ahoṣi, paṇḍitamāṇavo pana ahameva ahoṣinti.

Sīlavīmaṃsanajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Sujātājātakavaṇṇanā (306)

Kimāṇḍakāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Mallikaṃ devim ārabha kathesi. Ekadivasam kira rañño tāya saddhim sirivivādo ahoṣi, “sayanakalaho”tipi vadantiyeva. Rājā kujjhitvā tassā atthibhāvampi na jānāti. Mallikā devīpi “Satthā rañño mayi kuddhabhāvaṃ na jānāti maññe”ti cintesi. Satthāpi ñatvā “imesaṃ samaggabhāvaṃ karissāmī”ti pubbaṇhasamayam nivāsetvā pattacīvaramādāya pañcabhikkhusataparivāro Sāvattiṃ pavisitvā rājadvāraṃ agamāsi. Rājā Tathāgatassa pattam gahetvā nivesanaṃ paveṣṭvā paññattāsane nisīdāpetvā Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa dakkhiṇodakaṃ datvā yāgukhajjakaṃ āhari. Satthā pattam hatthena pidahitvā “mahārāja kahaṃ devī”ti āha. Kim bhante tāya attano yasena mattāyāti. Mahārāja sayameva yasaṃ datvā mātuḡamaṃ ukkhipitvā tāya katassa aparādhassa asahanaṃ nāma na yuttanti. Rājā Satthu vacanaṃ sutvā taṃ pakkosāpesi, sā Satthāraṃ parivisi. Satthā “aññamaññaṃ samaggehi bhavituṃ vaṭṭatī”ti sāmaggirasavaṇṇaṃ kathetvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya ubho samaggavāsaṃ vasiṃsu. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Satthā ekavacaneneva ubho samagge akāsi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva,

1. Saccasabhāvabhūto yathāvuttena sīladhammanikkamena samannāgato (Ka)

pubbepāham eṭe ekavādeneva samagge akāsin”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Athekadivasam rājā vātapānaṃ vivarivā rājaṅgaṇaṃ olokayamāno aṭṭhāsi. Tasmim̄ khaṇe ekā paṇṇikadhītā abhirūpā paṭhamavaye ṭhitā Sujātā nāma badarapacchim̄ sīse katvā “badarāni gaṇhatha, badarāni gaṇhathā”ti vadamānā rājaṅgaṇena gacchati. Rājā tassā saddam̄ sutvā tāya paṭibaddhacitto hutvā asāmikabhāvaṃ ṇatvā tam̄ pakkosāpetvā aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapetvā mahantaṃ yasaṃ adāsi. Sā rañño piyā ahosi manāpā. Athekadivasam̄ rājā suvaṇṇataṭṭake badarāni khādanto nisīdi. Tadā Sujātā devī rājānaṃ badarāni khādantaṃ disvā “mahārāja kiṃ nāma tumhe khādathā”ti pucchantī paṭhamam̄ gāthamāha—

21. “Kimaṇḍakā ime deva, nikkhattā kaṃsamallake.

Upalohitakā vaggū, tam̄ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **kimaṇḍakā**ti kimphalāni nāmetāni, parimaṇḍalavasena pana aṇḍakāti āha. **Kaṃsamallake**ti suvaṇṇataṭṭake. **Upalohitakā**ti rattavaṇṇā. **Vaggū**ti cokkhā¹ nimmalā.

Rājā kujjhivā “badaravāṇijake paṇṇikagahapatikassa dhīte attano kulasantakāni badarānipi na jānāsī”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

22. “Yāni pure tuvaṃ devi, bhaṇḍu nantakavāsini.

Ucchaṅghatthā pacināsi, tassā te koliyaṃ phalaṃ.

23. Uḍḍayhate na ramati, bhogā vippajahanti tam̄.

Tatthevī’maṃ paṭinetha, yattha kolaṃ pacissatī”ti.

Tattha **bhaṇḍū**ti muṇḍasīsā hutvā. **Nantakavāsini**ti jiṇṇapilotikanivatthā. **Ucchaṅghatthā pacināsī**ti aṭaviṃ pavisitvā aṅkusakena sākhaṃ onāmetvā ocitocitaṃ hatthena gahetvā ucchaṅge pakkhipanavasena

1. Pokkhā (Sī, Syā)

ucchaṅgahatthā hutvā pacināsi ocināsi. **Tassā te koliyaṃ phalanti** tassā tava evaṃ pacinantiyā ocinantiyā yamaham idāni khādāmi, idaṃ koliyaṃ kuladattiyaṃ phalanti attho.

Uḍḍayhate na ramatīti ayaṃ jammī imasmiṃ rājakule vasamānā lohakumbhiyaṃ pakkhittā viya ḍayhati nābhiramati. **Bhogāti** rājabhogā imaṃ alakkhikaṃ vippajahanti. **Yattha kolaṃ pacissatīti** yattha gantvā puna badarameva pacinitvā vikkiṇanti jīvikaṃ kappessati, tattheva naṃ nethāti vadati.

Bodhisatto “ṭhapetvā maṃ añño ime samagge kātum na sakkhissatī”ti rājānaṃ saññāpetvā “imissā anikkaḍḍhanaṃ karissāmī”ti cintetvā catutthaṃ gāthamāha—

24. “Honti hete mahārāja, iddhippattāya nāriyā.

Khama deva Sujātāya, mā’ssā kujjha rathesabhā”ti.

Tassattho—mahārāja ete evarūpā pamādadosā yasaṃ pattāya nāriyā hontiyeva, etaṃ evarūpe ucce ṭhāne ṭhapetvā idāni “ettakassa aparādhassa asahanaṃ nāma na yuttaṃ tumhākaṃ, tasmā khama deva Sujātāya, etissā mā kujjha **rathesabha** rathajetṭhakāti.

Rājā tassa vacanena deviyā taṃ aparādhaṃ sahitvā yathāṭhāneyeva naṃ ṭhapesi, tato patṭhāya ubho samaggavāsaṃ vasimsūti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā Kosalarājā ahosi, Sujātā Mallikā, amacco pana ahameva ahosin”ti.

Sujātājātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Palāsajātakavaṇṇanā (307)

Acetanaṃ brāhmaṇa assuṇantanti idaṃ Satthā parinibbānanaṃ nipanno Ānandattheraṃ ārabba kathesi. Sohāyasmā “ajja rattiyā paccūsasamaye Satthā parinibbāyissatī”ti ñatvā “ahañcamhi sekkho sakaraṇīyo, Satthu ca me parinibbānaṃ bhavissati, pañcavīsati vassāni Satthu

kataṃ upaṭṭhānaṃ nipphalaṃ bhavissati”ti sokābhībhūto uyyāna-ovarake kapisīsaṃ ālambitvā parodi. Satthā taṃ apassanto “kahaṃ bhikkhave Ānando”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā “katapuññosi tvaṃ Ānanda, padhānamanuyuñja, khippaṃ hohisi anāsavo, mā cintayi, idāni tayā mama kataṃ upaṭṭhānaṃ kimkāraṇā nipphalaṃ bhavissati, yassa te pubbe sarāgādikālepi mama kataṃ upaṭṭhānaṃ nipphalaṃ nāhosi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasito avidūre palāsarukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā Bārāṇasivāsino manussa devatāmaṅgalikā ahesuṃ niccaṃ balikaraṇādīsu payuttā. Atheko duggatabrāhmaṇo “ahampi ekaṃ devataṃ paṭijaggissāmi”ti ekasmiṃ unnatappadese ṭhitassa mahato palāsarukkhasa mūlaṃ samaṃ nittiṇaṃ katvā parikkhipitvā vālukaṃ okiritvāva sammajjitvā rukkhe gandhapañcaṅgulikāni datvā mālāgandhadhūmehi pūjetvā dīpaṃ jāletvā “sukhaṃ sayā”ti vatvā rukkhaṃ padakkhiṇaṃ katvā pakkamati. Dutiyadivase pātova gantvā sukhaseyyaṃ pucchati. Athekadivasaṃ rukkhaddevatā cintesi “ayaṃ brāhmaṇo ativiya maṃ paṭijaggati, imaṃ brāhmaṇaṃ vīmaṃsitvā yena kāraṇena maṃ paṭijaggati, taṃ dassāmi”ti. Sā tasmīṃ khaṇe brāhmaṇe āgantvā rukkhamūle sammajjante mahallakabrāhmaṇavesena samīpe ṭhatvā paṭhamaṃ gāthamāha—

25. “Acetanaṃ brāhmaṇa assuṇantaṃ,
Jāno ajānanta’ mimaṃ palāsaṃ.
Āraddhaviriyo dhuvaṃ appamatto,
Sukhaseyyaṃ puchasi kissa hetū”ti.

Tattha **assuṇantanti** acetanattāva asuṇantaṃ. **Jānoti** tuvaṃ jānamāno hutvā. **Dhuvam appamattoti** niccaṃ appamatto.

Taṃ sutvā brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha—

26. “Dūre suto ceva brahā ca rukkho,
Dese ṭhito bhūtanivāsarūpo.
Tasmā namassāmi imaṃ palāsaṃ.
Ye cettha bhūtā te dhanassa hetū”ti.

Tattha **dūre sutoti** brāhmaṇa ayaṃ rukkho dūre suto vissuto, na āsannaṭṭhāneyeva pākaṭo. **Brahā cāti** ahanto ca. **Dese ʈitoti** unnate same bhūmippadese ʈitho. **Bhūtanivāsarūpoti** devatānivāsasabhāvo, addhā ettha mahesakkhā devatā nivutthā bhavissati. **Te dhanassa hetūti** imañca rukkham ye cetttha nivutthā bhūtā, te dhanassa hetu namassāmi, na nikkāraṇāti.

Taṃ sutvā rukkhadavatā brāhmaṇassa pasannā “ahaṃ brāhmaṇa imasmim rukkhe nibbattadevatā, mā bhāyi, dhanam te dassāmi”ti taṃ assāsetvā attano vimānadvāre mahantena devatānubhāvena ākāse ʈatvā itarā dve gāthā abhāsi—

27. “So te karissāmi yathānubhāvam,
Kataññutaṃ brāhmaṇa pekkhamāno.
Kathañhi āgamma satam sakāse.
Moghāni te assu pariphanditāni.

28. Yo tindukarukkhasa paro¹ pilakkho,
Parivārito pubbayañño uḷāro.
Tasse’sa mūlasmim nidhi nikhāto,
Adāyādo gaccha taṃ uddharāhi”ti.

Tattha **yathānubhāvanti** yathāsatti yathābalaṃ. **Kataññutanti** tayā mayham katagūṇam jānanto taṃ attani vijjamānam kataññutaṃ pekkhamāno. **Āgammāti** āgantvā. **Satam sakāseti** sappurisānam santike. **Moghāni te assu pariphanditānīti** sukhasēyapucchanavasena vācāphanditāni sammajjanādikaraṇena kāyaphanditāni ca tava katham aphaḷāni bhavissanti.

Yo tindukarukkhasa paro pilakkhoti yo esa tindukarukkhasa parato pilakkharukkho ʈitoti vimānadvāre ʈitīva hattham pasāretvā dasseti. **Parivāritoti**-ādīsu tassa pilakkharukkhasa mūle esa taṃ rukkhamūlam parikkhipitvā nihitatāya parivārito, pubbe yiṭṭhayaññavasena purimasāmikānam uppannatāya **pubbayañño**, anekani dhikumbhibhāvena

mahantattā **uḷāro**, bhūmiṃ khaṇitvā ṭhapitattā **nikhāto**, idāni dāyādānaṃ abhāvato **adāyādo**. Idam vuttaṃ hoti—esa taṃ rukkhamūlaṃ parikkhipitvā gīvāya gīvaṃ paharantīnaṃ nidhikumbhīnaṃ vasena mahānidhi nikhāto asāmiko, gaccha taṃ uddharitvā gaṇhāti.

Evañca pana vatvā sā devatā “brāhmaṇa tvaṃ etaṃ uddharitvā gaṇhanto kilamissasi, gaccha tvaṃ, ahameva taṃ tava gharaṃ netvā asukasmirī asukasmirī ca ṭhāne nidahissāmi, tvaṃ etaṃ dhanam yāvajīvaṃ paribhuñjanto dānaṃ dehi, silam rakkhāhi”ti brāhmaṇassa ovādam datvā taṃ dhanam attano ānubhāvena tassa ghare patiṭṭhāpesi.

Satthā imam dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā brāhmaṇo Ānando ahosi, rukkhadavatā pana ahameva ahosin”ti.

Palāsajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Sakuṇajātakavaṇṇanā (308)

Akaramhasa te kiccanti idam Satthā Jetavane viharanto Devadattassa akataññutaṃ ārabba kathesi. “Na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto akataññūyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto Himavantapadese rukkhaḷḷakasaḷḷasakuṇo hutvā nibbatti. Athekassa sīhassa maṃsam khādantassa aṭṭhi gale laggi, galo uddhumāyi, gocaraṃ gaṇhitum na sakkoti, kharā vedanā pavattati. Atha nam so sakuṇo gocarappasuto disvā sākḥāya nilīno “kiṃ te samma dukkhan”ti pucchi. So tamattham ācikkhi. Aham te samma etaṃ aṭṭhim apaneyyam, bhayena pana te mukham pavisitum na visahāmi, khādeyyāsipi manti. Mā bhāyi samma, nāham taṃ khādāmi, jīvitam me dehīti. So “sādhū”ti taṃ vāmapassena nipajjāpetvā “ko jānāti, kimpesa karissatī”ti¹ cintetvā yathā mukham pidahitum na sakkoti, tathā tassa adharoṭṭhe

1. Ko jānāti, kiṃ me bhavissatīti (Syā), ko jānāti, ko passati, kiṃ bhavissatīti (Ka)

ca uttarotṭhe ca daṇḍakaṃ ṭhapetvā mukhaṃ pavisitvā aṭṭhikoṭṭim tuṇḍena pahari, aṭṭhi patitvā gataṃ. So aṭṭhim pātetvā sīhassa mukhato nikkhamanto daṇḍakaṃ tuṇḍena paharivā pātentova nikkhamitvā sākhagge nilīyi. Sīho nirogo hutvā ekadivasam ekaṃ vanamahimsam vadhitvā khādati. Sakuṇo “vīmaṃsissāmi nan”ti tassa uparibhāge sākhāya nilīyitvā tena saddhim sallapanto paṭhamam gāthamāha—

29. “Akaramhasa te kiccaṃ, yaṃ balaṃ ahuvamhase.
Migarāja namo tyatthu, api kiñci labhāmase”ti.

Tattha **akaramhasa**¹ te **kiccanti** bho sīha mayampi tava ekaṃ kiccaṃ akarimha. **Yaṃ balaṃ ahuvamhase**ti yaṃ amhākaṃ balaṃ ahosi, tena balena tato kiñci ahāpetvā akarimhayeva.

Taṃ sutvā sīho dutiyam gāthamāha—

30. “Mama lohita bhakkhassa, niccaṃ luddāni kubbato.
Dantantaragato santo, taṃ bahum yampi jīvasī”ti.

Taṃ sutvā sakuṇo itarā dve gāthā abhāsi—

31. “Akataññu’ makattāram, katassa appaṭikāraṃ.
Yasmiṃ kataññutā natthi, niratthā tassa sevanā.

32. Yassa sammukhaciṇṇena, mittadhammo na labbhati.
Anusūyamanakkosaṃ, saṇikaṃ tamhā apakkame”ti.

Tattha **akataññunti** kataguṇam ajānantam. **Akattāranti** yaṃkiñci² akarontam. **Sammukhaciṇṇenā**ti sammukhe katena guṇena. **Anusūyamanakkosanti** taṃ puggalam na usūyanto na akkosanto saṇikaṃ tamhā pāpapuggalā apagaccheyyāti. Evaṃ vatvā so sakuṇo pakkāmi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā sīho Devadatto ahosi, sakuṇo pana ahameva ahosin”ti.

Sakuṇajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

1. Akaramhāva (Syā)

2. Sayam kiñci (Ka)

9. Chavajātakavaṇṇanā (309)

Sabbamidam carimam katanti idam Sathā Jetavane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabha kathesi. Vatthu **vinaye**¹ vitthārato āgatameva. Ayam panettha saṅkhepo—Sathā chabbaggiye pakkosāpetvā “saccam kira tumhe bhikkhave nīce āsane nisīditvā ucce āsane nisinnassa dhammam desethā”ti pucchitvā “evam bhante”ti vutte te bhikkhū garahitvā “ayuttam bhikkhave tumhākam mama dhamme agāravakaraṇam, porāṇakapaṇḍitā hi nīce āsane nisīditvā bāhirakamantepi² vācente garahimsū”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto caṇḍālakule nibbattitvā vayappatto kuṭumbam saṅṭhapesi. Tassa bhariyā ambadohaḷinī hutvā tam āha “sāmi icchāmaham ambam khāditun”ti. Bhadde imasmim kāle ambam natthi, aññam kiñci ambulaphalam āharissāmīti. Sāmi ambaphalam labhamānāva jīvissāmi, alabhamānāya me jīvitam natthīti. So tassā paṭibaddhacitto “kham nu kho ambaphalam labhissāmī”ti cintesi. Tena kho pana samayena Bārāṇasirañño uyyāne ambo dhuvaphalo hoti. So “tato ambapakkam āharitvā imissā dohaḷam paṭippassambhessāmī”ti rattibhāge uyyānam gantvā ambam abhiruhitvā nilīno sākāya sākham ambam olovento vicari. Tassa tathā karontasseva ratti vibhāyi. So cintesi “sace idāni otaritvā gamissāmi, disvā mam ‘coro’ti gaṇhissanti, rattibhāge gamissāmī”ti. Athekam viṭapam abhiruhitvā nilīno acchi.

Tadā Bārāṇasirājā “purohitassa santike mante uggaṇhissāmī”ti uyyānam pavisitvā ambarukkhamūle ucce āsane nisīditvā ācariyam nīce āsane nisīdāpetvā mante uggaṇhi. Bodhisatto upari nilīno cintesi “yāva adhammiko ayam rājā, yo uccāsane nisīditvā mante uggaṇhāti. Ayam brāhmaṇopi adhammiko, yo nīcāsane nisīditvā mante vāceti. Ahampi adhammiko, yo mātugāmassa vasam gantvā³ mama jīvitam agaṇetvā ambam āharāmī”ti. So rukkhatō otaranto

1. Vi 2. 267 piṭṭhe.

2. Ucce āsane nisīdante bāhirakamantepi (Ka)

3. Vāhasā (Sī, Syā)

ekaṃ olambanasākhāṃ gahetvā tesaṃ ubhinnampi antare patiṭṭhāya
 “mahārāja ahaṃ naṭṭho, tvaṃ mūḷho, purohito mato”ti āha. So rañña “kiṃ
 kāraṇā”ti puṭṭho paṭhamāṃ gāthamāha—

33. “Sabbamidaṃ carimaṃ kataṃ, ubho dhammaṃ na passare.
 Ubho pakatiyā cutā, yo cāyaṃ mantejjhāpeti.
 Yo ca mantāṃ adhīyati”ti.

Tattha **sabbamidaṃ carimaṃ katanti**¹ yaṃ amhehi tīhi janehi kataṃ,
 sabbaṃ idaṃ kiccaṃ lāmakāṃ nimmariyādaṃ adhammikaṃ. Evaṃ attano
 corabhāvaṃ tesañca mantesu agāraṃ garahitvā puna itare dveyeva
 garahanto “**ubho dhammaṃ na passare**”ti-ādimāha. Tattha **ubhoti** ime dvepi
 janā garukārārahaṃ porāṇakadhammaṃ na passanti, tato dhammapakatito
 cutā. Dhammo hi paṭhamuppattivasena pakati nāma. Vuttampi cetāṃ—

“Dhammo have pāturahosi pubbe,
 Pacchā adhammo udapādi loke”ti².

yo cāyanti yo ca ayaṃ nīcāsane nisīditvā mante ajjhāpeti, yo ca ucce āsane
 nisīditvā adhīyati.

Taṃ sutvā brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha—

34. “Sālīnaṃ odanaṃ bhuñje, suciṃ maṃsūpasecanaṃ.
 Tasmā etaṃ na sevāmi, dhammaṃ isīhi sevitaṃ”ti.

Tassattho—ahañhi bho imassa rañño santakaṃ sālīnaṃ odanaṃ **suciṃ**
 paṇḍaraṃ nānappakārāya maṃsavikatiyā sittaṃ **maṃsūpasecanaṃ**
 bhuñjāmi, tasmā udare baddho hutvā etaṃ esitaguṇehi isīhi sevitaṃ
 dhammaṃ na sevāmīti.

Taṃ sutvā itaro dve gāthā abhāsi—

35. “Paribbaja mahā loko, pacantaññepi pāṇino.
 Mā taṃ adhammo ācarito, asmā kumbhamivā’bhidā.

1. Sabbaṃ idaṃ carimavatanti (Sī), sabbaṃ idaṃca marikatanti (Syā)

2. Khu 5. 229 piṭṭhe.

36. Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhañca brāhmaṇa.

Yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā”ti.

Tattha **paribbajāti** ito aññattha gaccha. **Mahāti** ayaṃ loko nāma mahā. **Pacantaññepi pāṇinoti** imasmiṃ jambudīpe aññepi pāṇino pacanti, nāyameveko rājā. **Asmā kumbhamivā’bhidāti** pāsāṇo ghaṭaṃ viya. Idaṃ vuttaṃ hoti—yaṃ tvaṃ aññattha agantvā idha vasanto adhammaṃ ācarasi, so adhammo evaṃ ācarito pāsāṇo ghaṭaṃ viya mā taṃ bhindi.

“**Dhiratthū”ti** gāthāya ayaṃ saṅkhepattho—brāhmaṇa yo esa evaṃ tava yasalābho ca dhanalābho ca dhiratthu, taṃ garahāma mayaṃ. Kasmā? Yasmā ayaṃ tayā laddhalābho āyatim apāyesu vinipātanahetunā sampati ca adhammacaraṇena jīvitavutti nāma hoti, yā cesā vutti iminā āyatim vinipātena idha¹ adhammacaraṇena vā nippajjati, kim tāya, tena taṃ evaṃ vadāmīti.

Athassa dhammakathāya rājā pasīditvā “bho purisa kimjātikosī”ti pucchi. Caṇḍālo ahaṃ devāti. Bho “sace tvaṃ jātisampanno abhavissa, rajjaṃ te ahaṃ adassaṃ, ito paṭṭhāya pana ahaṃ divā rājā bhavissāmi, tvaṃ rattim rājā hohī”ti attano kaṇṭhe piḷandhanaṃ pupphadāmaṃ tassa gīvāyaṃ piḷandhāpetvā taṃ nagaraguttikaṃ akāsi. Ayaṃ nagaraguttikānaṃ kaṇṭhe rattapupphadāmapiḷandhanavaṃso. Tato paṭṭhāya pana rājā tassovāde ṭhatvā ācariye gāravaṃ karitvā nīce āsane nisinno mante uggaṇhīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahoṣi, caṇḍālaputto pana ahameva ahoṣin”ti.

Chavajātakavaṇṇanā navamā.

1. Iminā (Sī, Syā)

10. Seyyajātakavaṇṇanā (310)

Sasamuddapariyāyanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. So hi Sāvatthiyaṃ piṇḍāya caranto ekaṃ abhirūpaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ itthiṃ disvā ukkaṇṭhito sāsane nābhiraṃ. Atha bhikkhū Bhagavato ārocesuṃ. So Bhagavatā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti puṭṭho “saccaṃ bhante”ti vatvā “ko taṃ ukkaṇṭhāpesi”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Satthā “kasmā tvaṃ evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ukkaṇṭhito, pubbe paṇḍitā purohitaṭṭhānaṃ labhantāpi taṃ paṭikkhipitvā pabbajimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto purohitassa brāhmaṇiṃyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhitvā rañño puttana saddhiṃ ekadivase vijāyi. Rājā “atthi nu kho koci me puttana saddhiṃ ekadivase jāto”ti amacce pucchi. Atthi mahārāja purohitassa puttoti. Rājā taṃ āharāpetvā dhātīnaṃ datvā puttana saddhiṃ ekatova paṭijaggāpesi. Ubhinnaṃ ābharaṇāni ceva pānabhojanādīni ca ekasadisāneva ahesuṃ. Te vayappattā ekatova Takkasilaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā āgamaṃsu. Rājā puttassa oparajjaṃ adāsi, mahāyaso ahosi. Tato paṭṭhāya bodhisatto rājaputtana saddhiṃ ekatova khādati pivati sayati, aññamaññaṃ viśāso thiro ahosi.

Aparabhāge rājaputto pitu accayena rajje paṭiṭṭhāya mahāsampattiṃ anubhavi. Bodhisatto cintesi “mayhaṃ sahāyo rajjamaṇusāsati, sallakkhitakkaṇeyeva kho pana mayhaṃ purohitaṭṭhānaṃ dassati, kiṃ me gharāvāsena, pabbajitvā vivekamaṇubrūhessāmi”ti. So mātāpitaro vanditvā pabbajjaṃ anujānāpetvā mahāsampattiṃ chaḍḍetvā ekakova nikkhamitvā Himavantaṃ pavisitvā manorame bhūmibhāge paṇṇasālaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto vihāsi. Tadā rājā taṃ anussarivā “mayhaṃ sahāyo na paññāyati, kahaṃ so”ti pucchi. Amaccā tassa pabbajitabhāvaṃ ārocetvā “ramaṇiye kira vanasaṇḍe vasatī”ti āhaṃsu. Rājā tassa

vasanokāsaṃ pucchitvā seyyaṃ¹ nāma amaccaṃ “gaccha saḥāyaṃ me gahetvā ehi, purohitaṭṭhānamassa dassāmi”ti āha. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā Bārāṇasito nikkhamitvā anupubbena paccantagāmaṃ patvā tattha khandhāvāraṃ ṭhapetvā vanacarakehi saddhiṃ bodhisattassa vasanokāsaṃ gantvā bodhisattaṃ paṇṇasāladvāre suvaṇṇapaṭimaṃ viya nisinnaṃ disvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā katapaṭisanthāro “bhante rājā tuyhaṃ purohitaṭṭhānaṃ dātukāmo, āgamaṇaṃ te icchatī”ti āha.

Bodhisatto “tiṭṭhatu purohitaṭṭhānaṃ, ahaṃ sakalaṃ Kāsikosalajambudīparaḷḷaṃ cakkavattisirimeva vā labhantopi na gacchissāmi², na hi paṇḍitā sakim jahitakilese puna gaṇhanti, sakim jahitañhi niṭṭhubhakheḷasadisāṃ hotī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

37. “Sasamuddapariyāyaṃ, mahim sāgarakuṇḍalaṃ.

Na icche saha nindāya, evaṃ seyya vijānāhi.

38. Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhañca brāhmaṇa.

Yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā.

39. Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje.

Sāyeva jīvikā seyyo, yā cā’dhammena esanā.

40. Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje.

Aññaṃ ahimsayaṃ loke, api rajjena taṃ varan”ti.

Tattha **sasamuddapariyāyanti** pariyāyo vuccati parivāro, samuddaṃ parivāretvā ṭhitena cakkavāḷapabbatena saddhiṃ, samuddasaṅkhātena vā parivārena saddhinti attho. **Sāgarakuṇḍalanti** sāgaramajjhe dīpavasena ṭhitattā tassa kuṇḍalabhūtaṃ attho. **Nindāyāti** jhānasukhasampannaṃ pabbajjaṃ chaḍḍetvā issariyaṃ gaṇhīti imāya nindāya. **Seyyāti**³ taṃ nāmenālapati. **Vijānahīti** dhammaṃ vijānāhi. **Yāvutti vinipātenāti** yā purohitaṭṭhānavasena laddhā yasalābhadhanalābhavutti jhānasukhato attavinipātanasaṅkhātena vinipātena ito gantvā issariyamadamattassa adhammacaraṇena vā hoti, taṃ vuttaṃ dhiratthu.

1. Sayhaṃ (Sī, Syā)

2. Na icchissāmi (Syā)

3. Sayhāti (Sī, Syā, I)

Pattamādāyāti bhikkhābhājanam gahetvā. **Anagāro**ti api aham agāravirahito parakulesu careyyam. **Sāyeva jīvikā**ti sā eva me jīvikā seyyo varatarā. **Yā cā’dhammena esanā**ti yā ca adhammena esanā. Idam vuttam hoti—yā adhammena esanā, tato esāva jīvikā sundaratarāti. **Ahimsayanti** aviheṭhento. **Api rajjenā**ti evam param aviheṭhento kapālahatthassa mama jīvikakappanam rajjenāpi varam uttamanti.

Iti so punappunam yācantampi tam paṭikkhipi. Seyyopi tassa manam alabhivā tam vanditvā gantvā tassa anāgamanabhāvam rañño ārocesi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, aparepi bahū sotāpattiphalaḍḍhāni sacchikarimsu. Tadā rājā Ānando ahosi, seyyo Sāriputto, purohitaputto pana ahameva ahosinti.

Seyyajātakavaṇṇanā dasamā.

Kāliṅgavaggo paṭhamo.

2. Pucimandavagga

1. Pucimandajātakavaṇṇanā (311)

Uṭṭhehi corāti idam Satthā Veḷuvane viharanto āyasmantaṃ Mahāmoggallānam ārabha katesi. There kira Rājagaham upanissāya araṇṇakuṭīkāya viharante eko coro nagaradvāragāme ekasmiṃ gehe sandhim chinditvā hatthasāram ādāya palāyitvā therassa kuṭipariveṇam pavisitvā “idha mayham ārakkho bhavissatī”ti therassa paṇṇasālāya pamukhe nipajji. Thero tassa pamukhe sayitabhāvam ṇatvā tasmim āsaṅkam katvā “corasaṃsaggo nāma na vaṭṭatī”ti nikkhamitvā “mā idha sayī”ti nīhari. So coro tato nikkhamitvā padam

mohetvā¹ palāyi. Manussā ukkaṃ ādāya corassa padānusārena tattha āgantvā tassa āgataṭṭhānaṭṭhitaṭṭhānanisinnaṭṭhānasayitaṭṭhānādīni disvā “coro ito āgato, idha ṭhito, idha nisinno, iminā ṭhānena apagato, na diṭṭho no”ti ito cito ca pakkhanditvā adisvāva paṭigatā, punadivase thero pubbaṅhasamayaṃ Rājagahe piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭṭhikānto Veḷuvanaṃ gantvā taṃ pavattim Sattu ārocesi. Sattā “na kho Moggallāna tvaññeva āsaṅkitabbayuttakaṃ āsaṅki, porāṇakapaṇḍitāpi āsaṅkimsū”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto nagarassa Susānavane nimbarukkhadevatā hutvā nibbatti. Athekadivasam nagaradvāragāme katakammaḥcoro taṃ Susānavanaṃ pāvisi. Tadā ca pana tattha Nimbo ca Assatto cāti dve jeṭṭhakarukkhā. Coro nimbarukkhamūle bhaṇḍikaṃ ṭhapetvā nipajji. Tasmim pana kāle core gahetvā nimbasūle uttāsenti. Atha sā devatā cintesi “sace manussā āgantvā imaṃ coraṃ gaṇhissanti, imasseva nimbarukkhassa sākhaṃ chinditvā sūlaṃ katvā etaṃ uttāsessanti, evaṃ sante rukkho nassissati, handa naṃ ito nīharissāmī”ti. Sā tena saddhim sallapantī paṭhamaṃ gāthamāha—

41. “Uṭṭhehi cora kiṃ sesi, ko attho supanena te.

Mā taṃ gahesuṃ rājāno, gāme kibbisakārakan”ti.

Tattha **rājānoti** rājapurise sandhāya vuttaṃ. **Kibbisakārakanti** dāruṇasāhasikacorakammakārakaṃ.

Iti naṃ vatvā “yāva taṃ rājapurisā na gaṇhanti, tāva aññattha gacchā”ti bhāyāpetvā palāpesi. Tasmim palāte assathadevatā dutiyaṃ gāthamāha—

42. “Yaṃ nu coraṃ gahessanti, gāme kibbisakārakaṃ.

Kim tattha pucimandassa, vane jātassa tiṭṭhato”ti.

Tattha **vane jātassa tiṭṭhatoti** nimbo vane jāto ceva ṭhito ca. Devatā pana tattha nibbattattā rukkhasamudācārenea samudācari.

Tam sutvā nimbadevatā tatiyaṃ gāthamāha—

43. “Na tvaṃ assattha jānāsi, mama corassa canta’raṃ.

Coram gahetvā rājāno, gāme kibbisakāraṃ.

Appenti nimbasmim, tasmim me saṅkate mano”ti.

Tattha **assatthāti** purimanayeneva tasmim nibbattadevatam samudācarati. **Mama corassa ca’ntaranti** mama ca corassa ca ekato avasanakāraṇaṃ. **Appenti¹ nimbasminti** imasmim kāle rājāno coram nimbasmim āvuṇanti. **Tasmim me saṅkate manoti** tasmim kāraṇe mama cittam saṅkati. Sace hi imam sūle āvuṇissanti, vimānaṃ me nassissati, atha sakhāya olambessanti, vimāne me kuṇapagandho bhavissati, tenāham etaṃ palāpesinti attho.

Evam tasmaṃ devatānaṃ aññamaññaṃ sallapantānaññaeva bhaṇḍasāmikā ukkāhatthā padānusāreṇa āgantvā corassa sayitaṭṭhānaṃ disvā “ambho idāneva coro uṭṭhāya palāto, na laddho no coro, sace labhissāma, imasseva nam nimbassa sūle vā āvuṇitvā sakhāya vā olambetvā gamissāmā”ti vatvā ito cito ca pakkhanditvā coram adisvāva gatā.

Tesam vacanaṃ sutvā assatthadevatā catuttham gāthamāha—

44. “Saṅkeyya saṅkitabbāni, rakkheyvā’nāgataṃ bhayaṃ.

Anāgatabhayā dhīro, ubho loke avekkhatī”ti.

Tattha **rakkheyvā’nāgataṃ bhayanti** dve anāgatabhayāni diṭṭhadhammikañceva samparāyikañcāti. Tesu pāpamitte parivajjento diṭṭhadhammikaṃ rakkhati, tīṇi duccharitāni parivajjento samparāyikaṃ rakkhati. **Anāgatabhayāti** anāgatabhayahetutaṃ bhayaṃ² bhāyamāno **dhīro** paṇḍito puriso pāpamittasamsaggaṃ na karoti, tīhipi dvārehi duccharitaṃ na carati. **Ubho**

1. Accentī (Syā)

2. Anāgatabhayahetukaṃ bhayaṃ (I, Ka)

loketi evaṃ bhāyanto hesa idhalokaparalokasaṅkhāte ubho loke avekkhati oloketi, olokayamāno idhalokabhayena pāpamitte vivajjeti, paralokabhayena pāpaṃ na karotīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Assatthadevatā Ānando ahoṣi, Nimbadevatā pana ahameva ahoṣin”ti.

Pucimandajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Kassapamandiyajātakavaṇṇanā (312)

Api Kassapa mandiyāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ mahallakabhikkhum ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kireko kulaputto kāmesu ādīnaṃ disvā Satthu santike pabbajitvā kammaṭṭhāne anuyutto na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tassa aparabhāge mātā kālamakāsi. So mātū accayena pitaraṅca kaniṭṭhabhātaraṅca pabbājetvā Jetavane vasitvā vassūpanāyikasamaye cīvarapaccayassa sulabhataṃ sutvā ekaṃ gāmakāvāsaṃ gantvā tayopi tattheva vassaṃ upagantvā vutthavassā Jetavaneva āgamaṃsu. Daharabhikkhu Jetavanassa āsannaṭṭhāne “sāmaṇera tvaṃ therāṃ vissāmetvā āneyyāsi, ahaṃ puretaraṃ gantvā pariveṇaṃ paṭijaggissāmi”ti Jetavanaṃ pāvīsi. Mahallakatthero saṅikaṃ āgacchati. Sāmaṇero punappunaṃ sīsena uppīlento viya “gaccha bhante gaccha bhante”ti taṃ balakkārena neti. Thero “tvaṃ maṃ attano vasaṃ ānesī”ti puna nivattitvā koṭito paṭṭhāya āgacchati. Tesāṃ evaṃ aññaṃaññaṃ kalahaṃ karontānaññaeva sūriyo atthaṅgato, andhakāro jāto.

Itaropi pariveṇaṃ sammajjitvā udakaṃ upaṭṭhapetvā tesāṃ āgamaṃ apassanto ukkaṃ gahetvā paccuggamaṃ katvā te āgacchante disvā “kiṃ cirāyitthā”ti pucchi. Mahallako taṃ kāraṇaṃ kathesi. So te dvepi vissāmetvā saṅikaṃ ānesi. Taṃ divasaṃ Buddhupaṭṭhānassa okāsaṃ na labhi. Atha naṃ dutiyadivase Buddhupaṭṭhānaṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ Satthā “kadā āgatosī”ti pucchi. Hiyyo bhanteti. Hiyyo āgantvā ajja

Buddhupaṭṭhānaṃ karosīti. So “āma bhante”ti vatvā taṃ kāraṇaṃ ācikkhi. Satthā mahallakaṃ garahitvā “na esa idāneva evarūpaṃ kammaṃ karoti, pubbepi akāsi. Idāni pana tena tvaṃ kilamito, pubbepi paṇḍite kilamesī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsinigame brāhmaṇakule nibbatti. Tassa vayappattakāle mātā kālamakāsi. So mātu sarīrakiccaṃ katvā māsaddhamāsaccayena ghare vijjamānaṃ dhanam dānaṃ datvā pitarañca kaniṭṭhabhātarañca gahetvā Himavantapadese Devadattiyaṃ Vakkalaṃ gahetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā uñchācariyāya vanamūlaphalāphalehi yāpento ramaṇīye vanasaṇḍe vasi. Himavante pana vassakāle acchinnadhāre deve vassante na sakkā hoti kandamūlaṃ khaṇitum, phalāni ca paṇṇāni ca patanti. Tāpasā yebhuyyena Himavantato nikkhamitvā manussapathe vasanti. Tadā bodhisatto pitarañca kaniṭṭhabhātarañca gahetvā manussapathe vasitvā puna Himavante pupphitaphalite te ubhopi gahetvā Himavante attano assamapadaṃ āgacchanto assamassāvidūre sūriye atthaṅgate “tumhe saṇikaṃ āgaccheyyātha, ahaṃ purato gantvā assamaṃ paṭijaggissāmi”ti vatvā te ohāya gato. Khuddakatāpaso pitarā saddhiṃ saṇikaṃ gacchanto taṃ kaṭippadese sīsena uppīḷento viya gaccha gacchāti taṃ balakkārena neti. Mahallako “tvaṃ maṃ attano ruciya ānesī”ti paṭinivattitvā koṭito paṭṭhāya āgacchati. Evaṃ tesam kalahaṃ karontānaññeva andhakāro ahoṣi.

Bodhisattopi paṇṇasālaṃ sammajjitvā udakaṃ upaṭṭhapetvā ukkamādāya paṭipathaṃ āgacchanto te disvā “ettakaṃ kālaṃ kiṃ karitthā”ti āha. Khuddakatāpaso pitarā katakāraṇaṃ kathesi. Bodhisatto ubhopi te saṇikaṃ netvā parikkhāraṃ paṭisāmetvā pitaraṃ nhāpetvā pādadhovanapiṭṭhisambāhanādīni katvā aṅgārapallam upaṭṭhapetvā paṭippassaddhakilamathaṃ pitaraṃ upanisīditvā “tāta taruṇadāraḥ nāma mattikābhājanasadisā muhutteneva bhijjanti, sakiṃ bhinnakālato paṭṭhāya puna na sakkā honti ghaṭetum, te akkosantāpi paribhāsantāpi mahallakehi adhivāsetabbā”ti vatvā pitaraṃ ovadanto imā gāthā abhāsi—

45. “*Api Kassapa mandiyā, yuvā sapati hanti vā.*
Sabbaṃ taṃ khamate dhīro, paṇḍito taṃ titikkhati.
46. *Sacepi santo vivadanti, khippaṃ sandhīyare puna.*
Bālā pattāva bhijjanti, na te samatha’majjhagū.
47. *Ete bhiiyo samāyanti, sandhi tesaṃ na jīrati.*
Yo cā’dhipannaṃ jānāti, yo ca jānāti desanaṃ.
48. *Eso hi uttaritaro, bhāravaho dhuraddharo.*
Yo paresā’dhipannānaṃ, sayam sandhātu’marahatī”ti.

Tattha **Kassapāti** pitaraṃ nāmenālapati. **Mandiyāti** mandībhāvena taruṇatāya. **Yuvā sapati hanti vāti** taruṇadārako akkosatipi paharatipi. **Dhīro**ti dhikkatapāpo, dhī vā vuccati paññā, tāya samannāgatotipi attho. Itaraṃ pana imasseva vevacanaṃ. Ubhayenāpi sabbaṃ taṃ bāladārakehi kataṃ aparādham mahallako dhīro paṇḍito sahati titikkhatīti dasseti.

Sandhīyareti puna mittabhāvena sandhīyanti ghaṭiyanti. **Bālā pattāvāti** bālakā pana mattikāpattāva bhijjanti. **Na te samatha’majjhagūti** te bālakā appamattakampi vivādaṃ katvā verūpasamanaṃ na vindanti nādhigacchanti. **Ete bhiiyoti** ete dve janā bhinnāpi puna samāgacchanti. **Sandhīti** mittasandhi. **Tesanti** tesaññeva dvinnaṃ sandhi na jīrati. **Yo cā’dhipannanti** yo ca attanā adhipannaṃ atikkantaṃ aññasmiṃ katadosaṃ jānāti. **Desananti** yo ca tena attano dosaṃ jānanta desitaṃ accayadesanaṃ paṭiggaṇhituṃ jānāti.

Yo paresā’dhipannānanti yo paresaṃ adhipannānaṃ dosena abhibhūtānaṃ aparādhakārakānaṃ. **Sayam sandhātu’marahatīti** tesu akhamāpentepi “*ehi bhadrāmukha uddesaṃ gaṇha, Aṭṭhakathaṃ suṇa, bhāvanamanuyuñja, kasmā paribāhiro hosī”ti* evaṃ sayam sandhātuṃ arahati mittabhāvaṃ ghaṭeti, eso evarūpo mettāvihārī uttaritaro mittabhārassa mittadhurassa ca vahanato **“bhāravaho”ti “dhuraddharo”ti** ca saṅkham gacchatīti.

Evam bodhisatto pitu ovādaṃ adāsi, sopi tato pabhuti danto ahosi sudanto.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā pitā tāpaso mahallako ahosi, khuddakatāpaso sāmaṇero, pitu ovādadāyako pana ahameva ahosi”ti.

Kassapamandiyajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Khantivādijātakavaṇṇanā (313)

Yo te hatthe ca pāde cāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kodhanabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “kasmā tvaṃ bhikkhu akkodhanassa Buddhassa sāsane pabbajitvā kodhaṃ karosi, porāṇakapaṇḍitā sarīre pahārasahassee patante hatthapādakaṇṇanāsāsu chijjamānāsu parassa kodhaṃ na karimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Kalābu nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto asītiakoṭivibhave brāhmaṇakule nibbattitvā Kuṇḍalakumāro¹ nāma māṇavo hutvā vayappatto Takkasilaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā kuṭumbaṃ saṅghapetvā mātāpitūnaṃ accayena dhanarāsiṃ oloketvā “imaṃ dhanam uppādetvā mama ñātakā aggahetvāva gatā, mayā panetaṃ gahetvā gantuṃ vaṭṭatī”ti sabbaṃ dhanam viceyyadānavasena yo yaṃ āharati, tassa taṃ datvā Himavantaṃ pavisitvā pabbajitvā phalāphalena yāpento ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ āgantvā anupubbena Bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase nagare bhikkhāya caranto senāpatissa nivāsanadvāraṃ sampāpuṇi. Senāpati tassa iriyāpathesu pasīditvā gharaṃ pavesetvā attano paṭiyāditabhojanaṃ bhojetvā paṭiññaṃ gahetvā tattheva rājuyyāne vasāpesi.

1. Kuṇḍakakumāro (Sī)

Athekadivasam Kalāburājā¹ surāmadamatto chekanāṭakaparivuto mahantena yasena uyyānam gantvā maṅgalasilāpaṭṭe sayanam attharāpetvā ekissā piyamanāpāya itthiyā anke sayi. Gītavāditanaccesu chekā nāṭakitthiyo gītādīni payojesuṃ, Sakkassa devaraṅṅo viya mahāsampatti ahosi, rājā niddam okkami. Atha tā itthiyo “yassathāya mayam gītādīni payojayāma, so niddam upagato, kim no gītādīhi”ti viṇādīni tūriyāni tattha tattheva chaḍḍetvā uyyānam pakkantā pupphaphalapallavādīhi palobhiyamānā uyyāne abhiramīsu. Tadā bodhisatto tasmim uyyāne supupphitasālamūle pabbājāsukhena vītināmento mattavaravāraṇo viya nisinnō hoti. Atha tā itthiyo uyyāne caramānā tam disvā “etha ayyāyo etasmim rukkhamūle pabbajito nisinnō, yāva rājā na pabujjhati, tāvassa santike kiñci suṇamānā nisīdissāmā”ti gantvā vanditvā parivāretvā nisinnā “amhākam kathetabbayuttakam kiñci kathethā”ti vadīsu. Bodhisatto tāsam dhammam kathesi. Atha sā itthi ankam cāletvā rājānam pabodhesi. Rājā pabuddho tā apassanto “kham gatā vasaliyo”ti āha. Etā mahārāja gantvā ekam tāpasam parivāretvā nisīdīsu. Rājā kupito khaggaṃ gahetvā “sikkhāpessāmi nam kūṭajaṭṭilaṃ”ti vegena agamāsi.

Atha tā itthiyo rājānam kuddham² āgacchantam disvā tāsū³ vallabhatarā gantvā raṅṅo hatthā asim gahetvā rājānam vūpasamesuṃ. So āgantvā bodhisattassa santike ṭhatvā “kim vādī tvam samaṇā”ti pucchi. Khantivādī mahārājāti. Kā esā khanti nāmāti. Akkosantesu paribhāsantesu paharantesu akujjhanabhāvoti. Rājā “passissāmi dāni te khantiyā atthibhāvan”ti coraghātakam pakkosāpesi. So attano cārittēna pharasuṅca kaṇṭhakakasaṅca ādāya kāsāyanivasano rattamālādharo āgantvā rājānam vanditvā “kim karomi devā”ti āha. Imam coram duṭṭhatāpasam gahetvā ākaḍḍhitvā bhūmiyam pātetvā kaṇṭhakakasam gahetvā purato ca pacchato ca ubhosu passesu cāti catūsupi passesu dvepahārasahassamassa dehīti. So tathā

1. Kalāpurājā (Syā)

2. Kuddhabhāvena (Ka)

3. Tassa (Ka)

akāsi. Bodhisattassa chavi bhijji¹, cammaṃ bhijji¹, maṃsaṃ chijji, lohitaṃ paggharati.

Puna rājā “kimvādī tvaṃ bhikkhū”ti āha. Khantivādī mahārāja, tvaṃ pana mayhaṃ cammantare khantīti maññasi, natthi mayhaṃ cammantare khanti, tayā pana daṭṭhuṃ asakkuṇeyye hadayabbhantare mama khanti patiṭṭhitā mahārājāti. Puna coraghātako “kim karomī”ti pucchi. Imassa kūṭajaṭilassa ubho hatthe chindāti. So pharasuṃ gahetvā gaṇḍiyaṃ ṭhapetvā hatthe chindī. Atha naṃ “pāde chindā”ti āha, pādepi chindī. Hatthapādakoṭīhi ghaṭachiddehi lākhāraso viya lohitaṃ paggharati. Puna rājā “kimvādīsī”ti pucchi. Khantivādī mahārāja, tvaṃ pana mayhaṃ hatthapādakoṭīsu khanti atthīti maññasi, natthesā ettha, mayhaṃ khanti gambhīraṭṭhāne patiṭṭhitāti. So “kaṇṇanāsamassa chindā”ti āha. Itaro kaṇṇanāsaṃ chindī, sakalasarīre lohitaṃ ahosi. Puna naṃ “kimvādī nāma tvaṃ”ti pucchi. Mahārāja khantivādī nāma, mā kho pana tvaṃ kaṇṇanāsikakoṭīsu patiṭṭhitā khantīti maññasi, mama khanti gambhīre hadayabbhantare patiṭṭhitāti. Rājā “kūṭajaṭila tava khantiṃ tvameva ukkhipitvā nisīdā”ti bodhisattassa hadayaṃ pādena paharivā pakkāmi.

Tasmim̄ gatesenāpati bodhisattassa sarīrato lohitaṃ puñchitvā hatthapādakaṇṇanāsakoṭīyo sātakakaṇṇe katvā bodhisattaṃ saṇikaṃ nisīdāpetvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “sace bhante tumhe kujjhitukāmā, tumhesu katāparādhasa rañño va kujjheyyātha, mā aññesan”ti yācanto paṭhamāṃ gāthamāha—

49. “Yo te hatthe ca pāde ca, kaṇṇanāsaṅca chedayi.

Tassa kujjha mahāvīra, mā raṭṭhaṃ vinasā idanti.

Tattha **mahāvīrāti** mahāvīriya. **Mā raṭṭhaṃ vinasā**² idanti idaṃ niraparādhaṃ kāsiraṭṭhaṃ mā vināsehi.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

50. “Yo me hatthe ca pāde ca, kaṇṇanāsaṅca chedayi.

Ciraṃ jīvatu so rājā, na hi kujjhanti mādisā”ti.

1. Chijji (Sī, Syā, I)

2. Vinassa (Sī, Syā), vināsa (Ka)

Tattha **mādisāti** mama sadisā khantibalena samannāgatā paṇḍitā “ayaṃ maṃ akkosi paribhāsi pahari, chindi bhindī”ti taṃ na kujjhanti.

Rañño uyyānā nikkhamantassa bodhisattassa cakkhupathaṃ vijahanakāleyeva ayaṃ catunahutādhikā dviyojanasatasahassabahalā mahāpathavī khalibaddhasāṭako¹ viya phalitā, Avīcīto jālā nikkhamitvā rājānaṃ kuladattiyena rattakambalena pārupantī viya gaṇhi. So uyyānadvāreyeva pathaviṃ pavisitvā Avīcimahāniraye patiṭṭhahi. Bodhisattopi taṃ divasameva kālamakāsi. Rājaparisā ca nāgarā ca gandhamālādhūmahatthā āgantvā bodhisattassa sarīrakiccaṃ akamsu. Keci panāhu “bodhisatto puna Himavantameva gato”ti, taṃ abhūtaṃ.

51. “Ahū atītamaddhānaṃ, samaṇo khantidīpano.

Taṃ khantiyāyeva ṭhitam, kāsirājā achedayi.

52. Tassa kammapharusassa, vipāko kaṭuko ahu.

Yaṃ kāsirājā vedesi, nirayamhi samappito”ti—

imā dve abhisambuddhagāthā.

Tattha **atītamaddhānanti** atīte addhāne. **Khantidīpanoti** adhivāsanakhantisamvaṇṇano². **Achedayīti** mārāpesi. Ekacce pana “bodhisattassa puna hatthapādakaṇṇanāsā ghaṭitā”ti vadanti, tampi abhūtameva. **Samappitoti** patiṭṭhito.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi, aññe bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu. Tadā Kalāburājā Devadatto ahosi, senāpati Sāriputto, khantivādī tāpaso pana ahameva ahosinti.

Khantivādījatakavaṇṇanā tatiyā.

1. Balithaddhasāṭako (I) khalithaddhasāṭako (Syā), khalitaddhasāṭako (Ka)

2. Adhivāsanakhantisampanno (Syā), adhivāsanakhantiyā sampanno (Ka)

4. Lohakumbhijātakavaṇṇanā (314)

Dujjīvitamajjivimhāti idam Sathā Jetavane viharanto Kosalarājānam ārabha kathesi. Tadā kira Kosalarājā rattibhāge catunnam nerayikasattānam saddam suṇi. Eko **du**-kārameva bhaṇi, eko **sa**-kāram, eko **na**-kāram, eko **so**-kāramevāti. Te kira atītabhave Sāvattthiyameva pārādārikā rājaputtā ahesum. Te paresam rakkhitagopitamātugāmesu aparajjhivā cittakeḷim kīlantā bahum pāpakammaṃ katvā maraṇacakkena chinnā Sāvattthisāmate catūsu Lohakumbhīsu nibbattā saṭṭhi vassasahassāni tattha paccitvā uggatā Lohakumbhimukhavaṭṭim disvā “kadā nu kho imamhā dukkhā muccissāmā”ti cattāropi mahantena saddena anupaṭipāṭiyā viravimsu. Rājā tesam saddam sutvā maraṇabhayatajjito nisinnakova aruṇam uṭṭhāpesi.

Aruṇuggamanavelāya brāhmaṇā agantvā rājānam sukhasayitam pucchimsu. Rājā “kuto me ācariyā sukhasayitam, ajjāham evarūpe cattāro bhīmsanakasadda suṇin”ti¹. Brāhmaṇā hatthe vidhunimsu. Kim ācariyāti. Sāhasikasaddā mahārājāti. Sapaṭikammā appaṭikammāti. Kāmaṃ appaṭikammā, mayam pana susikkhitā mahārājāti. Kim katvā paṭibāhissathāti. Mahārāja paṭikammaṃ mahantaṃ na sakkā kātum², mayam pana sabbacatukkam yaññam yajitvā hāressāmāti. Tena hi khippam cattāro hatthi cattāro asse cattāro usabhe cattāro manusseti laṭukikasakuṇikā ādim katvā cattāro cattāro pāṇe gahetvā sabbacatukkayaññam yajitvā mama sotthibhāvam karothāti. “Sādhu mahārājā”ti sampaṭicchitvā yenattho, taṃ gahetvā yaññāvāṭam paccupaṭṭhapesum, bahupāṇe thūṇūpanite katvā ṭhapesum. “Bahum macchamaṃsam khādissāma, bahum dhanam labhissāmā”ti ussāhappattā hutvā “idam laddhum vaṭṭati, idam laddhum vaṭṭati devā”ti aparāparam caranti.

Mallikā devī rājānam upasaṅkamitvā “kim nu kho mahārāja brāhmaṇā ativiya ussāhayantā³ vicaranti”ti pucchi. Devi kim tuyhiminā, tvam attano yaseneva mattā pamattā, dukkham pana amhākameva na jānāsīti.

1. Suṇomīti (Ka)

2. Sakkāram kātum (I, Ka)

3. Umhayantā (I, Ka)

Kim mahārājāti. Devi ahaṃ evarūpaṃ nāma asotabbaṃ suṇim, tato imesaṃ saddānaṃ sutattā “kiṃ bhavissatī”ti brāhmaṇe pucchim, brāhmaṇā “tumhākaṃ mahārāja rajjassa vā bhogaṇaṃ vā jīvitassa vā antarāyo paññāyati, sabbacatukkena yaññaṃ yajitvā sotthibhāvaṃ karissāmā”ti vadimsu, te mayhaṃ vacanaṃ gahetvā yaññāvāṭaṃ katvā yena yenattho, tassa tassa kāraṇā āgacchantīti. Kim pana deva imesaṃ saddānaṃ nipphattim sadevake loke aggabrāhmaṇaṃ pucchithāti. Ko esa devi sadevake loke aggabrāhmaṇo nāmāti. Mahāgotamo Sammāsambuddhoti. Devi Sammāsambuddho me na pucchitoti. Tena hi gantvā pucchathāti.

Rājā tassā vacanaṃ gahetvā bhuttaṭātarāso rathavaramāruya Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā pucchi “ahaṃ bhante rattibhāge cattāro sadde sutvā brāhmaṇe pucchim, te ‘sabbacatukkayaññaṃ yajitvā sotthim karissāmā’ti vatvā yaññāvāṭe kammaṃ karonti, tesaṃ saddānaṃ sutattā mayhaṃ kim bhavissatī”ti. “Na kiñci mahārāja, nerayikasattā dukkhamanubhavanta evaṃ viravimsu, na ime saddā idāni tayā eva sutā, porāṇakarājūhipi sutāyeva, tepi brāhmaṇe pucchitvā pasughātayaññaṃ kattukāmā hutvā paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā na karimsu, paṇḍitā tesaṃ saddānaṃ antaraṃ kathetvā mahājanaṃ vissajjāpetvā sotthimakamsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmim Kāsīgāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāmesu ādīnavaṃ disvā kāme pahāya isipabajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānakīḷaṃ kīlanto Himavante ramaṇīye vanasaṇḍe vasati. Tadā Bārāṇasirājā catunnaṃ nerayikānaṃ imeva cattāro sadde sutvā bhīttasito imināva niyāmena brāhmaṇehi “tiṇṇaṃ antarāyānaṃ aññataro bhavissati, sabbacatukkayaññaṃ taṃ vūpasamesāma”ti vutte sampaṭicchī. Purohito brāhmaṇehi saddhim yaññāvāṭaṃ paccupaṭṭhāpesi, mahājano thūṇūpanīto ahosi. Tadā bodhisatto mettābhāvanaṃ purecārikaṃ katvā dibbacakkhunā lokam olokento imam kāraṇam disvā “ajja mayā gantum vaṭṭati, mahājanaṃ

sotthi bhavissatī”ti iddhibalena vehāsaṃ uppatitvā Bārāṇasirañño uyyāne otarivā maṅgalasilāpaṭṭe kañcanarūpakaṃ viya nisīdi. Tadā purohitassa jeṭṭhantevāsiko ācariyaṃ upasaṅkamitvā “nanu ācariya amhākaṃ vedesu paraṃ māretvā sotthikaraṇaṃ nāma natthi”ti āha. Purohito “tvaṃ rājadhanam rakkhasi, bahum macchamaṃsaṃ khādissāma, dhanam labhissāma, tuṅhī hohī”ti taṃ paṭibāhi.

So “nāham ettha sahāyo bhavissāmi”ti nikkhamitvā rājuyyānaṃ gantvā bodhisattaṃ disvā vanditvā katapaṭisanthāro ekamantaṃ nisīdi. Bodhisatto “kiṃ māṇava rājā dhammena rajjaṃ kāreti”ti pucchi. Bhante rājā dhammena rajjaṃ kāreti, rattibhāge pana cattāro sadde sutvā brāhmaṇe pucchi, brāhmaṇā “sabbacatukkayaññaṃ yajitvā sotthim karissāma”ti vadimsu, rājā pasughātakammaṃ katvā attano sotthim kātukāmo mahājano thūṇūpanīto, kiṃ nu kho bhante tumhādisānaṃ sīlavantānaṃ tesam saddānaṃ nipphattim vatvā mahājanaṃ maraṇamukhā mocetuṃ vaṭṭatīti¹. Māṇava rājā amhe na jānāti, mayampi taṃ na jānāma, imesaṃ pana saddānaṃ nipphattim jānāma, sace rājā amhe upasaṅkamitvā puccheyya, rājānaṃ nikkāṅkhaṃ katvā kathessāmaṃti. Tena hi bhante muhuttaṃ idheva hotha, aham rājānaṃ ānessāmi. Sādhu māṇavāti. So gantvā rañño tamatthaṃ ārocetvā rājānaṃ ānesi.

Atha rājā bodhisattaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno pucchi “saccaṃ kira tumhe mayā sutasaddānaṃ nipphattim jānāthā”ti. Āma mahārājāti. Kathetha bhanteti. “Mahārāja ete purimabhava paresaṃ rakkhitagopitesu dāresu cārittaṃ āpajjitvā Bārāṇasisāmaṃte catūsu Lohakumbhīsu nibbattā pakkuthite khāralohodake pheṇuddehakaṃ paccamānā timsa vassasahassāni adho gantvā kumbhitalaṃ āhacca uddham ārohantā timsavassasahasseneva kālena kumbhimukhaṃ disvā bahi oloketvā cattāro janā catasso gāthā paripuṇṇaṃ katvā vattukāmāpi tathā kātuṃ asakkontā ekekameva akkharāṃ vatvā puna Lohakumbhīsuyeva nimuggā. Tesu **du**-kāraṃ vatvā nimuggasatto evaṃ vattukāmo ahosi—

1. Na vaṭṭatīti (Sī, Syā, I)

53. ‘Dujjīvitamañjīvimha, ye sante na dadamhase.

Vijjamānesu bhogesu, dīpaṃ nākamha attano’ti.

Taṃ gāthaṃ paripuṇṇaṃ kātuṃ nāsakkhī”ti vatvā bodhisatto attano ñāṇena taṃ gāthaṃ paripuṇṇaṃ katvā kathesi. Sesāsupi eseva nayo.

Tesu **sa-kāraṃ** vatvā vattukāmassa ayaṃ gāthā—

54. “Saṭṭhi vassasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso.

Niraye paccamānānaṃ, kadā anto bhavissatī”ti.

Na-kāraṃ vatvā vattukāmassa ayaṃ gāthā—

55. “Natthi anto kuto anto, na anto paṭidissati.

Tadā hi pakataṃ pāpaṃ, mama tuyhañca mārisā”ti.

So-kāraṃ vatvā vattukāmassa ayaṃ gāthā—

56. “Sohaṃ nūna ito gantvā, yoniṃ laddhāna mānusiṃ.

Vadaññū sīlasampanno, kāhāmi kusalaṃ bahun”ti.

Tattha **dujjīvanti** tīpi duccharitāni caranto dujjīvitaṃ lāmakajīvitaṃ jīvati nāma, sopi tadeva sandhāyāha “dujjīvitamañjīvimhā”ti. **Ye sante na dadamhase**ti ye mayaṃ deyyadhamme ca paṭiggāhake ca saṃvijjamāneyeva na dānaṃ dadimha. **Dīpaṃ nākamha attanoti** attano paṭiṭṭhaṃ na karimha. **Paripuṇṇānī**ti anūnāni anadhikāni. **Sabbasoti** sabbākārena. **Paccamānānanti** amhākaṃ imasmiṃ niraye paccamānānaṃ.

Natthi antoti “amhākaṃ asukakāle nāma makkho bhavissatī”ti evaṃ kālāparicchedo natthi. **Kuto antoti** kena kāraṇena anto paññāyissati. **Na antoti** antaṃ daṭṭhukāmānampi no dukkhassa anto na paṭidissati. **Tadā hi pakatanti** tasmīṃ kāle mārisā mama ca tuyhañca pakataṃ pāpaṃ pakatṭhaṃ kataṃ atibahumeva kataṃ. “Tathā hi pakatan”tipi pāṭho, tena kāraṇena kataṃ, yenassa anto daṭṭhuṃ na sakkāti attho. **Mārisāti** mayā sadisā¹, piyālanametam etesaṃ.

1. Sadisāti (Sī, Syā)

Nūnāti ekamsatthe nipāto, so ahaṃ ito gantvā yonim mānusiṃ laddhāna vadaññū sīlasampanno hutvā ekamseneva bahum kusalam karissāmīti ayamettha attho.

Iti bodhisatto ekamekaṃ gātham vatvā “mahārāja so nerayikasatto imaṃ gātham paripuṇṇam katvā vattukāmo attano pāpassa mahantatāya tathā kathetum nāsakkhi, iti so attano kammavipākaṃ anubhavanto viravi. Tumhākaṃ etassa saddassa savanapaccayā antarāyo nāma natthi, tumhe mā bhāyitthā”ti rājānaṃ saññāpesi. Rājā mahājānaṃ vissajjāpetvā suvaṇṇabherim carāpetvā yaññāvāṭam viddhamsāpesi. Bodhisatto mahājānaṃ sotthim katvā katipāham vasitvā tattheva gantvā aparihīnajjhāno brahmaloke uppajji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā purohitassa jeṭṭhantevāsikamaṇavo Sāriputto ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣin”ti.

Lohakumbhijātakavaṇṇanā catutthā.

5. Sabbamaṃsalābhajātakavaṇṇanā (315)

Pharusā vata te vācāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattherena pītavirecanānaṃ dinnarasapiṇḍapātaṃ ārabba kathesi. Tadā kira Jetavane ekacce bhikkhū snehavirecanaṃ pivimsu. Tesam rasapiṇḍapātena attho hoti, gilānupaṭṭhākā “rasabhataṃ āharissāmā”ti Sāvattim pavisitvā odanikagharavīthiyam piṇḍāya caritvāpi rasabhataṃ alabhitvā nivattimsu. Thero divātaram piṇḍāya pavisamāno te bhikkhū disvā “kiṃ āvuso atipageva nivattathā”ti pucchi. Te tamattham ārocesum. Thero “tena hi ethā”ti te gahetvā tameva vīthim agamāsi, manussā pūretvā rasabhataṃ adamsu. Gilānupaṭṭhākā rasabhataṃ āharitvā gilānānaṃ adamsu, te paribhuñjimsu. Athekadivasam dhammasabhāyam bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “āvuso thero kira pītavirecanānaṃ upaṭṭhāke rasabhataṃ alabhitvā nikkhamante gahetvā odanikagharavīthiyam caritvā bahum rasapiṇḍapātaṃ pesesi”ti. Satthā

āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāni Sāriputtova maṁsaṁ labhi, pubbepi muduvācā piyavacanā vattum chekā paṇḍitā labhimsū”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto seṭṭhiputto ahosi. Athekadivasam eko migaluddako bahum maṁsaṁ labhitvā yānakaṁ pūretvā “vikkiṇissāmī”ti nagaraṁ āgacchati. Tadā Bārāṇasivāsikā cattāro seṭṭhiputtā nagarā nikkhamitvā ekasmiṁ maggasabhāgaṭṭhāne kiñci diṭṭhaṁ sutam sallapantā nisīdimsu. Etesu eko seṭṭhiputto taṁ maṁsayānakaṁ disvā “etaṁ luddakaṁ maṁsakhaṇḍaṁ āharāpemi”ti āha. Gaccha āharāpehīti. So taṁ upasaṅkamitvā “are luddaka dehi me maṁsakhaṇḍaṁ”ti āha. Luddako “mārisa paraṁ kiñci yācanta nāma piyavacanena bhavitabbaṁ, tayā kathitavācāya anucchavikaṁ maṁsakhaṇḍaṁ labhissasī”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

57. “Pharusā vata te vācā, maṁsaṁ yācana ko asi.

Kilomasadisī vācā, kilomaṁ samma dammi te”ti.

Tattha **kilomasadisī**ti pharusatāya kilomasadisī. **Kilomaṁ samma dammi teti** handa gaṇha, idaṁ te vācāya sadisaṁ kilomaṁ dammīti niraṣaṁ nimaṁsalohitaṁ kilomakakhaṇḍaṁ ukkhipitvā adāsi.

Atha naṁ aparo seṭṭhiputto “kinti vatvā yācasī”ti pucchi. “Are”ti vatvāti. So “ahampi naṁ yācissāmī”ti vatvā gantvā “jeṭṭhabhātika maṁsakhaṇḍaṁ me dehi”ti āha. Itaro “tava vacanassa anucchavikaṁ maṁsakhaṇḍaṁ labhissasī”ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

58. “Aṅgamaṁ manussānaṁ, bhātā loke pavuccati.

Aṅgassa sadisī vācā, aṅgaṁ samma dadāmi te”ti.

Tassattho—imasmiṁ loke manussānaṁ aṅgasadisattā aṅgamaṁ yadidaṁ bhātā bhaginīti, tasmā tavesā aṅgasadisī vācāti etissā anucchavikaṁ aṅgameva dadāmi teti. Evañca pana vatvā aṅgamaṁsaṁ ukkhipitvā adāsi.

Tampi aparo seṭṭhiputto “kinti vatvā yācasī”ti pucchi. “Bhātikā”ti vatvāti. So “ahampi naṃ yācissāmī”ti vatvā gantvā “tāta maṃsakaḥaṇḍaṃ me dehī”ti āha. Luddako tava vacanānurūpaṃ lacchasi”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

59. “Tātāti putto vadamāno, kampeti hadayaṃ pitu.

Hadayassa sadisī vācā, hadayaṃ samma dammi te”ti.

evañca pana vatvā hadayamaṃsena saddhiṃ madhuramaṃsaṃ ukkhipitvā adāsī.

Taṃ catuttho seṭṭhiputto “kinti vatvā yācasī”ti pucchi. So “tātā”ti vatvāti. So “ahampi yācissāmī”ti vatvā gantvā “sahāya maṃsakaḥaṇḍaṃ me dehī”ti āha. Luddako “tava vacanānurūpaṃ lacchasi”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

60. “Yassa gāme sakhā natthi, yathā’raññaṃ tatheva taṃ.

Sabbassa sadisī vācā, sabbaṃ samma dadāmi te”ti.

Tassattho—yassa purisassa gāme sukhadukkhesu saha ayanato sahāyasaṅkhāto **sakhā** natthi, tassa taṃ ṭhānaṃ yathā amanussaṃ **araññaṃ** tatheva hoti, iti ayaṃ tava vācā **sabbassa sadisī**, sabbena attano santakena vibhavana sadisī, tasmā sabbameva imaṃ mama santakaṃ maṃsayānakaṃ dadāmi teti.

Evañca pana vatvā “ehi samma, sabbameva idaṃ maṃsayānakaṃ tava gehaṃ āharissāmī”ti āha. Seṭṭhiputto tena yānakaṃ pājāpento attano gharaṃ gantvā maṃsaṃ otārāpetvā luddakassa sakkārasammānaṃ katvā puttadāraṃpissa pakkosāpetvā luddakammato apanetvā attano kuṭumbamajjhe vasāpento tena saddhiṃ abhejjasahāyo hutvā yāvajīvaṃ samaggavāsaṃ vasi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā luddako Sāriputto ahosi, sabbamaṃsalābhī seṭṭhiputto pana ahameva ahosin”ti.

Sabbamaṃsalābhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Sasapaṇḍitajātakavaṇṇanā (316)

Satta me rohitā macchāti idaṃ Sathā Jetavane viharanto sabbaparikkhāradānaṃ ārabha kathesi. Sāvatthiyaṃ kira eko kuṭumbiko Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa sabbaparikkhāradānaṃ sajjetvā gharadvāre maṇḍapaṃ kāretvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā susajjitamaṇḍape paññattavarāsane nisīdāpetvā nānaggarasaṃ paṇītaḍānaṃ¹ datvā puna svātanāyāti sattāhaṃ nimantetvā sattame divase Buddhappamukhānaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ sabbaparikkhāre adāsi. Sathā bhattakiccāvasāne anumodanaṃ karonto “upāsaka tayā pītisomanassaṃ kātuṃ vaṭṭati, idaṃhi dānaṃ nāma porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃso, porāṇakapaṇḍitā hi sampattayācakānaṃ jīvitaṃ pariccajivā attano maṃsampi adamsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sasayoniyaṃ nibbattitvā araṇṇe vasi, tassa pana araṇṇassa ekato pabbatapādo ekato nadī ekato paccantaḡāmaḡo ahoṣi. Aparepissa tayo saḡāyā ahesuṃ makkaṭo ca siṅgālo ca uddo cāti. Te cattāropi paṇḍitā ekatova vasantā attano attano gocaraṭṭhāne gocaraṃ gaḡetvā sāyanhasamaye ekato sannipatanti. Sasapaṇḍito “dānaṃ dātabbaṃ, sīlaṃ rakkhitabbaṃ, uposathakammaṃ kātabbaṃ”ti tiṇṇaṃ janānaṃ ovādasena dhammaṃ deseti, te tassa ovādaṃ sampaṭicchitvā attano attano nivāsagumbaṃ pavisitvā vasanti. Evaṃ kāle gaḡchante ekadivasaṃ bodhisatto ākāsaṃ oloketvā candanaṃ disvā “sve uposathadivaso”ti ṇātvā itare tayo āha “sve uposatho, tumhepi tayo janā sīlaṃ samādiyitvā uposathikā hotha, sīle patiṭṭhāya dinnadānaṃ mahapphalaṃ hoti, tasmā yācake sampatte tumhehi khāditabbāhārato dānaṃ datvā khādeyyāthā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā attano attano vasanaṭṭhānesu vasimsu.

Punadivase tesu uddo pātova “gocaraṃ pariyesissāmi”ti nikkhamitvā Gaṅgātīraṃ gato. Atheko bālisiko satta rohitamacche uddharitvā valliyaṃ āvuṇitvā netvā Gaṅgātīre vālukaṃ viyūhitvā

1. Paṇītabhojanaṃ (Ka)

vālikāya paṭicchādetvā puna macche gaṇhanto adhogaṅgaṃ gacchi. Uddo macchagandhaṃ ghāyitvā vālukaṃ viyūhitvā macche disvā nīharitvā “atthi nu kho etesaṃ sāmiko”¹ti tikkhattuṃ ghoṣetvā sāmikaṃ apassanto vallikoṭiṃ ḍamsitvā netvā attano vasanagumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmī”²ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji. siṅgālopi vasanaṭṭhānato nikkhamitvā gocaraṃ pariyesanto ekassa khettagopakassa kuṭiyāṃ dve maṃsasūlāni ekaṃ godhaṃ ekañca dadhivārakaṃ disvā “atthi nu kho etesaṃ sāmiko”³ti tikkhattuṃ ghoṣetvā sāmikaṃ adisvā dadhivārakassa uggahaṇarajjukāṃ gīvāya pavesetvā dve maṃsasūle ca godhañca mukhena ḍamsitvā netvā attano vasanagumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmī”²ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji. Makkaṭopi vasanaṭṭhānato nikkhamitvā vanasaṇḍaṃ pavisitvā ambapiṇḍaṃ āharitvā attano vasanagumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmī”²ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji.

Bodhisatto pana “velāyameva vasanaṭṭhānato nikkhamitvā dabbatiṇāni khādissāmī”²ti attano vasanagumbeyeva nipanno cintesi “mama santikaṃ āgatānaṃ yācakānaṃ tiṇāni dātuṃ na sakkā², tilaṇḍulādayopi mayhaṃ natthi, sace me santikaṃ yācako āgacchissati, attano sarīramaṃsaṃ dassāmī”²ti. Tassa sīlatejena Sakkassa Paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjamāno idaṃ kāraṇaṃ disvā “sasarājānaṃ vīmaṃsissāmī”²ti paṭhamaṃ uddassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā brāhmaṇavesena aṭṭhāsi. “Brāhmaṇa kimatthaṃ ṭhitosī”²ti vutte paṇḍita sace kiñci āhāraṃ labheyyaṃ, uposathiko hutvā vaseyyanti. So “sādhu dassāmi te āhāraṃ”²ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha—

61. “Satta me rohitā macchā, udakā thalamubbhatā.

Idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”²ti.

Tattha **thalamubbhatā**ti udakato thale ṭhapitā, kevaṭṭena vā³ uddhaṭā.

Etaṃ bhutvāti etaṃ mama santikaṃ macchāhāraṃ pacitvā bhuñjitvā

1. Sāmiko, no vāti (Ka)

2. Āgatā yācakā tiṇaṃ khādītūṃ na sakkuṇeyyūṃ (Ka)

3. Kenāpi (Sī, I), bālisikenāpi (Syā)

samaṇadhammaṃ karonto ramaṇīye rukkhamaṇe nisinno imasmiṃ vane vasāti.

Brāhmaṇo “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti siṅgālassa santikaṃ gato. Tenāpi “kimatthaṃ ṭhitosī”ti vutto tathevāha. Siṅgālo “sādhu dassāmī”ti tena saddhiṃ sallapanto dutiyaṃ gāthamāha—

62. “Dussa me khettapālassa, rattibhattaṃ apābhataṃ.
Maṃsasulā ca dve godhā, ekañca dadhivāraṃ.
Idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha **dussa meti** yo esa mama avidūre khettapālo vasati, dussa amussāti attho. **Apābhatanti** ābhataṃ ānītaṃ. **Maṃsasulā ca dve godhāti** aṅgārapakkāni dve maṃsasulāni ca ekā ca godhā. **Dadhivārakanti** dadhivārako. **Idanti** idaṃ ettakaṃ mama atthi, etaṃ sabbampi yathābhirucitena pākena pacitvā paribhuñjitvā uposathiko hutvā ramaṇīye rukkhamaṇe nisīditvā samaṇadhammaṃ karonto imasmiṃ vanasaṇḍe vasāti attho.

Brāhmaṇo “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti makkaṭassa santikaṃ gato. Tenāpi “kimatthaṃ ṭhitosī”ti vutto tathevāha. Makkaṭo “sādhu dassāmī”ti tena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha—

63. “Ambapakkāṃ dakaṃ sītaṃ, sītacchāyā manoramā.
Idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha **ambapakkanti** madhura-ambaphalaṃ. **Dakaṃ sītanti** gaṅgāya udakaṃ sītalaṃ. **Etaṃ bhutvā vane vasāti** brāhmaṇa etaṃ ambapakkāṃ paribhuñjitvā sītalaṃ udakaṃ pivitvā yathābhirucite ramaṇīye rukkhamaṇe nisinno samaṇadhammaṃ karonto imasmiṃ vanasaṇḍe vasāti.

Brāhmaṇo “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti sasapaṇḍitassa santikaṃ gato. Tenāpi “kimatthaṃ ṭhitosī”ti vutto tathevāha. Taṃ sutvā bodhisatto somanassappatto “brāhmaṇa suṭṭhu te kataṃ āhāratthāya mama santikaṃ āgacchantena, ajjāhaṃ adinnapubbaṃ dānaṃ

dassāmi, tvaṃ pana sīlavā pāṇātipātāṃ na karissasi, gaccha brāhmaṇa nānādārūni saṅkaḍḍhitvā aṅgāre katvā mayhaṃ ārocehi, ahaṃ attānaṃ pariccajītvā aṅgāramajjhe patissāmi, mama sarīre pakke tvaṃ maṃsaṃ khāditvā samaṇadhammaṃ kareyyāsī”ti tena saddhim sallapanto catuttham gāthamāha—

64. “Na sasassa tilā atthi, na muggā napi taṇḍulā.

Iminā agginā pakkaṃ, mamaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha **mamaṃ bhutvā**ti yaṃ taṃ ahaṃ agginā karohīti vadāmi, iminā agginā pakkaṃ maṃ bhuñjītvā imasmiṃ vane vasa, ekassa sasassa sarīraṃ nāma ekassa purisassa yāpanamattaṃ hoṭīti.

Sakko tassa vacanaṃ sutvā attano ānubhāvena ekaṃ aṅgārārāsīṃ māpetvā bodhisattassa ārocesi. So dabbatiṇasayanato uṭṭhāya tattha gantvā “sace me lomantaresu pāṇakā atthi, te mā marimsū”ti tikkhattuṃ sarīraṃ vidhunitvā sakalasarīraṃ dānamukhe ṭhapetvā¹ laṅghitvā padumasare rājahaṃso viya pamuditacitto aṅgārārāsīmihi pati. So pana aggi bodhisattassa sarīre lomakūpamattampi uṇhaṃ kātuṃ nāsakkhi, himagabbhaṃ pavīṭṭho viya ahosi. Atha Sakkaṃ āmantetvā “brāhmaṇa tayā kato aggi atisītalo, mama sarīre lomakūpamattampi uṇhaṃ kātuṃ na sakkoti, kiṃ nāmetan”ti āha. Sasapaṇḍita nāhaṃ brāhmaṇo, sakkohamasmi, tava vīmaṃsanatthāya āgatohīti. “Sakka tvaṃ tāva tiṭṭha, sakalopi ce lokasannivāso maṃ dānena vīmaṃseyya, neva me adātukāmataṃ passeyyā”ti bodhisatto sīhanādaṃ nadi. Atha naṃ Sakko “sasapaṇḍita tava guṇo sakalakappaṃ pākaṭo hotū”ti pabbataṃ pīletvā pabbatarasaṃ ādāya candamaṇḍale sasalakkhaṇaṃ likhitvā bodhisattaṃ ānetvā tasmīṃ vanasaṇḍe tasmīmyeva vanagumbe taruṇadabbatiṇapiṭṭhe nipajjāpetvā attano vasanaṭṭhānameva gato. Tepi cattāro paṇḍitā samaggā sammodamānā sīlaṃ pūretvā dānaṃ datvā uposathakammaṃ katvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne sabbaparikkhāradānādāyako gahapati

1. Datvā (Sī, Syā)

sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā uddo Ānando ahosi, siṅgālo Moggallāno, makkāto Sāriputto, Sakko Anuruddho, sasapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Sasapaṇḍitajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Matarodanaajātakavaṇṇanā (317)

Matam matam eva rodathāti idam Satthā Jetavane viharanto aññataram Sāvattvivāsim kuṭumbikam ārabha kathesi. Tassa kira bhātā kālamakāsi. So tassa kālakiriyāya sokābhibhūto na nhāyati na bhuñjati na vilimpati, pātova susānam gantvā sokasamappito rodati. Satthā paccūsamaye lokam olokeno tassa sotāpattiphālūpanissayam disvā “imassa atītakāraṇam āharitvā sokam vūpasamtvā sotāpattiphalam dātum ṭhapetvā mam añño koci samattho natthi, imassa mayā avassayena bhavitum vaṭṭatī”ti punadivase pacchābhattam piṇḍapātaṭikkanto pacchāsamanam ādāya tassa gharadvāram gantvā “Satthā āgato”ti sutvā āsanam paññapetvā “pavesethā”ti kuṭumbikena vutto pavisitvā paññatte āsane nisīdi. Kuṭumbikopi āgantvā Satthāram vanditvā ekamantam nisīdi. Atha nam Satthā “kim kuṭumbika cintesī”ti āha. Āma bhante mama bhātu matakālato paṭṭhāya cintemīti. “Āvuso sabbe saṅkhārā aniccā, bhijjitabbayuttakam bhijjati, na tattha cintetabbam, porāṇakapaṇḍitāpi bhātari matepi ‘bhijjitabbayuttakam bhijjati’ti na cintayimsū”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto asītikotiṭṭhivhave seṭṭhikule nibbatti, tassa vayappattassa mātāpitaro kālamakamsu. Tesu kālakatesu bodhisattassa bhātā kuṭumbam vicāreti, bodhisatto tam nissāya jīvati. So aparabhāge tathārūpena byādhinā kālamakāsi. Nātimittā suhajjā sannipatitvā bāhā paggayha kandanti rodanti, ekopi sakabhāvena saṅṭhātum nāsakkhi, bodhisatto pana neva kandati na rodati. Manussā “passatha bho, imassa

bhātari mate mukhasaṅkocanamattampi natthi, ativiya thaddhadayo, ‘dvepi koṭṭhāse ahameva paribhuñjissāmī’¹ti bhātu maraṇaṃ icchati maññe”²ti bodhisattaṃ garahiṃsu. Ñātakāpi nam “tvaṃ bhātari mate na rodasī”³ti garahiṃsuyeva. So tesam katham sutvā “tumhe attano andhabālabhāvena aṭṭha lokadhamme ajānantā ‘mama bhātā mato’⁴ti rodatha, ahampi marissāmi, tumhepi marissatha, attānampi ‘mayampi marissāmā’⁵ti¹ kasmā na rodatha, sabbe saṅkhārā aniccā hutvā nirujjhanti, teneva sabhāvena saṅṭhātuṃ samattho ekasaṅkhāropi natthi, tumhe andhabālā aññāṇatāya aṭṭha lokadhamme ajānitvā rodatha, ahaṃ kimatthaṃ rodissāmī”⁶ti vatvā imā gātha abhāsi—

65. “Matam matam eva rodatha, na hi tam rodatha yo marissati.
Sabbepi sarīradhārino, anupubbena jahanti jīvitam.

66. Devamanussā catuppadā, pakkhigaṇā uragā ca bhogino.
Samhi sarīre anissarā, ramamānāva jahanti jīvitam.

67. Evaṃ calitam asaṅṭhitam, sukhadukkham manujesva’pekkhiya.
Kanditaruditam niratthakam, kim vo sokagaṇā’bhikīrare.

68. Dhuttā ca soṇḍā akatā, bālā sūrā ayogino.
Dhīram maññanti bāloti, ye dhammassa akovidā”⁷ti.

Tattha **matam matam evāti**² matam matamyeva. **Anupubbenāti** attano attano maraṇavāre sampatte paṭipāṭiyā jahanti jīvitam, na ekatova sabbe maranti, yadi evam mareyyum, lokappavatti ucchijjeyya. **Bhoginoti** mahantena sarīrabhogena samannāgatā. **Ramamānāvāti** tattha tattha nibbattā sabbepi ete devādayo sattā attano attano nibbattaṭṭhāne abhiramamānāva anukkaṅṭhitāva jīvitam jahanti. **Evaṃ calitanti** evam tisu bhavesu niccalabhāvassa ca saṅṭhitabhāvassa ca abhāvā calitam asaṅṭhitam. **Kim vo sokagaṇā’bhikīrareti** kimkāraṇā tumhe sokarāsī abhikīranti ajjhottharanti.

1. Attānampi mayam jahissāmāti (Ka)

2. Matamatamevāti (Sī, I)

Dhuttā ca soṇḍā akatāti itthidhuttā surādhuttā akkhadhuttā ca surāsoṇḍādayo soṇḍā ca akatabuddhino asikkhitakā ca. **Bālā**ti bālyena samannāgatā aviddasuno. **Sūrā ayoginoti** ayonisomanasikārena sūrā, yogesu ayuttatāya ayogino. “Ayodhino”tipi pāṭho, kilesamārena saddhim yujjhitum asamatthāti attho. **Dhīraṃ maññanti bālōti, ye dhammassa akovidāti** ye evarūpā dhuttādayo aṭṭhavidhassa lokadhammassa akovidā, te appamattakepi dukkhadhamme uppanne attanā kandamānā rodamānā aṭṭha lokadhamme tathato jānitvā¹ ñātimaraṇādīsu akandantaṃ arodantaṃ mādisaṃ dhīraṃ paṇḍitaṃ “bālo ayaṃ na rodātī”ti maññantīti.

Evam bodhisatto tesam dhammaṃ desetvā sabbepi te nissoke akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā mahājanassa dhammaṃ desetvā nissokabhāvakarapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Matarodanajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Kaṇaverajātakavaṇṇanā (318)

Yaṃ taṃ vasantasamayeti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyyikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu **Indriyajātake**² āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhum “pubbe tvaṃ bhikkhu etaṃ nissāya asinā sīsacchedaṃ paṭilabhī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsigāmake ekassa gahapatikassa ghare coranakkhattena jāto vayappatto corakammaṃ katvā jīvikaṃ kappento loke pākaṭo ahosi sūro nāgabalo, koci naṃ gaṇhitum nāsakkhi. So ekadivasaṃ ekasmiṃ seṭṭhigahare sandhim chinditvā bahum dhanam avahari. Nāgarā

1. Ajānitvā (Sī, Syā)

2. Khu 5. 182 piṭṭhe.

rājānaṃ upasaṅkamtivā “deva eko mahācoro nagaraṃ vilumpati, taṃ gaṇhāpethā”ti vadimsu. Rājā tassa gahaṇatthāya nagaraguttikaṃ āṇāpesi. So rattibhāge tattha tattha vaggabandhanena manusse ṭhapetvā taṃ sahoḍḍhaṃ¹ gāhāpetvā rañño ārocesi. Rājā “sīsamassa chindā”ti nagaraguttikaññeva āṇāpesi. Nagaraguttiko taṃ pacchābhāhaṃ gāḷhabandhanaṃ bandhāpetvā gīvāyassa rattakaṇavīramālaṃ² laggetvā sīse iṭṭhakacuṇṇaṃ okiritvā catukke catukke kasāhi tāḷāpento kharassarena paṇavena āghātaṇaṃ neti. “Imasmiṃ kira nagare vilopakārako coro gahito”ti sakalanagaraṃ saṅkhubhi.

Tadā ca Bārāṇasiyaṃ sahasaṃ gaṇhantī Sāmā nāma gaṇikā hoti rājavallabhā pañcasatavaṇṇadāsīparivārā. Sā pāsādāle vātapānaṃ vivaritvā ṭhitā taṃ nīyamānaṃ passi. So pana abhirūpo pāsādiko abhiviya sobhaggappatto devavaṇṇo sabbesaṃ matthakamatthakena paññāyati. Sāmā taṃ disvā paṭibaddhacittā hutvā “kena nu kho upāyenāhaṃ imaṃ purisaṃ attano sāmikaṃ kareyyaṃ”ti cintayantī “attheko upāyo”ti attano atthacarikāya ekissā hatthe nagaraguttikassa sahasaṃ pesesi “ayaṃ coro Sāmāya bhātā, aññatra Sāmāya añño etassa avassayo natthi, tumhe kira idaṃ sahasaṃ gahetvā etaṃ vissajjethā”ti. Sā gantvā tathā akāsi. Nagaraguttiko “ayaṃ coro pākaṭo, na sakkā etaṃ vissajjetuṃ, aññaṃ pana manussaṃ labhitvā imaṃ paṭicchannayānake nisīdāpetvā pesetuṃ sakkā”ti āha. Sā gantvā tassā ārocesi.

Tadā paneko seṭṭhiputto Sāmāya paṭibaddhacitto devasikaṃ sahasaṃ deti. So taṃ divasampi sūriyatthaṅgamanavelāya sahasaṃ gaṇhitvā taṃ gharāṃ agamāsi. Sāmāpi sahasabhaṇḍikaṃ gahetvā ūrūsu ṭhapetvā parodantī nisinnā hoti. “Kiṃ etan”ti ca vuttā “sāmi ayaṃ coro mama bhātā, ‘ahaṃ nīcakammaṃ karomī’ti mayhaṃ santikaṃ na eti, nagaraguttikassa pahitaṃ ‘sahasāṃ labhamāno vissajjessāmi nan’ti sāsanaṃ pesesi, idāni imaṃ sahasaṃ ādāya nagaraguttikassa santikaṃ gacchantāṃ na labhāmī”ti āha. So tassā paṭibaddhacittatāya “ahaṃ gamissāmī”ti āha. Tena hi

1. Sahoḍḍhaṃ (Sī, Syā), sabhogāṃ (I)

2. Rattakaravīramālaṃ (Ka)

tāyā ābhatameva gahetvā gacchāhīti. So taṃ gahetvā nagaraguttikassa gehaṃ gañchi. So taṃ seṭṭhiputtaṃ paṭicchannaṭṭhāne ṭhapetvā coraṃ paṭicchannayānake nisīdāpetvā Sāmāya pahīṇitvā “ayaṃ coro raṭṭhe pākaṭo, tamandhakāraṃ¹ tāva hotu, atha naṃ manussānaṃ paṭisallīnavelāya ghātāpessāmi”ti apadesaṃ katvā muhuttaṃ vītināmetvā manussesu paṭisallīnesu seṭṭhiputtaṃ mahantenārakkhena āghātanaṃ netvā asinā sīsaṃ chinditvā sarīraṃ sūle āropetvā nagaraṃ pāvisi.

Tato paṭṭhāya Sāmā aññesaṃ hatthato kiñci na gaṇhāti, teneva saddhiṃ abhiraṃamānā vicarati. So cintesi “sace ayaṃ aññasmiṃ paṭibaddhacittā bhavissati, mampi mārāpetvā tena saddhiṃ abhiraṃmissati, accantaṃ mittadubbhīnī esā, mayā idha avasitvā khippaṃ palāyituṃ vaṭṭati, gacchanto ca pana tucchahattho agantvā etissā ābharaṇabhaṇḍaṃ gahetvā gacchissāmi”ti cintetvā ekasmiṃ divase taṃ āha “bhadde mayaṃ pañjare pakkhittakukkuṭā viya niccaṃ ghareyeva homa, ekadivasā uyyānakīḷaṃ karissāma”ti. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā khādanīyabhojanīyādīṃ sabbaṃ paṭiyādetvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā tena saddhiṃ paṭicchannayāne nisīditvā uyyānaṃ agamāsi. So tattha tāya saddhiṃ kīlanto “idāni mayhaṃ palāyituṃ vaṭṭati”ti tāya saddhiṃ kilesaratiyā ramitukāmo viya ekaṃ kaṇavīragacchantaraṃ pavisitvā taṃ ālīnganto viya nippīletvā visaññaṃ katvā pātetvā sabbābharaṇāni omuñcitvā tassāyeva uttarāsaṅgena bandhitvā bhaṇḍikaṃ khandhe ṭhapetvā uyyānavatiṃ laṅghitvā pakkāmi.

Sāpi paṭiladdhasañña uṭṭhāya paricārikānaṃ santikaṃ āgantvā “ayyaputto kahaṇ”ti pucchi. Na jānāma ayyeti. “Maṃ matāti saññāya bhāyitvā palāto bhavissati”ti anattamaṇā hutvā tatoyeva gehaṃ gantvā “mama piyasāmikassa aditṭhakālato paṭṭhāyeva alaṅkatasayane na sayissāmi”ti bhūmiyaṃ nipajji. Tato paṭṭhāya manāpaṃ sāṭakaṃ na nivāseti, dve bhattāni na bhuñjati, gandhamālādīni na paṭisevati, “yena kenaci upāyena ayyaputtaṃ pariyesitvā pakkosāpessāmi”ti naṭe pakkosāpetvā sahaṃsaṃ adāsi. “Kiṃ karoma ayye”ti

1. Samandhakāraṃ (Sī, Syā, I)

vutte “tumhākaṃ agamanaṭṭhānaṃ nāma natthi, tumhe gāmanigamarājadhāniyo carantā samajjaṃ katvā samajjamaṇḍale paṭhamameva imaṃ gītaṃ gāyeyyāthā”ti naṭe sikkhāpentī paṭhamam gātham vatvā “tumhehi imasmiṃ gītake gīte sace ayyaputto tasmiṃ parisantare bhavissati, tumhehi saddhiṃ kathessati, athassa mama arogabhāvaṃ kathetvā taṃ ādāya āgaccheyyātha, no ce āgacchati, sāsanaṃ peseyyāthā”ti paribbayaṃ datvā naṭe uyyojesi. Te Bārāṇasito nikkhamitvā tattha tattha samajjaṃ karontā ekaṃ paccantagāmakam agamiṃsu. Sopi coro palāyitvā tattha vasati. Te tattha samajjaṃ karontā paṭhamameva imaṃ gītakaṃ gāyiṃsu—

69. “Yaṃ taṃ vasantasamaye, kaṇaveresu bhāṇusu.
Sāmaṃ bāhāya pīlesi, sā taṃ ārogya’ mabravī”ti.

Tattha **kaṇaveresū**ti karavīresu¹. **Bhāṇusū**ti rattavaṇṇānaṃ² pupphānaṃ pabhāya sampannesu. **Sāmaṃ**ti evaṃnāmikaṃ. **Pīlesī**ti kilesaratiyā ramitukāmo viya āliṅganto pīlesi. **Sā tanti** sā sāmā arogā, tvaṃ pana “sā matā”ti saññāya bhīto palāyasi, sā³ attano ārogyaṃ **abravi** kathesi, ārocesīti attho.

Coro taṃ sutvā naṭaṃ upasaṅkamtivā “tvaṃ ‘sāmā jīvatī’ti vadasi, ahaṃ pana na saddahāmī”ti tena saddhiṃ sallapanto dutiyaṃ gāthamāha—

70. “Ambho na kira saddheyyaṃ, yaṃ vāto pabbataṃ vahe.
Pabbatañce vahe vāto, sabbampi pathaviṃ vahe.
Yattha Sāmā kālakatā, sā maṃ ārogya’ mabravī”ti.

Tassattho—ambho naṭa idaṃ kira na saddaheyyaṃ na saddahitabbaṃ. Yaṃ vāto tiṇapaṇṇāni viya pabbataṃ vaheyya, sacepi so pabbataṃ vaheyya, sabbampi pathaviṃ vaheyya, yathā cetam asaddaheyyaṃ⁴, tathā idanti. **Yattha Sāmā kālakatā**ti yā nāma Sāmā kālakatā, **sā maṃ ārogyaṃ abravī**ti kiṃkāraṇā saddaheyyaṃ. Matā nāma na kassaci sāsanaṃ pesentīti.

1. Kaṇavīresu (Sī, Syā)

3. Tena (Ka)

2. Rattarattānaṃ (Sī, I)

4. Saddheyyaṃ (Sī, Syā, I)

Tassa vacanaṃ sutvā naṭo tatiyaṃ gāthamāha—

71. “Na ceva sā kālakatā, na ca sā aññamicchati.
Ekabhattikini¹ Sāmā, tameva abhikaṅkhatī”ti.

Tattha **tameva abhikaṅkhatī**ti aññaṃ purisaṃ na icchati, taññeva kaṅkhati icchati patthetīti.

Taṃ sutvā coro “sā jīvatu vā mā vā, na tāya mayhaṃ attho”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

72. “Asanthutaṃ maṃ cirasanthutena,
Nimīni sāmā adhuvaṃ dhuvena.
Mayāpi Sāmā nimineyya aññaṃ,
Ito ahaṃ dūratarāṃ gamissan”ti.

Tattha **asanthutanti** akatasamsaggaṃ. **Cirasanthutenā**ti cirakatasamsaggena. **Nimīnī**ti parivattesi. **Adhuvaṃ dhuvenā**ti maṃ adhuvaṃ tena dhuvasāmikena parivattetuṃ nagaraguttikassa sahaṃsaṃ datvā maṃ gaṇhīti attho. **Mayāpi Sāmā nimineyya aññanti** Sāmā mayāpi aññaṃ sāmikaṃ parivattetvā gaṇheyya. **Ito ahaṃ dūratarāṃ gamissantī**ti yattha na sakkā tassā sāsanaṃ vā pavattim vā sotuṃ, tādisaṃ dūratarāṃ ṭhānaṃ gamissaṃ, tasmā mama ito aññattha gatabhāvaṃ tassā ārocethāti vatvā tesam passantānaññeva gāḷhataraṃ nivāsetvā vegena palāyi.

Naṭā gantvā tena katakiriyaṃ tassā kathayimsu. Sā vippaṭṭisārinī hutvā attano pakatiyā eva vītināmesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā seṭṭhiputto ayaṃ bhikkhu ahoṣi, Sāmā purāṇadutiyaikā, coro pana ahameva ahoṣinti.

Kaṇaverajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

1. Ekabhattā kira (Sī, Syā)

9. Tittirajātakavaṇṇanā (319)

Susukhaṃ vata jīvāmīti idaṃ Satthā Kosambiyāṃ nissāya Badarikārāme viharanto Rāhulatheraṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā **Tipallatthajātake**¹ vitthāritameva. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Rāhulo sikkhākāmo kukkuccako ovādakkhamo”ti. Tassāyasmato guṇakathāya samuṭṭhāpitāya Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Rāhulo sikkhākāmo kukkuccako ovādakkhamoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārānasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā nikkhamma Himavantapadese isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto ramaṇīye vanasaṇḍe vasitvā loṇambilasevanatthāya aññatarāṃ paccantagāmakāṃ agamāsi. Tattha naṃ manussā disvā pasannacittā aññatarasmim̐ araṇṇe paṇṇasālaṃ kāretvā pacceyahi upaṭṭhahantā vāsāpesuṃ. Tadā tasmim̐ gāmake eko sākuṇiko ekaṃ dīpakatittiraṃ gahetvā suṭṭhu sikkhāpetvā pañjare pakkhipitvā paṭijjagati. So taṃ araṇṇaṃ netvā tassa saddena āgatāgate tittire gahetvā vikkiṇitvā jīvikaṃ kappesi. Tittiro “maṃ ekaṃ nissāya bahū mama ñātakā nassanti, mayhametaṃ pāpaṃ”ti nissaddo ahosi. So tassa nissaddabhāvaṃ ñatvā veḷupesikāya naṃ sīse paharati. Tittiro dukkhāturatāya saddaṃ karoti. Evaṃ so sākuṇiko taṃ nissāya tittire gahetvā jīvikaṃ kappesi.

Atha so tittiro cintesi “ime marantūti mayhaṃ cetanā natthi, paṭiccekammaṃ pana maṃ phusati, mayi saddaṃ akaronte ete nāgacchanti, karonteyeva āgacchanti, āgatāgate ayaṃ gahetvā jīvitakkhayaṃ pāpeti, atthi nu kho ettha mayhaṃ pāpaṃ, natthī”ti. So tato paṭṭhāya “ko nu kho me imaṃ kaṅkhaṃ chindeyyā”ti tathārūpaṃ paṇḍitaṃ upadhārento carati. Athekadivasaṃ so sākuṇiko bahū tittire gahetvā

1. Khu 5. 5 piṭṭhe.

pacchim̄ pūretvā “pānīyaṃ pivissāmī”ti bodhisattassa assamaṃ gantvā taṃ pañjaraṃ bodhisattassa santike ṭhapetvā pānīyaṃ pivitvā vālukātale nipanno niddaṃ okkami. Tittiro tassa niddokkantabhāvaṃ ñatvā “mama kaṅkhaṃ imaṃ tāpasam̄ pucchissāmi, jānanto me kathessatī”ti pañjare nisinnoyeva taṃ pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha—

73. “Susukhaṃ vata jīvāmi, labhāmi ceva bhuñjitum.

Paripanthe ca tiṭṭhāmi, kā nu bhante gatī mamā”ti.

Tattha **susukhaṃ vata jīvāmī**ti ahaṃ bhante imaṃ sākuṇikaṃ nissāya suṭṭhu sukhaṃ jīvāmi. **Labhāmī**ti yathārucitaṃ khādanīyaṃ bhojanīyaṃ bhuñjitumpi labhāmi. **Paripanthe ca**¹ **tiṭṭhāmī**ti apica kho yattha mama ñātakā mama saddena āgatāgatā vinassanti, tasmim̄ paripanthe tiṭṭhāmi. **Kā nu bhante gatī mamā**ti kā nu kho bhante mama gati, kā nipphatti bhavissatīti pucchi.

Tassa pañhaṃ vissajjento bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

74. “Mano ce te nappaṇamati, pakkhi pāpassa kammuno.

Abyāvaṭassa bhadrassa, na pāpa’ mupalimpatī”ti.

Tattha **pāpassa kammunoti** yadi tava mano pāpakammassatthāya na paṇamati, pāpakaraṇe tanninno tappoṇo tappabbhāro na hoti. **Abyāvaṭassā**ti evaṃ sante pāpakammakaraṇatthāya abyāvaṭassa ussukkaṃ anāpannassa tava bhadrassa suddhasseva sato pāpaṃ na upalimpati na allīyatīti.

Taṃ sutvā tittiro tatiyaṃ gāthamāha—

75. “Ñātako no nisinnoti, bahu āgacchate jano.

Paṭiccakammaṃ phusati, tasmim̄ me saṅkate mano”ti.

Tassattho—bhante sacāhaṃ saddaṃ na kareyyaṃ, ayaṃ tittirajano na āgaccheyya, mayi pana saddaṃ karonte “ñātako no nisinnoti”ti ayaṃ bahu jano āgacchati, taṃ āgatāgataṃ luddo gahetvā jīvitakkhayaṃ pāpento maṃ paṭicca nissāya etaṃ pañātipātakammaṃ phusati paṭilabhati

vindati, tasmim̄ maṃ paṭicca kate pāpe mama nu kho etaṃ pāpanti evaṃ me mano saṅkate parisāṅkati kukkuccaṃ āpajjatīti.

Taṃ sutvā bodhisatto catutthaṃ gāthamāha—

76. “Na paṭiccakammaṃ phusati, mano ce nappadussati.
Appossukkassa bhadrassa, na pāpa’ mupalimpati”ti.

Tassattho—yadi tava pāpakiriyāya mano na padussati, tanninno tappono tappabbhāro na hoti, evaṃ sante luddena āyasmantaṃ paṭicca katampi pāpakammaṃ taṃ na phusati na allīyati, pāpakiriyāya hi appossukkassa nirālayassa bhadrassa parisuddhasseva sato tava pāṇātipātacetanāya abhāvā taṃ pāpaṃ na upalimpati, tava cittaṃ na allīyatīti.

Evaṃ mahāsatto tittiraṃ saññāpesi, sopi taṃ nissāya nikkukkucco ahosi. Luddo pabuddho bodhisattaṃ vanditvā pañjaraṃ ādāya pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā tittiro Rāhulo ahosi, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Tittirajātakavaṇṇanā navamā.

10. Succajajātakavaṇṇanā (320)

Succajaṃ vata naccajīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabba kathesi. So kira “gāmake uddhāraṃ sādheṣsāmī”ti bhariyāya saddhiṃ tattha gantvā sādhetvā dhanam¹ āharitvā “pacchā nessāmī”ti ekasmim̄ kule ṭhapetvā puna Sāvattiṃ gacchanto antarāmagge ekaṃ pabbataṃ addasa. Atha naṃ bhariyā āha “sace sāmī ayaṃ pabbato suvaṇṇamayo bhavye, dadeyyāsi pana me kiñci”ti. Kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmīti. Sā “yāva thaddhadayo vatāyaṃ, pabbate suvaṇṇamaye

1. Sakaṭam (Sī, Syā, I)

jātepi mayhaṃ kiñci na dassatī”ti anattamanā ahoṣi. Te Jetavanasamīpaṃ āgantvā “pāṇīyaṃ pivissāmā”ti vihāraṃ pavisitvā pāṇīyaṃ pivimsu. Satthāpi paccūsakāleyeva tesam sotāpattiphalassa upanissayaṃ disvā āgamanam olokayamāno Gandhakuṭipariveṇe nisīdi chabbaṇṇarasmiyo vissajjento. Tepi pāṇīyaṃ pivitvā āgantvā Satthāraṃ vanditvā nisīdimsu. Satthā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kahaṃ gatāthā”ti pucchi. Amhākaṃ gāmake uddhāraṃ sādhanatthāya bhanteti. Kim upāsike tava sāmiko tuyhaṃ hitaṃ paṭikaṅkhati, upakāraṃ te karotīti. Bhante ahaṃ imasmim sasinehā, ayaṃ pana mayi nissineho, ajja mayā pabbataṃ disvā “sacāyaṃ pabbato suvaṇṇamayo assa, kiñci me dadeyyāsī”ti vutto “kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī”ti āha, evaṃ thaddhahadayo ayanti. “Upāsike evaṃ nāmesa vadati, yadā pana tava guṇaṃ sarati, tadā sabbissariyaṃ te detī”ti vatvā “kathetha bhante”ti tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa sabbakiccakārako amacco ahoṣi. Athekadivasam rājā puttaṃ uparājānaṃ upaṭṭhānaṃ āgacchantam disvā “ayaṃ mama antepure¹ dubbheyyā”ti taṃ pakkosāpetvā “tāta yāvahaṃ jīvāmi, tāva nagare vasitum na lacchasi, aññattha vasitvā mamaccayena rajjaṃ kārehi”ti āha. So “sādhū”ti pitaraṃ vanditvā jeṭṭhabhāriyāya saddhiṃ nagarā nikkhamitvā paccantaṃ gantvā araṇṇaṃ pavisitvā paṇṇasālaṃ māpetvā vanamūlaphalāphalehi yāpento vasi. Aparabhāge rājā kālamakāsi. Uparājā nakkhattaṃ olokeno tassa kālakatabhāvaṃ ṇatvā Bārāṇasiṃ āgacchanto antarāmagge ekaṃ pabbataṃ addasa. Atha naṃ bhāriyā āha “sace deva ayaṃ pabbato suvaṇṇamayo assa, dadeyyāsī me kiñca”ti. Kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmīti. Sā “ahaṃ imasmim sinehaṃ chinditum asakkontī araṇṇaṃ pāvīsīm, ayañca evaṃ vadati, ativiya thaddhahadayo, rājā hutvāpi esa mayhaṃ kim kalyāṇaṃ karissatī”ti anattamanā ahoṣi. So āgantvā rajje paṭiṭṭhito taṃ aggamaheṣiṭṭhāne

1. Antare (Sī, Syā)

ṭhapesi, idaṃ yasamattakameva adāsi. Uttari pana sakkārasammāno natthi, tassā atthibhāvampi na jānāti.

Bodhisatto “ayaṃ devī imassa rañño upakārikā dukkhaṃ agaṇetvā araṇṇāvāsaṃ vasi, ayaṃ panetaṃ agaṇetvā aññāhi saddhiṃ abhiramanto vicarati, yathā esā sabbissariyaṃ labhati, tathā karissāmī”ti cintetvā ekadivasaṃ taṃ upasaṅkamitvā “mahādevi mayaṃ tumhākaṃ santikā piṇḍapātamattampi na labhāma, kasmā amhesu pamajjittha, ativiya thaddhahadayā atthā”ti āha. Tāta sacāhaṃ attanā labheyyaṃ, tuyhampi dadeyyaṃ, alabhamānā pana kiṃ dassāmi, rājāpi mayhaṃ idāni kiṃ nāma dassati, so antarāmagge “imasmim pabbate suvaṇṇamaye jāte mayhaṃ kiñci dassasī”ti vutto “kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī”ti āha, supericajampi na pariccajīti. Kiṃ pana rañño santike imaṃ kathaṃ kathetuṃ sakkhissathāti. Sakkhissāmi tātāti. Tena hi ahaṃ rañño santike ṭhito pucchissāmi, tumhe katheyyāthāti. Sādhu tātāti. Bodhisatto deviyā rañño upaṭṭhānaṃ āgantvā ṭhitakāle āha “nanu ayye mayaṃ tumhākaṃ santikā kiñci na labhāmā”ti. “Tāta ahaṃ labhamānā tuyhaṃ dadeyyaṃ, ahameva kiñci na labhāmi, alabhamānā tuyhaṃ kiṃ dassāmi, rājāpi idāni mayhaṃ kiṃ nāma dassati, so araṇṇato āgamanakāle ekaṃ pabbataṃ disvā ‘sacāyaṃ pabbato suvaṇṇamayo assa, kiñci me dadeyyāsī’ti vutto ‘kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī’ti vadati, supericajampi na pariccajī”ti etamatthaṃ dīpentī paṭhamāṃ gāthamāha—

77. “Succajaṃ vata naccaji, vācāya adadaṃ girim,
Kiṃ hi tassa’cajantassa, vācāya adada pabbatan”ti.

Tattha **succajaṃ vatāti** sukkena cajituṃ sakkuṇeyyampi na caji. **Adadanti** vacanamattenāpi pabbataṃ adadamāno. **Kiṃ hi tassa’cajantassāti** tassa nāmetassa mayā yācitassa na cajantassa¹ kiṃ hi cajeyya. **Vācāya adada pabbatanti** sacāyaṃ mayā yācito mama vacanena suvaṇṇamayampi hontā² taṃ pabbataṃ vācāya adada, vacanamattena adassāti³ attho.

1. Tassa me yācitassa taṃ cajantassa (Sī, Syā), kiṃ nāmetassa mayā yācitassa kiṃ hi taṃ cajeyya (Ka)

2. Aho vata (I, Ka)

3. Adassattha (Syā), adadaṃ (I, Ka)

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha—

78. “Yañhi kayirā tañhi vade, yaṃ na kayirā na taṃ vade.
Akarontaṃ bhāsamaṇaṃ, pariḷānanti paṇḍitā”ti.

Tassattho—yadeva hi paṇḍito puriso kāyena kareyya, taṃ vācāya vadeyya. Yaṃ na kayirā, na taṃ vadeyya, dātukāmo va dammīti vadeyya, na adātukāmoti adhippāyo. Kimkāraṇā? Yo hi “dassāmī”ti vatvāpi pacchā na dadāti, taṃ akarontaṃ kevalaṃ musā bhāsamaṇaṃ pariḷānanti paṇḍitā, ayaṃ “dassāmī”ti vacanamattameva bhāsati, na pana deti, yaṃ hi kho pana¹ adinnampi vacanamatteneva dinnam hoti, taṃ puretameva laddham nāma bhavissatīti evaṃ tassa musāvādibhāvaṃ pariḷānanti paṇḍitā, bālā pana vacanamatteneva tussantīti.

Taṃ sutvā devī rañño añjalim paggahetvā tatiyaṃ gāthamāha—

79. “Rājaputta namo tyatthu, sacce dhamme ṭhito ca².
Yassa te byasanaṃ patto, saccasmiṃ ramate mano”ti.

Tattha **sacce dhammeti** vacīsacce ca sabhāvadhamme ca. **Byasanaṃ pattoti** yassa tava raṭṭhā pabbājanīyasaṅkhātam³ byasanaṃ pattopi mano saccasmiṃyeva ramati.

Evaṃ rañño guṇakathaṃ kathayamānāya deviyā taṃ sutvā bodhisatto tassā guṇakathaṃ kathento catutthaṃ gāthamāha—

80. “Yā daliddī daliddassa, aḍḍhā aḍḍhassa kittima.
Sā hissa paramā bhariyā, sahiraññaṃ itthiyo”ti.

Tattha **kittimāti** kittisampannāti attho. **Sā hissa paramāti** yā daliddassa sāmikassa daliddakāle sayampi daliddī hutvā taṃ na pariccajati. **Aḍḍhassāti** aḍḍhakāle aḍḍhā hutvā sāmikameva anuvattati, samānasukhadukkhāva hoti, sā hi tassa paramā uttamā bhariyā nāma. **Sahiraññaṃ** pana issariye ṭhitassa itthiyo nāma hontiyeva, anacchariyameva etanti.

1. Yadi kho pana (I, Ka)

2. Vasi (Sī, Syā)

3. Pabbājanasaṅkhātam (I, Ka)

Evañca pana vatvā bodhisatto “ayaṃ mahārāja tumhākaṃ dukkhitakāle araññe samānadukkhā hutvā vasi, imissā sammānaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti deviyā guṇaṃ kathesi. Rājā tassa vacanena deviyā guṇaṃ saritvā “paṇḍita tava kathāyāhaṃ deviyā guṇaṃ anussarin”ti vatvā tassā sabbissariyamadāsi, “tayāhaṃ deviyā guṇaṃ sarāpito”ti bodhisattassapi mahantaṃ sakkāraṃ akāsi¹.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ubho jayampatikā sotāpatti-phale patiṭṭhahimsu. Tadā Bārāṇasirājā ayaṃ kuṭumbiko ahoṣi, devī ayaṃ upāsikā, paṇḍitāmacco pana ahameva ahoṣinti.

Succajajātakavaṇṇanā dasamā.

Pucimandavaggo dutiyo.

3. Kuṭidūsakavagga

1. Kuṭidūsakajātakavaṇṇanā (321)

Manussasseva te sīsanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Mahākassapattherassa paṇṇasālajhāpakāṃ daharabhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu pana Rājagahe samuṭṭhitaṃ. Tadā kira thero rājagahaṃ nissāya araññakuṭiyaṃ viharati, tassa dve daharā upaṭṭhānaṃ karonti. Tesu eko therassa upakārako, eko dubbaco itarena kataṃ attanā katasadisāṃ karoti. Tena mukhodakādīsu upaṭṭhāpitesu therassa santikaṃ gantvā vanditvā “bhante udakaṃ ṭhapitaṃ, mukhaṃ dhovathā”ti-ādīni vadati. Tena kālasseva vuṭṭhāya therassa pariveṇe sammaṭṭhe therassa nikkhamaṇavelāya ito cito ca paharanto sakalapariveṇaṃ attanā sammaṭṭhaṃ viya karoti. Vattasampanno cintesi “ayaṃ dubbaco mayā kataṃ attanā katasadisāṃ karoti, etassa saṭhakammaṃ pākaṭaṃ karissāmī”ti.

1. Issariyaṃ adāsi (I, Ka)

Tasmim̄ antogāme bhutvā āgantvā niddāyanteva nhānodakam̄ tāpetvā piṭṭhikoṭṭhake ṭhapetvā aññam̄ aḍḍhanāḷimattam̄ udakam̄ uddhane ṭhapesi. Itaro pabujjhivāva gantvā usumam̄ uṭṭhahantam̄ disvā “udakam̄ tāpetvā koṭṭhake ṭhapitam̄ bhavissatī”ti therassa santikam̄ gantvā “bhante nhānakoṭṭhake udakam̄ ṭhapitam̄, nhāyathā”ti āha. Thero “nhāyissāmī”ti tena saddhim̄yeva āgantvā koṭṭhake udakam̄ adisvā “kham̄ udakan”ti pucchi. So vegena aggisālam̄ gantvā tucchabhājane uḷuṅkam̄ otāresi, uḷuṅko tucchabhājanassa tale paṭihato “tatā”ti¹ saddamakāsi. Tato paṭṭhāya tassa “Uḷuṅkasaddako”tveva nāmam̄ jātam̄.

Tasmim̄ khaṇe itaro piṭṭhikoṭṭhakato udakam̄ āharitvā “nhāyatha bhante”ti āha. Thero nhatvā āvajjento Uḷuṅkasaddakassa dubbacabhāvam̄ ṇatvā tam̄ sāyam̄ therupaṭṭhānam̄ āgataṃ ovadi “āvuso samaṇena nāma attanā katameva ‘katam̄ me’ti vattum̄ vaṭṭati, aññathā sampajānamusāvādo hoti, ito paṭṭhāya evarūpam̄ mā akāsī”ti. So therassa kujjhivā punadivase therena saddhim̄ piṇḍāya gāmam̄ na pāvīsi. Thero itareneva saddhim̄ pāvīsi. Uḷuṅkasaddakopi therassa upaṭṭhākakulam̄ gantvā “bhante thero kahan”ti vutte “aphāsukena vihāreyeva nisinno”ti vatvā “kim̄ bhante laddhum̄ vaṭṭati”ti vutte “idañcidañca dethā”ti gahetvā attano rucitaṭṭhānam̄ gantvā bhujjivā vihāram̄ agamāsi.

Punadivase thero tam̄ kulam̄ gantvā nisīdi. Manussehi² “kim̄ bhante ayyassa aphāsukam̄, hiyyo kirattha vihāreyeva nisinnā, asukadharassa hatthe āhāram̄ pesayimha, paribhutto ayyenā”ti vutte thero tuṇḥibhūtova bhattakiccam̄ katvā vihāram̄ gantvā sāyam̄ therupaṭṭhānakāle āgataṃ āmantetvā “āvuso asukagāme nāma asukakule ‘therassa idañcidañca laddhum̄ vaṭṭati’ti viññāpetvā kira te bhuttan”ti vatvā “viññatti nāma na vaṭṭati, mā puna evarūpam̄ anācāram̄ carā”ti āha. So ettakena there āghātam̄ bandhitvā “ayam̄ hiyyopi udakamattam̄ nissāya mayā saddhim̄ kalaham̄ kari, idāni panassa upaṭṭhākānam̄ gehe mayā bhattamuṭṭhi bhuttāti asahanto puna kalaham̄ karoti, jānissāmissa

1. Sarāti (Sī), gharāti (Syā)

2. Manussā (sabbattha)

kattabbayuttakan”ti punadivase there piṇḍāya paviṭṭhe muggaram gahetvā paribhogabhājanāni bhinditvā paṇṇasālam jhāpetvā palāyi. So jīvamānova manussapeto hutvā sussitvā kālam katvā Avīcimahāniraye nibbatti. So tena kato anācāro mahājanassa majjhe pākaṭo jāto.

Athekacce bhikkhū Rājagahā Sāvattim gantvā sabhāgaṭṭhāne pattacīvaram paṭisāmetvā Satthu santikam gantvā vanditvā nisīdimsu. Satthā tehi saddhim paṭisanthāram katvā “kuto āgatatthā”ti pucchi. Rājagahā bhanteti. Ko tatha ovādadāyako ācariyoti. Mahākassapatthero bhanteti. Sukham bhikkhave Kassapassāti. Āma bhante therassa sukham, saddhivihāriko panassa ovāde dinne kujjhitvā therassa paṇṇasālam jhāpetvā palāyīti. Tam sutvā Satthā “bhikkhave Kassapassa evarūpena bālena saddhim caraṇato ekacariyāva seyyo”ti vatvā imam Dhammapade gāthamāha—

“Carañce nādhigaccheyya, seyyam sadisamattano.

Ekacariyam daḥam kayirā, natthi bāle sahāyatā”ti¹.

idañca pana vatvā puna te bhikkhū āmantetvā “na bhikkhave idāneva so kuṭidūsako, pubbepi kuṭidūsakoyeva, na ca idāneva ovādadāyakassa kujjhati, pubbepi kujjhiyevā”ti vatvā tehi yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto siṅgilasakuṇayoniyam nibbattitvā vayappatto attano manāpam anovassakam kulāvakam katvā Himavantapadese vasati. Atheko makkaṭo vassakāle acchinnadhāre deve vassante sītapīḷito dante khādanto bodhisattassa avidūre nisīdi. Bodhisatto tam tathā kilamantam disvā tena saddhim sallapanto paṭhamam gāthamāha—

81. “Manussasseva te sīsam, hatthapādā ca vānara.

Atha kena nu vaṇṇena, agāram te na vijjatī”ti.

1. Khu 1. 22 piṭṭhe Dhammapade.

Tattha **vaṇṇenā**ti kāraṇena. **Agāra**nti tava nivāsagehaṃ kena kāraṇena natthīti pucchi.

Taṃ sutvā vānaro dutiyaṃ gāthamāha—

82. “Manussasseva me sīsaṃ, hatthapādā ca siṅgila.

Yā’hu seṭṭhā manussesu, sā me paññā na vijjatī”ti.

Tattha **siṅgilā**ti taṃ sakuṇaṃ nāmenālapati. **Yā’hu seṭṭhā manussesū**ti yā¹ manussesu seṭṭhāti kathenti, sā mama vicāraṇapaññā natthi. Sīsa¹hatthapādakāyabalāni hi loke appamāṇaṃ, vicāraṇapaññāva seṭṭhā, sā mama natthi, tasmā me agāraṃ na vijjatīti.

Taṃ sutvā bodhisatto itaraṃ gāthadvayamāha—

83. “Anavaṭṭhitacittassa, lahucittassa dubbhino.

Niccaṃ addhuvasīlassa, sukhabhāvo² na vijjati.

84. So karassu ānubhāvaṃ, vītivattassu sīliyaṃ.

Sītavātaparittāṇaṃ, karassu kuṭavaṃ kapī”ti.

Tattha **anavaṭṭhitacittassā**ti appatiṭṭhitacittassa. **Dubbhinoti** mittadubbhissa. **Addhuvasīlassā**ti na sabbakālaṃ sīlarakkhassa. **So karassu ānubhāvanti** so tvaṃ samma makkaṭa paññāya uppādanatthaṃ ānubhāvaṃ balaṃ upāyaṃ karohi. **Vītivattassu sīliyanti** attano dussīlabhāvasaṅkhātaṃ sīliyaṃ atikkamitvā sīlavā hoti. **Kuṭavaṃ³ kapī**ti sītavātassa parittāṇasamatthaṃ attano kuṭavaṃ³ kulāvakaṃ ekaṃ vasanāgāraṃ karohīti.

Makkaṭo cintesi “ayaṃ tāva attano anovassakaṭṭhāne nisinnabhāvena maṃ paribhāsati, na nisīdāpessāmi naṃ imasmim kulāvake”ti. Tato bodhisattaṃ gaṇhitukāmo pakkhandi, bodhisatto uppattitvā aññattha gato. Makkaṭo kulāvakaṃ viddhaṃsetvā cuṇṇavicuṇṇaṃ katvā pakkāmi.

1. Yaṃ (I, Ka)

2. Sucibhāvo (Sī, Syā)

3. Kuṭikaṃ (Sī, Syā)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā makkato kuṭijhāpako ahosi, siṅgilasakuṇo pana ahameva ahosin”ti.

Kuṭidūsakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Duddubhajātakavaṇṇanā (322)

Duddubhāyati bhaddanteti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatitthiye ārabba kathesi. Titthiyā kira Jetavanassa samīpe tasmim tasmim ṭhāne kaṇṭakāpassaye seyyaṃ kappenti, pañcātapaṃ tapenti, nānappakāraṃ micchātapaṃ caranti. Atha sambahulā bhikkhū Sāvattiyāṃ piṇḍāya caritvā Jetavanaṃ āgacchantā antarāmagge te disvā gantvā Satthāraṃ upasaṅkamtivā “atthi nu kho bhante aññatitthiyānaṃ vatasamādāne sāro”ti pucchimsu. Satthā “na bhikkhave tesāṃ vatasamādāne sāro vā viseso vā atthi, tañhi nighamsiyamānaṃ upaparikkhiyamānaṃ ukkārabhūmimaggasadiṣaṃ sasakassa duddubhasadiṣaṃ hoti”ti vatvā “duddubhasadiṣabhāvamassa mayaṃ na jānāma, kathetha no bhante”ti tehi yācīto atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyāṃ Brahmadaṭṭe rajjāṃ kārente bodhisatto sīhayoniyāṃ nibbattitvā vayappatto araṇṇe paṭivasati. Tadā pana pacchimasamuddasamīpe Beluvamissakatālavanaṃ hoti. Tatreko sasako beluvarukkhamūle ekassa tālagacchassa heṭṭhā vasati. So ekadivasāṃ gocaraṃ ādāya āgantvā tālapaṇṇassa heṭṭhā nipanno cintesi “sace ayaṃ pathavī samvattēyya, kahaṃ nu kho gamissāmi”ti. Tasmim khaṇe ekaṃ beluvapakkaṃ tālapaṇṇassa upari pati. So tassa saddena “addhā pathavī samvattati”ti uppatitvā pacchato anolokentova palāyi. Taṃ maraṇabhayabhītaṃ vegena palāyantaṃ añño sasako disvā pucchi “kiṃ bho ativiya bhīto palāyasī”ti. Mā pucchi bhoti. So “kiṃ bho kiṃ bho”ti pacchato dhāvateva. Itaro nivattitvā anolokentova “ettha pathavī samvattati”ti āha. Sopi tassa pacchato palāyi. Evaṃ tamañño addasa,

tamaññoti evaṃ sasakasahassam¹ ekato hutvā palāyi. Te ekopi migo disvā ekato hutvā palāyi. Eko sūkarō, eko gokaṇṇo, eko mahimso, eko gavayo, eko khaggo, eko byaggho, eko sīho, eko hatthī disvā “kimetan”ti pucchitvā “ettha pathavī samvaṭṭatī”ti vutte palāyi. Evaṃ anukkamena yojanamattam tiracchānabalam ahoṣi.

Tadā bodhisatto taṃ balaṃ palāyantam disvā “kimetan”ti pucchitvā “ettha pathavī samvaṭṭatī”ti sutvā cintesi “pathavīsamvaṭṭanam nāma na kadāci atthi, addhā etesaṃ kiñci dussutaṃ bhavissati, mayi kho pana ussukkaṃ anāpajjante sabbe nassissanti, jīvitam nesaṃ dassāmi”ti sīhavegena purato pabbatapādaṃ gantvā tikkhattuṃ sīhanādaṃ nadi. Te sīhabhayatajjitā nivattitvā piṇḍitā aṭṭhamso. Sīho tesam antaram pavisitvā “kimattham palāyathā”ti pucchi. Pathavī samvaṭṭatīti. Kena samvaṭṭamānā diṭṭhāti. Hatthī jānantīti. Hatthī pucchi. Te “mayam na jānāma, sīhā jānantī”ti vadimsu, sīhāpi “mayam na jānāma, byagghā jānantī”ti, byagghāpi “mayam na jānāma, khaggā jānantī”ti, khaggāpi “gavayā jānantī”ti, gavayāpi “mahimsā jānantī”ti, mahimsāpi “gokaṇṇā jānantī”ti, gokaṇṇāpi “sūkarā jānantī”ti, sūkarāpi “migā jānantī”ti, migāpi “mayam na jānāma, sasakā jānantī”ti. Sasakesu pucchiyamānesu “ayam katheti”ti taṃ sasakam dassesuṃ. Atha nam “evaṃ kira samma passasi pathavī samvaṭṭatī”ti pucchi. Āma sāmi mayā diṭṭhāti. Kattha vasanto passasīti. Pacchimasamuddasamīpe Beluvamissakatālavane vasāmi. Ahañhi tattha beluvarukkhamūle tālagacche tālapaṇṇassa heṭṭhā nipanno cintesiṃ “sace pathavī samvaṭṭatī, kham gamissāmi”ti, atha taṅkhaṇaṇṇeva pathaviyā samvaṭṭanasaddam sutvā palātomhīti.

Sīho cintesi “addhā tassa tālapaṇṇassa upari beluvapakkam patitvā duddubhāyanasaddamakāsi, svāyam taṃ saddam sutvā ‘pathavī samvaṭṭatī’ti saññaṃ uppādetvā palāyi, tathato jānissāmi”ti. So taṃ sasakam gahetvā mahājanam assāsetvā “aham iminā diṭṭhatṭhāne pathaviyā samvaṭṭanabhāvam vā asamvaṭṭanabhāvam vā tathato jānitvā āgamissāmi,

1. Sasasatasahassam (I, Ka)

yāva mamāgamanā tumhe ettheva hothā”ti sasakaṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā sīhavegena pakkhanditvā tālavane sasakaṃ otāretvā “ehi tayā diṭṭhatṭhānaṃ dassēhi”ti āha. Na visahāmi sāmīti. Ehi mā bhāyīti. So beluvarukkhaṃ upasaṅkamitum asakkonto avidūre ṭhatvā “idaṃ sāmi duddubhāyanaṭṭhānaṃ”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha—

85. “Duddubhāyati bhaddante, yasmim̄ dese vasāmaṃ.
Ahampetam̄ na jānāmi, kimetaṃ duddubhāyatī”ti.

Tattha **duddubhāyatī**ti duddubhasaddam¹ karoti. **Bhaddanteti** bhaddam̄ tava atthu. **Kimetanti** yasmim̄ padese aham̄ vasāmi, tattha duddubhāyati, ahampi na jānāmi “kim̄ vā etaṃ duddubhāyati, kena vā kāraṇena duddubhāyati, kevalam̄ duddubhāyanasaddam̄ assosin”ti.

Evaṃ vutte sīho beluvarukkhamūlam̄ gantvā tālapaṇṇassa heṭṭhā sasakena nipannaṭṭhānañceva tālapaṇṇamatthake patitam̄ beluvarapakkāñca disvā pathaviyā asam̄vaṭṭanabhāvam̄ tathato jānitvā sasakaṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā sīhavegena khippam̄ migasaṅghānaṃ santikaṃ gantvā sabbam̄ pavattim̄ ārocetvā “tumhe mā bhāyathā”ti migagaṇam̄ assāsetvā vissajjesi. Sace hi tadā bodhisatto na bhavyeṃ, sabbe samuddam̄ pavisitvā nasseyyum̄, bodhisattam̄ pana nissāya sabbe jīvitam̄ labhimsūti.

86. “Beluam̄ patitam̄ sutvā, duddubhanti saso javi.
Sasassa vacanam̄ sutvā, santattā migavāhinī.

87. Appatvā padaviññānam̄, paraghosānusārino.
Panādaparamā bālā, te honti parapattiyā.

88. Ye ca sīlena sampannā, paññāyū’pasame ratā.
Ārakā viratā dhīrā, na honti parapattiyā”ti—

Imā tisso abhisambuddhagāthā.

Tattha **beluvanti** beluvarapakkam̄. **Duddubhantī**ti evam̄ saddam̄ kurumānam̄. **Santattā**ti utrastā. **Migavāhinī**ti anekasahassasaṅkhā migasenā. **Padaviññānanti**

1. Daddabhāyatīti daddabhāti saddam̄ (Sī, I), daddhabhāyatīti daddhabhāti saddam̄ (Syā)

viññāṇapadaṃ, sotaviññāṇakoṭṭhāsaṃ¹ apāpuṇitvāti attho. **Te honti parapattiyāti** te paraghosānusārino tameva paraghosasaṅkhātāṃ paṇādaṃ “paraman”ti maññamānā bālā andhaputhujjanā viññāṇapadassa appattatāya parapattiyāva honti, paresaṃ vacanaṃ saddahitvā yaṃ vā taṃ vā karonti.

Sīlenāti ariyamaggena āgatasīlena samannāgatā. **Paññāyū’pasame ratāti** maggeneva āgatapaññāya kilesūpasame ratā, yathā vā² sīlena, evaṃ paññāyapi sampannā, kilesūpasame ratātīpi attho. **Ārakā viratā dhīrāti** pāpakiriyato ārakā viratā paṇḍitā. Na hontīti te evarūpā sotāpannā pāpato oratabhāvena kilesūpasame abhiratabhāvena ca ekavāraṃ maggañāṇena paṭividdhadhammā aññesaṃ kathentānampi na saddahanti na gaṇhanti. Kasmā? Attano paccakkhattāti. Tena vuttaṃ—

“Assaddho akataññū ca, sandhicchedo ca yo naro.

Hatāvakāso vantāso, sa ve uttamaporiso”ti³.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakāṃ samodhānesi “tadā sīho ahaṃeva ahosin”ti.

Duddubhajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Brahmādattajātakavaṇṇanā (323)

Dvayaṃ yācanakoti idaṃ Satthā Āḷavimnissāya Aggāḷave cetiye viharanto Kuṭikārasikkhāpadaṃ ārabba kathesi. Vatthu pana heṭṭhā **Maṇikaṇṭhajātake**⁴ āgatameva. Idha pana Satthā “saccaṃ kira tumhe bhikkhave yācanabahulā viññattibahulā viharathā”ti vatvā “āma bhante”ti vutte te bhikkhū garahitvā “bhikkhave porāṇakapaṇḍitā pathavissarena raññā pavāritāpi paṇṇacchattañca ekapaṭalikaṃ upāhanayugañca yācitukāmā hirottappabhedanabhayena⁵ mahājanamajjhe akathetvā raho kathayimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Sotāpattiviññāṇakoṭṭhāsaṃ (Ka)

3. Khu 1. 27 piṭṭhe dhammapade.

5. Hirottapparodhabhayena (Sī, Syā)

2. Ca (Syā)

4. Khu 5. 71 piṭṭhe.

Atīte Kapilaratṭhe Uttarapañcālanagare Uttarapañcālarāje rajjam
 kārente bodhisatto ekasmim nigamagāme brāhmaṇakule nibbattivā
 vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge
 tāpasapabbajjam pabbajitvā Himavante uñchācariyāya
 vanamūlaphalāphalena yāpento ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya
 manussapatham vicaranto Uttarapañcālanagaraṃ patvā rājuyyāne vasitvā
 punadivase bhikkham pariyesamāno nagaraṃ pavisitvā rājadvāraṃ
 sampāpuṇi. Rājā tassācāre ca vihāre ca pasīditvā mahātale nisīdāpetvā
 rājārahaṃ paṇītabhojanaṃ bhojetvā paṭiññāṃ gahetvā uyyāneyeva vasāpesi.
 So nibaddham rājaghareyeva bhuñjanto vassānassa accayena
 Himavantameva gantukāmo hutvā cintesi “mayham maggaṃ gacchantassa
 ekaṭṭhalikā upāhanā ceva paṇṇacchattañca laddhum vaṭṭati, rājānaṃ
 yācissāmī”ti. So ekadivasaṃ rājānaṃ uyyānaṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ
 disvā “upāhanañca chattañca yācissāmī”ti cintetvā puna cintesi “paraṃ
 ‘imaṃ nāma dehī’ti yācanto rodati nāma, paropi ‘natthī’ti vadanto paṭirodati
 nāma, ‘mā kho pana maṃ rodantaṃ mahājano addasa, mā rājānaṃ’ti raho
 paṭicchannaṭṭhāne ubhopi roditvā tuṇhī bhavissāmā”ti. Atha naṃ “mahārāja
 raho paccāsīsāmī”ti āha. Rājā taṃ sutvā rājapurise apasakki. Bodhisatto
 “sace mayi yācante rājā na dassati, metti no bhijjissati, tasmā na
 yācissāmī”ti taṃ divasaṃ nāmaṃ gahetuṃ asakkonto “gaccha tāva
 mahārāja, punekadivasaṃ jānissāmī”ti āha.

Punekadivasaṃ rañño uyyānaṃ āgatakāle tatheva puna tathevāti evaṃ
 yācituṃ asakkontasseva dvādasa saṃvaccharāni atikkantāni. Tato rājā
 cintesi “mayham ayyo ‘mahārāja raho paccāsīsāmī’ti vatvā parisāya
 apagatāya kiñci vattuṃ na visahati, vattukāmassevassa dvādasa vassāni
 atikkantāni, ciraṃ kho panassa brahmacariyaṃ carantassa ukkaṇṭhitvā
 bhoge bhuñjitukāmo rajjam paccāsīsati maññe, rajjassa pana nāmaṃ
 gahetuṃ asakkonto tuṇhī hoti, ajja dānissāhaṃ rajjam ādim katvā yaṃ
 icchati, taṃ dassāmī”ti. So uyyānaṃ gantvā vanditvā nisinna bodhisattena
 “raho paccāsīsāmī”ti vutte parisāya apagatāya taṃ kiñci vattuṃ asakkontaṃ
 āha “tumhe dvādasa vassāni

‘raho paccāsīsāmī’ti vatvā raho laddhāpi kiñci vattuṃ na sakkotha, ahaṃ vo rajjaṃ ādiṃ katvā sabbaṃ pavāremi, nibbhayā hutvā yaṃ vo ruccati, taṃ yācathā”ti. Mahārāja yamahaṃ yācāmi, taṃ dassasīti. Dassāmi bhanteti. Mahārāja mayhaṃ maggaṃ gacchantassa ekapaṭalikā upāhanā ca paṇṇacchattañca laddhuṃ vaṭṭatīti. Ettakaṃ bhante tumhe dvādasa saṃvaccharāni yācituṃ na sakkothāti. Āma mahārājāti. Kimkāraṇā bhante evamakathāti. “Mahārāja ‘imaṃ nāma me dehi’ti yācanto rodati nāma, ‘natthī’ti vadanto paṭirodati nāma. ‘Sace tvaṃ mayā yācito na dadeyyāsi, taṃ no roditapaṭiroditāṃ nāma mahājano mā passatū’ti etadatthaṃ raho paccāsīsāmī”ti vatvā ādito tisso gāthā abhāsi—

89. “Dvayaṃ yācanako rāja, Brahmadata nigacchati.
Alābhaṃ dhanalābhaṃ vā, evaṃdhammā hi yācanā.

90. Yācanaṃ rodanaṃ āhu, pañcālānaṃ rathesabha.
Yo yācanaṃ paccakkhāti, tamāhu paṭirodanaṃ.

91. Mā ma’ddasaṃsu rodantaṃ, pañcālā susamāgatā.
Tuvaṃ vā paṭirodantaṃ, tasmā icchāmahaṃ raho”ti.

Tattha **rāja Brahmaddattā**ti dvīhipi rājānaṃ ālapati. **Nigacchatī**ti labhati vindati. **Evaṃdhammā**ti evaṃsabhāvā. **Āhū**ti paṇḍitā kathenti. **Pañcālānaṃ rathesabhā**ti Pañcālaraṭṭhassa issara rathapavara. **Yo yācanaṃ paccakkhāti**ti yo pana yaṃ yācanaṃ “natthī”ti paṭikkhipati. **Tamāhū**ti taṃ paṭikkhipanaṃ “paṭirodanan”ti vadanti. **Mā ma’ddasaṃsū**ti tava raṭṭhavāsino Pañcālā susamāgatā maṃ rodantaṃ mā addasaṃsūti.

Rājā bodhisattassa gāravalakkhaṇe pasīditvā varaṃ dadamāno catutthaṃ gāthamāha—

92. “Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnaṃ,
Gavaṃ sahaṃ saha puṅgavena.
Ariyo hi ariyassa kathaṃ na dajjā,
Sutvāna gāthā tava dhammayuttā”ti.

Tattha **rohiṇī**nantī rattavaṇṇānaṃ. **Ariyoti** ācārasampanno. **Ariyassāti** ācārasampannassa. **Katham na dajjāti**¹ kena kāraṇena na dadeyya. **Dhammayuttāti** kāraṇayuttā.

Bodhisatto pana “nāhaṃ mahārāja vatthukāmehi atthiko, yaṃ ahaṃ yācāmi, tadeva me dehi”ti ekaṭṭhalikā upāhanā ca paṇṇacchattañca gahetvā “mahārāja appamatto hohi, dānaṃ dehi, sīlaṃ rakkhāhi, uposathakammaṃ karohi”ti rājānaṃ ovaḍitvā tassa yācantasappa Himavantameva gato. Tattha abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Ānando ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣin”ti.

Brāhmadattajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Cammasāṭakajātakavaṇṇanā (324)

Kalyāṇarūpo vata’yanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Cammasāṭakam nāma paribbājakam ārabba kathesi. Tassa kira cammameva nivāsanañca pārūpanaṃ hoti. So ekadivasaṃ paribbājakārāmā nikkhamitvā Sāvatthiyaṃ bhikkhāya caranto eḷakānaṃ yujjanaṭṭhānaṃ sampāpuṇi. Eḷako taṃ disvā paharitukāmo osakki. Paribbājako “esa mayhaṃ apacitīṃ dasseti”ti na paṭikkami. Eḷako vegenāgantvā taṃ ūrumhi paharitvā pātesi. Tassa taṃ asantapaggahaṇakāraṇaṃ bhikkhusaṃghe pākaṭaṃ ahoṣi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Cammasāṭakaparibbājako asantapaggahaṃ katvā vināsaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa asantapaggahaṃ katvā vināsaṃ pattoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ vāṇijakule nibbattitvā vayappatto vaṇijaṃ karoti. Tadā

1. Na dajjati (Sī, Syā)

eko Cammasāṭakaparibbājako Bārānasiyaṃ bhikkhāya caranto eḷakānaṃ yujjhanaṭṭhānaṃ patvā eḷakaṃ osakkantaṃ disvā “apacitīm me karotī”ti saññāya apaṭikkamitvā “imesaṃ ettakānaṃ manussānaṃ antare ayaṃ eko eḷako amhākaṃ guṇaṃ jānātī”ti tassa añjaliṃ paggahetvā ʔhitova paṭhamāṃ gāthamāha—

93. “Kalyāṇarūpo vata’yam catuppado,
Subhaddako ceva supesalo ca.
Yo brāhmaṇaṃ jātimaṇṭūpapannaṃ,
Apacāyati meṇḍavaro yasassī”ti.

Tattha **kalyāṇarūpo**ti kalyāṇajātiko. **Supesaloti** suṭṭhu piyasīlo. **Jātimaṇṭūpapannaṃ**ti jātiyā ca mantehi ca sampannaṃ. **Yasassī**ti vaṇṇabhaṇanametaṃ.

Tasmim khaṇe āpaṇe¹ nisinna paṇḍitavāṇijo taṃ paribbājakaṃ nisedhento dutiyaṃ gāthamāha—

94. “Mā brāhmaṇa ittaradassanena,
Vissāsamaṇapajji catuppadassa.
Daḷhappahāraṃ abhikaṅkhamāno²,
Avasakkatī dassati suppahāraṇ”ti.

Tattha **ittaradassanena**ti khaṇikadassanena.

Tassa paṇḍitavāṇijassa kathentasseva so Meṇḍako vegenāgantvā ūrumhi paharivā taṃ tattheva vedanāppattaṃ katvā pātesi. So paridevamāno nipajji. Satthā taṃ kāraṇaṃ pakāsento tatiyaṃ gāthamāha—

95. “Ūruṭṭhi bhaggaṃ vaṭṭito³ khāribhāro,
Sabbāṇca bhaṇḍaṃ brāhmaṇassa bhinnaṃ.
Ubhopi bāhā paggayha kandati,
Abhidhāvatha haññate brahmacārī”ti.

1. Tasmim ʔhāne (Ka)

2. Abhikattumāno (Syā)

3. Ūruṭṭhi bhaggaṃ patito (Sī), ūruṭṭhi bhaggaṃ patito (Syā)

Tassattho—bhikkhave tassa paribbājakassa ūruṭṭhikaṃ bhaggaṃ, khāribhāro vaṭṭito¹ pavaṭṭito, tasmim̄ pavaṭṭamāne² yaṃ tattha tassa brāhmaṇassa upakaraṇabhaṇḍaṃ, tampi sabbaṃ bhinnaṃ, sopi ubho bāhā ukkhipitvā parivāretvā ṭhitaparisaṃ sandhāya “abhidhāvatha haññate brahmacārī”ti vadanto kandati rodati paridevatīti.

Paribbājako catutthaṃ gāthaṃ āha—

96. “Evaṃ so nihato seti, yo apūjaṃ pasaṃsati.

Yathāha’majja pahato, hato meṇḍena dummatī”ti.

Tattha **apūjanti** apūjanīyaṃ. **Yathāha’majjāti** yathā ahaṃ ajja asantapaggahaṃ katvā ṭhito meṇḍena daḷhappahārena pahato ettheva mārito. **Dummatīti** duppañño. Evaṃ yo añño pi asantapaggahaṃ karissati, sopi ahaṃ viya dukkhaṃ anubhavissatīti so paridevanto tattheva jīvitakkhayaṃ pattoti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Cammasāṭako etarahi Cammasāṭako ahosi, paṇḍitavāṇijo pana ahameva ahosin”ti.

Cammasāṭakajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Godharājajātakavaṇṇanā (325)

Samaṇaṃ taṃ maññaṃnoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuhakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idhāpi bhikkhū taṃ bhikkhuṃ ānetvā “ayaṃ bhante bhikkhu kuhako”ti Satthu dassesuṃ. Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto godhayoniyāṃ nibbattitvā vayappatto kāyabalena sampanno araññe

1. Patito (Syā)

2. Parivattamāne (Sī, Syā), parivattiyamāne (I)

vasati. Eko dussīlatāpasopi tassa avidūre paṇṇasālaṃ māpetvā vāsaṃ kappesi. Bodhisatto gocarāya caranto taṃ disvā “sīlavantatāpasassa paṇṇasālā bhavissatī”ti tattha gantvā taṃ vanditvā attano vasanaṭṭhānameva gacchati. Athekadivasāṃ so kūṭatāpaso upaṭṭhākakule sampāditaṃ madhuramaṃsaṃ labhitvā “kiṃ maṃsaṃ nāmetan”ti pucchitvā “godhamaṃsan”ti sutvā rasataṇhāya abhibhūto “mayhaṃ assamapadaṃ nibaddhaṃ āgacchamānaṃ godhaṃ māretvā yathārucci pacitvā khādissāmī”ti sappidadhikaṭukabhaṇḍādīni gahetvā tattha gantvā muggaraṃ gahetvā kāsāvena paṭicchādetvā bodhisattassa āgamaṇaṃ olokento paṇṇasāladvāre upasantūpasanto viya nisīdi.

So āgantvā taṃ paduṭṭhindriyaṃ disvā “iminā amhākaṃ sajātikamaṃsaṃ khāditaṃ bhavissati, pariggaṇhissāmi naṃ”ti adhovāte ṭhatvā sarīragandhaṃ ghāyitvā sajātimamsassa khāditaḥhāvaṃ ṇatvā tāpasāṃ anupagamma paṭikkamitvā cari. Tapasopi tassa anāgamanabhāvaṃ ṇatvā muggaraṃ khiṇi, muggaro sarīre apatitvā naṅguṭṭhakoṭiṃ pāpuṇi. Tāpaso “gaccha viraddhosmī”ti āha. Bodhisatto “maṃ tāva viraddhosi, cattāro pana apāye na viraddhosi”ti vatvā palāyitvā caṅkamanakoṭiyāṃ ṭhitaṃ vammikaṃ pavisitvā aññaena chiddena sīsaṃ nīharitvā tena saddhiṃ sallapanto dve gāthā abhāsī—

97. Samaṇaṃ taṃ maññaṃāno, upagacchi’masaññaṃtaṃ.

So maṃ daṇḍena pāhāsī, yathā assamaṇo tathā.

98. Kiṃ te jaṭāhi dummedha, kiṃ te ajinasāṭiyā.

Abbhantaraṃ te gahanaṃ, bāhiraṃ parimajjasī”ti.

Tattha **asaññaṃtanti** ahaṃ kāyādīhi asaññaṃtaṃ assamaṇameva samānaṃ taṃ “samaṇo eso”ti samitapāpatāya samaṇaṃ¹ maññaṃāno upagacchīṃ. **Pāhāsīti** pahari. **Ajinasāṭiyāti** ekamsāṃ katvā pārutena ajinacammaṇa tuyhaṃ ko attho. **Abbhantaraṃ te gahanaṃ** tava sarīrabbhantaraṃ visapūrā viya alābu, gūthapūro viya āvāṭo, āsīvisapūro viya vammiko kilesagahanaṃ. **Bāhiranti** kevalaṃ bahisarīraṃ

1. Samitapāpatāya samatāya samaṇoti (Sī, Syā)

parimajjasi, taṃ antopharusatāya bahimaṭṭhatāya hatthilaṇḍaṃ viya assalaṇḍaṃ viya ca hoṭīti.

Taṃ sutvā tāpaso tatiyaṃ gāthamāha—

99. “Ehi godha nivattassu, bhuñja sālīnamodanaṃ.

Telaṃ loṇaṅca me atthi, pahūtaṃ mayha pippalī”ti.

Tattha **pahūtaṃ mayha pippalī**ti na kevalaṃ sālīnamodanaṃ telaloṇameva, hiṅgujīrakasiṅgiveralasuṇamaricapippalippabhedam kaṭukabhaṇḍampi mayhaṃ bahu atthi, tenābhisaṅkhatam sālīnamodanaṃ bhuñjāhīti¹.

Taṃ sutvā bodhisatto catuttham gāthamāha—

100. “Esa bhiyyo pavekkhāmi, vammikaṃ sataporisaṃ.

Telaṃ loṇaṅca kittesi, ahitaṃ mayha pippalī”ti.

Tattha **pavekkhāmi**ti pavisissāmi. **Ahitaṃ**ti yaṃ etaṃ tava kaṭukabhaṇḍasaṅkhātaṃ pippalī, etaṃ mayhaṃ ahitaṃ asappāyanti.

Evaṅca pana vatvā “are kūṭajaṭila sace idha vasissasi, gocaragāme manusseveva taṃ ‘ayaṃ coro’ti gāhāpetvā vippakāraṃ pāpessāmi, sīghaṃ palāyassū”ti santajjesi. Kūṭajaṭilo tato palāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kūṭajaṭilo ayaṃ kuhakabhikkhu ahosi, Godharājā pana ahameva ahosi”ti.

Godharājajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Kakkārujātakavaṇṇanā (326)

Kāyena yo nāvahareti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha katesi. Tassa hi saṅghaṃ bhinditvā gatassa aggasāvakehi saddhim parisāya pakkantāya uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggañchi. Atha bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto

1. Bhuñja chīti (Sī, Syā, I)

musāvādaṃ katvā saṃghaṃ bhinditvā idāni gilāno hutvā mahādukkhaṃ anubhotī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepeesa musāvādīyeva, na cesa idāneva musāvādaṃ katvā mahādukkhaṃ anubhoti, pubbepi anubhosiyeva”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Tāvatiṃsabhavane aññataro devaputto ahoṣi. Tena kho pana samayena Bārāṇasiyaṃ mahā-ussavo ahoṣi. Bahū nāgā ca supaṇṇā ca bhūmaṭṭhakā ca devā āgantvā ussavaṃ olokayimsu. Tāvatiṃsabhavanatopi cattāro devaputtā Kakkārūni nāma dibbapupphāni tehi katacumbaṭakaṃ piḷandhitvā ussavadassanaṃ āgamimsu. Dvādasayojanikaṃ bārāṇasinagaraṃ tesam pupphānaṃ gandhena ekagandhaṃ ahoṣi. Manussā “imāni pupphāni kena piḷandhitāni”ti upadhārentā vicaranti. Te devaputtā “amhe ete upadhārentī”ti ñatvā rājaṅgaṇe uppatitvā mahantena devānubhāvena ākāse aṭṭhaṃsu. Mahājano sannipati, rājāpi saddhiṃ uparājādīhi āgamāsi. Atha ne “kataradevalokato sāmi āgacchathā”ti pucchimsu. Tāvatiṃsadevalokato āgacchāmāti. Kena kammaena āgatathāti. Ussavadassanattāyāti. Kimpupphāni nāmetānīti. Dibbakakkārupupphāni nāmāti. Sāmi tumhe devaloke aññāni piḷandheyātha, imāni amhākaṃ dethāti. Devaputtā “Dibbakakkārupupphāni mahānubhāvāni devānaññeva anucchavikāni, manussaloke lāmakānaṃ duppaññānaṃ hīnādhimuttikānaṃ dussīlānaṃ nānucchavikāni. Ye pana manussā imehi ca imehi ca guṇehi samannāgatā, tesam etāni anucchavikāni”ti āhaṃsu.

Evañca pana vatvā tesu jeṭṭhakadevaputto paṭhamam gāthamāha—

101. “Kāyena yo nāvahare, vācāya na musā bhaṇe.

Yaso laddhā na majjeyya, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho—yo kāyena parassa santakaṃ tiṇasalākampi nāvaharati, vācāya jīvitam pariccajamānopi musāvādaṃ na bhaṇati.

Desanāsīsamevetam, kāyadvāravacīdvāramanodvārehi pana yo dasapi akusalakammapathe na karotīti ayamettha adhippāyo. **Yaso laddhāti** issariyañca labhitvā yo issariyamadamatto satim vissajjetvā pāpakammaṃ na karoti, sa ve evarūpo imehi guṇehi yutto puggalo imaṃ dibbapupphaṃ arahati. Tasmā yo imehi guṇehi samannāgato, so imāni pupphāni yācituṃ arahati, tassa dassāmīti.

Tam sutvā purohito cintesi “mayhaṃ imesu guṇesu ekopi natthi, musāvādaṃ pana vatvā etāni pupphāni gahetvā piḷandhissāmi, evaṃ maṃ mahājano ‘guṇasampanno ayan’ti jānissatī”ti. So “ahaṃ etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tāni pupphāni āharāpetvā piḷandhitvā dutiyaṃ devaputtaṃ yāci. So dutiyaṃ gāthamāha—

102. “Dhammena vitta’meseyya, na nikatyā dhanam hare.

Bhoge laddhā na majjeyya, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho—dhammena parisuddhājīvena suvaṇṇarajatādivittaṃ pariyeseyya. **Na nikatyāti** na vañcanāya dhanam hareyya, vatthābharaṇādike bhoge labhitvā pamādaṃ nāpajjeyya, evarūpo imāni pupphāni arahatīti.

Purohito “ahaṃ etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tāni āharāpetvā piḷandhitvā tatiyaṃ devaputtaṃ yāci. So tatiyaṃ gāthamāha—

103. “Yassa cittaṃ ahāliddaṃ, saddhā ca avirāginī.

Eko sādum na bhuñjeyya, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho—yassa puggalassa cittaṃ ahāliddaṃ haliddirāgo viya khippaṃ na virajjati, thirameva¹ hoti. **Saddhā ca avirāginī**ti kammaṃ vā vipākaṃ vā okappanīyassa vā puggalassa vacanaṃ saddahitvā appamattakeneva na virajjati na bhijjati. Yo yācake vā aññe vā samvibhāgārahe puggale bahi katvā ekakova sādurasabhojanaṃ na bhuñjati, nesaṃ samvibhajitvā bhuñjati, so imāni pupphāni arahatīti.

1. Thirapemaṃ (Sī, Syā) cirapemaṃ (I)

Purohito “ahaṃ etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tāni pupphāni āharāpetvā piḷandhitvā catutthaṃ devaputtaṃ yāci. So catutthaṃ gāthamāha—

104. “Sammukhā vā tirokkhā vā, yo sante na paribhāsati.
Yathāvādī tathākārī, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho—yo puggalo sammukhā vā parammukhā vā silādiguṇayutte sante uttamapaṇḍitapurise na akkosati na paribhāsati, yaṃ vācāya vadati, tadeva kāyena karoti, so imāni pupphāni arahatīti.

Purohito “ahaṃ etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tānipi āharāpetvā piḷandhi. Cattāro devaputtā cattāri pupphacumbaṭakāni purohitassa datvā devalokameva gatā. Tesāṃ gatakāle purohitassa sīse mahatī vedanā uppajji, tikhiṇasikharena nimmathitaṃ viya ca ayapaṭṭena¹ piḷitaṃ viya ca sīsaṃ ahoṣi. So vedanāppatto aparāparaṃ parivattamāno mahāsaddena viravi, “kimetan”ti ca vutte “ahaṃ mamabbhantare avijjamāneyeva guṇe ‘atthī’ti musāvādaṃ katvā te devaputte imāni pupphāni yāciṃ, harathetāni mama sīsato”ti āha. Tāni harantāpi harituṃ nāsakkhimsu, ayapaṭṭena baddhāni viya ahesuṃ. Atha naṃ ukkhipitvā gehaṃ nayimsu. Tattha tassa viravantassa satta divasā vītivattā.

Rājā amacce āmantetvā “dussīlabrāhmaṇo marissati, kiṃ karomā”ti āha. “Deva puna ussavaṃ kārema, devaputtā puna āgacchissantīti. Rājā puna ussavaṃ kāresi. Devaputtā puna āgantvā sakalanagaraṃ pupphagandhena ekagandhaṃ katvā tatheva rājaṅgaṇe aṭṭhaṃsu, mahājano sannipatitvā dussīlabrāhmaṇaṃ ānetvā tesāṃ purato uttānaṃ nipajjāpesi. So “jīvitaṃ me detha sāmī”ti devaputte yāci. Devaputtā “tuyhaṃ dussīlassa pāpadhammassa ananucchavikānevetāni pupphāni, tvaṃ pana ‘amhe vañcessāmī’ti saññī ahoṣi, attano musāvādaphalaṃ laddhan”ti mahājanamajjhe dussīlabrāhmaṇaṃ garahitvā sīsato pupphacumbaṭakam apanetvā mahājanassa ovādaṃ datvā sakaṭṭhānameva agamaṃsu.

1. Ayayantena (I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā brāhmaṇo Devadatto ahoṣi, tesu devaputtesu eko Kassapo, eko Moggallāno, eko Sāriputto, jeṭṭhakadevaputto pana ahameva ahoṣin”ti.

Kakkārujātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Kākavatījātakavaṇṇanā (327)

Vāti cāyaṃ tato gandhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tadā hi Satthā taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitoṣi”ti pucchi¹. Saccaṃ bhanteti. Kasmā ukkaṇṭhitoṣīti². Kilesavasena bhanteti. “Bhikkhu mātugāmo nāma arakkhiyo, na sakkā rakkhituṃ, porāṇakapaṇḍitā pana mātugāmaṃ Mahāsamuddamajjhe Simbalirukkavimāne vasāpentāpi rakkhituṃ nāsakkhimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchismiṃ nibbattitvā vayappatto pitu accayena rajjaṃ kāresi. Kākavatī nāmassa aggamaheṣī ahoṣi abhirūpā devaccharā viya. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana atītavatthu **Kuṇāla**jātake³ āvi bhavissati. Tadā paneko supaṇṇarājā manussavesena āgantvā raññā saha jūtaṃ kiḷanto Kākavatiyā aggamaheṣiyā paṭibaddhacitto taṃ ādāya Supaṇṇabhavanaṃ netvā tāya saddhiṃ abhirami. Rājā devīṃ apassanto Naṭakuveraṃ nāma gandhabbaṃ “tvaṃ vicināhi naṃ”ti āha. So taṃ Supaṇṇarājānaṃ pariggahetvā ekasmīṃ sare erakavane nipajjitvā tato supaṇṇassa gamanakāle pattantare nisīditvā supaṇṇabhavanaṃ patvā pattantarato nikkhamitvā tāya saddhiṃ kilesasamsaggaṃ katvā puna tasseva pattantare nisīno āgantvā supaṇṇassa raññā saddhiṃ jūtakīlanakāle attano vīṇaṃ gahetvā jūtamaṇḍalaṃ gantvā rañño santike ṭhito gītavasena paṭhamāṃ gāthamāha—

1. Pucchitvā (sabbattha)

2. Kissa pana vasenāti (Ka)

3. Khu 6. 113 piṭṭhe.

105. “Vāti cāyaṃ tato gandho, yattha me vasatī piyā.

Dūre ito hi Kākavatī, yattha me nirato mano”ti.

Tattha **gandhoti** tassā dibbagandhivilittāya sarīragandho. **Yattha meti** yattha Supaṇṇabhavane mama piyā vasati, tato iminā saddhim katakāyasamsaggāya tassā imassa kāyena saddhim āgato gandho vāyatīti adhippāyo. **Dūre itoti** imamhā ṭhānā dūre. **Hi-kāro** nipātamatto. **Kākavatīti** Kākavatī¹ devī. **Yattha meti** yassā upari mama mano nirato.

Taṃ sutvā supaṇṇo dutiyaṃ gāthamāha—

106. “Kathaṃ samuddamatarī, kathaṃ atari kepukaṃ.

Kathaṃ satta samuddāni, kathaṃ simbalimāruhi”ti.

Tassattho—tvaṃ imaṃ jambudīpasamuddaṃ tassa parato² Kepukaṃ nāma nadiṃ pabbatantaresu ṭhitāni satta samuddāni ca kathaṃ atari, kenupāyena tiṇṇo satta samuddāni atikkamitvā ṭhitaṃ amhākaṃ bhavanaṃ simbalirukkhañca kathaṃ āruhīti.

Taṃ sutvā Naṭakuvero tatiyaṃ gāthamāha—

107. “Tayā samuddamatarim, tayā atari Kepukaṃ.

Tayā satta samuddāni, tayā simbalimāruhin”ti.

Tattha **tayāti** tayā karaṇabhūtena tava pattantare nisinno ahaṃ sabbametam akāsinti attho.

Tato supaṇṇarājā catuttham gāthamāha—

108. “Dhiratthu maṃ mahākāyaṃ, dhiratthu maṃ acetanaṃ.

Yattha jāyāya’haṃ jāraṃ, āvahāmi vahāmi cā”ti.

Tattha **dhiratthu manti** attānaṃ garahanto āha. **Acetananti** mahāsarīratāya lahubhāvagarubhāvassa ajānanatāya acetanaṃ. **Yatthāti** yasmā. Idaṃ vuttaṃ hoti—yasmā ahaṃ attano jāyāya jāraṃ imaṃ

1. Kākātīti Kākātī devī (Sī, Syā, I)

2. Purato (Sī, Syā)

gandhabbāṃ pattantare nisinnāṃ ānento āvahāmi nento ca vahāmi, tasmā dhiratthu manti. So taṃ ānetvā Bārāṇasirañño datvā puna nagaraṃ nāgamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Naṭakuvero ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, rājā pana ahameva ahosinti.

Kākavatijātakavaṇṇanā sattamā.

8. Ananusociyajātakavaṇṇanā (328)

Bahūnaṃ vijjatī bhotīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ matabhariyaṃ kuṭumbikaṃ ārabba kathesi. So kira bhariyāya matāya na nhāyi na pivi nalimpi na bhuñji, na kammante payojesi, aññadatthu sokābhibhūto ālāhanaṃ gantvā paridevamāno vicari. Abbhantare panassa kuṭe padīpo viya sotāpattimagassa upanissayo jalati. Satthā paccūsasamaye lokāṃ olokento taṃ disvā “imassa maṃ ṭhapetvā añño koci sokaṃ nīharitvā sotāpattimagassa dāyako natthi, bhavissāmissa avassayo”ti pacchābhattaṃ piṇḍapātaṇṭhikkanto pacchāsamaṇaṃ ādāya tassa gehadvāraṃ gantvā kuṭumbikena sutāgamano katapaccuggamanādisakkāro paññattāsane nisinna kuṭumbikaṃ āgantvā vanditvā ekamantaṃ nisinnaṃ “kiṃ upāsaka cintesī”ti pucchitvā “āma bhante bhariyā me kālakatā, tamahaṃ anusocanto cintemī”ti vutte “upāsaka bhijjanadhammaṃ nāma bhijjati, tasmim bhinne na yuttaṃ cintetuṃ, porāṇakapaṇḍitāpi bhariyāya matāya ‘bhijjanadhammaṃ bhijjati’ti na cintayimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari. Atītavatthu Dasakanipāte **Cūḷabodhijātake**¹ āvi bhavissati, ayaṃ panettha saṅkhepo.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā

1. Khu 5. 207 piṭṭhe.

mātāpitūnaṃ santikaṃ agamāsi. Imasmiṃ jātake bodhisatto komārabrahmacārī ahoṣi. Athassa mātāpitaro “tava dārikapariyesanaṃ karomā”ti ārocayīmsu. Bodhisatto “na mayhaṃ gharāvāsenattho, ahaṃ tumhākaṃ accayena pabbajissāmī”ti vatvā tehi punappunaṃ yācito ekaṃ kañcanarūpakaṃ kāretvā “evarūpaṃ kumārikaṃ labhamāno gaṇhissāmī”ti āha. Tassa mātāpitaro taṃ kañcanarūpakaṃ paṭicchannayāne āropetvā “gacchatha jambudīpatalaṃ vicarantā¹ yattha evarūpaṃ brāhmaṇakumārikaṃ passatha, tattha imaṃ kañcanarūpakaṃ datvā taṃ ānethā”ti mahantena parivārena manusse pesesum.

Tasmiṃ pana kāle eko puññavā satto brahmalokato cavitvā Kāsiraṭṭheyeva nigamaḡāme asītikoṭṭivibhavassa brāhmaṇassa gehe kumārikā hutvā nibbatti, “Sammillahāsini”tissā² nāmaṃ akaṃsu. Sā soḷasavassakāle abhirūpā ahoṣi pāsādikā devaccharappaṭibhāḡā sabbaṅgasampannā. Tassāpi kilesavasena cittaṃ nāma na uppannapubbaṃ, accantabrahmacārīni ahoṣi. Kañcanarūpakaṃ ādāya vicarantā manussā taṃ ḡamaṃ pāpuṇīmsu. Tattha manussā taṃ disvā “asukabrāhmaṇassa dhītā Sammillahāsiniṃ kimkāraṇā idha ṭhitā”ti āhaṃsu. Manussā taṃ sutvā brāhmaṇakulaṃ gantvā Sammillahāsiniṃ vāresum. Sā “ahaṃ tumhākaṃ accayena pabbajissāmi, na me gharāvāsenattho”ti mātāpitūnaṃ sāsanaṃ pesesi. Te “kiṃ karosi kumārike”ti vatvā kañcanarūpakaṃ gaḡetvā taṃ mahantena parivārena pesayīmsu. Bodhisattassa ca Sammillahāsiniyā ca ubhinnampi anicchantānaññeva maṅgalaṃ kariṃsu. Te ekagabbhe vasamānā ekasmiṃ sayane sayantāpi na aññamaññaṃ kilesavasena olokayīmsu, dve bhikkhū dve brahmāno viya ca ekasmiṃ ṭhāne vasīmsu.

Aparabhāḡe bodhisattassa mātāpitaro kālamakaṃsu. So tesam sarīrakiccaṃ katvā Sammillahāsiniṃ pakkosāpetvā “bhadde mama kulasantakā asītikoṭṭiyo, tava kulasantakā asītikoṭṭiyoti imaṃ ettakaṃ dhanam gaḡetvā imaṃ kuṭumbaṃ paṭipajjāhi, ahaṃ pabbajissāmī”ti āha. Ayyaputta tayi pabbajante ahampi pabbajissāmi, na sakkomi taṃ

1. Vicinantā (I)

2. Sammillaḡāsinitissā (I)

jahitunti. “Tena hi ehi”ti sabbaṃ dhanam dānamukhe vissajjetvā
kheḷapiṇḍam viya sampattim pahāya Himavantam pavisitvā ubhopi
tāpasapabbajjam pabbajitvā vanamūlaphalāhārā tattha ciram vasitvā
loṇambilasevanatthāya Himavantā otaritvā anupubbena Bārāṇasim patvā
rājuyyāne vasimsu.

Tesam tattha vasantānam sukhumālāya paribbājikāya nirojam
missakabhattam paribhuñjantiyā lohitapakkhandikābādho uppajji. Sā
sappāyabhesajjam alabhamānā dubbalā ahoṣi. Bodhisatto bhikkhācārelāya
tam pariggahetvā nagaradvāram netvā ekissā sālāya phalake nipajjāpetvā
sayam bhikkhāya pāvīsi. Sā tasmiṃ anikkhanteyeva kālamakāsi. Mahājano
paribbājikāya rūpasampattim disvā parivāretvā rodati paridevati. Bodhisatto
bhikkham caritvā āgato tassā matabhāvam ṇatvā “bhijjanadhammam
bhijjati, sabbe saṅkhārā aniccā evaṃgatikāyevā”ti vatvā tāya
nipannaphalakeyeva nisīditvā missakabhojanam bhuñjitvā mukham
vikkhālesi. Parivāretvā ṭhitamahājano “ayam te bhante paribbājikā kiṃ
hoti”ti pucchi. Gihikāle me pādapariḥārikā ahoṣīti. Bhante mayam tāva na
saṅghāma¹ rodāma paridevāma, tumhe kasmā na rodathāti. Bodhisatto
“jīvamānā tāva esā mama kiñci hoti, idāni paralokasamaṅgitāya na kiñci
hoti, maraṇavasam gatā, aham kissa rodāmi”ti mahājanassa dhammam
desento imā gāthā abhāsi—

109. “Bahūnam vijjati bhoti, tehi me kiṃ bhavissati.
Tasmā etaṃ na socāmi, piyam Sammillahāsinim.
110. Tam tam ce anusoceyya, yam yam tassa na vijjati.
Attāna’manusoceyya, sadā maccuvasam patam.
111. Na heva ṭhitam nāsīnam, na sayānam na paddhagum.
Yāva byāti nimisati, tatrāpi rasatī vayo.
112. Tatthattani vata’ppaddhe, vinābhāve asaṃsaye.
Bhūtam sesam dayitabbam, vītam ananusociyam”ti.

1. Na sahāma (Sī, Syā), na santhambhāma (I)

Tattha **bahūnaṃ vijjati bhotī** ayaṃ bhotī amhe chaḍḍetvā idāni aññesaṃ bahūnaṃ matakasattānaṃ antare vijjati atthi upalabbhati. **Tehi me kiṃ bhavissatī** tehi matakasattehi saddhiṃ vattamānā idānevesā mayhaṃ kiṃ bhavissati, tehi vā matakasattehi atirekasambandhavasenesā mayhaṃ kiṃ bhavissati, kā nāma bhavissati, kiṃ bhariyā, udāhu bhaginīti. “Tehi mekaṃ”tipi pāṭho, tehi matakehi saddhiṃ idampi me kaḷevaraṃ ekaṃ bhavissatīti attho. **Tasmāti** yasmā esā matakesu saṅkhaṃ gatā, mayhaṃ sā na kiñci hoti, tasmā etaṃ na socāmi.

Yaṃ yaṃ tassāti yaṃ yaṃ tassa anusocanakassa sattassa na vijjati natthi, mataṃ niruddhaṃ, taṃ taṃ sace anusoceyyāti attho. “Yassā”tipi pāṭho, yaṃ yaṃ yassa na vijjati, taṃ taṃ so anusoceyyāti attho. **Maccuvasaṃ patanti**¹ evaṃ sante niccaṃ maccuvasaṃ patanaṃ² gacchantaṃ attānameva anusoceyya, tenassa asocanakāloyeva na bhaveyyāti attho.

Tatiyagāthāya **na heva ṭhitaṃ nāsīnaṃ, na sayānaṃ na paddhagunti** kañci sattaṃ āyusaṅkhāro anugacchatīti pāṭhaseso. Tattha **paddhagunti**³ parivattetvā caramānaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—ime sattā catūsupi iriyāpathesu pamattā viharanti, āyusaṅkhārā pana rattiñca divā ca sabbiriyāpathesu appamattā attano khayagamanakammameva karontīti. **Yāva byātīti** yāva ummisati. Ayañhi⁴ tasmim kāle vohāro. Idaṃ vuttaṃ hoti—yāva ummisati ca nimisati ca, tatrāpi evaṃ appamattake kāle imesaṃ sattānaṃ **rasatī**⁵ **vayo**, tīsu vayesu so so vayo hāyateva na vaḍḍhatīti.

Tatthattani vata’ppaddheti⁶ tattha vata attani paddhe⁷. Idaṃ vuttaṃ hoti—tasmiṃ vata evaṃ rasamāne⁸ vaye ayaṃ “attā”ti saṅkhaṃ gato attabhāvo paddho hoti, vayena⁹ aḍḍho upaḍḍho aparipuṇṇova

1. Pattanti (Sī, Syā)

2. Pattaṃ (Sī, Syā)

3. Patthagunti (Syā, Ka)

4. Yāva pāti nimmisatīti ayañhi (Sī), yāvuppatti nimissatīti ayañhi (Syā)

5. Sarati (Sī, Syā)

6. Vatapantheti (Syā)

7. Panthe (Syā)

8. Saramāne (Sī, Syā)

9. Vayo (Ka)

hoti. Evaṃ tattha imasmim attani paddhe yo cesa tattha tattha nibbattānaṃ sattānaṃ vinābhāvo asaṃsayo, tasmim **vinābhāvepi asaṃsaye** nissaṃsaye yaṃ **bhūtaṃ sesaṃ** amataṃ jīvamānaṃ, taṃ jīvamānameva **dayitabbaṃ** piyāyitabbaṃ mettāyitabbaṃ, “ayaṃ satto arogo hotu abyāpajjo”ti evaṃ tasmim mettābhāvanā kātabbā. Yaṃ panetaṃ **vītaṃ** vigataṃ mataṃ, taṃ **ananusociyaṃ** na anusocitabbanti.

Evaṃ mahāsatto catūhi gāthāhi aniccākāraṃ dīpento dhammaṃ desesi. Mahājano paribbājikāya sarīrakiccaṃ akāsi. Bodhisatto Himavantameva pavisitvā jhānābhīññāsamāpattiyo nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiṭṭhale patitṭhahi. Tadā Sammillahāsini Rāhulamātā ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣinti.

Ananusociyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Kālabāhujātakavaṇṇanā (329)

Yaṃ annapānassāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto hatalābhasakkāraṃ Devadattaṃ ārabba katesi. Devadattena hi Tathāgate aṭṭhānakopamā bandhitvā dhanuggahesu payojitesu Nāḷāgirivissajjanena tassa doso pākaṭo jāto. Athassa paṭṭhapitāni dhuvabhaddādiṇi manussā na karimṣu¹, rājāpi naṃ na olokesi. So hatalābhasakkāro kulesu viññāpetvā bhujanto vicari. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto ‘lābhasakkāraṃ uppādessāmi’ti uppannampi thiraṃ kātuṃ nāsakkhī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa hatalābhasakkāro ahoṣi”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Manussā harimṣu (Sī, Syā, I)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Dhanañjaye rajjaṃ kārente bodhisatto Rādho nāma suko ahosi mahāsarīro paripuṇṇagatto, kaniṭṭho panassa Poṭṭhapādo nāma. Eko luddako te dvepi jane bandhitvā netvā Bārāṇasirañño adāsi. Rājā ubhopi te suvaṇṇapañjare pakkhipitvā suvaṇṇataṭṭakena madhulāje khādāpento sakkharodakaṃ pāyento paṭijaggi. Sakkāro ca mahā ahosi, lābhaggayasaggappattā ahesuṃ. Atheko vanacarako Kāḷabāhumṃ nāmekam Mahākālamakkaṭaṃ ānetvā Bārāṇasirañño adāsi. Tassa pacchā āgatattā mahantataro lābhasakkāro ahosi, sukānaṃ parihāyi. Bodhisatto tādilakkhaṇayogato na kiñci āha, kaniṭṭho panassa tādilakkhaṇābhāvā taṃ makkaṭassa sakkāraṃ asahanto “bhātika pubbe imasmiṃ rājakule sādhusasakhādānīyādīni amhākameva denti, idāni pana mayaṃ na labhāma, Kāḷabāhumakkaṭasseva denti, mayaṃ Dhanañjayarañño santikā lābhasakkāraṃ alabhantā imasmiṃ ṭhāne kiṃ karissāma, ehi araṇṇameva gantvā vasissāmā”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam gāthamāha—

113. “Yaṃ annapānassa pure labhāma,
Taṃ dāni sākhamigameva gacchati.
Gacchāma dāni vanameva rādha,
Asakkatā ca’sma Dhanañjayāyā”ti.

Tattha **yaṃ annapānassāti** yaṃ annapānaṃ assa rañño santikā. Upayogatthe vā sāmivacanaṃ. **Dhanañjayāyāti** karaṇatthe sampadānavacanaṃ, dhanañjayena. **Asakkatā ca’smāti** annapānaṃ na labhāma, iminā ca na sakkatamhāti attho.

Taṃ sutvā rādho dutiyaṃ gāthamāha—

114. “Lābho alābho yaso ayaso ca,
Nindā pasaṃsā ca sukhañca dukkhaṃ.
Ete aniccā manujesu dhammā,
Mā soci kiṃ socasi Poṭṭhapādā”ti.

Tattha **yasoti** issariyaparivāro. **Ayasoti** tassābhāvo. **Eteti** ete aṭṭha lokadhammā manujesu aniccā, lābhaggayasaggappattā

hutvāpi aparena samayena appalābhā appasakkārā¹ honti, niccalābhino nāma na honti. Yasādīsupi eseva nayo.

Tam sutvā Poṭṭhapādo makkaṭe usūyaṃ apanetuṃ asakkonto tatiyaṃ gāthamāha—

115. “Addhā tuvaṃ paṇḍitako’si rādha,
Jānāsi atthāni anāgatāni.
Kathaṃ nu sākhamigaṃ dakkhisāma,
Niddhāvitaṃ rājakulatova jamman”ti.

Tattha **kathaṃ nūti** kena nu kho upāyena. **Dakkhisāmāti**² dakkhissāma. **Niddhāvitaṃ** nivuṭṭhāpitaṃ nikkadḍhāpitaṃ³. **Jammanti** lāmakam.

Tam sutvā rādho catuttham gāthamāha—

116. “Cāleti kaṇṇam bhakuṭim karoti,
Muhum muhum bhāyayate kumāre.
Sayameva tam kāhati kāḷabāhu,
Yenā’rakā ṭhassati annapānā”ti.

Tattha **bhāyayate kumāreti** rājakumāre utrāseti. **Yenā’rakā ṭhassati annapānāti** yena kāraṇena imamhā annapānā dūre ṭhassati, sayameva tam kāraṇam karissati, mā tvaṃ etassa cintayīti attho.

Kāḷabāhupi katipāheneva rājakumārānam purato ṭhatvā kaṇṇacalanādīni karonto kumāre bhāyāpesi. Te bhītatasitā vissaramakamsu. Rājā “kiṃ etan”ti pucchitvā tamattham sutvā “nikkadḍhatha nan”ti makkaṭam nikkadḍhāpesi. Sukānam lābhasakkāro puna pākatiko ahoṣi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Kāḷabāhu Devadatto ahoṣi, Poṭṭhapādo Ānando, Rādho pana ahameva ahosin”ti.

Kāḷabāhujātakavaṇṇanā navamā.

1. Appesakkhā (Ka)

2. Dakkhāmāti (Syā)

3. Niddhāpitanti nicchuddham nikkadḍhitam (Sī)

10. Sīlavīmaṃsajātakavaṇṇanā (330)

Sīlaṃ kireva kalyāṇanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto sīlavīmaṃsakabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi. Dvepi vatthūni heṭṭhā kathitāneva. Idha pana bodhisatto Bārāṇasirañño purohito ahosi. So attano sīlaṃ vīmaṃsanto tīṇi divasāni heraññīkaphalakato¹ kahāpaṇaṃ gaṇhi. Taṃ “coro”ti gahetvā rañño dassetuṃ. So rañño santike ʔhito—

117. “Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ, sīlaṃ loke anuttaraṃ.
Passa ghoraviso nāgo, sīlavāti na haññati”ti—

imāya paṭhamagāthāya sīlaṃ vaṇṇetvā rājānaṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā pabbajituṃ gacchati.

Athekasmiṃ divase sūnāpaṇato seno maṃsapesiṃ gahetvā ākāsaṃ pakkhandi, tamaññe sakuṇā parivāretvā pādanakhataṇḍakādīhi paharanti. So taṃ dukkhaṃ sahituṃ asakkonto maṃsapesiṃ chaḍḍesi, aparo gaṇhi. Sopi tatheva viheṭṭhiyamāno chaḍḍesi, athañño gaṇhi. Evaṃ yo yo gaṇhi, taṃ taṃ sakuṇā anubandhiṃsu. Yo yo chaḍḍesi, so so sukhito ahosi. Bodhisatto taṃ disvā “ime kāmā nāma maṃsapesūpamā, ete gaṇhantānaṃyeva dukkhaṃ, vissajjentānaṃ sukhaṃ”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha—

118. “Yāvadeva’ssa’hū kiñci, tāvadeva akhādīsuṃ.
Saṅgamma kulalā loke, na hiṃsanti akiñcanaṃ”ti.

Tassattho—yāvadeva assa senassa ahu kiñci mukhena gahitaṃ maṃsakhaṇḍaṃ, tāvadeva naṃ imasmiṃ loke kulalā samāgantvā akhādīsu. Tasmīṃ pana vissaṭṭhe tamenāṃ akiñcanaṃ nippalibodhaṃ pakkhiṃ sesapakkhino na hiṃsantīti.

So nagarā nikkhamitvā antarāmagge ekasmiṃ gāme sāyaṃ ekassa gehe nipajji. Tattha pana Piṅgalā nāma dāsī “asukavelāya āgaccheyyāsī”ti ekena purisena saddhiṃ saṅketamakāsi. Sā sāmikānaṃ

1. Hiraññaphalakato (Sī, Syā, Ka)

pāde dhovitvā tesu nipannesu tassāgamanam oloketi ummāre nisīditvā
 “idāni āgamissati, idāni āgamissati”ti paṭhamayāmappi majjhimayāmappi
 vītināmesi. Paccūsasamaye pana “na so idāni āgamissati”ti chinnāsā hutvā
 nipajjitvā niddam okkami. Bodhisatto idam kāraṇam disvā “ayam dāsī ‘so
 puriso āgamissati’ti āsāya ettakam kalam nisinnā, idānissa
 anāgamanabhāvam nītvā chinnāsā hutvā sukham supati. Kilesesu hi āsā
 nāma dukkham, nirāsabhāvova sukham”ti cintetvā tatiyam gāthamāha—

119. “Sukham nirāsā supati, āsā phalavatī sukhā.

Āsam nirāsam katvāna, sukham supati piṅgalā”ti.

Tattha **phalavatī**ti yassā āsāya phalam laddham hoti, sā tassa phalassa
 sukhatāya sukhā nāma¹. **Nirāsam katvānā**ti anāsam katvā chinditvā
 pajahitvāti attho. **Piṅgalā**ti esā Piṅgaladāsī idāni sukham supatīti.

So punadivase tato gāmā araṇṇam pavisanto araṇṇe ekam tāpasam
 jhānam appetvā nisinnam disvā “idhaloke ca paraloke ca jhānasukhato
 uttaritaram sukham nāma natthī”ti cintetvā catuttham gāthamāha—

120. “Na samādhiparo atthi, asmim loke paramhi ca.

Na param nāpi attānam, vihimṣati samāhito”ti.

Tattha **na samādhiparoti** samādhito paro añño sukhadhammo nāma
 natthīti.

So araṇṇam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā jhānābhīṇṇā uppādetvā
 brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā
 purohito ahameva ahoṣin”ti.

Silavīmaṃsajātakavaṇṇanā dasamā.

Kuṭṭidūsakavaggo tatiyo.

1. Sukhā nāma nirāsā supati (Ka)

4. Kokilavagga

1. Kokilajātakavaṇṇanā (331)

Yo ve kāle asampatteti idam Sathā Jetavane viharanto Kokālikam ārabha kathesi. Vatthu Takkāriyajātake vitthāritameva.

Atīte Bārānasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto tassa amacco ovādako¹ ahosi, rājā bahubhāṇī ahosi. Bodhisatto “tassa bahubhāṇitam nisedhessāmī”ti ekam upamam upadhārento vicarati. Athekadivasam rājā uyyānam gato maṅgalasilāpaṭṭe nisīdi, tassupari ambarukkho atthi. Tatrekasmim kākakulāvake kālakokilā attano aṇḍakam nikkhipitvā agamāsi. Kākī tam kokila-aṇḍakam paṭijaggi, aparabhāge tato kokilapotako nikkhami. Kākī “putto me”ti saññāya mukhatuṇḍakena gocaram āharitvā tam paṭijaggi. So avirūḷhapakkho akāleyeva kokilaravam ravi. Kākī “ayam idāneva tāva aññam ravam ravati, vaḍḍhanto kim karissatī”ti tuṇḍakena koṭṭetvā māretvā kulāvakā pātesi. So rañño pādamūle pati.

Rājā bodhisattam pucchi “kimetam sahāyā”ti. Bodhisatto “aham rājānam nivāretum² ekam upamam pariyesāmi, laddhā dāni me sā”ti cintetvā “mahārāja atimukharā akāle bahubhāṇino evarūpaṃ labhanti, ayam mahārāja kokilapotako kākiyā puṭṭho avirūḷhapakkho akāleyeva kokilaravam ravi. Atha nam kākī ‘nāyam mama puttako’ti ñatvā mukhatuṇḍakena koṭṭetvā māretvā kulāvakā pātesi. Manussā vā hontu tīracchānā vā, akāle bahubhāṇino evarūpaṃ dukkham labhanti”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

121. “Yo ve kāle asampatte, ativelam pabhāsati.

Evam so nihato seti, kokilāyi’va atrajo.

1. Tassa amaccaratanam (Sī, Syā)

2. Vinetum (I)

122. Na hi Sattham sunisitam, visam halāhalāmiva.

Evam nikaṭṭhe pāṭeti, vācā dubbhāsītā yathā.

123. Tasmā kāle akāle vā, vācam rakkheyya paṇḍito.

Nāivelam pabhāseyya, api attasamamhi vā.

124. Yo ca kāle mitam bhāse, matipubbo vicakkhaṇo.

Sabbe amitte ādeti, supaṇṇo uragāmivā”ti.

Tattha **kāle asampatteti** attano vacanakāle asampatte. **Atigelanti** velātikkantam katvā atirekappamāṇam bhāsati. **Halāhalāmivāti** halāhalam iva. **Nikaṭṭheti**¹ tasminyeva khaṇe appamattake² kāle. **Tasmāti** yasmā sunisitasatthahalāhalavisatopi khippataram dubbhāsītavacanameva pātesi, tasmā. **Kāle akāle vāti**³ vattum yuttakāle ca akāle ca **vācam rakkheyya**, ativelam na bhāseyya api attanā same ninnānākaraṇepi puggaleti attho.

Matipubboti matim purecārikam katvā kathanena matipubbo. **Vicakkhaṇoti** nāṇena vicāretvā atthavindanapuggalo vicakkhaṇo nāma. **Uragāmivāti** uragam iva. Idam vuttam hoti—yathā supaṇṇo samuddam khobhetvā mahābhogam uragam **ādeti** gaṇhāti, ādiyitvā ca taṅkhaṇaññeva nam simbalim āropetvā maṁsam khādati, evameva yo matipubbaṅgamo vicakkhaṇo vattum yuttakāle mitam bhāsati, so sabbe amitte ādeti gaṇhāti, attano vase vattetīti.

Rājā bodhisattassa dhammadesanam sutvā tato paṭṭhāya mitabhāṇi ahosi, yasañcassa vaḍḍhetvā mahantataram adāsi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kokilapotako Kokāliko ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Kokilajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Nikaḍḍheti (Syā, Ka)

2. Appatte (Syā)

3. Cāti (Sī, Syā)

2. Rathalaṭṭhiḷātakavaṇṇanā (332)

Api hantvā hato brūti idam Sathā Jetavane viharanto Kosalarañño purohitam ārabba katesi. So kira rathena attano Bhogagāmaṃ gacchanto sambādhe magge ratham pājento ekaṃ sakaṭasattham disvā “tumhākaṃ sakaṭam apanethā”ti gacchanto sakaṭe anapanīyamāne kujjhivā patodalaṭṭhiyā purimasakaṭe sākaṭikassa rathadhure pahari. Sā rathadhure paṭihatā nivattivā tasseeva nalātam pahari, tāvadevassa nalāte gaṇḍo uṭṭhahi. So nivattivā “sākaṭikehi pahaṭomhī”ti rañño ārocesi. Sākaṭike pakkosāpetvā vinicchinantā tasseeva dosaṃ addasaṃsu. Atheskadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesum “āvuso rañño kira purohito ‘sākaṭikehi pahaṭomhī’ti aḍḍam karonto sayameva parajjī”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa evarūpaṃ akāsiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjam kārente bodhisatto tasseeva vinicchayāmacco ahoṣi. Atha rañño purohito rathena attano Bhogagāmaṃ gacchantoti sabbam purimasadisameva. Idha pana tena rañño ārocite rājā sayam vinicchaye nisīditvā sākaṭike pakkosāpetvā kammaṃ asodhetvāva “tumhehi mama purohitam koṭṭetvā nalāte gaṇḍo uṭṭhāpito”ti vatvā “sabbassaharaṇam tesam karoṭhā”ti āha. Atha nam bodhisatto “tumhe mahārāja kammaṃ asodhetvāva etesaṃ sabbassaṃ harāpetha, ekacce pana attanāva attānam paharivāpi ‘parena pahaṭamhā’ti vadanti, tasmā avicinitvā kātum na yuttam, rajjam kārentena nāma nisāmetvā kammaṃ kātum vaṭṭati”ti vatvā imā gāthā abhāsi.

125. “Api hantvā hato brūti, jetvā jitoti bhāsati.

Pubbamakkhāyino rāja, aññadatthu na saddahe.

126. Tasmā paṇḍitajātiyo, suṇeyya itarassapi.

Ubhinnaṃ vacanaṃ sutvā, yathā dhammo tathā kare.

127. Alaso gihī kāmabhogī na sādhu,
 Asaññato pabbajito na sādhu.
 Rājā na sādhu anisammakārī,
 Yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu.

128. Nisamma khattiyo kayirā, nā'nisamma disampati.
 Nisammakārino rāja¹, yaso kitti ca vaḍḍhatī²ti.

Tattha **api hantvā**ti api eko attanāva attānaṃ hantvā “parena pahaṭomhī”ti **brūti** katheti. **Jetvā jī**toti sayam vā pana param jivā “aham jītomhī”ti bhāsati. **Aññadatthū**ti mahārāja pubbameva rājakulaṃ gantvā akkhāyantassa **pubbamakkhāyino** aññadatthu **na saddahe**, ekamsena vacanaṃ na saddaheyya. **Tasmāti** yasmā paṭhamataraṃ āgantvā kathentassa ekamsena vacanaṃ na saddahātabbaṃ, tasmā. **Yathā dhammoti** yathā vinicchayasabhāvo ṭhito, tathā kareyya.

Asaññatoti kāyādihi asaññato dussīlo. **Taṃ na sādhu**ti yaṃ tassa paṇḍitassa ñāṇavato puggalassa ādhānaggāhivasena² dalhakopasaṅkhātaṃ kodhanaṃ, taṃ na sādhu. **Nā'nisammāti** na anisāmetvā. **Disampatī**ti disānaṃ pati mahārāja. **Yaso kitti cāti** issariyaparivāro ceva kittisaddo ca vaḍḍhatīti.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā dhammena vinicchini, dhammena vinicchiyamāne brāhmaṇasseva doso jātoti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā brāhmaṇo etarahi brāhmaṇova ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi”ti.

Rathalaṭṭhijātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Rañño (Sī, Syā)

2. Addhānaggāhivasena (Syā), aṭṭhānaggāhivasena (I)

3. Pakkagodhajātakavaṇṇanā (333)

Tadeva me tvanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idha pana tesāṃ uddhāraṃ sādhetvā āgacchantānaṃ antarāmagge luddako “ubhopi khādathā”ti ekaṃ pakkagodhaṃ adāsi. So puriso bhariyaṃ pānīyatthāya pesetvā sabbaṃ godhaṃ khādītvā tassā āgatakāle “bhadde godhā palātā”ti āha. Sādhū sāmi pakkagodhāya palāyantiyā kiṃ sakkā kātuntī. Sā Jetavane pānīyaṃ pivītvā Satthu santike nisinnā Satthārā “kiṃ upāsike ayaṃ te hitakāmo sasineho upakārako”ti pucchitā “bhante ahaṃ etassa hitakāmā sasinehā, ayaṃ pana mayi nissineho”ti āha. Satthā “hotu mā cintayi, evaṃ nāmesa karoti. Yadā pana te guṇaṃ sarati, tadā tuyhameva sabbissariyaṃ detī”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atītampi heṭṭhā vuttasadisameva. Idha pana tesāṃ nivattantānaṃ antarāmagge luddako kilantabhāvaṃ disvā “dvepi janā khādathā”ti ekaṃ pakkagodhaṃ adāsi. Rājadhītā taṃ valliyā bandhitvā ādāya maggaṃ paṭipajji. Te ekaṃ saraṃ disvā maggā okkamma assatthamūle nisīdiṃsu. Rājaputto “gaccha bhadde sarato paduminipattena udakaṃ āhara, maṃsaṃ khādissāmā”ti āha. Sā godhaṃ sākāya laggetvā pānīyatthāya gatā. Itaro sabbaṃ godhaṃ khādītvā aggaṇaṅguṭṭhaṃ gahetvā parammukho nisīdi. So tāya pānīyaṃ gahetvā āgatāya “bhadde godhā sākāya otarītvā vammikaṃ pāvīsi, ahaṃ dhāvītvā aggaṇaṅguṭṭhaṃ aggahesiṃ, gahitaṭṭhānaṃ hattheyeva katvā¹ chijjītvā bilaṃ pavīṭṭhā”ti āha. Hotu deva, pakkagodhāya palāyantiyā kiṃ karissāma, ehi gacchāmāti. Te pānīyaṃ pivītvā Bārāṇasīṃ agamaṃsu.

Rājaputto rajjaṃ patvā taṃ aggamahesiṭṭhānamatte ṭhapesi, sakkārasammāno panassā natthi. Bodhisatto tassā sakkāraṃ kāretukāmo rañño santike ṭhatvā “nanu mayaṃ ayye tumhākaṃ santikā kiñci na labhāma, kiṃ no na olokethā”ti āha. Tāta ahameva

1. Ṭhatvā (Syā)

rañño santikā kiñci na labhāmi, tuyhaṃ kiṃ dassāmi, rājāpi mayhaṃ idāni kiṃ dassati, so araññato āgamanakāle pakkagodhaṃ ekakova khādīti. Ayye na devo evarūpaṃ karissati, mā evaṃ avacutthāti. Atha naṃ devī “tuyhaṃ taṃ tāta na pākaṭaṃ, rañño yeva mayhañca pākaṭaṃ”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

129. “Tadeva me tvaṃ vidito, vanamajjhe rathesabha.
Yassa te khaggabaddhassa, sannaddhassa tirīṭino.
Assatthadumasākhāya, pakkagodhā palāyathā”ti.

Tattha **tadevāti** tasmimyeva kāle “ayaṃ mayhaṃ adāyako”ti evaṃ tvaṃ vidito, aññe pana tava sabhāvaṃ na jānantīti attho. **Khaggabaddhassāti** baddhakhaggassa. **Tirīṭinoti** tirīṭavatthanivatthassa maggāgamanakāle. **Pakkagodhāti** aṅgārapakkā godhā palāyathāti.

Evaṃ raññā katadosaṃ parisamajjhe pākaṭaṃ katvā kathesi. Taṃ sutvā bodhisatto “ayye devassa appiyakālato pabhuti ubhinnaṃpi aphāsukaṃ katvā kasmā idha vasathā”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

130. “Name namantassa bhaje bhajantaṃ,
Kiccānukubbassa kareyya kiccaṃ.
Nānatthakāmassa kareyya atthaṃ,
Asambhajantampi na sambhajeyya.

131. Cajе cajantaṃ vanathaṃ na kayirā,
Apetacittena na sambhajeyya.
Dijo dumaṃ khīṇaphalanti¹ ñatvā,
Aññaṃ samekkheyya mahā hi loko”ti.

Tattha **name namantassāti** yo attani muducittena namati, tasseva paṭinaṃmeyya. **Kiccānukubbassāti** attano uppannaṃ kiccaṃ anukubbantasseva. **Anatthakāmassāti** avaḍḍhikāmassa. **Vanathaṃ na kayirāti** tasmim cajante taṇhāsnehaṃ na kareyya. **Apetacittenāti** apagatacittena virattacittena. **Na sambhajeyyāti** na samāgaccheyya. **Aññaṃ samekkheyyāti**

1. Khīṇaphalaṃva (Sī, Syā)

aññaṃ olokeyya, yathā diḷo khīṇaphalaṃ **dumaṃ** rukkhaṃ ñatvā aññaṃ phalabharitaṃ rukkhaṃ gacchati, tathā khīṇarāgaṃ purisaṃ ñatvā aññaṃ sasinehaṃ upagaccheyyāti adhippāyo.

Rājā bodhisatte kathente eva tassā guṇaṃ saritvā “bhadde ettakaṃ kālaṃ tava guṇaṃ na sallakkhesim, paṇḍitassayeva kathāya sallakkhesim¹, mama aparādhaṃ sahantiyā idaṃ sakalaraḷḷaṃ tuyhameva dammi”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

132. “So te karissāmi yathānubhāvaṃ,
Kataññutaṃ khattiye pekkhamāno.
Sabbāñca te issariyaṃ dadāmi,
Yassi’cchasi tassa tuvaṃ dadāmi”ti.

Tattha **soti** ahaṃ. **Yathānubhāvanti** yathāsatti yathābalaṃ. **Yassi’cchasi**ti yassa icchasi, tassa idaṃ raḷḷaṃ ādiṃ katvā yaṃ tvaṃ icchasi, taṃ dadāmi.

Evañca pana vatvā rājā deviyā sabbissariyaṃ adāsi, “imināhaṃ etissā guṇaṃ sarāpito”ti paṇḍitassapi mahantaṃ issariyaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammaḍḍanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ubho jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu. Tadā jayampatikā etarahi jayampatikāva ahesuṃ, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosinti.

Pakkagodhajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Rājovāḍajātakavaṇṇanā (334)

Gavaṃ ce taramānānti idaṃ Satthā Jetavane viharanto rājovāḍaṃ ārabha katesi. Vatthu **Tesakuṇajātake**² āvi bhavissati. Idha pana Satthā “mahārāja porāṇakarāḷḷaṃ paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā dhammena samena raḷḷaṃ kārentā saggapuraṃ pūrayamānā gamimsū”ti vatvā raññā yācito atītaṃ āhari.

1. Sallakkhitam (Ka), sallakkhetvā (Syā)

2. Khu 6. 1 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto
brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto sikkhitasabbasippo isipabbajjaṃ
pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā ramaṇīye
Himavantapadese vanamūlaphalāhāro vihāsi. Atha rājā aguṇapariyesako
hutvā “atthi nu kho me koci aguṇaṃ kathento”ti pariyesanto antojane ca
bahijane ca antonagare ca bahinagare ca kañci attano avaṇṇavādiṃ adisvā
“janapade nu kho kathā”ti aññātakavesena janapadaṃ cari. Tatrāpi
avaṇṇavādiṃ apassanto attano guṇakathameva sutvā “Himavantapadese nu
kho kathā”ti araññaṃ pavisitvā vicaranto bodhisattassa assamaṃ patvā taṃ
abhivādetvā katapaṭṭisanthāro ekamantaṃ nisīdi.

Tadā bodhisatto araññato paripakkāni nigrodhaphalāni āharitvā
paribhuñji, tāni honti madhurāni ojavantāni sakkharacuṇṇasamarasāni¹. So
rājānampi āmantetvā “imaṃ mahāpuññaṃ nigrodhapakkaphalaṃ khāditvā
pānīyaṃ pivā”ti āha. Rājā tathā katvā bodhisattaṃ pucchi “kiṃ nu kho
bhante imaṃ nigrodhapakkaṃ ati viya madhuraṃ”ti. Mahāpuññaṃ nūna rājā
dhammena samena rajjaṃ kāreti, tenetaṃ madhuranti. Rañño
adhammikakāle amadhuraṃ nu kho bhante hotīti. Āma mahāpuññaṃ, rājūsu
adhammikesu telamadhuphāṇitādīnipi vanamūlaphalānipi amadhurāni honti
nirojāni, na kevalaṃ etāni, sakalampi raṭṭhaṃ nirojaṃ kasaṭaṃ hoti. Tesu
pana dhammikesu sabbāni tāni madhurāni honti ojavantāni, sakalampi
raṭṭhaṃ ojavantameva hotīti. Rājā “evaṃ bhavissati bhante”ti attano
rājabhāvaṃ ajānāpetvāva bodhisattaṃ vanditvā Bārāṇasiṃ gantvā “tāpasassa
vacanaṃ vīmaṃsissāmī”ti adhammena rajjaṃ kāretvā “idāni jānissāmī”ti
kiñci kālaṃ vītināmetvā puna tattha gantvā taṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Bodhisattopissa tatheva vatvā nigrodhapakkaṃ adāsi, taṃ tassa
tittakarasaṃ ahosi. Rājā “amadhuraṃ niraṣaṇaṃ”ti saha khelena cheḍdetvā
“tittakaṃ bhante”ti āha. Bodhisatto “mahāpuññaṃ nūna rājā adhammiko
bhavissati. Rājūnañhi adhammikakāle araññe phalāphalaṃ ādiṃ katvā
sabbāni amadhuraṃ nirojaṃ jātan”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

1. Sakkharacuṇṇasadisāni (I, Ka)

133. “Gavaṃ ce taramānānaṃ, jīmhaṃ gacchati puṅgavo.

Sabbā tā jīmhaṃ gacchanti, nette jīmhaṃ gate sati.

134. Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato.

So ce adhammaṃ carati, pageva itarā pajā.

Sabbaṃ raṭṭhaṃ dukhaṃ seti, rājā ce hoti adhammiko.

135. Gavaṃ ce taramānānaṃ, ujum gacchati puṅgavo.

Sabbā gāvī ujum yanti, nette ujum gate sati.

136. Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato.

So sace dhammaṃ carati, pageva itarā pajā.

Sabbaṃ raṭṭhaṃ sukhaṃ seti, rājā ce hoti dhammiko”ti.

Tattha **gavanti** gunnaṃ. **Taramānānanti** nadiṃ otarantānaṃ¹. **Jīmhanti** kuṭīlaṃ vaṅkaṃ. **Netteti** nāyake gahetvā gacchante gavajeṭṭhake usabhe puṅgave. **Pageva itarā pajāti** itare sattā puretameva adhammaṃ carantīti attho. **Dukhaṃ setīti** na kevalaṃ seti, catūsūpi iriyāpathesu dukkhameva vindati. **Adhammikoti** yadi rājā chandādi-agatigamanavasena adhammiko hoti. **Sukhaṃ setīti** sace rājā agatigamaṇaṃ pahāya dhammiko hoti, sabbaṃ raṭṭhaṃ catūsu iriyāpathesu sukhappattameva hotīti.

Rājā bodhisattassa dhammaṃ sutvā attano rājabhāvaṃ jānāpetvā “bhante pubbe nigrodhapakkaṃ ahameva madhuraṃ katvā tittakaṃ akāsiṃ, idāni puna madhuraṃ karissāmi”ti bodhisattaṃ vanditvā nagaraṃ gantvā dhammena rajjaṃ kārento sabbaṃ paṭipākatikaṃ akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣi”ti.

Rājovādajātakavaṇṇanā catuttho.

1. Uttarantīnaṃ (Sī, I)

5. Jambukajātakavaṇṇanā (335)

Brahā pavaḍḍhakāyo soti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa sugatālayakaraṇaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva, ayaṃ panettha saṅkhepo. Satthārā “Sāriputta Devadatto tumhe disvā kiṃ akāsī”ti vutto thero āha “bhante so tumhākaṃ anukaronto mama hatthe bijaniṃ datvā nipajji. Atha naṃ Kokāliko ure jaṇṇunā pahari, iti so tumhākaṃ anukaronto dukkhaṃ anubhavī”ti. Taṃ sutvā Satthā “na kho Sāriputta Devadatto idāneva mama anukaronto dukkhaṃ anubhoti, pubbepesa anubhosiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārānasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīhayoniyāṃ nibbattitvā Himavante guhāyaṃ vasanto ekadivasaṃ mahimsaṃ vadhitvā maṃsaṃ khādītva pāṇiyāṃ pivitvā guhaṃ āgacchati. Eko siṅgālo taṃ disvā palāyitum asakkonto urena nipajji, “kiṃ jambukā”ti ca vutte “upaṭṭhahissāmi taṃ bhaddante”ti āha. Siho “tena hi ehi”ti taṃ attano vasanaṭṭhānaṃ netvā divase divase maṃsaṃ āharitvā posesi. Tassa sīhaviḅhāsena thūlasarīrataṃ pattassa ekadivasaṃ māno uppajji. So sīhaṃ upasaṅkamitvā āha “ahaṃ sāmi niccakālaṃ tumhākaṃ palibodho, tumhe niccaṃ maṃsaṃ āharitvā maṃ posetha, ajja tumhe idheva hotha, ahaṃ ekaṃ vāraṇaṃ vadhitvā maṃsaṃ khādītva tumhākampi āharissāmi”ti. Siho “mā te jambuka etaṃ rucci, na tvaṃ vāraṇaṃ vadhitvā maṃsakhādakayoniyāṃ nibbatto, ahaṃ te vāraṇaṃ vadhitvā dassāmi, vāraṇo nāma mahākāyo pavaḍḍhakāyo, mā vāraṇaṃ¹ gaṇhi, mama vacanaṃ karohī”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha.

137. “Brahā pavaḍḍhakāyo so, dīghadāṭho ca jambuka.

Na tvaṃ tattha² kule jāto, yattha gaṇhanti kuṅjaran”ti.

Tattha **brahāti** mahanto. **Pavaḍḍhakāyoti** uddhaṃ uggatakāyo³.
Dīghadāṭhoti dīghadanto tehi⁴ dantehi tumhādise paharitvā

1. Vilomaṃ (Sī, Syā, I)

3. Pavaḍḍha-uggatakāyo (Sī, Syā)

2. Tamhi (Sī, Syā, I)

4. Yehi (Ka)

jīvitakkhayaṃ pāpeti. **Yatthā**ti yasmaṃ sīhakule jātā mattavāraṇaṃ gaṇhanti, tvaṃ na tattha jāto, siṅgālakule pana jātosīti attho.

Siṅgālo sīhena vāritoyeva guhā nikkhamitvā tikkhattuṃ “bukka bukkā”ti¹ siṅgālikaṃ nadaṃ naditvā pabbatakūṭe ʈhito pabbatapādaṃ olokeno ekaṃ kālavāraṇaṃ pabbatapādena āgacchantaṃ disvā ullaṅghitvā “tassa kumbhe patissāmi”ti parivattitvā pādamūle pati. Vāraṇo purimapādaṃ ukkhipitvā tassa matthake patiṭṭhāpesi, sīsaṃ bhijjitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ jātaṃ. So tattheva anutthunanto sayi, vāraṇo koṇcanādaṃ karonto pakkāmi. Bodhisatto gantvā pabbatamatthake ʈhito taṃ vināsappattaṃ disvā “attano mānaṃ nissāya naṭṭho siṅgālo”ti tisso gāthā abhāsi—

138. “Asīho sīhamānena, yo attānaṃ vikubbati.

Kotthūva gajamāsajja, seti bhūmyā anutthunaṃ.

139. Yasassino uttamapuggalassa,

Sañjātakhandhassa mahabbalassa.

Asamekkhiya thāmabalūpapattiṃ,

Sa seti nāgena hato’yaṃ jambuko.

140. Yo cīdha kammaṃ kurute pamāya,

Thāmabbalaṃ attani saṃviditvā.

Jappena mantena subhāsitena,

Parikkhavā so vipulaṃ jināti”ti.

Tattha **vikubbatī**ti parivatteti. **Kotthūvāti**² siṅgālo viya. **Anutthunanti** anutthunanto. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā ayaṃ kotthu mahantaṃ gajam³ patvā anutthunanto bhūmiyaṃ seti, evaṃ yo añño dubbalo balavatā viggahaṃ karoti, sopi evarūpova hotīti.

Yasassinoti issariyavato. **Uttama puggalassāti** kāyabalena ca ñāṇabalena ca uttamapuggalassa. **Sañjātakhandhassāti** susaṅṅhitamahākhandhassa.

1. Hukka hukkāti (Sī, Syā, I)

2. Kuṭṭhūvāti (Sī, Syā)

3. Vedanaṃ (Sī, Syā, Ka)

Mahabbalassāti mahāthāmassa. **Thāmabalūpapattinti** evarūpassa sīhassa thāmasaṅkhātāṃ balañceva sīhajātisaṅkhātāṃ upapattiñca ajānitvā, kāyathāmañca ñāṇabalañca sīha-upapattiñca ajānitvāti attho. **Sa setīti** attānampi sīhena sadisaṃ maññamāno so ayam jambuko nāgena hatō matasayanam seti.

Pamāyāti paminitvā upaparikkhitvā. “Pamāṇā”tipi pāṭho, attano pamāṇam gahevā yo attano pamāṇena kammaṃ kuruteti attho. **Thāmabbalanti** thāmasaṅkhātāṃ balaṃ, kāyathāmañca ñāṇabalañcātipi attho. **Jappenāti** japena, ajjhenevāti attho. **Mantenāti** aññehi paṇḍitehi saddhim mantevā karaṇena. **Subhāsitenāti** saccādiguṇayuttana anavajjavacanena. **Parikkhavāti** parikkhāsampanno. **So vipulaṃ jinātīti** yo evarūpo hoti, yaṃ kiñci kammaṃ kurumāno attano thāmañca balañca ñatvā jappamantavasena paricchinditvā subhāsitaṃ bhāsanto karoti, so vipulaṃ mahantaṃ atthaṃ jināti na parihāyatīti¹.

Evam bodhisatto imāhi tīhi gāthāhi imasmim loke kattabbayuttakaṃ kammaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā singālo Devadatto ahosi, sīho pana ahameva ahosin”ti.

Jambukajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Brahāchattajātakavaṇṇanā (336)

Tiṇam tiṇanti lapasīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kuhakabhikkhum ārabha kathesi. Paccuppannavatthu kathitameva.

Atīte pana Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Bārāṇasirājā mahatiyā senāya Kosalarājānaṃ abbhuggantvā Sāvattim patvā yuddhena nagaraṃ pavisitvā rājānaṃ gaṇhi. Kosalarañño pana putto chatto

1. Na parijhatīti (I)

nāma kumāro atthi, so aññātakavesena nikkhamitvā Takkasilam gantvā tayo vede ca aṭṭhārasa sippāni ca uggaṇhitvā Takkasilato nikkhamma sabbasamayasiippāni sikkhanto ekaṃ paccantagāmaṃ pāpuṇi. Tam nissāya pañcasatātāpasā araññe paṇṇasālāsu vasanti. Kumāro te upasaṅkamtivā “imesampi santike kiñci sikkhissāmi”ti pabbajitvā yaṃ te jānanti, tam sabbaṃ uggaṇhi. So aparabhāge gaṇasatthā jāto.

Athekadivasam isigaṇam āmantetvā “mārisā kasmā Majjhimadesam na gacchathā”ti pucchi. Mārisa Majjhimadesa manussā nāma paṇḍitā, te pañham pucchanti, anumodanam kārapenti, maṅgalam bhaṇāpenti, asakkonte garahanti, mayam tena bhayena na gacchāmāti. Mā tumhe bhāyatha, ahametaṃ sabbaṃ karissāmīti. “Tena hi gacchāmā”ti sabbe attano attano khārivividhamādāya anupubbena Bārāṇasim pattā. Bārāṇasirājāpi Kosalarajjam attano hatthagataṃ katvā tattha rājayutte ṭhapetvā sayam tattha vijjamānam dhanam gahetvā Bārāṇasim gantvā uyyāne lohacāṭiyo pūrāpetvā nidahitvā tasmim samaye Bārāṇasiyameva vasati. Atha te isayo rājuyyāne rattim vasitvā punadivase nagaram bhikkhāya pavisitvā rājadvāram agamaṃsu. Rājā tesam iriyāpathesu pasīditvā pakkosāpetvā mahātale nisīdāpetvā yāgukhajjakam datvā yāva bhattakālā tam tam pañham pucchi. Chatto rañño cittaṃ ārādhento sabbapañhe vissajjetvā bhattakiccāvasāne vicitram¹ anumodanam akāsi. Rājā suṭṭhutam pasanno paṭiññam gahetvā sabbepi te uyyāne vāsāpesi.

Chatto nidhi-uddharaṇamantam jānāti. So tattha vasanto “kham nu kho iminā mama pitu santakam dhanam nidahitan”ti mantam parivattetvā olokeno uyyāne nidahitabhāvam ṇatvā “idam dhanam gahetvā mama rajjam gaṇhissāmi”ti cintetvā tāpase āmantetvā “mārisā aham Kosalarañño putto, Bārāṇasiraññā amhākam rajje gahite aññātakavesena nikkhamitvā ettakam kālam attano jīvitam anurakkhim, idāni kulasantakam dhanam laddham, aham etaṃ ādāya gantvā attano rajjam gaṇhissāmi, tumhe kim karissathā”ti āha. Mayampi tayāva saddhim

1. Vividham (Ka)

gamissāmāti. So “sādhū”ti mahante mahante cammapasibbake kāretvā rattibhāge bhūmiṃ khaṇitvā dhanacāṭiyo uddharitvā pasibbakesu dhanam pakkhipitvā cāṭiyo tiṇassa pūrāpetvā pañca ca isisatāni aññe ca manusse dhanam gāhāpetvā palāyitvā Sāvattim gantvā sabbe rājayutte gāhāpetvā rajjam gahetvā pākāra-aṭṭālakādipaṭisaṅkharāṇam kārapetvā puna sapattaraññā yuddhena aggahetabbam katvā nagaram ajjhāvasati. Bārāṇasiraññopi “tāpasā uyyānato dhanam gahetvā palātā”ti ārocayimsu. So uyyānam gantvā cāṭiyo vivarāpetvā tiṇameva passi, tassa dhanam nissāya mahanto soko uppajji. So nagaram gantvā “tiṇam tiṇan”ti vippalapanto carati, nāssa koci sokam nibbāpetum sakkoti.

Bodhisatto cintesi “rañño mahanto soko, vippalapanto carati, ṭhapetvā kho pana mam nāssa añño koci sokam vinodetum samattho, nissokam nam karissāmī”ti. So ekadivasaṃ tena saddhim sukhanisinno tassa vippalapanakāle paṭhamam gāthamāha—

141. “Tiṇam tiṇanti lapasi, ko nu te tiṇa’ māhari.

Kim nu te tiṇakicca’ tthi, tiṇameva pabhāsasī”ti.

Tattha **kim nu te tiṇakicca’ tthi**ti kim nu tava tiṇena kiccam kātabbam atthi. **Tiṇameva pabhāsasī**ti tvañhi kevalam “tiṇam tiṇan”ti tiṇameva pabhāsasi, “asukatiṇam nāmā”ti na kathesi, tiṇanāmam tāvassa kathehi “asukatiṇam nāmā”ti, mayam te āharissāma, atha pana te tiṇenattho natthi, nikkāraṇā mā vippalapīti.

Tam sutvā rājā dutiyam gāthamāha—

142. “Idhāgamā brahmacārī, brahā chatto bahussuto.

So me sabbam samādāya, tiṇam nikkhippa gacchatī”ti.

Tattha **brahā**ti dīgho. **Chattoti** tassa nāmam. **Sabbam samādāyā**ti sabbam dhanam gahetvā. **Tiṇam nikkhippa gacchatī**ti cāṭisu tiṇam nikkhipitvā gatoti dassento evamāha.

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha—

143. “Eve’taṃ hoti kattabbaṃ, appena bahu’micchatā.
Sabbam sakassa ādānaṃ, anādānaṃ tiṇassa cā”ti ()¹.

Tassattho—appena tiṇena bahudhanaṃ icchatā evaṃ etaṃ kattabbaṃ hoti, yadidaṃ pitu santakattā sakassa dhanassa sabbam ādānaṃ agayhūpagassa tiṇassa ca anādānaṃ. Iti mahārāja so brahā chatto gahetabbayuttakaṃ attano pitu santakaṃ dhanam gahetvā aggahetabbayuttakaṃ tiṇam cāṭisu pakkhipitvā gato, tattha kā paridevanāti.

Taṃ sutvā rājā catuttham gāthamāha—

144. “Sīlavanto na kubbanti, bālo sīlāni kubbati.
Aniccasīlam dussīlyam, kiṃ paṇḍiccaṃ karissatī”ti.

Tattha **sīlavantoti** ye sīlasampannā brahmacārayo, te evarūpaṃ na kubbanti. **Bālo sīlāni kubbati**ti bālo pana durācāro evarūpāni attano anācārasaṅkhātāni sīlāni karoti. **Aniccasīlanti** addhvena dīgharattaṃ appavattena sīlena samannāgataṃ. **Dussīlyanti** dussīlam. **Kiṃ paṇḍiccaṃ karissatī**ti evarūpaṃ puggalaṃ bāhusaccaparibhāvitaṃ paṇḍiccaṃ kiṃ karissati kiṃ sampādessati, vipattimevassa karissatīti. Taṃ garahanto vatvā so tāya bodhisattassa kathāya² nissoko hutvā dhammena rajjam kāresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Brahāchatto kuhakabhikkhu ahoṣi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahoṣin”ti.

Brahāchattajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. (Tiṇassa cāṭisu gato, tattha kā paridevanā) (Sī, Syā), (Cāṭisu pakkhipitvāna, tattha kā paridevanā) (Ka)

2. Gāthāya (Sī, Syā)

7. Pīṭhajātakavaṇṇanā (337)

Na te pīṭhamadāyimhāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira janapadato Jetavanāṃ gantvā pattacīvarāṃ paṭisāmetvā Satthāraṃ vanditvā sāmaṇeradahare pucchi “āvuso Sāvatthiyaṃ āgantukabhikkhūnaṃ¹ ke upakāraḥ”ti. Āvuso Anāthapiṇḍiko nāma mahāseṭṭhi, Visākhā nāma mahā-upāsikā ete bhikkhusaṃghassa upakāraḥ māṭāpituṭṭhāniyāti. So “sādhū”ti punadivase pātova ekabhikkhussapi apaviṭṭhakāle Anāthapiṇḍikassa gharadvāraṃ agamāsi. Tam avelāya² gatattā koci na olokesi. So tato kiñci alabhitvā Visākhāya gharadvāraṃ gato, tatrāpi atipātova gatattā kiñci na labhi. So tattha tattha vicaritvā punāgacchanto yāguyā niṭṭhitāya gato, punapi tattha tattha vicaritvā bhatte niṭṭhite gato. So vihāraṃ gantvā “dvepi kulāni assaddhāni appasannāni eva, ime bhikkhū pana ‘saddhāni pasannāni’ti kathenti”ti tāni kulāni paribhavanto carati.

Athekadivasāṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko kira jānapado bhikkhu atikālasseva kuladvāraṃ gato bhikkhaṃ alabhitvā kulāni paribhavanto carati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira bhikkhū”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kasmā tvaṃ bhikkhu kujjhasi, pubbe anuppanne Buddhe tāpasāpi tāva kuladvāraṃ gantvā bhikkhaṃ alabhitvā na kujjhimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā Himavante cirāṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya Bārāṇasiṃ patvā uyyāne vasitvā punadivase nagaraṃ bhikkhāya pāvīsi. Tadā Bārāṇasiseṭṭhi saddho hoti pasanno. Bodhisatto “kataraṃ kulagharaṃ saddhan”ti pucchitvā “seṭṭhigharan”ti

1. Sāvattthiṃ āgatabhikkhūnaṃ (Ka)

2. Ativelāya (Ka)

sutvā seṭṭhino gharadvāraṃ agamāsi. Tasmim̐ khane seṭṭhi rājupaṭṭhānaṃ gato, manussāpi naṃ na passimsu, so nivattitvā gacchati. Atha naṃ seṭṭhi rājakulato nivattanto disvā vanditvā bhikkhābhājanaṃ gahetvā gharaṃ netvā nisīdāpetvā pādadhovanatelamakhanayāgukhajjakādīhi santappetvā antarābhatte kiñci kāraṇaṃ apucchitvā¹ katabhattakiccaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno “bhante amhākaṃ gharadvāraṃ āgatā nāma yācakā vā dhammikasamaṇabrāhmaṇā vā sakkārasammānaṃ alabhitvā gatapubbā nāma natthi, tumhe pana ajja amhākaṃ dārakehi adiṭṭhattā āsanaṃ vā pānīyaṃ vā pādadhovanaṃ vā yāgubhattaṃ vā alabhitvāva gatā, ayaṃ amhākaṃ doso, taṃ no khamituṃ vaṭṭatī”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha—

145. “Na te pīṭhamadāyimhā, na pānaṃ napi bhojanaṃ.
Brahmacāri khamassu me, etaṃ passāmi accayan”ti.

Tattha **na te pīṭhamadāyimhā**ti pīṭhampi te na dāpayimha².

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

146. “Nevābhisajjāmi na cāpi kuppe,
Na cāpi me appiyamāsi kiñci.
Athopi me āsi manovitakko,
Etādiso nūna kulassa dhammo”ti.

Tattha **nevābhisajjāmī**ti neva laggāmi. **Etādisoti** “imassa kulassa etādiso nūna sabhāvo, adāyakavaṃso esa bhavissatī”ti evaṃ me manovitakko uppanno.

Taṃ sutvā seṭṭhi itarā dve gāthā abhāsi—

147. “Esa’smākaṃ kule dhammo, pitupitāmaho sadā.
Āsanaṃ udakaṃ pajjaṃ, sabbetaṃ nipadāmase.

148. Esa’smākaṃ kule dhammo, pitupitāmaho sadā.
Sakkaccaṃ upatiṭṭhāma, uttamaṃ viya nātakan”ti.

1. Kiñci kiñci kāraṇaṃ pucchitvā (I, Ka)

2. Na te pīṭhamadāsimhāti pīṭhampi te na dadāsimha (I)

Tattha **dhammoti** sabhāvo. **Pitupitāmahoti** pitūnañca pitāmahānañca santako. **Udakanti** pādadhovana-udakaṃ. **Pajjanti** pādamakkhanatelaṃ. **Sabbetanti** sabbaṃ etaṃ. **Nipadāmaseti** **nikārapakārā** upasaggā, dāmaseti attho, dadāmāti vuttaṃ hoti. Iminā yāva sattamā kulaparivaṭṭā dāyakavaṃso amhākaṃ vaṃsoti dasseti. **Uttamaṃ viya nītakanti** mātaraṃ viya pitaraṃ viya ca mayaṃ dhammikaṃ samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā disvā sakkaccaṃ sahatthena upaṭṭhahāmāti attho.

Bodhisatto pana katipāhaṃ Bārāṇasiseṭṭhino dhammaṃ desento tattha vasitvā puna Himavantameva gantvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Bārāṇasiseṭṭhi Ānando ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣinti.

Piṭhajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Thusajātakavaṇṇanā (338)

Viditaṃ thusanti idaṃ Satthā Veļuvane viharanto Ajātasattum ārabba kathesi. Tasmim kira mātukucchigate tassa mātu Kosalarājadhītāya Bimbisārarañño dakkhiṇajāṇulohitapivanadohaḷo uppajjitvā paṇḍu ahoṣi. Sā paricārikāhi pucchitā tāsāṃ tamatthaṃ ārocesi. Rājāpi sutvā nemittake pakkosāpetvā “deviyā kira evarūpo dohaḷo uppanno, tassa kā nipphatī”ti pucchi. Nemittakā “deviyā kucchimhi nibbattakasatto tumhe māretvā rajjaṃ gaṇhissatī”ti āhaṃsu. Rājā “sace mama putto maṃ māretvā rajjaṃ gaṇhissati, ko ettha doso”ti dakkhiṇajāṇum¹ Satthena phālāpetvā lohitaṃ suvaṇṇataṭṭakena gāhāpetvā deviyā pāyesi. Sā cintesi “sace mama

1. Dakkhiṇajattum (Sī)

kucchiyaṃ nibbatto putto pitaraṃ māressati, kiṃ me tenā”ti. Sā gabbhapātanatthaṃ kucchiṃ maddāpesi.

Rājā ñatvā taṃ pakkosāpetvā “bhadde mayhaṃ kira putto maṃ māretvā rajjaṃ gaṇhissati, na kho paṇāhaṃ ajaro amaro, puttamukhaṃ passitum me dehi, mā ito pabhuti evarūpaṃ kammaṃ akāsi”ti āha. Sā tato paṭṭhāya uyyānaṃ gantvā kucchiṃ maddāpesi. Rājā ñatvā tato paṭṭhāya uyyānagamanam nivāresi. Sā paripuṇṇagabbhā puttaṃ vijāyi. Nāmaggaḥaṇadivase cassa Ajātasseeva pitu sattubhāvato “Ajātasattu”tveva nāmamakāmsu. Tasmim kumārāparihārena vaḍḍhante Satthā ekadivasaṃ pañcasatabhikkhuparivuto rañño nivesanaṃ gantvā nisīdi. Rājā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ paṇītena khādanīyabhojanīyena parivisitvā Satthāraṃ vanditvā dhammaṃ suṇanto nisīdi. Tasmim khaṇe kumāraṃ maṇḍetvā rañño adāmsu. Rājā balavasinehena puttaṃ gahetvā ūrumhi nisīdāpetvā puttāgatena pemena puttameva mamāyanto na dhammaṃ suṇāti. Satthā tassa pamādabhāvaṃ ñatvā “mahārāja pubbe rājāno putte āsaṅkamānā paṭicchane kāretvā ‘amhākaṃ accayena nīharitvā rajje patiṭṭhāpeyyāthā’ti āṇāpesun”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto Takkasilāyaṃ disāpāmomkha-ācariyo hutvā bahū rājakumāre ca brāhmaṇakumāre ca sippaṃ vācesi. Bārāṇasiraññoopi putto soḷasavassakāle tassa santikaṃ gantvā tayo vede ca sabbasippāni ca uggaṇhitvā paripuṇṇasippo ācariyaṃ āpucchi. Ācariyo aṅgavijjāvasena taṃ olokeno “imassa puttaṃ nissāya antarāyo paññāyati, tamahaṃ attano ānubhāvena harissāmi”ti cintetvā catasso gāthā bandhitvā rājakumārassa adāsi, evaṅca pana taṃ vadesi¹ “tāta paṭhamaṃ gāthaṃ rajje patiṭṭhāya tava puttassa soḷasavassakāle bhattaṃ bhuñjanto vadeyyāsi, dutiyaṃ mahā-upaṭṭhānakāle, tatiyaṃ pāsādaṃ abhiruhamāno sopānasīse ṭhatvā, catutthaṃ sayanasirigabbhaṃ pavisanto ummāre ṭhatvā”ti. So “sādhū”ti

1. Vavatthāpesi (Sī), vadchi (Syā)

sampaṭicchitvā ācariyaṃ vanditvā gato oparajje patiṭṭhāya pitu accayena rajje patiṭṭhāsi. Tassa putto soḷasavassakāle rañño uyyānakīḷādīnaṃ atthāya nikkhamantassa sirivibhavaṃ disvā pitarāṃ māretvā rajjaṃ gahetukāmo hutvā attano upaṭṭhākānaṃ kathesi. Te “sādhu deva, mahallakakāle laddhena issariyena ko attho, yena kenaci upāyena rājānaṃ māretvā rajjaṃ gaṇhituṃ vaṭṭatī”ti vadimsu. Kumāro “visaṃ khādāpetvā māressāmī”ti pitarā saddhim sāyamāsāṃ bhuñjanto visaṃ gahetvā nisīdi. Rājā bhattapātiyaṃ bhatte accchupanteyeva¹ paṭhamāṃ gāthamāha—

149. “Viditaṃ thusaṃ undurānaṃ, viditaṃ pana taṇḍulaṃ.

Thusaṃ thusaṃ vivajjetvā, taṇḍulaṃ pana khādare”ti.

Tattha **viditanti** kālavaddalepi andhakāre undurānaṃ thuso thusabhāvena taṇḍulo ca taṇḍulabhāvena vidito pākaṭoyeva. Idha pana liṅgavipallāsavasena “thusaṃ taṇḍulaṃ”ti vuttaṃ. **Khādareti** thusaṃ thusaṃ vajjetvā taṇḍulameva khādanti. Idaṃ vuttaṃ hoti—tāta kumāra yathā undurānaṃ andhakārepi thuso thusabhāvena taṇḍulo ca taṇḍulabhāvena pākaṭo, te thusaṃ vajjetvā taṇḍulameva khādanti, evameva mamapi tava visaṃ gahetvā nisinnabhāvo pākaṭoti.

Kumāro “ñātomhī”ti bhīto bhattapātiyaṃ visaṃ pātetuṃ avisahitvā uṭṭhāya rājānaṃ vanditvā gato. So tamatthaṃ attano upaṭṭhākānaṃ ārocetvā “ajja tāvamhi ñāto, idāni kathaṃ māressāmī”ti pucchi. Te tato paṭṭhāya uyyāne paṭicchannā hutvā nikaṇṇikavasena mantayamānā “attheko upāyo, khaggaṃ sannayhitvā mahā-upaṭṭhānaṃ gatakāle amaccānaṃ antare ṭhatvā rañño pamattabhāvaṃ ñatvā khaggena paharivā māretuṃ vaṭṭatī”ti vavattapesuṃ. Kumāro “sādhu”ti sampaṭicchitvā mahā-upaṭṭhānakāle sannaddhakhaggo hutvā gantvā ito cito ca rañño paharaṇokāsaṃ upadhāreti. Tasmim̐ khaṇe rājā dutiyaṃ gāthamāha—

1. Āraddheyyeva (I, Ka)

150. “Yā mantanā araññasmiṃ, yā ca gāme nikaṇṇikā.

Yañcetaṃ iti cīti ca, etampi viditaṃ mayā”ti.

Tattha **araññasminti** uyyāne. **Nikaṇṇikā**ti kaṇṇamūle mantanā.

Yañcetaṃ iti cīti cāti yañca etaṃ idāni mama paharaṇokāsapariyesanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—tāta kumāra yā esā tava attano upaṭṭhākehi saddhiṃ uyyāne ca gāme ca nikaṇṇikā mantanā, yañcetaṃ idāni mama māraṇatthāya iti cīti ca karaṇaṃ, etampi sabbaṃ mayā ñātanti.

Kumāro “jānāti me veribhāvaṃ pitā”ti tato palāyitvā upaṭṭhākānaṃ ārocesi. Te sattaṭṭha divase atikkamitvā “kumāra na te pitā, veribhāvaṃ jānāti, takkamattena¹ tvaṃ evaṃsaññī ahoṣi, mārehi nan”ti vadimsu. So ekadivasaṃ khaggaṃ gahetvā sopānamatthake gabbhadvāre aṭṭhāsi. Rājā sopānamatthake ṭhito tatiyaṃ gāthamāha—

151. “Dhammena kira jātassa, pitā puttassa makkaṭo.

Daharasseva santassa, dantehi phalamacchidā”ti.

Tattha **dhammenā**ti sabhāvena. **Pitā puttassa makkaṭo**ti pitā makkaṭo puttassa makkaṭapotakassa. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā arañṇe jāto makkaṭo attano yūthapariharaṇaṃ āsaṅkanto taruṇassa makkaṭapotakassa dantehi phalaṃ chinditvā purisabhāvaṃ nāseti, tathā tava atirajjakāmassa phalāni uppāṭṭepetvā purisabhāvaṃ nāsessāmīti.

Kumāro “gaṇhāpetukāmo maṃ pitā”ti bhīto palāyitvā “pitarāmi santajjito”ti upaṭṭhākānaṃ ārocesi. Te aḍḍhamāsamatte vītivatte “kumāra sace rājā jāneyya, ettakaṃ kālaṃ nādhivāseyya, takkamattena tayā kathitaṃ, mārehi nan”ti vadimsu. So ekadivasaṃ khaggaṃ gahetvā uparipāsāde srisayanaṃ pavisitvā “āgacchantameva naṃ māressāmī”ti heṭṭhāpallaṅke nisīdi. Rājā bhuttasāyamāso parijanaṃ uyyojetvā “nipajjissāmī”ti sirigabbhaṃ pavisanto ummāre ṭhatvā catutthaṃ gāthamāha—

1. Takkamantena (Syā)

152. “Yametaṃ parisappasi, ajakāṇova sāsape.

Yopā’yam heṭṭhato seti, etampi viditaṃ mayā”ti.

Tattha **parisappasī**ti bhayena ito cito ca sappasi¹. **Sāsapeti** sāsapakhette. **Yopā’yanti** yopi ayam. Idaṃ vuttaṃ hoti—yampi etaṃ tvaṃ sāsapavanaṃ pavitṭhakāṇa-elaḷako viya bhayena ito cito ca saṃsappasi, paṭhamaṃ viyaṃ gahetvā āgatosi, dutiyaṃ khaggena paharitukāmo hutvā āgatosi, tatiyaṃ khaggaṃ ādāya sopānamatthake aṭṭhāsi, idāni maṃ “māressāmī”ti heṭṭhāsayaṇe nipannosi, sabbametaṃ jānāmi, na taṃ idāni vissajjemi, gahetvā rājāṇaṃ kārapessāmīti. Evaṃ tassa aṇantasseva sā sā gāthā taṃ taṃ atthaṃ dīpeti.

Kumāro “ñātomhi pitarā, idāni maṃ nāsessatī”ti bhayappatto heṭṭhāsayaṇā nikkhamitvā khaggaṃ rañño pādamūle chaḍḍetvā “khamāhi me devā”ti pādamūle urena nipajji. Rājā “na mayhaṃ koci kammaṃ jānātīti tvaṃ cintesī”ti taṃ tajjetvā saṅkhalikabandhanena bandhāpetvā bandhanāgāraṃ pavesāpetvā ārakkhaṃ ṭhapesi. Tadā rājā bodhisattassa guṇaṃ sallakkhesi. So aparabhāge kālamakāsi, tassa sarīrakiccaṃ katvā kumāraṃ bandhanāgārā nīharitvā rajje patiṭṭhāpesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Takkasilāyaṃ disāpāmoḁkko ācariyo ahameva ahosin”ti.

Thusajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Bāverujātakavaṇṇanā (339)

Adassanena morassāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto hatalābhasakkāre titthiye ārabba katesi. Titthiyā hi anuppanne Buddhe lābhino ahesuṃ, uppanne pana Buddhe hatalābhasakkārā sūriyuggamane khajjopanakā viya jātā. Tesāṃ taṃ pavattim ārabba bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave

1. Ahosi (Syā)

etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi yāva guṇavantā na uppajjanti, tāva nigguṇā lābhaggayasaggappattā ahesum, guṇavantesu pana uppannesu nigguṇā hatalābhasakkārā jātā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto morayoniyam nibbattitvā vuḍḍhimanvāya sobhaggappatto araṇṇe vicari. Tada ekacce vāṇijā disākākaṃ gahetvā nāvāya Bāveruraṭṭhaṃ agamaṃsu. Tasmim kira kāle bāveruraṭṭhe sakuṇā nāma natthi. Āgatāgatā raṭṭhavāsino taṃ pañjare nisinnaṃ disvā “passathimassa chavivaṇṇaṃ galapariyosānaṃ mukhatuṇḍakaṃ maṇiguḷasadisāni¹ akkhīnī”ti kākameva pasamsitvā te vāṇijake āhaṃsu “imaṃ ayyā sakuṇaṃ amhākaṃ detha, amhākaṃ iminā attho, tumhe attano raṭṭhe aññaṃ labhissathā”ti tena hi mūlena gaṇhathāti. Kahāpaṇena no dethāti. Na demāti. Anupubbena vaḍḍhitvā “satena dethā”ti vutte “amhākaṃ esa bahūpakāro, tumhehi saddhim metti hotū”ti kahāpaṇasataṃ gahetvā adaṃsu. Te taṃ netvā suvaṇṇapañjare pakkhipitvā nānappakārena macchamaṃsena ceva phalāphalena ca paṭijaggiṃsu. Aññesaṃ sakuṇānaṃ avijjamānaṭṭhāne dasahi asaddhammehi samannāgato kāko lābhaggayasaggappatto ahosi.

Punavāre² te vāṇijā ekaṃ morarājānaṃ gahetvā yathā accharasaddena vassati, paṇippaharaṇasaddena naccati, evaṃ sikkhāpetvā Bāveruraṭṭhaṃ agamaṃsu. So mahājane sannipatite nāvāya dhure ṭhatvā pakkhe vidhunitvā madhurassaraṃ nicchāretvā nacci. Manussaṃ taṃ disvā somanassajātā “etaṃ ayyā sobhaggappattaṃ susikkhitaṃ sakuṇarājānaṃ amhākaṃ dethā”ti āhaṃsu. Amhehi paṭhamaṃ kāko ānīto, taṃ gaṇhittha, idāni ekaṃ morarājānaṃ ānayimhā, etampi yācatha, tumhākaṃ raṭṭhe sakuṇaṃ nāma gahetvā āgantuṃ na sakkāti. “Hotu ayyā, attano raṭṭhe aññaṃ labhissatha, imaṃ no dethā”ti mūlaṃ vaḍḍhetvā sahasena gaṇhiṃsu. Atha naṃ sattaratanavicitte³ pañjare ṭhapetvā macchamaṃsaphalāphalehi ceva madhulājasakkarapānakādīhi ca paṭijaggiṃsu, mayūrarājā lābhaggayasaggappatto jāto, tassāgatakālato paṭṭhāya kākassa lābhasakkāro parihāyi,

1. Maṇikuṇḍalasadisāni (Ka)

2. Punadeva (Ka)

3. Sattaratanavicitte (Ka)

koci naṃ oloketumpi na icchi. Kāko khādanīyabhojanīyaṃ alabhamāno
“kāka”ti vassanto gantvā ukkārahūmiyaṃ otarivā gocaraṃ gaṇhi.

Satthā dve vatthūni ghaṭetvā Sambuddho hutvā imā gāthā abhāsi—

153. “Adassanena morassa, sikhino mañjubhāṇino.

Kākaṃ tattha apūjesuṃ, maṃsena ca phalena ca.

154. Yadā ca sarasampanno, moro Bāverumāgamā.

Atha lābho ca sakkāro, vāyasassa ahāyatha.

155. Yāva nuppajjati Buddho, dhammarājā pabhaṅkaro.

Tāva aññe apūjesuṃ, puthū samaṇabrāhmaṇe.

156. Yadā ca sarasampanno, Buddho dhammaṃ adesayi.

Atha lābho ca sakkāro, titthiyānaṃ ahāyathā”ti.

Tattha **sikhinoti** sikhāya samannāgatassa. **Mañjubhāṇinoti** madhurassarassa. **Apūjesunti** apūjayimsu. **Maṃsena ca phalena cāti** nānappakārena maṃsena phalāphalena ca. **Bāverumāgamāti**¹ Bāveruraṭṭham āgato. “Bhāverū”tipi pāṭho². **Ahāyathāti** parihīno. **Dhammarājāti** navahi lokuttaradhammehi parisam rañjetīti dhammarājā. **Pabhaṅkaroti** sattaloka-okāsalokasaṅkhāralokesu ālokassa katattā pabhaṅkaro. **Sarasampannoti** brahmassarena samannāgato. **Dhammaṃ adesayīti** catusaccadhammaṃ pakāsesīti.

Iti imā catasso gāthā bhāsivā jātakam samodhānesi “tadā kāko Nigaṇṭho Nāṭaputto³ ahosi, morarājā pana ahameva ahosin”ti.

Bāverujātakavaṇṇanā navamā.

1. Bāverumā gatoti (Syā)

2. Pāveruntipi pāṭho (Sī, Syā), bhāveruntipi pāṭho (I)

3. Nāṭaputto (Sī)

10. Visayahajātakavaṇṇanā (340)

Adāsi dānānīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikaṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā **Khadiraṅgārajātake**¹ vitthāritameva. Idha pana Satthā Anāthapiṇḍikaṃ āmantetvā “porāṇakapaṇḍitāpi gahapati ‘dānaṃ mā dadāsī’ti ākāse ṭhatvā vārentaṃ Sakkaṃ Devānamindaṃ paṭibāhitvā dānaṃ adamsuyeṅvā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto asītikotiṅvibhavo Visayho nāma seṭṭhi hutvā pañcahi sīlehi samannāgato dānājñhāsayo dānābhīrato ahoṣi. So catūsu nagaradvāresu, nagaramajjhe, attano gharadvāreti chasu ṭhānesu dānasālāyo kāretvā dānaṃ pavattesi, divase divase cha satasahassāni vissajjeti. Bodhisattassa ca vanibbakayācakānañca ekasadisameva bhattaṃ hoti. Tassa jambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā dānaṃ dadato dānānubhāvena Sakkassa bhavanaṃ kampi, Sakkassa devaraṅṅo Paṇḍukambalasilāsaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “ko nu kho maṃ ṭhānā cāvetukāmo”ti upadhārento mahāseṭṭhiṃ disvā “ayaṃ Visayho ativiya pattharivā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ karonto dānaṃ deti, iminā dānena maṃ cāvetvā sayāṃ sakko bhavissati maññe, dhanamassa nāsetvā etaṃ daliddaṃ katvā yathā dānaṃ na deti, tathā karissāmi”ti cintetvā sabbaṃ dhanadhaññaṃ telamadhuphāṇitasakkarādīni antamaso dāsakammakaraporisampi antaradhāpesi.

Tadā dānabyāvaṭā āgantvā “sāmi dānaggaṃ pacchinnāṃ, ṭhapitaṭhapitaṭṭhāne na kiñci passāmā”ti ārocayīmsu. “Ito paribbayaṃ haratha, mā dānaṃ pacchindathā”ti bhariyaṃ pakkosāpetvā “bhadde dānaṃ pavattāpehī”ti āha. Sā sakalagehaṃ vicinitvā aḍḍhamāsakamattampi adisvā “ayya ambhākaṃ nivatthavattamaṃ ṭhapetvā aññaṃ kiñci na passāmi, sakalagehaṃ tucchan”ti āha. Sattaratanagabbhesu dvāraṃ vivarāpetvā na kiñci addasa, seṭṭhiñca bhariyañca ṭhapetvā aññe dāsakammakarāpi na paññāyīmsu. Puna mahāsatto

1. Khu 5. 10 piṭṭhe.

bhariyaṃ āmantetvā “bhaddhe na sakkā dānaṃ pacchindituṃ,
sakalanivesanaṃ vicinitvā kiñci upadhārehi”ti āha. Tasmim̄ khaṇe eko
tiṇahārako asitañca kājañca tiṇabandhanarajjuñca dvārantare chaḍḍetvā
palāyi. Seṭṭhibhariyā taṃ disvā “sāmi idaṃ ṭhapetvā aññaṃ na passāmī”ti
āharitvā adāsi. Mahāsatto “bhaddhe mayā ettakaṃ kālaṃ tiṇaṃ nāma na
lāyitapubbaṃ, ajja pana tiṇaṃ lāyitvā āharitvā vikkiṇitvā yathānucchavikaṃ
dānaṃ dassāmī”ti dānupacchedabhayena asitañceva kājañca rajjuñca
gahetvā nagarā nikkhamitvā tiṇavatthum̄ gantvā tiṇaṃ lāyitvā “eko
amhākaṃ bhavissati, ekena dānaṃ dassāmī”ti dve tiṇakalāpe bandhitvā kāje
laggetvā ādāya gantvā nagaradvāre vikkiṇitvā māsake gahetvā ekaṃ
koṭṭhāsaṃ yācakānaṃ adāsi. Yācakā bahū, tesam̄ “mayhampi dehi,
mayhampi dehi”ti vadantānaṃ itarampi koṭṭhāsaṃ datvā taṃ divasaṃ
saddhim̄ bhariyāya anāhāro vītināmesi. Iminā niyāmena cha divasā vītivattā.

Athassa sattame divase tiṇaṃ āharamānassa sattāhaṃ nirāhārassa
atisukhumālassa nalāṭe sūriyātapena pahaṭamatte akkhīni bhamimsu. So
satiṃ paccupaṭṭhāpetuṃ asakkonto tiṇaṃ avattharivā pati. Sakko tassa
kiriyaṃ upadhārayamāno vicarati. So taṅkhaṇaññeva āgantvā ākāse ṭhatvā
paṭhamam̄ gāthamāha—

157. “Adāsi dānāni pure visayha,
Dadato ca te khayadhammo ahoṣi.
Ito paraṃ ce na dadeyya dānaṃ,
Tiṭṭheyyuṃ te saṃyamantassa bhogā”ti.

Tassattho—ambho visayha tvaṃ ito pubbe tava gehe dhane vijjamāne
sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ karitvā dānāni adāsi, tassa ca te evaṃ
dadato bhogānaṃ khayadhammo khayasabhāvo ahoṣi, sabbaṃ sāpateyyaṃ
khīṇaṃ, ito paraṃ cepi tvaṃ dānaṃ na dadeyya, kassaci kiñci na dadeyyāsi,
tava saṃyamantassa adadantassa bhogā tatheva tiṭṭheyyuṃ, “ito paṭṭhāya na
dassāmī”ti tvaṃ mayhaṃ paṭiññaṃ dehi, ahaṃ te bhoge dassessāmīti.

Mahāsatto tassa vacanaṃ sutvā “kosi tvaṃ”ti āha. Sakkohamasmīti. Bodhisatto “Sakko nāma sayāṃ dānaṃ datvā sīlaṃ samādiyitvā uposathakammaṃ katvā satta vattapadāni pūretvā Sakkattaṃ patto, tvaṃ pana attano issariyakāraṇaṃ dānaṃ vāresi, anariyaṃ vata karosī”ti vatvā tisso gāthā abhāsi—

158. “Anariya’ mariyena sahasanetta,
Suduggatenāpi akiccamāhu.
Mā vo dhanāṃ taṃ ahu devarāja,
Yaṃ bhogahetu vijahemu saddhaṃ.

159. Yena eko ratho yāti, yāti tena’paro ratho.
Porāṇaṃ nihitaṃ vattaṃ, vattataññeva vāsava.

160. Yadi hessati dassāma, asante kiṃ dadāmase.
Evambhūtāpi dassāma, mā dānaṃ pamadamhase”ti.

Tattha **anariyanti** lāmakāṃ pāpakammaṃ. **Ariyenāti** parisuddhācārena ariyena. **Suduggatenāpīti** sudaliddena. **Akiccamāhūti** akattabbanti Buddhādayo ariyā vadanti, tvaṃ pana maṃ anariyaṃ maggaṃ ārocesīti adhippāyo. **Voti** nipātamattaṃ. **Yaṃ bhogahetūti** yassa dhanassa paribhuñjanahetu mayā dānasaddhaṃ vijahemu pariccajeyyāma, taṃ dhanameva mā ahu, na no tena dhanena atthoti dīpeti.

Rathoti yaṃkiñci yānaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—yena maggena eko ratho yāti, aññopi ratho “rathassa gatamaggo eso”ti teneva maggena yāti. **Porāṇaṃ nihitaṃ vattanti** yaṃ mayā pubbe nihitaṃ vattaṃ, taṃ mayi dharante vattatuyeva, mā tiṭṭhatūti attho. **Evambhūtāti** evaṃ tiṇahārahakabhūtāpi mayā yāva jīvāma, tāva dassāmayeva. Kiṃ kāraṇā? **Mā dānaṃ pamadamhase**ti. Adadanto hi dānaṃ pamajjati nāma na sarati na sallakkheti, ahaṃ pana jīvamāno dānaṃ pamussituṃ na icchāmi, tasmā dānaṃ dassāmiyevāti dīpeti.

Sakko taṃ paṭibāhituṃ asakko “kimatthāya dānaṃ dadāsī”ti pucchi. Bodhisatto “neva Sakkattaṃ, na brahmattaṃ patthayamāno, sabbaññutaṃ

patthento panāham dadāmi”ti āha. Sakko tassa vacanam sutvā tuṭṭho hatthena piṭṭhim parimajji. Bodhisattassa taṅkhaṇaṅṅeva parimajjitamattasseva sakalasarīram paripūri. Sakkānubhāvena cassa sabbo vibhavaparichedo paṭipākatikova ahosi. Sakko “mahāseṭṭhi tvam ito paṭṭhāya divase divase dvādasa satasahassāni vissajjento dānam dadāhi”ti tassa gehe aparimāṇam dhanam katvā tam uyyojetvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā seṭṭhibhariyā Rāhulamātā ahosi, Visayho pana seṭṭhi āhameva ahosin”ti.

Visayhajātakavaṇṇanā dasamā.

Kokilavaggo catuttho.

5. Cūlakuṇālavagga

1. Kaṇḍarījātakavaṇṇanā (341)

Narāna’**mārāmakarāsūti** imassa jātakassa vitthārakathā **Kuṇāla**jātake¹ āvi bhavissati.

Kaṇḍarījātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Vānarajātakavaṇṇanā (342)

Asakkhim vata attānanti idam Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanam ārabha kathesi. Vatthu² heṭṭhā vitthāritameva.

Atīte pana Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto Himavantapadese kapiyoniyam nibbattitvā vayappatto Gaṅgātīre vasi. Athekā antogaṅgāyam Saṁsumārī bodhisattassa hadayamanse dohaḷam

1. Khu 6. 113 piṭṭhe.

2. Jātaka-Ṭṭha 2. 145 piṭṭhe.

uppādetvā Saṁsumārassa kathesi. So “taṁ kapiṁ udake nimujjāpetvā māretvā hadayamaṁsaṁ gahetvā Saṁsumāriyā dassāmi”ti cintevā mahāsattaṁ āha “ehi samma antaradīpake phalāphale khādituṁ gacchāmi”ti. Kathaṁ samma ahaṁ gamissāmi. Ahaṁ taṁ mama piṭṭhiyaṁ nisīdāpetvā nessāmi. So tassa cittaṁ ajānanto laṅghitvā piṭṭhiyaṁ nisīdi. Saṁsumāro thokaṁ gantvā nimujjituṁ ārabhi. Atha naṁ vānaro “kimkāraṇā bho maṁ udake nimujjāpesi”ti āha. Ahaṁ taṁ māretvā tava hadayamaṁsaṁ mama bhariyāya dassāmi. Dandha tvaṁ¹ mama hadayamaṁsaṁ ure atthīti maññasīti. Atha kahaṁ te ṭhapitanti. Etaṁ udumbare olambantaṁ na passasīti. Passāmi, dassasi pana meti. Āma dassāmi. Saṁsumāro dandhatāya taṁ gahetvā nadītīre udumbaramūlaṁ gato. Bodhisatto tassa piṭṭhito laṅghitvā udumbararukkhe nisinno imā gāthā abhāsi—

161. “Asakkhiṁ vata attānaṁ, uddhātuṁ udakā thalaṁ.
Na dānāhaṁ puna tuyhaṁ, vasaṁ gacchāmi vārija.

162. Ala’metehi ambehi, jambūhi panasehi ca.
Yāni pāraṁ samuddassa, varaṁ mayhaṁ udumbaro.

163. Yo ca uppatitaṁ atthaṁ, na khippa’manubujjhati.
Amittavasa’manveti, pacchā ca anutappati.

164. Yo ca uppatitaṁ atthaṁ, khippameva nibodhati.
Muccate sattusambādā, na ca pacchā’nutappati”ti.

Tattha **asakkhiṁ vatā**ti samattho vata ahosiṁ. **Uddhātunti** uddharituṁ. **Vārijāti** Saṁsumāraṁ ālapati. **Yāni pāraṁ samuddassāti** gaṅgaṁ samuddanāmenālapanto “yāni samuddassa pāraṁ gantvā khāditabbāni, alaṁ tehi”ti vadati. **Pacchā ca anutappatī**ti uppannaṁ atthaṁ khippaṁ ajānanto amittavasaṁ gacchati, pacchā ca anutappati.

Iti so catūhi gāthāhi lokiyakiccānaṁ nipphattikāraṇaṁ kathetvā vanasaṅḍameva pāvīsi.

1. Dandhā tava paññā (Ka)

Satthā imañ dhammadesanañ āharitvā jātakañ samodhānesi “tadā Saṁsumāro Devadatto ahosi, vānaro pana ahameva ahosin”ti.

Vānarajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Kuntinījātakavaṇṇanā (343)

Avasimha tavā’gāreti idañ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño gehe nivutthañ kuntinīsakuṇikañ ārabba kathesi. Sā kira rañño dūteyyahārikā ahosi. Dve potakāpissā atthi, rājā tañ sakuṇikañ ekassa rañño paṇṇaṃ gāhāpetvā pesesi. Tassā gatakāle rājakule dārakā te sakuṇapotake hatthehi parimaddantā māresuñ. Sā āgantvā te potake mate passantī “kena me puttakā mārītā”ti pucchi. Asukena ca asukena cāti. Tasmim ca kāle rājakule posāvanikabyaggho atthi kakkhaḷo pharuso, bandhanabalena tiṭṭhati. Atha te dārakā tañ byagghañ dassanāya agamaṁsu. Sāpi sakuṇikā tehi saddhiṃ gantvā “yathā imehi mama puttakā mārītā, tatheva ne karissāmī”ti te dārake gahetvā byagghassa pādamūle khipi, byaggho murāmurāpetvā¹ khādi. Sā “idāni me manoratho paripuṇṇo”ti uppativā Himavantameva gatā. Tañ kāraṇañ sutvā bhikkhū dhammasabhāyañ kathañ samuṭṭhāpesuñ “āvuso rājakule kira asukā nāma kuntinī sakuṇikā yehissā potakā mārītā, te dārake byagghassa pādamūle khipitvā Himavantameva gatā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesā attano potakaghātake dārake gahetvā byagghassa pādamūle khipitvā Himavantameva gatā”ti vatvā atītañ āhari.

Atīte Bārāṇasiyañ bodhisatto dhammena samena rajjañ kāresi. Tassa nivesane ekā kuntinī sakuṇikā dūteyyahārikāti sabbañ purimasadisameva. Ayañ pana viseso. Ayañ kuntinī byagghena dārake

1. Murumurāpetvā (Sī, Syā)

mārāpetvā cintesi “idāni na sakkā mayā idha vasituṃ, gamissāmi, gacchantī ca pana rañño anārocetvā na gamissāmi, ārocetvāva gamissāmi”ti. Sā rājānaṃ upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ ʃhitā “sāmi tumhākaṃ pamādena¹ mama puttake dārakā māresuṃ, ahaṃ kodhavasikā hutvā te dārake paṭimāresuṃ, idāni mayā idha vasituṃ na sakkā”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

165. “Avasimha tavā’gāre, niccaṃ sakkatapūjitā,
Tvameva dānima’kari, handa rāja vajāmahan”ti.

Tattha **tvameva dānima’karī**ti maṃ paṇṇaṃ gāhāpetvā pesetvā attano pamādena mama piyaputtake arakkhanto tvaññeva idāni etaṃ mama domanassakāraṇaṃ akari. **Handā**ti vavassaggaṭṭhe nipāto. **Rājā**ti bodhisattaṃ ālapati. **Vajāmahanti** ahaṃ Himavantaṃ gacchāmīti.

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha—

166. “Yo ve kate paṭikate, kibbise paṭikibbise.
Evaṃ taṃ sammatī veraṃ, vasa kuntini mā’gamā”ti.

Tassattho—yo puggalo parena kate kibbise attano puttamāraṇādike dāruṇe kamme kate puna attano tassa puggalassa paṭikate paṭikibbise “paṭikataṃ mayā tassā”ti jānāti. **Evaṃ taṃ sammatī veranti** ettakena taṃ veraṃ sammatī vūpasantaṃ hoti, tasmā vasa kuntini mā’gamāti.

Taṃ sutvā kuntinī tatiyaṃ gāthamāha—

167. “Na katassa ca kattā ca, metti sandhīyate puna.
Hadayaṃ nānujānāti, gacchaññeva rathesabhā”ti.

Tattha **na katassa ca kattā cāti** katassa ca abhibhūtassa upapīlītassa puggalassa, idāni vibhattivipariṇāmaṃ katvā yo kattā tassa cāti imesaṃ dvinnāṃ puggalānaṃ puna mittabhāvo nāma na sandhīyati na ghaṭṭiyatīti attho. **Hadayaṃ nānujānātī**ti tena kāraṇena mama

1. Tumhākaṃ maṃ pesetvā pamādena (Ka)

hadayaṃ idha vāsaṃ nānujānāti. **Gacchaññeva rathesabhāti** tasmā ahaṃ mahārāja gamissāmiyevāti.

Taṃ sutvā rājā catuttham gāthamāha—

168. “Katassa ceva kattā ca, metti sandhīyate puna.

Dhīrānaṃ no ca bālānaṃ, vasa kuntini mā’gamā”ti.

Tassattho—katassa ceva puggalassa, yo ca kattā tassa metti sandhīyate puna, sā pana dhīrānaṃ, no ca bālānaṃ. Dhīrānañhi metti bhinnāpi puna ghaṭṭiyati, bālānaṃ pana sakim bhinnā bhinnāva hoti, tasmā vasa kuntini mā’gamāti.

Sakuṇikā “evaṃ santepi na sakkā mayā idha vasitum sāmī”ti rājānaṃ vanditvā uppatitvā Himavantameva gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kuntinīyeva etarahi kuntinī ahosi, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosin”ti.

Kuntinījātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Ambajātakavaṇṇanā (344)

Yo nīliyaṃ maṇḍayatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Ambagopakattheraṃ ārabha kathesi. So kira mahallakakāle pabbajitvā Jetavanapaccante ambavane paṇṇasālam kāretvā ambe rakkhanto patitāni ambapakkāni khādanto vicarati, attano sambandhamanussānampi deti. Tasmim bhikkhācāraṃ pavitṭhe ambacorakā ambāni pātetvā khādītva ca gahetvā ca gacchanti. Tasmim khaṇe catasso seṭṭhidhītaro Aciravatiyaṃ nhāyitvā vicarantiyo taṃ ambavanaṃ pavisimsu. Mahallako āgantvā tā disvā “tumhehi me ambāni khādītāni”ti āha. Bhante mayaṃ idāneva āgatā, na tumhākaṃ ambāni khādāmāti. Tena hi sapatham karothāti. “Karoma bhante”ti sapatham karimsu. Mahallako tā sapatham kāretvā lajjāpetvā vissajjesi. Tassa taṃ kiriyaṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ

kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko kira mahallako attano vasanakaṃ ambavanaṃ pavīṭṭhā seṭṭhidhītaro sapathaṃ kāretvā lajjāpetvā vissajjesī”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa ambagopako hutvā catasso seṭṭhidhītaro sapathaṃ kāretvā lajjāpetvā vissajjesī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Sakkattaṃ kāresi. Tadā eko kūṭajaṭilo Bārāṇasiṃ upanissāya nadīṭire ambavane paṇṇasālaṃ māpetvā ambe rakkhanto patitāni ambapakkāni khādanto sambandhamanussānampi dento nānappakārena micchājīvena jīvikāṃ kappento vicarati. Tadā Sakko devarājā “ke nu kho loke mātāpitaro upaṭṭhahanti, kule jeṭṭhāpacāyanakammaṃ karonti, dānaṃ denti, sīlaṃ rakkhanti, uposathakammaṃ karonti, ke pabbajitā samaṇadhamme uttapaṃyuttā viharanti, ke anācāraṃ carantī”ti lokaṃ volokento imaṃ ambagopakaṃ anācāraṃ kūṭajaṭilaṃ disvā “ayaṃ kūṭajaṭilo kasiṇaparikkammādiṃ attano samaṇadhammaṃ pahāya ambavanaṃ rakkhanto vicarati, saṃvejessāmi na”ti tassa gāmaṃ bhikkhāya pavīṭṭhakāle attano ānubhāvena ambe pādetvā corehi vilumpite viya akāsi.

Tadā Bārāṇasito catasso seṭṭhidhītaro taṃ ambavanaṃ pavisiṃsu. Kūṭajaṭilo tā disvā “tumhehi me ambāni khādītāni”ti palibuddhi. Bhante mayā idāneva āgatā, na te ambāni khādāmāti. Tena hi sapathaṃ karoṭhāti. Katvā ca pana gantuṃ labhissāmāti. Āma labhissathāti. “Sādhu bhante”ti tāsū jeṭṭhikā sapathaṃ karontī paṭhamaṃ gāthamāha—

169. “Yo nīliyaṃ maṇḍayati, saṇḍāsena vihaññati.

Tassa sā vasamanvetu, yā te ambe avāhari”ti.

Tassattho—yo puriso palitānaṃ kāḷavaṇṇakaraṇatthāya nīlaphalādīni yojetvā¹ kataṃ nīliyaṃ maṇḍayati, nīlakesantare ca

1. Tīphalādīhi (I, Ka)

uṭṭhitaṃ palitaṃ uddharanto saṇḍāsena vihaññati kilamati, tassa evarūpassa mahallakassa sā vasaṃ anvetu, tathārūpaṃ patim labhatu, yā te ambe avāharīti.

Tāpaso “tvam ekamantaṃ tiṭṭhāhī”ti vatvā dutiyaṃ seṭṭhidhītaraṃ sapathaṃ kāresi. Sā sapathaṃ karontī dutiyaṃ gāthamāha—

170. “Vīsaṃ vā pañcavīsaṃ vā, ūnatimsaṃ va jātiyā.
Tādisā pati mā laddhā, yā te ambe avāharī”ti.

Tassattho—nāriyo nāma pannarasasoḷasavassikakāle purisānaṃ piyā honti. Yā pana tava ambāni avāhari, sā evarūpe yobbane patim alabhivā jātiyā vīsaṃ vā pañcavīsaṃ vā ekena dvīhi ūnatāya ūnatimsaṃ vā vassāni patvā tādisā paripakkavayā hutvāpi patim mā laddhāti.

Tāyapi sapathaṃ katvā ekamantaṃ ṭhitāya tatiyā tatiyaṃ gāthamāha—

171. “Dīghaṃ gacchatu addhānaṃ, ekikā abhisārikā.
Saṅkete pati mā adda¹, yā te ambe avāharī”ti.

Tassattho—yā te ambe avāhari, sā patim patthayamānā tassa santikaṃ abhisaraṇatāya abhisārikā nāma hutvā ekikā adutiyaṃ gāvutadvigāvutamattaṃ dīghaṃ addhānaṃ gacchatu, gantvāpi ca tasmim asukaṭṭhānaṃ nāma āgaccheyyāsīti kate saṅkete taṃ patim mā addasāti.

Tāyapi sapathaṃ katvā ekamantaṃ ṭhitāya catutthā catutthaṃ gāthamāha—

172. “Alaṅkatā suvasanā, mālinī candanussadā.
Ekikā sayane setu, yā te ambe avāharī”ti.

sā uttānatthāyeva.

Tāpaso “tumhehi atibhāriyā sapathā katā, aññehi ambāni khāditāni bhavissanti, gacchatha dāni tumhe”ti tā uyyojesi. Sakko bheravarūpārammaṇaṃ dassetvā kūṭatāpasam tato palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā kūṭajaṭilo ayaṃ Ambagopako mahallako ahosi, catasso seṭṭhidhītaro etāyeva, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Ambajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Rājakumbhajātakavaṇṇanā (345)

Vanam yada’ggi dahatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ alasabhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira Sāvattvivāsī kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajitvāpi alaso ahosi uddesaparipucchāyonisomanasikāravattapaṭivattādīhi paribāhiro nīvaraṇābhivhūto¹. Nisinnatṭhānādīsu iriyāpathesu tathā eva hoti. Tassa taṃ ālasiyabhāvaṃ ārabba bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko nāma bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ālasiyo kusīto nīvaraṇābhivhūto viharatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa ālasiyoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amaccarataṇaṃ ahosi, Bārāṇasirājā ālasiyajātiko ahosi. Bodhisatto “rājānaṃ pabodhessāmī”ti ekaṃ upamaṃ upadhārento vicarati. Athekadivasam rājā uyyānaṃ gantvā amaccagaṇaparivuto tattha vicaranto ekaṃ rājakumbhaṃ² nāma ālasiyaṃ passi. Tathārūpā kira ālasiyā sakaladivasam gacchantāpi ekadvaṅgulamattameva gacchanti. Rājā taṃ disvā “vayassa ko nāma so”ti bodhisattaṃ pucchi. Mahāsatto “rājakumbho nāmesa mahārāja ālasiyo. Evarūpo hi sakaladivasam gacchantopi ekaṅguladvaṅgulamattameva gacchatī”ti vatvā tena saddhiṃ sallapanto “ambho rājakumbha tumhākaṃ dandhagamaṇaṃ imasmiṃ araṇṇe dāvaggimhi utṭhite kiṃ karoṭhā”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

1. Nīvaraṇābhivhūto (Syā), nīvaraṇāvuto (Ka)

2. Gajakumbaṃ (Sī, Syā)

173. “Vanam̐ yada’ggi dahati, pāvako kaṇhavattanī.

Katham̐ karosi pacalaka, evam̐ dandhaparakkamo”ti.

Tattha **yada’ggi**ti yadā aggi. **Pāvako kaṇhavattanī**ti aggino vevacanam̐. **Pacalakā**ti tam̐ ālapati. So hi calanto calanto gacchati, niccam̐ vā pacalāyati, tasmā “pacalako”ti vuccati. **Dandhaparakkamoti** garuvīriyo¹.

Tam̐ sutvā rājakumbho dutiyam̐ gāthamāha—

174. “Bahūni rukkhachiddāni, pathabyā vivarāni ca.

Tāni ce nābhisambhoma, hoti no kālapariyāyo”ti.

Tassattho—paṇḍita amhākam̐ ito uttarigamanam̐ nāma natthi, imasmiṃ pana araṇṇe rukkhachiddāni pathaviyam̐ vivarāni ca bahūni. Yadi tāni na pāpuṇāma, **hoti no kālapariyāyoti** maraṇameva no hotīti.

Tam̐ sutvā bodhisatto itarā dve gāthā abhāsi—

175. “Yo dandhakāle tarati, taraṇīye ca dandhati.

Sukkhapaṇṇam̐va akkamma, attham̐ bhaṇjati attano.

176. Yo dandhakāle dandheti, taraṇīye ca tārayi.

Sasīva rattim̐ vibhajam̐, tassattho paripūrati”ti.

Tattha **dandhakā**leti tesam̐ tesam̐ kammānam̐ saṇikam̐ kattabbakāle. **Taratī**ti turitaturito vegena tāni kammāni karoti. **Sukkhapaṇṇam̐vā**ti yathā vātātapasukkham̐ tālapaṇṇam̐ balavā puriso akkamitvā bhaṇjeyya, tattheva cuṇṇavicuṇṇam̐ kareyya, evam̐ so attano attham̐ vuddhim̐ bhaṇjati. **Dandheti**ti dandhayati dandhakātabbāni kammāni dandhameva karoti. **Tārayī**ti turitakātabbāni kammāni turitova karoti. **Sasīva rattim̐ vibhajanti** yathā cando juṇhapakkham̐ rattim̐ jotayamāno kālapakkharattito rattim̐ vibhajanto divase divase paripūrati, evam̐ tassa purisassa attho paripūrati vuttam̐ hoti.

1. Muduvīriyo (Sī, Syā)

Rājā bodhisattassa vacanam sutvā tato paṭṭhāya analaso jāto.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā rājakumbho ālasiyabhikkhu ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Rājakumbhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Kesavajātakavaṇṇanā (346)

Manussindam jahitvānāti idam Satthā Jetavane viharanto vissāsabhojanam ārabha kathesi. Anāthapiṇḍikassa kira gehe pañcannam bhikkhusatānam nibaddhabhattam hoti, geham niccakālam bhikkhusamghassa opānabhūtam kāsāvapajjotam isivātapativātam. Athekadivasam rājā nagaram padakkhiṇam karontoseṭṭhino nivesane bhikkhusamgham disvā “ahampi ariyasamghassa nibaddham bhikkham dassāmī”ti vihāram gantvā Satthāram vanditvā pañcannam bhikkhusatānam nibaddham bhikkham paṭṭhapesi. Tato paṭṭhāya rājanivesane nibaddham bhikkhā diyyati, tivassikagandhasālibhojanam paṇitam. Vissāsenapi sinehenapi sahatthā dāyakā natthi, rājyutte dāpesi¹. Bhikkhū nisiditvā bhuñjituṃ na icchanti, nānaggarasabhattam gahetvā attano attano upaṭṭhākakulam gantvā tam bhattam tesam datvā tehi dinnam lūkham vā paṇitam vā bhuñjanti.

Athekadivasam rañño bhum phalāphalam āharimsu. Rājā “samghassa dethā”ti āha. Manussā bhattaggaṃ gantvā ekabhikkhumpi adisvā “eko bhikkhupi natthī”ti rañño ārocesum. Nanu velāyeva tāvāti². Āma velā, bhikkhū pana tumhākam gehe bhattam gahetvā attano attano vissāsikānam upaṭṭhākānam geham gantvā tesam datvā tehi dinnam lūkham vā paṇitam vā bhuñjantīti. Rājā “amhākam bhattam paṇitam, kena nu kho kāraṇena abhutvā aññam bhuñjanti, Satthāram pucchissāmī”ti cintetvā vihāram gantvā Satthāram vanditvā pucchi. Satthā “mahārāja bhojanam nāma vissāsaparamam,

1. Rājyuttā dāpenti (Sī, Syā, I)

2. Tātāti (Ka)

tumhākaṃ gehe vissāsaṃ paccupaṭṭhāpetvā sinehena dāyakānaṃ abhāvā
bhikkhū bhattaṃ gahetvā attano attano vissāsikaṭṭhāne paribhuñjanti,
mahārāja vissāasadiso añño raso nāma natthi, avissāsikena dinnam
catumadhurampi hi vissāsikena dinnam sāmākabhattaṃ na agghati.
Porāṇakapaṇḍitāpi roge uppanne raññā pañca vejjakulāni gahetvā bhesajje
kāritepi roge avūpasante vissāsikānaṃ santikaṃ gantvā aloṇakaṃ
sāmākanivārayāguñceva udakamattasittaṃ aloṇakapaṇṇaṅca paribhuñjitvā
nirogā jātā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe
brāhmaṇakule nibbatti, “Kappakumāro”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto
Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge isipabbajjaṃ pabbaji.
Tadā Kesavo nāma tāpaso pañcahi tāpasasatehi parivuto gaṇasatthā hutvā
Himavante vasati. Bodhisatto tassa santikaṃ gantvā pañcannaṃ
antevāsikasatānaṃ jeṭṭhantevāsiko hutvā vihāsi, Kesavatāpasassa
hitajjhāsayo sasineho ahosi. Te aññamaññaṃ ativiya vissāsikā ahesum.
Aparabhāge Kesavo te tāpase ādāya loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ
gantvā Bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase nagaraṃ bhikkhāya
pavisitvā rājadvāraṃ agamāsi. Rājā isigaṇaṃ disvā pakkosāpetvā
antonivesane bhojetvā paṭiññaṃ gahetvā uyyāne vasāpesi. Atha vassāratte
atikkante Kesavo rājānaṃ āpucchi. Rājā “bhante tumhe mahallakā, amhe
tāva upanissāya vasatha, daharatāpase Himavantaṃ pesethā”ti āha. So
“sādhū”ti jeṭṭhantevāsikena saddhiṃ te Himavantaṃ pesetvā sayāṃ ekakova
ohiyi. Kappo Himavantaṃ gantvā tāpasehi saddhiṃ vasi.

Kesavo Kappena vinā vasanto ukkaṇṭhitvā taṃ daṭṭhukāmo hutvā
niddaṃ na labhati, tassa niddaṃ alabhantassa sammā āhāro na pariṇāmaṃ
gacchati, lohitaṃ pakkhandikā ahosi, bālā vedanā vattanti. Rājā pañca
vejjakulāni gahetvā tāpasāṃ paṭijaggi, rogo na vūpasammati. Kesavo
rājānaṃ āha “mahārāja kiṃ mayhaṃ maraṇaṃ icchatha, udāhu

arogabhāvan”ti. Arogabhāvaṃ bhanteti. Tena hi maṃ Himavantam pesethāti. “Sādhu bhante”ti rājā Nāradaṃ nāma amaccaṃ pakkosāpetvā “Nārada amhākaṃ bhadantaṃ gahetvā vanacarakehi saddhim Himavantam yāhi”ti pesesi. Nārado taṃ tattha netvā paccāgamāsi. Kesavassapi Kappe diṭṭhamatteyeva cetasikarogo vūpasanto, ukkaṅṭhā paṭippassambhi. Athassa Kappo aloṇakena adhūpanena udakamattasittapaṇṇena saddhim sāmākanīvārayāguṃ adāsi, tassa taṅkhaṇaṅṅeva lohitaṅkhandikā paṭippassambhi.

Puna rājā Nāradaṃ pesesi “gaccha Kesavassa tāpasassa pavattim jānāhi”ti. So gantvā taṃ arogaṃ disvā “bhante Bārāṇasirājā pañca vejjakulāni gahetvā paṭijagganto tumhe aroge kātuṃ nāsakkhi, kathaṃ te Kappo paṭijaggi”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

177. “Manussindaṃ jahitvāna, sabbakāmasamiddhinam.

Kathaṃ nu Bhagavā kesī, Kappassa ramati assame”ti¹.

Tattha **manussindanti** manussānaṃ indaṃ Bārāṇasirājānaṃ. **Kathaṃ nu Bhagavā kesī**ti kena nu kho upāyena ayaṃ amhākaṃ Bhagavā Kesavatāpaso Kappassa assame ramatīti.

Evaṃ aṅṅhehi saddhim sallapanto viya Kesavassa abhiratikāraṇam pucchi. Taṃ sutvā Kesavo dutiyaṃ gāthamāha—

178. “Sādūni ramaṇīyāni, santi vakkhā manoramā.

Subhāsītāni Kappassa, Nārada ramayanti man”ti.

Tattha **vakkhāti** rukkhā. Pāliyaṃ pana “rukkhā”tveva likhitaṃ. **Subhāsītānī**ti Kappena kathitāni subhāsītāni maṃ ramayantīti attho.

Evaṅca pana vatvā “evaṃ maṃ abhiraṃapento Kappo aloṇakaṃ adhūpanam udakasittapaṇṇamissaṃ sāmākanīvārayāguṃ pāyesi, tāya me sarīre byādhi vūpasamito, arogo jātomhi”ti āha. Taṃ sutvā Nārado tatiyaṃ gāthamāha—

1. Ramatassameti (Ka)

179. “Sālīnaṃ odanaṃ bhuñje, suciṃ maṃsūpasecanaṃ.

Kathaṃ sāmākanivāraṃ, aloṇaṃ chādayanti taṃ”ti.

Tattha **bhuñjeti** bhuñjasi¹, ayameva vā pāṭho. **Chādayantīti** chādayati pīṇeti toseti. Gāthābandhasukhatthaṃ pana anunāsiko kato. Idaṃ vuttaṃ hoti—yo tvaṃ suciṃ maṃsūpasecanaṃ rājakule rājārahaṃ sālībhattaṃ bhuñjasi¹, taṃ kathamidaṃ sāmākanivāraṃ aloṇaṃ pīṇeti toseti, kathaṃ te etaṃ ruccatīti.

Taṃ sutvā Kesavo catutthaṃ gāthamāha—

180. “Sāduṃ vā yadi vā’sāduṃ, appaṃ vā yadi vā bahuṃ.

Vissattho yattha bhuñjeyya, vissāsaparamā rasā”ti.

Tattha **yadi vā’sādunti** yadi vā asāduṃ. **Vissattho**ti nirāsaṅko vissāsapatto hutvā. **Yattha bhuñjeyyāti** yasmim̐ nivesane evaṃ bhuñjeyya, tattha evaṃ bhuttaṃ yaṃkiñci bhojanaṃ sādumeva. Kasmā? Yasmā **vissāsaparamā rasā**, vissāso paramo uttamo etesanti vissāsaparamā rasā. Vissāsasadiṣo hi añño raso nāma natthi. Avissāsikena hi dinnāṃ catumadhurampi vissāsikena dinnāṃ ambulakañjīyaṃ na agghatīti.

Nārado tassa vacanaṃ sutvā rañño santikaṃ gantvā “Kesavo idaṃ nāma kathesi”ti ācikkhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahoṣi, Nārado Sāriputto, Kesavo Bakabrahmā, Kappo pana ahameva ahoṣin”ti.

Kesavajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. Bhuñji (Sī, Syā, I)

7. Ayakūṭajātakavaṇṇanā (347)

Sabbāyasanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto lokatthacariyaṃ ārabha kathesi. Vatthu **Mahākaṇḍajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto uggahitasabbasippo pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi. Tadā manussā devamaṅgalikā hutvā bahū ajeḷakādayo māretvā devatānaṃ balikammaṃ karonti. Bodhisatto “pāṇo na hantabbo”ti bheriṃ carāpesi. Yakkhā balikammaṃ alabhamānā bodhisattassa kujjhitvā Himavante yakkhasamāgamaṃ gantvā bodhisattassa mārāṇatthāya ekaṃ kakkhaḷaṃ yakkhaṃ pesesum. So kaṇṇikamattaṃ mahantaṃ ādittaṃ ayakūṭaṃ gahetvā “iminā naṃ paharitvā māressā”ti āgantvā majjhimayāmasamanantare bodhisattassa sayanamatthake aṭṭhāsi. Tasmim̄ khaṇe Sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjamāno taṃ kāraṇaṃ ñatvā Indavajiraṃ ādāya gantvā yakkhassa upari aṭṭhāsi. Bodhisatto yakkhaṃ disvā “kiṃ nu kho esa maṃ rakkhamāno ṭhito, udāhu māretukāmo”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam̄ gāthamāha—

181. “Sabbāyasaṃ kūṭa’matippamāṇaṃ,
Paggayha yo tiṭṭhasi antalikkhe.
Rakkhāya me tvaṃ vihito nu’sa’jja,
Udāhu me cetayase² vadhāyā”ti.

Tattha **vihito nu’sa’jjā**ti vihito nu asi ajja.

Bodhisatto pana yakkhameva passati, na sakkam̄. Yakkho Sakkassa bhayena bodhisattaṃ paharituṃ na sakkoti. So bodhisattassa kathaṃ sutvā “mahārāja nāhaṃ tava rakkhaṇatthāya ṭhito, iminā pana jalitena ayakūṭena paharitvā taṃ māressāmīti āgatomhi, Sakkassa bhayena taṃ paharituṃ na sakkomī”ti etamatthaṃ dīpento dutiyaṃ gāthamāha—

1. Khu 5. 248 piṭṭhe.

2. Vāyamase (Sī, Syā)

182. “Dūto ahaṃ rāji’dha rakkhasānaṃ,
Vadhāya tuyhaṃ pahitoha’masmi.
Indo ca taṃ rakkhati devarājā,
Tenu’ttamaṅgaṃ na te phālayāmi”ti.

Taṃ sutvā bodhisatto itarā dve gāthā abhāsi—

183. Sace ca maṃ rakkhati devarājā,
Devānamindo Maghavā Sujampati.
Kāmaṃ pisācā vinadantu sabbe,
Na santase rakkhasiyā pajāya.

184. Kāmaṃ kandantu¹ kumbhaṇḍā, sabbe paṃsupisācakā.
Nālaṃ pisācā yuddhāya, mahatī sā vibhimsikā”ti.

Tattha **rakkhasiyā pajāyā**ti rakkhasisaṅkhātāya pajāya,
rakkhasasattānanti attho. **Kumbhaṇḍā**ti kumbhamattarahassaṅgā mahodarā
yakkhā. **Paṃsupisācakā**ti saṅkāraṭṭhāne pisācā. **Nā**lanti pisācā nāma mayā
saddhiṃ yuddhāya na samatthā. **Mahatī sā vibhimsikā**² yaṃ panete yakkhā
sannipatitvā vibhimsikaṃ³ dassenti, sā mahatī vibhimsikā
bhayakāraṇadassanamattameva mayhaṃ, na panāhaṃ bhāyāmi attho.

Sakko yakkhaṃ palāpetvā mahāsattaṃ ovaditvā “mā bhāyi mahārāja,
ito paṭṭhāya tava rakkhā mamāyattā”ti vatvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā
Sakko Anuruddho ahosi, Bārāṇasirājā ahameva ahosin”ti.

Ayakūṭajātakavaṇṇanā sattamā.

1. Kaṇḍantu (Syā), kantantu (Ka)

2. Vibhesikāti (Syā), vihesikāti (I)

3. Vibhesikaṃ (Syā), vihesikaṃ (I)

8. Araññajātakavaṇṇanā (348)

Araññā gāmamāgammāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
thullakumārikāpalobhanāṃ ārabha kathesi. Vatthu
Cūlanāradakassapajātaka¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto
brāhmaṇakule nibbattivā vayappatto Takkasilāyaṃ uggahitasippo bhariyāya
kālakatāya puttāṃ gahetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā Himavante vasanto
puttāṃ assamapade ṭhapetvā phalāphalathāya gacchati. Tadā coresu
paccantagāmaṃ paharivā karamare gahetvā gacchantesu ekā kumārikā
palāyitvā taṃ assamapadaṃ patvā tāpasakumāraṃ palobhetvā sīlavināsaṃ
pāpetvā “ehi gacchāmā”ti āha. Pitā tāva me āgacchatu, taṃ passivā
gamissāmīti. “Tena hi disvā āgacchā”ti nikkhamitvā antarāmagge nisīdi.
Tāpasakumāro pitari āgate paṭhamāṃ gāthamāha—

185. “Araññā gāmamāgamma, kiṃsīlaṃ kiṃvataṃ ahaṃ.
Purisaṃ tāta seveyyaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **araññā gāmamāgammā**ti tāta ahaṃ ito araññato manussapathaṃ
vasanathāya gato vasanagāmaṃ patvā kiṃ karomīti.

Athassa pitā ovādaṃ dadanto tisso gāthā abhāsi—

186. “Yo taṃ vissāsaye tāta, vissāsaṅca khameyya te.
Sussūsī ca titikkhī ca, taṃ bhajehi ito gato.

187. Yassa kāyena vācāya, manasā natthi dukkaṭaṃ.
Urasīva patiṭṭhāya, taṃ bhajehi ito gato.

188. Haliddirāgaṃ kapiçittaṃ, purisaṃ rāgavirāgiṇaṃ.
Tādisaṃ tāta mā sevi, nimmanussampi ce siyā”ti.

1. Khu 5. 261 piṭṭhe.

Tattha **yo taṃ vissāsayeti** yo puriso taṃ vissāseyya na parisāṅkeyya. **Vissāsaṅca khameyya teti** yo ca attani kayiramānaṃ tava vissāsaṃ patto nirāsaṅko taṃ khameyya. **Sussūsīti** yo ca tava vissāsavacanaṃ sotumicchati. **Titikkhīti** yo ca tayā kataṃ aparādhaṃ khamati. **Taṃ bhajehīti** taṃ purisaṃ bhajeyyāsi payirupāseyyāsi. **Urasīva patiṭṭhāyāti** yathā tassa urasi patiṭṭhāya vaḍḍhito orasaputto tvampi tādiso urasi patiṭṭhitaputto viya hutvā evarūpaṃ purisaṃ bhajeyyāsīti attho.

Haliddirāganti haliddirāgasadisāṃ athiracittaṃ. **Kapiccittanti** lahuparivattitāya makkācittaṃ. **Rāgavirāginanti** muhutteneva rajjanavirajjanasabhāvaṃ. **Nimmanussampi ce siyāti** sacepi sakalaṃ jambudīpatalaṃ kāyaduccaritādivirahitassa manussassa abhāvena nimmanussaṃ siyā, tathāpi tāta tādisaṃ lahucittaṃ mā sevi, sabbampi manussapathaṃ vicinitvā heṭṭhā vuttagaṇasampannaṃ bhajeyyāsīti attho.

Taṃ sutvā Tāpasakumāro “ahaṃ tāta imehi guṇehi samannāgataṃ purisaṃ kattha labhissāmi, na gacchāmi, tumhākaññeva santike vasissāmi”ti vatvā nivatti. Athassa pitā kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi. Ubhopi aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā putto ca kumārikā ca eteyeva ahesuṃ, pitā tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Araññajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Sandhibhedajātakavaṇṇanā (349)

Neva itthīsu sāmāññanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Pesuññasikkhāpadaṃ ārabha kathesi. Ekasmim kira samaye Satthā “chabbaggiyā bhikkhū pesuññaṃ upasaṃharanti”ti sutvā te pakkāsāpetvā “saccaṃ kira tumhe bhikkhave bhikkhūnaṃ bhaṇḍana-jātānaṃ kalahajātānaṃ vivādāpannānaṃ pesuññaṃ upasaṃharatha, tena anuppannāni ceva bhaṇḍanāni uppajjanti, uppannāni

ca bhiiyobhāvāya samvattanti”ti pucchitvā “saccan”ti vutte te bhikkhū garahitvā “bhikkhave pisuṇā vācā nāma tikhiṇasattipahārasadisā, daḷho vissāsopi tāya khippam bhijjati, tañca pana gahetvā attano mettibhindanakajano sīha-usabhasadiso hoti”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto tassa putto hutvā vayappatto Takkasilāyam uggahitasippo pitu accayena dhammena rajjam kāresi. Tadā eko gopālako araṇṇe gokulesu gāvo paṭijaggitvā āgacchanto ekaṃ gabbhinim asallakkhetvā pahāya āgato. Tassā ekāya sīhiyā saddhim vissāso uppajji. Tā ubhopi daḷhamittā hutvā ekato vicaranti. Aparabhāge gāvī vacchakam, sīhī sīhapotakam vijāyi. Te ubhopi janā kulena āgatamettiyā daḷhamittā hutvā ekato vicaranti. Atheko vanacarako araṇṇam pavisitvā tesam vissāsam disvā araṇṇe uppajjanakabhaṇḍam ādāya Bārāṇasim gantvā raṇṇo datvā “api te samma kiñci araṇṇe acchariyam diṭṭhapubban”ti raṇṇā puṭṭho “deva añṇam kiñci na passāmi, ekaṃ pana sīhañca usabhañca añṇamañṇam vissāsike ekato vicarante addasan”ti āha. Etesam tatiye uppanne bhayam bhavissati, yadā tesam tatiyam passasi, atha me ācikkheyyāsīti. Sādhu devāti.

Vanacarake pana Bārāṇasim gate eko siṅgālo sīhañca usabhañca upaṭṭhahi. Vanacarako araṇṇam gantvā tam disvā “tatiyassa uppanabhāvam raṇṇo kathessāmi”ti nagaram gato. Siṅgālo cintesi “mayā ṭhapetvā sīhamamsaṇca usabhamamsaṇca añṇam akhāditapubban nāma natthi, ime bhinditvā imesam mamsam khādisāmi”ti. So “ayam tam evam vadati, ayam tam evam vadati”ti ubhopi te añṇamañṇam bhinditvā na cirasseva kalaham kāretvā maraṇākārapatte akāsi. Vanacarakopi gantvā raṇṇo “tesam deva tatiyo uppanno”ti āha. Ko sotī. Siṅgālo devāti. Rājā “so ubho mitte bhinditvā mārāpessati, mayam tesam matakāle sampāpuṇissāmā”ti vatvā ratham abhiruyha vanacarakena maggadesakena gacchanto tesu añṇamañṇam kalaham katvā jīvitakkhayam pattesu sampāpuṇi. Siṅgālo pana haṭṭhatuṭṭho

ekavāraṃ siḥassa maṃsaṃ khādati, ekavāraṃ usabhassa maṃsaṃ khādati.
Rājā te ubhopi jīvitakkhayappatte disvā rathe ʈhitova sārathinā saddhiṃ
sallapanto imā gāthā abhāsi—

189. “Neva itthīsu sāmaññaṃ, nāpi bhakkhesu sārathi.
Athassa sandhibhedassa, passa yāva sucintitaṃ.

190. Asi tikkhova maṃsamhi, pesuññaṃ parivattati.
Yatthū’sabhañca sihañca, bhakkhayanti migādhamā.

191. Imaṃ so sayanaṃ seti, yamimaṃ passasi sārathi.
Yo vācaṃ sandhibhedassa, piṣuṇassa nibodhati.

192. Te janā sukhamedhanti, narā saggagatāriva.
Ye vācaṃ sandhibhedassa, nāvabodhanti sārathī”ti.

Tattha **neva itthīsūti** samma sārathi imesaṃ dvinnaṃ janānaṃ neva
itthīsu sāmaññaṃ atthi, na bhakkhesupi. Aññaṃeva hi itthiṃ siho sevati,
aññaṃ usabho, aññaṃ bhakkhaṃ siho khādati, aññaṃ usabhoti attho.
Athassāti evaṃ kalahakāraṇe avijjamānēpi atha imassa
mittasandhibhedakassa duṭṭhasiṅgālassa “ubhinnaṃ maṃsaṃ khādissāmī”ti
cintetvā ime mārentassa **passa yāva sucintitaṃ**, sucintitaṃ jātanti
adhippāyo. **Yatthāti** yasmim pesuññe parivattamāne. Usabhañca sihañca
migādhamā siṅgālā khādanti, taṃ pesuññaṃ maṃsamhi tikhiṇo asi viya
mittabhāvaṃ chandantameva parivattatīti dīpeti.

Yamimaṃ passasīti samma sārathi yaṃ imaṃ passasi imesaṃ dvinnaṃ
matasayanaṃ, aññopi yo puggalo sandhibhedassa piṣuṇassa piṣuṇavācaṃ
nibodhati gaṇhāti, so imaṃ sayanaṃ seti, evamevaṃ maratīti dasseti.
Sukhamedhantīti sukhaṃ vindanti labhanti. **Narā saggagatārivāti** saggagatā
dibbabhogasamaṅgino narā viya te sukhaṃ vindanti. **Nāvabodhantīti** na
sārato paccenti, tādisaṃ pana vacanaṃ sutvā codetvā sāretvā mettīṃ
abhinditvā pākatikāva hontīti.

Rājā imā gāthā bhāsitvā sīhassa kesaracammaṅkhadāṭhā gāhāpetvā
nagaramēva gato.

Satthā imaṃ dhammaḍesaṇaṃ āharitvā jātaḁaṃ samodhānesi “tadā
Bārāṇasirājā ahameva ahosiṃ”ti.

Sandhibhedajātakavaṇṇanā navamā.

10. Devatāpaṇhajātakavaṇṇanā (350)

Hanti hatthehi pādehīti ayaṃ devatāpucchā **Umaṅgajātake**¹ āvi
bhavissati.

Devatāpaṇhajātakavaṇṇanā dasamā.

Cūḁakuṇālavaggo pañcamo.

Jātakuddānaṃ

Kāliṅgo Assāroho ca, Ekarājā ca Daddaro.

Sīlavīmaṃsa, Sujātā, Palāso Sakuṇo Chavo.

Seyyoti dasa jātakā.

Pucimando Kassapo ca, Khantivādī Lohakumbhī.

Sabbamaṃsalābhī Saso, Matāroda, Kaṇaverā.

Tittiro Succajo dasa.

Kuṭṭidūso Duddabhāyo, Brahmaḁatta, Cammasāṭako.

Godharājā ca Kakkāru, Kākavatī Nanu sociyo.

Kāḁabāhu Sīlavīmaṃso dasa.

1. Khu 6. 204 piṭṭhe.

Kokāliko Rathalaṭṭhi, Pakkagodha, Rājovādā.
Jambuka, Brahāchattoca, Piṭha, Thusā ca Bāveru.
Visayhaseṭṭhi dasadhā.

Kinnarī, Vānara, Kuntinī, Ambahārī Gajakumbho.
Kesavāyakūṭāraññam, Sandhibhedo Devatāpañhā.

Vagguddānam

Kāliṅgo Pucimando ca, Kuṭidūsaka, Kokilā.
Cūḷakuṇālavaggoti, pañcavaggā catukkamhi.
Honti paññāsa jātakā.

Catukkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcakanipāta

1. Mañikuṇḍalavagga

1. Mañikuṇḍalajātakavaṇṇanā (351)

Jīno rathassaṃ mañikuṇḍale cāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño antepure sabbatthasādhakaṃ paduṭṭhāmaccaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idha pana bodhisatto Bārāṇasirājā ahoṣi. Paduṭṭhāmacco Kāsalarājānaṃ ānetvā Kāsirajjaṃ gāhāpetvā Bārāṇasirājānaṃ bandhāpetvā bandhanāgāre pakkhipāpesi. Rājā jhānaṃ uppādetvā ākāse pallaṅkena nisīdi, corarañño sarīre ḍāho uppajji. So Bārāṇasirājānaṃ upasaṅkamitvā paṭhamāṃ gāthamāha—

1. “Jīno rathassaṃ mañikuṇḍale ca,
Putte ca dāre ca tatheva jīno.
Sabbesu bhogesu asesakesu,
Kasmā na santappasi sokakāle”ti.

Tattha **jīno rathassaṃ mañikuṇḍale cāti** mahārāja tvaṃ rathāñca assaṅga mañikuṇḍalāni ca jīno, “jīno rathasse ca mañikuṇḍale ca”tipi¹ pāṭho. **Asesakesūti** nissesakesu².

Taṃ sutvā bodhisatto imā dve gāthā abhāsi—

2. “Pubbeva maccaṃ vijahanti bhogā,
Macco vā te³ pubbataraṃ jahāti.
Asassatā bhogino kāmakāmi,
Tasmā na socāmahaṃ sokakāle.

1. Rathe ca mañikuṇḍale cāti (Sī, I), rathamañikuṇḍale cāti (Syā)

2. Asesitesūti nissesakesu (Sī), asesikesūti na sesitesu, nissesitesūti attho (I, Ka)

3. Ca ne (I), dhane (Ka)

3. Udeti āpūراتi veti cando,
 Atthaṃ tapetvāna paleti sūriyo.
 Veditā mayā sattuka lokadhammā,
 Tasmā na socāmahaṃ sokakāle”ti.

Tattha **pubbeva maccanti** maccaṃ vā bhogā pubbeva paṭhamataraññeva vijahanti, macco vā te bhoge pubbataṃ jahāti. **Kāmakāmīto** corarājānaṃ ālapati. Ambho kāme kāmayamāna kāmakāmi bhogino nāma loke asassatā, bhogesu vā naṭṭhesu jīvamānāva abhogino honti, bhoge vā pahāya sayānaṃ nassanti, tasmā ahaṃ mahājanassa sokakālepi na socāmīti attho. **Veditā mayā sattuka lokadhammā**ti corarājānaṃ ālapati. Ambho sattuka mayā lābho alābho yaso ayasoti-ādayo lokadhammā veditā. Yatheva hi cando udeti ca pūراتi ca puna ca khīyati, yathā ca sūriyo andhakāraṃ vidhamanto mahantaṃ ālokaṃ¹ tapetvāna puna sāyānaṃ atthaṃ paleti atthaṃ gacchati na dissati, evameva bhogā uppajjanti ca nassanti ca, tattha kiṃ sokena, tasmā na socāmīti attho.

Evāna mahāsatto corarañño dhammaṃ desetvā idāni tameva coraṃ garahanto āha²—

4. “Alaso gihī kāmabhogī na sādhu,
 Asaññato pabbajito na sādhu.
 Rājā na sādhu anisammakārī,
 Yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu.

5. Nisamma khattiyo kayirā, nā nisamma disampati.
 Nisammakārino rāja, yaso kitti ca vaḍḍhatī”ti.

Imā pana dve gāthā heṭṭhā vitthāritāyeva. Corarājā bodhisattaṃ khamāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā attano janapadameva gato.

1. Lokapadesaṃ (Sī, Syā)

2. Pariggaṇhanto (I, Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Kosalarājā Ānando ahosi, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosin”ti.

Maṇikuṇḍalajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Sujātajātakavaṇṇanā (352)

Kim nusanantaramānovāti idam Satthā Jetavane viharanto matapitikam kuṭumbikam ārabha kathesi. So kira pitari mate paridevamāno vicarati, sokam vinodetum na sakkoti. Atha Satthā tassa sotāpattiphalūpanissayam disvā Sāvattim piṇḍāya caritvā pacchāsamaṇam ādāya tassa geham gantvā paññattāsane nisinno tam vanditvā nisinnam “kim upāsaka socasī”ti vatvā “āma bhante”ti vutte “āvuso porāṇakapaṇḍitā paṇḍitānam vacanam sutvā pitari kālakate na socimsū”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kuṭumbikagehe nibbatti, “Sujātakumāro”tissa nāmam karimsu. Tassa vayappattassa pitāmaho kālamakāsi. Athassa pitā pitu kālakiriyato paṭṭhāya sokasamappito ālāhanam gantvā ālāhanato aṭṭhīni āharitvā attano ārāme mattikāthūpaṃ katvā tāni tattha nidahitvā gatagatavelāya thūpaṃ pupphehi pūjetvā Cetiyam āvijjhanto paridevati, neva nhāyati na limpati na bhuñjati na kammante vicāreti. Tam disvā bodhisatto “pitā me ayyakassa matakā lato paṭṭhāya sokābhībhūto carati, ṭhapetvā pana mam añño etam saññāpetum na sakkoti, ekena nam upāyena nissokam karissāmī”ti bahigāme ekam matagoṇam disvā tiṇaṅca pānīyaṅca āharitvā tassa purato ṭhapetvā “khāda khāda, piva pivā”ti āha. Āgatāgatā nam disvā “samma Sujāta kim ummattakosi, matagoṇassa tiṇodakam desī”ti vadanti. So na kiñci paṭivadati. Athassa pitu santikam gantvā “putto te ummattako jāto, matagoṇassa tiṇodakam detī”ti āhaṃsu. Tam sutvā

kuṭumbikassa pitusoko apagato, puttasoko patiṭṭhito. So vegeṇāgantvā “nanu tvaṃ tāta Sujāta paṇḍitosi, kimkāraṇā matagoṇassa tiṇodakaṃ desi”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

6. “Kiṃ nu santaramānova, lāyitvā haritaṃ tiṇaṃ.
Khāda khādāti lapasi, gatasattaṃ jaraggavaṃ.

7. Na hi annena pānena, mato goṇo samuṭṭhahe.
Tvañca tucchaṃ vilapasi, yathā taṃ dummatī tathā”ti.

Tattha **santaramānovā**ti turito viya hutvā. **Lāyitvā**ti lunitvā. **Lapasī**ti vilapasi. **Gatasattaṃ jaraggavanti** vigatajīvitāṃ jīṇṇagoṇaṃ. **Yathā tanti** ettha **tanti** nipātamattaṃ, yathā dummati appapañño vilapeyya, tathā tvaṃ tucchaṃ vilapasīti.

Tato bodhisatto dve gāthā abhāsi—

8. “Tatheva tiṭṭhati sīsaṃ, hatthapādā ca vāladhi.
Sotā tatheva tiṭṭhanti, maññe goṇo samuṭṭhahe.

9. Neva’yyakassa sīsañca, hatthapādā ca dissare.
Rudaṃ mattikathūpasmim, nanu tvaññeva dummatī”ti.

Tattha **tathēvā**ti yathā pubbe ṭhitaṃ, tatheva tiṭṭhati. **Maññeti** etesaṃ sīsādīnaṃ tatheva ṭhitattā ayaṃ goṇo samuṭṭhaheyyāti maññāmi. **Neva’yyakassa sīsañcā**ti ayyakassa pana sīsañca hatthapādā ca na dissanti. “Piṭṭhipādā na dissare”tipi pāṭho. **Nanu tvaññeva dummatī**ti ahaṃ tāva sīsādīni passanto evaṃ karomi, tvaṃ pana na kiñci passasi, jhāpitaṭṭhānato aṭṭhīni āharitvā mattikāthūpaṃ katvā paridevasi, iti maṃ paṭicca sataguṇena sahaṣaguṇena sataṣaṣaguṇena nanu tvaññeva dummati, bhijjanadhammā nāma saṅkhārā bhijjanti, tattha kā paridevanāti.

Taṃ sutvā bodhisattassa pitā “mama putto paṇḍito idhalokaparalokakiccaṃ jānāti, mama saññāpanatthāya etaṃ kammaṃ akāsī”ti cintetvā “tāta Sujāta paṇḍita ‘sabbe saṅkhārā anicca’ti me ñātā,

ito paṭṭhāya na socissāmi, pitusokaharaṇakaputtena nāma tādisena bhavitabban”ti vatvā puttassa thutiṃ karonto āha—

10. “Ādittaṃ vata maṃ santaṃ, ghatasittaṃva pāvakaṃ.
Vārinā viya osiñcaṃ¹, sabbaṃ nibbāpaye daraṃ.
11. Abbaḥī vata me sallaṃ, yamāsi hadayassitaṃ.
Yo me sokaparetassa, pitusokaṃ apānudi.
12. Sohaṃ abbūḷhasallosmi, vītasoko anāvilo.
Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna māṇava.
13. Evaṃ karonti sappaññā, ye honti anukampakā.
Vinivattenti sokamhā, Sujāto pitaraṃ yathā”ti.

Tattha **nibbāpayeti** nibbāpayi. **Daranti** sokadarathaṃ. **Sujāto pitaraṃ yathāti** yathā mama putto Sujāto maṃ pitaraṃ samānaṃ attano sappaññatāya sokamhā vinivattayi, evaṃ aññepi sappaññā sokamhā vinivattayanṭīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Sujāto ahameva ahosinti.

Sujātajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Venasākhajātakavaṇṇanā (353)

Nayidaṃ niccaṃ bhavitabbanti idaṃ Satthā Bhaggesu Saṃsumāragiraṃ nissāya Bhesakaḷāvane viharanto Bodhirājakumāraṃ ārabha kathesi. Bodhirājakumāro nāma Udenassa rañño putto tasmiṃ kāle Saṃsumāragire² vasanto ekaṃ pariyodātasippaṃ vaḍḍhakiṃ pakkosāpetvā aññehi rājūhi asadisāṃ katvā kokanadaṃ nāma pāsādaṃ kārāpesi,

1. Osīnci (Ka)

2. Saṃsumāragiriṃ (Syā), Saṃsumāragiriṃ (Ka)

kārāpetvā ca pana “ayaṃ vaḍḍhakī aññassapi rañño evarūpaṃ pāsādaṃ kareyyā”ti maccharāyanto tassa akkhīni uppāṭāpesi. Tenassa akkhīnaṃ uppāṭitabhāvo bhikkhusaṅghe pākaṭo jāto, tasmā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Bodhirājakumāro kira tathārūpassa vaḍḍhakino akkhīni uppāṭāpesi, aho kakkhaḷo pharuso sāhasiko”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kakkhaḷo pharuso sāhasikova. Na kevalaṅca idāneva, pubbepesa khattiyasahassānaṃ akkhīni uppāṭāpetvā māretvā tesāṃ maṃsena balikammaṃ kāresi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Takkasilāyaṃ disāpāmokkho ācariyo ahoṣi. Jambudīpatale khattiyamāṇavā brāhmaṇamāṇavā ca tasseva santike sippaṃ uggaṇhiṃsu. Bārāṇasirañño putto Brahmadattakumāro nāma tassa santike tayo vede uggaṇhi, so pana pakatiyāpi kakkhaḷo pharuso sāhasiko ahoṣi. Bodhisatto aṅgavijjāvasena tassa kakkhaḷapharusasāhasikabhāvaṃ ñatvā “tāta tvaṃ kakkhaḷo pharuso sāhasiko, pharusena nāma laddhaṃ issariyaṃ aciraṭṭhitikaṃ hoti, so issariye vinaṭṭhe bhinnanāvo viya samudde patiṭṭhaṃ na labhati, tasmā mā evarūpo ahoṣi”ti taṃ ovadanto dve gāthā abhāsi—

14. “Nayidaṃ niccaṃ bhavitabbaṃ Brahmadatta,
Khemāṃ subhikkhaṃ sukhatā ca kāye.
Atthaccaye mā ahu sampamūḷho,
Bhinnaplavo sāgarasseva majjhe.

15. Yāni karoti puriso, tāni attani passati.
Kalyāṇakārī kalyāṇaṃ, pāpakārī ca pāpakaṃ.
Yādisaṃ vapate bījaṃ, tādisaṃ harate phalaṃ”ti.

Tattha **sukhatā ca kāyeti** tāta Brahmadatta yadetaṃ khemaṃ vā subhikkhaṃ vā yā vā esā sukhatā kāye, idaṃ sabbaṃ imesaṃ sattānaṃ niccaṃ sabbakālemaeva na bhavati, idaṃ pana aniccaṃ hutvā abhāvadhammaṃ. **Atthaccayeti**

so¹ tvaṃ aniccatāvasena issariye vigate attano atthassa accaye yathā nāma bhinnaplavo bhinnanāvo manusso sāgaramajjhe patiṭṭhaṃ alabhanto sampamūḷho hoti, evaṃ mā ahu sampamūḷho. **Tāni attani passatīti** tesam kammānaṃ vipākaṃ vindanto tāni attani passati nāma.

So ācariyaṃ vanditvā Bārāṇasim gantvā pitu sippaṃ dassetvā oparajje patiṭṭhāya pitu accayena rajjaṃ pāpuṇi. Tassa Piṅgiyo nāma purohito ahosi kakkhaḷo pharuso sāhasiko. So yasalobhena cintesi “yannūnāhaṃ iminā raññā sakalajambudīpe sabbe rājāno gāhāpeyyaṃ, evamesa ekarājā bhavissati, ahampi ekapurohito bhavissāmi”ti. So taṃ rājānaṃ attano kathaṃ gāhāpeti. Rājā mahatiyā senāya nagarā nikkhamitvā ekassa rañño nagaraṃ rundhitvā taṃ rājānaṃ gaṇhi. Etenupāyena sakalajambudīpe rajjaṃ gahetvā rājasahassaparivuto “Takkasilāyaṃ rajjaṃ gaṇhissāmi”ti agamāsi. Bodhisatto nagaraṃ paṭisaṅkharitvā parehi appadhamsiyaṃ akāsi.

Bārāṇasirājā Gaṅgānadītīre mahato nigrodharukkhaṃ mūle sāṇim parikkhipāpetvā upari vitānaṃ kārāpetvā sayanaṃ pañṇāpetvā nivāsaṃ gaṇhi. So jambudīpatale saḥassarājāno gahetvā yujjhamānopi Takkasilaṃ gahetuṃ asakkonto attano purohitaṃ pucchi “ācariya mayāṃ ettakehi rājūhi saddhiṃ āgantvāpi Takkasilaṃ gahetuṃ na sakkoma, kiṃ nu kho kātabban”ti. Mahārāja saḥassarājūnaṃ akkhīni uppāṭetvā māretvā kucchim phāletvā pañcamadhuramaṃsaṃ ādāya imasmim nigrodhe adhiatthāya devatāya balikammaṃ katvā antavaṭṭīhi rukkhaṃ parikkhipitvā lohitapañcaṅgulikāni karoma, evaṃ no khippameva jayo bhavissatīti. Rājā “sādhū”ti paṭissuṇitvā antosāṇiyaṃ mahābale malle ṭhapetvā ekamekaṃ rājānaṃ pakkosāpetvā nippīlanena visaññaṃ kāretvā akkhīni uppāṭetvā māretvā maṃsaṃ ādāya kaḷavarāni Gaṅgāyaṃ pavāhetvā vuttappakāraṃ balikammaṃ kāretvā balibherim ākoṭāpetvā yuddhāya gato.

Athassa aṭṭālakato¹ eko yakkho āgantvā dakkhiṇakkhiṃ uppāṭetvā agamāsi, athassa mahatī vedanā uppajji. So vedanāppatto āgantvā nigrodharukkhamūle paññattāsane uttānako nipajji. Tasmim̄ khaṇe eko gijjho ekaṃ tikhiṇakoṭikaṃ aṭṭhiṃ gahetvā rukkhaḡge nisinno maṃsaṃ khāditvā aṭṭhiṃ vissajjesi, aṭṭhikoṭi āgantvā rañño vāmaḡkhiṃhi ayasūlaṃ viya patitvā akkhiṃ bhindi. Tasmim̄ khaṇe bodhisattassa vacanaṃ sallakkhesi. So “amhākaṃ ācariyo ‘ime sattā bijānurūpaṃ phalaṃ viya kammānurūpaṃ vipākaṃ anubhontī’ti kathento idaṃ disvā kathesi maññe”ti vatvā vilapanto dve gāthā abhāsi—

16. “Idaṃ tadācariyavaco, pārāsariyo yadabravi.

Mā su tvaṃ akari pāpaṃ, yaṃ tvaṃ pacchā kataṃ tape.

17. Ayameva so Piṅgiya venasākho,

Yamhi ghātayim̄ khattiyānaṃ sahasaṃ.

Alaṅkate candanasārānulitte,

Tameva dukkhaṃ paccāgataṃ mamaṃ”ti.

Tattha **idaṃ tadācariyavacoti** idaṃ taṃ ācariyassa vacanaṃ.

Pārāsariyoti² taṃ gottena kitteti. **Pacchā katanti** yaṃ pāpaṃ tayā kataṃ, pacchā taṃ tapeyya kilameyya, taṃ mā karīti ovādaṃ adāsi, ahaṃ paṇassa vacanaṃ na karinti. **Ayamevāti** nigrodharukkhaṃ dassento vilapati.

Venasākhoti patthaṭasākho. **Yamhi ghātayinti** yaṃhi rukkhe khattiyasahasam̄ māresim̄. **Alaṅkate candanasārānulitteti** rājālaṅkārehi alaṅkate lohitaḡandanasārānulitte te khattiye yatthāhaṃ ghātesim̄, ayameva so rukkho idāni mayhaṃ kiñci parittāṇaṃ kātuṃ na sakkotīti dīpeti. **Tameva dukkhanti** yaṃ mayā paresaṃ akkhi-uppāṭanaḡukkhaṃ kataṃ, idaṃ me tatheva³ paṭi-āgataṃ, idāni no ācariyassa vacanaṃ matthakaṃ pattanti paridevati.

1. Ajjisakato (Sī, Syā)

2. Pārācariyoti (Syā), porāṇācariyoti (Ka)

3. Tadeva (Sī, Ka)

so evaṃ paridevamāno aggamahesim̐ anussarivā—

18. “Sāmā ca kho candanalittagattā,
 Laṭṭhīva sobhañjanakassa uggatā.
 Adisvā kālaṃ karissāmi ubbarim̐,
 Taṃ me ito dukkhataraṃ bhavissatī”ti—

gāthamāha.

Tassattho—mama bhariyā suvaṇṇasāmā ubbarī yathā nāma siggurukkhassa uju uggatā sākhā mandamāluteritā kampamānā sobhati, evaṃ itthivilāsaṃ kurumānā sobhati, tamahaṃ idāni akkhīnaṃ bhinnattā ubbarim̐ adisvāva kālaṃ karissāmi, taṃ me tassā adassanaṃ ito maraṇadukkhatopi dukkhataraṃ bhavissatīti.

So evaṃ vilapantova marivā niraye nibbatti. Na naṃ issariyaluddho purohito parittāṇaṃ kātuṃ sakkhi, na attano issariyaṃ. Tasmim̐ matamatteyeva balakāyo bhijjivā palāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharivā jātaṃ samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā Bodhirājakumāro ahoṣi, Piṅgiyo Devadatto, disāpamokkhācariyo pana ahameva ahoṣin”ti.

Venasākhajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Uragajātakavaṇṇanā (354)

Uragova tacam̐ jīṇanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mataputtakaṃ kuṭumbikaṃ ārabba kathesi. Vatthu pana matabhariyamatapitikavatthusadisameva. Idhāpi tatheva Satthā tassa nivesanaṃ gantvā taṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ “kim̐ āvuso socasī”ti pucchitvā “āma bhante puttassa me matakālato paṭṭhāya socāmī”ti vutte “āvuso bhijjanadhammaṃ nāma bhijjati, nassanadhammaṃ nāma nassati, tañca kho na ekasmiṃyeva kule¹, nāpi ekasmiññeva gāme, atha kho aparimāṇesu cakkavāḷesu tīsu bhavesu

1. Na ekasseva (Sī, Syā)

amaraṇadhammo nāma natthi, tabbhāveneva ṭhātuṃ samattho ekasaṅkhāropi
 sassato nāma natthi, sabbe sattā maraṇadhammā, sabbe saṅkhārā
 bhijjanadhammā, porāṇakapaṇḍitāpi putte mate ‘maraṇadhammaṃ mataṃ,
 nassanadhammaṃ natṭhan’ti na sociṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasiyaṃ
 Dvāragāmake brāhmaṇakule nibbattivā kuṭumbaṃ saṅghapetvā
 kasikammaṃ jīvikaṃ kappesi, tassa putto ca dhītā cāti dve dāraḥ ahesuṃ.
 So puttassa vayappattassa samānakulato kumārikaṃ āharitvā adāsi, iti te
 dāsiyā saddhiṃ cha janā ahesuṃ bodhisatto bhariyā putto dhītā Suṇisā
 dāsīti. Te samaggā sammodamānā piyasaṃvāsā ahesuṃ. Bodhisatto
 sesānaṃ pañcannaṃ evaṃ ovādaṃ deti “tumhe yathā laddhaniyāmeneva
 dānaṃ detha, sīlaṃ rakkhatha, uposathakammaṃ karotha, maraṇassatiṃ
 bhāvettha, tumhākaṃ maraṇabhāvaṃ sallakkhetha, imesaṃhi sattānaṃ
 maraṇaṃ dhuvaṃ, jīvitaṃ addhuvāṃ, sabbe saṅkhārā aniccā
 khayavayadhamminova, rattiṃca divā ca appamattā hothā”ti. Te “sādhū”ti
 ovādaṃ sampañcchitvā appamattā maraṇassatiṃ bhāventi.

Athekadivasāṃ bodhisatto puttena saddhiṃ khettaṃ gantvā kasati.
 Putto kacavaraṃ saṅkaḍḍhitvā jhāpeti. Tassāvidūre ekasmiṃ vammike
 āsīviso atthi, dhūmo tassa akkhīni pahari. So kuddho nikkhamitvā “imaṃ
 nissāya mayhaṃ bhayaṃ”ti catasso dāṭhā nimujjāpento taṃ ḍaṃsi, so
 parivattitvā patito. Bodhisatto parivattitvā taṃ patitaṃ disvā goṇe ṭhapetvā
 gantvā tassa matabhāvaṃ ñatvā taṃ ukkhipitvā ekasmiṃ rukkhamūle
 nīpajjāpetvā pārupitvā neva rodi na paridevi, “bhijjanadhammaṃ pana
 bhinnaṃ, maraṇadhammaṃ mataṃ, sabbe saṅkhārā aniccā
 maraṇanipphattikā “ti aniccabhāvameva sallakkhetvā kasi. So
 khettaṃ samāpetaṃ gacchantāṃ ekaṃ paṭivissakaṃ purisaṃ disvā “tāta gehaṃ
 gacchasi”ti pucchitvā “āma”ti vutte tena hi amhākaṃ gharaṃ gantvā
 brāhmaṇiṃ vadeyyāsi “ajja kira pubbe viya dvinnaṃ bhattaṃ anāharitvā
 ekassevāhāraṃ āhareyyātha, pubbe ca ekikāva dāsī āhāraṃ āharati, ajja
 pana cattāropi janā suddhavatthanivatthā gandhapupphahatthā
 āgaccheyyāthā”ti. So “sādhū”ti gantvā brāhmaṇiyā tatheva kathesi. Kena te
 tāta imaṃ sāsanaṃ dinnanti.

Brāhmaṇena ayyeti. Sā “putto me mato”ti aññāsi, kampanamattampissā nāhosi. Evaṃ subhāvitacittā suddhavatthanivatthā gandhapupphahatthā dāsīm pana āhāraṃ āharāpetvā sesehi saddhim khettaṃ agamāsi. Ekassapi roditaṃ vā paridevitaṃ vā nāhosi.

Bodhisatto puttassa nipannachāyāyameva nisīditvā bhuñji. Bhuttāvasāne sabbepi dārūni uddharitvā taṃ citakaṃ āropetvā gandhapupphhehi pūjetvā jhāpesuṃ. Ekassa ca¹ ekabindupi assu nāhosi, sabbepi subhāvitamarāṇassatino honti. Tesāṃ sīlatejena Sakkassa āsanāṃ uṇhākāraṃ dassesi. So “ko nu kho maṃ ṭhānā cāvetukāmo”ti upadhārento tesāṃ guṇatejena uṇhabhāvaṃ ñatvā pasannamānaso hutvā “mayā etesaṃ santikaṃ gantvā sīhanādaṃ nadāpetvā sīhanādapariyosāne etesaṃ nivesanaṃ sattaratanaparipuṇṇaṃ katvā āgantuṃ vaṭṭatī”ti vegena tattha gantvā ālāhanapasse ṭhito “tāta kiṃ karoṭhā”ti āha. Ekaṃ manussaṃ jhāpema sāmīti. Na tumhe manussaṃ jhāpessatha, ekaṃ pana migāṃ māretvā pacatha maññeti. Natthetaṃ sāmī, manussameva jhāpemāti. Tena hi verimanusso vo bhavissatīti. Atha naṃ bodhisatto “orasaputto no sāmī, na veriko”ti āha. Tena hi vo appiyaputto bhavissatīti. Ativiya piyaputto sāmīti. Atha kasmā na rodasīti. So arodanakāraṇaṃ kathento paṭhamāṃ gāthamāha—

19. “Uragova tacāṃ jīṇṇaṃ, hitvā gacchati saṃ tanuṃ.

Evaṃ sarīre nibbhoge, pete kālakate sati.

20. Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ.

Tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gatī”ti.

Tattha **saṃtanunti** attano sarīraṃ. **Nībbhogeti** jīvitindriyassa abhāvena bhogarahite. **Peteti** paralokaṃ paṭigate. **Kālakateti** katakāle, mateti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti—sāmī mama putto yathā nāma urago jīṇṇatacaṃ nicchinditvā anoloketvā anapekkho

1. Kassaci (Sī, Syā)

chaḍḍetvā gaccheyya, evaṃ attano sarīraṃ chaḍḍetvā gacchati, tassa jīvitindriyarahite sarīre evaṃ nibbhoge tasmīṃca me putte pete puna paṭigate maraṇakālaṃ katvā ṭhite sati ko kāruṇṇena vā paridevena vā attho. Ayañhi yathā sūlehi vijjhivā ḍayhamāno sukhadukkhaṃ na jānāti, evaṃ ñātīnaṃ paridevitampi na jānāti, tena kāraṇenaṃ etaṃ na socāmi. Yā tassa attano gati, taṃ so gatoti.

Sakko bodhisattassa vacanaṃ sutvā brāhmaṇiṃ pucchi “amma tuyhaṃ so kiṃ hotī”ti. Dasa māse kucchinā pariharitvā thaññaṃ pāyevā hatthapāde saṅghapetvā vaḍḍhitaputto me sāmīti. Amma pitā tāva purisabhāvena mā rodatu, mātu hadayaṃ pana mudukaṃ hoti, tvaṃ kasmā na rodasīti. Sā arodanakāraṇaṃ kathentī—

21. “Anavhito tato āgā, ananuññāto¹ ito gato.

Yathā’gato tathā gato, tattha kā paridevanā.

22. Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ.

Tasmā etaṃ na socāmi, gato sotassa yā gatī”ti—

gāthādvayamāha.

Tattha **anavhitoti**² ayaṃ tāta mayā paralokato anavhito³ ayācīto. **Āgāti** amhākaṃ gehaṃ āgato. **Itoti** ito manussalokato gacchantopi mayā ananuññātova gato. **Yathā’gatoti** āgacchantopi yathā attanova ruciyaṃ āgato, gacchantopi tatheva gato. **Tatthāti** tasmīṃ tassa ito gamane kā paridevanā. **Ḍayhamānoti** gāthā vuttanayena veditabbā.

Sakko brāhmaṇiyā kathaṃ sutvā tassa bhaginiṃ pucchi “amma tuyhaṃ so kiṃ hotī”ti. Bhātā me sāmīti. Amma bhaginiyo nāma bhātūsu sinehā hontī, tvaṃ kasmā na rodasīti. Sā arodanakāraṇaṃ kathentī—

23. “Sace rode kisā assaṃ, tassā me kiṃ phalaṃ siyā.

Ñātimittasuhajjānaṃ, bhiyyo no aratī siyā.

1. Nānuññāto (Ka)

2. Anabbhitoti (Sī, Syā) Khu 2137 piṭṭhe ca.

3. Anabbhītova (Sī, Syā)

24. Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ.

Tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gati¹ti—

gāthādvayamāha.

Tattha **saceti** yadi ahaṃ bhātari mate rodeyyaṃ, kisasarīrā assaṃ. Bhātu pana me tappaccayā vuḍḍhi nāma natthīti dasseti. **Tassā meti** tassā mayhaṃ rodantiyā kiṃ phalaṃ ko ānisaṃso bhaveyya. Mayhaṃ avuddhi pana paññāyatīti dīpeti. **Ñatimittasuhajjānanti** ñatimittasuhadānaṃ. Ayameva vā pāṭho. **Bhiyyo noti** ye amhākaṃ ñāti ca mittā ca suhadayā ca, tesaṃ adhikatarā arati siyā.

Sakko bhaginiyā kathaṃ sutvā bhariyaṃ pucchi “amma tuyhaṃ so kiṃ hoti¹ti. Pati me sāmīti. Itthiyo nāma patimhi mate vidhavā honti anāthā, tvaṃ kasmā na rodasīti. Sāpissa arodanakāraṇaṃ kathenti—

25. “Yathāpi dārako candaṃ, gacchanta¹manurodati.

Evaṃsampadamevetāṃ, yo petamanusocati.

26. Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ.

Tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gati¹ti—

gāthādvayamāha.

Tassattho—yathā nāma yattha katthaci yuttāyuttaṃ labbhanīyālabbhanīyaṃ ajānanto bāladārako mātu ucchaṅge nisinno puṇṇamāsiyaṃ puṇṇaṃ candaṃ ākāse gacchantaṃ disvā “amma candaṃ me dehi, amma candaṃ me dehi¹ti punappunaṃ rodati, evaṃsampadamevetāṃ, evaṃnipphattikameva etaṃ tassa ruṇṇaṃ hoti, yo petāṃ kālakataṃ anusocati. (Itopi ca bālataraṃ. Kimkāraṇā? So hi vijjamānacandaṃ anurodati,)¹ mayhaṃ pana pati mato etarahi avijjamāno sūlehi vijjhitvā ḍayhamānopi na kiñci jānātīti.

Sakko bhariyāya vacanaṃ sutvā dāsiṃ pucchi “amma tuyhaṃ so kiṃ hoti¹ti. Ayyo me sāmīti. Nanu tvaṃ iminā pīletvā pothetvā

1. () Natthi Sīhaḷa-pothhake.

paribhuttā bhavissati, tasmā “sumuttā ahan”¹ti na rodasīti. Sāmi mā evaṃ avaca, na etaṃ etassa anucchavikaṃ, khantimettānuddayasampanno me ayyaputto, ure samvaḍḍhitaputto viya ahosīti. Atha kasmā na rodasīti. Sāpissa arodanakāraṇaṃ kathentī—

27. “Yathāpi udakakumbho, bhinno appaṭṭisandhiyo.
Evaṃsampadamevetam, yo petamanusocati.

28. Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ.
Tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gatī”ti—

gāthādvayamāha.

Tassattho—yathā nāma udakakumbho ukkhipiyamāno pativā sattadhā bhinno puna tāni kapālāni paṭipāṭiyā ṭhapetvā samvidahitvā paṭipākatikaṃ kātuṃ na sakkoti, yo petamanusocati, tassapi etamanusocanaṃ evaṃnipphattikameva hoti, matassa puna jīvāpetuṃ asakkuṇeyyattā iddhimato vā iddhānubhāvena bhinnaṃ kumbhaṃ samvidahitvā udakassa pūretuṃ sakkā bhaveyya, kālakato pana iddhibalenāpi na sakkā paṭipākatitaṃ kātunti. Itarā gāthā vuttatthāyeva.

Sakko sabbesaṃ dhammakathaṃ sutvā pasīditvā “tumhehi appamattehi maraṇassati bhāvitā, tumhe ito paṭṭhāya sahatthena kammaṃ mā karittha, ahaṃ Sakko devarājā, ahaṃ vo gehe satta ratanāni aparimāṇāni karissāmi. Tumhe dānaṃ detha, sīlaṃ rakkhatha, uposathakammaṃ karotha, appamattā hothā”ti tesam ovādaṃ datvā gehaṃ aparimitadhanaṃ katvā pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhati. Tadā dāsī Khujjuttarā ahoṣi, dhītā Uppalavaṇṇā, putto Rāhulo, mātā Khemā, brāhmaṇo pana ahameva ahoṣinti.

Uragajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Ghaṭajātakavaṇṇanā (355)

Aññe socanti rodantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño ekaṃ amaccaṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitasadisameva. Idha pana rājā attano upakārassa amacassa mahantaṃ yasaṃ datvā paribhedakānaṃ kathaṃ gahetvā taṃ bandhāpetvā bandhanāgāre pavesesi. So tattha nisinnova sotāpattimaggaṃ nibbattesi. Rājā tassa guṇaṃ sallakkhetvā mocāpesi. So gandhamālaṃ ādāya Satthu santikaṃ gantvā vanditvā nisīdi. Atha naṃ Satthā “anatto kira te uppanno”ti pucchitvā “āma bhante anathena pana me attho āgato, so tāpapattimaggo nibbatto”ti vutte “na kho upāsaka tvaññeva anathena atthaṃ āhari, porāṇakapaṇḍitāpi āhariṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti, “Ghaṭakumāro”tissa nāmaṃ kariṃsu. So aparena samayena Takkasilāyaṃ uggahitasippo dhammena rajjaṃ kāresi. Tassa antepure eko amacco dubbhi, so taṃ paccakkhato ñatvā raṭṭhā pabbājesi. Tadā Sāvattiyaṃ Dhaṅkarājā nāma rajjaṃ kāresi. So tassa santikaṃ gantvā taṃ upaṭṭhahitvā heṭṭhā vuttanayena attano vacanaṃ gāhāpetvā Bārāṇasirajjaṃ gaṇhāpesi. Sopi rajjaṃ gahetvā bodhisattaṃ aṅkhalikāhi bandhāpetvā bandhanāgāraṃ pavesesi. Bodhisatto jhānaṃ nibbattetvā ākāse pallaṅkena nisīdi, Dhaṅkassa sarīre ḍāho uppajji. So gantvā bodhisattassa suvaṇṇādāsaphullapadumasassirikaṃ mukhaṃ disvā bodhisattaṃ pucchanto paṭhamaṃ gāhamāha—

29. “Aññe socanti rodanti, aññe assumukhā janā.

Pasannamukhavaṇṇosi, kasmā ghaṭa na socasī”ti.

Tattha **aññeti** taṃ ṭhapetvā sesamanussā.

Athassa bodhisatto asocanakāraṇaṃ kathento catasso gāthā abhāsi—

30. “Nābbhatītaḥaro soko, nānāgatasukhāvaho.
Tasmā dhañka na socāmi, natthi soke dutīyatā.
31. Socam̄ paṇḍu kiso hoti, bhattañca’ssa na ruccati.
Amittā sumanā honti, sallaviddhassa ruppato.
32. Gāme vā yadi vā’raññe, ninne vā yadi vā thale.
Ṭhitaṃ maṃ nāgamissati, evaṃ diṭṭhapado ahaṃ.
33. Yassa’ttā nālamekova, sabbakāmarasāharo.
Sabbāpi pathavī tassa, na sukhaṃ āvahissatī”ti.

Tattha **nābbhatītaḥaroti** nābbhatītāhāro, ayameva vā pāṭho. Soko nāma abbatītaṃ atikkantaṃ niruddhaṃ atthaṅgataṃ puna nāharati. **Dutīyatā**ti sahāyatā. Atītāharaṇena vā anāgatāharaṇena vā so ko nāma kassaci sahāyo na hoti, tenāpi kāraṇenāhaṃ na socāmīti vadati. **Socanti** socanto. **Sallaviddhassa ruppato**ti sokasallena viddhassa teneva ghaṭṭiyamānassa “diṭṭhā vata no paccāmittassa piṭṭhī”ti amittā sumanā hontīti attho.

Ṭhitaṃ maṃ nāgamissatīti samma Dhañkarājā etesu gāmādīsu yattha katthaci ṭhitaṃ maṃ paṇḍukisabhāvādikaṃ sokamūlakaṃ byasanaṃ na āgamissati. **Evaṃ diṭṭhapado**ti yathā taṃ byasanaṃ nāgacchati, evaṃ mayā jhānapadaṃ diṭṭhaṃ. “Aṭṭhalokadhammapadan”tipi vadantiyeva. Pāḷiyaṃ pana “na mattaṃ¹ nāgamissatī”ti likhitaṃ, taṃ Aṭṭhakathāyaṃ natthi. Pariyosānagāthāya icchitapatthitathena jhānasukhasaṅkhātaṃ sabbakāmarasaṃ āharatīti **sabbakāmarasāharo**. Idaṃ vuttaṃ hoti—yassa rañño pahāya aññasahāye attāva² eko sabbakāmarasāharo nālaṃ, sabbaṃ jhānasukhasaṅkhātaṃ kāmarasaṃ āharitum̄ asamatto, tassa rañño sabbāpi pathavī na sukhaṃ āvahissati. Kāmāturassa hi sukhaṃ nāma natthi, yo pana kilesadaratharaitaṃ jhānasukhaṃ āharitum̄ samatto, so rājā sukhī hotīti. Yo panetāya gāthāya “yassa’tthā nālameko”tipi pāṭho, tassatto na dissati.

1. Na mantam̄ (Sī, Ka), na maṃtam̄ (I)

2. Sahāyā sabbe sahāye attā ca (Syā)

Iti Dhañko imā catasso gāthā sutvā bodhisattaṃ khamāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā pakkāmi. Bodhisattopi rajjaṃ amaccānaṃ paṭiniyyādetvā Himavantapadesaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbajitvā aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Dhañkarājā Ānando ahoṣi, Ghaṭarājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Ghaṭajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Korāṇḍiyajātakavaṇṇanā (356)

Eko araññeti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Dhammasenāpatim ārabha katesi. Thero kira āgatāgatānaṃ dussīlānaṃ migaluddakamacchabandhādīnaṃ diṭṭhadiṭṭhānaññeva “sīlaṃ gaṇhatha, sīlaṃ gaṇhathā”ti sīlaṃ deti. Te there garubhāvena tassa kathaṃ bhindituṃ asakkontā sīlaṃ gaṇhanti, gahetvā ca pana na rakkhanti, attano attano kammameva karonti. Thero saddhivihārike āmantetvā “āvuso ime manussā mama santike sīlaṃ gaṇhimsu, gaṇhitvā ca pana na rakkhanti”ti āha. Bhante tumhe etesaṃ aruciya sīlaṃ detha, ete tumhākaṃ kathaṃ bhindituṃ asakkontā gaṇhanti, tumhe ito paṭṭhāya evarūpānaṃ sīlaṃ mā adatthāti. Thero anattamano ahoṣi. Taṃ pavattiṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Sāriputtatthero kira diṭṭhadiṭṭhānaññeva sīlaṃ deti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa diṭṭhadiṭṭhānaṃ ayācantānaññeva sīlaṃ deti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ disāpāmoḁkhassa ācariyassa jeṭṭhantevāsiko Korāṇḍiyo¹ nāma ahoṣi. Tadā so ācariyo diṭṭhadiṭṭhānaṃ kevaṭṭhādīnaṃ ayācantānaññeva “sīlaṃ gaṇhatha, sīlaṃ gaṇhathā”ti sīlaṃ deti. Te gahetvāpi na

1. Kāraṇḍiyo (Sī), Kāraṇḍiyo (Syā)

rakkhanti. Ācariyo tamattham̐ antevāsikānaṃ ārocesi. Antevāsikā “bhante tumhe etesaṃ aruciyaṃ sīlaṃ detha, tasmā bhindanti, ito dāni paṭṭhāya yācantānaññeva dadeyyātha, mā ayācantanan”ti vadimsu. So vippaṭṭisārī ahosi, evaṃ santepi diṭṭhadiṭṭhānaṃ sīlaṃ detiyeva.

Athekadivasam̐ ekasmā gāmā manussā āgantvā brāhmaṇavācanakatthāya ācariyaṃ nimantayimsu. So Koraṇḍiyamāṇavaṃ pakkositvā “tāta aham̐ na gacchāmi, tvaṃ ime pañcasate māṇave gahetvā tattha gantvā vācanakāni¹ sampaṭicchitvā amhākaṃ dinnakoṭṭhāsaṃ āharā”ti pesesi. So gantvā paṭinivattanto antarāmagge ekaṃ kandaraṃ disvā cintesi “amhākaṃ ācariyo diṭṭhadiṭṭhānaṃ ayācantānaññeva sīlaṃ deti, ito dāni paṭṭhāya yathā yācantānaññeva deti, tathā naṃ karissāmi”ti. So tesu māṇavesu sukhanisennesu uṭṭhāya mahantaṃ mahantaṃ selaṃ ukkhipitvā kandarāyaṃ khipi, punappunaṃ khipiyeva. Atha naṃ te māṇavā uṭṭhāya “ācariya kiṃ karosī”ti āhaṃsu. So na kiñci kathesi, te vegena gantvā ācariyassa ārocesum̐. Ācariyo āgantvā tena saddhim̐ sallapanto paṭṭhamam̐ gāthamāha—

34. “Eko araññe girikandarāyaṃ,
Paggayha paggayha sīlaṃ paveccasi.
Punappunaṃ santaramānarūpo,
Koraṇḍiya ko nu tava yidhattho”ti.

Tattha **ko nu tava yidhattoti** ko nu tava idha kandarāyaṃ silākhpanena attho.

So tassa vacanaṃ sutvā ācariyaṃ pabodhetukāmo² dutiyaṃ gāthamāha—

35. “Ahañhi’maṃ sāgarasevitantaṃ,
Samaṃ karissāmi yathāpi pāṇi.
Vikiriya sānūni ca pabbatāni ca,
Tasmā sīlaṃ dariyā pakkhipāmi”ti.

1. Vācanakānisamsam̐ (Ka)

2. Codetukāmo (Sī, Syā)

Tattha **ahañhi'manti** ahañ hi imañ mahāpathaviñ. **Sāgarasevitanti** sāgarehi sevitañ cāturañtañ. **Yathāpi pāṇīti** hatthatalañ viya samañ karisāmi. **Vikiriyaṭi** vikiritvā. **Sānūni ca pabbatāni cāti** pañsupabbate ca silāpabbate ca.

Taṃ sutvā brāhmaṇo tatiyañ gāthamāha—

36. “Nayimañ mahiñ arahati pāṇikappañ,
Samañ manusso karaṇāya meko.
Maññāmi'maññeva dariñ jigīsañ,
Koraṇḍiya hāhasi jīvalokañ”ti.

Tattha **karaṇāya meko**ti karaṇāya eko kātuñ na sakkotīti dīpeti. **Maññāmi'maññeva dariñ jigīsanti** ahañ maññāmi tuṭṭhatu pathavī, imaññeva ekañ dariñ jigīsañ pūraṇatthāya vāyamanto silā pariyesanto upāyañ vicinantova tvañ imañ jīvalokañ hāhasi jahissasi, marissasīti attho.

Taṃ sutvā māṇavo catutthañ gāthamāha—

37. “Sace ayañ¹ bhūtaḍharañ na sakkā,
Samañ manusso karaṇāya meko.
Evameva tvañ brahme ime manusse,
Nānādiṭṭhike nāyissasi te”ti.

Tassattho—sace ayañ¹ eko manusso imañ bhūtaḍharañ pathaviñ samañ kātuñ na sakkā na samattho, evameva tvañ ime dussīlamanusse nānādiṭṭhike nāyissasi, te evañ “sīlañ gaṇhatha, sīlañ gaṇhathā”ti vadanto attano vasañ na āyissasi, paṇḍitapurisāyeva hi pāṇātipātañ “akusalan”ti garahanti. Saṃsāramocakādayo panettha kusalasaññino, te tvañ kathañ āyissāsī, tasmā diṭṭhadiṭṭhānañ sīlañ adatvā yācantānaññeva dehīti.

Taṃ sutvā ācariyo “yuttañ vadati Koraṇḍiyo, idāni na evarūpañ karissāmi”ti attano viraddhabhāvañ ñatvā pañcamañ gāthamāha—

38. “Saṁkhittarūpena bhavaṁ mamatthaṁ,
 Akkhāsi Koraṇḍiya evametaṁ.
 Yathā na sakkā pathavī samā’yam,
 Kattum manussena tathā manussā”ti.

Tattha **samā’yanti** samaṁ¹ ayam. Evaṁ ācariyo māṇavassa thutim akāsi, sopi naṁ bodhetvā sayam gharaṁ nesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā brāhmaṇo Sāriputto ahoṣi, Koraṇḍiyamāṇavo pana ahameva ahoṣin”ti.

Koraṇḍiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Laṭukikajātakavaṇṇanā (357)

Vandāmi taṁ kuñjara satṭhihāyananti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṁ ārabha kathesi. Ekasmiñhi divase bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso Devadatto kakkhaḷo pharusō sāhasiko, sattesu karuṇāmetampissa natthi”ti. Satthā āgantvā “kāya nattha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa nikkaruṇoyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadaṭṭe rajjaṁ kārente bodhisatto hatthiyoniyaṁ nibbattitvā vayappatto pāsādiko mahākāyo asītisahassavāraṇaparivāro yūthapati hutvā Himavantapadese vahāsi. Tadā ekā laṭukikā sakuṇikā hatthīnaṁ vicaraṇaṭṭhāne aṇḍāni nikkhipi, tāni pariṇatāni bhinditvā sakuṇapotakā nikkhamimsu. Tesu aviruḷhapakkhesu uppatituṁ asakkontesuyeva mahāsatto asītisahassavāraṇaparivuto gocarāya caranto taṁ padesaṁ patto. Taṁ disvā laṭukikā cintesi “ayam hatthirāja mama potake madditvā māressati, handa naṁ puttakānaṁ parittāṇatthāya dhammikārakkhaṁ yācāmi”ti.

1. Samā (Si, Syā)

Sā ubho pakkhe ekato katvā tassa purato thatvā paṭhamam gāthamāha—

39. “Vandāmi tam kuñjara saṭṭhihāyanam,
 Āraññakam yūthapatim yasassim.
 Pakkhehi tam pañjalikam karomi,
 Mā me vadhī puttake dubbalāyā”ti.

Tattha **saṭṭhihāyananti** saṭṭhivassakāle hāyanabalam. **Yasassinti** parivārasampannam. **Pakkhehi tam pañjalikam karomīti** aham pakkhehi tam¹ añjalikam karomīti attho.

Mahāsatto “mā cintayi laṭukike, aham te puttake rakkhissāmī”ti sakuṇapatakānam upari thatvā asītiyā hatthisahassesu gatesu laṭukikam āmantetvā “laṭukike amhākam pacchato eko ekacāriko hatthī āgacchati, so amhākam vacanam na karissāti, tasmim āgate tampi yācitvā puttakānam sotthibhāvam kareyyāsī”ti vatvā pakkāmi. Sāpi tassā paccuggamanam katvā ubhohi pakkhehi añjalim katvā dutiyam gāthamāha—

40. “Vandāmi tam kuñjara ekacārim,
 Āraññakam pabbatasānugocaram.
 Pakkhehi tam pañjalikam karomi,
 Mā me vadhī puttake dubbalāyā”ti.

Tattha **pabbatasānugocaranti** ghanaselapabbatesu ca paṃsupabbatesu ca gocaram gaṇhantam.

So tassā vacanam sutvā tatiyam gāthamāha—

41. “Vadhissāmi te laṭukike puttakāni,
 Kim me tuvam kāhasi dubbalāsi.
 Satam sahasānipi tādisīnam,
 Vāmena pādena papothayeyyan”ti.

1. Tava (Sī, Syā)

Tattha **vadhissāmi** teti tvaṃ kasmā mama vicaraṇamagge puttakāni ṭhapesi, yasmā ṭhapesi, tasmā vadhissāmi te puttakānīti vadati. **Kiṃ me tuvaṃ kāhasīti** mayhaṃ mahāthāmassa tvaṃ dubbalā kiṃ karissāsi. **Papothayeyyanti** ahaṃ tādisānaṃ laṭukikānaṃ satasahassampi vāmena pādena sañcuṇṇeyyaṃ, dakkhiṇapādena pana kathāva natthīti.

Evañca pana vatvā so tassā puttake pādena sañcuṇṇetvā muttena pavāhetvā nadantova pakkāmi. Laṭukikā rukkkhasākhāya nilīyitvā “idāni tāva vāraṇa nadanto gacchasi, katipāheneva me kiriyāṃ passissasi, kāyabalato nāṇabalassa mahantabhāvaṃ na jānāsi, hotu, jānāpessāmi nan”ti taṃ santajjayamānāva catutthaṃ gāthamāha—

42. “Na heva sabbattha balena kiccaṃ,
Balaṃ hi bālassa vadhāya hoti.
Karissāmi te nāgarājā anattaṃ,
Yo me vadhī puttake dubbalāyā”ti.

Tattha **balenāti** kāyabalena. **Anatthanti** avuḍḍhiṃ. **Yo meti** yo tvaṃ mama dubbalāya puttake vadhī ghātesi.

Sā evaṃ vatvā katipāhaṃ ekaṃ kākaṃ upaṭṭhahitvā tena tuṭṭhena “kiṃ te karomī”ti vuttā “sāmi aññaṃ me kātabbaṃ natthi, ekassa pana ekacārikavāraṇassa tuṇḍena paharivā tumhehi akkhīni bhinnāni paccāsīsāmī”ti āha. Sā tena “sādhū”ti sampañicchitā ekaṃ nīlamakkhikaṃ upaṭṭhāhi. Tāyapi “kiṃ te karomī”ti vuttā “iminā kākena¹ ekacārikavāraṇassa akkhīsu bhinnesu tumhehi tattha āsāṭikaṃ pātetuṃ icchāmī”ti vatvā tāyapi “sādhū”ti vutte ekaṃ maṇḍūkaṃ upaṭṭhahitvā tena “kiṃ te karomī”ti vuttā “yadā ekacārikavāraṇo andho hutvā pānīyaṃ pariyesati, tadā pabatamattheke ṭhito saddaṃ katvā tasmīṃ babbatamatthakam abhiruhante otarivā papāte saddaṃ kareyyātha, ahaṃ tumhākaṃ santikā ettakaṃ paccāsīsāmī”ti āha. Sopi tassā vacanaṃ “sādhū”ti sampañicchi.

1. Kāraṇena (Sī, Syā)

Athekadivasam kāko vāraṇassa dvepi akkhīni tuṇḍena bhindi, nīlamakkhikā āsāṭikam pātesi. So puḷavehi khajjanto vedanāppatto pipāsābhibhūto pānīyam pariyesamāno vicari. Tasmim kāle maṇḍūko pabbatamatthake ṭhatvā saddamakāsi. Vāraṇo “ettha pānīyam bhavissatī”ti pabbatamatthakam abhiruhi. Atha maṇḍūko otarivā papāte ṭhatvā saddamakāsi. Vāraṇo “ettha pānīyam bhavissatī”ti papātābhimukho gacchanto parigaḷitvā pabbatapāde pativā jīvitakkhayam pāpuṇi. Laṭukikā tassa matabhāvam ṇatvā “diṭṭhā me paccāmittassa piṭṭhī”ti haṭṭhatuṭṭhā tassa khandhe caṅkamitvā yathākammaṃ gatā.

Satthā “na bhikkhave kenaci saddhim veram nāma kātabbam, evam balasampannampi vāraṇam ime cattāro janā ekato hutvā vāraṇassa jīvitakkhayam pāpesun”ti—

43. “Kākañca passa laṭukikam, maṇḍūkam nīlamakkhikam.

Ete nāgam aghātesum, passa verassa verinam.

Tasmā hi veram na kayirātha, appiyenapi kenaci”ti—

imam abhisambuddhagātham vatvā jātakam samodhānesi.

Tattha **passā**ti aniyāmitālanametam, bhikkhū pana sandhāya vuttatā passatha bhikkhaveti vuttam hoti. **Eteti** ete cattāro ekato hutvā. **Aghātesunti** tam vadhimsu. **Passa verassa verinanti** passatha verikānam verassa gatinti attho.

Tadā ekacārikahatthī Devadatto ahosi, yūthapati pana ahameva ahosinti.

Laṭukikajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Cūladhammapālaajātakavaṇṇanā (358)

Ahameva dūsiyā bhūnahatāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanāṃ ārabha kathesi. Aññesu jātakesu Devadatto bodhisattassa tāsamattampi kātuṃ nāsakkhi, imasmim̐ pana Cūladhammapālaajātake bodhisattassa sattamāsikakāle hatthapāde ca sīsañca chedāpetvā asimālakam̐ nāma kāresi. **Daddarajātake**³ gīvam̐ gahetvā² māretvā uddhane maṃsam̐ pacitvā khādi. **Khantīvādijātake**³ dvīhipi kasāhi pahārasahashehi tālāpetvā hatthapāde ca kaṇṇanāsañca chedāpetvā jaṭāsu⁴ gahetvā kaḍḍhāpetvā uttānakam̐ nipajjāpetvā ure pādena paharitvā gato. Bodhisatto taṃ divasaṃyeva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. **Cūlanandiyajātakepi**⁵ **Mahākapijātakepi**⁶ māresiyeva. Evameva so dīgharattam̐ vadhāya parisakkanto Buddhakālepi parisakkiyeva. Athekadivasam̐ bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham̐ samuṭṭhāpesum̐ “āvuso Devadatto Buddhānam̐ māraṇatthameva upāyaṃ karoti, ‘Sammāsambuddham̐ mārāpessāmī’ ti dhanuggahe payojesi, silam̐ pavijjhi, Nālāgirim̐ vissajjāpesi” ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa mayham̐ vadhāya parisakkiyeva, idāni pana tāsamattampi kātuṃ na sakkoti, pubbe maṃ Cūladhammapālakumārakāle attano puttam̐ samānam̐ jīvitakkhayaṃ pāpetvā asimālakam̐ kāresi” ti vatvā atītam̐ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam̐ Mahāpatāpe nāma rajjam̐ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā Candādeviyā kucchimhi nibbatti, “Dhammapālo” tissa nāmaṃ karim̐su. Tamenam̐ sattamāsikakāle mātā gandhodakena nhāpetvā alaṅkaritvā kīlāpayamānā nisīdi. Rājā tassā vasanaṭṭhānam̐ agamāsi. Sā puttam̐ kīlāpayamānā puttasiṅhena samappitā hutvā rājānam̐ passitvāpi na utṭhahi. So cintesi “ayaṃ idāneva tāva puttam̐ nissāya mānam̐ karoti, maṃ kismiñci na maññati, putte pana vaḍḍhante mayi ‘manusso’ tipi saññam̐ na karissati, idāneva nam̐ ghātessāmī” ti. So nivattitvā rājāsane nisīditvā “attano

1. Khu 5. 43 piṭṭhe.

4. Bāhāsu (Ka)

2. Vaḷetvā (Sī), vattetvā (Syā)

5. Khu 5. 60 piṭṭhe.

3. Khu 5. 99 piṭṭhe.

6. Khu 5. 165 piṭṭhe.

vidhānena āgacchatū”ti coraghātakam pakkosāpesi. So kāsāyavatthanivattho rattamālādharo pharasum amse thapetvā upadhānaghaṭikam hatthapādaṭhapanadaṇḍakañca ādāya āgantvā rājānam vanditvā “kim karomi devā”ti aṭṭhāsi. Deviyā sirigabbham gantvā Dhammapālam ānehīti. Devīpi rañño kujjhitvā nivattanabhāvam nītvā bhodhisattam ure nipajjāpetvā rodamānā nisīdi. Coraghātako gantvā tam piṭṭhiyam hatthena paharivā hatthato kumāram acchinditvā ādāya rañño santikam āgantvā “kim karomi devā”ti āha. Rājā ekam phalakam āharāpetvā purato nikkhipāpetvā “idha nam nipajjāpehī”ti āha. So tathā akāsi.

Candādevī puttassa pacchatova paridevamānā āgacchi. Puna coraghātako “kim karomi devā”ti āha. Dhammapālassa hatthe chindāti. Candādevī “mahārāja mama putto sattamāsiko bālako na kiñci jānāti, natthetassa doso, doso pana honto mayi bhaveyya, tasmā mayham hatthe chedāpehī”ti imamattham pakāsenti paṭhamam gāthamāha—

44. “Ahameva dūsiyā bhūnahatā, rañño mahāpatāpassa.

Etam muñcatu Dhammapālam, hatthe me deva chedehī”ti.

Tattha **dūsiyā**ti dūsikā, tumhe disvā anuṭṭhahamānā dosakārikāti attho. “Dūsikā”tipi pāṭho, ayamevattho. **Bhūnahatā**ti hatabhūnā, hatavuḍḍhīti attho. **Raññoti** idam “dūsiyā”ti padena yojetabbam. Aham rañño Mahāpatāpassa aparādhakārikā, nāyam kumāro, tasmā niraparādham etam bālakam muñcatu Dhammapālam, sacepi¹ hatthe chedāpetukāmo, dosakārikāya hatthe me deva chedetīti ayamettha attho.

Rājā coraghātakam olokesi. Kim karomi devāti. Papañcam akatvā hatthe chedāti. Tasmim khaṇe coraghātako tikhiṇapharasum gahetvā kumārassa taruṇavaṃsakaḷire viya dve hatthe chindī. So dvīsu hatthesu chijjamānesu neva rodi na paridevī, khantiñca mettañca purecārikam katvā adhivāsesi. Candā pana devī chinnaṭṭhakoṭim gahetvā ucchaṅge

1. Sace hi (Sī, Syā, I)

katvā lohitalittā paridevamānā vicari. Puna coraghātako “kiṃ karomi devā”ti pucchi. Dvepi pāde chindāti. Taṃ sutvā Candādevī dutiyam gāthamāha—

45. “Ahameva dūsiyā bhūnahatā, rañño Mahāpatāpassa.
Etam muñcatu Dhammapālam, pāde me deva chedehī”ti.

tattha adhippāyo vuttanayeneva veditabbo.

Rājāpi puna coraghātakaṃ āṇāpesi. So ubhopi pāde chindī. Candādevī pādakoṭimpi gahetvā ucchaṅge katvā lohitalittā paridevamānā “sāmi Mahāpatāpa chinnahatthapādā nāma¹ dārakā mātarā posetabbā honti, aham bhatim katvā mama puttakaṃ possessāmi, dehi me etan”ti āha. Coraghātako “kiṃ deva katā rājāṇā, niṭṭhitam mama kiccan”ti pucchi. Na tāva niṭṭhitanti. Atha kiṃ karomi devāti. Sīsamassa chindāti. Taṃ sutvā Candādevī tatiyam gāthamāha—

46. “Ahameva dūsiyā bhūnahatā, rañño Mahāpatāpassa.
Etam muñcatu Dhammapālam, sīsam me deva chedehī”ti.

vatvā ca pana attano sīsam upanesi.

Puna coraghātako “kiṃ karomi devā”ti pucchi. Sīsamassa chindāti. So sīsam chinditvā “katā deva rājāṇā”ti pucchi. Na tāva katāti. Atha kiṃ karomi devāti. Asituṇḍena naṃ sampaṭicchitvā asimālakam nāma karohīti. So tassa kaḷevaram ākāse khipitvā asituṇḍena sampaṭicchitvā asimālakam nāma katvā mahātale vippakiri. Candādevī bodhisattassa mañse ucchaṅge katvā mahātale rodamānā paridevamānā imā gāthā abhāsi—

47. “Na hi nūnimassa rañño, mittāmaccā ca vijjare suhadā.
Ye na vadanti rājānam, mā ghātayi orasam puttam.

48. Na hi nūnimassa rañño, nātī mittā ca vijjare suhadā,
Ye na vadanti rājānam, mā ghātayi atrajam puttam”ti.

1. Mahāpatāpa, nanu tumhehi chinnahatthapādā nāma (Sī, Syā)

Tattha **mittāmaccā ca vijjare suhadā**ti nūna imassa rañño daḷhamittā vā sabbakiccesu sahabhāvino amaccā vā muduhadayatāya suhadā vā keci na vijjanti. **Ye na vadantī**ti ye adhunā āgantvā “attano piyaputtam mā ghātayī”ti na vadanti, imam rājānam paṭisedhenti, te natthiyevāti maññe. Dutiyagāthāyaṃ **ñātī**ti ñātakā.

Imā pana dve gāthā vatvā Candādevī ubhohi hatthehi hadayamaṃsam dhārayamānā tatiyaṃ gāthamāha—

49. “Candanasārānulittā, bāhā chijjanti Dhammapālassa.

Dāyādassa pathabyā, paṇā me deva rujjhantī”ti.

Tattha **dāyādassa pathabyā**ti pitusantakāya cāturantāya pathaviyā dāyādassa lohitacandanasārānulittā hatthā chijjanti, pādā chijjanti, sīsañca chijjati, asimālakopi kato, tava vaṃsam pacchinditvā gatosi dānīti evamādīni vilapantī evamāha. **Paṇā me deva rujjhantī**ti deva mayhampi imam sokam sandhāretum asakkontiyā jīvitam rujjhatīti.

Tassā evam paridevamānāya eva ḍayhamāne Veḷuvane veḷu viya hadayam phali, sā tattheva jīvitakkhayaṃ pattā. Rājāpi pallanke ṭhātum asakkonto mahātale pati, padaratalam dvidhā bhijji, so tatopi bhūmiyam pati. Tato catunahutādhikadvijojanasatasahassabahalāpi ghanapathavī tassa aguṇam dhāretum asakkontī bhijjitvā vivaramadāsi, Avīcito jālā uṭṭhāya kuladattikena kambalena parikkhipantī viya tam gahetvā Avīcimhi khipi. Candāya ca bodhisattassa ca amaccā sarīrakiccam karimsu.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Devadatto ahosi, Candādevī Mahāpajāpatigotamī, Dhammapālakumāro pana ahameva ahosin”ti.

Cūḷadhammapālaajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Suvaṇṇamigajātakavaṇṇanā (359)

Vikkama re haripādāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāvatthiyaṃ ekam kuladhītaram ārabha katesi. Sā kira Sāvatthiyaṃ dvinnam aggasāvakanam upatthākakulassa dhītā saddhā pasannā Buddhamāmakā dhammamāmakā saṅghamāmakā ācārasampannā paṇḍitā dānādipuññābhiratā. Tam aññaṃ Sāvatthiyameva samānajātikam¹ micchādiṭṭhikakulam vāresi. Athassā mātāpitaro “amhākam dhītā saddhā pasannā tīṇi ratanāni mamāyati dānādipuññābhiratā, tumhe micchādiṭṭhikā imissāpi yathāruciya dānam vā dātum dhammam vā sotum vihāram vā gantum sīlam vā rakkhitum uposathakammaṃ vā kātum na dassatha, na mayam tumhākam dema, attanā sadisaṃ micchādiṭṭhikakulāva kumārikam gaṇhathā”ti āhamsu. Te tehi paṭikkhittā “tumhākam dhītā amhākam gharam gantvā yathādhippāyena sabbametaṃ karotu, mayam na vāressāma, detha no etan”ti vatvā “tena hi gaṇhathā”ti vuttā bhaddakena nakkhattena maṅgalam katvā tam attano gharam nayimsu. Sā vattācārasampannā patidevatā ahosi, sassusasurasāmikavattāni katāneva honti.

Sā ekadivasaṃ sāmikam āha “icchāmahaṃ ayyaputta amhākam kulūpakattherānam dānam dātum”ti. Sādhu bhadda, yathājñāsayena dānam dehīti. Sā there nimantāpetvā mahantaṃ sakkāram katvā paṇṭabhojanam bhojetvā ekamantaṃ nisīditvā “bhante imam kulam micchādiṭṭhikam assaddham tiṇṇam ratanānam guṇam na jānāti, sādhu ayyā, yāva imam kulam tiṇṇam ratanānam guṇam jānāti, tāva idheva bhikkham gaṇhathā”ti āha. Therā adhvāsetvā tattha nibaddham bhujjanti. Puna sāmikam āha “ayyaputta therā idha nibaddham āgacchanti, kimkāraṇā tumhe na passathāti. Sādhu passissāmīti. Sā punadivase therānam bhattakiccapariyosāne tassa ārocesi. So upasaṅkamtivā therehi saddhim paṭisanthāram katvā ekamantaṃ nisīdi. Athassa Dhammasenāpati dhammakatham katesi. So therassa dhammakathāya ca iriyāpathesu ca pasīditvā tato paṭṭhāya therānam āsanam paññapeti, pānīyam parissāveti, antarābhatte dhammakatham suṇāti, tassa aparabhāge micchādiṭṭhi bhijji.

1. Asamānajātikam (Ka)

Athekadivasam̐ thero dvinnampi dhammakatham̐ kathento saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ubhopi jayampatikā sotāpatti-phale patiṭṭhahimsu. Tato paṭṭhāya tassa mātāpitaro ādim̐ katvā antamaso dāsakammakarāpi sabbe micchādīṭṭhim̐ bhinditvā Buddhadhammasam̐ghamāmākāyeva jātā. Athekadivasam̐ dārikā sāmikam̐ āha “ayyaputta kim̐ me gharāvāsena, icchāmaham̐ pabbajitun”ti. So “sādhu bhadde, ahampi pabbajissāmī”ti mahantena parivārena tam̐ bhikkhunupassayam̐ netvā pabbājetvā sayampi Sattḥāram̐ upasaṅkamtivā pabbajjam̐ yāci, tam̐ Sattḥā pabbājesi. Ubhopi vipassanam̐ vaḍḍhetvā na cirasseva arahattam̐ pāpuṇimsu. Athekadivasam̐ bhikkhū dhammasabhāyam̐ katham̐ samuṭṭhāpesum̐ “āvuso asukā nāma daharabhikkhunī attano ceva paccayā jātā sāmikassa ca, attanāpi pabbajitvā arahattam̐ patvā tampi pāpesi”ti. Sattḥā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva tāva esā sāmikam̐ rāgapāsā mocesi, pubbepesā porāṇakapaṇḍite pana maraṇapāsā mocesi”ti vatvā atītam̐ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam̐ Brahmadatte rajjam̐ kārente bodhisatto migayoniyam̐ nibbattitvā vayappatto abhirūpo ahosi pāsādiko dassanīyo suvaṇṇavaṇṇo lākhārasaparikkammakatehi viya hatthapādehi rajatadāmasadisēhi visāṇehi maṇiguḷikapāṭibhāgehi akkhīhi rattakambalageṇḍusadisena mukhena¹ samannāgato. Bhariyāpissa taruṇamigī abhirūpā ahosi dassanīyā. Te samaggavāsam̐ vasimsu, asītisahassacitramigā bodhisattam̐ upaṭṭhahimsu. Tadā luddakā migavīthīsu pāse oḍḍesum̐. Athekadivasam̐ bodhisatto migānam̐ purato gacchanto pāde pāsena bajjhitvā “chindissāmi nan”ti ākaḍḍhi, cammam̐ chijji, puna ākaḍḍhantassa mam̐sam̐ chijji, puna nhāru chijji, pāso aṭṭhimāhacca aṭṭhāsi. So pāsam̐ chinditum̐ asakkonto maraṇabhayatajjito baddharavam̐ ravi. Tam̐ sutvā bhīto migagaṇo palāyi. Bhariyā panassa palāyitvā migānam̐ antare oloketī tam̐ adisvā “idam̐ bhayam̐ mayham̐ piyasāmikassa uppannam̐ bhavissatī”ti vegena tassa santikam̐ gantvā assumukhī rodamānā

“sāmi tvaṃ mahabbalo, kiṃ etaṃ pāsāṃ sandhāretuṃ na sakkhissasi,
vegāṃ janetvā chindāhi nan”ti tassa ussāhaṃ janentī paṭhamāṃ
gāthamāha—

50. “Vikkama re haripāda, vikkama re mahāmiga.

Chinda vārattikaṃ pāsāṃ, nāhaṃ ekā vane rame”ti.

Tattha **vikkamā**ti parakkama, ākaḍḍhāti attho. **Reti** āmantane nipāto.
Haripādāti suvaṇṇapāda. Sakalasarīrampi tassa suvaṇṇavaṇṇaṃ, ayaṃ pana
gāravenevamāha¹. **Nāhaṃ ekā**ti ahaṃ tayā vinā ekikā vane na ramissāmi,
tiṇodakaṃ pana aggahetvā sussitvā marissāmīti dasseti.

Taṃ sutvā migo dutiyaṃ gāthamāha—

51. “Vikkamāmi na pāremi, bhūmiṃ sumbhāmi vegasā.

Dalho vārattiko pāso, pādaṃ me parikantatī”ti.

Tattha **vikkamā**mīti bhadde ahaṃ vīriyaṃ karomi. **Na pāremī**ti pāsāṃ
chindituṃ pana na sakkomīti attho. **Bhūmiṃ sumbhā**mīti api nāma
chijjeyyāti pādenāpi bhūmiṃ paharāmi. **Vegasā**ti vegena. **Parikantatī**
cammādīni chindanto samantā kantatīti.

Atha naṃ migī “mā bhāyi sāmi, ahaṃ attano balena luddakaṃ yācitvā
tava jīvitaṃ āharissāmi. Sace yācanāya na sakkhissāmi, mama jīvitampi
datvā tava jīvitaṃ āharissāmi”ti mahāsattaṃ assāsetvā lohitalittāṃ
bodhisattaṃ pariggahetvā aṭṭhāsi. Luddakopi asiṅca sattiṅca gahetvā
kappuṭṭhānaggi viya āgacchati. Sā taṃ disvā “sāmi luddako āgacchati, ahaṃ
attano balaṃ karissāmi, tvaṃ mā bhāyī”ti migāṃ assāsetvā luddakassa
paṭipathaṃ gantvā paṭikkamitvā ekamantaṃ ṭhitā taṃ vanditvā “sāmi mama
sāmiko suvaṇṇavaṇṇo silācārasampanno, asītisahassānaṃ migānaṃ rājā”ti
bodhisattassa guṇaṃ kathetvā migarāje ṭhiteyeva attano vadhaṃ yācantī
tatiyaṃ gāthamāha—

52. “Attharassu palāsāni, asim nibbāha luddaka.

Paṭhamāṃ maṃ vadhitvāna, hana pacchā mahāmigan”ti.

1. Rāgavegenevaṃ āha (Sī, Syā)

Tattha **palāsānī**ti maṁsaṭṭhapanattham palāsapaṇṇāni attharassu. **Asim nibbāhā**ti asim kosato nīhara.

Tam sutvā luddako “manussabhūtā tāva sāmikassa atthāya attano jīvitam na pariccajanti, ayam tiracchānagatā jīvitam pariccajati, manussabhāsāya ca madhurena sarena katheti, ajja imissā ca patino cassā jīvitam dassāmī”ti pasannacitto catuttham gāthamāha—

53. “Na me sutam vā diṭṭham vā, bhāsantiṁ mānusiṁ migim.
Tvañca bhadde sukhī hoti, eso cāpi mahāmigo”ti.

Tattha **sutam vā diṭṭham vā**ti mayā ito pubbe evarūpaṁ diṭṭham vā sutam vā natthi. **Bhāsantiṁ mānusiṁ miginti** ahañhi ito pubbe mānusiṁ vācam bhāsantiṁ migim neva addasam na assosim. Yesam pana “na me sutā vā diṭṭhā vā, bhāsanti mānusi migi”ti Pāli, tesam yathāpālīmeva attho dissati. **Bhaddeti** bhaddake paṇḍite upāyakusale. Iti tam ālapitvā puna “tvañca eso cāpi mahāmigoti dvepi janā sukhī niddukkhā hothā”ti tam samassāsetvā luddako bodhisattassa santikam gantvā vāsiyā cammapāsam chinditvā pāde laggapāsakam saṅikam niharitvā nhārunā nhārum, maṁsena maṁsam, cammena cammam paṭipāṭetvā pādam hatthena parimajji. Taṅkhaṇaṅṅeva mahāsattassa pūritapāramitānubhāvena luddakassa ca mettacittānubhāvena migiyā ca mettadhammānubhāvena nhārumaṁsacammāni nhārumaṁsacammehi ghaṭayimsu. Bodhisatto pana sukhī niddukkho aṭṭhāsi.

Migī bodhisattam sukhitam disvā somanassajātā luddakassa anumodanam karontī pañcamam gāthamāha—

54. “Evam luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi.
Yathāha’majja nandāmi, muttam disvā mahāmigan”ti.

Tattha **luddakā**ti dāruṇakammakiriyāya laddhanāmasena ālapati.

Bodhisatto “ayam luddo mayham avassayo jāto, mayāpissa avassayeneva bhavitum vaṭṭatī”ti gocarabhūmiyam diṭṭham ekam maṅikkhandham tassa

datvā “samma ito paṭṭhāya pāṇātipātādīni mā kari, iminā kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā dārake posento dānasīlādīni puññāni karohi”ti tassovādaṃ datvā araṇṇaṃ pāvīsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā luddako channo ahosi, migī daharabhikkhunī, migarājā pana ahameva ahosin”ti.

Suvaṇṇamigajātakavaṇṇanā navamā.

10. Suyonandījātakavaṇṇanā (360)

Vāti gandho timirānanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṅṭhitabhikkhum ārabba katesi. Tañhi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṅṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ”ti vutte “kiṃ disvā”ti vatvā “alaṅkatamātugāman”ti vutte “mātugāmo nāmesa bhikkhu na sakkā rakkhitum, porāṇakapaṇḍitā Supaṇṇabhavane katvā rakkhantāpi rakkhitum nāsakkhimsū”ti vatve tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Tambarājā nāma rajjaṃ kāresi. Tassa Suyonandī¹ nāma aggamahesī ahosi uttamarūpadharā². Tadā bodhisatto supaṇṇayoniyaṃ nibbatti, tasmim kāle Nāgadīpo Sedumadīpo³ nāma ahosi. Bodhisatto tasmim dīpe Supaṇṇabhavane vasati. So Bārāṇasiṃ gantvā Tambarājena saddhiṃ māṇavakavesena jūtaṃ kīḷati. Tassa rūpasampattiṃ disvā paricārikā “amhākaṃ raññā saddhiṃ evarūpo nāma māṇavako jūtaṃ kīḷati”ti Suyonandiyā ārocesum. Sā sutvā taṃ daṭṭhukāmā hutvā ekadivasaṃ alaṅkaritvā jūtaṃ ḍalaṃ āgantvā paricārikānaṃ antare ṭhitā naṃ olokesi, sopi devim olokesi. Dvepi aññamaññaṃ paṭibaddhacittā ahesum. Supaṇṇarājā attano ānubhāvena nagare vātaṃ samuṭṭhāpesi, gehapatanabhayena rājanivesanā manussā nikkhamimsu. So attano ānubhāvena andhakāraṃ katvā devim gahetvā ākāsenā āgantvā Nāgadīpe attano bhavanaṃ

1. Susandhi (Sī, Syā)

2. Ahosi upperīpi uttamarūpadharā (Ka)

3. Serumadīpo (Sī, Syā, I)

pāvīsi. Suyonandiyā gataṭṭhānaṃ jānantā nāma nāhesuṃ. So tāya saddhiṃ abhiramamāno gantvā raññā saddhiṃ jūtaṃ kīlati.

Rañño pana saggo¹ nāma gandhabbo atthi, so deviyā gataṭṭhānaṃ ajānanto taṃ gandhabbaṃ āmantetvā “gaccha tāta gandhabba sabbam thalajalapathaṃ anuvaritvā deviyā gataṭṭhānaṃ passā”ti uyyojesi. So paribbayaṃ gahetvā dvāragāmato paṭṭhāya vicinanto kurukacchaṃ² pāpuṇi. Tadā kurukacchavāṇijā nāvāya suvaṇṇabhūmiṃ gacchanti. So te upasaṅkamitvā “ahaṃ gandhabbo nāvāya vetanaṃ khaṇḍetvā tumhākaṃ gandhabbaṃ karissāmi, mampi nethā”ti āha. Te “sādhū”ti tampi āropetvā nāvam vissajjesuṃ. Te sukhapayātāya nāvāya taṃ pakkositvā “gandhabbaṃ no karohi”ti āhaṃsu. Ahaṃ ce gandhabbaṃ kareyyaṃ, mayi pana gandhabbaṃ karonte macchā calissanti, atha vo nāvā bhijjissatīti. Manussāmatte³ gandhabbaṃ karonte macchānaṃ calanaṃ nāma natthi, karohīti. “Tena hi mā mayhaṃ kujjhithā”ti vīṇaṃ mucchitvā tantissarena gītassaraṃ, gītassarena tantissaraṃ anatikkamitvā gandhabbaṃ akāsi. Tena saddena sammattā hutvā macchā calīṃsu.

Atheko makaro uppatitvā nāvāya patanto nāvam bhindi. Saggo phalake nipajjitvā yathāvātaṃ gacchanto Nāgadīpe Supaṇṇabhavanassa nigrodharukkhaṃ santikaṃ pāpuṇi. Suyonandīpi devī supaṇṇarājassa jūtaṃ kīlituṃ gatakāle vimānā otarivā velante vicarantī saggam gandhabbaṃ disvā sañjānitvā “kathaṃ āgatosī”ti pucchi, so sabbaṃ kathesi. “Tena hi mā bhāyī”ti taṃ assāsetvā bhāhī pariggahetvā vimānaṃ āropetvā sayanapiṭṭhe nipajjāpetvā samassatthakāle⁴ dibbabhojanaṃ datvā dibbagandhodakena nhāpetvā dibbavatthehi acchādetvā dibbagandhapupphehi alaṅkaritvā puna dibbasayane nipajjāpesi. Evaṃ divasaṃ pariggahamānā⁵ supaṇṇarañño āgamanavelāya paṭicchādetvā gatakāle tena saddhiṃ kilesavasena abhirami. Tato māśaddhamāsaccayena Bārāṇasivāsino vāṇijā dārudakagahaṇatthāya tasmim dīpe nigrodharukkhamūlaṃ sampattā. So tehi saddhiṃ nāvam abhiruyha

1. Aggo (Sī, Syā)

2. Bhārukacchaṃ (Sī, Syā)

3. Manussamagge (Syā), manussānaṃ santike (Ka)

4. Samatthakāle (Syā, Ka)

5. Evaṃ taṃ paṭijaggayamānā (Sī, Syā), evaṃ taṃ paṭijaggayamānā (I)

Bārāṇasim̄ gantvā rājānam̄ disvāva tassa jūtakilānavelāya vīṇam̄ gahetvā rañño gandhabbam̄ karonto paṭhamam̄ gāthamāha—

55. “Vāti gandho timirānam̄, kusamuddo ca ghosavā.
Dūre ito Suyonandī¹, tamba kāmā tudanti man”ti.

Tattha **timirānanti** timirarukkhapupphānam̄. Tam̄ kira nigrodham̄ parivāretvā timirarukkḥā atthi, te sandhāyevam̄ vadati. **Kusamuddoti** khuddakasamuddo. **Ghosavāti** mahāravo. Tasseva nigrodhassa santike samuddam̄ sandhāyevamāha. **Itoti** imamhā nagarā. **Tambāti** rājānam̄ ālapati. Atha vā **tambakāmāti** tambena kāmītakāmā tambakāmā nāma. Te maṃ hadaye vijjhantīti dīpeti.

Tam̄ sutvā supaṇṇo dutiyam̄ gāthamāha—

56. “Katham̄ samudda’matari, katham̄ addakkhi sedumam̄.
Katham̄ tassā ca tuyhañca, ahu sagga samāgamo”ti.

Tattha **sedumanti** sedumadīpaṃ².

Tato saggo tisso gāthā abhāsi—

57. “Kurukacchā payātānam̄, vāṇijānam̄ dhanesīnam̄.
Makarehi abhidā nāvā, phalakenāha’maplavim̄.

58. Sā maṃ saṇhena mudunā, niccam̄ candanagandhinī.
Aṅgena uddharī bhaddā, mātā puttam̄va orasam̄.

59. Sā maṃ annena pānena, vatthena sayanena ca.
Attanāpi ca mandakkhī, evam̄ tamba vijānahī”ti.

Tattha **sā maṃ saṇhena mudunāti** evam̄ phalakena tīram̄ uttiṇṇam̄ maṃ samuddatūre vicarantī sā disvā “mā bhāyī”ti saṇhena mudunā vacanena samassāsetvāti attho. **Aṅgenāti** bāhuyugaḷam̄ idha “aṅgenā”ti vuttam̄. **Bhaddāti** dassanīyā pāsādikā. **Sā maṃ annenāti** sā maṃ etena

1. Dūre ito hi susandhi (Sī, Syā)

2. Serumanti serumadīpaṃ (Sī, Syā, I)

annādinā santappesīti attho. **Attanāpi** cāti na kevalam annādiheva, attanāpi maṃ abhiraṃentī santappesīti dīpeti. **Mandakkhī**ti mandadassanī¹, mudunā ākārena olokanasīlāti vuttam hoti. “Mattakkhī”tipi pāṭho, madamattehi viya akkhīhi samannāgatāti attho. **Evam tambāti** evam Tambarāja jānāhīti.

Supaṇṇo gandhabbassa kathentasseva vipaṭisārī hutvā “aham Supaṇṇabhavane vasantopi rakkhitum nāsakkhim, kim me tāya dussīlāyā”ti tam ānetvā rañño paṭidatvā² pakkāmi, tato paṭṭhāya puna nāgacchīti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājā Ānando ahoṣi, supaṇṇarājā pana ahameva ahoṣinti.

Suyonandījātakavaṇṇanā dasamā.

Maṇikuṇḍalavaggo paṭhamo.

2. Vaṇṇārohavagga

1. Vaṇṇārohajātakavaṇṇanā (361)

Vaṇṇārohenāti idam Satthā Jetavane viharanto dve aggasāvake ārabha kathesi. Ekasmim hi samaye ubhopi mahātherā “imam antovassam suññāgāram anubrūhessamā”ti Satthāram āpucchitvā gaṇam pahāya sayameva pattacīvaram ādāya Jetavanā nikkhamitvā ekam paccantagāmaṃ nissāya araññe viharimsu. Aññataropi vighāsādapuriso therānam upaṭṭhānam karonto tattheva ekamante vasi. So therānam samaggavāsam dīsvā “ime ativiya samaggā vasanti, sakkā nu kho ete aññamaññam bhinditun”ti cintetvā Sāriputtattheram upasaṅkamitvā “kim nu kho bhante ayyena Mahāmogallānattherena saddhim tumhākam kiñci veram atthi”ti pucchi. Kim panāvusoti. Esa bhante mama āgatakāle

1. Mandanayanā (Sī, Syā, I)

2. Paṭiyādetvā (Ka)

“Sāriputto nāma jātigottakulapadesehi vā sutaganthapaṭivedha-iddhīhi¹ vā mayā saddhiṃ kiṃ pahotī”ti tumhākaṃ aguṇameva kathesīti. Thero sitaṃ katvā “gaccha tvaṃ āvuso”ti āha.

So aparasmimpi divase Mahāmoggallānattherampi upasaṅkamtivā tatheva kathesi. Sopi naṃ sitaṃ katvā “gaccha tvaṃ āvuso”ti vatvā Sāriputtattheraṃ upasaṅkamtivā “āvuso eso vighāsādo tumhākaṃ santike kiñci kathesī”ti pucchi. Āmāvuso mayhampi santike kathesi, imaṃ nīharitum vaṭṭatīti. “Sādhu āvuso nīharā”ti vutte thero “mā idha vasi”ti accharaṃ paharivā taṃ nīhari. Te ubhopi samaggavāsaṃ vasitvā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā nisīdīmsu. Satthā paṭisanthāraṃ katvā “sukhena vassaṃ vasitthā”ti pucchitvā “bhante eko vighāsādo amhe bhinditukāmo hutvā bhinditum asakkonto palāyī”ti vutte “na kho so Sāriputta idāneva, pubbepesa tumhe ‘bhindissāmī’ti bhinditum asakkonto palāyī”ti vatvā tehi yācīto atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto araṇṇe rukkhadevatā ahoṣi. Tadā sīho ca byaggho ca araṇṇe pabbataguhāyaṃ vasanti. Eko siṅgālo te upaṭṭhahanto tesaṃ vighāsaṃ khāditvā mahākāyo hutvā ekadivasaṃ cintesi “mayā sīhabyagghānaṃ maṃsaṃ na khāditapubbaṃ, mayā ime dve jane bhinditum vaṭṭati, tato nesaṃ kalahaṃ katvā matānaṃ maṃsaṃ khādissāmī”ti. So sīhaṃ upasaṅkamtivā “kiṃ sāmī tumhākaṃ byagghena saddhiṃ kiñci veraṃ atthī”ti pucchi. Kiṃ pana sammāti. Esa bhante mamāgatakāle “sīho nāma sarīravaṇṇena vā ārohapariṇāhena vā jātibalavīriyehi vā mama kalabhāgampi na pāpuṇātī”ti tumhākaṃ aguṇameva kathesīti. Atha naṃ sīho “gaccha tvaṃ, na so evaṃ kathessatī”ti āha. Byagghampi upasaṅkamtivā eteneva upāyena kathesi. Taṃ sutvā byagghopi sīhaṃ upasaṅkamtivā “samma tvaṃ kira idaṅcīdaṅca vadesī”ti pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha—

60. “Vaṇṇārohena jātiyā, balanikkamanena ca.

Subāhu na mayā seyyo, sudāṭṭha iti bhāsasī”ti.

1. Suttantehi vā paṭivedha-iddhīhi (Sī)

Tattha **balanikkamanena cāti** kāyabalena ceva vīriyabalena ca. **Subāhu na mayā seyyoti** ayam Subāhu nāma byaggho etehi kāraṇehi mayā neva sadiso na uttaritaroti saccam kira tvaṃ sobhanāhi dāḥāhi samannāgata Sudāḥa migarāja evaṃ vadesīti.

Taṃ sutvā Sudāḥo sesā catasso gāthā abhāsi—

61. “Vaṇṇārohena jātiyā, balanikkamanena ca.
Sudāḥo na mayā seyyo, Subāhu iti bhāsati.
62. Evaṃ ce maṃ viharantaṃ, Subāhu samma dubbhasi.
Na dānāhaṃ tayā saddhiṃ, saṃvāsamabhirocaye.
63. Yo paresaṃ vacanāni, saddaheyya¹ yathātathaṃ.
Khippaṃ bhijjetha mittasmiṃ, verañca pasave bahuṃ.
64. Na so mitto yo sadā appamatto,
Bhedāsaṅkī randhamevā’nupassī.
Yasmiñca setī urasīva putto,
Sa ve mitto yo abhejjo parehī”ti.

Tattha **sammāti** vayassa. **Dubbhasīti** yadi evaṃ tayā saddhiṃ samaggavāsaṃ vasantaṃ maṃ siṅgālassa kathaṃ gahevā tvaṃ dubbhasi hanituṃ icchasi, ito dāni paṭṭhāya ahaṃ tayā saddhiṃ saṃvāsaṃ na abhirocaye. **Yathātathanti** tathato yathātathaṃ yathātacchaṃ avisamvādakena ariyena vuttavacanaṃ saddhātappaṃ. Evaṃ yo yesaṃ kesañci paresaṃ vacanāni saddahethāti attho. **Yo sadā appamattoti** yo niccaṃ appamatto hutvā mittassa viśāsaṃ² na deti, so mitto nāma na hotīti attho. **Bhedāsaṅkīti** “ajja bhijjissati, sve bhijjissatī”ti evaṃ mittassa bhedameva āsaṅkati. **Randhamevā’nupassīti** chiddaṃ vivarameva passanto. **Urasīva puttoti** yasmim mitte mātu hadaye putto viya nirāsaṅko nibbhayo seti.

1. Saddahetha (Sī, Syā)

2. Vināsaṃ (Ka)

Iti imāhi catūhi gāthāhi sīhena mittaguṇe kathite byaggho “mayhaṃ doso”ti sīhaṃ khamāpesi. Te tattheva samaggavāsaṃ vasimsu. Siṅgālo pana palāyitvā aññattha gato.

Satthā imaṃ dhammedesaṇaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā siṅgālo vighāsādo ahosi, sīho Sāriputto, byaggho Moggallāno, taṃ kāraṇaṃ paccakkhato diṭṭhā¹ tasmim vane nivuttharukkhadevatā pana ahameva ahosi”ti.

Vaṇṇārohajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Sīlavīmaṃsajātakavaṇṇanā (362)

Sīlaṃ seyyoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ sīlavīmaṃsakabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi. Taṃ kira rājā “esa sīlasampanno”ti aññehi brāhmaṇehi atirekaṃ katvā passati. So cintesi “kiṃ nu kho maṃ rājā ‘sīlasampanno’ti aññehi atirekaṃ katvā passati, udāhu ‘sutadharayutto’², vīmaṃsissāmi tāva sīlassa vā sutassa vā mahantabhāvan”ti. So ekadivasam heraññīkaphalakato kahāpaṇaṃ gaṇhi. Heraññīko garubhāvena na kiñci āha, dutiyavārepi na kiñci āha. Tatiyavāre pana taṃ “vilopakhādako”ti gāhāpetvā rañño dassetvā “kiṃ iminā katan”ti vutte “kuṭumbaṃ vilumpatī”ti āha. Saccam kira brāhmaṇatī. “Na mahārāja kuṭumbaṃ vilumpāmi, mayhaṃ pana ‘sīlaṃ nu kho mahantaṃ, sutam nu kho’ti kukkucam ahosi, svāhaṃ ‘etesu kataram nu kho mahantaṃ’ti vīmaṃsanto tayo vāre kahāpaṇaṃ gaṇhim, taṃ maṃ esa bandhāpetvā tumhākaṃ dasseti, idāni me sutato sīlassa mahantabhāvo ñāto, na me gharāvāsenattho, pabbajissāmahan”ti pabbajjaṃ anujānāpetvā gharadvāraṃ anoloketvāva Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Tassa Satthā pabbajjaṃ upasampadaṇa dāpesi. So acirūpasampanno vipassanaṃ vipassitvā aggaphale patiṭṭhahi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asukabrāhmaṇo attano sīlaṃ vīmaṃsitvā

1. Divā (Sī, Syā, I)

2. Sutācārayuttoti (Sī), sutādhārayuttoti (I)

pabbajito vipassitvā arahattaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāni ayameva, pubbe paṇḍitāpi sīlaṃ vīmaṃsitvā pabbajitvā attano patiṭṭhaṃ karimsuyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Aṭīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasiṃ āgantvā rājānaṃ passi. Rājā tassa purohitaṭṭhānaṃ adāsi. So pañca sīlāni rakkhati. Rājāpi naṃ “sīlavā”ti garuṃ katvā passi. So cintesi “kiṃ nu kho rājā ‘sīlavā’ti maṃ garuṃ katvā passati, udāhu ‘sutadharayutto’ti”. Sabbaṃ paccuppannavatthusadisameva. Idha pana so brāhmaṇo “idāni me sutato sīlassa mahantabhāvo ñāto”ti vatvā imā pañca gāthā abhāsi—

65. “Sīlaṃ seyyo sutāṃ seyyo, iti me saṃsayo ahu.
Sīlameva sutā seyyo, iti me natthi saṃsayo.
66. Moghā jāti ca vaṇṇo ca, sīlameva kiru’ttamaṃ.
Sīlena anupetassa, sutena’ttho na vijjati.
67. Khattiyō ca adhammaṭṭho, vesso cā’dhammanissito.
Te pariccajju’bho loke, upapajjanti duggatiṃ.
68. Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā.
Idha dhammaṃ caritvāna, bhavanti tidive samā.
69. Na vedā samparāyāya, na jāti nāpi bandhavā.
Sakañca sīlaṃ saṃsuddhaṃ, samparāyāya sukhāya cā”ti¹.

Tattha **sīlameva sutā seyyoti** sutapariyattito sataguṇena saḥassaguṇena sīlameva uttaritaranti. Evañca pana vatvā sīlaṃ

1. Samparāyasukhāvahanti (Sī, Syā), samparāyasukhāya cāti (I, Ka)

nāmetam ekavidham samvaravasena, duvidham carittavārittavasena, tividham kāyikavācasikamānasikavasena, catubbidham pātimokkhasamvara-indriyasamvara-ājīvapārisuddhipaccayasannissitavasenāti mātikam ṭhapetvā vitthārento sīlassa vaṇṇam abhāsi.

Moghāti aphalā tucchā. **Jātīti** khattiyakulādīsu nibbatti. **Vaṇṇoti** sarīravaṇṇo abhirūpabhāvo. Yā hi yasmā sīlarahitassa jātisampadā vā vaṇṇasampadā vā saggasukham dātum na sakkoti, tasmā ubhayampi tam “moghan”ti āha. **Sīlameva kirāti** anussavavasena vadati, na pana sayam jānāti. **Anupetassāti** anupagatassa. **Sutena’ttho na vijjatīti** sīlarahitassa sutapariyattimattena idhaloke vā paraloke vā kāci vaḍḍhi nāma natthi.

Tato parā dve gāthā jātiyā moghabhāvadassanattham vuttā. Tattha **te pariccajju’bho loketi** te dussīlā devalokañca manussalokañcāti ubhopi loke pariccajivā duggatim upapajjanti. **Caṇḍālapukkusāti** chavachaḍḍakacaṇḍālā ca pupphachaḍḍakapukkusā ca. **Bhavanti tidive samāti** ete sabbepi sīlanubhāvena devaloke nibbattā samā honti nibbisesā, devātveva saṅkhyam gacchanti.

Pañcamagāthā sabbesampi sutādīnam moghabhāvadassanattham vuttā. Tassattho—mahārāja ete vedādayo ṭhapetvā idhaloke yasamattadānam samparāye dutiye vā tatiye vā bhava yasmā vā sukham vā dātum nāma na sakkonti, parisuddham pana attano sīlameva tam dātum sakkotīti.

Evam mahāsatto sīlaguṇe thometvā rājānam pabbajjam anujānāpetvā tam divasameva Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjam pabbajivā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā aparihīnājjhāno brahmalokeparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā sīlam vīmaṃsitvā isipabbajjam pabbajito ahameva ahoṣin”ti.

Sīlavīmaṃsajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Hirijātakavaṇṇanā (363)

Hirim tarantanti idaṃ Sathā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikassa saḥāyaṃ Paccantavāsiseṭṭhiṃ ārabba kathesi. Dvepi vatthūni Ekakanipāte navamavaggassa pariyosānajātake¹ vitthāritāneva. Idha pana “Paccantavāsiseṭṭhino manussā acchinnasabbasāpateyyā² attano santakassa assāmino hutvā palātā”ti Bārāṇasiseṭṭhissa ārocite Bārāṇasiseṭṭhi “attano santikaṃ āgatānaṃ kattabbaṃ akarontā nāma paṭikārake na labhantiyevā”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

70. “Hiraṃ tarantaṃ vijigucchamaṇaṃ,
Tavāhamasmī iti bhāsamaṇaṃ.
Seyyāni kammaṇi anādiyantaṃ.
Neso mamanti iti naṃ vijaññā.
71. Yañhi kayirā tañhi vade, yaṃ na kayirā na taṃ vade.
Akarontaṃ bhāsamaṇaṃ, pariḷānanti paṇḍitā.
72. Na so mitto yo sadā appamatto,
Bhedāsaṅkī randhamevānupassī.
Yasmim ca seṭi urasīva putto,
Sa ve mitto yo abhejjo parehi.
73. Pāmojjakaraṇaṃ ṭhānaṃ, pasaṃsāvahanaṃ sukhaṃ.
Phalānisaṃso bhāveti, vahanto porisaṃ dhuraṃ.
74. Pavivekarasaṃ pitvā, rasaṃ upasamassa ca.
Niddaro hoti nippāpo, dhammappītirasaṃ pivan”ti.

Tattha **hirim tarantanti** lajjaṃ atikkantaṃ. **Vijigucchamaṇanti** mittabhāvena³ jigucchayamaṇaṃ. **Tavāhamasmī**ti “tava ahaṃ mitto”ti kevalaṃ vacanamatteneva bhāsamaṇaṃ. **Seyyāni kammaṇi**ti “dassāmi karissāmi”ti vacanassa anurūpāni uttamakammaṇi. **Anādiyantaṃ** akarontaṃ. **Neso mamanti** evarūpaṃ puggalaṃ “na eso mama mitto”ti vijaññā.

1. Khu 5. 21 piṭṭhe. 2. Pacchinnasabbasāpateyyā (Ika) 3. Mettābhāvena (Sī, Syā)

Pāmojjakaraṇaṃ ṭhānanti dānampi sīlampi bhāvanāpi paṇḍitehi kalyāṇamittehi saddhiṃ mittabhāvopi. Idha pana vuttappakāraṃ mittabhāvameva sandhāyevamāha. Paṇḍitena hi kalyāṇamittena saddhiṃ mittabhāvo pāmojjampi karoti, pasaṃsampi vahati. Idhalokaparalokesu kāyikacetasikasukhahetuto “sukhan”tipi vuccati, tasmā etaṃ phalañca ānisaṃsañca sampassāmāno phalānisaṃso kulaputto purisehi vahitabbaṃ dānasīlabhāvanāmittabhāvasaṅkhātāṃ catubbidhampi porisaṃ dhuraṃ vahanto etaṃ mittabhāvasaṅkhātāṃ pāmojjakaraṇaṃ ṭhānaṃ pasaṃsāvahanāṃ sukhaṃ bhāveti vaḍḍheti, na paṇḍitehi mittabhāvaṃ bhindaṭṭi dīpeti.

Pavivekarasanti kāyacitta-upadhivivekānaṃ rasaṃ te viveke nissāya uppannaṃ somanassarasaṃ. **Upasamassa cāti** kilesūpasamena laddhasomanassassa. **Niddaro hoti nippāpoti** sabbakilesadarathābhāvena niddaro, kilesābhāvena nippāpo hoti. **Dhammappītirasanti** dhammapītisaṅkhātāṃ rasaṃ, vimuttiṭṭiṃ pivantoti attho.

Iti mahāsatto pāpamittasaṃsaggato ubbiggo pavivekarasena amatamahānibbānaṃ pāpetvā desanāya kūṭaṃ gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā paccantavāsī idāni paccantavāsīyeva, tadā Bārāṇasiseṭṭhi ahameva ahosin”ti.

Hirijātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Khajjopanakajātakavaṇṇanā (364)

Ko nu santamhi pajjoteti ayaṃ khajjopanakapaṇho mahā-umaṅge vitthārato āvi bhavissati.

Khajjopanakajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Ahituṇḍikajātakavaṇṇanā (365)

Dhuttomhīti idaṃ Sathā Jetavane viharanto ekaṃ mahallakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā **Sālūkajātake**¹ vitthāritam. Idhāpi so mahallako ekaṃ gāmadāraḥkaṃ pabbājetvā akkosati paharati. Dārako palāyitvā vibbhami. Dutiyampi naṃ pabbājetvā tathevākāsi. Dutiyampi vibbhamitvā puna yāciyamāno oloketumpi na icchi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko nāma mahallako attano sāmaṇerena sahāpi vināpi vattituṃ na sakkoti, itaro tassa dosaṃ disvā puna oloketumpi na icchi, suhadayo kumārako”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa sāmaṇero suhadayova, sakim dosaṃ disvā puna oloketumpi na icchī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto dhañṇavāṇijakule nibbattitvā vayappatto dhañṇavikkayena jīvikam kappesi. Atheko ahituṇḍiko makkaṭam gahetvā sikkhāpetvā ahim kīḷāpento Bārāṇasiyaṃ ussave ghuṭṭhe taṃ makkaṭam dhañṇavāṇijakassa santike ṭhapetvā ahim kīḷāpento satta divasāni vicari. Sopi vāṇijo makkaṭassa khādanīyaṃ bhojanīyaṃ adāsi. Ahituṇḍiko sattame divase ussavakīḷānato āgantvā taṃ makkaṭam veḷupesikāya tikkhattuṃ paharitvā taṃ ādāya uyyānaṃ gantvā bandhitvā niddaṃ okkami. Makkaṭo bandhanaṃ mocetvā ambarukkhaṃ āruyha ambāni khādanto nisīdi. So pabuddho rukkhe makkaṭam disvā “etaṃ mayā upalāpetvā gahetuṃ vaṭṭati”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam gāthamāha—

80. “Dhuttomhi samma sumukha, jūte akkharājito.

Harehi ambapakkāni, vīriyaṃ te bhakkhayāmase”ti.

Tattha **akkharājitoti** akkhehi parājito. **Harehī**² pātehi ayameva vā pāṭho.

1. Khu 5. 86 piṭṭhe.

2. Sevehīti (I)

Tam sutvā makkaṭo sesagāthā abhāsi—

81. “Alikam vata mam samma, abhūtena pasamsasi.

Ko te suto vā diṭṭho vā, Sumukho nāma makkaṭo.

82. Ajjāpi me tam manasi¹, yam mam tvam ahituṇḍika.

Dhaññāpaṇam pavisitvā, matto² chātam hanāsi mam.

83. Tāham saram dukkhaseyyam, api rajjampi kāraye.

Nevāham yācito dajjam, tathā hi bhayatajjito.

84. Yañca jaññā kule jātam, gabbhe tittam amaccharim.

Tena sakhiñca mittañca, dhīro sandhātumarahatī”ti.

Tattha **alikaṃ vatā**ti musā vata. **Abhūtenā**ti avijjamānena. **Ko teti** kva tayā. **Sumukhoti** sundaramukho. **Ahituṇḍikā**ti tam ālapati. “Ahikoṇḍikā”tipi³ pāṭho. **Chātanti** jighacchābhībhūtam dubbalaṃ kapaṇam. **Hanāsī**ti veḷupesikāya tikkhattum paharasi. **Tāhanti** tam aham. **Saranti** saranto. **Dukkhaseyyanti** tasmim āpaṇe dukkhasayanam. **Api rajjampi kārayeti** sacepi Bārāṇasirajjam gahetvā mayham datvā mam rajjam kāreyyāsi, evampi tam nevāham yācito dajjam, tam ekampi ambapakkam aham tayā yācito na dadeyyam. Kim kāraṇā? **Tathā hi bhayatajjitoti**, tathā hi aham tayā bhayena tajjitoti attho.

Gabbhe tittanti subhojanarasena⁴ mātukucchiyaṃyeva alaṅkatapaṭiyatte sayanagabbheyeva vā tittam bhogāsāya akapaṇam. **Sakhiñca mittañcā**ti sakhibhāvañca mittabhāvañca tathārūpena kulajātena tittena akapaṇena amaccharinā saddhim paṇḍito sandhātum puna ghaṭetum arahati, tayā pana kapaṇena ahituṇḍikena saddhim ko mittabhāvam puna ghaṭetunti attho. Evañca pana vatvā vānaro vanam sahasā pāvisi.

1. Te mam sarasi (Ka)

3. Ahiguṇḍikātipi (Sī)

2. Mutto (Ka)

4. Subhojanena (Sī, Syā)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā ahituṇḍiko mahallako ahosi, makkaṭo sāmaṇero, dhañṇāvāṇijo pana ahameva ahosin”ti.

Ahituṇḍikajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Gumbiyajātakavaṇṇanā (366)

Madhuvaṇṇaṃ madhurasanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tañhi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kiṃ disvā”ti vatvā “alaṅkatamātugāmaṃ”ti vutte “bhikkhu ime pañca kāmagaṇā nāma ekena gumbiyena yakkhena halāhalavisam pakkhipitvā magge ṭhapitamadhusadisā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto satthavāhakule nibbattitvā vayappatto Bārāṇasito pañcāhi sakaṭasatehi bhaṇḍaṃ ādāya vohāratthāya gacchanto mahāvattani-aṭavidvāraṃ patvā satthake sannipāṭapetvā “ambho imasmim magge visapaṇṇapupphaphalādīni atthi, tumhe kiñci akhāditaṃ puṇṇaṃ khādanti maṃ apucchitvā mā khāditha, amanussāpi visam pakkhipitvā bhattapuṭamadhukaphalāni¹ magge ṭhapenti, tānipi maṃ anāpucchitvā mā khādithā”ti ovādaṃ datvā maggaṃ paṭipajji. Atheko Gumbiyo nāma yakkho aṭaviyā majjheṭṭhāne magge paṇṇāni attharivā halāhalavisasāmyuttāni madhupiṇḍāni ṭhapetvā sayam maggāsāmaṃte madhuṃ gaṇhanto viya rukkhe koṭṭento vicarati. Ajānantā “puñṇatthāya ṭhapitāni bhavissanti”ti khādītva jīvitakkhayaṃ pāpuṇanti. Amanussā āgantvā te khādanti. Bodhisattassa satthakamanussāpi tāni disvā ekacce lolajātikā adhivāsetuṃ asakkontā khādīmsu, paṇḍitajātikā “pucchitvā khādissāmā”ti gahetvā aṭṭhamsu. Bodhisatto te disvā hatthagatāni chaḍḍāpesi, yehi paṭhamataraṃ khādītāni, te marīmsu. Yehi aḍḍhakhādītāni, tesam vamaṇavirecanaṃ datvā vantaḍḍāle

1. Bhattapuṭamadhukhandhaphalādīni (Sī, Syā)

catumadhuraṃ adāsi. Iti te tassa ānubhāvena jīvitam paṭilabhiṃsu.
Bodhisatto sotthinā icchitaṭṭhānam gantvā bhaṇḍam vissajjetvā attano
gehameva agamāsi. Tamattham kathento Satthā imā abhisambuddhagāthā
abhāsi—

85. “Madhuvaṇṇam madhurasam, madhugandham visam ahu.
Gumbiyo ghāsamesāno, araṇṇe odahī visam.

86. Madhu iti maññamānā, ye tam visamakhādisum¹.
Tesaṃ tam kaṭukam āsi, maraṇam tenu’pāgamum.

87. Ye ca kho paṭisaṅkhāya, visam tam parivajjayum.
Te āturesu sukhitā, ḍayhamānesu nibbutā.

88. Evameva manussesu, visam kāmā samohitā.
Āmisam bandhanañcetaṃ, maccuveso guhāsayo.

89. Evameva ime kāme, āturā paricārike.
Ye sadā parivajjenti, saṅgam loke upaccagun”ti.

Tattha **gumbiyoti** tasmim vanagumbe vicaraṇena evamladdhanāmo
yakkho. **Ghāsamesānoti** “tam visam khādītva mate khādissāmī”ti evam
attano ghāsam pariyesanto. **Odahīti** tam madhunā samānavañṇagandharasam
visam nikkhipi. **Kaṭukam āsīti** tikhiṇam ahosi. **Maraṇam tenu’pāgamunti**
tena visena te sattā maraṇam upagatā.

Āturesūti visavegena āsannamaraṇesu. **Ḍayhamānesūti** visatejeneva
ḍayhamānesu². **Visam kāmā samohitāti** yathā tasmim vattanimahāmagge
visam samohitam nikkhitam, evam manussesupi ye ete rūpādayo pañca
vatthukāmā tattha tattha samohitā nikkhitā, te “visan”ti veditabbā. **Āmisam
bandhanañcetaṃ** ete pañca kāmaguṇā nāma evam imassa macchabhūtassa
lokassa³ mārabālisikena pakkhitam

1. Visamasāyisum (Sī, Syā)

2. Ḍayhantesu (I, Ka)

3. Imassa lokassa (Sī), imassa maccubhūtassa lāmakassa(I) Imassa maccubhūtassa
lokassa (Syā)

āmisāñceva, bhavābhavato nikkhamituṃ appadānena andu-ādippabhedam
nānappakāram bandhanañca. **Maccuveso**¹ **guhāsayoti** sarīraguhāya
vasanako² maraṇamaccuveso.

Evameva ime kāmeti yathā vattanimahāmagge visaṃ nikkhittam, evam
tattha tattha nikkhitte ime kāme. **Āturāti** ekantamaraṇadhammatāya āturā
āsannamaraṇā paṇḍitamanussā. **Paricāriketi** kilesaparcārike kilesabandhake.
Ye sadā parivajjenti ye vuttappakārā paṇḍitapurisā niccam evarūpe kāme
vajjenti. **Saṅgam loketi** loka saṅganatṭhena “saṅgan”ti laddhanāmam
rāgādibhedam kilesajātam. **Upaccagunti** atītā nāmāti veditabbā,
atikkamantīti vā attho.

Satthā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne
ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā satthavāho ahameva
ahosinti.

Gumbiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Sāliyajātakavaṇṇanā (367)

Yvāyam sāliyachāpotīti idam Satthā Veḷuvane viharanto “āvuso
Devadatto tāsakārakopi bhavituṃ nāsakkhī”ti vacanam ārabha kathesi.
Tadā hi Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa mama tāsakārakopi
bhavituṃ nāsakkhī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto gāmake
kuṭumbikakule nibbattitvā taruṇakāle paṃsukīḷakehi dārakehi saddhim
gāmadvāre nigrodharukkhamūle kīḷati. Tadā eko dubbalavejjo gāme kiñci
alabhitvā nikkhamanto tam ṭhānam patvā ekaṃ sappam viṭapabbhantarena
sīsam nīharitvā niddāyantam disvā “mayā gāme kiñci na laddham, ime
dārake vañcetvā sappena ḍaṃsāpetvā tikicchitvā kiñcideva gaṇhissāmī”ti
cintetvā bodhisattam āha “sace sāliyachāpam passeyyāsī, gaṇheyyāsī”ti.
Āma gaṇheyyanti. Passeso viṭapabbhantare sayitoti.

1. Maccuvaso (Sī, Syā)

2. Vasanato (Sī, Syā)

So tassa sappabhāvaṃ ajānanto rukkhaṃ āruyha taṃ gīvāyaṃ gahetvā
 “sappo”ti ñatvā nivattitum adento suggahitaṃ gahetvā vegena khipi. So
 gantvā vejjassa gīvāyaṃ patito gīvaṃ paliveṭhetvā “kara karā”ti daṃsitvā
 tattheva naṃ pātetvā palāyi. Manussā parivārayim̐su.

Mahāsatto sampattaparisāya dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

90. “Yvāyaṃ sāḷiyachāpoti, kaṇhasappaṃ agāhayi.
 Tena sappena’yam̐ daṭṭho, hato pāpānusāsako.

91. Ahantāramahantāram̐, yo naro hantumicchati.
 Evaṃ so nihato seti, yathāyaṃ puriso hato.

92. Ahantāramaghātentaṃ, yo naro hantumicchati.
 Evaṃ so nihato seti, yathāyaṃ puriso hato.

93. Yathā paṃsumuṭṭhim̐ puriso, paṭivātaṃ paṭikkhipe.
 Tameva so rajo hanti, tathāyaṃ puriso hato.

94. Yo appaduṭṭhassa narassa dussati,
 Suddhassa posassa anaṅgaṇassa.
 Tameva bālaṃ pacceti pāpaṃ,
 Sukhuma rajo paṭivātaṃva khitto”ti.

Tattha **yvāyanti** yo ayaṃ, ayameva vā pāṭho. **Sappena’yanti** so ayaṃ
 tena sappena daṭṭho. **Pāpānusāsakoti** pāpakaṃ anusāsako.

Ahantāranti¹ apaharantaṃ. **Ahantāranti** amārentaṃ. **Setīti** matasayanaṃ
 sayati. **Aghātentaṃ** amārentaṃ. **Suddhassāti** niraparādhassa. **Posassāti**
 sattassa. **Anaṅgaṇassāti** idampi niraparādhabhāvaññeva sandhāya vuttaṃ.
Paccetīti kamma sarikkhakaṃ hutvā pati-eti.

1. Ahanantanti (I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā dubbalavejjo Devadatto ahosi, paṇḍitadārako pana ahameva ahosin”ti.

Sāliyajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Tacasārajātakavaṇṇanā (368)

Amittahatthathagatāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabha kathesi. Tadā hi Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato paññavā upāyakusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gāmake kuṭumbikakule nibbattitvāti sabbam purimajātakaniyāmeneva kathetabbaṃ. Idha pana vejje mate gāmvāsino manussā “manussamārakā”ti te dārake kudaṇḍakehi¹ bandhitvā “rañño dassessāmā”ti Bārāṇasiṃ nayimsu. Bodhisatto antarāmaggeyeva sesadārakānaṃ ovādaṃ adāsi “tumhe mā bhāyatha, rājānaṃ disvāpi abhītā tuṭṭhindriyā bhaveyyātha, rājā amhehi saddhiṃ paṭhamataraṃ kathessati, tato paṭṭhāya ahaṃ jānissāmi”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā tathā karimsu. Rājā te abhīte tuṭṭhindre disvā “ime ‘manussamārakā’ti kudaṇḍakabaddhā ānītā, evarūpaṃ dukkhaṃ pattāpi na bhāyanti, tuṭṭhindriyāyeva, kiṃ nu kho etesaṃ asocanakāraṇaṃ, pucchissāmi ne”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha—

95. “Amittahatthathagatā, tacasārasamappitā.

Pasannamukhavaṇṇā’ttha, kasmā tumhe na socathā”ti.

Tattha **amittahatthathagatā**ti kudaṇḍakehi gīvāyaṃ bandhitvā ānentānaṃ amittānaṃ hatthagatā. **Tacasārasamappitā**ti veḷudaṇḍakehi baddhattā evamāha. **Kasmāti** “evarūpaṃ byasanaṃ pattāpi tumhe kiṃkāraṇā na socathā”ti pucchati.

1. Gaddūlehi (I, Ka)

Tam sutvā bodhisatto sesagāthā abhāsi—

96. “Na socanāya paridevanāya,
Atthova labbho api appakopi.
Socanta’menam dukhitam viditvā,
Paccattikā attamanā bhavanti.

97. Yato ca kho paṇḍito āpadāsu,
Na vedhatī atthavinicchayaññū.
Paccatthikā’ssa¹ dukhitā bhavanti,
Disvā mukham avikāram purāṇam.

98. Jappena mantena subhāsitenā,
Anuppadānena paveṇiyā vā.
Yathā yathā yattha labhetha attham,
Tathā tathā tattha parakkameyya.

99. Yato ca jāneyya alabbhaneyyo,
Mayā va aññena vā esa attho.
Asocamāno adhvāsāyeyya,
Kammam daḷham kinti karomi dānī”ti.

Tattha **atthoti** vuḍḍhi. **Paccatthikā attamanā**ti etaṃ purisaṃ socantaṃ dukkhitaṃ viditvā paccāmittā tuṭṭhacittā honti. Tesaṃ tussanakāraṇaṃ nāma paṇḍitena kātuṃ na vaṭṭatīti dīpeti. **Yatoti** yadā. **Na vedhatī**ti cittutrāsabhayena na kampati. **Atthavinicchayaññū**ti tassa tassa atthassa vinicchayakusalo.

Jappenāti mantaparijappanena. **Mantenā**ti paṇḍitehi saddhim mantaggahaṇena. **Subhāsitenā**ti piyavacanena. **Anuppadānenā**ti lañjadānena. **Paveṇiyā**ti kulavaṃsena. Idaṃ vuttaṃ hoti—mahārāja paṇḍitena nāma āpadāsu uppanāsu na socitabbaṃ na kilamitabbaṃ, imesu pana pañcasu kāraṇesu aññataravasena paccāmittā jinitabbā. Sace hi sakkoti, mantaṃ pariappitvā mukhabandhanaṃ katvāpi te jinitabbā, tathā asakkontena

paṇḍitehi saddhiṃ mantetvā ekaṃ upāyaṃ sallakkhetvā jinitabbā, piyavacanaṃ vattum sakkontena piyaṃ vatvāpi te jinitabbā, tathā asakkontena vinicchayāmaccānaṃ lañjaṃ datvāpi jinitabbā, tathā asakkontena kulavaṃsaṃ kathetvā “mayāṃ asukapaveṇiyā āgatā, tumhākañca amhākañca ekova pubbapuriso”ti evaṃ vijjamānañātikotiṃ ghaṭetvāpi jinitabbā evāti. **Yathā yathāti** etesu pañcasu kāraṇesu yena yena kāraṇena yattha yattha attano vuḍḍhiṃ labheyya. **Tathā tathāti** tena tena kāraṇena tattha tattha parakkameyya, parakkamaṃ katvā paccatthike jineyyāti adhippāyo.

Yato ca jāneyyāti yadā pana jāneyya, mayā vā aññena vā esa attho alabbhaneyyo nānappakārena vāyamitvāpi na sakkā laddhum, tadā paṇḍito puriso asocamāno akilamamāno “mayā pubbe katakammaṃ daḷhaṃ thiraṃ na sakkā paṭibāhitum, idāni kiṃ sakkā kātun”ti adhivāsayeyyāti.

Rājā bodhisattassa dhammakathaṃ sutvā kammaṃ sodhetvā niddosabhāvaṃ ṇatvā kudaṇḍake harāpetvā mahāsattassa mahantaṃ yasaṃ datvā attano atthadhamma-anusāsakaṃ amaccarataṇaṃ akāsi, sesadārakānampi yasaṃ datvā ṭhānantarāni adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā Ānando ahoṣi, dārakā therānuthera, paṇḍitadārako pana ahameva ahoṣin”ti.

Tacasārajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Mittavindakajātakavaṇṇanā (369)

Kyāhaṃ devānamakaranti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhum ārabha kathesi. Vatthu **Mahāmittavindakajātake**¹ āvi bhavissati. Ayaṃ pana Mittavindako samudde khiṭto atriccho hutvā purato gantvā nerayikasattānaṃ paccanaṭṭhānaṃ Ussadanirayaṃ disvā “ekaṃ

1. Khu 5. 201 piṭṭhe.

nagaran”ti saññāya pavisitvā khuracakkam assādesi. Tadā bodhisatto devaputto hutvā Ussadanirayacārikam carati. So tam disvā pucchanto paṭhamam gāthamāha—

100. “Kyāham devānamakaram, kim pāpam pakatam mayā.
Yam me sirasmiṃ ohacca, cakkam bhamati matthake”ti.

Tattha **kyāham devānamakaranti** sāmi devaputta kim nāma aham devānam akarim, kim mam devā pothentīti. **Kim pāpam pakatam mayāti** dukkhamahantatāya vedanāppatto attanā katam pāpam asallakkhento evamāha. **Yam meti** yena pāpena mama sirasmiṃ ohacca ohanitvā idam khuracakkam mama matthake bhamati, tam kim nāmāti.

Tam sutvā bodhisatto dutiyam gāthamāha—

101. “Atikkamma ramaṇakam, sadāmatṭaṇca dūbhakam.
Brahmattaraṇca pāsadam, kenatthena idhāgato”ti.

Tattha **ramaṇakanti** phalikapāsadam. **Sadāmatṭanti** rajatapāsadam. **Dūbhakanti** maṇipāsadam. **Brahmattaraṇca pāsadanti** suvaṇṇapāsadaṇca. **Kenatthenāti** tvaṃ etesu ramaṇakādīsu catasso aṭṭha soḷasa dvattimsāti etā devadhītarō pahāya te pāsāde atikkamitvā kena kāraṇena idha āgatoṭi.

Tato Mittavindako tatiyam gāthamāha—

102. “Ito bahutarā bhogā, atra maññe bhavissare.
Iti etāya saññāya, passa mam byasanam gatan”ti.

Tattha **ito bahutarāti** imesu catūsu pāsādesu bhogehi atirekatarā bhavissanti.

Tato bodhisatto sesagāthā abhāsi—

103. “Catubbi aṭṭhajjhagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa.
Soḷasāhi ca bāttimsa, atriccam cakkamāsado.
Icchāhatassa posassa, cakkam bhamati matthake.

104. Uparivisālā duppūrā, icchā visaṭagāminī.

Ye ca taṃ anugijjhanti, te honti cakkadhārino”ti.

Tattha **uparivisālā**ti Mittavindaka taṇhā nāmesā āseviyamānā uparivisālā hoti patthaṭā, mahāsamuddo viya duppūrā, rūpādīsu ārammaṇesu taṃ taṃ ārammaṇaṃ icchamānāya icchāya patthaṭāya visaṭagāminī, tasmā ye purisā taṃ evarūpaṃ taṇhaṃ anugijjhanti, punappunaṃ giddhā hutvā gaṇhanti. **Te honti cakkadhārinoti** te etaṃ khuracakkaṃ dhārentīti vadati.

Mittavindakaṃ pana kathentameva nipisamānaṃ¹ taṃ khuracakkaṃ bhassi, tena so puna kathetuṃ nāsakkihi. Devaputto attano devaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Mittavindako dubbacabhikkhu ahoṣi, devaputto pana ahameva ahoṣin”ti.

Mittavindakajātakavaṇṇanā navamā.

10. Palāsa-jātakavaṇṇanā (370)

Haṃso palāsa’ mavacāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabha kathesi. Vatthu paññāsajātake āvi bhavissati. Idha pana Satthā bhikkhū āmantetvā “bhikkhave kilesa nāma āsaṅkitabbova, appamattako samānopi nigrodhagaccho viya vināsaṃ pāpeti, porāṇakapaṇḍitāpi āsaṅkitabbaṃ āsaṅkiṃsuyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto suvaṇṇahaṃsayoniyāṃ nibbattitvā vayappatto Cittakūṭapabbate Suvaṇṇaguhāyaṃ vasanto Himavantapadese jātassare sayamjātasālīm khādītva āgacchati. Tassa gamanāgamanamagge mahāpalāsarukkho ahoṣi. So gacchantopi tattha vissamitvā gacchati, āgacchantopi tattha vissamitvā

1. Nippīliyamānaṃ (Sī, Syā), nipimsamānaṃ (I)

āgacchati. Athassa tasmim̄ rukkhe nibbattadevatāya saddhim̄ vissāso ahosi. Aparabhāge ekā sakuṇikā ekasmim̄ nigrodharukkhe nigrodhapakkaṃ khāditvā āgantvā tasmim̄ palāsarukkhe nisīditvā viṭapantare vaccaṃ pātesi. Tattha nigrodhagaccho jāto, so caturaṅgulamattakāle rattāṅkurapalāsatāya sobhati. Haṃsarājā taṃ disvā rukkhadevataṃ āmantetvā “samma palāsa nigrodho nāma yamhi rukkhe jāyati, vaḍḍhanto taṃ nāseti, imassa vaḍḍhituṃ mā dehi, vimānaṃ te nāsessati, paṭikacceva naṃ uddharitvā chaḍḍehi, āsaṅkitabbayuttakaṃ nāma āsaṅkituṃ vaṭṭatī”ti palāsadevatāya saddhim̄ mantento paṭhamam̄ gāthamāha—

105. “Haṃso palāsa’ mavaca, nigrodho samma jāyati.

Aṅkasmim̄ te nisinnova, so te mammāni checchatī”ti.

Paṭhamapādo panettha abhisambuddhena hutvā Sattḥārā vutto. **Palāsanti** palāsadevataṃ. **Sammāti** vayassa. **Aṅkasminti** viṭabhiyaṃ. **So te mammāni checchatī**ti so te aṅke saṃvaḍḍho sapatto viya jīvitaṃ chindissatīti attho. Jīvitasāṅkhārā hi idha “mammāni”ti vuttā.

Taṃ sutvā tassa vacanaṃ agaṇhantī palāsadevatā dutiyaṃ gāthamāha—

106. “Vaḍḍhatā’ meva nigrodho, patiṭṭha’ ssa bhavāmahaṃ.

Yathā pitā ca mātā ca, evaṃ me so bhavissatī”ti.

Tassattho—samma na tvaṃ jānāsi vaḍḍhatameva esa, ahamassa yathā bālakāle puttānaṃ mātāpitaro patiṭṭhā honti, tathā bhavissāmi, yathā pana saṃvaḍḍhā puttā pacchā mahallakakāle mātāpitūnaṃ patiṭṭhā honti, mayhampi pacchā mahallakakāle evameva so patiṭṭho bhavissatīti.

Tato haṃso tatiyaṃ gāthamāha—

107. “Yaṃ tvaṃ aṅkasmim̄ vaḍḍhesi, khīrarukkhaṃ bhayānakaṃ.

Āmanta kho taṃ gacchāma, vuḍḍhi ma’ ssa na ruccatī”ti.

Tattha **yaṃ tvanti** yasmā tvaṃ etaṅca bhayadāyakattena bhayānakaṃ khīrarukkhaṃ sapattaṃ viya aṅke aḍḍhesi. **Āmanta kho tanti** tasmā mayam̄ taṃ

āmantetvā jānāpetvā gacchāma. **Vuḍḍhi massā**ti assa vuḍḍhi mayhaṃ na ruccatīti.

Evañca pana vatvā saṃsarājā pakkhe pasāretvā Cittakūṭapabbatameva gato. Tato paṭṭhāya puna nāgacchi. Aparabhāge nigrodho vaḍḍhi, tasmim ekā rukkhadevatāpi nibbatti. So vaḍḍhanto palāsaṃ bhañji, sākhāhi saddhimyeva devatāya vimānaṃ pati. Sā tasmim kāle haṃsarañño vacanaṃ sallakkhetvā “idaṃ anāgatabhayaṃ disvā haṃsarājā kathesi, ahaṃ panassa vacanaṃ nākāsin”ti paridevamānā catutthaṃ gāthamāha—

108. “Idāni kho maṃ bhāyeti, Mahānerunidassanaṃ.

Haṃsassa anabhiññāya, mahā me bhayamāgatan”ti.

Tattha **idāni kho maṃ bhāyeti**ti ayam nigrodho taruṇakāle tosetvā idāni maṃ bhāyāpeti santāseti. **Mahānerunidassananti** Sinerupabbatasadisam mahantaṃ haṃsarājassa vacanaṃ sutvā ajānitvā taruṇakāleyeva etassa anuddhaṭattā. **Mahā me bhayamāgatanti** idāni mayhaṃ mahantaṃ bhayaṃ āgatanti paridevi.

Nigrodhopi vaḍḍhanto sabbaṃ palāsaṃ bhañjitvā khāṇukamattameva akāsi. Devatāya vimānaṃ sabbaṃ antarādhāyi.

109. “Na tassa vuḍḍhi kusalappasattā,

Yo vaḍḍhamāno ghasate patiṭṭhaṃ.

Tassū’parodhaṃ parisāṅkamāno,

Patārayī mūlavadhāya dhīro”ti—

pañcamā abhisambuddhagāthā.

Tattha **kusalappasattā**ti kusalehi pasatthā. **Ghasateti** khādati, vināsetīti attho. **Patārayī**ti patarati vāyamati. Idaṃ vuttaṃ hoti—bhikkhave yo vaḍḍhamāno attano patiṭṭhaṃ nāseti, tassa vuḍḍhi paṇḍitehi na pasatthā, tassa pana abhantarassa vā bāhirassa vā parissayassa “ito me uparodho bhavissati”ti evaṃ uparodhaṃ vināsaṃ parisāṅkamāno dhīro ñāṇasampanno mūlavadhāya parakkamatīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne pañcasatā bhikkhū arahattaṃ pāpuṃṃsu. Tadā suvaṇṇahaṃso ahameva ahosinti.

Palāsajātakavaṇṇanā dasamā.

Vaṇṇārohavaggo dutiyo.

3. Aḍḍhavagga

1. Dīghītikosalajātakavaṇṇanā (371)

Evambhūtaṃ te rājāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosambake bhaṇḍanakārake ārabba kathesi. Tesañhi Jetavanaṃ āgantvā khamāpanakāle Satthā te āmantetvā “bhikkhave tumhe mayhaṃ orasā mukhato jātā puttā nāma, puttehi ca pitarā dinnam ovādam bhindituṃ na vaṭṭati, tumhe pana mama ovādam na karittha, porāṇakapaṇḍitā attano mātāpitāro ghātetvā rajjam gahetvā ṭhitarepi arañhe hatthapatham¹ āgate mātāpitūhi dinnam ovādam na bhindissāmāti na mārayimsū”ti vatvā atītam āhari.

Imasmim pana jātake dvepi vatthūni **Samghabhedakakkhandhake**² vitthārato āvi bhavissanti. So pana Dīghāvukumāro arañhe attano aṅke nipannaṃ Bārāṇasirājānaṃ cūḷāya gahetvā “idāni mayham mātāpitughātaṃ coram khaṇḍākhaṇḍam³ katvā chindissāmī”ti asim ukkhipanto tasmim khaṇe mātāpitūhi dinnam ovādam saritvā “jīvitam cajantopi tesam ovādam, na bhindissāmi, kevalam imaṃ tajjessāmī”ti cintetvā paṭhamam gāthamāha—

110. “Evambhūtaṃ te rāja, āgatassa vase mama.

Atthi nu koci pariyāyo, yo tam dukkhā pamocayo”ti.

1. Hatthagatam (Ka)

2. Vi 3. 487 piṭṭhe. Samghabhedakajātake (Sī, I)

3. Cuddasa khaṇḍāni (Sī, Syā, I)

Tattha **vase mamā**ti mama vasam āgatassa. **Pariyāyoti** kāraṇam.

Tato rājā dutiyam gāthamāha—

111. “Evambhūta me tāta, āgatassa vase tava.

Natthi no koci pariyāyo, yo mam dukkhā pamocaye”ti.

Tattha **noti** nipātamattaṃ, natthi koci pariyāyo, yo mam etasmā dukkhā pamocayeti attho.

Tato bodhisatto avasesagāthā abhāsi—

112. “Nāññaṃ sucaritaṃ rāja, nāññaṃ rāja subhāsitaṃ.

Tāyate maraṇakāle, evamevi’taraṃ dhanam.

113. Akkocchi mam avadhi mam, ajini mam ahāsi me.

Ye ca taṃ upanayhanti, veram tesam na sammati.

114. Akkocchi mam avadhi mam, ajini mam ahāsi me.

Ye ca taṃ nupanayhanti, veram tesūpasammati.

115. Na hi verena verāni, sammantīdha kudācanaṃ.

Averena ca sammanti, esa dhammo sanantano”ti.

Tattha **nāññaṃ sucaritaṃ**ti nāññaṃ sucaritaṃ, ayameva vā pāṭho, ṭhapetvā sucaritaṃ aññaṃ na passāmīti attho. Idha “sucaritaṃ”tipi “subhāsitaṃ”tipi māṭāpitūhi dinnam ovādamyeva sandhāyāha. **Evamevā**ti niratthakameva. Idam vuttam hoti—mahārāja aññatra ovādānusiṭṭhisankhātā sucaritasubhāsitaṃ maraṇakāle tāyitum rakkhitum samattho nāma añño natthi, yam etaṃ itaram dhanam, tam evameva niratthakameva hoti, tvañhi idāni mayham koṭisatasahassamattampi dhanam dadanto jīvitam na labheyāsi, tasmā veditabbametam “dhanato sucaritasubhāsitaṃ eva uttaritaran”ti.

Sesagāthāsūpi ayam sankhepattho—mahārāja ye purisā “ayam mam akkosi, ayam mam pahari, ayam mam ajini, ayam mama santakam

ahāsī”ti evaṃ veraṃ upanayhanti bandhitvā viya hadaye ṭhapenti, tesāṃ veraṃ na upasammati. Ye ca panetaṃ na upanayhanti hadaye na ṭhapenti, tesāṃ vūpasammati. Verāni hi na kadāci verena sammanti, avereneva pana sammanti. **Esa dhammo sanantanoti** eso porāṇako dhammo cirakālapavatto sabhāvoti.

Evañca pana vatvā bodhisatto “ahaṃ mahārāja tayi na dubbhāmi, tvaṃ pana maṃ mārehi”ti tassa hatthe asimṃ ṭhapesi. Rājāpi “nāhaṃ tayi dubbhāmi”ti sapathaṃ katvā tena saddhimṃ nagaraṃ gantvā taṃ amaccānaṃ dassetvā “ayaṃ bhaṇe Kosalarañño putto Dīghāvukumāro nāma, iminā mayhaṃ jīvitāṃ dinnāṃ, na labbhā imaṃ kiñci kātun”ti vatvā attano dhītaṃ datvā pitu santake rajje patiṭṭhāpesi. Tato paṭṭhāya ubhopi samaggā sammodamānā rajjaṃ kāresuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ, Dīghāvukumāro pana ahameva ahosin”ti.

Dīghītikosalajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Migapotakajātakavaṇṇanā (372)

Agārā paccupetassāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ mahallakaṃ ārabha kathesi. So kirekaṃ dāraṃ pabbājesi. Sāmaṇero taṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahitvā aparabhāge aphāsukena kālamakāsi. Tassa kālakiriyāya mahallako sokābhibhūto mahantena saddena paridevanto vicari. Bhikkhū saññāpetuṃ asakkontā dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko nāma mahallako sāmaṇerassa kālakiriyāya paridevanto vicarati, maraṇassatibhāvanāya paribāhiro eso bhavissati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa etasmimṃ mate paridevanto vicari”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto sakkattaṃ kāresi. Tadā eko Kāsiraṭṭhavāsī brāhmaṇo Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā phalāphalehi yāpesi. So ekadivasaṃ araṇṇe ekam matamātikaṃ migapotakaṃ disvā assamaṃ ānetvā gocaraṃ datvā posesi. Migapotako vaḍḍhanto abhirūpo ahosi sobhaggappatto. Tāpaso taṃ attano puttakaṃ katvā pariharati. Ekadivasaṃ migapotako bahuṃ tiṇaṃ khāditvā ajīrakena kālamakāsi. Tāpaso “putto me mato”ti paridevanto vicarati. Tadā Sakko devarājā lokam pariggaṇhanto taṃ tāpasaṃ disvā “saṃvejessāmi nan”ti āgantvā ākāse ṭhito paṭhamam gāthamāha—

116. “Agārā paccupetassa, anagārassa te sato.

Samaṇassa na taṃ sādhu, yaṃ peta’manusocasi”ti.

Taṃ sutvā tāpaso dutiyaṃ gāthamāha—

117. “Saṃvāseṇa have sakka, manussassa migassa vā.

Hadaye jāyate pemaṃ, na taṃ sakkā asocitun”ti.

Tattha **na taṃ sakkā**ti taṃ manussaṃ vā tiracchānaṃ vā na sakkā asocituṃ, socāmiyevāhanti.

Tato Sakko dve gāthā abhāsi—

118. “Matam marissam rodanti, ye rudanti lapanti ca.

Tasmā tvaṃ isi mā rodi, roditam mogha’ māhu santo.

119. Roditena have brahme, mato peto samuṭṭhahe.

Sabbe saṅgamma rodāma, aññamaññassa ñātake”ti.

Tattha **marissant**ī yo idāni marissati, taṃ. **Lapanti cā**ti vilapanti ca. Idaṃ vuttam hoti—ye loke matañca marissantañca rodanti, te rudanti ceva vilapanti ca, tesam assupacchijjanadivaso¹ nāma natthi. Kim kāraṇā? sadāpi matānañca marissantānañca atthitāya. **Tasmā tvaṃ isi mā rodi.**

1. Assu pacchijja divaso (I), assu paricchijja divaso (Ka)

Kimkāraṇā? **Roditaṃ mogha'māhu santoti**, Buddhādayo pana paṇḍitā roditaṃ “moghan”ti vadanti. **Mato petoti** yo esa mato petoti vuccati, yadi so roditena samuṭṭhaheyya, evaṃ sante kim nikkammā¹ acchāma, sabbeva samāgama aññamaññaṃ nātaka rodāma. Yasmā pana te roditakāraṇā na uṭṭhahanti, tasmā roditassa moghabhāvaṃ sādheti.

Evaṃ Sakkassa kathentassa tāpaso “niratthakaṃ roditan”ti sallakkhetvā Sakkassa thutiṃ karonto tisso gāthā abhāsi—

120. “Ādittam vata maṃ santam, ghatasittamva pāvakaṃ.
Vārinā viya osiñcaṃ, sabbaṃ nibbāpaye daraṃ.

121. Abbahi vata me sallam, ya'māsi hadayassitam.
Yo me sokaparetassa, puttasoḃam apānudi.

122. Soham abbūḥhasallosmi, vītasoko anāvilo.
Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna vāsavā”ti.

Tattha **ya'māsīti** yaṃ me āsi. **Hadayassitanti** hadaye nissitam.
Apānudīti nīhari. **Sakko** tāpasassa ovādaṃ datvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā tāpaso mahallako ahosi, migo sāmaṇero, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Migapotakajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Mūsikajātakavaṇṇanā (373)

Kuḥim gatā kattha gatāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Ajātasattuṃ ārabha katesi. Vatthu heṭṭhā **Thusajātake**² vitthāritameva. Idhāpi Satthā tatheva rājānaṃ sakiṃ puttena saddhiṃ kīḷamānaṃ sakiṃ dhammaṃ suṇantaṃ disvā “taṃ nissāya rañño bhayaṃ uppajjissatī”ti

1. Nikkamma (I), nikkamma (Ka)

2. Khu 5. 112 piṭṭhe.

ñatvā “mahārāja porāṇakarājāno āsaṅkitabbaṃ, āsaṅkitvā attano puttaṃ ‘amhākaṃ dhūmakāle¹ rajjaṃ kāretū’ti ekamante akaṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Takkaṣilāyaṃ brāhmaṇakule nibbattitvā disāpāmoḁkhācariyo ahosi. Tassa santike Bārāṇasiraṅṅo putto Yavakumāro nāma sabbasippāni uggaṇhitvā anuyogaṃ datvā gantukāmo taṃ āpucchi. Ācariyo “puttaṃ nissāya tassa antarāyo bhavissatī”ti aṅgavijjāvasena ñatvā “etaṃassa harissāmi”ti ekaṃ upamaṃ upadhāretuṃ ārabhi. Tadā paṇassa eko asso ahosi, tassa pāde vaṇo uṭṭhahi, taṃ vaṇānurakkhaṇatthaṃ geheyeva kariṃsu. Tassāvidūre eko udapāno atthi. Athekā mūsikā gehā nikkhamitvā assassa pāde vaṇaṃ khādati, asso vāretuṃ na sakkoti. So ekadivaṣaṃ vedanaṃ adhivāsetuṃ asakkoṃto mūsikaṃ khādituṃ āgataṃ pādena paharivā māretvā udapāne pātesī. Assagopakā mūsikaṃ apassantā “aṅṅesu divasesu mūsikā āgantvā vaṇaṃ khādati, idāni na paṅṅāyati, kahaṃ nu kho gatā”ti vadimsu.

Bodhisatto taṃ kāraṇaṃ paccakkhaṃ katvā “aṅṅe ajānantā ‘kahaṃ mūsikā gatā’ti vadanti, mūsikāya pana māretvā udapāne khittabhāvaṃ ahameva jānāmi”ti idameva kāraṇaṃ upamaṃ katvā paṭhamaṃ gāthaṃ bandhitvā rājakumārassa adāsi. So aparaṃ upamaṃ upadhārento tameva assaṃ paruḁhavaṇaṃ nikkhamitvā ekaṃ yavavatthuṃ gantvā “yavaṃ khādissāmi”ti vaticchiddena mukhaṃ pavesentaṃ disvā tameva kāraṇaṃ upamaṃ katvā dutiyaṃ gāthaṃ bandhitvā tassa adāsi. Tatiyagāthaṃ pana attano paṅṅābaleneva bandhitvā tampi tassa datvā “tāta tvaṃ rajje patitṭhāya sāyaṃ nhānapokkharāṇiṃ gacchanto yāva dhurasopānā paṭhamaṃ gāthaṃ sajjhāyanto gaccheyyāsi, tava nivasanaṃ pāsādaṃ pavisanto yāva sopānapādamūlā dutiyaṃ gāthaṃ sajjhāyanto gaccheyyāsi, tato yāva sopānamatthakā tatiyaṃ gāthaṃ sajjhāyanto gaccheyyāsi”ti vatvā pesesi.

1. Matakāle (Ka)

So kumāro gantvā uparājā hutvā pitu accayena rajjam kāresi, tasseko putto jāyi. So soḷasavassakāle rajjalobhena “pitaram māressāmī”ti cintetvā upaṭṭhāke āha “mayham pitā taruṇo, aham etassa dhūmakālam olokeno mahallako bhavissāmi jarājiṇṇo, tādise kāle laddhenapi rajjena ko attho”ti. Te āhamsu “deva na sakkā paccantam gantvā corattam katum, tava pitaram kenaci upāyena māretvā rajjam gaṇhā”ti. So “sādhū”ti antonivesane rañño sāyam nhānapokkharāṇīsamīpam gantvā “ettha nam māressāmī”ti khaggam gahetvā aṭṭhāsi. Rājā sāyam mūsikam nāma dāsīm “gantvā pokkharāṇīpiṭṭhim sodhetvā ehi, nhāyissāmī”ti pesesi. Sā gantvā pokkharāṇīpiṭṭhim sodhentī kumāram passi. Kumāro attano kamma pākātabhāvabhayena tam dvidhā chinditvā pokkharāṇiyam pātesi. Rājā nhāyitum agamāsi. Sesajano “ajjāpi mūsikā dāsī na punāgacchati, kuhiṃ gatā kattha gatā”ti āha. Rājā—

123. “Kuhiṃ gatā kattha gatā, iti lālapatī jano.

Ahameve’ko jānāmi, udapāne mūsikā hatā”ti—

paṭhamam gātham bhaṇanto pokkharāṇītīram agamāsi.

Tattha **kuhiṃ gatā kattha gatā**ti aññamaññavevacanāni. **Iti lālapatī**ti evam vippalapati. Iti ayam gāthā “ajānanto jano mūsikā dāsī kuhiṃ gatāti vippalapati, rājakumārena dvidhā chinditvā mūsikāya pokkharāṇiyam pātītabhāvam ahameva eko jānāmi”ti rañño ajānantasseva imamatham dīpeti.

Kumāro “mayā katakammaṃ mayham pitarā nātan”ti bhīto palāyitvā tamattham upaṭṭhākānam ārocesi. Te sattaṭṭhadivasaccayena puna tam āhamsu “deva sace rājā jāneyya, na tuṅhī bhaveyya, takkagāhena pana tena tam vuttam bhavissati, mārehi nan”ti. So punekadivasam khaggahattho so pānapādamūle thatvā rañño āgamanakāle ito cito ca paharaṇokālam olokesi. Rājā—

124. “Yañcetaṃ iti cīti ca, gadrabhova nivattasi.

Udapāne mūsikam hantvā, yavam bhakkhetumicchasi”ti—

dutiyaṃ gāthaṃ sajjhāyanto agamāsi. Ayampi gāthā “yasmā tvaṃ iti cīti ca ito cito ca paharaṇokāsaṃ olokeno gadrabhova nivattasi, tasmā taṃ jānāmi ‘purimadivase pokkharāṇiyaṃ mūsikaṃ dāsinaṃ hantvā ajja maṃ yavarājānaṃ bhakkhetuṃ māretuṃ icchasi’ti” rañño ajānantasseva imamatthaṃ dīpeti.

Kumāro “diṭṭhomhi pitarā”ti utrasto palāyi. So puna aḍḍhamāsamattaṃ atikkamitvā “rājānaṃ dabbiyā paharivā māressāmi”ti ekaṃ dīghadaṇḍakaṃ dabbipaharaṇaṃ gahetvā olumbitvā aṭṭhāsi. Rājā—

125. “Daharo cā’si dummedha, paṭhamuppattiko susu.

Dīghañcetaṃ samāsajja, na te dassāmi jīvitan”ti—

tatiyaṃ gāthaṃ sajjhāyanto sopānapādamatthakaṃ abhiruhi.

Tattha **paṭhamuppattikoti**¹ paṭhamavayena uppattito upeto, paṭhamavaye ṭhitoti attho. **Susūti** taruṇo. **Dīghanti** dīghadaṇḍakaṃ dabbipaharaṇaṃ. **Samāsajjāti**² gahetvā, olumbitvā ṭhitosīti attho. Ayampi gāthā “dummedha attano vayaṃ paribhuñjituṃ na labhissasi, na te dāni nillajjassa jīvitaṃ dassāmi, māretā khaṇḍākhaṇḍaṃ chinditvā sūleyeva āvuṇāpessāmi”ti rañño ajānantasseva kumāraṃ santajjayamānā imamatthaṃ dīpeti.

So taṃ divasaṃ palāyituṃ asakkonto “jīvitaṃ me dehi devā”ti rañño pādamūle nipajji. Rājā taṃ tajjetvā saṅkhalikāhi bandhāpetvā bandhanāgāre kāretvā setacchattassa heṭṭhā alaṅkatarājāsane nisīditvā “ambhākaṃ ācariyo disāpāmokkho brāhmaṇo imaṃ mayhaṃ antarāyaṃ disvā imā tisso gāthā abhāsī”ti haṭṭhatuṭṭho udānaṃ udānento sesagāthā abhāsī—

126. “Nāntalikkhabhavanena, nāṅaputtapinena vā,

Puttena hi patthayito, silokehi pamocito.

1. Paṭhamuppattitoti (Sī, Syā, I)

2. Samāpajjāti (Syā, Ka)

127. Sabbaṃ suta'madhīyetha, hīnamukkaṭṭhamajjhimaṃ.

Sabbassa atthaṃ jāneyya, na ca sabbaṃ payojaye.

Hoti tādisako kālo, yattha atthāvahaṃ sutan'ti.

Tattha **nāntalikkhabhavanenā**ti antalikkhabhavanam vuccati dibbavimānam, ahaṃ ajja antalikkhabhavanampi na āruḷho, tasmā antalikkhabhavanenāpi ajja maraṇato na pamocitomhi. **Nāṅgaputtapīnena vā**¹ aṅgasarikkhakena vā puttapīnenapi² na pamocito. **Puttena hi patthayitoti** ahaṃ pana attano putteneva ajja māretum patthito. **Silokehi pamocitoti** sohaṃ ācariyena bandhitvā dinnāhi gāthāhi pamocito.

Sutanti pariyattim. **Adhīyethā**ti gaṇheyya sikkheyya.

Hīnamukkaṭṭhamajjhimati hīnam vā hotu uttamaṃ vā majjhimaṃ vā, sabbaṃ adhīyitabbamevāti dīpeti. **Na ca sabbaṃ payojayeti** hīnam mantam vā sippam vā majjhimaṃ vā na payojaye, uttamameva payojayeyyāti attho. **Yattha atthāvahaṃ sutanti** yasmim kāle Mahosadhapaṇḍitassa kumbhakārakammakaraṇam viya yamkiñci sikkhitasippam atthāvahaṃ hoti, tādisopi kālo hotiyevāti attho. Aparabhāge rañño accayena kumāro rajje patiṭṭhāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā disāpāmokkho ācariyo ahameva aho sin'ti.

Mūsikajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Cūḷadhanuggahajātakavaṇṇanā (374)

Sabbaṃ bhaṇḍanti idam Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanam ārabha kathesi. Tena bhikkhunā “purāṇadutiyaikā mam bhante ukkaṇṭhāpeti'ti vutte Satthā “esā bhikkhu itthi na idāneva tuyham anattakārikā, pubbepi te etaṃ nissāya asinā sīsam chinnan'ti vatvā bhikkhūhi yācito atītam āhari.

1. Nāṅgaputtasirena vāti (Sī, Syā, I)

2. Puttenapi (Sī, Syā)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakkattaṃ kāresi. Tadā eko Bārāṇasivāsī brāhmaṇamāṇavo Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā dhanukamme nipphattiṃ patto Cūladhanuggahapaṇḍito nāma ahosi. Athassa ācariyo “ayaṃ mayā sadisaṃ sippaṃ uggaṇhī”ti attano dhītaraṃ adāsi. So taṃ gahetvā “Bārāṇasiṃ gamissāmi”ti maggaṃ paṭipajji. Antarāmagge eko vāraṇo ekaṃ padesaṃ suññamakāsi, taṃ ṭhānaṃ abhiruhituṃ na koci ussaḥi. Cūladhanuggahapaṇḍito manussānaṃ vārentānaññeva bhariyaṃ gahetvā aṭavimukhaṃ abhiruhi. Athassa aṭavimajjhe vāraṇo uṭṭhahi, so taṃ kumbhe sarena vijjhi. Saro vinivijjhivā pacchābhāgena nikkhami. Vāraṇo tattheva pati, Dhanuggahapaṇḍito taṃ ṭhānaṃ khemaṃ katvā purato aññaṃ aṭaviṃ pāpuṇi. Tathāpi paññāsa corā maggaṃ hananti. Tampi so manussehi vāriyamāno abhiruyha tesāṃ corānaṃ mige vadhitvā maggasamīpe maṃsaṃ pacitvā khādantānaṃ thitaṭṭhānaṃ pāpuṇi.

Tadā taṃ corā alaṅkatapaṭiyattāya bhariyāya saddhiṃ āgacchantāṃ disvā “gaṇhissāma nan”ti ussāhaṃ karimsu. Corajeṭṭhako purisalakkhaṇakusalo, so taṃ oloketvāva “uttamapuriso ayan”ti ñatvā ekassapi uṭṭhahituṃ nādāsi. Dhanuggahapaṇḍito “gaccha ‘amhākampi ekaṃ maṃsasūlaṃ dethā’ti vatvā maṃsaṃ āharā”ti tesāṃ santikaṃ bhariyaṃ pesesi. Sā gantvā “ekaṃ kira maṃsasūlaṃ dethā”ti āha. Corajeṭṭhako “anaggho puriso”ti maṃsasūlaṃ dāpesi. Corā “amhehi kira pakkaṃ khāditan”ti apakkamaṃsasūlaṃ adaṃsu. Dhanuggaho attānaṃ sambhāvetvā “mayhaṃ apakkamaṃsasūlaṃ dadanti”ti corānaṃ kujjhi. Corā “kiṃ ayameveko puriso, mayaṃ itthiyo”ti kujjhivā uṭṭhahimsu. Dhanuggaho ekūnapaññāsa jane ekūnapaññāsakaṇḍehi vijjhivā pātesi. Corajeṭṭhakaṃ vijjhituṃ kaṇḍaṃ nāhosi. Tassa kira kaṇḍanāḷiyaṃ samapaṇṇāsayaeva kaṇḍāni. Tesu ekena vāraṇaṃ vijjhi, ekūnapaññāsakaṇḍehi core vijjhivā corajeṭṭhakaṃ pātetvā tassa ure nisinna “sīsamassa chindissāmi”ti bhariyāya hatthato asīṃ āharāpesi. Sā taṅkhaṇaṃñeva corajeṭṭhake lobhaṃ katvā corassa hatthe tharuṃ, sāmikassa hatthe

dhāraṃ¹ ṭhapesi. Coro tharudaṇḍaṃ parāmasitvā asim̄ nīharitvā
Dhanuggahassa sīsaṃ chindī.

So taṃ ghātetvā itthim̄ ādāya gacchanto jātigottaṃ pucchi. Sā
“Takkasilāyaṃ disāpāmokkhācariyassa dhītāmhī”ti āha. Kathaṃ tvaṃ iminā
laddhāti. Mayhaṃ pitā “ayaṃ māyā sadisaṃ katvā sippaṃ sikkhī”ti tussitvā
imassa maṃ adāsi, sāhaṃ tayi sinehaṃ katvā attano kuladattiyāṃ sāmikaṃ
mārāpesinti. Corajetṭhako “kuladattiyāṃ tāvesā sāmikaṃ māresi, aññaṃ
panekaṃ disvā mampi evamevaṃ karissati, imaṃ chaḍḍetuṃ vaṭṭatī”ti
cintetvā gacchanto antarāmagge ekaṃ kunnadiṃ uttānataṃ
taṅkhaṇodakapūraṃ disvā “bhadde imissaṃ nadiyaṃ susumārā kakkhaḷā,
kiṃ karomā”ti āha. Sāmi sabbaṃ ābharaṇabhaṇḍaṃ mama uttarāsaṅgena
bhaṇḍikaṃ katvā paratīraṃ netvā puna āgantvā maṃ gahetvā gacchāti. So
“sādhū”ti sabbaṃ ābharaṇabhaṇḍaṃ ādāya nadiṃ otaritvā tarantoviya
paratīraṃ patvā taṃ chaḍḍetvā pāyāsi. Sā taṃ disvā “sāmi kiṃ maṃ
chaḍḍetvā viya gacchasi, kasmā evaṃ karosi, ehi mampi ādāya gacchā”ti
tena saddhim̄ sallapantī paṭhamāṃ gāthamāha—

128. “Sabbaṃ bhaṇḍaṃ samādāya, pāraṃ tiṇṇosi brāhmaṇa.
Paccāgaccha lahuṃ khippaṃ, mampi tārehi dānito”ti.

Tattha **lahuṃ khippanti** lahuṃ paccāgaccha, khippaṃ mampi tārehi dāni
itoti attho.

Coro taṃ sutvā paratīre ṭhitoyeva dutiyaṃ gāthamāha—

129. “Asanthutaṃ maṃ cirasanthutena,
Nimīni bhotī adhuvaṃ dhuvana.
Mayāpi bhotī nimineyya aññaṃ,
Ito ahaṃ dūratarāṃ gamissan”ti.

sā heṭṭhā vuttatthāyeva.

Coro pana “ito ahaṃ dūratarāṃ gamissaṃ, tiṭṭha tvaṃ”ti vatvā tassā
viravantiyāva ābharaṇabhaṇḍikaṃ ādāya palāto. Tato

sā bālā atricchatāya evarūpaṃ byasanaṃ pattā anāthā hutvā avidūre ekaṃ eḷagalāgumbaṃ upagantvā rodamaṇā nisīdi. Tasmim̄ khaṇe Sakko devarājā lokam̄ olovento taṃ atricchatāhataṃ sāmikā ca jārā¹ ca parihīnam rodamaṇam̄ disvā “etaṃ niggaṇhitvā lajjāpetvā āgamissāmī”ti Mātaliṇca Pañcasikhaṇca ādāya tattha gantvā nadītire ṭhatvā “Mātali tvaṃ maccho bhava, Pañcasikha tvaṃ sakuṇo bhava, ahaṃ pana siṅgālo hutvā mukhena maṃsapiṇḍam̄ gahetvā etissā sammukhaṭṭhānam̄ gamissāmi, tvaṃ mayi tattha gate udakato ullaṅghitvā mama purato pata, athāham̄ mukhena gahitamāmsapiṇḍam̄ chaḍḍetvā maccham̄ gahetuṃ pakkhandissāmi, tasmim̄ khaṇe tvaṃ Pañcasikha taṃ maṃsapiṇḍam̄ gahetvā ākāse uppata, tvaṃ Mātali udake patā”ti āṇāpesi. “Sādhu devā”ti Mātali maccho ahosi, Pañcasikho sakuṇo ahosi. Sakko siṅgālo hutvā maṃsapiṇḍam̄ mukhenādāya tassā sammukhaṭṭhānam̄ agamāsi. Maccho udakā uppatitvā siṅgālassa purato pati. So mukhena gahitamāmsapiṇḍam̄ chaḍḍetvā macchassatthāya pakkhandi. Maccho uppatitvā udake pati, sakuṇo maṃsapiṇḍam̄ gahetvā ākāse uppati, siṅgālo ubhopi alabhitvā eḷagalāgumbaṃ olovento dummukho nisīdi. Sā taṃ disvā “ayaṃ atricchatāhato neva maṃsam̄, na maccham̄ labhī”ti kuṭam̄ bhindantī viya mahāhasitam̄ hati. Taṃ sutvā siṅgālo tatiyaṃ gāthamāha—

130. “Kā’yam̄ eḷagalāgumbe, karoti ahuhāsiyam̄.

Nayīdha naccagītam̄ vā, tālam̄ vā susamāhitam̄.

Anamhikāse susoṇi, kinnu jagghasi sobhane”ti.

Tattha **kā’yanti** kā ayam̄. **Eḷagalāgumbeti** kambojjumbe².

Ahuhāsiyānti dantavidamaṃsakam̄ mahāhasitam̄ vuccati, taṃ kā esā etasmim̄ gumbe karotīti pucchati. **Nayīdha naccagītam̄ vāti**³ imasmim̄ ṭhāne kassaci naccantassa naccam̄ vā gāyantassa gītam̄ vā hatthe susamāhite katvā vādentassa susamāhitam̄ hatthatālam̄ vā natthi, kam̄⁴ disvā tvaṃ haseyyāsīti dīpeti. **Anamhikāleti** rodanakāle. **Susoṇīti** sundarasoṇi. **Kinnu**

1. Corā (Sī, Syā)

2. Eḷagaṇigumbeti gumbopagumbe (Syā), eḷagaṇagumbeti dabbagumbe (Ka)

3. Naccam̄ vā gītam̄ vāti (Sī, Syā, I)

4. Yam̄ (Sī, I)

jagghasīti kena kāraṇena tvaṃ rodituṃ yuttakāle arodamānāva mahāhasitaṃ hasati. **Sobhaneti** taṃ pasamsanto ālapati.

Taṃ sutvā sā catutthaṃ gāthamāha—

131. “Siṅgāla bāla dummedha, appapaññosi jambuka.
Jīno macchañca pesiñca, kapaṇo viya jhāyasi”ti.

Tattha **jīnoti** jānippatto¹ hutvā. **Pesinti** maṃsapesiṃ. **Kapaṇo viya jhāyasīti** saḥassabhaṇḍikaṃ parājito kapaṇo viya jhāyasi socasi cintesi.

Tato siṅgālo pañcamaṃ gāthamāha—

132. “Sudassaṃ vajja maññesaṃ, attano pana duddasaṃ.
Jīnā patiñca jārañca, maññe tvaññeva² jhāyasi”ti.

Tattha **tvaññeva jhāyasīti** pāpadhamme dussīle ahaṃ tāva mama gocaraṃ na labhissāmi, tvaṃ pana atricchatāya hatā taṃmuhuttadiṭṭhake core paṭibaddhacittā hutvā tañca jāraṃ kuladattikañca patiṃ jīnā, maṃ upādāya sataguṇena saḥassaguṇena kapaṇatarā hutvā jhāyasi rodasi paridevasīti lajjāpetvā vippakāraṃ pāpento mahāsatto evamāha.

Sā tassa vacanaṃ sutvā gāthamāha—

133. “Evametaṃ migarāja, yathā bhāsasi jambuka.
Sā nūnāhaṃ ito gantvā, bhattu hessaṃ vasānugā”ti.

Tattha **nūnāti** ekaṃsatthe nipāto. Sā ahaṃ ito gantvā puna aññaṃ bhattāraṃ labhitvā ekaṃseneva tassa bhattu vasānugā vasavattinī bhavissāmīti.

Athassā anācārāya dussīlāya vacanaṃ sutvā Sakko devarājā osānagāthamāha—

134. “Yo hare mattikaṃ thālaṃ, kaṃsathālampi so hare.
Kataṃyeva tayā pāpaṃ, punapevaṃ karissasī”ti.

1. Jīnappatto (Ka)

2. Mampi tvaññeva (Sī, Syā), tvampi maññeva (I)

Tassattho—anācāre kiṃ kathesi, yo mattikaṃ thālaṃ harati, suvaṇṇathālarajatathālādippabhedam kamsathālampi so harateva, idaṅca tayā pāpaṃ katameva, na sakkā tava saddhātum¹, sā tvaṃ punapi evaṃ karissasiyevāti. Evaṃ so taṃ lajjāpetvā vippakāraṃ pāpetvā sakatthānameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiṃhale patiṭṭhahi. Tadā Dhanuggaho ukkaṅṭhitabhikkhu ahoṣi, sā itthi purāṇadutiyyikā, Sakko devarājā pana ahameva ahoṣinti.

Cūḷadhanuggahajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Kapotajātakavaṇṇanā (375)

Idāni khomhīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhum ārabha kathesi. Lolavatthu anekaso vitthāritameva. Taṃ pana Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu lolo”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “na kho bhikkhu idāneva, pubbepi tvaṃ lolosi, lolatāya pana jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto pārāvataṃyoniyaṃ nibbattitvā Bārāṇasiseṭṭhino mahānase nīlapacchiyaṃ vasati. Atheke kāko macchamaṃsaluddho tena saddhiṃ mettiṃ katvā tattheva vasi. So ekadivasaṃ bahuṃ macchamaṃsaṃ disvā “imaṃ khādissāmi”ti nitthunanto² nīlapacchiyaṃyeva nipajjitvā pārāvateṇa “ehi samma gocaraṃya gamissāma”ti vuccamānopi “ajjirakena nipannomhi, gaccha tvaṃ”ti vatvā tasmīṃ gate “gato me paccāmittakaṅṭako, idāni yathārucci macchamaṃsaṃ khādissāmi”ti cintento paṭhamam gāthamāha—

1. Sandhāretum (I), suddhātum (Syā)

2. Tintiṇāyanto (I)

135. “Idāni khomhi sukhito arogo.
Nikkaṇṭako nippatito kapoto.
Kāhāmi dānī hadayassa tuṭṭhim,
Tathā hi maṃ maṃsasākāṃ baletī”ti.

Tattha **nippatitoti** niggato. **Kapototi** pārāvato. **Kāhāmi dānīti** karissāmi dāni. **Tathā hi maṃ maṃsasākāṃ baletīti** tathā hi maṃsañca avasesaṃ sākañca mayhaṃ balaṃ karoti, uṭṭhehi khādāti vadamānaṃ viya ussāhaṃ mamaṃ karotīti attho.

So bhattakārake macchamaṃsaṃ pacitvā mahānasā nikkhamma sarīrato sedaṃ pavāhente pacchito nikkhamitvā rasakaroṭiyam nilīyitvā “kiri kirī”ti saddamakāsi. Bhattakārako vegenāgantvā kākaṃ gahetvā sabbapattāni luñcitvā allasiṅgīveraṇca siddhatthake ca pisitvā lasuṇaṃ pūtitakkena madditvā sakalasarīraṃ makkhetvā ekaṃ kaṭhalaṃ ghaṃsitvā vijjhivā suttakena tassa gīvāyaṃ bandhitvā nīlapacchiyāmyeva taṃ pakkhipitvā agamāsi. Pārāvato āgantvā taṃ disvā “kā esā balākā mama saḥāyassa pacchiyāṃ nipannā, caṇḍā hi so āgantvā ghāteyyāpi nan”ti parihāsaṃ karonto dutiyaṃ gāthamāha—

136. “Kā’yaṃ balākā sikhinī, corī laṅghipitāmahā.
Oraṃ balāke āgaccha, caṇḍo me vāyaso sakhā”ti.

sā heṭṭhā¹ vuttatthāyeva.

Taṃ sutvā kāko tatiyaṃ gāthamāha—

136. “Alaṃ hi te jagghitāye, mamaṃ disvāna edisaṃ.
Vilūnaṃ sūdaputtana, piṭṭhamaṇḍena² makkhitaṃ”ti.

Tattha **alanti** paṭisedhatthe nipāto. **Jagghitāyeti** hasitum³. Idaṃ vuttaṃ hoti—idāni maṃ edisaṃ evaṃ dukkhappattaṃ disvā tava alaṃ hasitum, mā edise kāle parihāsakeḷim karohīti.

1. Jātaka-Ṭṭha 2. 327 piṭṭhe.

2. Piṭṭhimaddena (Sī, I), piṭṭhamaṇḍhena (Syā)

3. Hasitvā (Sī, I), hāsitvā (Syā)

So parihāsakeḷim karonto va puna catuttham gāthamāha—

138. “Sunhāto suvilittosi, annapānena tappito.

Kaṇṭhe ca te veḷuriyo, agamā nu kajaṅgalan”ti.

Tattha **kaṇṭhe ca te veḷuriyoti** ayam te veḷuriyamaṇipi kaṇṭhe piḷandho, tvam ettakam kalam amhakarim etam na dassesiti kapalam sandhāyevamāha. **Kajaṅgalanti** idha Bārāṇasīyeva “kajaṅgalā”ti adhippetā. Ito nikkhamitvā kacci antonagaram gatositi pucchati.

Tato kāko pañcamam gāthamāha—

139. “Mā te mitto amitto vā, agamāsi kajaṅgalam.

Piñchāni tattha lāyitvā, kaṇṭhe bandhanti vaṭṭanan”ti.

Tattha **piñchānīti** pattāni. **Tattha lāyitvāti** tasmim Bārāṇasinagare luñcitvā. **Vaṭṭananti** kaṭhalikam.

Tam sutvā pārāvato osānagāthamāha—

140. “Punapā’pajjasī samma, sīlam hi tava tādīsam.

Na hi mānusakā bhogā, subhuñjā honti pakkhinā”ti.

Tattha **punapā’pajjasīti** punapi evarūpam āpajjissasi. Evarūpañhi te sīlanti.

Iti nam so ovaditvā tattha avasitvā pakkhe pasāretvā aññattha agamāsi. Kākopi tattheva jīvitakkhayam pāpuṇi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā kāko lolabhikkhu ahoṣi, kapoto pana ahameva ahoṣinti.

Kapotajātakavaṇṇanā pañcamā.

Aḍḍhavaggo tatiyo.

Jātakuddānam

Maṇikuṇḍala Sujātā, Venasākhañca Oragam.
Ghaṭam Koraṇḍi Laṭuki, Dhammapālam Migam tathā.
Suyonandī Vaṇṇāroha, Silam Hirī Khajjopanam.
Ahi Gumbiya Sāḷiyam, Tacasāram Mittavindam.
Palāsañceva Dīghiti, Migapotaka Mūsikam.
Dhanuggaho Kapotañca, jātakā pañcavīsati.

Pañcakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chakkanipāta

1. Avāriyavagga

1. Avāriyajātakavaṇṇanā (376)

Māsu kujjha bhūmipatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ titthanāvikaṃ ārabha kathesi. So kira bālo ahosi aññāṇo, neva so Buddhādīnaṃ ratanānaṃ, na aññesaṃ puggalānaṃ guṇaṃ jānāti, caṇḍo pharuso sāhasiko. Atheko jānapado bhikkhu “Buddhupaṭṭhānaṃ karissāmi”ti āgacchanto sāyaṃ Aciravatītitthaṃ patvā taṃ evamāha “upāsaka paratīraṃ gamissāmi, nāvaṃ me dehi”ti. Bhante idāni akālo, ekasmiṃ ṭhāne vasassūti. Upāsaka idha kuhiṃ vasissāmi, maṃ gaṇhitvā gacchāti. So kujjhitvā “ehi re samaṇa, vahāmi”ti therāṃ nāvaṃ āropetvā ujukaṃ agantvā heṭṭhā nāvaṃ netvā ulloḷaṃ katvā tassa pattacīvaraṃ temetvā kilametvā tīraṃ patvā andhakāavelāyaṃ uyyojesi. Atha so vihāraṃ gantvā taṃ divasaṃ Buddhupaṭṭhānassa okāsaṃ alabhitvā punadivase Satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā Satthārā katapaṭisaṅhāro “kadā āgatosī”ti vutte “hiyyo bhante”ti vatvā “atha kasmā ajja Buddhupaṭṭhānaṃ āgatosī”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Taṃ sutvā Satthā “na kho bhikkhu idāneva, pubbepesa caṇḍo pharuso sāhasiko, idāni pana tena tvaṃ kilamito, pubbepesa paṇḍite kilamesī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā dīghamaddhānaṃ Himavante phalāphalena yāpetvā loṇambilasevanatthāya Bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase nagaraṃ bhikkhāya pāvīsi. Atha naṃ rājaṅgaṇappattaṃ rājā disvā tassa iriyāpathe pasīditvā antepuraṃ ānetvā bhojetvā paṭiññaṃ

gahetvā rājuyyāne vasāpesi, devasikaṃ upaṭṭhānaṃ agamāsi. Tamenam bodhisatto “raññā nāma mahārāja cattāri agatigamanāni vajjetvā appamattena khantimettānuddayasampanna hutvā dhammena rajjam kāretabban”ti vatvā devasikaṃ ovdanto—

1. “Māsu kujjha bhūmipati, māsu kujjha rathesabha.
Kuddham appaṭṭikujjhanto, rājā raṭṭhassa pūjito.
2. Gāme vā yadi vā’raññe, ninne vā yadi vā thale.
Sabbattha anusāsāmi, māsu kujjha rathesabhā”ti.

Dve gāthā abhāsi.

Tattha **raṭṭhassa pūjito** evarūpo rājā raṭṭhassa pūjanīyo hotīti attho. **Sabbattha anusāsāmī**ti etesu gāmādīsu yattha katthaci vasantopāham mahārāja imāya eva anusīṭṭhiyā tamanusāsāmi, etesu vā gāmādīsu yattha katthaci ekasmimpi ekasattepi anusāsāmi. **Māsu kujjha rathesabhā**ti evamevāham tam anusāsāmi, raññā nāma kujjhitum na vaṭṭati. Kimkāraṇā? Rājāno nāma vācāvudhā, tesam kuddhānaṃ vacanamatteneva bahū jīvitakkhayaṃ pāpuṇāntīti.

Evam bodhisatto rañño āgatāgatadivase imā dve gāthā abhāsi. Rājā anusīṭṭhiyā pasannacitto mahāsattassa satasahassuṭṭhānakaṃ ekaṃ gāmavaram adāsi, bodhisatto paṭikkhipi. Iti so tattheva dvādasasamvaccharam vasitvā “aticiram nivutthomhi, janapadacārikaṃ tāva caritvā āgamissāmi”ti rañño akathetvāva uyyānapālam āmantetvā “tāta ukkaṇṭhitarūposmi, janapadam caritvā āgamissāmi, tvam rañño katheyyāsī”ti vatvā pakkanto Gaṅgāya nāvātitham pāpuṇi. Tattha Avāriyapitā nāma nāviko ahoṣi. So bālo neva guṇavantānaṃ guṇam jānāti, na attano āyāpāyam jānāti, so Gaṅgam taritukāmaṃ janam paṭhamam tāretvā pacchā vetanam yācati, vetanam adentehi saddhim kalaham karonto akkosappahāreyeva bahū labhati, appam lābham, evarūpo andhabālo. Tam sandhāya¹ Satthā abhisambuddho hutvā tatiyam gāthamāha—

1. Evarūpaṃ andhabālam tam sandhāya (Sī, Syā)

3. “Avāriyapitā nāma, ahu Gaṅgāya nāviko.

Pubbe janaṃ tāretvāna, pacchā yācati vetanaṃ.

Tenassa bhaṇḍanaṃ hoti, na ca bhogehi vaḍḍhatī”ti.

Tattha **Avāriyapitā nāmāti** Avāriyā nāma tassa dhītā, tassā vasena Avāriyapitā nāma jāto. **Tenassa bhaṇḍananti** tena kāraṇena, tena vā pacchā yāciyamānena janena saddhiṃ tassa bhaṇḍanaṃ hoti.

Bodhisatto taṃ nāvikaṃ upasaṅkamitvā “āvuso paratīraṃ maṃ nehī”ti āha. Taṃ sutvā so āha “samaṇa kiṃ me nāvāvetanaṃ dassasī”ti. Āvuso ahaṃ bhogavaḍḍhiṃ atthavaḍḍhiṃ dhammavaḍḍhiṃ nāma te kathessāmīti. Taṃ sutvā nāviko “dhuvaṃ esa mayhaṃ kiñci dassatī”ti taṃ paratīraṃ netvā “dehi me nāvāya vetanaṃ”ti āha. So tassa “sādhu āvuso”ti paṭhamāṃ bhogavaḍḍhiṃ kathento—

4. “Atiṇṇaṃyeva yācassu, apāraṃ tāta nāvika.

Añño hi tiṇṇassa mano, añño hoti pāresino”ti—

gāthamāha.

Tattha **apāranti** tāta nāvika paratīraṃ atiṇṇameva janaṃ orimatīre ṭhitaññeva vetanaṃ yācassu, tato laddhañca gahetvā guttaṭṭhāne ṭhapetvā pacchā manusse paratīraṃ neyyāsī, evaṃ te bhogavaḍḍhi bhavissati. **Añño hi tiṇṇassa manoti** tāta nāvika paratīraṃ gatassa añño mano bhavati, adatvāva gantukāmo hoti. Yo panesa pāresī nāma paratīraṃ¹ esati, paratīraṃ gantukāmo hoti, so atirekampi datvā gantukāmo hoti, iti pāresino añño mano hoti, tasmā tvaṃ atiṇṇameva yāceyyāsī, ayaṃ tāva te bhogānaṃ vaḍḍhi nāmāti.

Taṃ sutvā nāviko cintesi “ayaṃ tāva me ovādo bhavissati, idāni panesa aññaṃ kiñci mayhaṃ dassatī”ti. Atha naṃ bodhisatto “ayaṃ tāva te āvuso bhogavaḍḍhi, idāni atthadhammavaḍḍhiṃ suṇāhī”ti vatvā ovadanto—

1. Taresī nāma taram (Sī), paratīresī nāma tīraṃ (Syā)

5. “Gāme vā yadi vā’raññe, ninne vā yadi vā thale.

Sabbattha anusāsāmi, māsu kujjhittha nāvikā”ti—

gāthamāha.

Itissa imāya gāthāya atthadhammavaḍḍhim kathetvā “ayaṃ te atthavaḍḍhi ca dhammavaḍḍhi cā”ti āha. So pana dandhapuriso¹ taṃ ovādaṃ na kiñci maññamāno “idaṃ samaṇa tayā mayhaṃ dinnam nāvāvetanan”ti āha. Āmāvusoti. Mayhaṃ iminā kammaṃ natthi, aññaṃ me dehīti. Āvuso idaṃ ṭhapetvā mayhaṃ aññaṃ natthīti. “Atha tvaṃ kasmā mama nāvaṃ āruḷhosi”ti tāpasam Gaṅgātīre pātetvā ure nisīditvā mukhamevassa pothesi.

Satthā “iti so bhikkhave tāpaso yaṃ ovādaṃ datvā rañño santikā gāmvaram labhi, tameva ovādaṃ andhabālassa nāvikassa kathetvā mukhapothanam pāpuṇi, tasmā ovādaṃ dentena yuttajanasseva dātabbo, na ayuttajanasā”ti vatvā abhisambuddho hutvā tadanantaram gāthamāha—

6. “Yāyevā’nusāsaniyā, rājā gāmvaram adā.

Tāyevā’nusāsaniyā, nāviko paharī mukhan”ti.

Tassa taṃ paharantasseva bhariyā bhattam gahetvā āgatā pāpapurisaṃ² disvā “sāmi ayaṃ tāpaso nāma rājakulūpako, mā paharī”ti āha. So kujjhitvā “tvaṃ me imaṃ kūṭatāpasam paharituṃ na desi”ti uṭṭhāya taṃ paharivā pātesī. Atha bhattapāti pativā bhijji, tassā ca pana garugabbhāya gabbho bhūmiyam pati. Atha naṃ manussā samparivāretvā “purisaghātakacoro”ti gahetvā bandhitvā rañño dassesum. Rājā vinicchinitvā tassa rājānam kāresi. Satthā abhisambuddho hutvā tamattham pakāsento osānagāthamāha—

7. “Bhattam bhinnam hatā bhariyā, gabbho ca patito chamā.

Migova jātarūpena, na tena’ttham abandhi sū”ti.

1. Duṭṭhapuriso (Sī, Syā)

2. Tāpasam (Sī)

Tattha **bhattarū bhinnanti** bhattapāti bhinnā. **Hatāti** pahatā. **Chamāti** bhūmiyaṃ. **Migova jātārūpenāti** yathā migo suvaṇṇaṃ vā hiraṇṇaṃ vā muttāmaṇi-ādīni vā madditvā gacchantopi attharivā nipajjantopi tena jātārūpena attano attharū vaḍḍhetuṃ nibbattetuṃ nasakkoti, evameva so andhabālo paṇḍitehi dinnarū ovādarū sutvāpi attano attharū vaḍḍhetuṃ nibbattetuṃ nāsakkhīti vuttarū hoti. **Abandhi sūti** ettha abandhi soti evamattho daṭṭhabbo. Sa-o-iti imesarū padānarū hi sūti sandhi hoti.

Satthā imarū dhammadesanarū āharitvā saccāni pakāsetvā jātakarū samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpatti-phale patiṭṭhati. Tadā nāviko idāni nāvikova ahosi rājā Ānando, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Avāriyajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Setaketujātakavaṇṇanā (377)

Mā tāta kujjhi na hi sādhu kodhoti idarū Satthā Jetavane viharanto kuhakabhikkhurū ārabba kathesi, paccuppannavatthu **Uddārajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyarū Brahmadaṭṭe rajjarū kārente bodhisatto bārāṇasiyarū disāpāmomkko ācariyo hutvā pañcasate māṇave mante vācesi. Tesarū jetṭhako Setaketu nāma udiccabrāhmaṇakule nibbattamāṇavo, tassa jātirū nissāya mahanto māno ahosi. So ekadivasarū aññehi māṇavehi saddhirū nagarā nikkhamanto nagararū pavisarū ekarū caṇḍālarū disvā “kosi tvan”ti pucchitvā “caṇḍālohamasmī”ti vutte tassa sarīrarū paharivā āgatavatassa attano sarīre phusanabhayena “nassa caṇḍāla kālakarūṇi, adhovātarū yāhī”ti vatvā vegena tassa uparivātarū agamāsī. Caṇḍālo sīghatarū gantvā tassa uparivāte aṭṭhāsī. Atha narū so “nassa kālakarūṇi”ti suṭṭhutarū akkosi paribhāsī. Tarū sutvā caṇḍālo “tvārū kosī”ti pucchi.

1. Khu 5. 283 piṭṭhe.

Brāhmaṇamāṇavohamasmīti. Brāhmaṇo hotu, mayā pana puṭṭhapañham kathetuṃ sakkhissasīti. Āma sakkhissāmīti. Sace na sakkosi, pādantarena taṃ gamemīti. So attānaṃ takketvā “gamehī”ti āha.

Caṇḍālaputto tassa katham parisam gāhāpetvā “māṇava disā nāma katarā”ti pañham pucchi. Disā nāma puratthimādayo catasso disāti. Caṇḍālo “nāham taṃ etaṃ disaṃ pucchāmi, tvaṃ ettakampi ajānanto mama sarīre pahaṭavātaṃ jigucchasi”ti taṃ khandhaṭṭhike gahetvā onametvā attano pādantarena gamesi. Māṇavā taṃ pavattim ācariyassa ācikkhimsu. Taṃ sutvā ācariyo “saccam kira tāta setaketu caṇḍālenāsi¹ pādantarena gamito”ti². Āma ācariya so maṃ caṇḍāladāsiputto “disāmattampi na jānāsī”ti attano pādantarena gamesi, idāni disvā kattabbaṃ assa jānissāmīti kuddho caṇḍālaputtaṃ akkosi paribhāsi. Atha naṃ ācariyo “tāta Setaketu mā tassa kujjhi, paṇḍito caṇḍāladāsiputto, na so taṃ etaṃ disaṃ pucchati, aññam disaṃ pucchi, tayā pana diṭṭhasutaviññātato adiṭṭhāsutaviññātameva bahutaran”ti ovdanto dve gāthā abhāsi—

8. “Mā tāta kujjhi na hi sādhu kodho,
Bahumpi te adiṭṭhamassutañca.
Mātā pitā disatā setaketu,
Ācariyamāhu disataṃ pasatthā.

9. Agārino annadapānavatthadā,
Avhāyikā tampi disaṃ vadanti.
Esā disā paramā setaketu,
Yaṃ patvā dukkhī sukhino bhavantī”ti.

Tattha **na hi sādhu kodhoti** kodho nāma uppajjamāno subhāsitaḍubbhāsitaṃ atthānattham hitāhitaṃ jānituṃ na detīti na sādhu na laddhako³. **Bahumpi te adiṭṭhanti** tayā cakkhunā adiṭṭham sotena ca assutameva bahutaraṃ. **Disatāti** disā. Mātāpitaro puttānaṃ

1. Caṇḍālenāpi (Ka)

2. Gamitoti pucchi (?)

3. Na hi sādhu kodho (Sī), na hi sādhu (Syā)

purimataram uppannattā puratthimadisā nāma jātāti vadati. **Ācariyamāhu disaṃ pasatthā**ti ācariyā pana dakkhiṇeyyattā disaṃ pasatthā dakkhiṇā disāti Buddhādayo ariyā āhu kathenti dīpenti.

Agārinoti gahaṭṭhā. **Annadapānavatthadā**ti annadā pānadā vatthadā ca. **Avhāyikā**ti “etha deyyadhammaṃ paṭiggaṇhathā”ti pakkosanakā. **Tampi disaṃ vadantī**ti tampi Buddhādayo ariyā ekaṃ disaṃ vadanti. Iminā catupaccayadāyakā gahaṭṭhā paccaye apadisitvā¹ dhammikasamaṇabrāhmaṇehi upagantabbattā ekā disā nāmāti dīpeti. Aparonayo—ye ete agāriṇo annapānavatthadā, tesam chakāmasaggasampattidāyakaṭṭhena² uparūpari avhāyanato ye avhāyikā dhammikasamaṇabrāhmaṇā, tampi disaṃ vadanti, Buddhādayo ariyā uparimadisam nāma vadantīti dīpeti. Vuttampi cetam—

“Mātā pitā disā pubbā, ācariyā dakkhiṇā disā.

Puttadārā disā pacchā, mittāmaccā ca uttarā.

Dāsakammakarā heṭṭhā, uddham samaṇabrāhmaṇā.

Etā disā manasseyya, alamatto kule gihī”ti³.

Esā disāti idaṃ pana nibbānaṃ sandhāya vuttam. Jāti-ādinā hi nānappakārena dukkhena dukkhitā sattā yaṃ patvā niddukkhā sukhino bhavanti, esā eva ca sattehi agatapubbā disā nāma. Teneva ca nibbānaṃ “paramā”ti āha. Vuttampi cetam—

“Samatittikaṃ anavasesakaṃ,

Telapattam yathā parihareyya.

Evam sacittamanurakkhe,

Patthayāno disaṃ agatapubban”ti⁴.

Evam mahāsatto māṇavassa disā kathesi. So pana “caṇḍālenamhi pādantarena gamito”ti tasmim ṭhāne avasitvā Takkasilaṃ

1. Paccayehi avhāyitvā (Ka)

2. Chakāmamaggasampattidāyakaṭṭhena (I)

3. Dī 3. 156 piṭṭhe.

4. Khu 5. 22 piṭṭhe.

gantvā disāpāmokkhācariyassa santike sabbasippāni uggaṇhitvā ācariyena anuññāto Takkasilato nikkhamitvā sabbasamayasippam sikkhanto vicari. So ekam paccantagāmaṃ patvā taṃ nissāya vasante¹ pañcasate tāpase disvā tesam santike pabbajitvā yaṃ te jānanti sippamantacaraṇam, taṃ uggaṇhitvā gaṇasatthā hutvā tehi parivārito Bārāṇasim gantvā punadivase bhikkham caranto rājaṅgaṇam agamāsi. Rājā tāpasānam iriyāpathe pasīditvā antonivesane bhojetvā te attano uyyāne vasāpesi. So ekadivasam tāpase parivisitvā “ajja sāyanhe uyyānam gantvā ayye vandissāmī”ti āha.

Setaketu uyyānam gantvā tāpase sannipātetvā “mārisā ajja rājā āgamissati, rājāno ca nāma sakim ārādhetvā yāvatāyukam sukham jīvitum sakkā, ajja ekacce vaggulivatam caratha, ekacce kaṇṭakaseyyam kappetha, ekacce pañcātapaṃ tappetha, ekacce ukkuṭikappadhānamanuyuñjatha, ekacce udakoroḥaṇakammaṃ karotha, ekacce mante sajjhāyathā”ti vicāretvā sayam paṇṇasāladvāre apassayapīṭhake nisīditvā pañcavaṇṇaraṅgasamujjalavāsanaṃ ekam potthakam vicitravaṇṇe ādhārake ṭhapetvā susikkhitehi catūhi pañcahi māṇavehi pucchite pucchite pañhe² kathesi. Tasmim khaṇe rājā āgantvā te micchātapaṃ karonte disvā tuṭṭho setaketum upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisinno purohitena saddhim sallapanto tatiyaṃ gāthamāha—

10. “Kharājīnā jaṭilā paṅkadantā,
Dummakkharūpā ye’me jappanti mante.
Kacci nu te mānusake payoge,
Idam vidū parimuttā apāyā”ti.

Tattha **kharājīnā**ti sakhurehi ajinacammehi samannāgatā. **Paṅkadantā**ti dantakaṭṭhassa akhādanena malaggahitadantā. **Dummakkharūpā**ti³ anañjitāmaṇḍitalūkhanivāsanapārūpanā mālāgandhavilepanavajjitā, kiliṭṭharūpāti vuttam hoti. **Ye’me jappantī**ti ye ime mante sajjhāyanti. **Mānusake payogeti** manussehi kattabbapayoge ṭhitā. **Idam vidū parimuttā apāyā**ti

1. Vasanto (Sī, Syā)

2. Atthe (Ka)

3. Dumukkharūpāti (Sī, Syā), dummukkharūpāti (I)

imasmiṃ payoge ṭhatvā imaṃ lokaṃ viditvā pākaṭaṃ katvā “kacci ete isayo catūhi apāyehi muttā”ti pucchati.

Taṃ sutvā purohito catutthaṃ gāthamāha—

11. “Pāpāni kammāni karitva rāja,
Bahussuto ce na careyya dhammaṃ.
Sahassavedopi nataṃpaṭicca,
Dukkhā pamuñce caraṇaṃ apatvā”ti.

Tattha **karitvā**ti katvā. **Caraṇanti** saha sīlena aṭṭha samāpattiyo. Idaṃ vuttaṃ hoti. Mahārāja ‘aham bahussutomhī’ti sahassa vedopi ce tividhaṃ sucaritadhammaṃ na careyya, pāpāneva kareyya, so tāni pāpāni kammāni katvā taṃ bāhusaccaṃ paṭicca sīlasamāpattisaṅkhātāṃ caraṇaṃ appatvā dukkhā na pamuñce, apāyadukkhato na muccatevāti.

Taṃ sutvā rājā tāpasesu pasādaṃ hari. Tato setaketu cintesi “imassa rañño tāpasesu pasādo udapādi, taṃ panesa purohito vāsiyā paharivā viya chindi, mayā etena saddhiṃ kathetuṃ vaṭṭati”ti. So tena saddhiṃ kathento pañcamaṃ gāthamāha—

12. “Sahassavedopi na taṃ paṭicca,
Dukkhā pamuñce caraṇaṃ apatvā.
Maññāmi vedā aphaḷā bhavanti.
Sasaṃyamaṃ caraṇameva saccan”ti.

Tassatto—sace sahassavedopi taṃ bāhusaccaṃ paṭicca caraṇaṃ appatvā attānaṃ dukkhāna pamuñce, evaṃ sante aham maññāmi “tayo vedā aphaḷā honti, sasīlaṃ samāpatticaraṇameva¹ saccan hotī”ti.

Taṃ sutvā purohito chaṭṭhaṃ gāthamāha—

13. “Na heva vedā aphaḷā bhavanti,
Sasaṃyamaṃ caraṇameva saccan.
Kittiṃ hi pappoti adhicca vede,
Santiṃ puṇeti caraṇena danto”ti.

1. Aṭṭhasamāpattiṃ paṭicca caraṇaññeva (Sī, Syā), aṭṭhasamāpatticaraṇamekaṃ (I)

Tassatto—tayo vedā aṭṭhā na bhavanti, sasaṃyamaṃ caraṇameva saccaṃ seyyaṃ uttamaṃ pavaraṃ na heva hoti. Kim kāraṇā? **Kittim hi pappoti adhicca vedeti** tayo vede adhicca diṭṭhadhamme kittimattaṃ yasaṃmattaṃ lābhamattaṃ labhati, ito paraṃ aññaṃ natthi, tasmā na te aṭṭhā. **Santim puṇeti¹ caraṇena dantoti** sīle patiṭṭhāya samāpattiyo nibbattetvā samāpattipadaṭṭhānaṃ vipassanaṃ vaḍḍhento accantaṃ santaṃ nibbānaṃ nāma taṃ eti pāpuṇāti².

Iti purohito Setaketuno vādaṃ bhinditvā te sabbe gihī kāretvā phalākāvudhāni gāhāpetvā mahantatarake³ katvā rañño upaṭṭhāke kāresi. Ayaṃ kira mahantatarakānaṃ⁴ vaṃso.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Setaketu kuhakabhikkhu ahosi, caṇḍālo Sāriputto, rājā Ānando, purohito pana ahameva ahosin”ti.

Setaketujātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Darīmukhajātakavaṇṇanā (378)

Paṅko ca kāmāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mahābhinnikkhamaṇaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā kathitameva.

Atīte Rājagahanagare Magadharājā nāma rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto tassa aggamaḥesiyā kucchimhi nibbatti, Brahmaḍattakumārotissa nāmaṃ akāmsu. Tassa jātadivaseyeva purohitassapi putto jāyi, tassa mukhaṃ ativiya sobhati, tenassa Darīmukhoti nāmaṃ akāmsu. Te ubhopi rājakuleyeva saṃvaḍḍhā aññaṃaññaṃ piyasahāyā hutvā soḷasavassakāle Takkaṣilaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā “sabbasamayasippaṅca sikkhissāma, desacārittaṅca jānissāma”ti gāmanigamaḍḍisu carantā Bārāṇasim patvā devakule vasitvā punadivase Bārāṇasim bhikkhāya pavasiṃsu. Tattha ekasim kule “brāhmaṇe

1. Puneti (Sī)

3. Mahantakāraḥ (Sī, Syā)

2. Nibbānaṇamakaṃ ekaṃ pāpuṇāti (Syā)

4. Mahantakāraḥ (Sī, Syā)

bhojetvā vācanakaṃ dassāmā”ti pāyāsaṃ pacitvā āsanāni paññattāni honti. Manussā te ubhopi bhikkhāya carante disvā “brāhmaṇā āgatā”ti gehaṃ pavesetvā mahāsattassa āsane suddhavatthaṃ paññāpesuṃ, Darīmukhassa āsane rattakambalaṃ. Darīmukho taṃ nimittaṃ disvā “ajja mayhaṃ sahāyo Bārāṇasirajā bhavissati, ahaṃ senāpati”ti aññāsi. Te tattha bhuñjitvā vācanakaṃ gahetvā maṅgalaṃ vatvā nikkhamma taṃ rājuyyānaṃ agamaṃsu. Tattha mahāsatto maṅgalasilāpaṭṭe nipajji, Darīmukho panassa pāde parimajjanto nisīdi.

Tadā Bārāṇasirañño matassa sattamo divaso hoti. Purohito rañño sarīrakiccaṃ katvā aputtaka rajje sattame divase¹ phussarathaṃ vissajjesi. Phussarathavissajjanakiccaṃ **Mahājanakajātake**² āvi bhavissati. Phussaratho nagarā nikkhamitvā caturaṅginiyā senāya parivuto anekasatehi tūriyehi vajjamānehi uyyānadvāraṃ pāpuṇi. Darīmukho tūriyasaddaṃ sutvā “sahāyassa me phussaratho āgacchati ajjevessa rājā hutvā mayhaṃ senāpatiṭṭhānaṃ dassati, ko me gharāvāsenattho, nikkhamitvā pabbajissāmī”ti bodhisattaṃ anāmantetvāva ekamantaṃ gantvā paṭicchanne aṭṭhāsi. Purohito uyyānadvāre rathaṃ ṭhapetvā uyyānaṃ pavitṭho bodhisattaṃ maṅgalasilāpaṭṭe nipannaṃ disvā pādesu lakkhaṇāni oloketvā “ayaṃ puñṇavā satto dvisahassadīparivārānaṃ catunnampi mahādīpānaṃ rajjaṃ kāretuṃ samattho, dhiti panassa kīdisā”ti sabbatūriyāni paggaṇhāpesi. Bodhisatto pabujjhitvā mukhato sāṭakaṃ apanetvā mahājanaṃ oloketvā puna sāṭakena mukhaṃ paṭicchādetvā thokaṃ nipajjitvā passaddhadaratho uṭṭhāya silāpaṭṭe pallaṅkena nisīdi. Purohito jāṇukena patiṭṭhāya “deva rajjaṃ tumhākaṃ pāpuṇātī”ti āha. Aputtakaṃ bhaṇe rajjanti. Āma devāti. “Tena hi sādhu”ti sampaṭicchi. Te tassa uyyāneyeva abhisekaṃ akaṃsu. So yasamahantatāya Darīmukhaṃ asaritvāva rathaṃ abhiruyha mahājanaparivuto nagaraṃ pavisitvā padakkhiṇaṃ katvā rājadvāre ṭhitova amaccānaṃ ṭhānantarāni vicāretvā pāsādaṃ abhiruhi.

1. Satta divasāni (Ka)

2. Khu 6. 159 piṭṭhe.

Tasmiṃ khaṇe Darīmukho “suññaṃ dāni uyyānaṃ”ti āgantvā maṅgalasilāya nisīdi, athassa purato paṇḍupalāsaṃ pati. So tasmiṃyeva paṇḍupalāse khayavayaṃ paṭṭhapetvā tilakkhaṇaṃ sammasitvā pathaviṃ unnādentō paccekabodhiṃ nibbattesi. Tassa taṅkhaṇaññeva gihilingaṃ antaradhāyi, iddhimayapattacīvaraṃ ākāsaṭo otarivā sarīre paṭimuñci, tāvadeva aṭṭhaparikkhāraddharo iriyāpathasampanno vassasaṭṭhikatthero¹ viya hutvā iddhiyā ākāse uppativā Himavantapadese Nandamūlakapabbhāraṃ agamāsi. Bodhisattopi dhammena rajjaṃ kāresi, yasamahantatāya pana yasena pamatto hutvā cattālīsa vassāni Darīmukhaṃ na sari, cattālīse pana saṃvacchare atīte² taṃ saritvā “mayhaṃ sahāyo Darīmukho nāma atthi, kahaṃ nu kho so”ti taṃ daṭṭhukāmo ahoṣi. So tato paṭṭhāya antepurepi parisamajjhepi “kahaṃ nu kho mayhaṃ sahāyo Darīmukho, yo me tassa vasanaṭṭhānaṃ katheti, mahantamassa yasam dassāmi”ti vadati. Evaṃ tassa punappunaṃ taṃ sarantasseva aññāni dasa saṃvaccharāni atikkantāni.

Darīmukhapaccekabuddhopi paññāsavassaccayena āvajjento “maṃ kho sahāyo saratī”ti ṇatvā “idāni so mahallako puttadhītādīhi vuddhippatto, gantvā dhammaṃ kathetvā pabbājessāmi naṃ”ti iddhiyā ākāseṇa āgantvā uyyāne otarivā suvaṇṇapaṭimā viya silāpaṭṭe nisīdi. Uyyānapālo taṃ disvā upasaṅkamitvā “bhante kuto tumhe ethā”ti pucchi. Nandamūlakapabbhāratoti. Ke nāma tumheti. Darīmukhapaccekabuddho nāmāhaṃ āvusoti. Bhante amhākaṃ rājānaṃ jānāthāti. Āma jānāmi, gihikāle no sahāyoti. Bhante rājā tumhe daṭṭhukāmo, kathessāmi tassa tumhākaṃ āgatabhāvanti. Gaccha kathehīti. So “sādhū”ti vatvā turitaturitova gantvā tassa silāpaṭṭe nisinnabhāvaṃ rañño kathesi. Rājā “āgato kira me sahāyo, passissāmi naṃ”ti rathaṃ āruyha mahantena parivāreṇa uyyānaṃ gantvā Paccekabuddhaṃ vanditvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ Paccekabuddho “kiṃ Brahmaḍatta dhammena rajjaṃ kāresi, agatigamaṇaṃ na gacchasi,

1. Vassasatikatthero (Sī, Syā, I)

2. Cattālīsātime saṃvacchare pana (Sī, I), cattālīsātikkame saṃvacchare (Syā)

dhanatthāya lokam na pīlesi, dānādīni puññāni karosī”ti-ādīni vadanto paṭisanthāram katvā “Brahmadatta mahallakosi, etarahi kāme pahāya pabbajitum te samayo”ti vatvā tassa dhammam desento paṭhamam gāthamāha—

14. “Paṅko ca kāmā palipo ca kāmā,
 Bhayañca metam timulam pavuttam.
 Rajo ca dhūmo ca mayā pakāsītā,
 Hitvā tuvam pabbaja Brahmaddattā”ti.

Tattha **paṅkoti** udake jātāni tiṇasevālakumudagacchādīni adhippetāni. Yathā hi udakam tarantam tāni laggāpentī sajjāpentī, tathā saṃsārasāgaram tarantassa yogāvacarassa pañca kāmaguṇā sabbe vā pana vatthukāmakilesakāmā laggāpanavasena paṅko nāma. Imasmiñhi paṅke āsattā visattā devāpi manussāpi tiracchānāpi kilamanti rodanti paridevanti. **Palipo ca kāmāti** palipo vuccati mahākaddamo, yamhi laggā sūkaramigādayopi sīhāpi vāraṇāpi attānam uddharitvā gantum na sakkonti, vatthukāmakilesakāmāpi taṃsarikkhatāya “palipā”ti vuttā. Pañnavantopi hi sattā tesu kāmesu sakim laggakālato paṭṭhāya te kāme padāletvā sīgham utṭhāya akiñcanam apalibodham ramaṇīyam pabajjam upagantum na sakkonti. **Bhayañca metanti** bhayañca etam, ma-kāro byañjanasandhivasena vutto. **Timulanti** tīhi mūlehi patiṭṭhitam viya acalam. Balavabhayassetam nāmam. **Pavuttanti** mahārāja ete kāmā nāma diṭṭhadhammikasamparāyikassa attānuvādabhayādikassa ceva dvattiṃsakammakaraṇachanavutirogasappavattassa ca bhayassa paccayaṭṭhena balavabhayanti Buddhapaccekabuddhabuddhasāvakehi ceva sabbaññubodhisattehi ca pavuttam kathitam, dīpitanti attho. Atha vā **bhayañca metanti** bhayañca mayā etam timulam pavuttanti evañcetha attho daṭṭhabboyeva.

Rajo ca dhūmo cāti rajadhūmasadisattā “rajo”ti ca “dhūmo”ti ca mayā pakāsītā. Yathā hi sunhātassa suvilittālaṅkatassa purisassa sarīre sukhumarajam patitam, tam sarīram dubbaṇṇam sobhārahitam kiliṭṭham karoti, evameva iddhibalena ākāsena āgantvā cando

viya ca sūriyo viya ca loke paññātāpi sakim kāmaraḥassa anto patitakālato paṭṭhāya guṇavaṇṇaguṇasobhāguṇasuddhīnaṃ upahatattā dubbaṇṇā sobhārahitā kiliṭṭhāyeva honti. Yathā ca dhūmena pahaṭakālato paṭṭhāya suparisuddhāpi bhitti kālavaṇṇā hoti, evaṃ atiparisuddhaññāpi kāmadhūmena pahaṭakālato paṭṭhāya guṇavināsappattiyā mahājanamajjhe kālākāva hutvā paññāyanti. Iti rajadhūmasarikkhatāya ete kāmā “rajo ca dhūmo cā”ti mayā tuyhaṃ pakāsītā, tasmā ime kāme hitvā tuvaṃ pabbaja Brahmaddattāti rājānaṃ pabbajjāya ussāhaṃ janeti.

Taṃ sutvā rājā kilesehi attano baddhabhāvaṃ kathento dutiyaṃ gāthamāha—

15. “Gamito ca ratto ca adhimucchito ca,
Kāmesvahaṃ brāhmaṇa bhimsarūpaṃ.
Taṃ nu’ssahe jīvikattho pahātuṃ,
Kāhāmi puññāni anappakāni”ti.

Tattha **gadhito** abhijjhākāyaganthena baddho. **Ratto** pakatijahāpanena rāgena ratto. **Adhimucchito** ativiya mucchito. **Kāmesvahanti** duvidhesupi kāmesu ahaṃ. **Brāhmaṇā** Darīmukhapaccekaḥbuddhaṃ ālapati. **Bhimsarūpanti** pabavarūpaṃ. **Taṃ nu’ssahe**ti taṃ duvidhampi kāmānaṃ na ussāhāmi na sakkomi. **Jīvikattho pahātuṃ** imāya jīvikāya atthiko ahaṃ taṃ kāmānaṃ pahātuṃ na sakkomīti vadati. **Kāhāmi puññāni**ti idāni dānasīla-uposathakammaṣaṅkhātāni puññāni anappakāni bahūni karissāmīti.

Evaṃ kilesakāmo nāmesa sakim allīnakālato¹ paṭṭhāya apanetuṃ na sakkoti, yena saṃkiliṭṭhacitto mahāpuriso Paccekaḥbuddhena pabbajjāya guṇe kathitepi “pabbajituṃ na sakkomī”ti āha. Yoyaṃ Dīpaṅkarapādamūle attani sambhavana ṇāṇena Buddhakaradhamme vicinanto tatiyaṃ nekkhammapāramiṃ disvā—

1. Saṃkiliṭṭhakālato (Sī, Syā)

“Imaṃ tvaṃ tatiyaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.
 Nekkhammapāramitaṃ gaccha, yadi bodhiṃ pattumicchasi.
 Yathā andughare puriso, ciravuttho dukhaṭṭito.
 Na tattha rāgaṃ janeti, mittimyeva gavesati.
 Tatheva tvaṃ sabbabhava, passa andughare viya.
 Nekkhammābhimukho hutvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”¹—

evaṃ nekkhamme guṇaṃ parikittesi, so Paccekabuddhena pabbajjāya vaṇṇaṃ vatvā “kilese chaḍḍetvā² samaṇo hohi”³ti vuccamānopi “nāhaṃ kilese chaḍḍetvā samaṇo bhavituṃ sakkomi”⁴ti vadati.

Imasmiṃ kira loke aṭṭha ummattakā nāma. Tenāhu porāṇā “aṭṭha puggalā ummattakasaññaṃ paṭilabhanti, kāmummattako lobhavasāṃ gato, kodhummattako dosavasāṃ³ gato, diṭṭhummattako vipallāsavasāṃ gato, mohummattako aññāṇavasāṃ gato, yakkhummattako yakkhavasāṃ gato, pittummattako pittavasāṃ gato, surummattako pānavasāṃ gato, byasanummattako sokavasāṃ gato”⁵ti. Imesu aṭṭhasu ummattakesu mahāsatto imasmiṃ jātake kāmummattako hutvā lobhavasāṃ gato pabbajjāya guṇaṃ na aññāsi.

Evaṃ anattakāraṃ pana imaṃ guṇaparidhaṃsakāṃ lobhajātaṃ kasmā sattā parimuñcituṃ na sakkontīti? Anamatagge saṃsāre anekāni kappakoṭisatasahassāni ekato bandhitabhāvena⁴. Evaṃ santepi taṃ paṇḍitā “appassādā kāmā”⁵ti-ādīnaṃ anekesaṃ paccavekkhaṇānaṃ⁵ vasena pajahanti. Teneva Darīmukhapaccekabuddho mahāsattena “pabbajituṃ na sakkomi”⁶ti vuttepi dhuranikkhepaṃ akatvā uttarimpi ovadanto dve gāthā āha.

16. “Yo atthakāmassa hitānukampino,
 Ovajjamāno na karoti sāsanaṃ.
 Idameva seyyo iti maññaṃāno,
 Punappunaṃ gabbhamupeti mando.

1. Nekkhammābhimukho hohi, bhavato parimuttiyā. Khu 4. 316 piṭṭhe Buddhavaṃse.

2. Chinditvā (Ka)

3. Vihimsāvasāṃ (Sī, Syā, I)

4. Vaḍḍhitabhāvena (Sī, Syā, I)

5. Paccavekkhaṇāñāṇānaṃ (Sī)

17. So ghorarūpaṃ nirayaṃ upeti,
 Subhāsubhaṃ muttakarīsapūraṃ.
 Sattā sakāye na jahanti giddhā,
 Ye honti kāmesu avītarāgā”ti.

Tattha **atthakāmassā**ti vuḍḍhikāmassa. **Hitānukampinoti** hitena muducittena anukampantassa. **Ovajjamānoti** ovadiyamāno. **Idameva seyyoti** yaṃ attanā gahitaṃ aseyyaṃ anuttamampi samānaṃ, taṃ idameva seyyo iti maññaṃ. **Mandoti** so aññaṇapuggalo mātukucchiyaṃ vāsaṃ nātikkamati, punappunaṃ gabbhaṃ upetiyevāti attho.

So ghorarūpanti mahārāja so mando taṃ mātukucchiṃ upento ghorarūpaṃ dāruṇājātikaṃ nirayaṃ upeti nāma. Mātukucchi hi nirassādatṭhena idha “nirayo”ti vutto, “Catukuṭṭikanirayo”ti vuccati. “Catukuṭṭikanirayo nāma kataro”ti vutte mātukucchimeva vattum vaṭṭati. Avīcimahāniraye nibbattasattassa hi aparāparaṃ ādhāvanaparidhāvanaṃ hotiyeva, tasmā taṃ “Catukuṭṭikanirayo”ti vattum na labbhati, mātukucchiyaṃ pana nava vā dasa vā māse catūhipi passehi ito cito ca dhāvituṃ nāma na sakkā, atisambādhe okāse catukoṭena catusaṅkuṭiteneva hutvā acchitabbaṃ, tasmā esa “Catukuṭṭikanirayo”ti vuccati.

Subhāsubhanti subhānaṃ asubhaṃ. Subhānañhi saṃsārabhīrukānaṃ yogāvacarakulaputtānaṃ mātukucchi ekantaṃ asubhasammato. Tena vuttaṃ—

“Ajaññaṃ jaññaṃsaṅkhātaṃ, asuciṃ sucisammataṃ.
 Nānākuṇapaparipūraṃ, jaññaṃrūpaṃ apassato.
 Dhīratthu’maṃ āturaṃ pūtikāyaṃ,
 Jegucchiyaṃ assuciṃ byādhidhammaṃ.
 Yatthappamattā adhimucchitā pajā,
 Hāpenti maggaṃ sugatūpapattiyā”ti¹.

Sattāti āsattā visattā laggā laggitā² **sakāye na jahantī**ti taṃ mātukucchiṃ na pariccajanti. **Giddhāti** gadhitā. **Ye hontī**ti ye kāmesu avītarāgā honti, te etaṃ gabbhavāsaṃ na jahantīti.

1. Khu 5. 89 piṭṭhe.

2. Ālaggā, laggitāti attho (Sī, Syā)

Evam Darīmukhapaccekabuddho gabbha-okkantimūlakañca parihāramūlakañca dukkham dassetvā idāni gabbhavuṭṭhānamūlakam dassetuṃ diyadḍhagāthamāha.

18. “Mīlhena littā ruhirena makkhitā,
Semhena littā upanikkhamanti.
Yaṃ yaṃ hi kāyena phusanti tāvade,
Sabbam asātam dukhameva kevalam.

19. Disvā vadāmi na hi aññato savam,
Pubbenivāsam bahukam sarāmi”ti.

Tattha **mīlhena littāti** mahārāja ime sattā mātukucchito nikkhamantā na catujjātīgandhehi vilimpitvā surabhimālam piḷandhitvā nikkhamanti, purāṇagūthena pana makkhitā palibuddhā hutvā nikkhamanti. **Ruhirena makkhitāti** rattalohitacandanānulittāpi ca hutvā na nikkhamanti, rattalohitamakkhitā pana hutvā nikkhamanti. **Semhena littāti** na cāpi setacandanavilittā¹ nikkhamanti, bahalapicchilasemhalittā pana hutvā nikkhamanti. Itthīnañhi gabbhavuṭṭhānakāle etā asuciyo nikkhamanti. **Tāvadeti** tasmim samaye. Idam vuttam hoti—mahārāja ime sattā tasmim mātukucchito nikkhamanasamaye evam mīlhādilittā nikkhamantā yaṃ yaṃ nikkhamanamaggapadesam vā hattham vā pādāni vā phusanti, tam sabbam asātam amadhuram kevalam asammissam² dukkhameva phusanti, sukham nāma tesam tasmim samaye natthīti.

Disvā vadāmi na hi aññato savanti mahārāja aham imam ettakam vadanto na aññato savam, aññassa samaṇassa vā brāhmaṇassa vā tam sutvā na vadāmi, attano pana paccakabodhiññāna disvā paṭivijjhivā paccakkham katvā vadāmīti attho. **Pubbenivāsam bahukanti** idam attano ānubhāvam dassento āha. Idam vuttam hoti—mahārāja aham hi pubbe nivutthakkhandhapaṭipāṭisaṅkhātāni pubbenivāsam bahukam sarāmi, satahassakappādhikāni dve asaṅkhyeyyāni sarāmīti.

Idāni Satthā abhisambuddho hutvā “evam so Paccakabuddho rājānam subhāsita-kathāya saṅgañhī”ti vatvā osāne upadḍhagāthamāha—

1. Na vāsita-candanavilittā (Ka)

2. Asucimissam (Sī, Syā)

“Citrāhi gāthāhi subhāsītāhi,
Darīmukho nijjhāpayi sumedhan”ti.

Tattha **citrāhī**ti anekatthasannissitāhi. **Subhāsītāhī**ti sukathitāhi. **Darīmukho nijjhāpayi sumedhanti** bhikkhave so Darīmukhapaccekabuddho taṃ sumedhaṃ sundarapaññaṃ kāraṇākāraṇajānanasamatthaṃ rājānaṃ nijjhāpesi saññāpesi, attano vacanaṃ gaṇhāpesīti attho.

Evam Paccekabuddho kāmesu dosaṃ dassetvā attano vacanaṃ gāhāpetvā “mahārāja idāni pabbaja vā mā vā, mayā pana tuyhaṃ kāmesu ādīnavo pabbajjāya ca ānisaṃso kathito, tvaṃ appamatto hotī”ti vatvā suvaṇṇarājahaṃso viya ākāse uppatitvā valāhakagabbhaṃ maddanto Nandamūlakapabbhārameva gato. Mahāsatto dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjaliṃ sirasmiṃ ṭhapetvā namassamāno tasmim dassanavisaye atīte jeṭṭhaputtaṃ pakkosāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā mahājanassa rodantassa paridevantassa kāme pahāya Himavantaṃ pavisitvā paṇṇasālaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā na cirasseva abhiñña ca samāpattiyo ca nibbattetvā āyupariyosāne brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Tadā rājā ahaṃeva ahoṣinti.

Darīmukhajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Nerujātakavaṇṇanā (379)

Kākolā kākasamghā cāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataram bhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā ekaṃ paccantagāmaṃ agamāsi. Manussā tassa iriyāpathe pasīditvā taṃ bhojetvā paṭiññaṃ gahetvā araṇṇe paṇṇasālaṃ katvā tattha vasāpesuṃ¹, ativiya cassa sakkāraṃ karīmsu. Atheke sassatavādā

1. Vāsaṃ kappesuṃ (Ka)

āgamaṃsu. Te tesaṃ vacanaṃ sutvā therassa vādaṃ¹ vissajjetvā sassatavādaṃ² gahetvā tesaññeva sakkāraṃ karim̃su. Tato ucchedavādā āgamaṃsu. Te sassatavādaṃ vissajjetvā ucchedavādameva gaṇhim̃su. Athaññe acelakā āgamiṃsu. Te ucchedavādaṃ vissajjetvā acelakavādaṃ gaṇhim̃su. So tesaṃ guṇāguṇaṃ ajānantānaṃ manussānaṃ santike dukkhena vasitvā vutthavasso pavāretvā Satthu santikaṃ gantvā katapaṭisaṅhāro “kahaṃ vassaṃvutthosī”ti vutte “paccantaṃ nissāya bhante”ti vatvā “sukhaṃ vutthosī”ti puṭṭho “bhante guṇāguṇaṃ ajānantānaṃ santike dukkhaṃ vutthosmī”ti āha. Satthā “bhikkhu porāṇakapaṇḍitā tiracchānayaṇiyāṃ nibbattāpi guṇāguṇaṃ ajānantehi saddhim̃ ekadivasampi na vasiṃsu, tvaṃ attano guṇāguṇaṃ ajānanaṭṭhāne kasmā vasi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto suvaṇṇahaṃsayoniyaṃ nibbatti, kaniṭṭhabhātāpissa atthi. Te Cittakūṭapabbate vasantā Himavantaḍapadese sayam̃jātasāliṃ khādanti. Te ekadivasaṃ tattha caritvā Cittakūṭaṃ āgacchantā antarāmagge ekaṃ Neruṃ nāma Kañcanaḍabbataṃ disvā tassa matthake nisīdiṃsu. Taṃ pana pabbataṃ nissāya vasantā sakuṇasaṃghā³ catuppadaṃ ca gocaraḍbhūmiyaṃ nānāvaṇṇā honti, pabbataṃ pavitṭhakālato paṭṭhāya te sabbe tassobhāseṇa suvaṇṇavaṇṇā honti. Taṃ disvā bodhisattassa kaniṭṭho taṃ kāraṇaṃ ajānitvā “kiṃ nu kho ettha⁴ kāraṇaṃ”ti bhātaraṃ saddhim̃ sallapanto dve gāthā abhāsi—

20. “Kākolā kākasaṃghā ca, mayañca patataṃ varā.

Sabbeva sadisā homa, imaṃ āgamma pabbataṃ.

21. Idha sīhā ca byagghā ca, siṅgālā ca migāḍdhamā.

Sabbeva sadisā honti, ayaṃ ko nāma pabbato”ti.

Tattha **kākolā**ti vanakākā. **Kākasaṃghā**ti pakatikākasaṃghā ca. **Patataṃ varā**ti pakkhīnaṃ seṭṭhā. **Sadisā homā**ti sadisavaṇṇā homa.

1. Therāṃ (I, Ka)

3. Sakuṇā sasā (Sī, Syā)

2. Sassatavāde (Sī, Syā, I)

4. Etaṃ (Sī, Syā)

Tassa vacanam sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha—

22. “Imaṃ nerūti¹ jānanti, manussā pabbatuttamaṃ.
Idha vaṇṇena sampannā, vasanti sabbapāṇino”ti.

Tattha **idha vaṇṇenāti** imasmiṃ Nerupabbate obhāsenā vaṇṇasampannā hutvā.

Taṃ sutvā kaniṭṭho sesagāthā abhāsi—

23. “Amānanā yattha siyā, santānam vā vimānanā.
Hīnasammānanā vāpi, na tattha vasatimvase.
24. Yatthā’laso ca dakkho ca, sūro bhīru ca pūjijyā.
Na tattha santo vasanti, avisesakare nare.
25. Nāyam neru vibhajati, hīna-ukkaṭṭhamajjhime.
Avisesakaro neru, handa neruṃ jahāmase”ti.

Tattha paṭhamagāthāya ayamatto—yattha **santānam** paṇḍitānam sīlasampannānam mānanassa abhāvena **amānanā** avamaññanā ca avamānavasena **vimānanā vā** hīnānam vā dussilānam sammānanā siyā, tattha nivāse na vaseyya. **Pūjijyāti** ete ettha ekasadisāya pūjāya pūjanīyā honti, samakam sakkāram labhanti. **Hīna-ukkaṭṭhamajjhimeti** jātigottakulappadesasilācāraññādihi hīne ca majjhime ca ukkaṭṭhe ca ayam na vibhajati. **Handāti** vavassagatthe² nipāto. **Jahāmaseti** pariccajāma. Evañca pana vatvā ubhopi te haṃsā uppativā Cittakūṭameva gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpatti-phale patiṭṭhahi. Tadā kaniṭṭhahaṃso Ānando ahoṣi, jeṭṭhakahaṃso pana ahameva ahoṣinti.

Nerujātakavaṇṇanā catutthā.

1. Nerunti (Sī, Syā, I)

2. Vossagatthe (Ka)

5. Āsaṅkajātakavaṇṇanā (380)

Āsāvati nāma latāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanam ārabha kathesi. Vatthu **Indriyajātake**¹ āvi bhavissati. Idha pana Satthā taṃ bhikkhum “saccam kira tvaṃ ukkaṅṭhitosi”ti pucchitvā “saccam bhante”ti vutte “kena ukkaṅṭhāpitosi”ti vatvā “purāṇadutiyaikāya bhante”ti vutte “bhikkhu esā itthi tuyham anattakārikā, pubbepi tvaṃ etaṃ nissāya caturaṅginisenam jahitvā Himavantapadese mahantaṃ dukkham anubhavanto tīṇi samvaccharāni vasi”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto Kāsigāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyam uggahitasippo isipabbajjam pabbajitvā vanamūlaphalāhāro abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavantapadese vasi. Tasmim kāle eko puññasampanno satto Tāvatisabhavanato cavitvā tasmim ṭhāne padumasare ekasmim padumagabbhe dārikā hutvā nibbatti, sesapadumesu purāṇabhāvam patvā patantesupi taṃ mahākucchikam hutvā tiṭṭhateva. Tāpaso nahāyitum padumasaram gato taṃ disvā “aññesu padumesu patantesupi idaṃ mahākucchikam hutvā tiṭṭhati, kim nu kho kāraṇam”ti cintetvā udakasātakam nivāsetvā otaranto gantvā taṃ padumam vivaritvā taṃ dārikam disvā dhītusaññam uppādetvā paṇṇasālam ānetvā paṭijaggi. Sā aparabhāge soḷasavassikā hutvā abhirūpā ahosi uttamarūpadharā atikkantā mānusakavaṇṇam, appattā devavaṇṇam. Tadā Sakko bodhisattassa upaṭṭhānam āgacchati, so taṃ dārikam disvā “kuto esā”ti pucchitvā laddhaniyāmam sutvā “imissā kim laddhum vaṭṭati”ti pucchi. Nivāsaṭṭhānam vatthālaṅkārabhojanavidhānam² mārisāti. So “sādhu bhante”ti tassā vasanaṭṭhānassa āsanne phalikapāsādam māpetvā dibbasayanadibbavatthālaṅkāradibbannapānāni māpesi.

So pāsādo tassā abhiruhanakāle³ otaritvā bhūmiyam paṭiṭṭhāti, abhiruḷhakāle⁴ laṅghitvā ākāse tiṭṭhati. Sā

1. Khu 5. 182 piṭṭhe.

2. Nivasanattāya phalikapāsādam māpetvā
dibbasayanadibbavatthālaṅkārabhojanavidhānam (Sī, Syā)

3. Sarirajagganakāle (Ka)

4. Ārohaṇakāle (Sī, Syā), āruhanakāle (Ka)

bodhisattassa vattapaṭivattaṃ kurumānā pāsāde vasati. Tameko vanacarako disvā “ayaṃ vo bhante kiṃ hoti”ti pucchitvā “dhītā me”ti sutvā Bārāṇasim gantvā “deva mayā Himavantapadese evarūpā nāma ekassa tāpasassa dhītā diṭṭhā”ti rañño ārocesi. Taṃ sutvā so savanasaṃsaggena bajjhivā vanacarakaṃ maggadesakaṃ¹ katvā caturaṅginīyā senāya taṃ ṭhānaṃ gantvā khandhāvāraṃ nivāsāpetvā vanacarakaṃ ādāya amaccagaṇaparivuto assamaṇapadaṃ pavasitvā mahāsattaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno “bhante itthiyo nāma brahmacariyassa malaṃ, tumhākaṃ dhītaraṃ ahaṃ paṭijaggissāmi”ti āha. Bodhisatto pana “kiṃ nu kho etasmiṃ padume”ti āsaṅkaṃ katvā udakaṃ otaritvā ānītabhāvena tassā kumārikāya āsaṅkāti nāmaṃ akāsi. So taṃ rājānaṃ “imaṃ gahetvā gacchā”ti ujukaṃ avatvā “mahārāja imāya kumārikāya nāmaṃ jānanto gaṇhitvā gacchā”ti āha. Tumhehi kathite ñassāmi bhanteti. Ahaṃ te na kathemi, tvaṃ attano paññābalena nāmaṃ jānanto gahetvā yāhīti. So “sādhū”ti sampāṭicchitvā tato paṭṭhāya amacchehi saddhiṃ “kinnāmā nu kho esā”ti nāmaṃ upadhāreti. So yāni dujjānāni nāmāni, tāni kittetvā “asukā nāma bhavissati”ti bodhisattena saddhiṃ katheti. Bodhisatto “na evaṃnāmā”ti paṭikkhipati.

Rañño ca nāmaṃ upadhārentassa saṃvaccharo atīto. Tadā hatthi-
assamanusse sīhādayo vāḷā gaṇhanti, dīghajātikaparipantho hoti,
makkhikaparipanto hoti, sītena kilamitvā bahū manussā maranti. Atha rājā
kujjhivā “kiṃ me etāyā”ti bodhisattassa kathetvā pāyāsi. Āsaṅkā kumārikā
taṃ divasaṃ phalikavātapānaṃ vivaritvā attānaṃ dassenti aṭṭhāsi. Rājā taṃ
disvā “mayāṃ tava nāmaṃ jānitum na sakkoma, tvaṃ Himavanteyeva vasa,
mayāṃ gamissāmā”ti āha. “Kahaṃ mahārāja gacchanto mādisaṃ itthim
labhissasi, mama vacanaṃ suṇāti, Tāvatisadevaloke Cittalatāvane Āsāvati
nāma latā atthi, tassā phalassa abbhantare dibbapānaṃ nibbataṃ, taṃ
ekavāraṃ pivitvā cattāro māse mattā hutvā dibbasayane sayanti, sā pana
vassasahassena phalati, surāsoṇḍā devaputtā ‘ito phalaṃ labhissāmā’ti
dibbapānapipāsāṃ adhivāsetvā

1. Magguddesakaṃ (Sī, Syā)

vassasahassam nibaddham gantvā tam latam ‘arogā nu kho’ti olokeni, tvaṃ pana ekam vacchareneva ukkaṇṭhito, āsāphalavatī nāma sukhā¹, mā ukkaṇṭhī”ti vatvā tisso gāthā abhāsi—

26. “Āsāvati nāma latā, jātā Cittalatāvane.
Tassā vassasahassena, ekam nibbattate phalam.
27. Tam devā payirupāsanti, tāva dūraphalam satim.
Āsiseva tuvaṃ rāja, āsā phalavatī sukhā.
28. Āsīateva so pakkhī, āsīateva so dijo.
Tassa cāsā samijjhati, tāva dūragatā satī.
Āsiseva tuvaṃ rāja, āsā phalavatī sukhā”ti.

Tattha **Āsāvati**ti evaṃnāmikā. Sā hi yasmā tassā phale āsā uppajjati, tasmā etaṃ nāmaṃ labhati. **Cittalatāvaneti** evaṃnāmake uyyāne. Tasmim kira uyyāne tiṇarukkhalatādīnam pabhā tattha pavittṭhapavittṭhānam devatānam sarīravaṇṇam cittaṃ karoti, tenassa “Cittalatāvanan”ti nāmaṃ jātam. **Payirupāsanti**ti punappunam upenti. **Āsisevati** āsīsāhiyeva patthehiyeva, mā āsacchedam karohīti.

Rājā tassā kathāya bajjhivā puna amacce sannipātāpetvā dasanāmakam² kāretvā nāmaṃ gavesanto aparampi samvaccharam vasi. Tassā dasanāmakampi³ nāmaṃ nāhosi, “asukā nāmā”ti vutte bodhisatto paṭikkhipateva. Puna rājā “kim me imāyā”ti turāṅgam āruyha pāyāsi. Sāpi puna vātapāne thatvā attānam dassesi. Rājā “tiṭṭha tvaṃ, mayaṃ gamissāmā”ti āha. Kasmā yāsi mahārājāti. Tava nāmaṃ jānitum na sakkomīti. “Mahārāja kasmā nāmaṃ na jānissasi, āsā nāma asamijjhanakā nāma natthi, eko kira bako pabbatamuddhaniṭhito attanā patthitam labhi, tvaṃ kasmā na labhissasi, adhivāsehi mahārājāti⁴. Eko kira bako ekasmim padumasare gocaram gahetvā uppativā pabbatamatthake nilīyi. So tam divasam tattheva vasitvā punadivase cintesi ‘aham imasmim pabbatamatthake

1. Āsāphalālabho nāma sukho (Ka)

3. Dasanāmakepi (Sī, Syā)

2. Sannāham (Ka)

4. Mahārāja. (?)

sukhaṃ nisinno, sace ito anotaritvā ettheva nisinno gocaraṃ gaheṭvā pānīyaṃ pivitvā imaṃ divasaṃ vaseyyaṃ, bhadrakaṃ vata assā'ti. Atha taṃ divasameva Sakko devarājā asuranimmathanaṃ katvā Tāvatiṃsabhavane devissariyaṃ laddhā cintesi 'mama tāva manoratho matthakaṃ pattho, atthi nu kho añño koci aparipuṇṇamanoratho'ti upadhārento taṃ disvā 'imassa manorathaṃ matthakaṃ pāpessāmi'ti bakassa nisinnaṭṭhānato avidūre ekā nadī atthi, taṃ nadiṃ oghapuṇṇaṃ katvā pabbatamatthakena pesesi. Sopi bako tattheva nisinno macche khāditvā pānīyaṃ pivitvā taṃ divasaṃ tattheva vasi, udakampi bhassitvā gataṃ. Evaṃ mahārāja bakopi tāva attano āsāphalaṃ labhi, kiṃ tvaṃ na labhissasi'ti vatvā “**āsīsatevā**”ti-ādimāha.

Tattha **āsīsatevā**ti āsīsatiyeva patthetiyeva. **Pakkhī** pakkhehi yuttatāya pakkhī. Dvikkhattuṃ jātātāya **dijo**. **Tāva dūragatā satī**ti pabbatamatthakato macchānaṅca udakassa ca dūrabhāvaṃ passa, evaṃ dūragatā samānā Sakkassa ānubhāvena bakassa āsā pūriyevāti.

Atha rājā tassā kathaṃ sutvā rūpe bajjhivā kathāya allīno gantuṃ asakkonto amacce sannipātetvā satanāmaṃ kāresi, satanāmavasena nāmaṃ gavesatopissa aññaṃ saṃvaccharaṃ atītaṃ. So tiṇṇaṃ saṃvaccharānaṃ accayena bodhisattaṃ upasaṅkamtivā satanāmavasena “asukā nāma bhavissati”ti pucchi. Na jānāsi mahārājāti. So “gamissāma dāni mayan”ti bodhisattaṃ vanditvā pāyāsi. Āsaṅkā kumārikā ca puna phalikavātapānaṃ nissāya ṭhitāva. Rājā taṃ disvā “tvaṃ accha, mayan gamissāmā”ti āha. Kasmā mahārājāti. “Tvaṃ maṃ vacaneneva santappesi, na ca kāmaratīyā, tava madhuravacanena bajjhivā vasantassa mama tīṇi saṃvaccharāni atikkantāni, idāni gamissāmi”ti imā gāthā āha—

29. “Sampesi¹ kho maṃ vācāya, na ca sampesi kammunā.

Mālā sereyyakasseva, vaṇṇavantā agandhikā.

30. Aphalaṃ madhuraṃ vācaṃ, yo mittesu pakubbati,
Adadaṃ avissajaṃ bhogaṃ, sandhi tena'ssa jīrati.
31. Yañhi kayirā tañhi vade, yaṃ na kayirā na taṃ vade.
Akarontaṃ bhāsamānaṃ, pariḷānanti paṇḍitā.
32. Balañca vata me khīṇaṃ, pātheyyañca na vijjati.
Sañke paṇūparodhāya, handa dāni vajāmahan"ti.

Tattha **sampesīti** santappesi pīṇesi. **Sereyyakassāti** suvaṇṇakuraṇḍakassa¹. Desanāsīsamevetam, yaṃkiñci pana suvaṇṇakuraṇḍakajayasumanādikaṃ aññampi pupphaṃ vaṇṇasampannaṃ agandhakaṃ, sabbaṃ taṃ sandhāyevamāha. **Vaṇṇavantā agandhikāti** yathā sereyyakādīnaṃ mālā vaṇṇavantatāya dassanena tappeti, agandhatāya gandhena na tappeti, evaṃ tvampi dassanena piyavacanena ca santappesi, na kammaṇāti dīpeti. **Adadanti** bhadde yo “imaṃ nāma vo bhogaṃ dassāmi”ti madhuravacanena vatvā taṃ bhogaṃ adadanto avissajjento kevalaṃ madhuravacanameva karoti, tena saddhiṃ assa mittassa sandhi jīrati, mittasanthavo² na ghaṭṭiyati. **Pātheyyañcāti** bhadde mayhaṃ tava madhuravacanena bajjhivā tīṇi saṃvaccharāni vasantasseva hatthi-assarathapattisaṅkhātaṃ balañca khīṇaṃ, manussānaṃ bhattavetasasaṅkhātaṃ pātheyyañca natthi. **Sañke paṇūparodhāyāti** svāhaṃ idheva attano jīvitavināsaṃ āsaṅkāmi, handa dānaṃ gacchāmi.

Āsaṅkā kumārīkā rañño vacanaṃ sutvā “mahārāja tvaṃ mayhaṃ nāmaṃ jānāsi, tayā vuttameva mama nāmaṃ, idaṃ me pitu kathetvā maṃ gaṇhitvā yāhi”ti raññā saddhiṃ sallapantī āha—

33. “Etadeva hi me nāmaṃ, yaṃnāmasmi rathesabha.
Āgamehi mahārāja, pitaraṃ āmantayāmahan”ti.

Tassattho—yaṃnāmā ahaṃ asmi, taṃ etaṃ Āsaṅkāteva mama nāmanti.

1. Kaṇṭhakuraṇḍakassa (Sī, I), karaṇḍakakuraṇḍakassa (Syā)

2. Mittasanthavena (Sī, Syā)

Taṃ sutvā rājā bodhisattassa santikaṃ gantvā “bhante tumhākaṃ dhītā Āsaṅkā nāmā”ti āha. Nāmaṃ ñātakālato paṭṭhāya taṃ gahetvā gaccha mahārājāti. So mahāsattaṃ vanditvā phalikavimānavāraṃ āgantvā āha “bhadde pitarāpi te mayhaṃ dinnā, ehi dāni gamissāmā”ti. “Āgamehi mahārāja, pitaraṃ āmantayāmahāna”ti pāsādā otarivā mahāsattaṃ vanditvā roditvā khamāpetvā rañño santikaṃ āgatā. Rājā taṃ gahetvā Bārāṇasim gantvā puttadhītāhi vaḍḍhanto piyasaṃvāsaṃ vasi. Bodhisatto aparihīnajjhāno brahmaloke uppajji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tādā Āsaṅkā kumārikā purāṇaduriyikā ahosi, rājā ukkaṅṭhitabhikkhu, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Āsaṅkajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Migālopajātakavaṇṇanā (381)

Na me ruccīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhum ārabha kathesi. Satthā taṃ bhikkhum pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbaco”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “na kho bhikkhu idāneva, pubbepi tvaṃ dubbacoyeva, dubbacabhāvañca pana nissāya paṇḍitānaṃ vacanaṃ akaronto verambhavātamukhe byasanaṃ gatosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gijjhayoniyāṃ nibbattitvā Apanandagijjho¹ nāma ahosi. So gijjhagaṇaparivuto Gijjhakūṭapabbate vasi. Putto panassa Migālopo nāma thāmabalasampanno ahosi, so aññesaṃ gijjhānaṃ sīmaṃ atikkamitvā ati-uccaṃ uppati. Gijjhā “putto te atidūraṃ uppataṭī”ti gijjharañño ācikkhimsu. So taṃ pakkosetvā “tvaṃ kira tāta ati-uccaṃ gacchasi,

1. Aparāṇṇagijjho (Sī, Syā, I)

ati-uccam̄ gacchanto jīvitakkhayaṃ pāpuṇissasi”ti vatvā tisso gāthā abhāsi—

34. “Na me rucci Migālopa, yassa te tādisī gatī.

Atuccam̄ tāta patasi, abhūmiṃ tāta sevati.

35. Catukkaṇṇam̄va kedāram̄, yadā te pathavī siyā.

Tato tāta nivattassu, māssu etto param̄ gami.

36. Santi aññepi sakuṇā, pattayānā vihaṅgamā.

Akkhittā vātavegena, naṭṭhā te sassatīsamā”ti.

Tattha **migālopā**ti puttam̄ nāmena ālapati. **Atuccam̄ tāta patasī**ti tāta tvaṃ aññesaṃ giḅhānam̄ sīmam̄ atikkamitvā ati-uccam̄ gacchasi.

Catukkaṇṇam̄va kedāranti imināssa sīmam̄ ācikkhati. Idam̄ vuttam̄ hoti— tāta yadā te ayam̄ mahāpathavī catukkaṇṇam̄ kedāram̄ viya siyā, evaṃ khuddikā viya hutvā paññāyetha, atha tvaṃ ettakā ṭhānā nivatteyyāsi, etto param̄ mā gamīti. **Santi aññepī**ti na kevalam̄ tvameva, aññepi giḅhā evaṃ karimsūti dīpeti. **Akkhittā**ti tepi giḅhā amhākam̄ sīmam̄ atikkamitvā gatā vātavegena ākaḍḍhitā nassimsu. **Sassatīsamā**ti sassatīhi pathavīpabbatādīhi samam̄ attānam̄ maññamānā attano vassasahassaparimāṇam̄ āyum̄ apūretvāpi antarā naṭṭhāti attho.

Migālopo anovādakattā pitu vacanam̄ akatvā laṅghanto pitarā akkhātam̄ sīmam̄ disvā tam̄ atikkamma kālavāte patvā tepi chinditvā uppatito verambhavātamukham̄ pakkhandī, atha nam̄ verambhavātā paharimsu. So tehi pahaṭamattova khaṇḍākhaṇḍam̄ hutvā ākāseyeva antaradhāyi.

37. “Akatvā apanandassa, pitu vuddhassa sāsanaṃ.

Kālavāte atikkamma, verambhānam̄ vasaṃ agā.

38. Tassa puttā ca dārā ca, ye caññe anujīvino.

Sabbe byasanamāpāduṃ, anovādakare dije.

39. Evampi idha vuddhānaṃ, yo vākyāṃ nāvabujjhati.

Abhisīmacaro ditto, gijjhovā'tītasāsano.

Sabbe byasanaṃ papponti, akatvā vuddhasāsanaṃ'ti—

imā tisso abhisambuddhagāthā.

Tattha **anujīvinoti** taṃ nissāya jīvanakā. **Anovādakare** dijete tasmiṃ Migālope gijjhe ovādaṃ agaṇhante sabbepi te tena saddhiṃ atisīmaṃ gantvā vināsaṃ pāpuṇimsu. **Evampīti** bhikkhave yathā so gijjho, evaṃ yo aññopi gahaṭṭho vā pabbajito vā hitānukampakānaṃ vuddhānaṃ vacanaṃ na gaṇhāti, sopi ayaṃ sīmaṃ atikkamitvā caranto ditto gabbito¹ gijjhova byasanaṃ pāpuṇātīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Migālopo dubbacabhikkhu ahosi, Apanando pana ahameva ahosin”ti.

Migālopajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā (382)

Kā nu kāḷena vaṇṇenāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikaṃ ārabha kathesi. So hi sotāpattiṃphale patiṭṭhitakālato paṭṭhāya akhaṇḍāni pañca sīlāni rakkhi, bhariyāpissa puttadhītaropi dāsāpi bhatim gahetvā kammaṃ karontā kammakarāpi sabbe rakkhimsuyeve. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Anāthapiṇḍiko suciyeve suciparivāro hutvā caratī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbe porāṇakapaṇḍitāpi suciyeve suciparivārā ahesun”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

1. Dappito (Sī, Syā)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhi hutvā dānaṃ adāsī, sīlaṃ rakkhi, uposathakammaṃ kari, bhariyāpissa pañca sīlāni rakkhi, puttadhītaropi dāsakammakaraporisāpi pañca sīlāni rakkhimsu. So suciparivāraseṭṭhitveva paññāyittha. Athekadivasāṃ so cintesi “sace mayā suciparivārasīlo koci āgamissati, tassa mama nisīdanapallaṅkaṃ vā nipajjanasayanaṃ vā dātuṃ na yuttaṃ, anucchiṭṭhaṃ aparibhuttaṃ dātuṃ vaṭṭati”¹ti attano vasanaṭṭhāneyeva¹ ekapasse aparibhuttapallaṅkaṃ senāsanaṃ paññāpesi. Tasmim samaye Cātumahārājikadevalokato Virūpakkhamaḥārājassa dhītā Kāḷakaṇṇī ca nāma Dhataratṭhamahārājassa dhītā Sirī ca nāmāti imā dve bahuṃ gandhamālaṃ ādāya “Anotatte kīḷissāmā”²ti Anotattatitthaṃ āgacchimsu. Tasmim pana dahe bahūni titthāni, tesu Buddhānaṃ titthe Buddhāyeva nhāyanti, Paccekabuddhānaṃ titthe Paccekabuddhāva nhāyanti, bhikkhūnaṃ titthe bhikkhūva nhāyanti, tāpasānaṃ titthe tāpasāva nhāyanti, Cātumahārājikādīsū chasu kāmasaggesu devaputtānaṃ titthe devaputtāva nhāyanti, devadhītānaṃ titthe devadhītāva nhāyanti.

Tatrimā dve āgantvā “ahaṃ paṭhamāṃ nhāyissāmi, ahaṃ paṭhamā”²ti titthāya kalahaṃ karimsu. Kāḷakaṇṇī “ahaṃ lokaṃ pālemi vicāremi, tasmā paṭhamāṃ nhāyitūṃ yuttāmhī”²ti vadati. Sirī “ahaṃ mahājanassa issariyadāyikāya² paṭipadāya ṭhitā, tasmā paṭhamāṃ nhāyitūṃ yuttāmhī”²ti vadati. Tā “amhesu paṭhamāṃ nhāyitūṃ yuttarūpaṃ vā ayuttarūpaṃ vā cattāro mahārājāno jānissantī”²ti tesāṃ santikaṃ gantvā “amhesu kā paṭhamāṃ Anotattadahe nhāyitūṃ yuttarūpā”²ti pucchimsu. Dhataratṭhavirūpakkhā “na sakkā amhehi vinicchinitūṃ”²ti Virūḷhakavessavaṇānaṃ bhāramakāmsu. Te “amhepi na sakkhissāma, Sakkassa pādāmūle pesessāmā”²ti tā Sakkassa santikaṃ pesesūṃ. Sakko tāsāṃ vacanaṃ sutvā cintesi “imā dvepi mama purisānaññeva dhītaro, na sakkā mayā imāṃ aḍḍāṃ vinicchinitūṃ”²ti. Atha tā Sakko āha “Bārāṇasiyaṃ Suciparivāro nāma seṭṭhi atthi, tassa ghare anucchiṭṭhasayanaṃ paññattaṃ, yā tattha nisīditūṃ vā sayitūṃ vā labhati, sā paṭhamāṃ nhāyitūṃ yuttarūpā”²ti. Tam sutvā Kāḷakaṇṇī tasmim

1. Upaṭṭhāneyeva (Sī, Syā)

2. Siriyā dāyikāya (Ka)

khañeyeva nīlavattham̄ nivāsetvā nīlavilepanam̄ vilimpitvā
nīlamaṇipīḷandhanam̄ piḷandhitvā yantapāsāṇo viya devalokato otaritvā
majjhimayāmasamanantare seṭṭhino pāsādassa upaṭṭhānadvāre sayanassa
avidūre ṭhāne nīlarasmim̄ vissajjetvā ākāse aṭṭhāsi. Seṭṭhi oloketvā tam̄
addasa, sahadassanenevassa sā appiyā ahosi amanāpā. So tāya saddhim̄
sallapanto paṭhamam̄ gāthamāha—

40. “Kā nu kālena vaṇṇena, na cāpi piyadassanā.

Kā vā tvaṃ kassa vā dhītā, katham̄ jānemu tam̄ mayan”ti.

Tattha **kālenā**ti nīlena. **Vaṇṇenā**ti sarīravatthābharaṇavaṇṇena. **Na cāpi piyadassanā**ti dhātuso bhikkhave sattā saṃsandantīti vuttam̄, ayaṅca devadhītā anācārā dussīlā, tasmā sā sahadassanenevassa appiyā jātā, tenevamāha. **Kā vā tvanti** “kā ca tvaṃ, ayameva vā pāṭho.

Tam̄ sutvā Kāḷakaṇṇī dutiyam̄ gāthamāha—

41. “Mahārājassaham̄ dhītā, Virūpakkhassa caṇḍiyā.

Aham̄ Kāḷī alakkhikā, Kāḷakaṇṇīti mam̄ vidū.

Okāsam̄ yācito dehi, vasesu tava santike”ti.

Tattha **caṇḍiyā**ti kodhanā. Kodhabhāvena hi mayham̄ caṇḍīti nāmam̄ karimsu. **Alakkhikā**ti nippaṇṇā¹. **Mam̄ vidū**ti evam̄ mam̄ Cātumahārājikadevaloke jānanti. **Vasemū**ti mayam̄ ajja ekarattam̄ tava santike vaseyyāma, etasmim̄ me anucchiṭṭhāsanasayane² okāsam̄ dehīti.

Tato bodhisatto tatiyam̄ gāthamāha—

42. “Kimsīle kimsamācāre, purise nivisase tuvaṃ.

Putṭhā me kāḷī akkhāhi, katham̄ jānemu tam̄ mayan”ti.

Tattha **nivisaseti** tava cittena³ nivisasi patiṭṭhasīti.

1. Nippuṇṇā (Sī)

2. Anucchiṭṭhaṭṭhāne (Ka)

3. Citte (Sī, Syā)

Tato sā attano guṇaṃ kathentī catutthaṃ gāthamāha—

43. Makkhī paḷāsī sārāmbhī, issukī maccharī saḥho.

So mayhaṃ puriso kanto, laddhaṃ yassa vinassatī”ti.

Tassattho—yo puriso attano kataguṇaṃ na jānāti, guṇamakkhī hoti, attano kismiñci kāraṇe kathite “kiṃ ahaṃ etaṃ na jānāmī”ti yugaggāhaṃ gaṇhāti, aññehi kiñci kataṃ disvā sārāmbhavasena karaṇuttarikaṃ karoti, pare lābhaṃ labhante na tussati, “mayhaṃ issariyaṃ paresaṃ mā hotu, mayhameva hotū”ti sakasampattiṃ gopetvā¹ parassa tiṇaggena telabindumpi na deti, kerāṭikalakkhaṇena samannāgato hutvā attano santakaṃ parassa adatvā tehi tehi upāyehi parasantakameva khādati, yassa laddhaṃ dhaññaṃ vā dhanāṃ vā vinassati na tiṭṭhati, surādhutto akkhadhutto itthidhutto vā hutvā laddhaṃ laddhaṃ vināsetiyeva, ayaṃ etehi guṇehi samannāgato puriso mayhaṃ kanto piyo manāpo, evarūpe ahaṃ cittaena patiṭṭhahāmīti.

Sāyeva pañcamachaṭṭhasattamagāthā abhāsi—

44. “Kodhano upanāhī ca, posuṇo ca vibhedako.

Kaṇḍakavāco pharuso, so me kantataro tato.

45. Ajja suveti puriso, sadatthaṃ nāvabujjhati.

Ovajjamāno kuppati, seyyaṃ so atimaññati.

46. Davappaluddho puriso, sabbamittehi dhaṃsati.

So mayhaṃ puriso kanto, tasmim homi anāmayā”ti.

Tāpi imināva nayena vitthāretabbā. Saṅkhepattho panettha—**kodhanoti** appamattakenāpi kujjhanako. **Upanāhīti** parassa aparādhāṃ hadaye ṭhapetvā sucirenapi tassa anattakāraṃ. **Pisuṇoti** pisuṇavāco. **Vibhedakoti** appamattakenapi mittabhindanako. **Kaṇḍakavācoti**² sadosavāco. **Pharusoti** thaddhavāco. **Kantataroti** so puriso mayhaṃ purimāpi kantataro piyataro. **Ajja suveti** “idaṃ kammaṃ ajja kātabbāṃ, idaṃ

1. Nigūhetvā (Si)

2. Aṇḍakavācoti (I)

sve, idaṃ tatiyadivasādīsū”ti evaṃ so¹ sadattham̃ attano kiccaṃ nāvabujjhati na jānāti. **Ovajjamānoti** ovadiyamāno. **Seyyam̃ so atimaññatīti** jātigottakulappadesasilācāraguṇehi uttaritaram̃ uttamapuggalam̃ “tvam̃ mayham̃ kim̃ pahosī”ti atikkamitvā maññati. **Davappaluddhoti** rūpādīsū kāmāguṇesu nirantaradavena paluddho abhibhūto vasam̃ gato. **Dhamsatīti** “tayā mayham̃ kim̃ katan”ti-ādīni vatvā sabbeheva mittehi dhamsati parihāyati. **Anāmayāti** ayam̃ etehi guṇehi samannāgate puggale niddukkā nissokā homi, tam̃ labhitvā aññattha anālayā hutvā vasāmī”ti.

Atha nam̃ garahanto mahāsatto aṭṭhamam̃ gāthamāha—

47. “Apehi etto tvam̃ kāli, netam̃ amhesu vijjati.

Aññam̃ janapadam̃ gaccha, nigame rājadhāniyo”ti.

Tattha **apehīti** apagaccha. **Netam̃ amhesūti** etam̃ makkhādikaṃ tava piyabhāvakaraṇam̃ amhesupi na vijjati natthi. **Nigame rājadhāniyoti** aññe nigamepi aññā rājadhāniyopi gaccha, yattha mayam̃ tam̃ na passāma, tattha gacchāti dīpeti.

Tam̃ sutvā Kāḷakaṇṇī additā hutvā anantaragāthamāha—

48. “Ahampi kho tam̃² jānāmi, netam̃ tumhesu vijjati.

Santi loke alakkhikā, saṅgharanti bahum̃ dhanam̃.

Aham̃ devo ca me bhātā, ubho nam̃ vidhamāmase”ti.

Tattha **netam̃ tumhesūti** yam̃ mama piyabhāvakaraṇam̃ makkhādikaṃ yena aham̃ attanāpi samannāgatā, tam̃ tumhesu natthīti ahampi etam̃ jānāmi. **Santi loke alakkhikāti** aññe pana loke nissilā nippaññā³ santi. **Saṅgharantīti** te nissilā nippaññāpi samānā etehi makkhādīhi bahum̃ dhanam̃ saṅgharanti piṇḍam̃ karonti. **Ubho nantī** tam̃ pana etehi saṅgharivā ṭhapitam̃ dhanam̃ ahañca mayhameva bhātā devo ca nāma devaputtoti ubho ekato hutvā vidhamāmase nāsema, amhākam̃ pana devaloke bahū

1. Yo (Sī, Syā)

2. Cetam̃ (Sī, Syā)

3. Nippaññā (Sī, I)

dibbaparibhogā atthi dibbāni sayanāni, tvaṃ dadeyyāsi vā no vā, ko me tayā atthoti vatvā pakkāmi.

Tassā pakkantakāle Sirī devadhītā suvaṇṇavaṇṇehi vatthavilepanehi¹ suvaṇṇālankārena āgantvā upaṭṭhānavāre pītarasmiṃ vissajjetvā samehi pādehi samaṃ pathaviyaṃ patitṭhāya sagāravā aṭṭhāsi. Taṃ disvā mahāsatto paṭhamam gāthamāha—

49. “Kā nu dibbena vaṇṇena, pathabyā supatitṭhitā.

Kā vā tvaṃ kassa vā dhītā, katham jānemu taṃ mayan”ti.

Tattha **dibbenā**ti visitṭhena uttamena.

Taṃ sutvā Sirī dutiyaṃ gāthamāha—

50. “Mahārājassaham dhītā, dhataratṭhassa sirīmato.

Aham sirī ca lakkhī ca, bhūripaññāti maṃ vidū.

Okāsam yācito dehi, vasesu tava santike”ti.

Tattha **sirī ca lakkhī cāti** Sirīti ca Lakkhīti ca ahamevaṃnāmā, na aññā. **Bhūripaññāti maṃ vidūti** maṃ Cātumahārājikadevaloke pathavīsamāya vipulāya paññāya samannāgatāti jānanti. **Vasesu tava santiket**i tava anucchiṭṭhāsane ceva anucchiṭṭhasayane ca ekarattim vasesyāma, okāsam me dehīti.

Tato param bodhisatto āha—

51. “Kimsīle kimsamācāre, purise nivisase tuvaṃ.

Puṭṭhā me lakkhi akkhāhi, katham jānemu taṃ mayam.

52. Yo cāpi sīte atha vāpi uṇhe,

Vātātape ḍaṃsasarīsape ca.

Khudham pipāsam abhibhuyya sabbam,

Rattindivam yo satatam niyutto.

1. Gandhavilepanehi (Sī, Syā)

53. Kālāgatañca na hāpeti atthaṃ,
So me manāpo nivise ca tamhi.
Akkodhano mittavā cāgavā ca,
Sīlūpapanno asaṭho'jubhūto.
54. Saṅgāhako sakhilo saṅhavāco,
Mahattapattopi nivātavutti.
Tasmim̐ haṃ pose vipulā bhavāmi,
Ūmi samuddassa yathāpi vaṇṇaṃ.
55. Yo cāpi mitte atha vā amitte,
Seṭṭhe sarikkhe atha vāpi hīne.
Atthaṃ carantaṃ atha vā anattaṃ.
Āvī raho saṅgahameva vatte.
56. Vācaṃ na vajjā pharusāṃ kadāci,
Matassa jīvassa ca tassa homi.
Etesaṃ yo aññataraṃ labhitvā,
Kantā sirī majjati appapañño.
Taṃ dittarūpaṃ visamaṃ carantaṃ, karisaṭhānaṃva vivajjayāmi.
57. Attanā kurute lakkhim̐, alakkhim̐ kuruta'ttanā.
Na hi lakkhim̐ alakkhim̐ vā, añño aññassa kārako'tti.

seṭṭhissa pucchā hoti, siriyaṃ vissajjanā.

Tattha **ḍaṃsasarīsape cāti** ḍaṃsā vuccanti piṅgalamakkhikā, sabbāpi vā makkhikājātikā idha “ḍaṃsā”ti adhippetā. **Sarīsapāti** dīghajātikā. Ḍaṃsā ca sarīsapā ca ḍaṃsasarīsapā, tasmim̐ ḍaṃsasarīsape sati. Idaṃ vuttam̐ hoti— yo mahāseṭṭhi sīte vā uṇhe vā vātātape vā ḍaṃsasarīsape vā sati etehi sītādīhi pīḷiyamānopi etāni ceva sītādīni khudhañca¹ pipāsañcāti sabbampetaṃ parissayaṃ abhibhuyya abhibhavitvā tiṇaṃ viya agaṇetvā rattindivaṃ kasivaṇijjādīsu ceva dānasīlādīsu ca satataṃ attano kammesu niyutto attānaṃ yojetvā vattati.

1. Khudaṃ (Sī, Syā)

Kālāgatañcāti kasikālādīsu kasi-ādīni dhanapariccāgasīlarakkhaṇadhammassavanā-adikālesu ca dhanapariccajanādippabhedam diṭṭhadhammasamparāye sukhāvaham attham na hāpeti, yuttappayuttakāle karotiyeva, so mayham manāpo tasmiñca purise aham nivisāmīti¹. **Akkodhanoti** adhivāsanakhantiyā samannāgato. **Mittavāti** kalyāṇamittena samannāgato. **Cāgavāti** dhanapariccāgayutto.

Saṅgāhakoti mittasaṅgaha-āmisasaṅgahadhammasaṅgahānam kāraḷo. **Sakhiloti** muduvāco. **Sanhavācoti** madhuravacano². **Mahattapattopi nivātavuttīti** mahantam ṭhānam vipulam issariyam pattopi yasena anuddhato nīcavutti paṇḍitānam ovādakaro hoti. **Tasmimham³ poseti** tasmim aham purise. **Vipulā bhavāmīti** akhuddakā homi. So hi mahatiyā siriya padaṭṭhānam. **Ūmi samuddassa yathāpi vaṇṇanti** yathā nāma samuddassa vaṇṇam oloketānam uparūpari āgacchamānā ūmi vipulā viya khāyati, evamaham tasmim puggale vipulā homīti dīpeti.

Āvī rahoti sammukhā ca parammukhā ca. **Saṅgahameva vatteti** etasmim mittādibhede puggale catubbidham saṅgahameva vatteti pavatteti.

Na vajjāti yo kadāci kismiñci kāle pharusavacanam na vadeyya, madhuravacanova hoti. **Matassa jīvassa cāti** tassāham puggalassa matassapi jīvantassapi bhattikā⁴ homi, idhalokepi paralokepi tādisameva bhajāmīti dasseti. **Etesam yoti** etesam sītābhibhavanādīnam heṭṭhā vuttaguṇānam yo puggalo ekampi guṇam labhitvā pamajjati pamussati, puna nānuyuñjātīti attho. **Kantā sirī, kantasirīm, kantaṃ sirinti** tayopi pāṭhā, tesam vasena ayam atthayojanā—yo puggalo sirīm labhitvā “kantā me siri yathāṭṭhāne ṭhitā”ti etesam aññataram guṇam pamajjati, yo vā puggalo kantasirīm piyasirīm icchanto etesam guṇānam aññataram labhitvā pamajjati, yo vā puggalo sirīm labhitvā kantaṃ manāpam sirīm etesam guṇānam aññataram pamajjati. **Appapaññoti** nippañño. **Tam dittarūpam visamam carantanti** tam aham dittasabhāvam

1. Niccam vasāmīti (Sī, Syā)

2. Vissatṭhavacano (Sī, Syā), maṭṭhavacano (I)

3. Tasmāham (Sī, I)

4. Metti (Ka)

gabbitasabhāvaṃ kāyaduccaritādibhedam visamaṃ carantaṃ sucijātiko manusso gūthakūpaṃ viya dūrato vivajjayāmīti.

Añño aññassa kārakoti evaṃ sante lakkhiṃ vā alakkhiṃ vā añño puriso aññassa kārako nāma natthi, yo koci attanā attano lakkhiṃ vā alakkhiṃ vā karotīti.

Evaṃ mahāsatto deviyā vacanaṃ abhinanditvā “idaṃ anucchiṭṭhaṃ āsanañca sayanañca¹ tuyhaṃyeva anucchavikaṃ, pallaṅke ca sayane ca² nisīda ceva nipajja cā”ti āha. Sā tattha vasitvā paccūsakāle nikkhamitvā Cātumahārājikadevalokaṃ gantvā Anotattadahe paṭhamam nahāyi. Tampi sayanaṃ Siridevatāya paribhuttabhāvā sirisayanaṃ nāma jātam. Sirisayanassa ayaṃ vaṃso, iminā kāraṇena yāvajjatanā “sirisayanan”ti vuccati.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Siridevī Uppalavaṇṇā ahosi, Suciparivāraseṭṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā sattamā.

8. Kukkuṭajātakavaṇṇanā (383)

Sucittapattachadanāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba katesi. Tañhi bhikkhuṃ Satthā “kasmā ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “ekaṃ alaṅkatapaṇiyattaṃ itthiṃ disvā kilesavasena bhante”ti vutte “bhikkhu itthiyo nāma vañcetvā upalāpetvā attano vasaṃ gatakāle vināsaṃ pāpentī, lolabīḷārī viya hontī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto araṇṇe kukkuṭayoniyaṃ nibbattitvā anekasatakukkuṭaparivāro

1. Āsanañca pallaṅkañca (Sī), pallaṅkañca āsanañca (Syā)

2. Āsane ca pallaṅke ca (Sī), pallaṅke ca āsane ca (Syā)

araññe vasati. Tassa avidūre ekā biḷārikāpi vasati. Sā ṭhapetvā bodhisattaṃ avasese kukkuṭe upāyena vañcetvā khādi. Bodhisatto tassā gahaṇaṃ na gacchati¹. Sā cintesi “ayaṃ kukkuṭo ativiya saṭho amhākañca saṭhabhāvaṃ upāyakusalabhāvañca na jānāti, imaṃ mayā ‘ahaṃ bhariyā te bhavissāmi’ti upalāpetvā attano vasaṃ āgatakāle khādituṃ vaṭṭati”ti. Sā tena nisinnarukkhaṃ mūlaṃ gantvā vaṇṇasambhāsanapubbaṅgamāya vācāya taṃ yācamānā paṭhamāṃ gāthamāha—

58. “Sucittapattachadana, tambacūḷa vihaṅgama.

Oroha dumasākhāya, mudhā bhariyā bhavāmi te”ti.

Tattha **sucittapattachadanā**ti sucittehi pattehi katacchadana. **Mudhā**ti vinā mūlena na kiñci gahetvā ahaṃ bhariyā te bhavāmi.

Taṃ sutvā bodhisatto “imāya mama sabbe ñātakā khādītā, idāni maṃ upalāpetvā khādītukāmā ahoṣi, uyyojessāmi naṃ”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha—

59. “Catuppadī tvaṃ kalyāṇi, dvipadāhaṃ manorame.

Migī pakkhī asaṅñuttā, aññaṃ pariyesa sāmikan”ti.

Tattha **migī**ti biḷāriṃ sandhāyāha. **Asaṅñuttā**ti jayampatikā bhavituṃ ayuttā asambandhā, natthi tesāṃ īdiso sambandhoti dīpeti.

Taṃ sutvā tato sā “ayaṃ ativiya saṭho, yena kenaci upāyena vañcetvā naṃ khādissāmi”ti cintetvā tatiyaṃ gāthamāha—

60. “Komārikā te hessāmi, mañjukā piyabhāṇinī.

Vinda maṃ ariyena vedena, sāvaya maṃ yadicchasi”ti.

Tattha **komārikā**ti ahaṃ ettakaṃ kālaṃ aññaṃ purisaṃ na jānāmi, tava komārikā bhariyā bhavissāmiṃti vadati. **Mañjukā piyabhāṇinī**ti tava madhurakathā piyabhāṇinīyeva bhavissāmi. **Vinda manti** paṭilabha maṃ. **Ariyena vedenā**ti sundarena paṭilābhena. Ahampi hi ito pubbe purisasamphassaṃ na jānāmi, tvampi itthisamphassaṃ na jānāsi, iti pakatiyā

1. Assā gamaṇaṃ na icchati (Ka)

brahmacārī brahmacāriniṃ maṃ niddosena lābhena labha. Yadi maṃ icchasi, atha me vacanaṃ na saddahasi, dvādasayojanāya Bārāṇasīyā bheriṃ carāpetvā “ayaṃ me dāsī”ti sāvaya, maṃ attano dāsiṃ katvā gaṇhāhīti vadati.

Tato bodhisatto “imaṃ tajjetvā palāpetuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā catuttham gāthamāha—

61. “Kuṇapādini lohitape, cori kukkuṭapothini.

Na tvaṃ ariyena vedena, mamaṃ bhattāramicchasi”ti.

Tattha **na tvaṃ ariyenāti** tvaṃ ariyena brahmacariyavāsālābhena maṃ bhattāraṃ na icchasi, vañcatvā pana maṃ khāditukāmāsi, nassa pāpeti taṃ palāpesi. Sā pana palāyitvāva gatā, na puna oloketumpi vasahi.

62. “Evampi caturā nārī, disvāna sadhanaṃ naraṃ.

Nenti saṅhāhi vācāhi, biḷārī viya kukkuṭaṃ.

63. Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, na khippamanubujjhati.

Amittavasamanveti, pacchā ca anutappati.

64. Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, khippameva nibodhati.

Muccate sattusambādhā, kukkuṭova biḷāriyā”ti—

imā abhisambuddhagāthā.

Tattha **caturāti** cāturiyena samannāgatā. **Nārīti** itthiyo. **Nentīti** attano vasaṃ upanenti. **Biḷārī viyāti** yathā sā biḷārī taṃ kukkuṭaṃ netuṃ vāyamati, evaṃ aññāpi nāriyo nentiyeva. **Uppatitaṃ atthanti** uppannaṃ kiñcideva atthaṃ. **Na anubujjhatīti** yathāsabhāvena na jānāti, pacchā ca anutappati. **Kukkuṭovāti** yathā so ñāṇasampanno kukkuṭo biḷārīto mutto, evaṃ sattusambādhato muccatīti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā kukkuṭarājā ahameva ahosinti.

Kukkuṭajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Dhammadhajajātakavaṇṇanā (384)

Dhammaṃ caratha ñātayoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhum ārabha kathesi. Tadā hi Satthā “na bhikkhave ayaṃ idāneva kuhako, pubbepi kuhakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakuṇayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto sakuṇasaṃghaparivuto samuddamajjhe dīpake vasi. Athe kacce Kāsiraṭṭhavāsino vāṇijā disākākaṃ gahetvā nāvāya samuddaṃ pakkhandimsu, samuddamajjhe nāvā bhijji. So disākāko taṃ dīpakaṃ gantvā cintesi “ayaṃ mahāsakuṇasaṃgho, mayā kuhakakammaṃ katvā etesaṃ aṇḍakāni ceva chāpake ca varaṃ varaṃ khādituṃ vaṭṭatī”ti. So otarivā sakuṇasaṃghassa majjhe mukhaṃ vivarivā ekena pādena pathaviyaṃ aṭṭhāsi. “Ko nāma tvaṃ sāmī”ti sakuṇehi puṭṭho “ahaṃ dhammiko nāmā”ti āha. Kasmā pana ekena pādena ṭhitosīti. Mayā dutiye pāde nikkhitte pathavī dhāretuṃ na sakkotīti. Atha kasmā mukhaṃ vivarivā tiṭṭhasīti. Ahaṃ aññaṃ āhāraṃ na khādāmi, vātameva khādāmīti. Evañca pana vatvā te sakuṇe āmantetvā “ovādaṃ vo dassāmi, taṃ suṇāthā”ti tesam ovādavasena paṭhamam gāthamāha—

65. “Dhammaṃ caratha ñātayo, dhammaṃ caratha bhaddaṃ vo.
Dhammacārī sukhaṃ seti, asmim loke paramhi cā”ti.

Tattha **dhammaṃ carathā**ti kāyasucaritādibhedam dhammaṃ karotha. **Ñātayoti** te ālapati. **Dhammaṃ caratha bhaddaṃ voti** ekavāraṃ caritvā mā osakkatha, punappunaṃ caratha, evaṃ bhaddaṃ vo bhavissati. **Sukhaṃ setī**ti desanāsīsametaṃ, dhammacārī pana sukhaṃ tiṭṭhati gacchati nisīdati seti, sabbiriyāpathesu sukhito hotīti dīpeti.

Sakuṇā “ayaṃ kāko kohaṇṇena aṇḍakāni khādituṃ evaṃ vadatī”ti
ajānitvā taṃ dussilaṃ vaṇṇentā dutiyaṃ gāthamāhaṃsu—

66. “Bhaddako vata’yaṃ pakkhī, dijo paramadhammiko.
Ekapādena tiṭṭhanto, dhammamevā’nusāsati”ti.

Tattha **dhammamevā**ti sabhāvameva. **Anusāsati**ti katheti.

Sakuṇā tassa dussilassa saddahitvā “tvam kira sāmi aññaṃ gocaraṃ na
gaṇhasi, vātameva bhakkhasi, tena hi amhākaṃ aṇḍakāni ca chāpake ca
olokeyyāsī”ti vatvā gocarāya gacchanti. So pāpo tesam gatakāle aṇḍakāni ca
chāpake ca kucchipūraṃ khāditvā tesam āgamanakāle upasantūpasanto
hutvā mukhaṃ vivaritvā ekena pādena tiṭṭhati. Sakuṇā āgantvā puttake
apassantā “ko nu kho khādatī”ti mahāsaddena viravanti, “ayaṃ kāko
dhammiko”ti tasmim āsaṅkāmatampi na karonti. Athekadivasam mahāsatto
cintesi “idha pubbe koci paripantho natthi. Imassa āgatakālate paṭṭhāya jāto,
imaṃ pariggaṇhituṃ vaṭṭatī”ti. So sakuṇehi saddhim gocarāya gacchanto
viya hutvā nivattitvā paṭicchannaṭṭhāne aṭṭhāsi. Kākopi “gatā sakuṇā”ti
nirāsaṅko hutvā uṭṭhāya gantvā aṇḍakāni ca chāpake ca khāditvā punāgantvā
mukhaṃ vivaritvā ekena pādena aṭṭhāsi.

Sakuṇarājā sakuṇesu āgatesu sabbe sannipātāpetvā “ahaṃ vo ajja
puttakānaṃ paripanthaṃ pariggaṇhanto imaṃ pāpakākaṃ khādantaṃ
addasaṃ, etha naṃ gaṇhāmā”ti sakuṇasaṃghaṃ āmantetvā¹ parivāretvā
“sace palāyati, gaṇheyyātha nan”ti vatvā sesagāthā abhāsi—

67. “Nāssa sīlaṃ vijānātha, anaññāya pasamsatha,
Bhutvā aṇḍaṅca potaṅca², dhammo dhammoti bhāsati.

68. Aññaṃ bhaṇati vācāya, aññaṃ kāyena kubbati.
Vācāya no ca kāyena, na taṃ dhammaṃ adhiṭṭhito.

1. Ānetvā (Ka)

2. Chāpe ca (Sī, Syā)

69. Vācāya sakhilo manoviduggo,
 Channo kūpasayova kaṇhasappo.
 Dhammadhajo gāmanigamāsu sādhu,
 Dujjāno purisena bālisena.

70. Imaṃ tuṇḍehi pakkhehi, pādā cimam viheṭṭhatha.
 Chavañhi'mam vināsetha, nāyam samvāsanaṛaho'ti.

Tattha **nāssa sīlanti** na assa sīlam. **Anaññāyāti** ajānitvā. **Bhutvāti** khādītva. **Vācāya no ca kāyenāti** ayañhi vacaneneva dhammam carati, kāyena pana na karoti. **Na taṃ dhammam adhiṭṭhitoti** tasmim¹ jānitabbo yathāyam dhammam bhaṇati, na taṃ adhiṭṭhito, tasmim dhamme na adhiṭṭhito. **Vācāya sakhiloti** vacanena mudu. **Manoviduggoti** manasā viduggo duppaveso visamo. **Channoti** yasmim bile sayati, tena channo. **Kūpasayoti** bilāsayo. **Dhammadhajoti** sucaritadhammam dhajam katvā vicaraṇena dhammadhajo. **Gāmanigamāsu sādhu**ti gāmesu ca nigamesu ca sādhu bhaddako sambhāvito. **Dujjānoti** ayam evarūpo dussīlo paṭicchannakammanto bālisena aññāṇena purisena na sakkā jānituṃ. **Pādā cimanti** attano attano pādena ca imam. **Viheṭṭhāti** paharatha hanatha. **Chavanti** lāmakam. **Nāyanti** ayam amhehi saddhim ekasmim ṭhāne samvāsam na arahatīti.

Evañca pana vatvā sakuṇajetṭhako sayameva laṅghitvā tassa sīsam tuṇḍena pahari, avasesā sakuṇā tuṇḍanakhapādapakkhehi paharimsu. So tattheva jīvitakkhayam pāpuṇi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kuhatakāko idāni kuhakabhikkhu ahosi, sakuṇarājā pana ahameva ahosin”ti.

Dhammadhajajātakavaṇṇanā navamā.

1. Tasmā (Sī, Syā)

10. Nandiyajātakavaṇṇanā (385)

Sace brāhmaṇa gacchesīti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ mātuposakabhikkhum ārabha kathesi. Tañhi Satthā “saccaṃ kira tvam bhikkhu gihī posesī”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kim te hontī”ti vutte “mātāpitaro me bhante”ti vutte “sādhu sādhu bhikkhu porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃsaṃ pālesi, porāṇakapaṇḍitā hi tiracchānayoniyam nibbattitvāpi mātāpitūnaṃ jīvitam adamsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Kosalaratṭhe Sākete Kosalarāje rajjaṃ kārente bodhisatto migayoniyam nibbattitvā vayappatto Nandiyamigo nāma hutvā sīlacārasampanno mātāpitaro posesi. Tadā Kosalarājā migavittakova ahosi. So pana manussānaṃ kasikkammādīni kātuṃ adatvā mahāparivāro devasikaṃ migavaṃ gacchati. Manussā sannipatitvā “ayyā ayaṃ rājā amhākaṃ kammacchedaṃ karoti, gharāvāsopi nassati, yannūna mayam Ajjunavanaṃ uyyānaṃ parikkhipitvā dvāraṃ yojetvā porakkhaṇim khaṇitvā tiṇāni āropetvā daṇḍamuggarādihathā araṇṇam pavisitvā gumble paharantā mige nīharitvā parivāretvā gorūpāni viya vajaṃ uyyānaṃ pavesetvā dvāraṃ pidahitvā raṇṇo ārocetvā attano kammaṃ kareyyāma”ti mantayimsu. “Attheso upāyo”ti sabbe ekacchandā hutvā uyyānaṃ sajjitvā araṇṇam pavisitvā yojanamattaṭṭhānaṃ parikkhipimsu.

Tasmim khaṇe Nandiyo ekasmiṃ khuddakagumbe mātāpitaro gahetvā bhūmiyaṃ nipanno hoti. Manussā nānāphalakāvudhahathā bāhunā bāhum pīletvā taṃ gumbaṃ parikkhipimsu. Athekacce mige oloketā taṃ gumbaṃ pavisiṃsu. Nandiyo te disvā “ajja mayā jīvitam pariccajitvā mātāpitūnaṃ jīvitam dātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā utthāya mātāpitaro vanditvā “ammatāta ime manussā imaṃ gumbaṃ pavisitvā amhe tayopi passissanti¹, tumhe ekena upāyena jiveyyātha, jīvitam vo seyyo, aham tumhākaṃ jīvitadānaṃ datvā manussehi gumbapariyante ṭhatvā gumble pahaṭamattēyeva nikkhamissāmi, atha te ‘imasmim khuddakagumbe ekoyeva migo bhavissati’ti maññamānā gumbaṃ na pavissanti, tumhe appamattā

1. Māressanti (Ka)

hothā”ti mātāpitaro khamāpetvā gamanasajjo atṭhāsi. So manussehi gumbapariyante ṭhatvā unnādetvā gumbe pahaṭamatteyeva tato nikkhami. Te “ekovettha migo bhavissatī”ti gumbaṃ na pavisiṃsu. Atha Nandiyo gantvā migānaṃ antaraṃ pāvisi. Manussā parivāretvā sabbe mige uyyānaṃ pavesetvā dvāraṃ thaketvā rañño ārocetvā sakasakaṭṭhānāni agamaṃsu.

Tato paṭṭhāya rājā sayameva gantvā ekaṃ migāṃ vijjhivā taṃ gahetvā ehīti ekaṃ pesetvā āharāpesi. Migā vāraṃ ṭhapayīṃsu, pattavāro migo ekamante tiṭṭhati, taṃ vijjhivā gaṇhanti. Nandiyo pokkharāṇiyāṃ pāṇiyāṃ pivati, tiṇāni khādāti, vāro panassa na tāva pāpuṇāti. Atha bahūnaṃ divasānaṃ accayena tassa mātāpitaro taṃ daṭṭhukāmā hutvā “amhākaṃ putto Nandiyamigarājā nāgabalo thāmasampanno, sace jīvati, avassaṃ vatim laṅghitvā amhākaṃ dassanattāya āgamissati, sāsanaṃ pesessāmā”ti cintetvā maggasamīpe ṭhatvā ekaṃ brāhmaṇaṃ disvā “ayya kahaṃ gacchasi”ti mānusikāya vācāya pucchitvā “Sāketan”ti vutte puttassa sāsanaṃ paḥiṇantā paṭṭhamaṃ gāthamāhaṃsu—

71. “Sace brāhmaṇa gacchesi, Sākete ajjunaṃ vanaṃ.

Vajjāsi Nandiyāṃ nāma, puttaṃ asmākamorasāṃ.

Mātā pitā ca te vuddhā, te taṃ icchanti passitun”ti.

Tassattho—sace tvaṃ brāhmaṇa Sāketāṃ gacchasi, Sākete Ajjunavanaṃ nāma uyyānaṃ atthi, tatha amhākaṃ putto Nandiyo nāma migo atthi, taṃ vadeyyāsi “mātāpitaro te vuddhā yāva na maranti, tāva taṃ passitun icchanti”ti.

So “sādhū”ti sampatīcchitvā Sāketāṃ gantvā punadivase uyyānaṃ pavisitvā “Nandiyamigo nāma kataro”ti pucchi. Migo āgantvā tassa samīpe ṭhatvā “ahan”ti āha. Brāhmaṇo tamatthaṃ ārocesi. Nandiyo taṃ sutvā “gaccheyyāmahāṃ brāhmaṇa, vatim laṅghitvā no na gaccheyyāṃ, mayā pana rañño santakaṃ nivāpapānabhojanaṃ bhuttaṃ, taṃ me iṇaṭṭhāne ṭhitāṃ, imesaṅca migānaṃ majjhe ciravutthosmi, tassa me rañño

ceva etesañca sotthibhāvaṃ akatvā attano balaṃ adassetvā gamanaṃ nāma
na yuttaṃ, attano vāre pana sampatte ahaṃ etesaṃ sotthibhāvaṃ katvā
sukhito āgacchissāmi”ti tamatthaṃ pakāsento dve gāthā abhāsi—

72. “Bhuttā mayā nivāpāni, rājino pānabhojanaṃ.

Taṃ rājapiṇḍaṃ avabhottuṃ, nāhaṃ brāhmaṇa mussahe.

73. Odahissāmahaṃ passaṃ, khurappānissa rājino.

Tadāhaṃ sukhito mutto, api passeyya mātaraṃ”ti.

Tattha **nivāpāni**ti tesu tesu ṭhānesu nivutāni nivāpāni¹. **Pānabhojananti**
pāniyañca avasesatiṇaṃca. **Taṃ rājapiṇḍanti** taṃ rañño santakaṃ
saṅkaḍḍhitvā samodhānakaṭṭhena piṇḍaṃ. **Avabhottunti** dubbhuttaṃ
bhuñjituṃ. Rañño hi kiccaṃ anipphādentō taṃ avabhuttaṃ bhuñjati nāma,
svāhaṃ evaṃ avabhottuṃ na ussahāmīti vadati. **Brāhmaṇa mussaheti** cettha
brāhmaṇāti ālapanāṃ, ma-kāro padasandhivasena vutto.

Odahissāmahaṃ passaṃ, khurappānissa rājinoti ahaṃ brāhmaṇa attano
vāre sampatte khurappaṃ sannayhitvā āgatassa rañño migayūthato
nikkhamitvā ekamante ṭhatvā “maṃ vijjha mahārājā”ti vatvā attano
mahāphāsukapassaṃ odahissāmi oḍḍessāmi. **Sukhito muttoti** tadā ahaṃ
maraṇabhayā mutto sukhito niddukkho raññā anuññāto api nāma mātaraṃ
passeyyanti.

Taṃ sutvā brāhmaṇo pakkāmi. Aparabhāge tassa vāradivase rājā
mahantena parivārena uyyānaṃ āgacchi. Mahāsatto ekamante aṭṭhāsi. Rājā
“migaṃ vijjhissāmi”ti khurappaṃ sannayhi. Mahāsatto yathā aññe
maraṇabhayatajjitā palāyanti, evaṃ apalāyitvā nibbhayo hutvā mettaṃ
purecārikaṃ katvā mahāphāsukapassaṃ odahitvā niccalova aṭṭhāsi. Rājā
tassa mettānubhāvena saraṃ vissajjetuṃ nāsakkhi. Mahāsatto “kiṃ
mahārāja saraṃ na muccesi, muñcāhi”ti āha. Na sakkomi migarājāti. Tena
hi guṇavantānaṃ guṇaṃ jāna mahārājāti.

1. Nivuṭṭhanivāpāni (Ka)

tadā rājā bodhisatte pasīditvā dhanuṃ chaḍḍetvā “imaṃ acittakaṃ kaliṅgarakaṇḍampi tāva tava guṇaṃ jānāti, ahaṃ sacittako manussabhūtopi tava guṇaṃ na jānāmi, migarāja mayhaṃ khama, abhayaṃ te dammī”ti āha. Mahārāja mayhaṃ tāva abhayaṃ desi, ayaṃ pana uyyāne migagaṇo kiṃ karissatīti. Etassapi abhayaṃ dammīti. Evaṃ mahāsatto **Nigrodhajātake**¹ vuttanayeneva sabbasaṃ araṇṇe migānaṃ ākāsagatasakuṇānaṃ jalacaramacchānaṃca abhayaṃ dāpetvā rājānaṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā “mahārāja rañña nāma agatigamaṇaṃ pahāya dasa rājadhamme akopentena dhammena samena rajjaṃ kāretuṃ vaṭṭatī”ti.

“Dānaṃ sīlaṃ pariccāgaṃ, ajjavaṃ maddavaṃ tapaṃ.
Akkodhaṃ avihimsaṇca, khantiṃ ca avirodhanāṃ.

Iccete kusale dhamme, ṭhite passāmi attani.
Tato me jāyate pīti, somanassaṇcanappakan”ti²—

evaṃ vutte rājadhamme gāthābandheneva desetvā³ katipāhaṃ rañño santike vasitvā nagare sabbasattānaṃ abhayadānapakāsanatthaṃ suvaṇṇabheriṃ carāpetvā “appamatto hohi mahārāja”ti vatvā mātāpitūnaṃ dassanatthāya gato.

74. “Migarājā pure āsiṃ, Kosalassa niketane.
Nandiyo nāma nāmena, abhirūpo catuppado.

75. Taṃ maṃ vadhitumāgacchi, dāyasmim ajjune vane.
Dhanuṃ ārajjam⁴ katvāna, usuṃ sannayha Kosalo.

76. Tassāhaṃ odahiṃ passaṃ, khurappānissa rājino.
Tadāhaṃ sukhito mutto, mātaraṃ daṭṭhumāgato”ti—

imā tisso abhisambuddhagāthā honti.

Tattha **Kosalassa niketane**ti Kosalassa rañño niketane vasanatthāne, tassa santike araṇṇasminti attho. **Dāyasminti** migānaṃ vasanatthāya dinna-uyyāne. **Ārajjam katvānāti** jiyāya saddhiṃ ekato

1. Khu 5. 4 piṭṭhe. 2. Khu 6. 97 piṭṭhe. 3. Dassetvā (Sī, I) 4. Adejjaṃ (Sī, I)

katvā, āropetvāti attho. **Sannayhāti** sannayhitvā yojetvā. **Odahinti** oḍḍesim. **Mātaram daṭṭhumāgatoti** desanāsīsametaṃ, rañño dhammaṃ desetvā sabbasattānaṃ abhayatthāya suvaṇṇabherim carāpetvā mātāpitaro daṭṭhum āgatosmīti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne mātuṃposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ, brāhmaṇo Sāriputto, rājā Ānando, Nandiyamigarājā pana ahameva ahosinti.

Nandiyamigarājājātakavaṇṇanā dasamā.

Avāriyavaggo paṭhamo.

2. Kharaputtavagga

1. Kharaputtajātakavaṇṇanā (386)

Saccaṃ kirevamāhamsūti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Tañhi bhikkhuṃ Satthā “saccaṃ kira tvam bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpitosī”ti vatvā “purāṇadutiyikāyā”ti vutte “bhikkhu ayaṃ te itthi anattakārikā, pubbepi tvam imaṃ nissāya aggiṃ pavisitvā maranto¹ paṇḍite nissāya jīvitam labhī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Senake nāma rañṇe rajjaṃ kārente bodhisatto sakkattam kāresi. Tadā Senakassa rañño ekena nāgarājena saddhim mittabhāvo² hoti. So kira nāgarājā Nāgabhavanā nikkhamitvā thale gocaram gaṇhanto carati. Atha naṃ gāmadārakā disvā “sappo ayan”ti leḍḍudaṇḍādīhi paharimsu. Atha rājā uyyānaṃ kilītuṃ gacchanto disvā “kim ete dārakā karontī”ti pucchitvā “ekam sappam paharantī”ti sutvā “paharituṃ mā detha, palāpetha ne”ti palāpesi. Nāgarājā

1. Maraṇante (Ka)

2. Mittasanthavo (Ka)

jīvitam labhitvā Nāgabhavanam gantvā bahūni ratanāni ādāya
 adḍharattasamaye rañño sayanagharam pavisitvā tāni ratanāni datvā
 “mahārāja mayā tumhe nissāya jīvitam laddhan”ti raññā saddhim
 mittabhāvam katvā punappunam gantvā rājānam passati. So attano
 nāgamāṇavikāsu ekam kāmesu atittam nāgamāṇavikam rakkhaṇatthāya
 rañño santike ṭhapetvā¹ “yadā etaṃ na passasi, tadā imaṃ mantam
 parivatteyyāsi”ti tassa ekam mantam adāsi.

So ekadivasam uyyānam gantvā nāgamāṇavikāya saddhim
 pokkharāṇiyam udakakīlam kīli. Nāgamāṇavikā ekam udakasappam disvā
 attabhāvam vijahitvā tena saddhim asaddhammam paṭiseva. Rājā taṃ
 apassanto “kham nu kho gatā”ti mantam parivattetvā anācāram karontim
 disvā veḷupesikāya pahari. Sā kujjhivā tato Nāgabhavanam gantvā “kasmā
 āgatāsi”ti puṭṭhā “tumhākam sahāyo maṃ attano vacanam agaṇhantim
 piṭṭhiyam paharī”ti pahāram dassesi. Nāgarājā tathato ajānitvāva cattāro
 nāgamāṇavake āmantetvā “gacchatha, Senakassa sayanagharam pavisitvā
 nāsavātena taṃ bhusam viya viddhamsethā”ti pesesi. Te gantvā rañño
 sirisayane nipannakāle gabbham pavisimsu. Tesam pavisanavelāyameva rājā
 devim āha “jānāsi nu kho bhadde nāgamāṇavikāya gataṭṭhānan”ti. Na
 jānāmi devāti. Ajja sā amhākam pokkharāṇiyam kīlanakāle attabhāvam
 vijahitvā ekena udakasappena saddhim anācāram akāsi, atha nam aham
 “evam mā karī”ti sikkhāpanatthāya veḷupesikāya paharim, sā nāgabhavanam
 gantvā sahāyassa me aññam kiñci kathetvā mettim bhindeyyāti me bhayam
 uppajjatīti. Taṃ sutvā nāgamāṇavakā tatova nivattitvā Nāgabhavanam
 gantvā nāgarājassa tamattham ārocesum. So samvegappatto hutvā
 taṅkhaṇaññeva rañño sayanagharam āgantvā tamattham ācikkhitvā
 khamāpetvā “idaṃ me daṇḍakamman”ti sabbarutajānanam nāma mantam²
 datvā “ayaṃ mahārāja anaggho manto, sace imaṃ mantam aññassa
 dadeyyāsi, datvāva aggim pavisitvā mareyyāsi”ti āha. Rājā “sādhū”ti
 sampatīcchi. So tato paṭṭhāya kipillikānampi saddam jānāti.

1. Ṭhapesi (Sī, Syā, I)

2. Sabbarutaññumantam nāma (Ka)

Tassekadivasam mahātale nisīditvā madhuphāṇitehi khādanīyaṃ khādantassa ekaṃ madhubindu ca phāṇitabindu ca pūvakaṇḍaṇca bhūmiyaṃ pati. Ekā kipillikā taṃ disvā “rañño mahātale madhucāṭi bhinnā, phāṇitasakaṭaṃ pūvasakaṭaṃ nikkujjitaṃ, madhuphāṇitaṇca pūvaṇca khādathā”ti viravantī vicarati. Atha rājā tassā ravaṃ sutvā hasi. Rañño samīpe ṭhitā devī “kiṃ nu kho disvā rājā hasī”ti cintesi. Tasmim khādanīyaṃ khāditvā nhatvā pallaṅke nisinne ekaṃ makkhikaṃ sāmiko “ehi bhadde kilesaratiyā ramissāmā”ti āha. Atha naṃ sā “adhivāsehi tāva sāmī, idāni rañño gandhe āharissanti, tassa vilimbantassa pādāmūle gandhacuṇṇaṃ patissati, ahaṃ tattha vaṭṭetvā sugandhā bhavissāmi, tato rañño piṭṭhiyaṃ nipajjitvā ramissāmā”ti āha. Rājā tampi saddaṃ sutvā hasi. Devīpi “kiṃ nu kho disvā hasī”ti puna cintesi. Puna rañño sāyamāsaṃ bhuñjantassa ekaṃ bhattasitthaṃ bhūmiyaṃ pati. Kipillikā “rājakule bhattasakaṭaṃ bhaggaṃ, bhattaṃ bhuñjathā”ti viravi. Taṃ sutvā rājā punapi hasi. Devī suvaṇṇakaṭacchuṃ gahetvā rājānaṃ parivisanti “maṃ nu kho¹ disvā rājā hasatī”ti vitakkesi.

Sā raññā saddhiṃ sayanaṃ āruya nipajjanakāle “kiṃkāraṇā deva hasī”ti pucchi. So “kiṃ te mama hasitakāraṇenā”ti vatvā punappunaṃ nibaddho kathesi. Atha naṃ sā “tumhākaṃ jānaṃantaṃ mayhaṃ dethā”ti vatvā “na sakkā dātun”ti paṭikkhittāpi punappunaṃ nibandhi. Rājā “sacāhaṃ imaṃ mantāṃ tuyhaṃ dassāmi, marissāmi”ti āha. Marantopi mayhaṃ dehi devāti. Rājā mātuḡāmasavasiḡ hutvā “sādhū”ti sampaṭicchitvā “imissā mantāṃ datvā aggiṃ pavississāmi”ti rathena uyyānaṃ pāyāsi.

Tasmim khaṇe Sakko lokaṃ olokeno imaṃ kāraṇaṃ disvā “ayaṃ bālarājā mātuḡāmaṃ nissāya ‘aggiṃ pavississāmi’ti gacchati, jīvitamassa dassāmi”ti sujaṃ asurakaṇṇaṃ ādāya Bārāṇasiṃ āgantvā taṃ ajikaṃ katvā attanā ajo hutvā “mahājano mā passatū”ti adhiṭṭhāya rañño rathassa purato ahoṣi. Taṃ rājā ceva rathe yuttasindhavā ca passanti, añño koci na passati. Ajo kathāsamuṭṭhāpanatthaṃ rathapurato ajikāya saddhiṃ methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto

1. Kiṃ nukho (Ka)

viya ahosi. Tameko rathe yuttasindhavo disvā “samma ajarāja mayam pubbe ‘ajā kira bālā ahirikā’ti assumha, na ca tam passimha, tvam pana raho paṭicchannaṭṭhāne kattabbam anācāram amhākam ettakānam passantānaññeva karosi, na lajjasi, tam no pubbe sutam iminā diṭṭhena sameti”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

77. “Saccam kirevamāhamso, vastam bāloti paṇḍitā.

Passa bālo rahokammaṃ, āvikubbam na bujjhatī”ti.

Tattha **vastanti**¹ ajam. **Paṇḍitāti** ñāṇasampannā tam bāloti vadanti, saccam kira vadanti. **Passāti** ālapanam, passathāti attho. **Na bujjhatī**ti evam kātum ayuttanti na jānāti.

Tam sutvā ajo dve gāthā abhāsi—

78. “Tvam khopi samma bālosi, kharaputta vijānahi.

Rajjuyā hi parikkhitto, vaṅkoṭṭho ohitomukho.

79. Aparampi samma te bālyam, yo mutto na palāyasi.

So ca bālataro samma, yam tvam vahati senakan”ti.

Tattha **tvam khopi sammāti** sammaindhava mayāpi kho tvam bālataro. **Kharaputtāti** so kira gadrabhassa jātako, tena tam evamāha. **Vijānahī**ti ahameva bāloti evam jānāhi. **Parikkhittoti** yugena saddhim gīvāya parikkhitto. **Vaṅkoṭṭhoti** vaṅka-oṭṭho. **Ohitomukhoti** mukhabandhanena pihitamukho². **Yo mutto na palāyasīti** yo tvam rathato mutto samāno muttakāle palāyitvā araññam na pavisasi, tam te apalāyanam aparampi bālyam. **So ca bālataroti** yam tvam senakam vahati, so senako tayāpi bālataro.

Rājā tesam ubhinnampi katham jānāti, tasmā tam suṇanto saṇikam ratham pesesi. Sindhavopi tassa katham sutvā puna catuttham gāthamāha—

80. “Yam nu samma aham bālo, ajarāja vijānahi.

Atha kena senako bālo, tam me akkhāhi pucchito”ti.

1. Bhastanti (Sī, I), kalakanti (Syā)

2. Ohitamukho (Ka)

Tattha **yanti** karaṇatthe paccattavacanāṃ. **Nūti** anussavatthe¹ nipāto. Idam vuttam hoti—samma ajarāja yena tāva tiracchānagatattena kāraṇena aham bālo, tam tvam kāraṇam jānāhi, sakkā etam tayā nātum, aham hi tiracchānagatattāva bālo, tasmā maṃ kharaputtāti-ādīni vadanto suṭṭhu vadasi, ayam pana Senako rājā kena kāraṇena bālo, tam me kāraṇam pucchito akkhāhīti.

Tam sutvā ajo ācikkhanto pañcamam gāthamāha—

81. “Uttamattham labhitvāna, bhariyāya yo padassati.
Tena jahissata’ttānam, sā cevassa na hessatī”ti.

Tattha **uttamatthanti** sabbarutajānanamantam. **Tenāti** tassā mantappadānasankhātena kāraṇena tam datvā aggim pavisanto attānañca jahissati, sā cassa bhariyā na bhavissati, tasmā esa tayāpi bālataro, yo² laddham yasm rakkhituṃ na sakkotīti.

Rājā tassa vacanam sutvā “ajarāja amhākam sotthim karontopi tvaññeva karissasi, kathehi tāva no kattabbayuttakan”ti āha. Atha nam ajarāja “mahārāja imesam sattānam attanā añño piyataro nāma natthi, ekam piyabhaṇḍam nissāya attānam nāsetum laddhayasam pahātuṃ na vaṭṭatī”ti vatvā chaṭṭham gāthamāha—

82. “Na ve piyammeti janinda tādiso,
Attam niramkatvā piyāni sevati.
Attāva seyyo paramā ca seyyo,
Labbhā piyā ocitathena pacchā”ti.

Tattha **piyammeti** piyam me, ayameva vā pāḥo. Idam vuttam hoti—janinda tādiso tumhādiso yasamahatte ṭhito puggalo ekam piyabhaṇḍam nissāya “idam piyam me”ti attam niramkatvā attānam chaddetvā tāni piyāni na sevateva. Kimkāraṇā? **Attāva seyyo paramā ca seyyoti**³, yasmā sataguṇena sahasaguṇena attāva seyyo

1. Tāvattthe (I)

2. Lolo (Ka)

3. Paramāva seyyāti (Sī, Syā)

varo uttamo, paramā¹ ca seyyo, paramā uttamāpi aññasmā piyabhaṇḍāti attho. Ettha hi ca-kāro² pi-kāratthe nipātoti daṭṭhabbo. **Labbhā piyā ocitatthena pacchāti** ocitatthena vaḍḍhitatthena yasasampannena purisena pacchā piyā nāma sakkā laddhum, na tassā kāraṇā attā nāsettabboti.

Evam mahāsatto rañño ovādam adāsi. Rājā tussitvā “ajarāja kuto āgatosī”ti pucchi. Sakko aham mahārāja, tava anukampāya tam maraṇā mocetum āgatomhīti. Devarāja aham etissā “mantam dassāmī”ti avacam, idāni kim karomīti. Mahārāja tumhākam ubhinnampi vināsena kiccam natthi, “sippassa upacāro”ti³ vatvā etam katipaye pahāre paharāpehi, iminā upāyena na gaṇhissatīti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchi. Mahāsatto rañño ovādam datvā sakaṭṭhānameva gato. Rājā uyyānam gantvā devim pakkosāpetvā āha “gaṇhissasi bhaddhe mantan”ti. Āma devāti. Tena hi upacāram karomīti. Ko upacāroti. Piṭṭhiyam pahārasate pavattamāne⁴ saddam katum na vaṭṭatīti. Sā mantalotena “sādhū”ti sampaṭicchi. Rājā coraghātake⁵ pakkosāpetvā kasā gāhāpetvā ubhosu passesu paharāpesi. Sā dve tayo pahāre adhvāsetvā tato param “na me mantena attho”ti ravi. Atha nam rājā “tvam mam māretvā mantam gaṇhitukāmāsī”ti piṭṭhiyam niccammam kāretvā vissajjāpesi. Sā tato paṭṭhāya puna kathetum nāsakkhi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājā ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, devī purāṇadutiyikā, asso Sāriputto, Sakko pana ahameva ahosinti.

Kharaputtajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Kuto paramā (Ka)

2. Va-kāro (Sī, Syā, I)

3. Upacāram karomīti (Ka)

4. Patamāne (I)

5. Coracētake (I, Ka)

2. Sūcijātakavaṇṇanā (387)

Akakkasaṃ aphaṛusanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto paññāparamiṃ ārabha kathesi. Vatthu **Mahā-umaṅgajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana Satthā bhikkhū āmantetvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato paññavā upāyakusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe kammārakule nibbattitvā vayappatto pariyodātasippo ahosi. Mātāpitaro panassa daliddā, tesāṃ gāmato avidūre añño sahasakuṭiko² Kammāragāmo. Tattha kammārasahassajeṭṭhako kammāro rājavallabho aḍḍho mahaddhano, tassekā dhītā ahosi uttamarūpadharā devaccharāpaṭibhāgā Janapadakalyāṇilakkaṇehi samannāgatā. Sāmantagāmesu manussā vāsipharasuphālapācanādikārāpanatthāya taṃ gāmaṃ gantvā yebhuyyena taṃ kumārikaṃ passanti, te attano attano gāmaṃ gantvā nisinnaṭṭhānādīsu tassā rūpaṃ vaṇṇenti. Bodhisatto taṃ sutvā savanasāmsaggena bajjhivā “pādapariḥārikaṃ naṃ karissāmi”ti uttamajātikaṃ ayaṃ gahetvā ekaṃ sukhumaṃ ghanam sūciṃ katvā pāse vijjhivā udake uppilāpetvā aparampi tathārūpameva tassā kosakaṃ katvā pāse vijjhi. Iminā niyāmena tassā satta kosake akāsi, “kathaṃ akāsi”ti na vattabbaṃ. Bodhisattānañhi nāṇamahantatāya karaṇaṃ samijjhatiyeva. So taṃ sūciṃ nāḷikāya pakkhipitvā ovaṭṭikāya katvā taṃ gāmaṃ gantvā kammārajeṭṭhakassa vasanavīthiṃ pucchitvā tattha gantvā dvāre ṭhatvā “ko mama hatthato evarūpaṃ nāma sūciṃ mūlena kiṇitum icchatī”ti sūciṃ vaṇṇento jeṭṭhakakammārassa gharadvārasamīpe ṭhatvā paṭhamaṃ gāthamāha—

83. “Akakkasaṃ aphaṛusaṃ, kharadhotam supāsiyaṃ.

Sukhumaṃ tikhiṇaggaṇca, ko sūciṃ ketumicchati”ti.

Tassattho—mama paṭalassa vā³ tilakassa vā odhino vā abhāvena **akakkasaṃ**, sumatṭhatāya **apharusam**, kharena pāsāṇena dhotattā **kharadhotam**, sundarena suviddhena pāsena samannāgatattā

1. Khu 6. 204 piṭṭhe.

2. Sahassakuliko (Ka)

3. Phalassa vā (Sī, Syā)

supāsiyaṃ, saṅhatāya **sukhumaṃ**, aggassa tikhiṇatāya **tikhiṇaggaṃ** sūciṃ mama hatthato mūlaṃ datvā ko kiṇitum icchatīti.

Evañca pana vatvā punapi taṃ vaṇṇento dutiyaṃ gāthamāha—

84. “Sumajjañca supāsañca, anupubbaṃ suvaṭṭitaṃ.

Ghanaghātimaṃ paṭithaddhaṃ, ko sūciṃ ketumicchati”ti.

Tattha **sumajjañcāti** kuruvindakacuṇṇena suṭṭhu majjitaṃ. **Supāsañcāti** saṅhena pāsavedhakena viddhattā sundarapāsaṃ. **Ghanaghātimanti** yā ghātiyamānā adhikaraṇiṃ anupavisati, ayaṃ “ghanaghātimā”ti vuccati, tādisinti attho. **Paṭithaddhanti** thaddhaṃ amudukaṃ.

Tasmim̐ khaṇe sā kumārikā bhuttapātarāsaṃ pitaraṃ darathapaṭippassambhanatthaṃ cūḷasayane nipannaṃ tālavaṇṭena bījayamānā bodhisattassa madhurasaddaṃ sutvā allamaṃsapiṇḍena hadaye pahaṭā viya ghaṭasahassena nibbāpitadarathā viya hutvā “ko nu kho esa atimadhurena saddena kammārānaṃ vasanaḡāme sūciṃ vikkiṇāti, kena nu kho kamma āḡato, jānissāmi nan”ti tālavaṇṭaṃ ṭhapetvā gehā nikkhamma bahi-āḷindake ṭhatvā tena saddhiṃ kathesi. Bodhisattānaṃ hi patthitaṃ nāma samijjhati, so hi tassāyevatthāya taṃ ḡamaṃ āḡato, sā ca tena saddhiṃ kathenti “māṇava sakalaraṭṭhavāsino sūci-ādīnaṃ atthāya imaṃ ḡamaṃ āḡacchanti, tvaṃ bālatāya kammāraḡāme sūciṃ vikkiṇitum icchasi, sacepi divasaṃ sūciyā vaṇṇaṃ bhāsissasi, na te koci hatthato sūciṃ gaṇhissati, sace tvaṃ mūlaṃ laddhum̐ icchasi, aññaṃ ḡamaṃ yāhī”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

85. “Itodāni patāyanti, sūciyo baḷisāni ca.

Ko’yaṃ kammāraḡāsmim̐, sūciṃ vikketumicchati.

86. Ito satthāni gacchanti, kammantā vividhā puthū.

Ko’yaṃ kammāraḡāsmim̐, sūciṃ vikketumicchati”ti.

Tattha **itodānīti** imasmim̐ raṭṭhe idāni sūciyo ca baḷisāni ca aññāni ca upakaraṇāni imahā kammāraḡāmā patāyanti nikkhamanti, taṃ taṃ disaṃ¹ pattharantā niggacchanti. **Ko’yanti** evaṃ sante ko ayaṃ imasmim̐

1. Ṭhānantaraṃ (Ka)

kammāragāme sūciṃ vikkiṇitum icchati. **satthānī**ti Bārāṇasiṃ gacchantāni nānappakārāni satthāni itova gacchanti. **Vividhā puthū**ti nānappakārā bahū kammantāpi sakalaraṭṭhavāsīnaṃ ito gahita-upakaraṇeḥeva pavattanti.

Bodhisatto tassā vacanaṃ sutvā “bhadde tvaṃ ajānantī aññāṇena evaṃ vadesī”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

87. “Sūciṃ kammāragāmasmiṃ, vikketabbā pajānatā.
Ācariyāva jānanti, kammaṃ sukatadukkaṭaṃ.

88. Imañce te pitā bhadde, sūciṃ jaññā mayā kataṃ.
Tayā ca maṃ nimanteyya, yañca’ttha’ññaṃ ghare dhanan”ti.

Tattha **sūcinti** vibhattivipallāso kato. Idaṃ vuttaṃ hoti—sūci nāma pajānatā paṇḍitena purisena kammāragāmasmiṃyeva vikketabbā. Kimkāraṇā? **Ācariyāva jānanti, kammaṃ sukatadukkaṭanti**, tassa tassa sippassa ācariyāva tasmim tasmim sippe sukatadukkaṭakammaṃ jānanti, svāhaṃ kammārakammaṃ ajānantānaṃ gahapatikānaṃ gāmaṃ gantvā mama sūciyā sukatadukkaṭabhāvaṃ kathaṃ jānāpessāmi, imasmim pana gāme mama balaṃ jānāpessāmīti evaṃ bodhisatto imāya gāthāya attano balaṃ vaṇṇesi.

Tayā ca maṃ nimanteyyāti bhadde sace tava pitā imaṃ mayā kataṃ sūciṃ “īdisā vā esā, evaṃ vā katā”ti jāneyya, “imaṃ me dhītaraṃ tava pādapariṇāyikaṃ dammi, gaṇhāhi nan”ti evaṃ tayā ca maṃ nimanteyya. **Yañca’ttha’ññaṃ ghare dhananti** yañca aññaṃ saviññāṇakaṃ vā aviññāṇakaṃ vā ghare dhanan atthi, tena maṃ nimanteyya. “Yañcassaññaṃ”tipi pāṭho, yañca assa ghare aññaṃ dhanan atthīti attho.

Kammārajetṭhako sabbaṃ tesan kathaṃ sutvā “ammā”ti dhītaraṃ pakkosivā “kena saddhiṃ sallapasi”ti pucchi. Tāta eko puriso¹ sūciṃ vikkiṇāti, tena saddhiṃ sallapemīti. Tena hi pakkosāhi nanti. Sā gantvā pakkosi. Bodhisatto gehaṃ pavisitvā kammārajetṭhakaṃ vanditvā

ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ so “kataragāmaṃvāsikosī”ti pucchi. Ahaṃ asukagāmaṃvāsikomhi asukakammārassa puttoti. Kasmā idhāgatosīti. Sūcivikkayatthāyāti. Āhara, sūcim te passāmāti. Bodhisatto attano guṇaṃ sabbesaṃ majjhe pakāsetukāmo “nanu ekakānaṃ olokitato¹ sabbesaṃ majjhe oloketuṃ varataran”ti āha. So “sādhu tāta”ti sabbe kammāre sannipātāpetvā tehi parivuto “āhara tāta, mayam passāma te sūcin”ti āha. Ācariya ekaṃ adhikaraṇiṅca udakapūraṅca kamsathālaṃ āharāpethāti. So āharāpesi. Bodhisatto ovaṭṭikato sūcinālikam nīharitvā adāsi. Kammārajetṭhako tato sūcim nīharitvā “tāta ayaṃ sūci”ti pucchi. Nāyaṃ sūci, kosako esoti. So upadhārento neva antaṃ, na koṭim addasa. Bodhisatto āharāpetvā nakhena kosakam apanetvā “ayaṃ sūci, ayaṃ kosako”ti mahājanassa dassetvā sūcim ācariyassa hatthe, kosakam pādamūle ṭhapesi. Puna tena “ayaṃ maññe sūci”ti vutto “ayampi sūcikosakoyevā”ti vatvā nakhena paharanto paṭipāṭiyā cha sūcikosake kammārajetṭhakassa pādamūle ṭhapetvā “ayaṃ sūci”ti tassa hatthe ṭhapesi. Kammārasahassāni aṅguliyo phoṭesum, celukkhepā pavattimsu.

Atha naṃ kammārajetṭhako “tāta imāya sūciyā kim balan”ti pucchi. Ācariya balavatā purisena adhikaraṇim ukkhipāpetvā adhikaraṇiyā hetṭhā udakapātim ṭhapāpetvā adhikaraṇiyā majjhe imaṃ sūcim paharathāti. So tathā kāretvā adhikaraṇiyā majjhe sūcim aggena pahari. Sā adhikaraṇim vinivijjhivā udakapiṭṭhe kesaggamattampi uddham vā adho vā ahutvā tiriyaṃ paṭiṭṭhāsi. Sabbe kammārā “amhehi ettakam kālam ‘kammārā nāma edisā hontī’ti sutivasenapi² na sutapubban”ti aṅguliyo phoṭetvā celukkhepasahassam pavattayimsu. Kammārajetṭhako dhītaram pakkositvā tasmīṅneva parisamajjhe “ayaṃ kumārikā tuyhameva anucchavikā”ti udakam pātetvā adāsi. So aparabhāge kammārajetṭhakassa accayena tasmim gāme kammārajetṭhako ahoṣi.

1. Na ekena kāraṇena oloketabbo, tato (Ka)

2. Sutivasenapi (Syā, Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kammārajeṭṭhakassa dhītā Rāhulamātā ahoṣi, paṇḍitakammāraputto pana ahameva ahoṣin”ti.

Sūcijātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Tuṇḍilajātakavaṇṇanā (388)

Navachannaketi idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ maraṇabhīrukaṃ bhikkhum ārabba kathesi. So kira Sāvattvivāsī kulaputto Buddhasāsane pabbajitvā maraṇabhīruko ahoṣi, appamattakampi sākhācalanaṃ daṇḍakapataṇaṃ sakuṇacatuppadasaddaṃ vā aññaṃ vā tathārūpaṃ sutvā maraṇabhayaatajjito hutvā kucchiyaṃ viddhasaso¹ viya kampanto vicari. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko kira bhikkhu maraṇabhīruko appamattakampi saddaṃ sutvā vikampamāno² palāyati, imesaṅca sattānaṃ maraṇameva dhuvaṃ, jīvitaṃ addhuvaṃ, nanu tadeva yoniso manasi kātabban”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhum pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu maraṇabhīruko”ti vatvā “āma bhante”ti tena paṭiññāto “na bhikkhave idāneva, pubbepesa maraṇabhīrukoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sūkariyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Sūkarī pariṇatagabbhā dve putte vijāyi. Sā ekadivasaṃ te gahetvā ekasmiṃ āvāṭe nipajji. Athekā Bārāṇasidvāragāmaṃvāsini mahallikā kappāsakhettato pacchipuṇṇaṃ kappāsaṃ ādāya yaṭṭhiyā bhūmim ākoṭentī āgacchi. Sūkarī taṃ saddaṃ sutvā maraṇabhayena puttake chaḍḍetvā palāyi. Mahallikā sūkarapotake disvā puttasaññaṃ paṭilabhitvā pacchiyaṃ pakkhipitvā gharaṃ netvā jeṭṭhakassa Mahātuṇḍilo, kaniṭṭhassa Cūlatuṇḍiloti nāmaṃ karitvā te puttake viya posesi. Te aparabhāge vaḍḍhitvā

1. Paviṭṭhasadiso (Syā, Ka)

2. Viravanto (Ka)

thūlasarīrā ahesuṃ. Mahallikā “ime no mūlena dehī”ti vuccamānāpi “puttā me”ti vatvā kassaci na deti. Athekasmim chaṇakāle dhuttā suraṃ pivantā maṃse khīṇe “kuto nu kho maṃsaṃ labhissāmā”ti vīmaṃsantā mahallikāya gehe sūkarānaṃ atthibhāvaṃ ñatvā mūlaṃ gahetvā tattha gantvā “amma mūlaṃ gahetvā ekaṃ no sūkaraṃ dehī”ti āhaṃsu. Sā “alaṃ tātā, puttā me ete, puttāṃ nāma maṃsaṃ khādanatthāya kiṇantānaṃ dadantā nāma natthī”ti paṭikkhipi. Dhuttā “amma manussānaṃ sūkarā nāma puttā na honti, dehi no”ti punappunaṃ yācantāpi alabhitvā mahallikaṃ suraṃ pāyevā mattakāle “amma sūkarehi kimkarissasi, mūlaṃ gahetvā paribbayaṃ karohī”ti tassā hatthe kahāpaṇe ṭhapayimsu.

Sā kahāpaṇe gahetvā “tātā Mahātuṇḍilaṃ dātum na sakkomi. Cūlatuṇḍilaṃ pana gaṇhathā”ti āha. Kahaṃ soti. Ayaṃ etasmim gaccheti, saddamassa dehīti. Āhāraṃ na passāmīti¹. Dhuttā mūlena ekaṃ bhattapātim āharāpesuṃ. Mahallikā taṃ gahetvā dvāre ṭhapitaṃ sūkaradoṇim pūretvā doṇisamīpe aṭṭhāsi. Timsamattāpi dhuttā pāsahatthā tattheva aṭṭhāmsu. Mahallikā “tāta Cūlatuṇḍila ehi”ti tassa saddamakāsi. Taṃ sutvā Mahātuṇḍilo “ettakaṃ kālaṃ mama mātara Cūlatuṇḍilassa saddo na dinnapubbo, maṃyeva paṭhamaṃ saddāyati, avassaṃ ajja amhākaṃ bhayaṃ uppannaṃ bhavissati”ti aññāsi. So kaniṭṭhaṃ āmantesi “tāta mama mātā taṃ pakkosati, gaccha tāva jānāhī”ti. So gacchā nikkhamitvā bhattadoṇisamīpe tesam ṭhitabhāvaṃ disvā “ajja me maraṇaṃ uppannaṃ”ti maraṇabhayatajjito nivattitvā kampamāno bhātu santikaṃ āgantvā thambhitum nāsakkhi, kampamāno paribbhāmi. Mahātuṇḍilo taṃ disvā “tāta tvaṃ ajja pana pavedhasi paribbhāsi, pavisanaṭṭhānaṃ olokesi, kim nāmetaṃ karosī”ti pucchi. So attanā diṭṭhakāraṇaṃ kathento paṭhamaṃ gāthamāha—

89. “Navachannakedāni diyyati,
Puṇṇāyaṃ doṇi suvāminī ṭhitā.
Bahuke jane pāsapāṇike,
No ca kho me paṭibhāti bhuñjitum”ti.

1. Dassāmīti (Ka)

Tattha **navachannakedāni**¹ **diyyatīti** bhātika pubbe amhākaṃ kuṇḍakayāgu vā jhāmabhattam² vā diyyati, ajja pana navachannakam navākāram³ dānam diyyati. **Puṇṇāyam doṇīti** ayam amhākaṃ bhattadoṇi suddhabhattassa puṇṇā. **Suvāminī ṭhitāti** ayyāpi no tassā santike ṭhitā. **Bahuke janeti** na kevalaṅca ayyāva, aññopi bahuko jano pāsapāṇiko ṭhito. **No ca kho me paṭibhātīti** ayam evaṃ etesaṃ ṭhitabhāvopi idam bhattam bhuñjitumpi mayham na paṭibhātī, na rucchatīti attho.

Tam sutvā mahāsatto “tāta Cūḷatuṇḍila mama kira mātā etheva sūkare posentī nāma yadattham poseti, svāssā attho ajja matthakam patto, tvam mā cintayī”ti vatvā madhurena sarena Buddhalīlāya dhammam desento dve gāthā abhāsi—

90. “Tasasi bhamasi leṅamicchasi,
Attāṅosi kuhiṃ gamissasi.
Appossukko bhuñja Tuṇḍila,
Mamsatthāya hi positāmhase.

91. Ogaha rahadam akaddamam, sabbam sedamalam pavāhaya.
Gaṅhāhi navam vilepanam, yassa gandho na kadāci chijjati”ti.

Tattha **tasasi bhamasīti** maraṇabhayena uttasasi, teneva kilamanto bhamasi. **Leṅamicchāsīti** paṭiṭṭham olokesi. **Attāṅosīti** tāta pubbe amhākaṃ mātā paṭisaraṇam ahosi, sā ajja pana nirapekkhā amhe chaḍḍesi, idāni kuhiṃ gamissasi. **Ogahāti** ogāha, ayameva vā pāṭho. **Pavāhayāti** pavāhehi, hārehīti attho. **Na chijjati**ti na nassati. Idam vuttam hoti—tāta sace maraṇato tasasi, akaddamam pokkharāṇim otaritvā tava sarīre sabbam sedaṅca malaṅca pavāhetvā surabhigandhavilepanam vilimpāti.

Tassa dasa pāramiyo āvajjetvā mettāpāramim purecārikaṃ katvā paṭhamam padam udāharantasseva saddo sakalam dvādasayojanikam Bārāṇasim ajjhottharivā gato. Sutasutakkhaṇeyeva rāja-uparājādayo

1. Navachandakedāni (Sī, I), navacchaddakedāni (Syā)

2. Ācāmabhattam (Syā), suddhajhāmabhattam (Ka)

3. Navakadoṇim (Ka)

ādim katvā Bārāṇasivāsino āgamaṃsu. Anāgatāpi gehe ʃhitāva suṇiṃsu. Rājapurisā gacche chinditvā bhūmim samaṃ katvā vālukaṃ okiriṃsu. Dhuttānaṃ surāmado chijji. Pāse chaḍḍetvā dhammaṃ suṇamānā aṭṭhaṃsu. Mahallikāyapi surāmado chijji. Mahāsatto mahājanamajjhe Cūḷatuṇḍilassa dhammadesanaṃ ārabhi. Taṃ sutvā Cūḷatuṇḍilo “mayhaṃ bhātā evaṃ vadeti, amhākaṅca vaṃse pokkharāṇim otaritvā nahānaṃ, sarīrato sedamalapavāhanaṃ, purāṇavilepanaṃ hāretvā navavilepanagahaṇaṅca kismiṅci kāle natthi, kiṃ nu kho sandhāya bhātā maṃ evamāhā”ti pucchanto catutthaṃ gāthamāha—

92. “Katamo rahado akaddamo, kiṃsu sedamalanti vuccati.

Katamaṅca navaṃ vilepanaṃ, yassa gandho na kadāci chijjati”ti.

Taṃ sutvā mahāsatto “tena hi kaniṭṭha ohitasoto suṇāhi”ti Buddhalīlāya dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

93. “Dhammo rahado akaddamo, pāpaṃ sedamalanti vuccati.

Sīlaṅca navaṃ vilepanaṃ, tassa gandho na kadāci chijjati.

94. Nandanti sarīraghātino, na ca nandanti sarīradhārino.

Puṇṇāya ca puṇṇamāsiyā, ramamānāva jahanti jīvitan”ti.

Tattha **dhammoti** pañcasīla-aṭṭhasīladadasasīlāni tīṇi sucaritāni sattatimisa bodhipakkhiyadhammā amatamahānibbānanti sabbopesa dhammo nāma. **Akaddamoti** rāgadosamohamānadiṭṭhikilesakaddamānaṃ abhāvena akaddamo. Iminā sesadhammato vinivattetvā nibbānameva dasseti. “Yāvata bhikkhave dhammā saṅkhatā vā asaṅkhatā vā, virāgo tesam dhammānaṃ aggamakkhāyati, yadidaṃ madanimmadano pipāsavinayo ālayasamugghāto vaṭṭupacchedo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ”ti¹ hi vuttaṃ, tadeva dassento tāta Cūḷatuṇḍila ahaṃ nibbānatalākaṃ “rahado”ti kathemi. Jātijarābyādhimaraṇādīni hi tattha natthi, sace maraṇato muñcitukāmo, nibbānagāminiṃ paṭipadaṃ gaṇhāti. Upanissayapaccayavasena² kira bodhisatto evaṃ kathesi.

1. Am 1. 343; Khu 1. 254 piṭṭhesu.

2. Upanissayūpacāravasena (Ka)

Pāpaṃ sedamalanti tāta Cūlatuṇḍila pāpaṃ sedamalasadisattā
 “sedamalan”ti porāṇakapaṇḍitehi kathitaṃ. Taṃ panetaṃ ekavidhena pāpaṃ
 yadidaṃ manopadoso, duvidhena pāpaṃ pāpakañca sīlaṃ, pāpikā ca diṭṭhi,
 tividhena pāpaṃ tīṇi duccharitāni, catubbidhena pāpaṃ cattāri agatigamanāni,
 pañcavidhena pāpaṃ pañca cetokhilā, chabbidhena pāpaṃ ca agāravā,
 sattavidhena pāpaṃ satta asaddhammā, aṭṭhavidhena pāpaṃ aṭṭha micchattā,
 navavidhena pāpaṃ nava āghātavattḥūni, dasavidhena pāpaṃ dasa
 akusalakammaphā, bahuvidhena pāpaṃ rāgo doso mohoti
 ekakadukatikādivasena vibhattā akusalā dhammā, iti sabbampetaṃ pāpaṃ
 “sarīranissitasedamalasadisaṃ”ti paṇḍitehi kathitaṃ.

Sīlanti pañcasīlaṃ dasasīlaṃ catupārisuddhisīlaṃ. “Idaṃ tāta sīlaṃ
 catujjātigandhavilepanasadisaṃ”ti vadati. **Tassāti** tassa sīlassa gandho tīsu
 vayesu kadāci na chijjati, sakalalokaṃ pattharivā gacchati.

Na pupphagandho paṭivātameti,
 Na candanaṃ taggaramallikā vā.
 Satañca gandho paṭivātameti,
 Sabbā disā sappuriso pavāyati.

Candanaṃ tagaraṃ vāpi, uppalaṃ atha vassikī.
 Etesaṃ gandhajātānaṃ, sīlagandho anuttaro.

Appamatto ayaṃ gandho, yvāyaṃ tagaracandanaṃ.
 Yo ca sīlavataṃ gandho, vāti devesu uttamoti¹.

Nandanti sarīraghātinoti tāta Cūlatuṇḍila ime aññāṇamanussā
 “madhuramaṃsaṃ khādissāma, puttadāraṃpi khādāpessāmā”ti pāṇātipātaṃ
 karontā nandanti tussanti, pāṇātipāto āsevito bhāvito bahulikato
 nirayasamvattaniko hoti, tiracchānayoni -pa- pettivisayasamvattaniko hoti,
 yo sabbalahuko pāṇātipātassa vipāko, so manussabhūtassa
 appāyukasamvattaniko hotīti imaṃ pāṇātipāte ādīnavam na jānanti.
 Ajānantā—

1. Khu 1. 21 piṭṭhe Dhammapade.

“Madhuvā maññati bālo, yāva pāpaṃ na paccati.
Yadā ca paccati pāpaṃ, bālo dukkhaṃ nigacchati”¹—

madhurasaññino hutvā—

“Caranti bālā dummedhā, amitteneva attanā.
Karontā pāpakaṃ kammaṃ, yaṃ hoti kaṭukapphalan”²—

ettakampi na jānanti.

Na taṃ kammaṃ kataṃ sādhu, yaṃ katvā anutappati.
Yassa assumukho rodaṃ, vipākaṃ paṭisevatī¹.

Na ca nandanti sarīradhārinoti tāta Cūḷatuṇḍila ye panete sarīradhārinō
sattā, te attano maraṇe āgacchante ṭhapetvā sīhamigarājahatthājānīya-
assājānīyakhīṇāsava avasesā bodhisattaṃ ādim katvā abhāyantā nāma natthi.

Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno.
Attānaṃ upamaṃ katvā, na haneyya na ghātayeti³.

Puṇṇāyāti guṇapuṇṇāya. **Puṇṇamāsiyāti** puṇṇacandayuttāya, māsaṃ vā
pūretvā ṭhitāya. Tādā kira puṇṇamāsī uposathadivaso hoti. **Ramamānāva**
jahanti jīvitanti tāta Cūḷatuṇḍila mā soci mā paridevi, maraṇassa nāma te
bhāyanti, yesaṃ abbhantare silādiguṇā natthi. Mayaṃ pana
silācārasampannā puñṇavanto, tasmā amhādisā sattā ramamānāva jahanti
jīvitanti.

Evam mahāsatto madhurena sarena Buddhalīlāya⁴ dhammaṃ desesi.
Mahājanakāyā aṅguliyo phoṭesuṃ, celukkhepā ca pavattimsu,
sādhukārasaddapuṇṇaṃ antalikkhaṃ ahosi. Bārāṇasirājā bodhisattaṃ rajjena
pūjetvā mahallikāya yasaṃ datvā ubhopi te gandhodakena nhāpetvā⁵
gandhādīhi vilimpāpetvā gīvāsu maṇiratanāni piḷandhāpetvā gharaṃ netvā
puttaṭṭhāne ṭhapetvā mahantena parivārena paṭijaggi. Bodhisatto

1. Khu 1. 23 piṭṭhe Dhammapade.

3. Khu 1. 32 piṭṭhe Dhammapade.

5. Nhāpetvā vattāni nivāsāpetvā (Sī, Syā, I)

2. Khu 1. 22 piṭṭhe Dhammapade.

4. Buddhavilāsena (Sī, I)

rañño pañca silāni adāsi. Sabbe Bārāṇasivāsino ca Kāsiraṭṭhavāsino ca pañca silāni rakkhimsu. Mahāsatto nesaṃ pakkhadivasesu dhammaṃ desesi, vinicchaye nisīditvā aḍḍe tīresi. Tasmim̄ dharamāne kūṭaḍḍakārakā nāma nāhesuṃ. Aparabhāge rājā kalamakāsi. Mahāsatto tassa sarīraparihāraṃ kāretvā vinicchaye potthake likhāpetvā “imaṃ potthakaṃ oloketvā aḍḍaṃ tīreyyāthā”ti vatvā mahājanassa dhammaṃ desetvā appamādena ovādaṃ datvā sabbesaṃ rodantānaṃ paridevantānaññeva saddhim̄ Cūḷatuṇḍilena araññaṃ pāvisi. Tadā bodhisattassa ovādo saṭṭhi vassasahassāni pavatti.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so maraṇabhīruko bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājā Ānando ahosi, Cūḷatuṇḍilo maraṇabhīruko bhikkhu, parisā Buddhaparisā, Mahātuṇḍilo pana ahameva ahosinti.

Tuṇḍilajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Suvaṇṇakakkaṭakajātakavaṇṇanā (389)

Siṅgīmigoti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Ānandattherassa attano atthāya jīvitapariccāgaṃ ārabba kathesi. Vatthu yāva dhanuggahapayojanā **Khaṇḍahārajātake**¹ dhanapālavissajjanaṃ **Cūḷahaṃsamahāhaṃsajātake**² kathitaṃ. Tadā hi bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Dhammaḥaṇḍāgārika-ānandatthero sekkhapaṭisambhidāppatto hutvā dhanapālake āgacchante Sammāsambuddhassa jīvitaṃ pariccajī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti picchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Ānando mayhaṃ jīvitaṃ pariccajīyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Rājagahessa pubbapasse Sālindiyo nāma brāhmaṇagāmo hoti. Tadā bodhisatto tasmim̄ gāme Kassakabrāhmaṇakule

1. Khu 6. 242 piṭṭhe.

2. Khu 5. 326 piṭṭhe.

nibbattitvā vayappatto kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā tassa gāmassa pubbuttarāya disāya ekasmiṃ gāmakhette¹ karīsasahassamattaṃ kasim kāresi. So ekadivasaṃ manussehi saddhiṃ khettaṃ gantvā kammakāre “kasathā”ti āṇāpetvā mukhadhovanatthāya khettaḷḷiyāṃ mahantaṃ sobbhaṃ upasaṅkami. Tasmim kho pana sobbhe eko suvaṇṇavaṇṇo kakkaṭako paṭivasati abhirūpo pāsādiko. Bodhisatto dantakaṭṭhaṃ khāditvā taṃ sobbhaṃ otari. Tassa mukhadhovanakāle kakkaṭako santikaṃ āgamāsi. Atha naṃ so ukkhipitvā attano uttarisāṭakantare nipajjāpetvā gahetvā khette kattabbakiccaṃ katvā gacchanto tattheva naṃ sobbhe pakkhipitvā gehaṃ āgamāsi. Tato patatṭhāya khettaṃ āgacchanto paṭhamaṃ taṃ sobbhaṃ gantvā kakkaṭakaṃ ukkhipitvā uttarisāṭakantare nipajjāpetvā pacchā kammantaṃ vicāresi. Iti tesāṃ aññamaññaṃ vissāso dalḷho ahoṣi.

Bodhisatto nibaddhaṃ khettaṃ āgacchati, akkhīsu ca panassa pañca pasādā tīṇi maṇḍalāni visuddhāni hutvā paññāyanti. Athassa khettaḷḷiyāṃ ekasmiṃ tāle kākakulāvake kākī akkhīni disvā khāditukāmā hutvā kākaṃ āha “sāmi dohaḷo me uppanno”ti. Kim dohaḷo nāmāti. Etassa brāhmaṇassa akkhīni khāditukāmāmhīti. Duddohaḷo te uppanno, ko etāni āharitum sakkhissatīti. “Tvam na sakkosī”ti ahampetaṃ jānāmi, yo panesa tālassa avidūre vammiko, ettha kaṇhasappo vasati, taṃ upaṭṭhaha, so etaṃ daṃsitvā māressati, athassa akkhīni uppāṭetvā tvaṃ āharissasīti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya kaṇhasappaṃ upaṭṭhahi. Bodhisattenapi vāpitasassānaṃ gabbhaggahaṇakāle kakkaṭako mahā ahoṣi. Athekadivasaṃ sappo kākamāha “samma tvaṃ nibaddhaṃ maṃ upaṭṭhahasi, kim te karomī”ti. “Sāmi tumhākaṃ dāsiyā etassa khettsāmikassa akkhīsu dohaḷo uppajji, svāhaṃ tumhākaṃ ānubhāvena tassa akkhīni labhissāmī”ti tumhe upaṭṭhahāmīti. Sappo “hotu, nayidaṃ garukaṃ, labhissasī”ti taṃ assāsetvā puna divase brāhmaṇassa āgamanamagge

1. Magadhakhette (Sī, Syā)

kedāramariyādaṃ nissāya tiṇehi paṭicchanno hutvā tassāgamaṇaṃ olokeno nipajji.

Bodhisatto āgacchanto paṭhamam sobbham otarivā mukham dhovivā sineham paccupaṭṭhāpetvā suvaṇṇakakkaṭakaṃ āliṅgetvā uttarisāṭakantare nipajjāpetvā khettaṃ pāvisi. Sappo taṃ āgacchantaṃ disvāva vegena pakkhandivā piṇḍikamaṃse ḍamsivā tattheva pātetvā vammikaṃ sandhāya palāyi. Bodhisattassa patanaṅca kakkaṭakassa sāṭakantarato laṅghanaṅca kākassa āgantvā bodhisattassa ure nilīyanaṅca apacchā-apurimaṃ ahoṣi. Kāko nilīyivā akkhīni tuṇḍena pahari¹. Kakkaṭako “imaṃ kākam nissāya mama saḥāyassa bhayaṃ uppannaṃ, etasmim gahite sappo āgacchissatī”ti saṇḍāsenā gaṇhanto viya kākam gīvāyaṃ aḷena dalhaṃ gahetvā kilametvā thokaṃ sithilamakāsi. Kāko “kissa maṃ samma chaḍḍetvā palāyasi, esa maṃ kakkaṭako bhiyyo viheṭṭheti, yāva na marāmi, tāva ehi”ti sappam pakkosanto paṭhamam gāthamāha—

95. “Siṅgīmigo āyatacakkhunetto,
Aṭṭhittaco vārisayo alomo.
Tenābhībhūto kapaṇam rudāmi,
Hare sakhā kissa nu maṃ jahāsī”ti.

Tattha **siṅgīmigoti** siṅgīsuvaṇṇavaṇṇatāya vā aḷasaṅkhātānaṃ vā siṅgānaṃ atthitāya kakkaṭako vutto. **Āyatacakkhunettoti** dīghehi cakkhusaṅkhātehi nettehi samannāgato. Aṭṭhimeva taco assāti **aṭṭhittaco**. **Hare sakhāti** ālapanametaṃ, ambho saḥāyāti attho.

Sappo taṃ sutvā mahantaṃ phaṇam katvā kākam assāsento agamāsi. Satthā imamatthaṃ dīpento abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha—

1. Akkhīnaṃ tuṇḍam pasāresi (Sī, I)

96. “So passasanto mahatā phaṇena,
 Bhujāṅgamo kakkaṭamajjhapatto.
 Sakhā sakhāraṃ paritāyamāno,
 Bhujāṅgamaṃ kakkaṭako gahesī”ti.

Tattha **kakkaṭamajjhapattoti** kakkaṭakaṃ sampatto. **Sakhā sakhāraṃ**ti sahāyo sahāyaṃ. “Sakaṃ sakhāraṃ”tipi pāṭho, attano sahāyanti attho. **Paritāyamānoti** rakkhamāno. Gahesīti dutiyena aḷena gīvāyaṃ daḷhaṃ gahesi.

Atha naṃ kilametvā thokaṃ sithilamakāsi. Atha sappo “kakkaṭakā nāma neva kākamaṃsaṃ khādanti, na sappamaṃsaṃ, atha kena nu kho kāraṇena ayaṃ amhe gaṇhī”ti cintetvā taṃ pucchanto tatiyaṃ gāthamāha—

97. “Na vāyasaṃ no pana kaṇhasappaṃ,
 Ghāsattthiko kakkaṭako adeyya.
 Pucchāmi taṃ āyatacakkhunetta,
 Atha kissa hetu’mha ubho gahītā”ti.

Tattha **ghāsattthikoti** āhāratthiko hutvā. **Adeyyāti** ādiyeyya, na-kārena yojetvā na gaṇhīti attho.

Taṃ sutvā kakkaṭako gahaṇakāraṇaṃ kathento dve gāthā abhāsi—

98. “Ayaṃ puriso mama atthakāmo,
 Yo maṃ gahetvāna dakāya neti.
 Tasmim̃ mate dukkhamanappakaṃ me,
 Ahañca eso ca ubho na homa.

99. Mamañca disvāna pavaddhakāyaṃ,
 Sabbo jano himsitumeva micche.
 Sāduñca thūlañca muduñca maṃsaṃ,
 Kākāpi maṃ disva viheṭṭhayeyyūn”ti.

Tattha **ayanti** bodhisattaṃ niddisati. **Atthakāmoti** hitakāmo. **Dakāya neti**ti yo maṃ sampiyāyamāno uttarisāṭakena gahetvāna udakāya neti, attano vasanakasobbhaṃ pāpeti. **Tasmim̄ mateti** sace so imasmim̄ ṭhāne marissati, etasmim̄ mate mama kāyikaṃ cetasikaṃ mahantaṃ dukkhaṃ bhavissatīti dīpeti. **Ubho na homāti** dvepi janā na bhavissāma. **Mamañca disvānāti** gāthāya ayamatto—idañca aparāṃ kāraṇāṃ, imasmim̄ mate anāthaṃ nippaccayaṃ maṃ pavaḍḍhitakāyaṃ disvā sabbo jano “imassa kakkaṭakassa sāduñca thūlañca muduñca maṃsan”ti maṃ māretuṃ iccheyya, na kevalañca jano manusso, tiracchānabhūtā kākāpi maṃ disvā viheṭṭhayeyyūṃ viheseyyūṃ viheseyyūṃ māreyyūṃ.

Taṃ sutvā sappo cintesi “ekenupāyena imaṃ vañcetvā kākāñca attānañca mocessāmī”ti. Atha naṃ vañcetakāmo chaṭṭhaṃ gāthamāha—

100. “Sace’tassa hetu’ mha ubho gahitā,
Uṭṭhātu pose visa’ māvamāmi.
Mamañca kākāñca pamañca khippaṃ,
Pure visaṃ gālhamupeti maccan”ti.

Tattha **sace’tassa hetūti** sace etassa kāraṇā. **Uṭṭhātūti** nibbiso hotu. **Visa’ māvamāmīti**¹ ahamassa visaṃ ākaḍḍhāmi, nibbisaṃ naṃ karomi. **Pure visaṃ gālhamupeti maccanti** imaṃhi maccāṃ mayā anāvamiyamānaṃ² visaṃ gālhaṃ balavaṃ hutvā upagaccheyya, taṃ yāva na upagacchati, tāvadeva amhe dvepi jane khippaṃ muñcāti.

Taṃ sutvā kakkaṭako cintesi “ayaṃ ekenupāyena maṃ dvepi jane vissajjāpetvā palāyitukāmo, mayhaṃ upāyakosallaṃ na jānāti, ahaṃ dāni yathā sappo sañcaritūṃ sakkoti, evaṃ aḷaṃ sithilaṃ karissāmi, kākāṃ pana neva vissajjessāmī”ti evaṃ cintetvā sattamaṃ gāthamāha—

101. “Sappaṃ pamokkhāmi na tāva kākāṃ,
Paṭibandhako hohiti tāva kāko.
Purisañca disvāna sukhiṃ arogaṃ,
Kākāṃ pamokkhāmi yatheva sappaṃ”ti.

1. Visamācamāmīti (Sī)

2. Anācamiyamānaṃ (Sī)

Tattha **paṭibandhakoti**¹ pāṭibhogo. **Yatheva sappanti** yathā bhavantam sappam muñcāmi, tathā kākam pamokkhāmi, kevalam tvaṃ imassa brāhmaṇassa sarīrato sīgham visam āvamāhīti².

Evañca pana vatvā tassa sukhasañcāraṇattham³ aḷam sithilamakāsi. Sappo visam āvāmitvā⁴ mahāsattassa sarīram nibbisam akāsi. So niddukkho uṭṭhāya pakativanṇeneva aṭṭhāsi. Kakkāṭako “sace ime dvepi janā arogā bhavissanti, mayham saḥāyassa vaḍḍhi nāma na bhavissati, vināsessāmi ne”ti cintetvā kattarikāya uppalamakuḷam viya aḷehi ubhinnampi sīsam kappetvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Kākīpi tamhā ṭhānā palāyi. Bodhisatto sappassa sarīram daṇḍake⁵ veḷhetvā gumbapiṭṭhe⁶ khipi. Suvaṇṇakakkāṭakam sobbhe vissajjetvā nhatvā sālindiyagāmameva gato. Tato paṭṭhāya kakkāṭakena saddhim adhikataro vissāso ahoṣi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānento osānagāthamāha—

102. “Kāko tadā Devadatto ahoṣi,
Māro pana kaṇhasappo ahoṣi.
Ānandabhaddo kakkāṭako ahoṣi,
Aham tadā brāhmaṇo homi Satthā”ti.

Saccapariyosāne bahū sotāpannādayo ahesum. Kākī pana gāthāya na vuttā, sā Ciñcamāṇavikā ahoṣīti.

Suvaṇṇakakkāṭakajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Mayhakajātakavaṇṇanā (390)

Sakuṇo mayhako nāmāti idam Satthā Jetavane viharanto Āgantukasetṭhim ārabha kathesi. Sāvattiyañhi Āgantukasetṭhi nāma aḍḍho ahoṣi mahaddhano. So neva attanā bhoge bhuñji, na paresam adāsi, nānaggarase paṇīte bhojane upanīte tam na bhuñjati⁷,

1. Paṭibaddhakoti (Sī, Syā, I)

2. Ācamāhīti (Sī)

3. Mukhasañcāraṇattham (Syā)

4. Ācamitvā (Sī)

5. Daṇḍakena (Syā, I)

6. Vammikam (Syā)

7. Na bhuñji (Ka)

bilaṅgadutiyaṃ kaṇājakam eva bhuñjati, dhūpitavāsitesu kāsikavatthesu upanītesu tāni hāretvā thūlathūlasāṭake¹ nivāseti, ājānīyayutte maṇikanakavicitte rathe upanīte tampi harāpetvā kattararathakena gacchati, suvaṇṇacchatte dhāriyamāne taṃ apantvā paṇṇacchattena dhāriyamānena. So yāvajīvaṃ dānādīsu puññesu ekampi akatvā kālaṃ katvā Roruvaniraye nibbatti. Tassa aputtakam sāpateyyam rājabalam sattahi rattidivasehi rājakulam pavesesi. Tasmim pavesite rājā bhuttapātarāso Jetavanam gantvā Satthāram vanditvā nisinnō “kiṃ mahārāja Buddhupaṭṭhānam na karosī”ti vutte “bhante Sāvattthiyam Āgantukaseṭṭhino nāma kālakatassa assāmikadhane amhākam ghare āhariyamāneyeva satta rattidivasā gatā, so pana etaṃ dhanam labhitvāpi neva attanā paribhuñji, na paresam adāsi, rakkhasapariggahitapokkharanī viyassa dhanam ahosi, so ekadivasampi paṇītabhojanādīnam rasam ananubhavitvāva maraṇamukham pavitṭho, evam maccharī apuññasatto kiṃ katvā ettakam dhanam labhi, kena cassa bhogesu cittam na ramī”ti² Satthāram pucchi. Satthā “mahārāja dhanalābho ca, dhanam laddhā aparibhuñjanakāraṇaṇca³ teneva katan”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente Bārāṇasiseṭṭhi assaddho ahosi maccharī, na kassaci kiñci deti, na kañci saṅgaṇhāti. So ekadivasam rājupaṭṭhānam gacchanto Tagarasikhim nāma Paccekabuddham piṇḍāya carantam disvā vanditvā “laddhā bhante bhikkhā”ti pucchitvā “nanu carāma mahāseṭṭhī”ti vutte purisam āṇāpesi “gaccha imam amhākam gharam ānetvā mama pallaṅke nisīdāpetvā amhākam paṭiyattabhattassa pattam pūretvā dāpehī”ti. So Paccekabuddham gharam netvā nisīdāpetvā seṭṭhibhariyāya ācikkhi. Sā nānaggarasabhattassa pattam pūretvā tassa adāsi. So bhattam gahetvā seṭṭhinivesanā nikkhamitvā antaravīthiyam paṭipajji. Seṭṭhi rājakulato paccāgacchanto taṃ disvā vanditvā “laddham bhante bhattan”ti pucchi. Laddham mahāseṭṭhīti. So pattam oloketvā cittam pasādetum

1. Thūlaguḷavālakasāṭake (Sī, I), thūlagulakasāṭake (Syā)

2. Na namīti (Sī), na namatīti (I)

3. Aparibhuñjanabhāvo ca (Syā), aparibhuñjanakāraṇabhāvo ca (Ka)

nāsakkhi, “imaṃ me bhattaṃ dāsā vā kammakarā vā bhuñjitvā dukkarampi kammaṃ kareyyuṃ, aho vata me jānī”ti aparacetanaṃ paripuṇṇaṃ kātuṃ nāsakkhi. Dānañhi nāma tisso cetanā paripuṇṇaṃ kātuṃ sakkontasseva mahapphalaṃ hoti.

Pubbeva dānā sumanā bhavāma,
 Dadampi ve attamanā bhavāma.
 Datvāpi ve nānutappāma pacchā,
 Tasmā hi amhaṃ daharā namiyyare¹.
 Pubbeva dānā sumano, dadamā cittaṃ pasādaye.
 Datvā attamano hoti, esā yaññassa sampadā².

iti mahārāja Āgantukaseṭṭhi Tagarasikhipaccekabuddhassa dinnapaccayena bahum dhanam labhi, datvā aparacetanaṃ paṇītaṃ kātuṃ asamatthatāya bhoge bhuñjitum nāsakkhīti. Puttaṃ pana kasmā na labhi bhanteti. Satthā “puttassa alabhanakāraṇampi teneva kataṃ mahārājā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto asītikotivibhave seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto mātāpitūnaṃ accayena kaniṭṭhaṃ saṅgaṇhitvā kuṭumbaṃ vicārento gharadvāre dānasālaṃ kāretvā mahādānaṃ pavattento agāraṃ ajjhāvasi. Athassa eko putto jāyi. So tassa padasā gamanakāle kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme cānisaṃsaṃ disvā saddhiṃ puttadārena sabbaṃ gharavibhavaṃ kaniṭṭhassa niyyātetvā “appamatto dānaṃ pavattehī”ti ovādaṃ datvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavantapadese vihāsi. Kaniṭṭhopissa ekaṃ puttaṃ paṭilabhi. So taṃ vaḍḍhantaṃ disvā cintesi “mama bhātu putte jīvante kuṭumbaṃ bhinditvā dvidhā bhavissati, bhātu puttaṃ māressāmi”ti. Atha naṃ ekadivasaṃ nadiyaṃ opilāpetvā māresi. Tamenam nhatvā āgataṃ bhātu jāyā “kuhiṃ mama putto”ti pucchi. Nadiyaṃ udakaṃ kīli, atha naṃ udake vicinanto nāddasanti. Sā roditvā kanditvā tuṅhī ahosi.

1. Khu 5. 214 piṭṭhe.

2. Am 2. 296; Khu 2. 159 piṭṭhesu.

Bodhisatto taṃ pavattiṃ ñatvā “idaṃ kiccaṃ pākaṭaṃ karissāmi”ti ākāsenāgantvā Bārāṇasiyaṃ otarivā sunivattho supāruto tassa gharadvāre ṭhatvā dānasālaṃ adisvā “dānasālāpi iminā asappurisenā nāsitā”ti cintesi. Kaniṭṭho tassa āgatabhāvaṃ ñatvā āgantvā mahāsattaṃ vanditvā pāsādaṃ āropetvā subhojanaṃ bhojesi. So bhattakiccāvasāne sukhakathāya nisinno “dārako na paññāyati, kahaṃ nu kho”ti pucchi. Mato bhanteti. Kena kāraṇenaṃ. “Udakakīḷanaṭṭhāne asukakāraṇena”ti na jānāmīti. Kiṃ tvaṃ asappurisa na jānissasi, tayā katakiccaṃ mayhaṃ¹ pākaṭaṃ, nanu tvaṃ iminā nāma kāraṇena taṃ māresi, kiṃ nu tvaṃ rājādīnaṃ vasena nassamānaṃ dhanāṃ rakkhituṃ sakuṇeyyāsi, mayhakasakuṇassa ca tuyhaṅca kiṃ nānākaraṇanti. Athassa mahāsatto Buddhalīlāya dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

103. “Sakuṇo mayhako nāma, girisānudarīcaro.
Pakkaṃ pipphalimāruya, ‘mayhaṃ mayhan’ti kandati.
104. Tassevaṃ vilapantassa, dijasaṅghā samāgatā.
Bhutvāna pipphalim yanti, vilapatveva so dijo.
105. Evameva idhekacco, saṅgharivā bahuṃ dhanāṃ.
Nevattano na ñātīnaṃ, yathodhim paṭipajjati.
106. Na so acchādanaṃ bhattaṃ, na mālaṃ na vilepanaṃ.
Anubhoti sakim kiñci, na saṅgaṇhāti ñātake.
107. Tassevaṃ vilapantassa, mayhaṃ mayhanti rakkhato.
Rājāno atha vā corā, dāyādā ye va appiyā.
Dhanamādāya gacchanti, vilapatveva so naro.
108. Dhīro bhoge adhigamma, saṅgaṇhāti ca ñātake.
Tena so kittim pappoti, pecca sagge pamodati”ti.

1. Tuyhaṃ (Sī)

Tattha **mayhakoti** “mayhaṃ mayhan”ti viravanavasena¹ evaṃladdhanāmo. **Girisānudarīsu** caratīti **girisānudarīcaro**. **Pakkaṃ pipphalinti** Himavantapadese ekaṃ phalabharitaṃ pipphalirukkhaṃ. **Kandatīti** dijagaṇe taṃ rukkhaṃ parivāretvā pakkāni khādante vāretuṃ “mayhaṃ mayhan”ti paridevanto vicarati. **Tassevaṃ vilapantassāti** tassa vilapantasseva. **Bhutvāna pipphalim yantīti** taṃ pipphalirukkhaṃ paribhuñjitvā aññaṃ phalasampannaṃ rukkhaṃ gacchanti. **Vilapatvevāti** so pana dijo vilapatiyeva. **Yathodhinti** yathākoṭṭhāsaṃ, māṭāpitābhātubhaginīputtadhītādīnaṃ upabhogaparibhogavasena yo yo koṭṭhāso dātabbo², taṃ taṃ na detīti attho.

Sakinti ekavārampi nānubhoti. “Sakan”tipi pāṭho, attano santakampīti attho. **Na saṅgaṇhātīti** bhattachādanabījanaṅgalādīdānavasena na saṅgaṇhātīti. **Vilapatveva so naroti** etesu rājādīsu dhaṇaṃ gahetvā gacchantesu kevalaṃ so puriso vilapatiyeva.

Dhīroti paṇḍito. **Saṅgaṇhātīti** attano santikaṃ āgate dubbalañātake bhattachādanabījanaṅgalādīdānena saṅgaṇhātīti. **Tenāti** so puriso tena ñāṭisaṅgahena catuparisamajjhe kittiñca attano vaṇṇabhaṇaṇaṅca pāpuṇāti, pecca sagge devanagare pamodati.

Evaṃ mahāsatto tassa dhammaṃ desetvā dānaṃ pākatikaṃ kāretvā Himavantameva gantvā aparihīnajjhāno brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “iti kho mahārāja Āgantukaseṭṭhi bhātu puttassa māritattā ettakaṃ kālaṃ neva puttaṃ, na dhītaraṃ alabhī”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā kaniṭṭho Āgantukaseṭṭhi ahoṣi, jeṭṭhako pana ahameva ahoṣin”ti.

Mayhaka jātakavaṇṇanā pañcamā.

1. Vicaraṇavasena (Sī, I)

2. Labhitabbo (Ka)

6. Vijjādhara-jātakavaṇṇanā (391)

Dubbaṇṇarūpanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto lokatthacariyaṃ ārabha kathesi. Vatthu **Mahākaṇhajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato lokatthacariyaṃ cariyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Sakko ahoṣi. Tadā eko vijjādharo vijjaṃ parivattetvā aḍḍharattasamaye āgantvā Bārāṇasirañño aggamaheṣiyā saddhiṃ aticarati, tassā paricārikāyo sañjāniṃsu. Sā sayameva rājānaṃ upasaṅkamtivā “deva eko puriso aḍḍharattasamaye sirigabbhaṃ pavisitvā maṃ dūseti”ti āha. Sakkhissasi pana kiñci saññānaṃ kātunti. “Sakkomi devā”ti sā jātihiṅgulikapātim āharāpetvā tassa purisassa rattim āgantvā abhiramitvā gacchantassa piṭṭhiyaṃ pañcaṅgulikaṃ datvā pātova rañño ārocesi. Rājā manusse āṇāpesi “gacchatha sabbadisāsu oloketvā piṭṭhiyaṃ katajātihiṅgulapañcaṅgulikapurisaṃ gaṇhathā”ti. Vijjādharopi rattim anācāraṃ katvā divā susāne sūriyaṃ namassanto ekapādena tiṭṭhati. Rājapurisā taṃ disvā parivārayiṃsu. So “pākaṭaṃ me kammaṃ jātaṃ”ti vijjaṃ parivattetvā ākāseṇa uppatitvā gato.

Rājā taṃ disvā āgatapurise “addasathā”ti pucchi. Āma addasāmāti. Ko nāmesoti. Pabbajito devāti. So hi rattim anācāraṃ katvā divā pabbajitavesena vasati. Rājā “ime divā samaṇavesena caritvā rattim anācāraṃ karonti”ti pabbajitānaṃ kujjhitvā micchāgahaṇaṃ gahetvā “mayhaṃ vijitā ime sabbe pabbajitā palāyantu, diṭṭhadiṭṭhāṇe rājānaṃ karissantū”ti bherim carāpesi. Tiyojanasatikā Kāsiraṭṭhā palāyitvā sabbe pabbajitā aññarājadhāniyo agamiṃsu. Sakalakāsiraṭṭhe manussānaṃ ovādadāyako ekopi dhammikasamaṇabrāhmaṇo nāhoṣi. Anovādakā manussā pharusā ahesuṃ, dānasīlavimukhā² matamatā yebhuyyena apāye nibbattiṃsu, sagge nibbattanakā nāma nāhesuṃ.

1. Khu 5. 248 piṭṭhe.

2. Dānasīlādim muñcitvā (Syā), dānasīlā muñcitvā (Ka)

Sakko nave devaputte apassanto “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti āvajjetvā vijjādharaṃ nissāya Bārāṇasiraññā kuddhena mucchāgahaṇaṃ gahetvā pabbajitānaṃ raṭṭhā pabbājitaḥvaṃ ñatvā “ṭhapetvā maṃ añño imassa rañño micchāgahaṇaṃ bhindituṃ samattho nāma natthi, rañño ca raṭṭhavāsīnaṃca avassayo bhavissāmī”ti cintetvā Nandamūlapabbhāre Paccekabuddhānaṃ santikaṃ gantvā vanditvā “bhante mayhaṃ ekaṃ mahallakaṃ Paccekabuddhaṃ detha, Kāsiraṭṭhaṃ pasādessāmī”ti āha. So saṃghattherameva labhi, athassa pattacīvaraṃ gahetvā taṃ purato katvā sayāṃ pacchato hutvā sirasmiṃ añjaliṃ ṭhapetvā Paccekabuddhaṃ namassanto uttamarūpadharo māṇavako hutvā sakalanagarassa matthakena tikkhattuṃ vicaritvā rājadvāraṃ āgantvā ākāse aṭṭhāsī. Amaccā rañño ārocesi “deva abhirūpo māṇavako ekaṃ samaṇaṃ ānetvā rājadvāre ākāse ṭhito”ti. Rājā āsanā utṭhāya sīhapañjare ṭhatvā “māṇavaka kasmā tvaṃ abhirūpo samāno etassa virūpassa samaṇassa pattacīvaraṃ gahetvā namassamāno ṭhito”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha—

109. “Dubbaṇṇarūpaṃ tuva’ mariyavaṇṇī,
Purakkhatvā pañjaliko namassasi.
Seyyo nu te’so udavā sarikkho,
Nāmaṃ parassa’ttano cāpi brūhī”ti.

Tattha ariyavaṇṇīti sundararūpo. Seyyo nu te’so ti eso virūpo pabbajito kiṃ nu tayā uttaritaro, udāhu sarikkho. Nāmaṃ parassa’ttano cāpīti etassa parassa ca attano ca nāmaṃ brūhīti pucchati.

Atha naṃ Sakko “mahārāja samaṇā nāma garuṭṭhāniyā, tena me nāmaṃ lapituṃ na labbhati, mayhaṃ pana te nāmaṃ kathessāmī”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

110. “Na nāmagottaṃ gaṇhanti rāja,
Sammaggaṭānu’jjugaṭāna devā.
Ahañca te nāmadheyyaṃ vadāmi,
Sakkohamasmī tidasānamindo”ti.

Tattha **sammaggaṭānu**’**jjugātāna devā**ti mahārāja sabbasaṅkhāre yathāsabhāvasarasavasena sammāsivā aggaphalaṃ arahattaṃ pattatā sammaggaṭānaṃ, ujunā ca aṭṭhaṅgikena maggena nibbānaṃ gatattā ujugātānaṃ mahākhīṇāsavānaṃ upapattidevehi uttaritarānaṃ visuddhidevānaṃ upapattidevā nāmagottaṃ na gaṇhanti. **Ahañca te nāmadheyyanti** apica ahaṃ attano nāmadheyyaṃ tuyhaṃ kathemi.

Taṃ sutvā rājā tatiyagāthāya bhikkhunamassane ānisaṃsaṃ pucchi—

111. “Yo disvā bhikkhuṃ caraṇūpapannaṃ,
Purakkhatvā pañjaliko nāmassati.
Pucchāmi taṃ devarāje’tamatthaṃ,
Ito cuto kiṃ labhate sukhaṃ so’ti.

Sakko catutthagāthāya kathesi—

112. “Yo disvā bhikkhuṃ caraṇūpapannaṃ,
Purakkhatvā pañjaliko manassati.
Diṭṭheva dhamme labhate pasaṃsaṃ,
Saggañca so yāti sarīrabhedā’ti.

Tattha **bhikkhanti** bhinnakilesaṃ parisuddhapuggalaṃ. **Caraṇūpapannanti** silacaraṇena upetaṃ. **Diṭṭheva dhammeti** na kevalaṃ ito cutoyeva, imasmim̐ pana attabhāve so pasaṃsaṃ labhati, pasaṃsāsukhaṃ vindaṭīti.

Rājā Sakkassa kathaṃ sutvā attano micchāgahaṇaṃ bhinditvā tuṭṭhamānaso pañcamaṃ gāthamāha—

113. “Lakkhī vata me udapādi ajja,
Yaṃ vāsavaṃ bhūtapati’dasāma.
Bhikkhuñca disvāna tuvañca sakka,
Kāhāmi puññāni anappakāni’ti.

Tattha **lakkhī**ti sirī, paññātipi vadanti. Idaṃ vuttaṃ hoti—ajja mama tava vacanaṃ suṇantasseva kusalākusalavipākajānanapaññā udapādīti. **Yanti** nipātamattaṃ. **Bhūtapati’dasāmā**ti bhūtapatiṃ addasāma.

Taṃ sutvā sakko paṇḍitassa thutiṃ karonto chaṭṭhaṃ gāthamāha—

114. “Addhā have sevitabbā sapaññā,
Bahussutā ye bahuṭhānacintino.
Bhikkhuñca disvāna mamañca rāja.
Karoḥi puññāni anappakānī”ti.

Tattha **bahuṭhānacintinoti** bahūni kāraṇāni cintanasamatthā.

Taṃ sutvā rāja osānagāthamāha—

115. “Akkodhano niccapasannacitto,
Sabbāthithiyācayogo bhavitvā.
Nihacca mānaṃ abhivādayissaṃ,
Sutvāna devinda subhāsītānī”ti.

Tattha **sabbāthithiyācayogo bhavitvāti** sabbesaṃ atithīnaṃ āgatānaṃ āgantukānaṃ yaṃ yaṃ te yācanti, tassa tassa yutto anucchaviko bhavitvā, sabbaṃ tehi yācitayācitaṃ dadamānoti attho. **Sutvāna devinda subhāsītānī**ti tava subhāsītāni sutvā ahaṃ evarūpo bhavissāmīti vadati.

Evañca pana vatvā pāsādā oruyha Paccakabuddhaṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Paccakabuddho ākāse pallaṅkena nisīditvā “māhārāja vijjādharo na samaṇo, tvaṃ ito paṭṭhāya ‘atuccho loko, atthi dhammikasamaṇabrāhmaṇā’ti ñatvā dānaṃ dehi, silaṃ rakkha, uposathakammaṃ karohī”ti rājānaṃ ovadi. Sakkopi Sakkānubhāvena ākāse ṭhatvā “ito paṭṭhāya appamattā hothā”ti nāgarānaṃ ovādaṃ datvā “palātā samaṇabrāhmaṇā āgacchantū”ti bheriṃ arāpesi. Atha te ubhopi sakaṭṭhānameva agamaṃsu. Rājā tassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Paccakabuddho parinibbuto, rājā Ānando ahosi, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Vijjādhara-jātakavaṇṇanā¹ chaṭṭhā.

1. Dhajaviheṭṭhajātakavaṇṇanā (Si, I), pabbajjitaviheṭṭhajātakavaṇṇanā (Syā)

7. Siṅhapupphajātakavaṇṇanā (392)

Yametanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ bhikkhūṃ ārabha kathesi. So kira Jetavanā nikkhamitvā Kosalaraṭṭhe aññatarāṃ araññaṃ nissāya viharanto ekadivasāṃ padumasaraṃ otaritvā supupphitapadumaṃ disvā adhovāte ṭhatvā upasiṅghi. Atha naṃ tasmim̐ vane adhivatthā devatā “mārisa tvaṃ Gandhatheno nāma, idaṃ te ekaṃ theyyaṅgaṃ”ti saṃvejesi. So tāya saṃvejito puna Jetavanaṃ āgantvā Satthāraṃ vanditvā nisinna “kahaṃ bhikkhu nivutthosi”ti puṭṭho “asukavanasaṇḍe nāma, tattha ca maṃ devatā evaṃ nāma saṃvejesi”ti āha. Atha naṃ Satthā “na kho bhikkhu pupphaṃ upasiṅghanto tvameva devatāya saṃvejito, porāṇakapaṇḍitāpi saṃvejitapubbā”ti vatvā tena yācito atūtaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmim̐ Kāsikagāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ uggahitasippo aparabhāge isipabbajjaṃ pabbajitvā ekaṃ padumasaraṃ nissāya upavasanto ekadivasāṃ saraṃ otaritvā supupphitapadumaṃ upasiṅghamāno aṭṭhāsi. Atha naṃ ekā devadhītā rukkhakkhandhavivare ṭhatvā saṃvejyamānā paṭhamāṃ gāthamāha—

116. “Yametaṃ vārijaṃ pupphaṃ, adinnaṃ upasiṅghasi.

Ekaṅgamaṃ theyyānaṃ, Gandhathenosi mārisā”ti.

Tattha **ekaṅgamaṃ** ekakoṭṭhāso esa.

Tato bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

117. “Na harāmi na bhañjāmi, ārā siṅghāmi vārijaṃ.

Atha kena nu vaṇṇena, Gandhathenoti vuccatī”ti.

Tattha **ārā siṅghāmī**ti dūre ṭhito ghāyāmi¹. **Vaṇṇenā**ti kāraṇena.

1. Āsiṅghāmi (Ka)

Tasmim̄ khaṇe eko puriso tasmim̄ sare bhisāni ceva khaṇati, puṇḍarīkāni ca bhaṇjati. Bodhisatto taṃ disvā “maṃ ārā ṭhatvā upasiṅghantaṃ ‘coro’ti vadasi, etaṃ purisaṃ kasmā na bhaṇasi”ti tāya saddhim̄ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha—

118. “Yoyaṃ bhisāni khaṇati, puṇḍarīkāni bhaṇjati.

Evam̄ ākiṇṇakammanto, kasmā eso na vuccatī”ti.

Tattha **ākiṇṇakammantoti** kakkhaḷakammanto dāruṇakammanto.

Athassa avacanakāraṇaṃ ācikkhantī devatā catutthapañcamagāthā abhāsi—

119. “Ākiṇṇaluddo puriso, dhāticelaṃva makkhito.

Tasmim̄ me vacanaṃ natthi, tañcārahāmi vattave.

120. Anaṅgaṇassa posassa, niccaṃ sucigavesino.

Vālaggamattaṃ pāpassa, abbhāmatam̄va khāyatī”ti.

Tattha **dhāticelaṃvāti** khelaṅsiṅghāṇikamuttagūthamakkhitam̄ dhātīdāsiyā nivatthacelaṃ viya ayaṃ pāpamakkhitoyeva, tena kāraṇena tasmim̄ mama vacanaṃ natthi. **Tañcārahāmīti** samaṇā pana ovādakkhamā honti piyasīlā, tasmā taṃ appamattakampi ayuttaṃ karontaṃ vattum̄ arahāmi samaṇāti. **Anaṅgaṇassāti** niddosassa tumhādisassa. **Abbhāmatam̄va khāyatīti** mahāmeghappamāṇaṃ hutvā upaṭṭhāti, idāni kasmā evarūpaṃ dosaṃ abbohārikaṃ karosīti.

Tāya pana saṃvejito bodhisatto saṃvegappatto chaṭṭhaṃ gāthamāha—

121. “Addhā maṃ yakkha jānāsi, atho maṃ anukampasi.

Punapi yakkha vajjāsi, yadā passasi edisan”ti.

Tattha **yakkhāti** devataṃ¹ ālapati. **Vajjāsīti** vadeyyāsi. **Yadā passasi edisanti** yadā mama evarūpaṃ dosaṃ passasi, tadā evaṃ mama vadeyyāsīti vadati.

1. Devadhītaṃ (Ka)

Athassa sā devadhītā sattamaṃ gāthamāha—

122. “Neva taṃ upajīvāmi, napi te bhatakā’mhase.

Tvameva bhikkhu jāneyya, yena gaccheyya suggatin”ti.

Tattha **bhatakā’mhase**ti tava bhatihatā¹ kammakarāpi na homa. Kimkāraṇā taṃ sabbakālaṃ rakkhamānā vicarissāmāti dīpeti. **Yena gaccheyyā**ti bhikkhu yena kammena tvaṃ sugatiṃ gaccheyyāsi, tvameva taṃ jāneyyāsīti.

Evam sā tassa ovādaṃ datvā attano vimānameva pavitṭhā. Bodhisattopi jhānaṃ nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā devadhītā Uppalavaṇṇā ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣinti.

Singhapupphajātakavaṇṇanā² sattamā.

8. Vighāsādajātakavaṇṇanā (393)

Susukhaṃ vata jīvantīti idaṃ Satthā Pubbārāme viharanto Keḷisīlake bhikkhū ārabha kathesi. Tesu hi Mahāmoggallānatherena pāsādaṃ kampetvā saṃvejitesu dhammasabhāyaṃ bhikkhū tesam aguṇaṃ kathentā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepete Keḷisīlakāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Sakko ahoṣi. Atha aññatarasmiṃ Kāsikagāme satta bhātaro kāmesu dosaṃ disvā nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā majjhāraññe vasantā yoge yogam akatvā kāyadaḷhībahulā hutvā nānappakāraṃ kīlaṃ

1. Bhatibhatā (Sī), bhattikatā (Syā)

2. Bhisapupphajātakavaṇṇanā (Sī, I), upasiṅghapupphajātakavaṇṇanā (Syā)

kīḷantā carim̄su. Sakko devarājā “imesaṃ saṃvejessāmi”ti suko hutvā tesam̄ vasanaṭṭhānaṃ āgantvā ekasmiṃ rukkhe niliyitvā te saṃvejento paṭhamam̄ gāthamāha—

123. “Susukham̄ vata jīvanti, ye janā vighāsādino.

Diṭṭheva dhamme pāsamsā, samparāye ca sugatī”ti.

Tattha **vighāsādinoti** bhuttātirekaṃ bhuñjante sandhāyāha. **Diṭṭheva dhammeti** ye evarūpā, te diṭṭheva dhamme pāsamsā, samparāye ca tesam̄ sugati hoti, sagge uppajjantīti adhippāyena vadati.

Atha tesu eko tassa vacanaṃ sutvā avasese āmantetvā dutiyaṃ gāthamāha—

124. “Sukassa bhāsamānassa, na nisāmetha paṇḍitā.

Idaṃ suṇātha sodariyā, amhevāyaṃ pasamsati”ti.

Tattha **bhāsamānassāti** mānusikāya vācāya bhaṇantassa. **Na nisāmethāti** na suṇātha. **Idaṃ suṇāthāti** idamassa vacanaṃ suṇātha. **Sodariyāti** samāne udare vutthabhāvena te ālapanto āha.

Atha ne paṭikkhipanto suko tatiyaṃ gāthamāha—

125. “Nāham̄ tumhe pasamsāmi, kuṇapādā suṇātha me.

Ucchiṭṭhabhojino tumhe, na tumhe vighāsādino”ti.

Tattha **kuṇapādāti** kuṇapakhādakāti te ālapati.

Te tassa vacanaṃ sutvā sabbepi catutthaṃ gāthamāham̄su—

126. “Sattavassā pabbajitā, majjhā’raññe sikhaṇḍino.

Vighāseneva yāpentā, mayañce bhoto gārayhā.

Ke nu bhoto pasamsiyā”ti.

Tattha **sikhaṇḍinoti** cūḷāya samannāgatā. **Vighāsenevāti** ettakaṃ kālam̄ satta vassāni sīhabyagghavighāseneva yāpentā yadi bhoto gārayhā, atha ke nu te¹ pasamsiyāti.

Te lajjāpento mahāsatto pañcamam gāthamāha—

127. “Tumhe sīhānam byagghānam, vāḷānañcā’vasiṭṭhakam.
Ucchiṭṭheneva yāpentā, maññivho vighāsādino”ti.

Tattha **vāḷānañcā’vasiṭṭhakanti** sesavālamigānañca avasiṭṭhakam
ucchiṭṭhabhojanam.

Tam sutvā tāpasā “sace mayam na vighāsādā, atha ke carahi te
vighāsādā”ti. Atha tesam so tamattham ācikkhanto chaṭṭham gāthamāha—

128. “Ye brāhmaṇassa samaṇassa, aññassa vā vanibbino.
Datvāva sesam bhuñjanti, te janā vighāsādino”ti.

Tattha **vanibbinoti** tam tam bhaṇḍam yācanakassa. Evam te lajjāpetvā
mahāsatto sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā satta
bhātaro ime Keḷisīlakā bhikkhū ahesum, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Vighāsādajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Vaṭṭakajātakavaṇṇanā (394)

Pañītanti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhum ārabha
kathesi. Tañhi Satthā “saccam kira tvam bhikkhu lolo”ti pucchitvā “āma
bhante”ti vutte “na kho bhikkhu idāneva lolo, pubbepi tvam lodayeva,
lolaṭāya pana Bārāṇasiyam hatthigavāssapurisakuṇapehi atitto ‘ito
uttaritam labhissāmī’ti arañnam pavīṭṭhosī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto
vaṭṭakayoniyam nibbattitvā arañne lūkhatiṇabījāhāro vasi. Tadā
Bārāṇasiyam eko lolakāko hatthikuṇapādīhi atitto “ito uttaritam
labhissāmī”ti arañnam pavisitvā phalāphalam khādanto

bodhisattam̄ disvā “ayaṃ vaṭṭako ativiya thūlasarīro, madhuraṃ gocaraṃ khādati maññe, etassa gocaraṃ pucchitvā taṃ khādītvā ahampi thūlo bhavissāmi”ti cintetvā bodhisattassa uparibhāge sākḥāya nilīyitvā bodhisattam̄ pucchi “bho vaṭṭaka kiṃ nāma paṇīṭāhāraṃ bhuñjasi, thūlasarīro ahoṣī”ti. Bodhisatto tena pucchito tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto paṭhamam̄ gāthamāha—

129. “Paṇītam̄ bhuñjase bhattam̄, sappitelañca mātula.

Atha kena nu vaṇṇena, kiso tvamasī vāyasā”ti.

Tattha **bhattanti** manussānaṃ bhojananiyāmena paṭiyādītabhattam̄. **Mātulā**ti taṃ piyasamudācārena ālapati. **Kisoti** appamaṃsalohito.

Tassa vacanaṃ sutvā kāko tisso gāthā abhāsi—

130. “Amittamajjhe vasato, tesu āmisamesato.

Niccaṃ ubbiggahadayassa, kuto kākassa dalhiyaṃ.

131. Niccaṃ ubbegino kākā, dhañkā pāpena kammunā.

Laddho piṇḍo na pīṇeti, kiso tenasmi vaṭṭaka.

132. Lūkhāni tiṇabijāni, appasnehāni bhuñjasi.

Atha kena nu vaṇṇena, thūlo tvamasī vaṭṭakā”ti.

Tattha **dalhiyanti** evarūpassa mayhaṃ kākassa kuto dalhībhāvo, kuto thūlanti attho. **Ubbeginoti** ubbegavanto. **Dhañkā**ti kākānameva nāmaṃ. **Pāpena kammunā laddhoti** kākena manussasantakavilumpanasañkhātena pāpena kammaṃ laddho piṇḍo. **Na pīṇetī**ti na tappeti. **Tenasmi**ti tena kāraṇenāhaṃ kiso asmi. **Appasnehānī**ti mandojāni. Idam̄ kāko bodhisattam̄ “paṇītabhojanaṃ¹ khādati”ti saññī hutvāpi vaṭṭakānaṃ gahitagocaraṃ² pucchanto āha.

Taṃ sutvā bodhisatto attano thūlabhāvakāraṇam̄ kathento imā gāthā abhāsi—

1. Paṇītagocaraṃ (Syā, Ka)

2. Pakatigocaraṃ (Sī, Syā, I)

133. “Appicchā appacintāya, adūragamanena ca.
Laddhāladdhena yāpento, thūlo tenasmi vāyasa.

134. Appicchassa hi posassa, appacintasukhassa ca.
Susaṅgahitamānassa, vuttī susamudānaya”ti.

Tattha **appicchā**ti āhāresu appicchatāya nittaṇhatāya, kevalam sarīrayāpanavaseneva āhārāharaṇatāyāti attho. **Appacintāyāti** “ajja kham āhāram labhissāmi, sve kham”ti evam āhāracintāya abhāvena. **Adūragamanena cāti** “asukasmim nāma ṭhāne madhuraṃ labhissāmi”ti cintetvā¹ avidūragamanena ca. **Laddhāladdhenāti** lūkham vā hotu paṇitam vā, yam laddham, teneva. **Thūlo tenasmīti** tena catubbidhena kāraṇena thūlo asmi. **Vāyasāti** kākam ālapati. **Appacintasukhassāti** āhāracintārahitanam appacintānamariyānam sukham assatthīti appacintasukho, tassa tādisena sukhena samannāgatassa. **Susaṅgahitamānassāti**² “ettakam bhujjivā jīrāpetum sakkhissāmi”ti evam suṭṭhu saṅgahitāhāramānassa³. **Vuttī susamudānaya**ti evarūpassa puggalassa jīvitavutti sukhena sakkā samudānetum susamudānaya⁴ sunibbattiyā.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā kāko lolabhikkhu ahoṣi, vaṭṭako pana ahameva ahoṣinti.

Vaṭṭakajātakavaṇṇanā navamā.

10. Pārāvatajātakavaṇṇanā (395)

Cirassam vata passāmīti idam Satthā Jetavane viharanto lolabhikkhumyeva ārabba kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā vuttanayameva.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto pārāvato hutvā Bārāṇasiseṭṭhino mahānase nīlapacchiam vasati.

1. Acintetvā (Ka)

2. Susaṅgahitapamāṇassāti (Sī, Syā, I)

3. Saṅgahitāhārapamāṇassa (Sī, Syā, I)

4. Susamvattaniyā (Sī, Syā)

kākopī tena saddhīṃ viśāsāṃ katvā tattheva vasatīti sabbāṃ
vitthāretabbāṃ. Bhattakārako kākapattāni luñcitvā piṭṭhena taṃ makkhetvā
ekaṃ kapālakhaṇḍaṃ vijjhītvā kaṇṭhe piḷandhitvā pacchīyaṃ pakkhipi.
Bodhisatto araññato āgantvā taṃ disvā parihasāṃ karonto paṭhamāṃ
gāthamāha—

135. “Cīrassāṃ vata passāmi, sahāyaṃ maṇidhāriṇaṃ.
Sukatā massukuttīyā, sobhate vata me sakhā”ti.

Tattha **massukuttīyā**ti imāya massukiriyāya.

Taṃ sutvā kāko dutiyaṃ gāthamāha—

136. “Parūḷhakacchanakhalomo, ahaṃ kammesu byāvaṭo.
Cīrassāṃ nhāpitaṃ laddhā, lomaṃ taṃ ajja hārayin”ti.

Tattha **ahaṃ kammesu byāvaṭoti** ahaṃ samma pārāvata rājakammesu
byāvaṭo okāsaṃ alabhanto parūḷhakacchanakhalomo ahosinti vadati. **Ajja
hārayinti** ajja hāresiṃ.

Tato bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha—

137. “Yaṃ nu lomaṃ ahāresi, dullabhaṃ laddha kappakaṃ.
Atha kiñcarahi te samma, kaṇṭhe kiṇikiṇāyatī”ti¹.

Tassattho—yaṃ tāva dullabhaṃ kappakaṃ labhitvā lomaṃ harāpesi,
taṃ harāpaya, atha kiñcarahi te vayassa idaṃ kaṇṭhe kiṇikiṇāyatī¹.

Tato kāko dve gāthā abhāsi—

138. “Manussasukhumālānaṃ, maṇi kaṇṭhesu lambati.
Tesāhaṃ anusikkhāmi, mā tvaṃ maññi davā kataṃ.

139. Sacepi’maṃ pihayasi, massukuttiṃ sukāritaṃ.
Kārayissāmi te samma, maṇiñcāpi dadāmi te”ti.

Tattha **maññīti** evarūpānaṃ manussānaṃ ekaṃ maṇiratanaṃ kaṇṭhesu
lambati. **Tesāhanti** tesāṃ ahaṃ. **Mā tvaṃ maññīti** tvaṃ pana “etaṃ mayā
devā

1. Kiṇikiṇāyatīti (Sī, I), kiṇnikilāyatīti (Syā)

katan”ti mā maññi. **Sacepi’maṃ pihayasīti** sace imaṃ mama kataṃ massukuttiṃ tvaṃ icchasi.

Taṃ sutvā bodhisatto chaṭṭhaṃ gāthamāha—

140. “Tvaññeva maṇinā channo, sukatāya ca massuyā.

Āmanta kho taṃ gacchāmi, piyaṃ me tava’dassanan”ti.

Tattha **maṇinā**ti maṇino, ayameva vā pāṭho. Idaṃ vuttaṃ hoti—samma vāyasa tvaññeva imassa maṇino anucchaviko imissā ca sukatāya massuyā, mama pana tava adassanameva piyaṃ, tasmā taṃ āmantayitvā gacchāmīti.

Evañca pana vatvā bodhisatto uppatitvā aññattha gato. Kāko tattheva jīvitakkhayaṃ patto.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā kāko lolabhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosinti.

Pārāvatajātakavaṇṇanā dasamā.

Kharaputtavaggo niṭṭhito.

Jātakuddānaṃ

Avāriyaṃ Setaketu, Darīmukhañca Neru ca.

Āsaṅkamigālopañca, Kāḷakaṇṇī ca Kukkuṭaṃ.

Dhammadhajañca Nandiyam, Kharaputtaṃ Sūci ceva.

Tuṇḍilam Soṇṇakakkaṭam, Mayhakaṃ Vijjādharañceva.

Siṅhapuppham Vighāsādam, Vaṭṭakañca Pārāvataṃ.

Sanḅāyimsu mahātherā, chakke vīsati jātake.

Chakkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattakanipāta

1. Kukkuvagga

1. Kukkujātakavaṇṇanā (396)

Diyadḍhakukkūti idaṃ Satthā Jetavane viharanto rājovādaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu **Tesakuṇajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Rājā agatigamane patiṭṭhāya adhammena rajjaṃ kāresi, janapadaṃ piḷetvā dhanameva saṃhari. Bodhisatto rājānaṃ ovaditukāmo ekaṃ upamaṃ upadhārento vicarati, rañño uyyāne vāsāgāraṃ vippakataṃ hoti aniṭṭhitacchadanaṃ, dārukaṇṇikaṃ āropetvā gopānasiyo pavesitamattā honti. Rājā kīlanatthāya uyyānaṃ gantvā tattha vicaritvā taṃ gehaṃ pavisitvā ullokento kaṇṇikamaṇḍalaṃ disvā attano uparipatanabhayena nikkhamitvā bahi ṭhito puna oloketvā “kiṃ nu kho nissāya kaṇṇikā ṭhitā, kiṃ nissāya gopānasiyo”ti cintetvā bodhisattaṃ pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha—

1. “Dighadḍhakukkū udayena kaṇṇikā,
Vidatthiyo aṭṭha parikkhipanti naṃ.
Sā siṃsapā² sāramayā apheggukā,
Kuhim ṭhitā upparito na dhamsatī”ti.

Tattha **diyadḍhakukkū**ti diyadḍharatanā. **Udayenā**ti uccattena³. **Parikkhipanti** nanti taṃ panetaṃ aṭṭha vidatthiyo parikkhipanti, parikkhepato aṭṭhavidatthipamāṇāti vuttaṃ hoti. **Kuhim ṭhitā**ti kattha patiṭṭhitā hutvā. **Na dhamsatī**ti na patati.

1. Khu 6. 1 piṭṭhe. 2. Sasim sapā (Sī, I), sā sīsapā (Syā) 3. Uccatarena (Syā, Ka)

Taṃ sutvā bodhisatto “laddhā¹ dāni me rañño ovādatthāya upamā”²ti² cintetvā imā gāthā āha—

2. “Yā timsati sāramayā anujjukā,
Parikiriya gopānasiyo samam ṭhitā.
Tāhi susaṅgahitā balasā pīlitā,
Samam ṭhitā upparito na dhaṃsati.
3. Evampi mittehi deḷhehi paṇḍito,
Abhejjarūpehi sucīhi mantibhi.
Susaṅgahīto siriya na dhaṃsati,
Gopānasībhāravahāva kaṇṇikā”³ti.

Tattha **yā timsati sāramayā**ti yā etā sāraruḅkhamayā timsati gopānasiyo. **Parikiriya**ti parivāretvā. **Samam ṭhitā**ti samabhāgena ṭhitā. **Balasā pīlitā**ti tāhi tāhi³ gopānasīhi balena pīlitā⁴ suṭṭhu saṅgahitā ekābaddhā hutvā. **Paṇḍitoti** nāṇasampanno rājā. **Sucīhi**ti sucisamācārehi kalyāṇamittehi. **Mantibhi**ti mantakusalehi. **Gopānasībhāravahāva kaṇṇikā**ti yathā gopānasīnam bhāraṃ vahamānā kaṇṇikā na dhaṃsati na patati, evaṃ rājāpi vuttappakārehi mantīhi abhijjahadayehi susaṅgahito sirito na dhaṃsati na patati na parihāyati.

Rājā bodhisatte kathenteyeva attano kiriyam sallakkhetvā kaṇṇikāya asati gopānasiyo na tiṭṭhanti, gopānasīhi asaṅgahitā kaṇṇikā na tiṭṭhati, gopānasīsu bhijjantīsu kaṇṇikā patati, evameva adhammiko rājā attano mittāmacce ca balakāye ca brāhmaṇagahapatike ca asaṅgaṇhanto tesu bhijjantīsu tehi asaṅgahito issariyā dhaṃsati, raññā nāma dhammikena bhavitabbanti. Athassa tasmim khaṇe paṇṇākāratthāya mātuluṅgam āhariṃsu. Rājā “sahāya imam mātuluṅgam khādā”³ti bodhisattam āha. Bodhisatto taṃ gahetvā “mahārāja imam khādītum ajānantā tittakam vā karonti ambilaṃ vā,

1. Laddho (Sī, Syā)

2. Upāyoti (Sī, Syā)

3. Tīhi (Ka)

4. Pīletvā (Sī, I, Ka)

jānantā pana paṇḍitā tittakaṃ hāretvā ambilaṃ anīharitvā mātuluṅgarasaṃ anāsetvāva khādanti”ti rañño imāya upamāya dhanasaṅgharaṇūpāyaṃ dassento dve gāthā abhāsi—

4. “Kharattacaṃ bellaṃ yathāpi satthavā,
Anāmasantopi karoti tittakaṃ.
Samāharaṃ sāduraṃ karoti patthiva,
Asāduraṃ kayirā tanubandhamuddharaṃ.
5. Evampi gāmanigamesu paṇḍito,
Asāhasaṃ rājadhanāni saṅgharaṃ.
Dhammānuvattī paṭipajjamāno,
Sa phāti kayirā aviheṭṭhayaṃ paraṃ”ti.

Tattha **kharattacanti** thaddhatacaṃ. **Bellanti**¹ mātuluṅgaṃ. “Belan”tipi pāṭho, ayamevattho. **Satthavāti** satthakahattho. **Anāmasantoti** bahitacaṃ tanukampi atacchanto idaṃ phalaṃ tittakaṃ karoti. **Samāharanti** samāharanto bahitacaṃ tacchanto anto ca ambilaṃ anīharanto taṃ sāduraṃ karoti. **Patthivāti** rājānaṃ ālapati. **Tanubandhamuddharanti** tanukaṃ pana taccaṃ² uddharanto sabbaso tittakassa anapanītattā taṃ asādumeva kayirā. **Evanti** evaṃ paṇḍito rājāpi asāhasaṃ sāhasiyā taṇhāya vasaṃ agacchanto agatigamaṇaṃ pahāya raṭṭhaṃ apīletvā upacikānaṃ vammikavaḍḍhananiyāmena madhukarānaṃ reṇuṃ gahetvā madhukaraṇaniyāmena ca dhanāṃ saṅgharanto—

“Dānaṃ sīlaṃ pariccāgaṃ, ajjavāṃ maddavaṃ tapaṃ.
Akkodhaṃ avihimsaṅca, khantiṃ ca avirodhanan”ti—

iti imesaṃ dasannaṃ rājadhammānaṃ anuvattanena dhammānuvattī hutvā paṭipajjamāno so attano ca paresaṅca phātiṃ vaḍḍhiṃ kareyya paraṃ aviheṭṭhento yevāti.

Rājā bodhisattena saddhiṃ mantento pokkharāṇīṭiraṃ gantvā supupphitaṃ bālasūriyavaṇṇaṃ udakena anupalittaṃ padumaṃ disvā āha “sahāya

1. Mellanti (Sī, I)

2. Tanuvaṭṭamuddharanti tanukaṃ pana vaṭṭaṃ (Sī, I)

imaṃ padumaṃ udake sañjātameva udakena alimpamānaṃ ṭhitan”ti. Atha naṃ bodhisatto “mahārāja raññā nāma evarūpena bhavitabban”ti ovadanto imā gāthā āha—

6. “Odātamūlaṃ sucivārisambhavaṃ,
Jātaṃ yathā pokkharāṇīsu ambujaṃ.
Padumaṃ yathā agginikāsiphālimaṃ.
Na kaddamo na rajo na vāri limpati.

7. Evampi vohārasuciṃ asāhasaṃ,
Visuddhakammantamapetaṇṇapaṇṇaṃ.
Na limpati kammakilesa tādiso,
Jātaṃ yathā pokkharāṇīsu ambujan”ti.

Tattha **odātamūlanti** paṇḍaramūlaṃ. **Ambujanti** padumasseva vevacanaṃ. **Agginikāsiphālimanti** agginikāsinā sūriyena phālitaṃ vikasitanti attho. **Na kaddamo na rajo na vāri limpatīti** neva kaddamo na rajo na udakaṃ limpati, na makkhetīti attho. “Lippati”cceva¹ vā pāṭho, bhummatthe vā etāni paccattavacanaṃ, etesu kaddamādīsu na lippati, na allīyatīti attho. **Vohārasucinti** porāṇakehi dhammikaṛājūhi likhāpetvā ṭhapitavinicchayavohāre suciṃ, agatigamaṇaṃ pahāya dhammena vinicchayakāraṇanti attho. **Asāhasanti** dhammikavinicchaye ṭhitattāyeva sāhasikakiriyāya virahitaṃ. **Visuddhakammantanti** teneva asāhasikaṭṭhena visuddhakammantaṃ saccavādiṃ nikkodhaṃ majjhantaṃ tulābhūtaṃ lokassa. **Apetapāpakanti** apagatapāpakammaṃ. **Na limpati kammakilesa tādīsoti** taṃ rājānaṃ pāṇātipāto adinnādānaṃ kāmesumicchācāro musāvādoti ayaṃ kammakilesa na allīyati. Kim kāraṇā? **Tādiso jātaṃ yathā pokkharāṇīsu ambujaṃ**. Tādiso hi rājā yathā pokkharāṇīsu jātaṃ padumaṃ anupalittaṃ, evaṃ anupalitto nāma hoti.

Rājā bodhisattassa ovādaṃ sutvā tato paṭṭhāya dhammena rajjaṃ kārento dānādīni puñṇāni katvā saggaparāyaṇo ahoṣi.

1. Lepaticceva (Sī)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Kukkujātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Manojajātakavaṇṇanā (397)

Yathā cāpo ninnamatīti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto vipakkhasevakam bhikkhum ārabha katesi. Vatthu pana heṭṭhā **Mahiḷāmukhajātake**¹ vitthāritameva. Tadā pana Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa vipakkhasevakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīho hutvā sīhiyā saddhim saṃvasanto dve potake labhi puttañca dhītarañca. Puttassa Manojoti nāmaṃ ahosi, so vayappatto ekaṃ sīhapotikaṃ gaṇhi. Iti te pañca janā ahesuṃ. Manojō vanamahimsādayo vadhitvā maṃsaṃ āharitvā mātāpitaro ca bhaginiñca pajāpatiñca poseti. So ekadivasam gocarabhūmiyaṃ Giriyaṃ nāma siṅgālaṃ palāyituṃ appahontaṃ urena nipannaṃ disvā “kiṃ sammā”ti pucchitvā “upaṭṭhātukāmomhi sāmī”ti vutte “sādhu upaṭṭhahassū”ti taṃ gahetvā attano vasanaguhaṃ ānesi. Bodhisatto taṃ disvā “tāta Manojā siṅgālā nāma dussilā pāpadhammā akicce niyojenti, mā etaṃ attano santike karī”ti vāretuṃ nāsakkhi.

Athekadivasam siṅgālo assamaṃsaṃ khāditukāmo Manojam āha “sāmi amhehi ṭhapetvā assamaṃsaṃ aññaṃ akhāditapubbaṃ nāma natthi, assam gaṇhissāmā”ti. Kahaṃ pana samma assā hontīti. Bārāṇasiyaṃ nadītīreti. So tassa vacanaṃ gahetvā tena saddhim assānaṃ nadiyā nhānavelāyaṃ gantvā ekaṃ assam gahetvā piṭṭhiyaṃ āropetvā vegena attano guhādvārameva āgato, athassa pitā assamaṃsaṃ khāditvā “tāta assā nāma rājabhogā², rājāno ca nāma anekamāyā

1. Khu 5. 7 piṭṭhe.

2. Rājavātā (Ka)

kusalehi dhanuggahehi vijjhāpentī, assamaṃsakhādanasīhā nāma dīghāyukā na hontī, ito paṭṭhāya mā assaṃ gaṇhī”ti āha. So pitu vacanaṃ akatvā gaṇhateva. “Sīho asse gaṇhātī”ti sutvā rājā antonagareyeva assānaṃ pokkharaṇim kārapesi. Tatopi āgantvā gaṇhiyeva. Rājā assasālam kāretvā antosālāyameva tiṇodakaṃ dāpesi. Sīho pākāramatthakena gantvā antosālātopi gaṇhiyeva.

Rājā ekaṃ akkhaṇavedhiṃ dhanuggahaṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi tāta sīhaṃ vijjhītun”ti āha. So “sakkomī”ti vatvā pākāraṃ nissāya sīhassa āgamanamagge aṭṭakaṃ kāretvā¹ aṭṭhāsi. Sīho āgantvā bahisusāne siṅgālam ṭhapetvā assagahaṇatthāya nagaraṃ pakkhandī. Dhanuggaho āgamanakāle “atitikhīṇo vego”ti sīhaṃ avijjhītvā assaṃ gahetvā gamanakāle garubhāratāya olīnavegaṃ sīhaṃ tikhiṇena nārācena pacchābhāge vijjhi. Nārāco purimakāyena nikkhamitvā ākāsaṃ pakkhandī. Sīho “viddhosmī”ti viravi. Dhanuggaho taṃ vijjhītvā asani viya jiyāṃ pothesi. Siṅgālo sīhassa ca jiyāya ca saddaṃ sutvā “sahāyo me dhanuggahena vijjhītvā mārito bhavissati, matakena hi saddhiṃvissāso nāma natthi, idāni mama pakatiyā vasanavameva gamissāmī”ti attanāva saddhiṃ sallapanto dve gāthā abhāsi—

8. “Yathā cāpo ninnamati, jiyā cāpi nikūjati.

Haññate nūna Manojo, migarājā sakhā mama.

9. Handa dāni vanantāni, pakkamāmi yathāsukhaṃ.

Netādisā sakhā hontī, labbhā me jīvato sakhā”ti.

Tattha **yathā**ti yenākārenea cāpo ninnamati. **Haññate nūnā**ti nūna haññati. **Netādisā**ti evarūpā matakā sahāyā nāma na hontī. **Labbhā meti** jīvato mama sahāyo nāma sakkā laddhuṃ.

Sīhopi ekavegena gantvā assaṃ guhādvāre pātetvā sayampi maritvā pati. Athassa ñātakā nikkhamitvā taṃ lohitaṃmakkhitam

pahāramukhehi paggharitalohitaṃ pāpajanasevitāya jīvitaḅhayāṃ pattaṃ addasaṃsu, disvā cassa mātā pitā bhaginī pajāpatīti paṭipāṭiyā catasso gāthā bhāsiṃsu—

10. “Na pāpajanasāṃsevī, accantaṃ sukhamedhati.
Manojaṃ passa semānaṃ, giriyaṣṣānuṣāsanī.
11. Na pāpasampavaṅkena, mātā puttena nandati.
Manojaṃ passa semānaṃ, acchannaṃ¹ samhi lohite.
12. Evamāpajjate poso, pāpiyo ca nigacchati.
Yo ve hitānaṃ vacanaṃ, na karoti atthadassinaṃ.
13. Evañca so hoti tato ca pāpiyo,
Yo uttamo adhamajanūpasevī.
Passu’ttamaṃ adhamajanūpasevitaṃ,
Migādhipaṃ saravaraveganiddhutaṃ”ti.

Tattha **accantaṃ sukhamedhatīti** na ciraṃ sukhaṃ labhati.
Giriyaṣṣānuṣāsanīti ayaṃ evarūpā giriyaṣṣānuṣāsanīti garahanto āha.
Pāpasampavaṅkenāti pāpesu sampavaṅkena pāpasahāyena. **Acchannanti** nimuggaṃ. **Pāpiyo ca nigacchatīti** pāpañca vindati. **Hitānanti** atthakāmānaṃ. **Atthadassinanti** anāgata-atthaṃ passantānaṃ. **Pāpiyoti** pāpataro. **Adhamajanūpasevīti** adhamajanaṃ upasevī. **Uttamanti** sarārabalena jeṭṭhakaṃ.

Pacchimā abhisambuddhagāthā—

14. “Nihīyati puriso nihīnasevī,
Na ca hāyetha kadāci tulyasevī.
Seṭṭhamupagamaṃ udeti khippaṃ,
Tasmāttanā uttaritaraṃ bhajethā”ti.

Tattha **nihiyatīti** bhikkhave nihīnasevī nāma Manojo sīho viya nihīyati parihāyati vināsaṃ pāpuṇāti. **Tulyasevīti** sīlādīhi

1. Sacchannaṃ (Ka)

attanā sadisaṃ sevamāno na hāyati, vaḍḍhiyeva panassa hoti.

Seṭṭhamupagamanti sīlādīhi uttaritaraṃyeva upagacchanto. **Udeti khippanti** sīghameva sīlādīhi guṇehi udeti, vuddham upagacchatīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne vipakkhasevako sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā siṅgālo Devadatto ahosi, Manojo vipakkhasevako, bhaginī Uppalavaṇṇā, bhariyā Khemā bhikkhunī, mātā Rāhulamātā, pitā sīharājā pana ahameva ahosinti.

Manojajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Sutanujātakavaṇṇanā (398)

Rājā te bhattanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mātuposakabhikkhum ārabha kathesi. Vatthu **Sāmajātaka**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto duggatagahapatikule nibbatti, Sutanūtissa² nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto bhatim katvā mātāpitaro posetvā pitari kālakate mātaraṃ poseti. Tasmim pana kāle Bārāṇasirājā migavittako ahosi. So ekadivasam mahantena parivārena yojanadviojanamattam araṇṇam pavisitvā “yassa ṭhitatṭhānena migo palāyati, so imaṃ nama jito”³ti sabbesaṃ ārocepesi. Amaccā raṇṇo dhuvamaggaṭṭhāne koṭṭhakaṃ chādetvā adaṃsu. Manussehi migānaṃ vasanaṭṭhānāni parivāretvā unnādentehi uṭṭhāpitesu migesu eko eṇimigo raṇṇo ṭhitatṭhānaṃ paṭipajji. Rājā “taṃ vijjhissāmī”ti saraṃ khiṇi. Uggahitamāyo migo saraṃ mahāphāsukābhimukhaṃ āgacchantam ṇatvā parivattitvā sarena viddho viya hutvā pati. Rājā “migo me viddho”ti gahaṇatthāya dhāvi. Migo uṭṭhāya vātavegena palāyi, amaccādayo rājānaṃ avahasimsu. So migam anubandhitvā kilantakāle khaggena dvidhā chinditvā ekasmim daṇḍake

1. Khu 6. 174 piṭṭhe.

2. Sutanotissa (Syā, I, Ka)

3. Jinnoti (Syā), daṇḍoti (Ka)

laggitvā kājaṃ vahanto viya āgacchanto “thokaṃ vissamissāmi”ti maggasamāpe ʘhitaṃ vaṭarukkhaṃ upagantvā nipajjitvā niddaṃ okkami.

Tasmim̄ pana vaṭarukkhe nibbato Maghadevo nāma yakkho tattha pavitṭhe Vessavaṇassa santikā khādituṃ labhi. So rājānaṃ utṭhāya gacchantaṃ “tiṭṭha bhakkhosi me”ti hatthe gaṇhi. Tvaṃ konāmosīti. Ahaṃ idha nibbattayakkho, imaṃ ʘhānaṃ pavitṭhake khādituṃ labhāmīti. Rājā satim̄ upaṭṭhāpetvā “kiṃ ajjeva maṃ khādissasi, udāhu nibaddhaṃ khādissasi”ti pucchi. Labhanto nibaddhaṃ khādissāmīti. Rājā “imaṃ ajja migam̄ khāditvā maṃ vissajjehi, ahaṃ te sve paṭṭhāya ekāya bhattapātiyā saddhim̄ ekaṃ manussaṃ pesessāmi”ti. Tena hi appamatto hoti, apesitadivase taññeva khādissāmīti. Ahaṃ Bārāṇasirājā, mayhaṃ avijjamānaṃ nāma natthīti. Yakkho paṭiññaṃ gahetvā taṃ vissajjesi. So nagaraṃ pavisitvā tamatthaṃ ekassa atthacarakassa amaccassa kathetvā “idāni kiṃ kātabban”ti pucchi. Divasaparicchedo kato devāti. Na katoti. Ayuttaṃ vokataṃ, evaṃ santepi¹ mā cintayittha, bahū bandhanāgāre manussāti. Tena hi tvaṃ etaṃ kammaṃ kara, mayhaṃ jīvitaṃ dehīti.

Amacco “sādhū”ti sampaṭicchitvā devasikaṃ bandhanāgārato manussaṃ nīharitvā bhattapātim̄ gahetvā kañci ajānāpetvāva yakkhassa pesesi. Yakkho bhattaṃ bhuñjitvā manussaṃ khādati. Aparabhāge bandhanāgārāni nimmanussāni jātāni. Rājā bhattahāraṃ alabhanto maraṇabhayena kampi. Atha naṃ amacco assāsetvā “deva jīvitāsāto dhanāsāva balavataṃ, hatthikkhandhe saḥṣabhaṇḍikaṃ ʘhapetvā ‘ko imaṃ dhanam̄ gahetvā yakkhassa bhattaṃ ādāya gamissatī”ti bherim̄ carāpema”ti vatvā tathā kāresi. Atha taṃ sutvā bodhisatto cintesi “ahaṃ bhatiyā māsaḥḍhamāsakaṃ saṅgharivitvā kicchena mātaraṃ posemi, imaṃ dhanam̄ gahetvā mātu datvā yakkhassa santikaṃ gamissāmi, sace yakkhaṃ dametuṃ sakkhissāmi, iccetaṃ kusalaṃ, no ce sakkhissāmi, mātā me sukhaṃ jīvissatī”ti. So tamatthaṃ mātu ārocetvā “alaṃ tāta na mama attho dhanena”ti dve vāre paṭikkhipitvā tatiyavāre taṃ anāpucchitvāva “āharatha ayya saḥṣam̄, ahaṃ bhattaṃ harissāmi”ti saḥṣam̄ gahetvā mātu datvā

1. Evaṃ karontehi (Sī, I)

“amma mā cintayi, ahaṃ yakkhaṃ dametvā mahājanassa sotthiṃ karissāmi, ajjeva tava assukilinnamukhaṃ hāsāpentova āgacchissāmi”ti mātaram vanditvā rājapurisehi saddhiṃ rañño santikaṃ gantvā vanditvā aṭṭhāsi.

Tato rañña “tāta tvaṃ bhattaṃ harissasi”ti vutte “āma devā”ti āha. Kiṃ te laddhuṃ vaṭṭatīti. Tumhākaṃ suvaṇṇapādukā devāti. Kiṃkāraṇāti. Deva so yakkho attano rukkhamaṃ bhūmiyaṃ ṭhitake khāditaṃ labhati, ahaṃ etassa santakabhūmiyaṃ aṭṭhatvā pādukāsu ṭhassāmīti. Aññaṃ kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Tumhākaṃ chattaṃ devāti. Idaṃ kimatthāyāti. Deva yakkho attano rukkhacchāyāya ṭhitake khāditaṃ labhati, ahaṃ tassa rukkhacchāyāya aṭṭhatvā chattaṃ chāyāya ṭhassāmīti. Aññaṃ kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Tumhākaṃ khaggaṃ devāti. Iminā ko atthoti. Deva amanussāpi āvudhahatthānaṃ bhāyantiyevāti. Aññaṃ kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Suvaṇṇapātiṃ pūretvā tumhākaṃ bhuñjanakabhattaṃ detha devāti. Kiṃkāraṇā tātāti. Deva mādisassa nāma paṇḍitassa purisassa mattikapātiyā lukhabhojanaṃ haritaṃ ananucchavikanti. “Sādhu tātā”ti rājā sabbaṃ dāpetvā tassa veyyāvaccakare paṭipādesi.

Bodhisatto “mahārāja mā bhāyittha, ajjāhaṃ yakkhaṃ dametvā tumhākaṃ sotthiṃ katvā āgamissāmi”ti rājānaṃ vanditvā upakaraṇāni gāhāpetvā tattha gantvā manusse rukkhassāvidūre ṭhapetvā suvaṇṇapādukaṃ āruyha khaggaṃ sannayhitvā setacchattaṃ matthake katvā kañcanapātiyā bhattaṃ gahetvā yakkhassa santikaṃ pāyāsi. Yakkho maggaṃ olokento taṃ disvā “ayaṃ puriso na aññesu divasesu āgamananiyāmena eti, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti cintesi. Bodhisattopi rukkhasamīpaṃ gantvā asituṇḍena bhattapātiṃ antochāyāya karitvā chāyāya pariyante ṭhito paṭhamaṃ gāthamāha—

15. “Rājā te bhattaṃ pāhesi, suciṃ maṃsūpasecanaṃ.

Maghadevasmiṃ adhivatthe, ehi nikkhama¹ bhuñjasū”ti.

Tattha pāhesīti paṇiṇi. **Maghadevasmiṃ adhivattheti** Maghadevoti vaṭarukkho vuccati, tasmim adhivattheti devataṃ ālapati.

1. Nikkhama (Sī, Syā, I)

Taṃ sutvā yakkho “imaṃ purisaṃ vañcetvā antochāyāya pavitṭhaṃ khādissāmi”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha—

16. “Ehi māṇava orena, bhikkhamādāya sūpitaṃ.

Tvañca māṇava bhikkhā ca, ubho bhakkhā bhavissathā”ti.

Tattha **bhikkhanti** mama nibaddhabhikkhaṃ. **Sūpitanti** sūpasampannaṃ.

Tato bodhisatto dve gāthā abhāsi—

17. “Appakena tuvaṃ yakkha, thullamatthaṃ jahissasi.

Bhikkhaṃ te nāharissanti, janā maraṇasaññino.

18. Laddhāya yakkhā tava niccabhikkhaṃ,

Suciṃ paṇitaṃ rāsasā upetaṃ.

Bhikkhañca te āhariyo naro idha,

Sudullabho hehiti bhakkhite mayī’ti.

Tattha **thullamatthanti** appakena kāraṇena mahantaṃ atthaṃ jahissasīti dasseti. **Nāharissanti** ito paṭṭhāya maraṇasaññino hutvā na āharissanti, atha tvaṃ milātasākho viya rukkho nirāhāro dubbalo bhavissasīti. **Laddhāyanti** laddha ayaṃ laddhāgamaṇaṃ¹. Idaṃ vuttaṃ hoti—samma yakkha yaṃ ahaṃ ajja āharim, idaṃ tava niccabhikkhaṃ suciṃ paṇitaṃ uttamaṃ rasena upetaṃ laddhāgamaṇaṃ devasikaṃ te āgacchissati. **Āhariyoti** āharaṇako. Idaṃ vuttaṃ hoti—sace tvaṃ imaṃ bhikkhaṃ gahetvā āgataṃ maṃ bhakkhasi, athevaṃ mayi bhakkhite bhikkhañca te āharaṇako añño naro idha sudullabho bhavissati. Kimkāraṇā? Mādiso hi Bārāṇasiyaṃ añño paṇḍitamanusso nāma natthi, mayi pana khādite Sutanupi nāma yakkhena khādito, aññassa kassa so lajjissati”ti bhattāharaṇakaṃ na labhissasi, atha te ito paṭṭhāya bhojanaṃ dullabhaṃ bhavissati, amhākampi rājānaṃ gaṇhituṃ na labhissasi. Kasmā? Rukkhatto bahibhāvena². Sace panidaṃ bhattaṃ bhuñjitvā maṃ pahiṇissasi, ahaṃ te rañño kathetvā nibaddhaṃ bhattaṃ pesessāmi, attānampi ca te

1. Laddhaṃ ayaṃ laddhaṃ gamaṇaṃ (I)

2. Bahi ṭhānena (Syā)

khādituṃ na dassāmi, ahampi tava santike ṭhāne na ṭhassāmi, pādukāsu ṭhassāmi, rukkhacchāyāyampi te na ṭhassāmi, attano chattacchāyāyameva ṭhassāmi, sace pana mayā saddhim virujjhissasi, khaggena taṃ dvidhā bhindissāmi, ahañhi ajja etadatthameva sajjo hutvā āgatoti. Evaṃ kira naṃ mahāsatto tajjesi.

Yakkho “yuttarūpaṃ māṇavo vadatī”ti sallakkhetvā pasannacitto dve gāthā abhāsi—

19. “Mameva sutano attho, yathā bhāsasi māṇava.

Mayā tvaṃ samanūññāto, sotthiṃ passāhi mātaraṃ.

20. Khaggaṃ chattañca pātiñca, gacchamādāya māṇava.

Sotthiṃ passatu te mātā, tvaṃ ca passāhi mātaraṃ”ti.

Tattha **sutanoti** bodhisattaṃ ālapati. **Yathā bhāsasīti** yathā tvaṃ bhāsasi, tathā yo esa tayā bhāsito attho, eso mamevattho, mayhameva vaḍḍhīti.

Yakkhassa kathaṃ sutvā bodhisatto “mama kammaṃ nipphannaṃ, damito me yakkho, bahuñca dhanam laddham, rañño ca vacanam katan”ti tuṭṭhacitto yakkhassa anumodanam karonto osānagāthamāha—

21. “Evaṃ yakkha sukhī hoti, saha sabbehi nātibhi.

Dhanam ca me adhigatam, rañño ca vacanam katan”ti.

vatvā ca pana yakkham āmantetvā “samma tvaṃ pubbe akusalakammaṃ katvā kakkhaḷo pharuso paresam lohitamaṃsabhakkho yakkho hutvā nibbatto, ito paṭṭhāya pāṇātipātādīni mā karī”ti sīle ca ānisamsam, dussīlye ca ādīnavam kathetvā yakkham pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā “kim te araññavāsena, ehi nagaradvāre taṃ nisīdāpetvā aggabhattalābhim¹ karomī”ti yakkhena saddhim nikkhamitvā khaggādīni yakkham gāhāpetvā Bārāṇasim agamāsi. “Sutano māṇavo yakkham gahetvā etī”ti rañño ārocesuṃ. Rājā amaccaparivuto bodhisattassa paccuggamanam katvā yakkham

1. Aggabhattādilābhim (Syā, Ka)

nagaradvāre nisīdāpetvā aggabhattalābhinaṃ katvā nagaraṃ pavisitvā
bheriṃ carāpetvā nāgare sannipātāpetvā bodhisattassa guṇaṃ kathetvā
senāpatiṭṭhānaṃ adāsi. Ayañca bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni
katvā saggaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ
samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi.
Tadā yakkho Aṅgulimālo ahoṣi, rājā Ānando, māṇavo pana ahameva
ahosinti.

Sutanujātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Mātuposakagijjhajātakavaṇṇanā (399)

Te kathaṃ nu karissantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
mātuposakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu **Sāmajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto
gijjhayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto vuddhe parihīnacakkhuke mātāpitaro
gijjhaguhāyaṃ ṭhapetvā gomamsādīni āharitvā posesi. Tasmim kāle
Bārāṇasiyaṃ susāne eko nesādo aniyametvā gijjhānaṃ pāse oḍḍesi.
Athekadivasam bodhisatto gomamsādīm pariyesanto susānaṃ pavitṭho
pādena pāse bajjhitvā attano na cintesi, vuddhe parihīnacakkhuke mātāpitaro
anussarivā “kathaṃ nu kho me mātāpitaro yāpessanti, mama
baddhabhāvampi ajānantā anāthā nippaccayā pabbataguhāyameva sussitvā
marissanti maññe”ti vilapanto paṭhamam gāthamāha—

22. “Te kathaṃ nu karissantīti, vuddhā giridarīsaya.

Ahaṃ baddhosmi pāsena, niliyassa vasaṃ gato”ti.

Tattha **niliyassāti** evaṃnāmakassa Nesādaputtassa.

1. Khu 6. 174 piṭṭhe.

Atha Nesādaputto Gijjharājassa paridevitasaddamṃ sutvā dutiyamṃ gāthamāha—

23. “Kim Gijjha paridevasi, kā nu te paridevanā.
Na me suto vā diṭṭho vā, bhāsanto mānusiṃ dijo”ti.

Gijjho āha—

24. “Bharāmi mātāpitaro, vuddhe giridarīsaye.
Te kathamṃ nu karissanti, ahamṃ vasamṃ gato tavā”ti.

Nesādo āha—

25. “Yamṃ nu Gijjho yojanasataṃ, kuṇapāni avekkhati.
Kasmā jālaṅca pāsaṅca, āsajjāpi na bujjhasi”ti.

Gijjharājā āha—

26. “Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasāṅkhaye.
Atha jālaṅca pāsaṅca, āsajjāpi na bujjhati”ti.

27. “Bharassu mātāpitaro, vuddhe giridarīsaye.
Mayā tvaṃ samanūññāto, sotthimṃ passāhi ñātake.

28. Evaṃ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi.
Bharissamṃ mātāpitaro, vuddhe giridarīsaye”ti—

Nesādaputtena dutiyā, Gijjhena tatiyāti imā gāthā paṭipāṭiyā vuttā.

Tattha **yamṃ nūti** yamṃ nu etaṃ loke kathīyati. **Gijjho yojanasataṃ, kuṇapāni avekkhati**ti yojanasataṃ atikkamma tṭhitānipi kuṇapāni passati, tamṃ yadi tathamṃ, atha kasmā tvaṃ imaṃ jālaṅca pāsaṅca āsajjāpi na bujjhasi, santikaṃ āgantvāpi na jānāsīti.

Parābhavoti vināso. **Bharassūti** idaṃ so bodhisattassa dhammakathamṃ sutvā “paṇḍito Gijjharājā paridevanto na attano paridevati,

mātāpitūnaṃ paridevati, nāyaṃ māretuṃ yutto”ti tussitvā āha, vatvā ca pana piyacittena muducittena pāsāṃ mocesi.

Athassa bodhisatto maraṇamukhā pamutto sukhito anumodanaṃ karonto osānagātham vatvā mukhapūram maṃsaṃ ādāya mātāpitūnaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Nesādaputto Channo ahosi, mātāpitāro mahārājakulāni, Gijjharājā pana ahameva ahosinti.

Mātuposakagijjhajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Dabbhapupphajātakavaṇṇanā (400)

Anutīracāri bhaddanteti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Upanandaṃ Sakyaputtaṃ ārabha kathesi. So hi sāsane pabbajitvā appicchatādiguṇe pahāya mahātaṇho ahosi. Vassūpanāyikāya dve tayo vihāre pariggahetvā ekasmiṃ chattam vā upāhanaṃ vā ekasmiṃ kattarayaṭṭhim vā udakatumbaṃ vā ṭhapetvā ekasmiṃ sayam vasati. So ekasmiṃ janapadavihāre vassaṃ upagantvā “bhikkhūhi nāma appicchehi bhavitabban”ti ākāse candaṃ uṭṭhāpento viya bhikkhūnaṃ paccayasantosadīpakaṃ ariyavaṃsapaṭipadaṃ kathesi. Tam sutvā bhikkhū manāpāni pattacīvarāni chaḍḍetvā mattikāpattāni ceva paṃsukūlacīvarāni ca gaṇhimsu. So tāni attano vasanaṭṭhāne ṭhapetvā vutthavasso pavāretvā yānakaṃ pūretvā Jetavanaṃ gacchanto antarāmagge ekassa araṇṇavihārassa piṭṭhibhāge pāde vallyā palibuddho “addhā ettha kiñci laddhabbaṃ bhavissatī”ti taṃ vihāraṃ pāvīsi. Tattha pana dve mahallakā bhikkhū vassaṃ upagacchimsu. Te dve ca thūlasāṭake ekañca sukhumakambalaṃ labhitvā bhājetuṃ asakkontā taṃ dīsvā “thero no bhājetvā dassatī”ti tuṭṭhacittā “mayam bhante imaṃ vassāvāsikaṃ bhājetuṃ na sakkoma, imaṃ no nissāya vivādo hoti, idaṃ amhākaṃ bhājetvā dethā”ti āhaṃsu.

So “sādhu bhājessāmi”ti dve thūlasāṭake dvinnampi bhājetvā “ayaṃ amhākaṃ vinayadharānaṃ pāpuṇāti”ti kambalaṃ gahetvā pakkāmi.

Tepi therā kambale sālayā teneva saddhiṃ Jetavanaṃ gantvā vinayadharānaṃ bhikkhūnaṃ tamatthaṃ ārocetvā “labbhati nu kho bhante vinayadharānaṃ evaṃ vilopaṃ khādituṃ”ti āhaṃsu. Bhikkhū Upanandattherena ābhataṃ pattacīvararāsīṃ disvā “mahāpuññosi tvaṃ āvuso, bahuṃ te pattacīvaraṃ laddhan”ti vadīṃsu. So “kuto me āvuso puññaṃ, iminā me upāyena idaṃ laddhan”ti sabbaṃ kathesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Upanando Sakyaputto mahātaṇho mahālobho”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Upanandena paṭipadāya anucchavikaṃ kataṃ, parassa paṭipadaṃ kathentena nāma bhikkhunā paṭhamaṃ attano anucchavikaṃ katvā pacchā paro ovadītabbo”ti,

“Attānameva paṭhamaṃ, patirūpe nivesaye.

Athaññamanusāseyya, na kilisseyya paṇḍito”ti ¹—

imāya Dhammapade gāthāya dhammaṃ desetvā “na bhikkhave Upanando idāneva, pubbepeṣa mahātaṇho mahālobhova, na ca pana idāneva, pubbepeṣa imesaṃ santakaṃ vilumpiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto nadīṭire rukkhadevatā ahoṣi. Tadā eko siṅgālo Māyāvīṃ nāma bhariyaṃ gahetvā nadīṭire ekasmiṃ ṭhāne vasi. Athakadivasāṃ siṅgālī siṅgālaṃ āha “dohaḷo me sāmi uppanno, allarohitamacchaṃ khādituṃ icchāmi”ti. Siṅgālo “apposukkā hohi, āharissāmi te”ti nadīṭire caranto vallyiā pāde palibujjhivā anutīrameva agamāsi. Tasmīṃ khaṇe gambhīracārī ca anutīracārī cāti dve uddā macche pariyesantā ṭire aṭṭhaṃsu. Tesu gambhīracārī mahantaṃ rohitamacchaṃ disvā vegena udake pavasitvā taṃ naṅguṭṭhe gaṇhi. Balavā maccho parikaḍḍhanto yāsi. So gambhīracārī uddo “mahāmaccho ubhinnampi no pahossati, ehi me sahāyo hohī”ti itarena saddhiṃ sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha—

1. Khu 1. 37 piṭṭhe Dhammapade.

29. “Anutīracārī bhaddante, sahāyamanudhāva maṃ.

Mahā me gahito maccho, so maṃ harati vegasā”ti.

Tattha **sahāyamanudhāva manti** sahāya anudhāva maṃ, sandhivasena ma-kāro vutto. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathāhaṃ iminā macchena na saṃhīrāmi, evaṃ maṃ naṅguṭṭhakhaṇḍe gahetvā tvaṃ anudhāvāti.

Taṃ sutvā itaro dutiyaṃ gāthamāha—

30. “Gambhīracārī bhaddante, daḷhaṃ gaṇhāhi thāmasā.

Ahaṃ taṃ uddharissāmi, supaṇṇo uragāmivā”ti.

Tattha **thāmasāti** thāmena. **Uddharissāmīti** nīharissāmi. **Supaṇṇo uragāmivāti** garuḷo sapparṇi viya.

Atha dvepi te ekato hutvā rohitamacchaṃ nīharitvā thale¹ ṭhapetvā māretvā “tvaṃ bhājehi, tvaṃ bhājehī”ti kalahaṃ katvā bhājetuṃ asakkontā ṭhapetvā nisīdimṃsu. Tasmim̄ kāle siṅgālo taṃ ṭhānaṃ anuppatto. Te taṃ disvā ubhopi paccuggamaṃ katvā “ayaṃ samma dabbhapuppha maccho amhehi ekato hutvā gahito, taṃ no bhājetuṃ asakkontānaṃ vivādo uppanno, samabhāgaṃ no bhājetvā dehī”ti tatiyaṃ gāthamāhaṃsu—

31. “Vivādo no samuppanno, dabbhapuppha suṇohi me.

Samehi medhagaṃ sammā, vivādo vūpasammatan”ti.

Tattha **dabbhapupphāti** dabbhapupphasamānavaṇṇatāya taṃ ālapanti. **Medhaganti** kalahaṃ.

Tesaṃ vacanaṃ sutvā siṅgālo attano balaṃ dīpento—

32. “Dhammaṭṭhohaṃ pure āsīm, bahū aḍḍā me tīritā.

Samemi medhagaṃ sammā, vivādo vūpasammatan”ti—

imaṃ gāthaṃ vatvā bhājento—

33. “Anutīracāri naṅguṭṭhaṃ, sīsaṃ gambhīracārino.

Accāyaṃ majjhimo khaṇḍo, dhammaṭṭhassa bhavissatī”ti—

imaṃ gāthamāha.

Tattha paṭhamagāthāya ayamatto—ahaṃ pubbe rājūnaṃ
vinicchayāmacco āsīm, tena mayā vinicchaye nisīditvā bahū aḍḍā tīritā,
tesaṃ tesaṃ brāhmaṇagahapatikādīnaṃ bahū aḍḍā tīritā vinicchitā, svāhaṃ
tumhādisānaṃ samajātikānaṃ catuppadānaṃ aḍḍaṃ tīretuṃ kiṃ na
sakkhissāmi, ahaṃ vo samemi medhagaṃ, sammā maṃ nissāya tumhākaṃ
vivādo vūpasammatūti.

Evañca pana vatvā macchaṃ tayo koṭṭhāse katvā anutīracāri tvaṃ
naṅguṭṭhaṃ gaṇha, sīsaṃ gambhīracārino hotu. **Accāyaṃ¹ majjhimo
khaṇḍoti** apica ayaṃ majjhimo koṭṭhāso. Atha vā **accāti²** aticca, ime dve
koṭṭhāse atikkamitvā ṭhito ayaṃ majjhimo khaṇḍo dhammaṭṭhassa
vinicchayasāmikassa mayhaṃ bhavissatīti.

Evam taṃ macchaṃ vibhajitvā “tumhe kalahaṃ akatvā naṅguṭṭhañca
sīsañca khādathā”ti vatvā majjhimakhaṇḍaṃ mukhena ḍamsitvā tesaṃ
passantānaṃyeva palāyi. Te sahaṃsaṃ parājītā viya dummukhā nisīditvā
gāthamāhaṃsu—

34. “Cīrampi bhakkho abhavissa, sace na vivademase.

Asīsakaṃ anaṅguṭṭhaṃ, siṅgālo harati rohitā”ti.

Tattha **cīrampī**ti dve tayo divase sandhāya vuttaṃ.

Siṅgālopi “ajja bhariyaṃ rohitamacchaṃ khādāpessāmi”ti tuṭṭhacitto
tassā santikaṃ agamāsi. Sā taṃ āgacchantāṃ disvā abhinandamānā—

35. “Yathāpi rājā nandeyya, rajjaṃ laddāna khattiyo.

Evāha’majja nandāmi, disvā puṇṇamukhaṃ patin”ti—

imaṃ gāthaṃ vatvā adhigamūpāyaṃ pucchantī—

36. “Kathaṃ nu thalajo santo, uduke macchaṃ parāmasi.

Puṭṭho me samma akkhāhi, kathaṃ adhigataṃ tayā”ti—

imaṃ gāthamāha.

1. Athāyaṃ (Sī, I, Ka)

2. Accāyanti (Sī, Ka)

Tattha **kathaṃ nūti** “khāda bhaddhe”ti macchakhaṇḍe purato ṭhapite
“kathaṃ nu tvaṃ thalajo samāno uduke macchaṃ gaṇhī”ti pucchi.

Siṅgālo tassā adhigamūpāyaṃ ācikkhanto anantaragāthamāha—

37. “Vivādena kisā honti, vivādena dhanakkhayā.

Jīnā uddā vivādena, bhuñja Māyāvi rohitā”ti.

Tattha **vivādena kisā hontīti** bhade ime sattā vivādaṃ karontā vivādaṃ
nissāya kisā appamaṃsalohitā honti. **Vivādena dhanakkhayāti**
hiraññasuvannaḍḍānaṃ dhanānaṃ khayā vivādeneva honti. Dvīsupi
vivādantesu eko parājito parājittatā dhanakkhayaṃ pāpuṇāti, itaro
jayabhāgādāna. **Jīnā uddāti** dve uddāpi vivādeneva imaṃ macchaṃ jīnā,
tasmā tvaṃ mayā ābhatassa uppattim mā pucchi¹, kevalaṃ imaṃ bhuñja
Māyāvi rohitānti.

Itarā abhisambuddhagāthā—

38. “Evameva manussesu, vivādo yattha jāyati.

Dhammaṭṭhaṃ paṭidhāvanti, so hi nesaṃ vināyako.

Dhanāpi tattha jīyanti, rājakoso pavaḍḍhatī”ti.

Tattha **evamevāti** bhikkhave yathā ete uddā jīnā, evameva manussesupi
yasmaṃ ṭhāne vivādo jāyati, tattha te manussā dhammaṭṭhaṃ paṭidhāvanti,
vinicchayasāmikāṃ upasaṅkamanti. Kimkāraṇā? **So hi nesaṃ vināyako**, so
tesaṃ vivādāpannānaṃ vivādavūpasamakoti attho. **Dhanāpi tatthāti** tattha te
vivādāpannā dhanatopi jīyanti, attano santakā parihāyanti, daḍḍena ceva
jayabhāgaggahaṇena ca rājakoso pavaḍḍhatīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakāṃ samodhānesi “tadā
siṅgālo Upanando ahoṣi, uddā dve mahallakā, tassa kāraṇassa
paccakkhārikā rukkhadavatā pana ahameva ahoṣin”ti.

Dabbhapupphajātakavaṇṇanā pañcamā.

1. Mā sodhesi (Ka)

6. Paṇṇakajātakavaṇṇanā (401)

Paṇṇakaṃ tikhiṇadhāranti idaṃ Satthā Jetvane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanaṃ ārabba kathesi. Tañhi bhikkhuṃ Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpito”ti vatvā “purāṇadutiyaikayā”ti vutte “bhikkhu ayaṃ itthī tuyhaṃ anattakārikā, pubbepi tvaṃ imaṃ nissāya cetasikarogena maranto¹ paṇḍite nissāya jīvitaṃ alatthā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Maddavamahārāje rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatti, Senakakumārotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasiṃ paccāgantvā Maddavaraṇṇo atthadhammānusāsako amacco ahoṣi, “Senakapaṇḍito”ti vutte sakalanagare cando viya sūriyo viya ca paññāyi. Tadā raṇṇo purohitaputto rajupaṭṭhānaṃ āgato sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ uttamarūpadharaṃ raṇṇo aggamahesiṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā gehaṃ gantvā nirāhāro nipajjitvā sahāyakehi puṭṭho tamatthaṃ ārocesi. Rājāpi “purohitaputto na dissati, kahaṃ nu kho”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā “ahaṃ te imaṃ satta divasāni dammi, sattāhaṃ ghare katvā aṭṭhame divase āneyyāsī”ti āha. So “sādhū”ti sampācicchitvā taṃ gehaṃ netvā tāya saddhiṃ abhirami. Te aññaamaññaṃ paṭibaddhacittā hutvā kañci ajānāpetvā aggadvārena palāyitvā aññaṃ raṇṇo vijitaṃ agamaṃsu, koci gataṭṭhānaṃ na jāni, nāvāya gatamaggo viya ahoṣi. Rājā nagare bheriṃ carāpetvā nānappakārena vicinantopi tassa gataṭṭhānaṃ na aññāsi. Athassa taṃ nissāya balavasoko uppajji, hadayaṃ uṇhaṃ hutvā lohitaṃ pagghari. Tato paṭṭhāya cassa kucchito lohitaṃ nikkhami, byādhi mahanto ahoṣi. Mahantāpi rājavejjā tikicchitum nāsakkhiṃsu.

Bodhisatto “imassa raṇṇo byādhi natthi, bhariyaṃ pana apassanto cetasikarogena phuṭṭho, upāyena taṃ tikicchissāmi”ti Āyurañca Pukkusañcāti dve raṇṇo paṇḍitāmacce āmantetvā “raṇṇo deviyā

1. Maddanto (Ka)

adassanena cetasikaṃ rogaṃ ṭhapetvā añño rogo natthi, bahūpakāro ca kho pana amhākaṃ rājā, tasmā upāyena naṃ tikicchāma, rājaṅgaṇe samajjaṃ kāretvā asim̐ gilitum̐ jānantena asim̐ gilāpetvā rājānaṃ sīhapañjare katvā samajjaṃ olokāpessāma, rājā asim̐ gilantaṃ disvā ‘atthi nu kho ito aññaṃ dukkarataran’ti pañhaṃ pucchissati, taṃ samma Āyura tvaṃ ‘asukaṃ nāma dadāmīti vacanaṃ ito dukkarataran’ti byākareyyāsi, tato samma Pukkusa taṃ pucchissati, athassa tvaṃ ‘mahārāja dadāmīti vatvā adadato sā vācā aphalā hoti, tathārūpaṃ vācaṃ na keci upajīvanti na khādanti na pivanti, ye pana tassa vacanassānucchavikaṃ karonti, yathāpaṭiññātamattaṃ dentiyeva, idaṃ tato dukkarataran’ti evaṃ byākareyyāsi, ito paraṃ kattabbaṃ ahaṃ jānissāmī”ti vatvā samajjaṃ kāresi.

Atha te tayopi paṇḍitā rañño santikaṃ gantvā “mahārāja rājaṅgaṇe samajjo vattati, taṃ oloketānaṃ dukkhampi na dukkhaṃ hoti, ehi gacchāma”ti rājānaṃ netvā sīhapañjaraṃ vivarivā samajjaṃ olokāpesum̐. Bahū janā attano attano jānanakasippaṃ dassesum̐. Eko pana puriso tettiṃsaṅgulaṃ tikhiṇadhāraṃ asiratanāṃ gilati. Rājā taṃ disvā “ayaṃ puriso etaṃ asim̐ gilati, ‘atthi nu kho ito aññaṃ dukkarataran’ti ime paṇḍite pucchissāmī”ti cintetvā āyuraṃ pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha—

39. “Paṇṇakaṃ tikhiṇadhāraṃ, asim̐ sampannaṇāpāyinaṃ.

Parisāyaṃ puriso gilati, kiṃ dukkarataraṃ tato.

Yadaññaṃ dukkaraṃ ṭhānaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **Paṇṇakanti** Paṇṇakaraṭṭhe¹ uppannaṃ. **Sampannaṇāpāyinati** sampannaṃ paralohitaṇāpāyinaṃ. **Parisāyanti** parisamajjhe dhanalobhena ayaṃ puriso gilati. **Yadaññanti** ito asigilanato yaṃ aññaṃ dukkarataraṃ kāraṇaṃ, taṃ mayā pucchito kathehīti.

1. Dasaṇṇakanti Dasaṇṇakaraṭṭhe (Sī, Syā, I)

Athassa so taṃ kathento dutiyaṃ gāthamāha—

40. “Gileyya puriso lobhā, asim sampannapāyinaṃ.

Yo ca vajjā dadāmīti, taṃ dukkarataraṃ tato.

Sabbaññaṃ sukaraṃ ṭhānaṃ, evaṃ jānāhi maddavā”ti.

Tattha **vajjā**ti vadeyya. **Taṃ dukkarataranti** “dadāmī”ti vacanaṃ tato asigilanato dukkarataraṃ. **Sabbaññaṃti** “asukam nāma tava dassāmī”ti vacanaṃ ṭhapetvā aññaṃ sabbampi kāraṇaṃ sukaraṃ. **Maddavāti** rājānaṃ gottena ālapati.

Raṅṅo Āyurapaṇḍitassa vacanaṃ sutvā “asigilanato kira ‘idaṃ nāma dammī’ti vacanaṃ dukkaraṃ, ahañca ‘purohitaputtassa devim dammī’ti avacaṃ, atidukkaraṃ vata me katan”ti vīmaṃsantasseva hadayasoko thokaṃ tanuttaṃ gato. So tato “parassa imaṃ dammīti vacanato pana aññaṃ dukkarataraṃ atthi nu kho”ti cintetvā Pukkusapaṇḍitena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha—

41. “Byākāsi Āyuro pañhaṃ, atthaṃ dhammassa kovido.

Pukkusaṃ dāni pucchāmi, kim dukkarataraṃ tato.

Yadaññaṃ dukkaraṃ ṭhānaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **pañhaṃ atthanti** pañhassa atthaṃ byākāsīti vuttaṃ hoti. **Dhammassa kovidoti** tadatthajotake ganthe kusalo. **Tatoti** tato vacanato kim dukkarataranti.

Athassa byākaronto Pukkusapaṇḍito catutthaṃ gāthamāha—

42. “Na vācamupajīvanti, aphalaṃ giramudīritaṃ.

Yo ca datvā avākayirā, taṃ dukkarataraṃ tato.

Sabbaññaṃ sukaraṃ ṭhānaṃ, evaṃ jānāhi maddavā”ti.

Tattha **datvāti** “asukam nāma dammī”ti paṭiññaṃ datvā. **Avākayirāti** taṃ paṭiññātamattaṃ dadanto tasmim lobhaṃ avākareyya chindeyya, taṃ bhaṇḍaṃ dadeyyāti vuttaṃ hoti. **Tatoti** tato asigilanato “asukam nāma te dammī”ti vacanato ca tadeva dukkarataraṃ.

Rañño taṃ vacanaṃ sutvā “ahaṃ ‘purohitaputtassa devim̐ dammī’ti paṭhamam̐ vatvā vācāya anucchavikaṃ katvā taṃ adāsīm, dukkaram̐ vata me katan’ti parivittakentassa soko tanukatāro jāto. Athassa etadahosi “Senakapaṇḍitāto añño paṇḍitāro nāma natthi, imam̐ pañham̐ etaṃ pucchissāmi”ti. Tato taṃ pucchanto pañcamam̐ gāthamāha—

43. “Byākāsi Pukkuso pañham̐, attham̐ dhammassa kovido.
Senakam̐ dāni pucchāmi, kiṃ dukkarataram̐ tato.
Yadaññam̐ dukkaram̐ ṭhānam̐, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Athassa byākaronto Senako chaṭṭham̐ gāthamāha—

44. “Dadeyya puriso dānam̐, appam̐ vā yadi vā bahum̐.
Yo ca datvā nānutappe, taṃ dukkarataram̐ tato.
Sabbaññam̐ sukaram̐ ṭhānam̐, evam̐ jānāhi maddavā”ti.

Tattha **nānutappeti** attano atikantam̐ atimanāpam̐ piyabhaṇḍam̐ parassa datvā “kimattham̐ mayā idam̐ dinnan’ti evam̐ taṃ piyabhaṇḍam̐ ārabha yo pacchā na tappati na socati, taṃ asigilānato ca “asukam̐ nāma te dammī”ti vacanato ca tassa dānato ca dukkarataram̐.

Iti mahāsatto rājānam̐ saññāpento kathesi. Dānañhi datvā aparacetanāva dussandhāriyā¹, tassā sandhāraṇadukkaratā² Vessantarajātakena dīpitā. Vuttañhetam̐—

- “Adu cāpam̐ gahetvāna, khaggam̐ bandhiya vāmato.
Ānessāmi sake putte, puttānam̐ hi vadho dukho.
Aṭṭhānametaṃ dukkharūpam̐, yaṃ kumārā vihaññāre.
Satañca dhammamaññāya, ko datvā anutappatī”ti³.

Rājāpi bodhisattassa vacanaṃ sutvā sallakkhesi “ahaṃ attano maneneva purohitaputtassa devim̐ datvā sakamanam̐ sandhāretum̐ na sakkomi, socāmi kilamāmi, na me idam̐ anucchavikaṃ, sace sā mayi sasinehā

1. Dusaddhāriyā (Syā), dussahanīyā (Ka)

2. Dusaddhāriyadukkaratā (Syā), sandhāratadukkaratā (Ka) 3. Khu 6. 354 piṭṭhe.

bhaveyya, imañ issariyaṃ chaḍḍetvā na palāyeyya, mayi pana sinehaṃ akatvā palātāya kiṃ tāya mayhan”ti. Tassevaṃ cintentassa padumapatte udakabindu viya sabbasoko nivattitvā gato, taṅkhaṇaññevassa kucchi parisañṭhāsi. So nirogo sukhito hutvā bodhisattassa thutiṃ karonto osānagāthamāha—

45. “Byākāsi Āyuro pañhaṃ, atho Pukkusaporiso.
Sabbe pañhe atibhoti, yathā bhāsati Senako”ti.

Tattha **yathā bhāsati**ti yathā paṇḍito bhāsati, tathevetañ dānaṃ nāma datvā neva anutappitabbanti. Imaṃ panassa thutiṃ katvā tuṭṭho bahum dhanamadāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājamahesī purāṇadutiyaikā ahoṣi, rājā ukkaṅṭhitabhikkhu, Āyurapaṇḍito Moggallāno, Pukkusapaṇḍito Sāriputto, Senakapaṇḍito ahameva ahoṣinti.

Paṇṇakajātakavaṇṇanā¹ chaṭṭhā.

7. Sattubhastajātakavaṇṇanā (402)

Vibbhantacittoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto attano paññāpāramiṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu **Umaṅgajātake**² āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Janako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto brāhmaṇakule nibbatti, Senakakumārotissa nāmaṃ karimsu. So vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṅṭhitvā Bārāṇasiṃ paccāgantvā rājānaṃ passi, rājā taṃ amaccaṭṭhāne ṭhapesi, mahantañcassa yasaṃ anuppadāsi. So rañño atthañca dhammañca anusāsi, madhurakatho dhammakathiko hutvā rājānaṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā dāne uposathakamme dasasu kusalakammapatthesūti imāya kalyāṇapaṭipadāya

1. Dasaṇṇakajātakavaṇṇanā (Sī, Syā, I)

2. Khu 6. 204 piṭṭhe.

patiṭṭhāpesi, sakalaraṭṭhe Buddhānaṃ uppannakālo viya ahoṣi.
Pakkhadivasesu rājā ca uparājādayo ca sabbe sannipatitvā dhammasabhaṃ
sajjenti. Mahāsatto sajjitadhammasabhāyaṃ ratanapallaṅkavaragato¹
Buddhalīlāya dhammaṃ deseti, Buddhānaṃ dhammakathāsadisāvassa kathā
hoti.

Atha aññataro mahallakabrāhmaṇo dhanabhikkhaṃ caritvā
kahāpaṇasahassaṃ labhitvā ekasmiṃ brāhmaṇakule nikkhipitvā puna
“bhikkhaṃ carissāmī”ti gato. Tassa gatakāle taṃ kulaṃ kahāpaṇe vaḷañjesi.
So āgantvā kahāpaṇe āharāpesi. Brāhmaṇo kahāpaṇe dātuṃ asakkonto
attano dhītaraṃ tassa pādapariçārikaṃ katvā adāsi. Brāhmaṇo taṃ gahetvā
Bārāṇasito avidūre ekasmiṃ brāhmaṇagāme vāsaṃ kappesi. Athassa bhariyā
daharatāya kāmesu atittā aññena taruṇabrāhmaṇena saddhiṃ micchācāraṃ
cari. **Soḷasa** hi **atappanīyavattūni**² nāma. Katamāni soḷasa? Sāgaro
sabbasavantīhi na tappati, aggi upādānena na tappati, rājā raṭṭhena na
tappati, bālo pāpehi na tappati, itthī methunadhammena alaṅkārena
vijāyanenāti imehi tīhi na tappati, brāhmaṇo mantehi na tappati, jhāyī
vihārasamāpattiyā na tappati, sekkho apacayena na tappati, appiccho
dhutaṅgaguṇena na tappati, āradhaviṛiyo vīriyārambhena³ na tappati,
dhammakathiko sākacchāya na tappati, visārado parisāya na tappati, saddho
saṃghupaṭṭhānena na tappati, dāyako pariccāgena na tappati, paṇḍito
dhammassavanena na tappati, catasso parisā Tathāgatadassanena na
tappantīti.

Sāpi brāhmaṇī methunadhammena atittā taṃ brāhmaṇaṃ nīharitvā
vissatthā pāpakammaṃ kātukāmā hutvā ekadivasaṃ dummanā nipajjitvā
“kiṃ bhotī”ti vutā “brāhmaṇa ahaṃ tava gehe kammaṃ kātuṃ na sakkomi,
dāsidadāsaṃ ānehī”ti āha. Bhoti dhanam me natthi, kiṃ datvā ānemīti.
Bhikkhaṃ caritvā dhanam pariyesitvā ānehīti. Tena hi bhoti pātheyyaṃ me
sajjhēti. Sā tassa baddhasattūnaṅca abaddhasattūnaṅca cammapasibbakaṃ
pūretvā adāsi. Brāhmaṇo gāmanigamarāja-

1. Sarabhapallaṅkamajjhagato (Sī, I), surabhipallaṅkamajjhagato (Syā)

2. Atappiyavattūni (Sī, Syā, I)

3. Ātāpavīriyena (Ka)

dhānīsu caranto satta kahāpaṇasatāni labhitvā “alaṃ me ettakaṃ dhanāṃ dāsīdāsamūlāyā”ti nivattitvā attano gāmaṃ āgacchanto ekasmiṃ udakaphāsukaṭṭhāne pasibbakaṃ muñcitvā sattum khāditvā pasibbakamukhaṃ abandhitvāva pānīyaṃ pivitum otiṇṇo. Athekasmiṃ rukkhasusire eko kaṇhasappo sattugandhaṃ ghāyitvā pasibbakaṃ pavisitvā bhogaṃ ābhujitvā sattum khādanto nipajji. Brāhmaṇo āgantvā pasibbakassa abbhantaram anoloketvā pasibbakaṃ bandhitvā amse katvā pāyāsi. Antarāmagge ekasmiṃ rukkhe nibbattadevatā khandhaviṭṭape¹ ṭhatvā “brāhmaṇa sace antarāmagge vasissasi, sayam marissasi, sace ajja gharam gamissasi, bhariyā te marissatī”ti vatvā antaradhāyi. So olokento devataṃ adīsvā bhīto maraṇabhayatajjito rodanto paridevanto Bārāṇasinagaradvāraṃ sampāpuṇi.

Tadā ca pannarasuposatho hoti alaṅkatadhammāsane nisīditvā bodhisattassa dhammakathanadivaso. Mahājano nānāgandhapupphādihattho vaggavaggo hutvā dhammiṃ kathaṃ sotum gacchati. Brāhmaṇo taṃ disvā “kahaṃ gacchathā”ti pucchitvā “brāhmaṇa ajja Senakapaṇḍito madhurassarena Buddhalīlāya dhammaṃ deseti, kiṃ tvampi na jānāsi”ti vutte cintesi “paṇḍito kira dhammakathiko, ahañcamhi maraṇabhayatajjito, paṇḍitā kho pana mahantampi sokaṃ haritum sakkonti, mayāpi tattha gantvā dhammaṃ sotum vaṭṭatī”ti. So tehi saddhim tattha gantvā mahāsattaṃ parivāretvā nisinnāya sarājikāya parisāya pariyante sattupasibbakena khandhagatena dhammāsanato avidūre maraṇasayatajjito rodamaṇo aṭṭhāsi. Mahāsatto ākāsagaṅgaṃ otaranto viya amatavassaṃ vassento viya ca dhammaṃ desesi. Mahājano sañjātasomanasso sādhuḥkāraṃ datvā dhammaṃ assosi.

Paṇḍitā ca nāma disācakkhukā honti. Tasmim khaṇe mahāsatto pasannapañcapasādāni² akkhīni ummīletvā samantato parisāṃ olokento taṃ brāhmaṇaṃ disvā cintesi “ettakā parisā somanassajātā sādhuḥkāraṃ datvā dhammaṃ suṇanti, ayaṃ paneko brāhmaṇo domanassappatto rodati, etassa abbhantare assujananasamatthena sokaṃ bhavitabbaṃ, tamassa

1. Khandhavivare (Sī)

2. Sampannapañcapasādāni (Ka)

ambilena paharivā tambamalaṃ viya padumapalāsato udakabinduṃ viya vinivattetvā ettheva naṃ nissokaṃ tuṭṭhamānasaṃ katvā dhammaṃ desessāmi”ti. So taṃ āmantetvā “brāhmaṇa Senakapaṇḍito nāmāhaṃ, idāneva taṃ nissokaṃ karissāmi, vissattho katthehi”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam gāthamāha—

46. “Vibbhantacitto kupitindriyosi,
Nettehi te vāriṇā savanti.
Kiṃ te naṭṭhaṃ kiṃ pana patthayāno,
Idhāgamā brahme tadingha brūhi”ti.

Tattha **kupitindriyosī**ti cakkhundriyameva sandhāya “kupitindriyosī”ti āha. **Vāriṇā**ti assubindūni. **Inghā**ti codanatthe nipāto. Tañhi mahāsatto codento evamāha “brāhmaṇa sattā nāma dvīhi kāraṇehi socanti paridevanti sattaṣaṅkhāresu kismiṅcideva piyajātike naṭṭhe vā, kiṅcideva piyajātikaṃ patthetvā alabhantā vā. Tattha kiṃ te naṭṭhaṃ, kiṃ vā pana patthayanto tvaṃ idha āgato, idaṃ me khippaṃ brūhi”ti.

Athassa attano sokakāraṇaṃ kathento brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha—

47. “Miyyetha bhariyā vajato mama’jja,
Agacchato maraṇamāha yakkho.
Etena dukkhena pavedhitosmi,
Akkhāhi me senaka etamatthan”ti.

Tattha **vajatoti** gehaṃ gacchantassa. **Agacchatoti** agacchantassa. **Yakkhoti** antarāmagge ekā rukkhadevatā evamāhāti vadati. Sā kira devatā “pasibbake te brāhmaṇa kaṇhasappo”ti anācikkhantī bodhisattassa nāṇānubhāvappakāsanatthaṃ nācikkhi. **Etena dukkhenā**ti gacchato bhariyāya maraṇadukkhena, agacchato attano maraṇadukkhena, tenasmi pavedhito ghaṭṭito kampito. **Etamatthanti** etaṃ kāraṇaṃ. Yena me

kāraṇena gacchato bhariyāya maraṇaṃ, agacchato attano maraṇaṃ hoti, etaṃ me kāraṇaṃ ācikkhāhīti attho.

Mahāsatto brāhmaṇassa vacanaṃ sutvā samuddamatthake jālaṃ khipanto viya nāṇajālaṃ pattharivā “imesaṃ sattānaṃ bahūni maraṇakāraṇāni. Samudde nimuggāpi maranti, tattha vāḷamacchehi gahitāpi, gaṅgāya patitāpi, tattha susumārehi gahitāpi, rukkhatto patitāpi, kaṇṭakena vidhāpi, nānappakārehi āvudhehi pahaṭāpi, visaṃ khāditvāpi, ubbandhitvāpi, papāte patitāpi, atisītādīhi vā nānappakārehi vā rogehi upaddutāpi marantiyeva, evaṃ bahūsu maraṇakāraṇesu katarena nu kho kāraṇena ajjesa brāhmaṇo antarāmagge vasanto sayāṃ marissati, gehamassa vajato bhariyā marissatī”ti cintesi. Cinto eva brāhmaṇassa khandhe pasibbakaṃ disvā “imasmiṃ pasibbake ekena sappena pavitṭhena bhavitabbaṃ, pavisanto ca pana so imasmiṃ brāhmaṇe pātarāsamaye sattum khāditvā pasibbakamukhaṃ abandhitvā pānīyaṃ pātum gate sattugandhena sappo pavitṭho bhavissati, brāhmaṇopi pānīyaṃ pivivā āgato sappassa pavitṭhabhāvaṃ ajānitvā pasibbakaṃ bandhitvā ādāya pakkanto bhavissati, sacāyaṃ antarāmagge vasanto sāyaṃ vasanaṭṭhāne ‘sattum khādissāmī’ti pasibbakaṃ muñcitvā hatthaṃ pavesessati, atha naṃ sappo hatthe ḍaṃsitvā jīvitakkhayaṃ pāpessati, idamassa antarāmagge vasantassa maraṇakāraṇaṃ. Sace pana gehaṃ gaccheyya, pasibbako bhariyāya hatthagato bhavissati, sā ‘antobhaṇḍaṃ olokessāmī’ti pasibbakaṃ muñcitvā hatthaṃ pavesessati, atha naṃ sappo ḍaṃsitvā jīvitakkhayaṃ pāpessati, idamassa ajja gehaṃ gatassa bhariyāya maraṇakāraṇaṃ”ti upāyakosallañāṇeneva aññāsi.

Athassa etadahosi “iminā kaṇhasappena sūrena nibbhayena bhavitabbaṃ, ayañhi brāhmaṇassa mahāphāsukaṃ paharantopi pasibbake attano calanaṃ vā phandanaṃ vā na dasseti, evarūpāya parisāya majjhepi attano atthibhāvaṃ na dasseti, tasmā iminā kaṇhasappena sūrena nibbhayena bhavitabbaṃ”ti. Idampi so upāyakosallañāṇeneva dibbacakkhunā passanto viya aññāsi. Evaṃ sarājikāya parisāya majjhe sappam pasibbakaṃ pavissantam disvā ṭhitapuriso viya mahāsatto upāyakosallañāṇeneva paricchinditvā brāhmaṇassa pañhaṃ kathento tatiyaṃ gāthamāha—

48. “Bahūni ṭhānāni vicintayitvā,
Yamettha vakkhāmi tadeva saccam.
Maññāmi te brāhmaṇa sattubhastam,
Ajānato kaṇhasappo pavitṭho”ti.

Tattha **bahūni ṭhānāni**ti bahūni kāraṇāni. **Vicintayitvāti** paṭivijjhivā cintāvasena pavattapaṭivedho hutvā. **Yamettha vakkhāmīti** yaṃ te ahaṃ etesu kāraṇesu etaṃ kāraṇaṃ vakkhāmi. **Tadeva saccanti** tadeva tathaṃ dībbacakkhunā disvā kathitasadisaṃ bhavissatīti dīpeti. **Maññāmīti** sallakkhemi. **Satthubhastanti** sattupasibbakaṃ. **Ajānatoti** ajānantasseva eko kaṇhasappo pavitṭhoti maññāmīti.

Evañca pana vatvā “atthi te brāhmaṇa etasmiṃ pasibbake sattū”ti pucchi. Atthi paṇḍitāti. Ajja pātarāsavelāya sattum khādīti. Āma paṇḍitāti. Kattha nisīditvāti. Araññe rukkhamūlasmiṃ paṇḍitāti. Sattum khādītvā pānīyaṃ pātuṃ gacchanto pasibbakamukhaṃ bandhi, na bandhīti. Na bandhiṃ paṇḍitāti. Pānīyaṃ pivitvā āgato pasibbakaṃ oloketvā bandhīti. Anoloketvāva bandhiṃ paṇḍitāti. “Brāhmaṇa tava pānīyaṃ pātuṃ gatakāle ajānantasseva te sattugandhena pasibbakaṃ sappo pavitṭhoti maññāmi, evamettha āgato tvaṃ¹, tasmā pasibbakaṃ otāretvā parisamajjhe ṭhapetvā pasibbakamukhaṃ mocetvā paṭikkamma ṭhito ekaṃ daṇḍakaṃ gahetvā pasibbakaṃ tāva pahara, tato patthaṭaphaṇaṃ susūtisaddaṃ katvā nikkhamantaṃ kaṇhasappaṃ disvā nikkāṅkho bhavissatī”ti catutthaṃ gāthamāha—

49. “Ādāya daṇḍaṃ parisumbha bhastam,
Passe’lamūgaṃ uragaṃ dujivhaṃ.
Chinda’jja kaṅkhaṃ vicikicchitāni,
Bhujaṅgamaṃ passa pamañca bhastan”ti.

Tattha **parisumbhāti** pahara. **Passe’lamūganti** eḷaṃ paggharantena mukhena eḷamūgaṃ pasibbakato nikkhamantaṃ dujivhaṃ uragaṃ passa. **Chinda’jja kaṅkhaṃ vicikicchitāni**ti “atthi nu kho me pasibbake sappo, udāhu natthī”ti kaṅkameva punappunaṃ uppajjamānāni vicikicchitāni ca ajja chinda, mayhaṃ saddaha, avitathañhi me veyyākaraṇaṃ, idāneva nikkhamantaṃ bhujaṅgamaṃ passa pamañca bhastanti.

1. Etamettha tathaṃ (I, Ka)

Brāhmaṇo mahāsattassa kathaṃ sutvā saṃviggo bhayappatto tathā akāsi. Sappopi sattubhaste¹ daḍḍena pahaṭe² pasibbakamukhā nikkhamitvā mahājanam olokeno aṭṭhāsi. Tamattham pakāseno Satthā pañcamaṃ gāthamāha—

50. “Saṃviggārūpo parisāya majjhe,
So brāhmaṇo sattubhastam pamuñci.
Atha nikkhami urago uggatejo,
Āsīviso sappo phaṇam karitvā”ti.

Sappassa phaṇam katvā nikkhantakāle “mahāsattassa Sabbaññubuddhasseva byākaraṇam ahoṣī”ti mahājano celukkhepasahassāni pavattesi, aṅguliphoṭanasahassāni paribbhamimsu, ghanameghavasam viya sattaratanavassam vassi, sādhuḥkārasahassāni pavattimsu, mahāpathavībhijjanasaddo viya ahoṣi. Idaṃ pana Buddhaliṭāya evarūpassa pañhassa kathanam nāma neva jātiyā balaṃ, na gottakulappadesānam balaṃ, kassa panetaṃ balanti? Paññāya balaṃ. Paññavā hi puggalo vipassanam vadḍhetvā ariyamaggadvāram vivaritvā amatamahānibbānam pavisati, sāvakaḥpāramimpi paccekabodhimpi sammāsambodhimpi paṭivijjhati. Amatamahānibbānasampāpakesu hi dhammesu paññāva seṭṭhā, avasesā tassā parivārā honti. Tenesaṃ vuttam—

“Paññā hi seṭṭhā kusalā vadanti,
Nakkhattarājāriva tārakānam.
Sīlam sirī cāpi satañca dhammo,
Anvāyikā paññavato bhavantī”ti³.

Evam kathite ca pana mahāsattena pañhe eko ahituḍḍiko sappassa mukhabandhanam katvā sappam gahetvā araññe vissajjesi. Brāhmaṇo rājānam upasaṅkamtivā jayāpetvā añjalim paggayha rañño thutim karonto upaḍḍhagāthamāha—

51. “Suladdhalābhā janakassa rañño.
Yo passatī senakam sādhuḥpaññan”ti.

1. Bhoge (Sī, Syā, I)

2. Pahaṭo (Sī, Syā)

3. Khu 6. 10 piṭṭhe.

Tassattho—yo sādhuṇaṇṇaṃ uttamapaṇṇaṃ Senakapaṇḍitaṃ akkhīni ummīletvā icchiticchitakkhaṇe piyacakkhūhi passitum labhati, tassa raṇṇo janakassa ete icchiticchitakkhaṇe dassanalābhā suladdhalābhā vata etena, laddhesu sabbalābhesu eteva lābhā suladdhalābhā nāmāti.

Brāhmaṇopi raṇṇo thutiṃ katvā puna pasibbakato satta kahāpaṇasatāni gahetvā mahāsattassa thutiṃ katvā tuṭṭhidāyaṃ dātukāmo diyaḍḍhagāthamāha—

“Vivaṭṭachaddo nusi sabbadassī,
Ñāṇaṃ nu te brāhmaṇa bhimsarūpaṃ.

52. Imāni me sattasatāni atthi,
Gaṇhāhi sabbāni dadāmi tuyhaṃ.
Tayā hi me jīvita’majja laddhaṃ,
Athopi bhariyāya makāsi sotthin”ti.

Tattha **vivaṭṭachaddo nusi sabbadassī**ti kiṃ nu kho tvaṃ sabbesu dhammākāresu vivaṭṭachadano vivaṭṭaneyyadhammo Sabbaṇṇubuddhoti thutivasena pucchati. **Ñāṇaṃ nu te brāhmaṇa bhimsarūpanti** udāhu asabbaṇṇussapi sato tava ñāṇaṃ abhiviya bhimsarūpaṃ sabbaṇṇutaṇṇāṇaṃ viya balavanti. **Tayā hi meti** tayā hi dinnattā ajja mayā jivitaṃ laddhaṃ. **Athopi bhariyāya makāsi sotthinti** athopi me bhariyāya tvameva sotthiṃ akāsi.

Iti so vatvā “sacepi satasahassaṃ bhaveyya, dadeyyamevāhaṃ, ettakameva me dhanāṃ, imāni me satta satāni gaṇhā”ti punappunaṃ bodhisattaṃ yāci. Taṃ sutvā bodhisatto aṭṭhamaṃ gāthamāha—

53. “Na paṇḍitā vetana’ mādiyanti,
Citrāhi gāthāhi subhāsītāhi.
Itopi te brahme dadantu vittaṃ,
Ādāya tvaṃ gaccha sakāṃ nīketan”ti.

Tattha **vetananti** vettanaṃ, ayameva vā pāḷho. **Itopi te brahmeti** brāhmaṇa ito mama pādamaḷatopi tuyhaṃ dhanāṃ dadantu. **Vittaṃ ādāya tvaṃ**

gacchāti ito aññāni tīṇi satāni gahetvā saḥassabhaṇḍikam ādāya sakanivesanam gaccha.

Evañca pana vatvā mahāsatto brāhmaṇassa saḥsam pūrāpento kahāpaṇe dāpetvā “brāhmaṇa kena tvaṃ dhanabhikkhāya pesito”ti pucchi. Bhariyāya me paṇḍitāti. Bhariyā pana te mahallikā, daharāti. Daharā paṇḍitāti. “Tena hi sā aññena saddhim anācāram karontī ‘nibbhayā hutvā karissāmi’ti taṃ pesesi, sace ime kahāpaṇe gharam nessasi, sā te dukkhena laddhakahāpaṇe attano jārassa dassati, tasmā tvaṃ ujukameva geham agantvā bahigāme rukkhamūle vā yattha katthaci vā kahāpaṇe ṭhapetvā paviseyyāsī”ti vatvā taṃ uyyojesi. So gāmasamīpaṃ gantvā ekasmiṃ rukkhamūle kahāpaṇe ṭhapetvā sāyam geham agamāsi. Bhariyāpissa tasmim khaṇe jārena saddhim nisinnā¹ ahosi. Brāhmaṇo dvāre ṭhatvā “bhotī”ti āha. Sā tassa saddam sallakkhetvā dīpaṃ nibbāpetvā dvāram vivarivā brāhmaṇe anto pavitṭhe itaram nīharivā dvāramūle ṭhapetvā geham pavisivā pasibbake kiñci adisvā “brāhmaṇa kim te bhikkham caritvā laddhan”ti pucchi. Saḥsam me laddhanti. Kaham pana tanti. Asukatṭhāne nāma ṭhapitam, pātova āharissāmi, mā cintayīti. Sā gantvā jārassa ācikkhi. So nikkhamitvā attanā ṭhapitam viya gaṇhi.

Brāhmaṇo punadivase gantvā kahāpaṇe apassanto bodhisattassa santikam gantvā “kim brāhmaṇā”ti vutte “kahāpaṇe na passāmi paṇḍitā”ti āha. Bhariyāya te ācikkhīti. Āma paṇḍitāti. Mahāsatto tāya jārassa ācikkhitabhāvam ñatvā “atthi pana te brāhmaṇa bhariyāya kulūpakabrāhmaṇo”ti pucchi. Atthi paṇḍitāti. Tuyhampi atthīti. Āma paṇḍitāti. Athassa mahāsatto sattannam divasānam paribbayaṃ dāpetvā “gaccha paṭhamadivase tava satta, bhariyāya te sattāti cuddasa brāhmaṇe nimantevā bhojetha, punadivasato paṭṭhāya ekekaṃ hāpetvā sattame divase tava ekaṃ, bhariyāya te ekanti dve brāhmaṇe nimantevā bhariyāya te satta divase nimantitabrāhmaṇassa nibaddham āgamanabhāvam ñatvā mayham ārocehī”ti āha. Brāhmaṇo

tathā katvā “sallakkhito me paṇḍita nibaddham bhuñjanakabrāhmaṇo”ti mahāsattassa ārocesi.

Bodhisatto tena saddhim purise pesetvā taṃ brāhmaṇaṃ āharāpetvā¹ “asukarukkhamūlato te imassa brāhmaṇassa santakaṃ kahāpaṇasahassaṃ gahitan”ti pucchi. Na gaṇhāmi paṇḍitāti. Tvaṃ mama Senakapaṇḍitabhāvaṃ na jānāsi, āharāpessāmi te kahāpaṇeti. So bhīto “gahitā me”ti sampaṭicchi. Kuhiṃ te ṭhapitāti. Tattheva paṇḍita ṭhapitāti. Bodhisatto brāhmaṇaṃ pucchi “brāhmaṇa kiṃ te sāyeva bhariyā hotu, udāhu aññaṃ gaṇhissasi”ti. Sāyeva me hotu paṇḍitāti. Bodhisatto manusse pesetvā brāhmaṇassa kahāpaṇe ca brāhmaṇiṃca āharāpetvā corabrāhmaṇassa hatthato kahāpaṇe brāhmaṇassa dāpetvā itarassa rājāṇaṃ kāretvā nagarā nīharāpetvā brāhmaṇiyāpi rājāṇaṃ kāretvā brāhmaṇassa mahantaṃ yasaṃ datvā attanoyeva santike vasāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpattiphalādīni sacchikarimsu. Tadā brāhmaṇo Ānando ahosi, rukkhadevatā Sāriputto, parisā Buddhaparisā, Senakapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Sattubhastajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Aṭṭhisenajātakavaṇṇanā (403)

Ye’me ahaṃ na jānāmīti idaṃ Satthā Āḷaviṃ nissāya Aggāḷave cetiye viharanto Kuṭṭikārasikkhāpadaṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā **Maṇikaṇṭhajātaka**² kathitameva. Satthā pana te bhikkhū āmantetvā “bhikkhave porāṇakapaṇḍitā pubbe anuppanne Buddhe bāhirakapabbajjāya pabbajitvā rajūhi pavāritāpi ‘yācanā nāma paresaṃ appiyā amanāpā’ti na yācimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Āṇāpetvā (Sī, Syā)

2. Khu 5. 71 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ nigame brāhmaṇakule nibbatti, Aṭṭhisenakumārotissa nāmaṃ karīṃsu. So vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge kāmesu ādīnavaṃ disvā gharāvāsato nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññāsamāpattiyo nibbattetvā Himavantapadese ciram vasi tvā loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ otarivā anupubbena Bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasi tvā punadivase bhikkhāya caranto rājaṅgaṇaṃ agamāsi. Rājā tassācāravihāre pasīditvā taṃ nimantāpetvā¹ pāsādāle pallaṅke nisīdāpetvā subhojanaṃ bhojetvā bhojanāvasāne anumodanaṃ sutvā pasanno paṭiññaṃ gahetvā mahāsattaṃ rājuyyāne vasāpesi, divasassa ca dve tayo vāre upaṭṭhānaṃ agamāsi. So ekadivasaṃ dhammakathāya pasanno rajjaṃ ādiṃ katvā “yena vo attho, taṃ vadeyyāthā”ti pavāresi. Bodhisatto “idaṃ nāma me dehi”ti na vadati. Aññe yācakā “idaṃ dehi, idaṃ dehi”ti icchiticchitaṃ yācanti, rājā asajjamāno detiyeva. So ekadivasaṃ cintesi “aññe yācanakavanibbakā ‘idañcidañca amhākaṃ dehi’ti maṃ yācanti, ayyo pana Aṭṭhiseno pavāritakālato paṭṭhāya na kiñci yācati, paññavā kho panesa upāyakusalo, pucchissāmi naṃ”ti. So ekadivasaṃ bhuttapātarāso gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinna aññesaṃ yācanakāraṇaṃ tassa ca ayācanakāraṇaṃ pucchanto paṭṭhamāṃ gāthamāha—

54. “Ye’me ahaṃ na jānāmi, Aṭṭhisena vanibbake.

Te maṃ saṅgama yācanti, kasmā maṃ tvaṃ na yācasī”ti.

Tattha **vanibbake**ti yācanake. **Saṅgammā**ti samāgantvā. Idaṃ vuttaṃ hoti—ayya Aṭṭhisena yeme vanibbake ahaṃ nāmagottajātikulappadesena “ime nāmete”tipi na jānāmi, te maṃ samāgantvā icchiticchitaṃ yācanti, tvaṃ pana kasmā maṃ kiñci na yācasīti.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

55. “Yācako appiyo hoti, yācaṃ adadamappiyo.

Tasmāhaṃ taṃ na yācāmi, mā me videssanā ahū”ti.

1. Pakkosāpetvā (Sī, Syā, I)

Tattha **yācako appiyo hotīti** yo hi mahārāja puggalo “idaṃ me dehī”ti yācako, so mātāpitūnampi mittāmaccādīnampi appiyo hoti amanāpo. Tassa appiyabhāvo maṇikaṇṭhajātakena dīpetabbo. **Yācanti** yācitabhaṇḍaṃ. **Adadanti** adadamāno. Idaṃ vuttaṃ hoti—yopi yācitaṃ na deti, so mātāpitāro ādiṃkatvā adadamāno puggalo yācakassa appiyo hotīti. **Tasmāti** yasmā yācakopi dāyakassa, yācitaṃ bhaṇḍaṃ adadantopi yācakassa appiyo hoti, tasmā ahaṃ taṃ na yācāmi. **Mā me videssanā¹ ahūti** sace hi ahaṃ yāceyyameva, tava videsso² bhaveyya, sā me tava santikā uppannā videssanā, sace pana tvaṃ na dadeyyāsi, mama videsso bhaveyyāsi, sā ca mama tayi videssanā, evaṃ sabbathāpi mā me videssanā ahu, mā no ubhinnampi mettā bhijjīti etamattamaṃ sampassanto ahaṃ taṃ na kiñci yācāmīti.

Athassa vacanaṃ sutvā rājā tisso gāthā abhāsi—

56. “Yo ve³ yācanajīvāno, kāle yācaṃ na yācati.
Parañca puññā⁴ dhamseti, attanāpi na jīvati.

57. Yo ca yācanajīvāno, kāle yācaṃ hi yācati.
Parañca puññaṃ labbheti, attanāpi ca jīvati.

58. Na vedessanti sappaññā, disvā yācakamāgate.
Brahmacāri piyo mesi, vada tvaṃ bhaññamicchasi”ti.

Tattha **yācanajīvānoti** yācanajīvamāno⁵, ayameva vā pāṭho. Idaṃ vuttaṃ hoti—ayya Aṭṭhisena yo yācanena jīvamāno dhammiko samaṇo vā brāhmaṇo vā yācitabbayuttapattakāle kiñcideva yācitabbaṃ na yācati, so parañca dāyakaṃ puññā⁴ dhamseti parihāpeti, attanāpi ca sukhaṃ na jīvati. **Puññaṃ labbhetīti** kāle pana yācitabbaṃ yācanto parañca puññaṃ adhigameti, attanāpi ca sukhaṃ jīvati. **Na vedessantīti⁶** yaṃ tvaṃ vadasi “mā me videssanā ahū”ti, taṃ⁷ kasmā vadasi. Sappaññā hi

1. Viddeśanā (Sī, Syā, I)

2. Viddeśo (Sī, Syā, I)

3. Ce (Sī) ca (Syā, I)

4. Puññaṃ (Syā, Ka)

5. Yācanajīvino (I, Ka)

6. Na ve dussantīti (Sī, I), na ve dussantīti (Syā)

7. Atha (Sī, Syā)

dānañca dānaphalañca jānantā paṇḍitā yācake āgate disvā na dessanti¹ na kujjhanti, aññadatthu pana pamuditāva hontīti dīpeti. **Yācakamāgateti** makāro byañjanasandhivasena vutto, yācake āgateti attho. **Brahmacāri piyo mesīti** ayya Aṭṭhisena parisuddhacāri mahāpuñña tvaṃ mayham ativiya piyo, tasmā varam tvaṃ maṃ vadehi yācāhiyeva. **Bhaññamicchasīti** yaṃkiñci vattabbaṃ icchasi, sabbaṃ vada, rajjampi te dassāmiyevāti.

Evam bodhisatto rañña rajjenāpi pavārito neva kiñci yāci. Rañño pana evaṃ attano ajjhāsaye kathite mahāsattopi pabbajitapaṭipattim dassetuṃ “mahārāja yācanā hi nāmesā kāmabhogīnaṃ gihīnaṃ āciñṇā, na pabbajitānaṃ, pabbajitena pana pabbajitakālato paṭṭhāya gihīhi asamānaparisuddhājīvena bhavittabban”ti pabbajitapaṭipadam dassento chaṭṭham gāthamāha—

59. “Na ve yācanti sappañña, dhīro ca veditumarahati.

Uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyāna yācanā”ti.

Tattha **sappaññāti** Buddhā ca Buddhasāvaka ca bodhiyā paṭipannā isipabbajjam pabbajitā bodhisattā ca sabbepi sappañña ca susilā ca², etc evarūpā sappañña “amhākaṃ idañcidañca dethā”ti na yācanti. **Dhīro ca veditumarahatīti** upaṭṭhāko pana dhīro paṇḍito gilānakāle ca agilānakāle ca yena yenattho, taṃ sabbaṃ sayameva vedituṃ jānituṃ arahati. **Uddissa ariyā tiṭṭhantīti** ariyā pana vācaṃ abhinditvā yenatthikā honti, taṃ uddissa kevalaṃ bhikkhācāravattena tiṭṭhanti, neva kāyaṅgaṃ vā vācaṅgaṃ vā kopenti. Kāyavikāraṃ dassetvā nimittaṃ karonto hi kāyaṅgaṃ kopeti nāma, vacībhedaṃ karonto vācaṅgaṃ kopeti nāma, tadubhayaṃ akatvā Buddhādayo ariyā tiṭṭhanti. **Esā ariyāna yācanāti** esā kāyaṅgavācaṅgaṃ akopetvā bhikkhāya tiṭṭhamānā ariyānaṃ yācanā nāma.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā “bhante yadi sappañño upaṭṭhāko attanāva ṇatvā kulūpakassa dātabbaṃ deti, ahampi tumhākaṃ idañcidañca dammī”ti vadanto sattamaṃ gāthamāha—

1. Na dussanti (Syā)

2. Sappañña supaññavā susilavā (Sī, I, Ka)

60. “Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnaṃ,
Gavaṃ sahasaṃ saha puṅgavena.
Ariyo hi ariyassa kathaṃ na dajjā,
Sutvāna gāthā tava dhammayuttā”ti.

Tattha **rohiṇīnanti** rattavaṇṇānaṃ. **Gavaṃ sahasanti** khīradadhi-
ādimadhurarasaparibhogatthāya evarūpānaṃ gunnaṃ sahasaṃ tuyhaṃ
dammi, taṃ me paṭiggaṇha. **Ariyoti** ācāra-ariyo. **Ariyassāti** ācāra-ariyassa.
Kathaṃ na dajjāti kena kāraṇena na dadeyya.

Evam vutte bodhisatto “ahaṃ mahārāja akiñcano pabbajito, na me
gāvīhi attho”ti paṭikkhipi. Rājā tassovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā
saggaparāyaṇo ahoṣi. Sopi aparihīnajjhāno brahmaloke uppajji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam
samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpattiphalādīsu patiṭṭhitā. Tadā rājā
Ānando ahoṣi, Aṭṭhiseno pana ahameva ahoṣinti.

Aṭṭhisenajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Kapijātakavaṇṇanā (404)

Yattha verī nivasatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Devadattassa
pathavipavesanaṃ ārabha kathesi. Tasmīhi pathaviṃ pavitṭhe
dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto saha parisāya
naṭṭho”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya
sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva
Devadatto saha parisāya naṭṭho, pubbepi nassiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto kapiyoniyam
nibbattitvā pañcasatakapiparivāro rājuyyāne vasi. Devadattopi kapiyoniyam
nibbattitvā pañcasatakapiparivāro tattheva vasi. Athekadivasam purohite
uyyānam gantvā nhatvā alaṅkaritvā nikkhamante

eko lolakapi puretaraṃ gantvā rājuyyānadvāre toraṇamatthake nisīditvā tassa matthake vaccapiṇḍaṃ pātetvā puna uddhaṃ oloketassa mukhe pātesi. So nivattitvā “hotu, jānissāmi tumhākaṃ kattabban”ti makkāṭe santajjetvā puna nhatvā pakkāmi. Tena veraṃ gahetvā makkaṭānaṃ santajjitabhāvaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. So “verīnaṃ nivasanaṭṭhāne nāma vasituṃ na vaṭṭati, sabbopi kapigaṇo palāyitvā aññattha gacchatu”ti kapisahassassapi ārocāpesi. Dubbacakapi attano parivāramakkaṭe gahetvā “pacchā jānissāmi”ti tattheva nisīdi. Bodhisatto attano parivāraṃ gahetvā araññaṃ pāvisi. Athekadivasā ekissā vīhikoṭṭikāya dāsiyā ātape pasāritavīhiṃ khādanto eko eḷako ummukkena pahāraṃ labhitvā ādittasarīro palāyanto ekissā hatthisālaṃ nissāya tiṇakuṭiyā kuṭṭe sarīraṃ ghaṃsi. So aggi tiṇakuṭikaṃ gaṇhi, tato uṭṭhāya hatthisālaṃ gaṇhi, hatthisālāya hatthīnaṃ piṭṭhi jhāyi, hatthivejjā hatthīnaṃ paṭijagganti.

Purohitopi makkaṭānaṃ gahaṇūpāyaṃ upadhārento vicarati. Atha nam rājupaṭṭhānaṃ āgantvā nisinnaṃ rājā āha “ācariya bahū no hatthī vaṇitā¹ jātā, hatthivejjā paṭijaggituṃ na jānanti, jānāsi nu kho kiñci bhesajjan”ti. Jānāmi mahārājāti. Kiṃ nāmāti. Makkaṭavasā mahārājāti. Kahaṃ labhissāmāti. Nanu uyyāne bahū makkaṭāti. Rājā “uyyāne makkāṭe māretvā vasaṃ ānethā”ti āha. Dhanuggahā gantvā pañcasatepi makkāṭe vijjhivā māresuṃ. Eko pana jeṭṭhakamakkaṭo palāyanto sarapahāraṃ labhitvāpi tattheva apatitvā bodhisattassa vasanaṭṭhānaṃ patvā pati. Vānarā “amhākaṃ vasanaṭṭhānaṃ patvā mato”ti tassa pahāraṃ laddhā matahāvaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. So gantvā kapigaṇamajjhe nisinno “paṇḍitānaṃ ovādaṃ akatvā veriṭṭhāne vasantā nāma evaṃ vinassanti”ti kapigaṇassa ovādavasena imā gāthā abhāsi—

61. “Yattha verī nivasati, na vase tattha paṇḍito.

Ekarattaṃ dvirattaṃ vā, dukkhaṃ vasati verisu.

1. Gaṇḍikā (Sī, Syā)

62. Diso ve lahucittassa, posassānuvidhīyato.
Ekassa kapino hetu, yūthassa anayo kato.
63. Bālova paṇḍitamānī, yūthassa parihārako.
Sacittassa vasam gantvā, sayethāyam yathā kapi.
64. Na sādhu balavā bālo, yūthassa parihārako.
Ahito bhavati ñātīnam, sakuṇānamva cetako.
65. Dhīrova balavā sādhu, yūthassa parihārako.
Hito bhavati ñātīnam, tidasānamva vāsavo.
66. Yo ca sīlañca paññañca, sutañca'ttani passati.
Ubhinnamattham carati, attano ca parassa ca.
67. Tasmā tuleyya mattānam, silapaññāsutāmiva.
Gaṇam vā parihare dhīro, eko vāpi paribbaje”ti.

Tattha **lahucittassā**ti lahucitto assa. Idam vuttam hoti—yo poso lahucittassa mittassa vā ñātino vā anuvidhīyati anuvattati, tassa posassa anuvidhīyato so lahucitto diso hoti verikiccam karoti. **Ekassa kapinoti** passatha ekassa lahucittassa andhabālassa kapino hetu ayam sakalassa yūthassa anayo avuddhi mahāvināso katoti. **Paṇḍitamānī**ti yo sayam balo hutvā “aham paṇḍito”ti attānam maññamāno paṇḍitānam ovādam akatvā sakassa cittassa vasam gacchati, so sacittassa vasam gantvā yathāyam dubbacakapi matasayanam sayito, evam sayethāti attho.

Na sādhuti bālo nāma balasampanno yūthassa parihārako na sādhu na laddhako. Kim kārāṇā? So hi **ahito bhavati ñātīnam**, vināsameva vahati. **Sakuṇānamva cetakoti** yathā hi tittirasakuṇānam dīpakatittiro divasampi vassanto aññe sakuṇe na māreti, ñātakeva māreti, tesaññeva ahito hoti, evanti attho. **Hito bhavatī**ti kāyenapi vācāyapi manasāpi hitakārakoyeva. **Ubhinnamattham caratī**ti yo idha puggalo ete sīlādayo guṇe

attani passati, so “mayhaṃ ācārasīlampi atthi, paññāpi sutapariyattipi atthī”ti tathato jānitvā gaṇaṃ pariharanto attano ca paresaṅca attānaṃ parivāretvā carantānanti ubhinnampi atthameva carati.

Tuleyya mattānanti tuleyya attānaṃ. **Tuleyyāti** tuletva.

Sīlapaññāsutāmivāti etāni sīlādīni viya. Idaṃ vuttaṃ hoti—yasmā sīlādīni attani samanupassanto ubhinnamatthaṃ carati, tasmā paṇḍito etāni sīlādīni viya attānampi tesu tuletva “patiṭṭhito nu khomhi sīle paññāya sute”ti tīretva patiṭṭhitabhāvaṃ paccakkhaṃ katvā dhīro gaṇaṃ vā parihareyya, catūsu iriyāpathesu eko vā hutvā paribbajeyya vatteyya, parisupaṭṭhākenapi vivekacārināpi imehi tīhi dhammehi samannāgateneva bhavitabbanti. Evaṃ mahāsatto kapirājā hutvāpi vinayapariyattikiccaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā dubbacakapi Devadatto ahosi, parisāpissa Devadattaparisā, paṇḍitakapirājā pana ahameva ahosin”ti.

Kapijātakavaṇṇanā navamā.

10. Bakajātakavaṇṇanā (405)

Dvāsattatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Bakabrahmānaṃ ārabha kathesi. Tassa hi “idaṃ niccaṃ dhuvanā sassataṃ acavanadhammaṃ, ito aññaṃ lokanissaraṇaṃ nibbānaṃ nāma natthī”ti evaṃ diṭṭhi uppajji. Heṭṭhūpapattiko kiresa brahmā pubbe jhānaṃ bhāvetvā vehapphalesu nibbatto, tattha pañcakappasataparimāṇaṃ āyumaṃ khepetvā subhakiṇhesu nibbattitvā catusaṭṭhikappaṃ khepetvā tato cuto aṭṭhakappāyukesu ābhassaresu nibbatti, tatrassa esā diṭṭhi uppajji. So hi neva uparibrahmalokato cutimā, na tattha upapattimā anussari, tadubhayampi apassanto evaṃ diṭṭhim gaṇhi. Bhagavā tassa cetasā cetoparivatakkamaññāya seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitaṃ vā bhāvaṃ pasāreyya, pasāritaṃ vā bhāvaṃ samiñjeyya, evameva Jetavane antarahito tasmimā brahmaloke pāturaḥosi.

Atha brahmā Bhagavantam disvā “ehi kho mārīsa, svāgataṃ mārīsa, cirassaṃ kho mārīsa imaṃ pariyaṃyamakāsi, yadidaṃ idhāgamanāya. Idañhi mārīsa niccaṃ idaṃ dhavaṃ idaṃ sassataṃ idaṃ kevalaṃ idaṃ acavanadhammaṃ, idañhi na ca jāyati na jīyati na mīyati na cavati na upapajjati, ito ca panaññaṃ uttari nissaraṇaṃ natthī”ti āha.

Evam vutte Bhagavā Bakaṃ brahmānaṃ etadavoca “avijjāgato vata bho Bako brahmā, avijjāgato vata bho Bako brahmā, yatra hi nāma aniccaññeva samānaṃ niccanti vakkhati -pa- santañca panaññaṃ uttari nissaraṇaṃ, natthaññaṃ uttari nissaraṇanti vakkhati”ti¹. Tam sutvā brahmā “tvam evam kathesi, tvam evam kathesi, iti maṃ esa anuyuñjanto² anubandhati”ti cintetvā yathā nāma dubbalo coro katipaye pahāre labhitvā “kiṃ ahameva coro, asukopi coro asukopi coro”ti sabbepi sahāyake ācikkhati, tatheva Bhagavato anuyogabhayena bhito aññepi attano sahāyake ācikkhanto paṭhamam gāthamāha—

68. “Dvāsattati Gotama puññakammā,
Vasavattino jātijaram atītā.
Ayamantimā vedagū brahmapatti³,
Asmā’bhijappanti janā anekā”ti.

Tattha **dvāsattatī**ti na kevalaṃ bho Gotama ahameva, atha kho imasmiṃ brahmaloke mayaṃ dvāsattati janā puññakammā aññesaṃ upari attano vasaṃ vattanena **vasavattino** jātiñca jarañca atītā, ayaṃ no vedehi gatattā **vedagū**, ayaṃ bho Gotama **antimā brahmapatti**, pacchimakoṭippatti setṭhabhāvappatti. **Asmā’bhijappanti janā anekā**ti amhe aññe bahū janā pañjalikā hutvā “ayaṃ kho bhavaṃ brahmā mahābrahmā”ti-ādīni vadantā namassanti patthenti pihayanti, “aho vata mayampi evarūpā bhavyeyāmā”ti icchantīti attho.

1. Saṃ 1. 145 piṭṭhe.

2. Anuvijjanto (Sī, I), anuvattanto (Syā)

3. Brahmūpapatti (Saṃ 1. 145 piṭṭhe.)

Tassa vacanaṃ sutvā Satthā dutiyaṃ gāthamāha—

69. “Appaṃ hi etaṃ na hi dīghamāyu,
Yaṃ tvaṃ Baka maññasi dīghamāyūṃ.
Sataṃ saḥassāni nirabbudānaṃ,
Āyūṃ pajānāmi tavāha brahme”ti.

Tattha **sataṃ saḥassāni**¹ **nirabbudānanti** nirabbudasaṅkhātānaṃ gaṇanānaṃ sataḥassāni². Vassānañhi dasadasakaṃ³ sataṃ, dasa satānaṃ saḥassaṃ, sataṃ saḥassānaṃ sataḥassam, sataṃ sataḥassānaṃ koṭi nāma, sataṃ koṭisatasahassānaṃ pakoṭi nāma, sataṃ pakoṭisatasahassānaṃ koṭipakoṭi nama, sataṃ koṭipakoṭisatasahassānaṃ ekaṃ nahutaṃ nāma, sataṃ nahutasatasahassānaṃ ekaṃ ninnahutaṃ nāma. Cheko gaṇako ettakaṃ gaṇetuṃ sakkoti, tato paraṃ gaṇanā nāma Buddhānameva visayo. Tattha sataṃ ninnahutasatasahassānaṃ ekaṃ abbudaṃ, vīsati abbudāni ekaṃ nirabbudaṃ, tesāṃ nirabbudasatasahassānaṃ ekaṃ ahaṃ nāma, ettakaṃ Bakassa brahmuno tasmīṃ bhava avasiṭṭhaṃ āyu, taṃ sandhāya Bhagavā evamāha.

Taṃ sutvā Bako tatiyaṃ gāthamāha—

70. “Anantadassī Bhagavāhamasmi,
Jātijjaraṃ sokamupātivatto.
Kiṃ me purāṇaṃ vatasīlavattaṃ,
Ācikkha me taṃ yamaṃ vijāññaṃ”ti.

Tattha **Bhagavāti** Bhagavā tumhe “āyūṃ pajānāmi tavāhan”ti vadantā “ahaṃ anantadassī jātijjaraṇca sokaṇca upātivattosmī”ti vadatha.

Vatasīlavattanti vatasamādānaṇca sīlavattaṇca. Idaṃ vuttaṃ hoti—yadi tumhe Sabbaññubuddhā, evaṃ sante kiṃ mayhaṃ purāṇaṃ vataṇca sīlavattaṇca⁴, ācikkha me taṃ, yamaṃ tayā ācikkhitaṃ yāthāvasarasato vijāneyyanti.

1. Saḥassānaṃ (Sī)

2. Sataḥassam (Sī)

3. Dasa dasakānaṃ (Ka)

4. Vataṇca sīlacaraṇaṇca (Sī, I)

Athassa Bhagavā atītāni vatthūni āharitvā ācikkhanto catasso gāthā abhāsi—

71. “Yaṃ tvaṃ apāyesi bahū manusse,
Pipāsīte ghammani samparete.
Taṃ te purāṇaṃ vatasīlavattaṃ,
Suttappabuddhova anussarāmi.
72. Yaṃ eṇikūlasmi janaṃ gahītaṃ,
Amocayī gayhaka nīyamānaṃ.
Taṃ te purāṇaṃ vatasīlavattaṃ,
Suttappabuddhova anussarāmi.
73. Gaṅgāya sotasmim gahītanāvaṃ,
Luddena nāgena manussakappā.
Amocayi tvaṃ balasā pasayha,
Taṃ te purāṇaṃ vatasīlavattaṃ,
Suttappabuddhova anussarāmi.
74. Kappo ca te baddhacaro ahoṣim,
Sambuddhimantaṃ vatinaṃ amaññaṃ.
Taṃ te purāṇaṃ vatasīlavattaṃ,
Suttappabuddhova anussarāmi”ti.

Tattha apāyesīti pāyesi. **Ghammani sampareteti** ghammena samparete ativiya phuṭṭhe ghammakilante. **Suttappabuddhovāti** paccūsakāle supanto supinaṃ passitvā taṃ supinakaṃ viya anussarāmi. So kira Bakabrahmā ekasmim kappe tāpaso hutvā marukantāre vasanto bahūnaṃ kantārapaṭipannānaṃ pānīyaṃ āharitvā adāsi. Athekadivasam eko sathavāho pañcahi sakaṭasatehi marukantāraṃ paṭipajji. Manussā disā vavatthapetuṃ asakkontā satta divasāni āhiṇḍitvā khīṇadārudakā nirāhārā uṇhābhibhūtā¹ “idāni no jīvitam natthī”ti sakaṭe parivattetvā

1. Taṇhābhibhūtā (Sī, Syā)

goṇe mocetvā heṭṭhāsakaṭṭesu nipajjimsu. Tadā tāpaso āvajjento te disvā “mayi passante mā nassimsū”ti cintetvā attano iddhānubhāvena gaṅgāsotaṃ ubbattetvā satthavāhābhimukhaṃ akāsi, avidūre ca ekaṃ vanasaṇḍaṃ māpesi. Manussā pānīyaṃ pivitvā nhātvā goṇe santappetvā vanasaṇḍato tiṇaṃ lāyitvā dārūni gahetvā disaṃ sallakkhetvā arogā kantāraṃ atikkamimsu, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Enīkūlasminti Eṇiyā nāma nadiyā kule. **Gayhaka nīyamānanti** karamaragāhaṃ gahetvā nīyamānaṃ. So kira tāpaso aparasmim kāle ekaṃ paccantagāmaṃ nissāya nadītīre vanasaṇḍe vihāsi. Athekasmim divase pabbatato corā otarivā taṃ gāmaṃ paharivā mahājanaṃ gahetvā pabbataṃ āropetvā antarāmagge cārakamanusse¹ ṭhapetvā pabbatabilaṃ² pavisitvā āhāraṃ pacāpentā nisīdimsu. Tāpaso gomahimsādīnañceva dārakadārikādīnañca mahantaṃ aṭṭassaraṃ sutvā “mayi passante mā nassimsū”ti iddhānubhāvena attabhāvaṃ jahitvā caturaṅginīyā senāya parivuto rājā hutvā yuddhabherim ākoṭāpento taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Cārakamanussā taṃ disvā corānaṃ ārocesum. Corā “raññā saddhim viggaho nāma na yutto”ti sabbaṃ gahitagahitaṃ bhaṇḍakaṃ³ chaḍḍetvā bhattaṃ abhuñjitvāva palāyimsu. Tāpaso te sabbe ānetvā sakagāmeveva patiṭṭhāpesi, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Gahītanāvanti niggahitanāvaṃ. **Luddenāti** kakkhaḷena. **Manussakappāti**, manusse vināsetukāmatāya. **Balasāti** balena. **Pasayhāti** abhibhavitvā. Aparasmim kāle so tāpaso Gaṅgātīre vihāsi. Tadā manussā dve tayo nāvāsaṅghāṭe bandhitvā saṅghāṭamatthake pupphamaṇḍapaṃ kāretvā saṅghāṭe nisīditvā khādantā pivantā sambandhakulaṃ gacchanti. Te pītāvasesaṃ suraṃ bhuttakhādītāvasesāni bhattamacchamaṃsatambulādīni gaṅgāyameva pātentī. Gaṅgeyyo nāgarājā “ime ucchiṭṭhakaṃ mama upari khipanti”ti kujjhitvā “sabbe te jane gahetvā gaṅgāya osīdāpessāmi”ti mahantaṃ ekadoṇikanāvappamaṇaṃ attabhāvaṃ māpetvā udakaṃ

1. Cariyamanusse (Sī, Syā, I) 2. Pabbatajālaṃ (Ka) 3. Gahitakaramaraṃ (Syā)

bhinditvā phaṇaṃ dhārayamāno tesāṃ abhimukho pāyāsi. Te nāgarājānaṃ disvā maraṇabhayatajjitā ekappahāreṇeva mahāsaddaṃ karimsu. Tāpaso tesāṃ paridevitasaddaṃ sutvā nāgarājassa ca kuddhabhāvaṃ ñatvā “mayi passante mā nassimsū”¹ti khippanisantiyā¹ attano ānubhāvena khippanā supaṇṇavaṇṇaṃ attānaṃ māpetvā agamāsi. Nāgarājā taṃ disvā maraṇabhayatajjito udake nimujji. Manussā sotthibhāvaṃ patvā agamaṃsu, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Baddhacaroti antevāsiko. Sambuddhimantaṃ vatinaṃ amaññanti buddhisampanno ceva vatasampanno ca tāpasoti taṃ maññamāno. Iminā kiṃ dasseti? Mahābrahme ahaṃ atīte tava Kesavatāpasakāle Kappo nāma antevāsiko veyyāvaccakaro hutvā tuyhaṃ Nāradena nāma amaccena Bārāṇasito Himavantaṃ ānītassa rogaṃ vūpasamesiṃ. Atha naṃ Nārado dutyavāre āgantvā nirogaṃ disvā imaṃ gāthaṃ abhāsi—

“Manussindaṃ jahitvāna, sabbakāmasamiddhinaṃ.
Kathaṃ nu Bhagavā kesi, Kappassa ramati assame”²ti.

tamenāṃ tvaṃ etadavoca—

“Sādūni ramaṇīyāni, santi vakkhā manoramā.
Subhāsītāni Kappassa, Nārada ramayanti man”²ti.

itissa Bhagavā imaṃ attanā antevāsikena hutvā rogassa vūpasamitabhāvaṃ dīpento evamāha. Tañca pana brahmunā manussaloke katakammaṃ sabbāṃ mahābrahmānaṃ sallakkhāpentova kathesi.

So Satthu vacanena attanā katakammaṃ saritvā Tathāgatassa thutiṃ karonto osānagāthamāha—

75. “Addhā pajānāsi mametamāyuma,
Aññampi jānāsi tathā hi Buddhho.
Tathā hi tāyaṃ jalitānubhāvo.
Obhāsayaṃ tiṭṭhati brahmalokaṃ”²ti.

1. Khippanisantitāya (Sī), khippanā nisantitāya (Syā)

2. Khu 5. 116 piṭṭhe.

Tattha **tathā hi Buddhoti** tathā hi tvaṃ Buddho. Buddhānañhi aññātaṃ nāma natthi, sabbadhammānaṃ Buddhattāyeva hi te Buddhā nāmāti dasseti. **Tathā hi tāyanti** Buddhattāyeva ca pana tava ayaṃ jalito sarīrappabhānubhāvo. **Obhāsayaṃ tiṭṭhatīti** imaṃ sakalampi brahmalokaṃ obhāsento tiṭṭhati.

Evam Sathā attano Buddhaguṇaṃ jānāpento dhammaṃ desetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne sampattānaṃ dasamattānaṃ brahmasahassānaṃ anupādāya āsavehi cittāni vimuccimsu. Iti Bhagavā bahūnaṃ brahmānaṃ avassayo hutvā brahmalokā Jetavanaṃ āgantvā tattha kathitaniyāmeneva taṃ dhammadesanaṃ bhikkhūnaṃ kathetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Kesavatāpaso Bakabrahmā ahoṣi, Kappamāṇavo pana ahameva ahoṣin”ti.

Bakajātakavaṇṇanā dasamā.

Kukkuvaggo paṭhamo.

2. Gandhāravagga

1. Gandhārajātakavaṇṇanā (406)

Hitvā gāmasahassānīti idaṃ Sathā Jetavane viharanto Bhesajjasannidhikārasikkhāpadaṃ ārabba kathesi. Vatthu pana Rājagahe samuṭṭhitaṃ. Āyasmataṃ hi Pilindavacchena āramikakulaṃ mocetuṃ rājanivesanaṃ gantvā rañño pāsāde iddhibalena sovaṇṇamaye kate manussā pasīditvā therassa pañca bhesajjāni paṇiṇimsu. So tāni parisāya vissajjesi. Parisā panassa bāhullikā ahoṣi, laddhaṃ laddhaṃ koḷambepi ghaṭepi pattatthavikāyopi pūretvā paṭisāmesi. Manussā disvā “mahicchā ime samaṇā antokoṭṭhāgārikā”ti ujjhāyimsu. Sathā taṃ pavattim sutvā “yāni kho pana tāni gilānānaṃ bhikkhūnaṃ”ti¹ sikkhāpadaṃ paññāpetvā “bhikkhave porāṇakapaṇḍitā anuppanne Buddhe bāhirakapabbajjaṃ pabbajitvā pañcasīlamattakaṃ rakkhantāpi loṇasakkharamattakaṃ punadivasatthāya

1. Vi 1. 363 piṭṭhe.

nidahante garahiṃsu, tumhe pana evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā dutiyatatiyadivasatthāya sannidhiṃ karontā ayuttaṃ karoṭhā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Gandhāraṭṭhe bodhisatto Gandhāraṇṇo putto hutvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi. Majjhimapadesepi Videharaṭṭhe Videho nāma rājā rajjaṃ kāresi. Te dvepe rājāno adiṭṭhasahāyā hutvā aññamaññaṃ thiravissāsā ahesuṃ. Tadā manussā dīghāyukā honti, tiṃsa vassasahassāni jīvanti. Athekadā Gandhārarājā puṇṇamuposathadivase samādinnaṣilo mahātale paññattavarapallaṅkamajjhagato vivaṭena sīhapañjarena pācīnalokadhātuṃ olovento amaccānaṃ dhammatthayuttakathaṃ kathento nisīdi. Tasmīṃ khaṇe gaganatalaṃ atilaṅghantamiva paripuṇṇaṃ candamaṇḍalaṃ rāhu avatthari, candappabhā antaradhāyi. Amaccā candālokaṃ apassantā candassa rāhunā gahitabhāvaṃ rañño ārocesuṃ. Rājā candānaṃ oloketvā “ayaṃ cando āgantuka-upakkilesena upakkiliṭṭho nippabho jāto, mayhampesa rājaparivāro upakkilesa, na kho pana metaṃ patirūpaṃ, yāhaṃ rāhunā gahitacando viya nippabho bhavyeayaṃ, visuddhe gaganatale virocantaṃ candamaṇḍalaṃ viya rajjaṃ pahāya pabbajissāmi, kiṃ me parena ovaḍitena, kule ca gaṇe ca alaggo hutvā attānameva ovaḍanto vicarissāmi, idaṃ me patirūpaṃ”ti cintetvā “yaṃ icchatha, taṃ rājānaṃ karoṭhā”ti rajjaṃ amaccānaṃ niyyādesi. So rajjaṃ chaḍḍetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīṇṇāyo nibbattetvā jhānaratisamappito Himavantapadesa vāsaṃ kappesi.

Videharājāpi “sukhaṃ me sahāyassā”ti vāṇije pucchitvā tassa pabbajitabhāvaṃ sutvā “mama sahāye pabbajite ahaṃ rajjena kiṃ karissāmi”ti sattayojanike Mithilanagare tiyojanasatike Videharaṭṭhe soḷasasu gāmasahassesu pūritāni koṭṭhāgarāni, soḷasasahassā ca nāṭakitthiyo chaḍḍetvā puttadhītaro amanasikatvā Himavantapadesaṃ pavisitvā pabbajitvā pavattaphalabhajano hutvā samappavattavāsaṃ vasanto vicari. Te ubhopi samavattacāraṃ carantā aparabhāge samāgacchiṃsu, na pana aññamaññaṃ sañjāniṃsu, sammodamānā ekatova samappavattavāsaṃ vasīṃsu. Tadā Videhatāpaso Gandhāratāpasassa upaṭṭhānaṃ karoti.

Tesaṃ ekasmiṃ puṇṇamadivase aññatarasmiṃ rukkhamūle nisīditvā dhammatthayuttakathaṃ kathentānaṃ gaganatale virocamaṇaṃ candamaṇḍalaṃ rāhu avatthari. Videhatāpaso “kiṃ nu kho candassa pabhā naṭṭhā”ti oloketvā rāhunā gahitaṃ candam̐ disvā “ko nu kho esa ācariya candam̐ avattharivā nippabhamakāsī”ti pucchi. Antevāsika ayaṃ rāhu nāma candasseko upakkilesa, virocituṃ na deti, ahampi rāhugahitaṃ candamaṇḍalaṃ disvā “idaṃ parisuddhassa candamaṇḍalassa āgantukena upakkilesena nippabham̐ jātaṃ, mayhampi idaṃ rajjaṃ upakkilesa, yāva candamaṇḍalaṃ rāhu viya idaṃ nippabham̐ na karoti, tāva pabbajissāmi”ti cintetvā tadeva rāhugahitaṃ candamaṇḍalaṃ ārammaṇaṃ katvā mahārajjaṃ chaḍḍetvā pabbajitoti. Ācariya tvaṃ Gandhārarājāti. Āma ahanti. Ācariya ahampi Videharatṭhe Mithilanaḡare Videharājā nāma, nanu mayam̐ aññamaññaṃ adiṭṭhasahāyāti. Kiṃ pana te ārammaṇaṃ ahoṣīti. Aham̐ “tumhe pabbajitā”ti sutvā “addhā pabbajjāya mahantaṃ guṇaṃ addasā”ti tumheyeva ārammaṇaṃ katvā rajjaṃ pahāya pabbajitoti. Te tato paṭṭhāya ativiya samaggā sammodamānā pavattaphalabhojanā hutvā viharimsu. Tattha dīgharattaṃ vasitvā ca pana loṇambilasevanatthāya Himavantato otarivā ekam̐ paccantagāmaṃ sampāpuṇimsu.

Manussā tesaṃ iriyāpathe pasīditvā bhikkhaṃ datvā paṭiññaṃ gahetvā araññe rattidivaṭṭhānādīni māpetvā vasāpesuṃ. Antarāmaggepi nesaṃ bhattakiccakaraṇatthāya udakaphāsukaṭṭhāne paṇṇasālaṃ kāresuṃ, te paccantagāme bhikkhaṃ caritvā tāya paṇṇasālāya nisīditvā paribhuñjitvā attano vasanaṭṭhānaṃ gacchanti. Tepi manussā tesaṃ āhāraṃ dadamānā ekadā loṇaṃ patte pakkhipitvā denti, ekadā paṇṇapuṭe bandhitvā denti, ekadā aloṇakāhārameva denti. Te ekadivasaṃ paṇṇapuṭe bahutaraṃ loṇaṃ adamsu. Videhatāpaso loṇaṃ ādāya gantvā bodhisattassa bhattakiccakāle pahonakaṃ datvā attanopi pamāṇayuttaṃ gahetvā atirekaṃ paṇṇapuṭe bandhitvā “aloṇakadivase bhavissatī”ti tiṇavaṭṭika-antare ṭhapesi. Athekadivasaṃ aloṇake āhāre laddhe Videho Gandhāraṃssa bhikkhābhājanaṃ datvā tiṇavaṭṭika-antarato loṇaṃ āharitvā “ācariya loṇaṃ gaṇhathā”ti āha. Ajja

manussehi loṇaṃ na dinnāṃ, tvaṃ kuto labhasīti. Ācariya purimadivase manussā bahuṃ loṇamadāṃsu, athāhaṃ “aloṇakadivase bhavissatī”ti atirekaṃ loṇaṃ ṭhapesinti. Atha naṃ bodhisatto “moghapurisa tiyojanasatikāṃ Videharaṭṭhaṃ pahāya pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ patvā idāni loṇasakkharāya taṇhaṃ janesi”ti tajjetvā ovadanto paṭhamāṃ gāthamāha—

76. “Hitvā gāmasahassāni, paripuṇṇāni soḷasa.

Koṭṭhāgārāni phītāni, sannidhiṃ dāni kubbasī”ti.

Tattha **koṭṭhāgārāni**ti suvaṇṇarajatamaṇimuttādiratanakoṭṭhāgārāni ceva dussakoṭṭhāgārāni ca dhaññakoṭṭhāgārāni ca. **Phītāni**ti pūrāni. **Sannidhiṃ dāni kubbasīti** idāni “sve bhavissati, tatiyadivase bhavissatī”ti loṇamattaṃ sannidhiṃ karosīti.

Videho evaṃ garahiyamāno garahaṃ asahanto paṭipakkho hutvā “ācariya tumhe attano dosaṃ adisvā mayhameva dosaṃ passatha, nanu tumhe ‘kiṃ me parena ovaditena, attānameva ovadissāmi”ti rajjaṃ chaḍḍetvā pabbajitā, tumhe idāni maṃ kasmā ovadathā”ti codento dutiyaṃ gāthamāha—

77. “Hitvā Gandhāraṃvisayaṃ, pahūtadhanadhāriyaṃ.

Pasāsanato nikkhanto, idha dāni pasāsasi”ti.

Tattha **pasāsanatoti**¹ ovādānusāsānīdānato. **Idha dāni**ti idāni idha araññe kasmā maṃ ovadathāti.

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha—

78. “Dhammaṃ bhaṇāmi vedeha, adhammo me na ruccati.

Dhammaṃ me bhaṇamānassa, na pāpamupalimpatī”ti.

Tattha **dhammanti** sabhāvaṃ, Buddhādīhi vaṇṇitaṃ pasatthaṃ kāraṇameva. **Adhammo me na ruccati**ti adhammo nāma asabhāvo mayhaṃ kadācipi na ruccati. **Na pāpamupalimpatīti** mama sabhāvameva kāraṇameva bhaṇantassa pāpaṃ nāma

1. Pasāsanitoti (Sī, Syā)

hadaye na limpati na allīyati. Ovādadānaṃ nāmetam
Buddhapaccekabuddhasāvakabodhisattānaṃ paveṇī. Tehi dinnovādaṃ bālā
na gaṇhanti, ovādadāyakaṃ pana pāpaṃ nāma natthi.

Nidhīnaṃva pavattāraṃ, yaṃ passe vajjadassinam.
Niggayhavādiṃ medhāvīṃ, tādisaṃ paṇḍitaṃ bhaje.
Tādisaṃ bhajamānassa, seyyo hoti na pāpiyo.

Ovadeyyānusāseyya, asabbhā ca nivāraye.
Sataṃ hi so piyo hoti, asataṃ hoti appiyoti¹.

Videhatāpaso bodhisattassa katham̐ sutvā “ācariya atthanissitaṃ
kathentenapi paraṃ ghaṭṭetvā rosetvā kathetuṃ na vaṭṭati, tvaṃ maṃ
kuṇṭhasatthakena muḍento viya atipharusaṃ kathesi”ti vatvā catutthaṃ
gāthamāha—

79. “Yena kenaci vaṇṇena, paro labhati ruppanam̐.

Mahatthiyampi ce vācam̐, na taṃ bhāseyya paṇḍito”ti.

Tattha **yena kenacī**ti dhammayuttenāpi kāraṇena. **Labhati ruppananti**
ghaṭṭanaṃ dussanaṃ kuppanaṃ labhatiyeva. **Na taṃ bhāseyyā**ti tasmā taṃ
parapuggalaṃ yāya so vācāya dussati, taṃ mahatthiyaṃ mahantaṃ
atthanissitampi vācam̐ na bhāseyyāti attho.

Athassa bodhisatto pañcamaṃ gāthamāha—

80. “Kāmaṃ ruppatu vā mā vā, bhusaṃva vikirīyatu.

Dhammaṃ me bhaṇamānassa, na pāpamupalimpati”ti.

Tattha **kāmanti** ekamsena. Idaṃ vuttaṃ hoti—ayuttakārako puggalo
“ayuttaṃ te katan”ti ovadiyamāno ekamseneva kujjhatu vā mā vā kujjhatu,
atha vā bhusamuṭṭhi viya vikirīyatu, mayhaṃ pana dhammaṃ bhaṇantassa
pāpaṃ nāma natthīti.

Evañca pana vatvā “na vo ahaṃ Ānanda tathā parakkamissāmi, yathā
kumbhakāro āmake āmakamatte. Niggayha niggayhāhaṃ Ānanda vakkhāmi,

1. Khu 1. 24 piṭṭhe Dhammapade.

yo sāro so ṭhassatī”ti¹ imassa Sugatovādassa anurūpāya paṭipattiyā ṭhatvā “yathā kumbhakāro bhājanesu punappunam ākoṭetvā ākoṭetvā āmakam aggahevā supakkameva bhājanam gaṇhāti, evam punappunam ovaditvā niggāṇhitvā pakkabhājanasadiso puggalo gaṇhetabbo”ti dassetuṃ puna taṃ ovadanto—

81. “No ce assa sakā buddhi, vinayo vā susikkhito.
Vane andhamahimsova, careyya bahuko jano.

82. Yasmā ca panidhekacce, āceramhi susikkhitā,
Tasmā vinītavīnaya, caranti susamāhitā”ti—

idaṃ gāthādvayamāha.

Tassattho—samma Vedeha imesaṃhi sattānam sace attano buddhivā² paṇḍite ovādadāyake nissāya ācārapaṇṇattivinayo vā susikkhito na bhaveyya, evaṃ sante yathā tiṇalatādigahene vane andhamahimso gocarāgocaram sāsāṅkanirāsāṅkaṅca ṭhānam ajānanto carati, tathā tumhādiso bahuko jano careyya. Yasmā pana idha ekacce sakāya buddhiyā rahitā sattā ācariyasantike ācārapaṇṇattisusikkhitā, tasmā ācariyehi attano attano anurūpena vīnayena vīnītattā vīnītavīnaya susamāhitā ekaggacittā hutvā carantīti.

Iminā idaṃ dasseti—iminā hi sattena gihinā hutvā attano kulānurūpā, pabbajitena pabbajitānurūpā sikkhā sikkhitabbā. Gihinopi hi attano kulānurūpesu kasigorakkhādīsū sikkhitāva sampannājivā hutvā susamāhitā caranti, pabbajitāpi pabbajitānurūpesu pāsādikesu abhikkantapaṭikkantādīsū adhisīla-adhicitta-adhipaññāsikkhāsū sikkhitāva vīgatavikkhepā susamāhitā caranti. Lokasmim hi—

Bāhusaccaṅca sippaṅca, vinayo ca susikkhito.
Subhāsītā ca yā vācā, etaṃ maṅgalamuttamanti³.

Taṃ sutvā Vedehatāpaso “ācariya ito paṭṭhāya maṃ ovadatha anusāsatha, ahaṃ anadhivāsana-jātikatāya tumhehi saddhim kathesim,

1. Ma 3. 159 piṭṭhe.

2. Buddhiyā (Sī, Syā, I)

3. Khu 1. 4, 319 piṭṭhesu.

taṃ me khamathā”ti vanditvā mahāsattaṃ khamāpesi. Te samaggavāsaṃ vasitvā puna Himavantameva agamaṃsu. Tatra bodhisatto Vedehatāpasassa kaṣiṇaparikkamaṃ kathesi. So taṃ katvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattesi. Iti te ubhopi aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Vedeho Ānando ahoṣi, Gandhārarājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Gandhārajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Mahākapijātakavaṇṇanā (407)

Attānaṃ saṅkamaṃ katvāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ñātattacariyaṃ ārabba kathesi. Vatthu **Bhaddasāljātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Sammāsambuddho ñātakānaṃ atthaṃ caratī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato ñātīnaṃ atthaṃ cariyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kapiyoniyaṃ nibbattitvā vayappatto ārohapariṇāhasampanno thāmbalūpeto pañcahatthibalaparimāṇo asītisahassakapigaṇaparivuto Himavantapadese vasati. Tattha Gaṅgātīraṃ nissāya sākḥāviṭṭapasampanno sandacchāyo bahalapatto pabbatakūṭaṃ viya samuggato ambarukkho ahoṣi, “nigrodharukkho”tipi vadanti. Tassa madhurāni phalāni dibbagandharasāni mahantāni mahantakumbhappamāṇāni. Tassa ekissā sākḥāya phalāni thale patanti, ekissā sākḥāya gaṅgājale, dvinnaṃ sākḥānaṃ phalāni majjhe rukkhamūle patanti. Bodhisatto kapigaṇaṃ ādāya tattha phalāni khādanto “ekasmim kāle imassa rukkhasa uduke patitaṃ phalaṃ nissāya

1. Khu 5. 242 piṭṭhe.

amhākaṃ bhayaṃ uppajjissatī”ti udakamatthake sākḥāya ekaphalampi anavasesetvā pupphakāle kaḷāyamattakālato paṭṭhāya khādāpeti ceva pātāpeti ca. Evaṃ santepi asītivānarasahashehi aditṭhaṃ kipillikapuṭapaṭicchannaṃ ekaṃ pakkaphalaṃ nadiyaṃ patitvā uddhañca adho ca jālaṃ bandhāpetvā udakakīlaṃ kīlantassa Bārāṇasirañño uddhamjāle laggi. Rañño divasaṃ kīlitvā sāyaṃ gamanasamaye kevaṭṭā jālaṃ ukkhipantā taṃ disvā “asukaphalaṃ nāmā”ti ajānantā rañño dassesuṃ.

Rājā “kiṃ phalaṃ nāmetan”ti pucchi. Na jānāma devāti. Ke jānissantīti. Vanacarakā devāti. So vanacarake pakkosāpetvā tesamā santikā “ambapakkan”ti sutvā churikāya chinditvā paṭhamaṃ vanacarake khādāpetvā pacchā attanāpi khādi, itthāgārassāpi amaccānampi dāpesi. Rañño ambapakkaraso sakalasarīraṃ pharivā aṭṭhāsi. So rasataṇḥāya bajjhivā tassa rukkhassa ṭhitatṭhānaṃ vanacarake pucchitvā tehi “Himavantapadese nadītīre”ti vutte bahū nāvāsaṅghāṭe bandhāpetvā vanacarakehi desitamaggena uddhamasotaṃ agamāsi. “Ettakāni divasāni”ti paricchedo na kathito, anupubbena pana taṃ ṭhānaṃ patvā “eso deva rukkho”ti vanacarakā rañño ācikkhimsu. Rājā nāvamā ṭhapetvā mahājanaparivuto padasā tatha gantvā rukkhamūle sayanaṃ paññāpāpetvā ambapakkāni khādītva nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā nipajji, sabbadisāsu ārakkhaṃ ṭhapetvā aggimā karimsu.

Mahāsatto manussesu niddaṃ okkantesu aḍḍharattasamaye parisāya saddhimā agamāsi. Asītisahassavānarā sākḥāya sākhaṃ carantā ambāni khādanti. Rājā pabujjhivā kapigaṇaṃ disvā manusse uṭṭhāpetvā dhanuggahe pakkosāpetvā “yathā etc phalakhādakā vānarā na palāyanti, tathā te parikkhipitvā vijjhatha, sve ambāni ceva vānaramaṃsañca khādissāmī”ti āha. Dhanuggahā “sādhū”ti sampaṭicchitvā rukkhaṃ parivāretvā sare sannayhitvā aṭṭhaṃsu. Te disvā vānarā maraṇabhayaabhītā palāyitum asakkontā mahāsattamā upasaṅkamtivā “deva ‘palāyanamakkāṭe vijjhissāmā’ti rukkhaṃ parivāretvā dhanuggahā ṭhitā, kiṃ karomā”ti pucchitvā kampamānā aṭṭhaṃsu. Bodhisatto “mā bhāyittha, ahaṃ vo jīvitamā dassāmī”ti vānaragaṇaṃ samassāsetvā ujukaṃ uggatasākhaṃ āruya

Gaṅgābhimukhaṃ gatasākhāṃ gantvā tassā pariyantato pakkhanditvā dhanusatamattaṃ ṭhānaṃ atikkamma Gaṅgātīre ekasmiṃ gumbamatthake patitvā tato oruyha “mamāgataṭṭhānaṃ ettakaṃ bhavissatī”ti ākāsaṃ paricchinditvā ekaṃ vettalataṃ mūle chinditvā sodhetvā “ettakaṃ ṭhānaṃ rukkhe bajjhissati, ettakaṃ ākāsaṭṭhaṃ bhavissatī”ti imāni dve ṭhānāni vavattapetvā attano kaṭiyaṃ bandhanaṭṭhānaṃ na sallakkhesi.

So taṃ lataṃ ādāya ekaṃ koṭiṃ Gaṅgātīre patiṭṭhitarukkhe bandhitvā ekaṃ attano kaṭiyaṃ bandhitvā vātacchinnavalāhako viya vegena dhanusatamattaṃ ṭhānaṃ laṅghitvā kaṭiyaṃ bandhanaṭṭhānaṃ asallakkhitattā rukkhaṃ pāpuṇituṃ asakko ubho hi hatthehi ambasākhāṃ daḷhaṃ gaṇhitvā vānaragaṇassa saññamadāsi “sīghaṃ mama piṭṭhiṃ maddamānā vettalatāya sotthigamaṇaṃ gacchathā”ti. Asītisahasavānarā mahāsattaṃ vanditvā khamāpetvā tathā agamaṃsu. Tadā Devadattopi makkaṭo hutvā tesāṃ abbhantare hoti. So “ayaṃ me paccāmittassa piṭṭhiṃ passituṃ kālo”ti uccaṃ sākhāṃ āruyha vegāṃ janetvā tassa piṭṭhiyaṃ pati. Mahāsattassa hadayaṃ bhijji, balavavedanā uppajji. Sopi taṃ vedanāppattaṃ katvā pakkāmi. Mahāsatto ekakova ahosi. Rājā aniddāyanto vānarehi ca mahāsattena ca katakiriyāṃ sabbaṃ disvā “ayaṃ tiracchāno hutvā attano jīvitāṃ agaṇetvā parisāya sotthibhāvameva akāsi”ti cinto nīpajji.

So pabhātāya rattiyaṃ mahāsattassa tussitvā “na yuttaṃ imaṃ kapiṛājānaṃ nāsetuṃ, upāyena naṃ otāretvā paṭijaggissāmi”ti antogaṅgāya nāvāsaṅghāṭaṃ ṭhapetvā tattha aṭṭakaṃ bandhāpetvā saṅikaṃ mahāsattaṃ otārāpetvā piṭṭhiyaṃ kāsāvavattaṃ pattharāpetvā gaṅgodakena nhāpetvā phāṇitodakaṃ pāyevā parisuddhasarīraṃ sahasapākateleṇa abbhāñjāpetvā sayanapiṭṭhe eḷakacammaṃ santharāpetvā saṅikaṃ tattha nīpajjāpetvā attanā nīce āsane nisīditvā paṭhamāṃ gāthamāha—

83. “Attānaṃ saṅkamaṃ katvā, yo sotthiṃ samatārayi.

Kiṃ tvaṃ tesāṃ kime¹ tuyhaṃ, honti ete mahākapi”ti.

1. Kimo (Sī, I), kiṃ me (Syā)

Tassattho—ambho mahākapi yo tvaṃ attānaṃ saṅkamaṃ katvā tulaṃ āropetvā jīvitam pariccajivā ime vānare sotthim samatārayi, khemena santāresi. Kiṃ tvaṃ tesam hosi, kime¹ tuyham vā kiṃsu ete hontīti.

Taṃ sutvā bodhisatto rājānaṃ oবাদanto sesagāthā abhāsi—

84. “Rājāham issaro tesam, yūthassa parihārako.
Tesam sokaparetānaṃ, bhītānaṃ te Arindama.
85. Ullaṅghayitvā attānaṃ, vissaṭṭhadhanuno satam.
Tato aparapādesu, daḷham bandham latāguṇam.
86. Chinnabbhamiva vātena, nuṇṇo rukkham upāgamim.
Soham appabhavaṃ tattha, sākham hatthehi aggahim.
87. Taṃ maṃ viyāyataṃ santaṃ, sākḥāya ca latāya ca.
Samanukkamantā pādehi, sotthim sākḥāmigā gatā.
88. Taṃ maṃ na tapate bandho, mato² me na tapessati.
Sukhamāharitaṃ tesam, yesam rajjamakārayim.
89. Esā te upamā rāja, taṃ suṇohi Arindama.
Raññā raṭṭhassa yoggassa, balassa nigamassa ca.
Sabbesaṃ sukhametṭhabbaṃ, khattiyeva pajānatā”ti.

Tattha **tesanti** tesam asītisahassānaṃ vānarānaṃ. **Titānaṃ teti** tava vijjhanatthāya āṇāpetvā ṭhitassa bhītānaṃ. **Arindamāti** rājānaṃ ālapati. Rājā hi corādīnaṃ arīnaṃ damanato “Arindamo”ti vuccati. **Vissaṭṭhadhanuno satanti** anāropitadhanusatappamāṇam ṭhānaṃ attānaṃ ākāse ullaṅghayitvā vissajjetvā tato imamhā rukkhā laṅghayitvā gataṭṭhānato. **Aparapādesūti** pacchāpādesu. Idam kaṭibhāgaṃ sandhāya vuttaṃ. Bodhisatto hi kaṭibhāge taṃ latāguṇam daḷham bandhitvā pacchimapādehi bhūmiyaṃ akkamitvā vissajjetvā vātavegena ākāsaṃ pakkhandi.

1. Kimo (Sī, I) kiṃme (Syā)

2. Vadho (Sī, Syā, I)

Nuṇṇo rukkhaṃ upāgaminti vātacchinnam abbhāmaiva attano vegajanitena vātena nuṇṇo. Yathā vatacchinnabbhāṃ vātena, evaṃ attano vegena nuṇṇo hutvā imaṃ ambarukkhaṃ upāgamim. **Appabhavanti** so ahaṃ tattha ākāsapadesa rukkhaṃ pāpuṇitum appahonto tassa rukkhasa sākhaṃ hatthehi aggahesinti attho.

Viyāyanti rukkhasākhāya ca vettalatāya ca vīṇāya bhamaratanti viya vitatāṃ ākaḍḍhitasarīraṃ. **Samanukkamantāti** mayā anuññātā maṃ vanditvā pādehi anukkamantā nirantameva akkamantā sotthim gatā. **Taṃ maṃ na tapate bandhoti** taṃ maṃ nāpi so valliyā bandho tapati, nāpi idāni maraṇaṃ tapessati. Kimkāraṇā? **Sukhamāharitaṃ tesanti**, yasmā yesaṃ ahaṃ rajjamakārayim, tesaṃ mayā sukhamāharitaṃ. Ete hi “mahārāja ayaṃ no uppannaṃ dukkhaṃ haritvā sukhaṃ āharissatī”ti maṃ rājānaṃ akaṃsu. Ahampi “tumahākaṃ uppannaṃ dukkhaṃ harissāmi”cceva etesaṃ rājā jāto. Taṃ ajja mayā etesaṃ maraṇadukkhaṃ haritvā jīvitasukhaṃ āhaṭaṃ, tena maṃ nāpi bandho tapati, na maraṇavadho¹ tapessati.

Esā te upamāti esā te mahārāja mayā katakiriyāya upamā. **Taṃ suṇohīti** tasmā imāya upamāya saṃsandetvā attano diyyamānaṃ ovādaṃ suṇāhi. **Raññā raṭṭhassāti** mahārāja raññā nāma ucchuyante ucchum viya raṭṭhaṃ apīletvā catubbidhaṃ agatigamaṇaṃ pahāya catūhi saṅgahavatthūhi saṅgaṇhantena dasasu rājadhāmesu paṭiṭṭhāya mayā viya attano jīvitaṃ pariccajitvā “kintime raṭṭhavāsino vigatabhayā gimhakāle vivaṭadvāre nātīhi ca parivārahehi² ca parivāritā ure putte naccantā sītena vātena bījijamānā yathārucci attano attano santakaṃ paribhuñjantā kāyikacetāsikasukhasamaṅgino bhavēyyun”ti sakalaraṭṭhassa ca rathasakaṭṭhādiyuttavāhanassa³ **yoggassa** ca pattisaṅkhātassa **balassa** ca nigamajanapadasaṅkhātassa **nigamassa** ca sabbesaṃ sukhaṃeva esitabbaṃ gavesitabbanti attho. **Khattiyena pajānatāti** khettānaṃ adhipatibhāvena “khattiyō”ti laddhanāmena pana etena avasesasatte atikkamma pajānatā nāṇasampanna bhavitabbanti.

1. Maraṇato (Ka) 2. Paricārikehi (Syā, Ka) 3. Rathasakaṭṭhādiyugavāhanassa (I,Ka)

Evam mahāsatto rājānam ovadanto anusāsantova kālamakāsi. Rājā amacce pakkosāpetvā “imassa Kapirājassa rājūnam viya sarīrakiccaṃ karoṭhā”ti vatvā itthāgārampi āṇāpesi “tumhe rattavatthanivatthā vikiṇṇakesā daṇḍadīpikahatthā kapirājānam parivāretvā ālāhanam gacchathā”ti. Amaccā dārūnam sakaṭasatamattena citakam karitvā rājūnam karaṇaniyāmeneva mahāsattassa sarīrakiccaṃ katvā sīsakapālam gahetvā rañño santikam agamaṃsu. Rājā mahāsattassa ālāhane Cetiyaṃ kāretvā dīpe jālāpetvā gandhamālādīhi pūjetvā sīsakapālam suvaṇṇakhacitam kāretvā kuntagge ṭhapetvā purato katvā gandhamālādīhi pūjento Bārāṇasim gantvā antorājadvāre ṭhapetvā sakalanagaraṃ sajjāpetvā sattāham dhātupūjam kāresi. Atha nam dhātum gahetvā Cetiyaṃ kāretvā yāvajīvam gandhamālādīhi pūjetvā bodhisattassa ovāde patiṭṭhāya dānādīni puññāni karonto dhammena rajjam kāretvā saggaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Ānando ahoṣi, duṭṭhakapi Devadatto, parisā Buddhaparisā, Kapirājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Mahākapijātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Kumbhakārajātakavaṇṇanā (408)

Ambā’ha’ maddam vanamantarasminti idam Satthā Jetavane viharanto kilesaniggaham ārabha katesi. Vatthu **Pānīyajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana Sāvattiyam pañcasatā sahāyakā pabbajitvā antokoṭisanthāre vasamānā aḍḍharattasamaye kāmavitakkaṃ vitakkayimsu. Satthā attano sāvake rattiyā tayo vāre, divasassa tayo vāreti rattindivam cha vāre olokento kikī aṇḍam viya, camarī² vāladhim viya, mātā piyaputtam viya, ekacakkhuko puriso cakkhum viya rakkhati, tasmim tasmimyeva khaṇe uppannakilesam niggaṇhāti. So tam divasam aḍḍharattasamaye

1. Khu 5. 234 piṭṭhe. Paññāsajātake (Syā, Ka)

2. Cāmarī (Ka)

Jetavanam pariggaṇhanto tesam bhikkhūnam vitakkasamudācāram ñatvā
 “imesam bhikkhūnam abbhantare ayam kilesa vaḍḍhanto arahattassa hetum
 bhindissati, idāneva nesam kilesam niggaṇhitvā arahattam dassāmī”ti
 Gandhakuṭito nikkhamitvā Ānandattheram pakkosāpetvā “Ānanda
 antokoṭisanthāre vasanakabhikkhū sabbe sannipātehī”ti sannipātāpetvā
 paññattavarabuddhāsane nisīditvā “na bhikkhave antopavattakilesānam vase
 vattitum vaṭṭati, kilesa hi vaḍḍhamāno paccāmitto viya mahāvināsam pāpeti,
 bhikkhunā nāma appamattakampi kilesam niggaṇhitum vaṭṭati,
 porāṇakapaṇḍitā appamattakam ārammaṇam disvā abbhantare
 pavattakilesam niggaṇhitvā paccekabodhiñāṇam nibbattesun”ti vatvā atītam
 āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto
 Bārāṇasinagarassa dvāragāme kumbhakārakule nibbattitvā vayappatto
 kuṭumbam saṅṭhapetvā ekaṃ puttañca dhītarañca labhitvā
 kumbhakārakammaṃ nissāya puttadāram posesi. Tadā Kalīngaratṭhe
 Dantapurānagare Karaṇḍako nāma rājā mahantena parivārena uyyānam
 gacchanto uyyānavāre phalabhārabharitam madhuraphalam ambarukkham
 disvā hatthikkhandhavaragato yeva hattham pasāretvā ekaṃ ambapiṇḍam
 gahetvā uyyānam pavisitvā maṅgalasilāya nisinno dātabbayuttakānam datvā
 ambam paribhuñji. “Raññā gahitakālato paṭṭhāya sesehi nāma
 gahetabbamevā”ti amaccāpi brāhmaṇagahapatikādayopi ambāni pātetvā
 khādīmsu. Pacchā āgatā rukkham āruyha muggarehi pothetvā
 obhaggavibhaggasākkham katvā āmakaphalampi asetvā khādīmsu.

Rājā divasam uyyāne kilītvā sāyanhasamayā
 alaṅkatahatthikkhandhavare nisīditvā gacchanto tam rukkham disvā hatthito
 otarivā rukkhamūlam gantvā rukkham oloketvā “ayam pātova passantānam
 atittikaro phalabhārabharito sobhamāno aṭṭhāsi, idāni gahitaphalo
 obhaggavibhaggo asobhamāno ṭhito”ti cintetvā puna aññato olokeno
 aparam nipphalam ambarukkham disvā “esa rukkho attano nipphalabhāvena
 muṇḍamaṇipabbato viya sobhamāno ṭhito,

ayaṃ pana saphalabhāvena imaṃ byasaṇaṃ patto, idaṃ agāramajjhampi phalitarukkhasadisā, pabbajjā nipphalarukkhasadisā, sadhanasseva bhayaṃ atthi, niddanassa bhayaṃ natthi, mayāpi nipphalarukkkena viya bhavitabban”ti phalarukkhaṃ ārammaṇaṃ katvā rukkhamūle ʘhitakeva tīṇi lakkhaṇāni sallakkhetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiññaṇaṃ nibbattetvā “viddhaṃsitā dāni me mātukucchikuṭikā, chinnā tīsu bhavesu paṭisandhi, sodhitā saṃsāra-ukkārabhūmi, sosito mayā assusamuddo, bhinno aṭṭhipākāro, natthi me puna paṭisandhī”ti āvajjento sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitova aṭṭhāsi.

Atha naṃ amaccā āhaṃsu “atibahuṃ ʘhitattha mahārājā”ti. Na mayāṃ mahārājāno, Paccekabuddhā nāma mayanti. Paccekabuddhā nāma tumhādisā na honti devāti. Atha kīdisā hontīti.

Oropitakesamassukāsāvavattapaṭicchannā kule vā gaṇe vā alaggā vātacchinnavalāhakarāhumuttacandamaṇḍalapaṭibhāgā Himavante Nandamūlakapabbhāre vasanti, evarūpā deva Paccekabuddhāti. Tasmim khāṇe rājā hatthaṃ ukkhipitvā sīsaṃ parāmasi, tāvadevassa gihiliṅgaṃ antaradhāyi, samaṇaliṅgaṃ pāturaḥosi.

“Ticīvaraṅca patto ca, vāsi sūci ca bandhanaṃ.

Parissāvanena aṭṭhete, yuttayogassa bhikkhuno”ti—

evaṃ vuttā samaṇaparikkhārā kāyapaṭibaddhāva ahesuṃ. So ākāse ʘatvā mahājanassa ovādaṃ datvā anilapathena Uttarahimavante Nandamūlakapabbhārameva agamāsi.

Gandhāraratṭhepi Takkasilanagare Naggaji nāma rājā uparipāsāde pallaṅkamajjhagato ekaṃ itthim ekekahatthe ekekaṃ maṇivalayaṃ piḷandhitvā avidūre nisīditvā gandhaṃ pisamānaṃ disvā “etāni valayāni ekekabhāvena na ghaṭṭenti na viravanti”ti olovento nisīdi. Atha sā dakkhiṇahatthato valayaṃ vāmahattheyeva piḷandhitvā dakkhiṇahatthena gandhaṃ saṅkaḍḍhitvā pisituṃ ārabhi, vāmahatthe valayaṃ dutiyaṃ āgamma ghaṭṭiyamānaṃ saddamakāsi. Rājā tāni dve valayāni aññaṃaññaṃ ghaṭṭentāni viravantāni disvā cintesi “idaṃ valayaṃ ekekakāle na gaṭṭesi, dutiyaṃ āgamma ghaṭṭeti, saddaṃ karoti, evameva ime sattāpi

ekekā na ghaṭṭenti na vivadanti¹, dve tayo hutvā aññamaññaṃ ghaṭṭenti, kalahaṃ karonti. Ahaṃ pana Kasmīragandhāresu dvīsu rajjesu raṭṭhavāsino vicāremi, mayāpi ekavalayasadisena hutvā paraṃ avicāretvā attānameva vicārentena vasitum vaṭṭatī”ti saṃghaṭṭanavalayaṃ ārammaṇaṃ katvā yathānisinnova tīṇi lakkhaṇāni sallakkhetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṃ nibbattesi. Sesāṃ purimasadisameva.

Videharaṭṭhe Mithilanagare Nimi nāma rājā bhuttaṭṭarāso amaccagaṇaparivuto vivaṭṭasīhapañjarena antaravīthim pekkhamāno aṭṭhāsi. Atheko seno sūnāpaṇato maṃsapesiṃ gahetvā ākāsaṃ pakkhandi. Tameṇaṃ ito cito ca giṃjhādayo sakuṇā samparivāretvā āhārahetu tuṇḍena vijjhantā² pakkhehi paharantā pādehi maddantā agamaṃsu. So attano vadhaṃ asahamāno taṃ maṃsaṃ chaḍḍesi. Añño gaṇhi, sakuṇā imaṃ muñcitvā taṃ anubandhiṃsu. Tenapi vissaṭṭhaṃ añño aggahesi, tampi tatheva viheṭhesuṃ. Rājā te sakuṇe disvā cintesi “yo yo maṃsapesiṃ gaṇhi, tassa tasseva dukkhaṃ, yo yo taṃ vissajjesi, tassa tasseva sukhaṃ, imepi pañca kāmagaṇe yo yo gaṇhāti, tassa tasseva dukkhaṃ, itarassa sukhaṃ, ime hi bahūnaṃ sādharmaṇā, mayhaṃ kho pana soḷasa itthisahassāni, mayā vissaṭṭhamāṃsapiṇḍena viya seneva pañca kāmagaṇe pahāya sukhitena bhavitum vaṭṭatī”ti. So yoniso manasi karonto yathāṭṭhitova tīṇi lakkhaṇāni sallakkhetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṃ nibbattesi. Sesāṃ purimasadisameva.

Uttarapañcālaraṭṭhe Kapilanagare³ Dummukho nāma rājā bhuttaṭṭarāso sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito amaccagaṇaparivuto vivaṭṭasīhapañjare rājaṅgaṇaṃ olokento aṭṭhāsi. Tasmim khaṇe gopālakā vajadvāraṃ vivarimsu, usabhā vajato nikkhamitvā kilesavasena ekaṃ gāvim anubandhiṃsu. Tattheko tikhiṇasiṅgo mahā-usabho aññaṃ usabhaṃ āgacchantāṃ disvā kilesamaccherābhībhūto tikhiṇena siṅgena antarasatthimhi pahari. Tassa pahāramukhena antāni nikkhamimsu, so tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Rājā

1. Na viravanti (Sī, I)

2. Viheṭhentā (Ka)

3. Kampillanagare (Sī)

taṃ disvā cintesi “ime sattā tiracchānagate ādiṃ katvā kilesavasena dukkhaṃ pāpuṇanti, ayaṃ usabho kilesaṃ nissāya jīvitakkhayaṃ patto, aññepi sattā kileseheva kampanti, mayā, imesaṃ sattānaṃ kampanakilese pahātum vaṭṭati”ti. So ṭhitakova tīṇi lakkhaṇāni sallakkhetvā vipassanaṃ vadḍhetvā paccekabodhiññaṃ nibbatesi. Sesaṃ purimasadisameva.

Athekadivasam cattāro Paccekabuddhā bhikkhācāvelaṃ sallakkhetvā Nandamūlakapabbhārā nikkhamma Anotattadahe nāgalatādantakaṭṭhaṃ khāditvā katasarīrapaṭijagganā manosilātale ṭhatvā nivāsetvā pattacīvaramādāya iddhiyā akāse uppatitvā pañcavaṇṇavalāhake maddamānā gantvā Bārāṇasinagaradvāragāmakassa avidūre otarivā ekasmiṃ phāsukaṭṭhāne cīvaraṃ pārupitvā pattaṃ gahetvā dvāragāmaṃ pavisitvā piṇḍāya carantā bodhisattassa gehadvāraṃ sampāpuṇimsu. Bodhisatto te disvā tuṭṭhacitto hutvā gehaṃ pavesetvā paññattāsane nisīdāpetvā dakkhiṇodakaṃ datvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā ekamantaṃ nisīditvā saṃghattheraṃ vanditvā “bhante tumhākaṃ pabbajjā ativiya sobhati, vipassannāni vo indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo, kiṃ nu kho ārammaṇaṃ disvā tumhe imaṃ bhikkhācariyapabbajjaṃ upagatā”ti pucchi. Yathā ca saṃghattheraṃ, evaṃ sesepi upasaṅkamtivā pucchi. Athassa te cattāropi jānā “ahaṃ asukanagare asukaraṭṭhe asukarājā nāma hutvā”ti-ādinā nayena attano attano abhinikkhamanavattḥūni kathetvā paṭipāṭiyā ekekaṃ gāthamāhaṃsu—

90. “Ambā’ha’ maddaṃ vanamantarasmim,
Nīlobhāsaṃ phalitaṃ saṃvirūḷhaṃ.
Ta’ maddasaṃ phalahetu vibhaggaṃ,
Taṃ disvā bhikkhācariyaṃ carāmi.
91. Sesaṃ sumaṭṭhaṃ naravīraniṭṭhitāṃ,
Nārī yugaṃ dhārayi appasaddaṃ.
Dutiyañca āgamma ahosi saddo,
Taṃ disvā bhikkhācariyaṃ carāmi.

92. Dijā dijaṃ kuṇapa'māharantaṃ,
 Ekaṃ samānaṃ bahukā samecca.
 Āhārahetū paripātayimsu,
 Taṃ disvā bhikkhācariyaṃ carāmi.

93. Usabhā'ha'maddaṃ yūthassa majjhe,
 Calakkakuṃ vaṇṇabalūpapannaṃ.
 Ta'maddasaṃ kāmahetu vitunnaṃ.
 Taṃ disvā bhikkhācariyaṃ carāmi'ti.

Tattha **ambā'ha'maddanti** ambarukkhaṃ ahaṃ addasaṃ.

Vanamantarasminti vana-antare, ambavanamajjheti attho. **Saṃvirūḥanti** suvaḍḍhitaṃ. **Ta'maddasanti** taṃ uyyānato nikkhanto phalahetu vibhaggaṃ puna addasaṃ. **Taṃ disvāti** taṃ phalahetu vibhaggaṃ disvā paṭiladdhasaṃvego paccekabodhiññaṃ nibbattetvā imaṃ bhikkhācariyapabbajjaṃ upagatosmi, tasmā bhikkhācariyaṃ carāmi'ti. Idaṃ so phalahetu vibhaggaṃ ambarukkhaṃ dassanato paṭṭhāya sabbhaṃ cittācāraṃ kathesi¹. Sesānaṃ vissajjanesupi eseva nayo. Ayaṃ panettha anuttānapadavaṇṇanā—**selanti** maṇivalayaṃ. **Naravīraṇiṭṭhitanti** vīranarehi ṇiṭṭhitaṃ, paṇḍitapurisehi katanti attho. **Yuganti** ekekasmiraṃ ekekaṃ katvā ekaṃ valayayugaḷaṃ. **Dijā dijanti** gahitamamsapiṇḍaṃ dijaṃ avasesadijā. **Kuṇapa'māhantanti** mamsapiṇḍaṃ ādāya āharantaṃ. **Sameccāti** samāgantvā sannipatitvā. **Paripātayimsūti** koṭṭentā anubandhimsu. **Usabhā'ha'maddanti** usabhaṃ ahaṃ addasaṃ. **Calakkakunti** calakkakudhaṃ.

Bodhisatto ekekaṃ gāthaṃ sutvā “sādhu bhante tumhākameva taṃ ārammaṇaṃ anurūpan”ti ekekassa Paccekabuddhassa thutiṃ akāsi. Tañca pana catūhi janehi desitaṃ dhammakathaṃ sutvā gharāvāse anapekkho hutvā pakkantesu Paccekabuddhesu bhuttaṭṭarāso sukhanisino bhariyaṃ āmantetvā “bhadde ete cattāro Paccekabuddhā rajjaṃ pahāya pabbajitvā akiñcānā apalibodhā pabbajjāsukhena vītināmenti, ahaṃ pana bhatiyā jīvikaṃ kappemi, kiṃ me gharāvāsena, tvaṃ puttake saṅgaṇhantī gehe vasā”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

1. Kathetvā dassesi (Ka)

94. “Karaṇḍako Kaliṅgānaṃ, Gandhārānaṃca Naggaji.
Nimirājā Videhānaṃ, Pañcālānaṃca Dummukho.
Ete raṭṭhāni hitvāna, pabbajimsu akiñcanā.

95. Sabbepime devasamā samāgatā,
Aggī yathā pajjalito tathevime.
Ahampi eko carissāmi bhaggavi,
Hitvāna kāmāni yathodhikānī”ti.

Tāsaṃ attho—bhadde esa saṃghatthero Paccekabuddho Dantapure nāma nagare Karaṇḍako¹ nāma Kaliṅgānaṃ janapadassa rājā, dutiyo Takkasilanagare Naggaji nāma Gandhārānaṃ janapadassa rājā, tatiyo Mithilanagare Nimi nāma Videhānaṃ janapadassa rājā, catuttho Kapilanagare Dummukho nāma Uttarapañcālānaṃ janapadassa rājā, ete evarūpāni raṭṭhāni hitvā akiñcanā hutvā pabbajimsu. **Sabbepimeti** ime pana sabbepi visuddhidevehi purimapaccekabuddhehi samānā ekato samāgatā. **Aggī yathāti** yathā hi aggī pajjalito obhāsati. **Tathevime**ti imepi tatheva sīlādīhi pañcahi guṇehi obhāsanti. Yathā ete, tathā ahampi pabbajitvā eko carissāmīti attho. **Bhaggavīti** bhariyaṃ ālapati. **Hitvāna kāmānīti** rūpādayo vatthukāme hitvā. **Yathodhikānīti** attano odhivasena ṭhitāni. Idaṃ vuttaṃ hoti—rūpādi-odhivasena yathāṭhite kāme pahāya ahampi pabbajitvā eko carissāmīti. “Yatodhikānī”tipi pāṭho, tassattho—yato uparato odhi etesanti yatodhikāni, uparatakoṭṭhāsāni. Pabbajissāmīti cintitakālato paṭṭhāya hi kilesakāmānaṃ eko koṭṭhāso uparato nāma hoti niruddho, tassa vatthubhūto kāmakoṭṭhāsopi uparatova hotīti.

Sā tassa kathaṃ sutvā “mayhampi kho sāmi Paccekabuddhānaṃ dhammakathaṃ sutakālato paṭṭhāya agāre cittaṃ na saṅṭhātī”ti vatvā imam gāthamāha—

1. Karaṇḍu (Sī, I), karaṇḍam (Syā)

96. “Ayameva kālo na hi añño atthi,
 Anusāsītā me na bhaveyya pacchā.
 Ahampi ekā carissāmi bhaggava,
 Sakuṇīva muttā purisassa hatthā”ti.

Tattha **anusāsītā me na bhaveyya pacchā**ti anusāsako ovādako na bhaveyya dullabhattā ovādakānaṃ, tasmā ayameva pabbajitūṃ kālo, na hi añño atthīti dasseti. **Sakuṇīva muttā**ti yathā sākuṇikena gahetvā sakuṇapacchiyam khittāsu sakuṇīsu tassa hatthato muttā ekā sakuṇī anilapatham laṅghayitvā yathārucitaṭṭhānaṃ gantvā ekikāva careyya, tathā ahampi tava hatthato muttā ekikā carissāmīti sayampi pabbajitukāmā hutvā evamāha.

Bodhisatto tassā katham sutvā tuṅhī ahosi. Sā pana bodhisattam vañcetvā puretaraṃ pabbajitukāmā “sāmi pānīyatittham gamissāmi, dārake olokehi”ti ghaṭam ādāya gacchantī viya palāyitvā nagarasāmanante tāpasānaṃ santike gantvā pabbaji. Bodhisatto tassā anāgamaṃ ñatvā sayam dārake posesi. Aparabhāge tesu thokaṃ viḍḍhitvā attano ayānayaajānanasamatthataṃ sampattesu tesam vīmaṃsanattham ekadivasaṃ bhattam pacanto thokaṃ uttaṇḍulaṃ paci, ekadivasaṃ thokaṃ kilinnaṃ, ekadivasaṃ supakkaṃ, ekadivasaṃ atikilinnaṃ, ekadivasaṃ aloṇakaṃ, ekadivasaṃ atiloṇakaṃ. Dārakā “tāta ajja bhattam uttaṇḍulaṃ, ajja kilinnaṃ, ajja supakkaṃ, ajja atikilinnaṃ, ajja aloṇakaṃ, ajja atiloṇakan”ti āhaṃsu. Tam sutvā bodhisatto “āma tātā”ti vatvā cintesi “ime dārakā idāni āmapakkaloṇika-atiloṇikāni jānanti, attano dhammatāya jīvitum sakkhissanti, mayā pabbajitum vaṭṭati”ti. Atha te dārake ñātakānaṃ datvā paṭicchāpetvā “ammatātā ime dārake sādhuṇaṃ poseṭhā”ti vatvā soñātakānaṃ paridevantānaññeva nagarā nikkhamitvā isipabbajjam pabbajitvā nagarassa sāmanteveva vasi.

Atha naṃ ekadivasaṃ Bārāṇasīyam bhikkhāya carantaṃ paribbājikā disvā vanditvā “ayya dārakā te nāsītā maññe”ti āha. Mahāsatto “nāham dārake nāsemi, tesam attano ayānayaajānanakāle

pabbajitomhi, tvaṃ tesāṃ acintetvā pabbajjāya abhiraṃā”ti vatvā
osānagāthamāha—

97. “Āmaṃ pakkañca jānanti, atho loṇaṃ aloṇakaṃ.

Tamaṃ disvāna pabbajim, careva tvaṃ carāmaṃ”ti.

Tattha **tamahanti** taṃ ahaṃ dāraṅkaṃ kiriyaṃ disvā pabbajito. **Careva tvaṃ carāmahanti** tvampi bhikkhācariyameva cara, ahampi bhikkhācariyameva carissāmi.

Iti so paribbājikaṃ ovaditvā uyyojesi. Sāpi ovādaṃ gahetvā mahāsattaṃ vanditvā yathārucitaṃ ṭhānaṃ gatā. Ṭhapetvā kira taṃ divasaṃ na te puna aññamaññaṃ addasaṃsu. Bodhisatto ca jhānābhinnāṃ nibbattetvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne te pañcasatā bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu. Tada dhītā Uppalavaṇṇā ahoṣi, putto Rāhulakumāro, paribbājikā Rāhulamātā, paribbājako pana ahameva ahoṣinti.

Kumbhakārajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Daḷhadhammajātakavaṇṇanā (409)

Ahaṃ ce daḷhadhammassāti idaṃ Satthā Kosambim nissāya Ghositārāme viharanto Udenassa rañño Bhaddavatikaṃ hatthiniṃ ārabha kathesi. Tassā pana hatthiniyā laddhavidhānañca Udenassa rājavāṃso ca **Mātaṅgajātake**¹ āvi bhavissati. Ekadivasaṃ pana sā hatthinī nagarā nikkhamantī Bhagavantaṃ pātova ariyagaṇaparivutaṃ anomāya Buddhasiriyā nagaraṃ piṇḍāya pavisantaṃ disvā Tathāgatassa pādamūle nipajjitvā “Bhagavā sabbaññu sabbalokanittaraṇa Udeno vaṃsarājā maṃ taruṅakāle kammaṃ nittharituṃ samatthakāle ‘imaṃ nissāya mayā jīvitañca rajjañca devī ca laddhā’ti piyāyitvā mahantaṃ parihāraṃ adāsi, sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā

1. Khu 5. 309 piṭṭhe.

ṭhitaṭṭhānaṃ gandhena paribhaṇḍaṃ kāretvā matthake
 suvaṇṇatāraḥkacchacitavitānaṃ bandhāpetvā samantā citrasāṇiṃ
 parikkhipāpetvā gandhatelena dīpaṃ jālāpetvā dhūmataṭṭakaṃ ṭhapāpetvā
 karīsachaddanaṭṭhāne suvaṇṇakaṭāhaṃ patiṭṭhapāpetvā maṃ
 cittattharaṇapitṭhe ṭhapesi, rājārahaṅca me nānaggarasabhojanaṃ dāpesi.
 Idāni pana me mahallakakāle kammaṃ nittharituṃ asamatthakāle sabbaṃ
 taṃ parihāraṃ acchindi, anāthā nippaccayā hutvā araṅṅe ketakāni khādantī
 jīvāmi, aṅṅaṃ mayhaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, Udenaṃ mama guṇaṃ
 sallakkhāpetvā porāṇakaparihāraṃ me paṭipākatikaṃ kāretha Bhagavā”ti
 paridevamānā Tathāgataṃ yāci.

Satthā “gaccha tvaṃ, ahaṃ te raṅṅo kathetvā yasaṃ paṭipākatikaṃ
 kāressāmi”ti vatvā raṅṅo nivesanadvāraṃ agamāsi. Rājā Tathāgataṃ
 antonivesanaṃ pavesetvā Buddhappamukhassa saṃghassa mahādānaṃ
 pavattesi. Satthā bhaddakiccapariyosāne anumodanaṃ karonto “mahārāja
 Bhaddavatikā kahaṃ”ti pucchi. Na jānāmi bhanteti. “Mahārāja
 upakāraḥkānaṃ yasaṃ datvā mahallakakāle gahetuṃ¹ nāma na vaṭṭati,
 kataṅṅunā katavedinā bhavituṃ vaṭṭati. Bhaddavatikā idāni mahallikā
 jarājiṅṅā anāthā hutvā araṅṅe ketakāni khādantī jīvati, taṃ jiṅṅakāle
 anāthaṃ kātuṃ tumhākaṃ ayuttan”ti Bhaddavatikāya guṇaṃ kathetvā
 “sabbaṃ porāṇakaparihāraṃ paṭipākatikaṃ karohi”ti vatvā pakkāmi. Rājā
 tathā akāsi. “Tathāgatena kira Bhaddavatikāya guṇaṃ kathetvā
 porāṇakayaso paṭipākatiko kārito”ti sakalanagaraṃ patthari,
 bhikkhusaṃghepi sā pavatti pākaṭā jātā. Atha bhikkhū dhammasabhāyaṃ
 kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Satthārā kira Bhaddavatikāya guṇaṃ
 kathetvā porāṇakayaso paṭipākatiko kārito”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha
 bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “na
 bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato etissā guṇaṃ kathetvā naṭṭhayaṃ
 paṭipākatikaṃ kāresiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Dalhadhammo nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā
 bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto taṃ rājānaṃ upaṭṭhati.

1. Jahetuṃ (Ka)

So tassa santikā mahantaṃ yasaṃ labhitvā amaccaratanaṭṭhāne aṭṭhāsi. Tadā tassa rañño ekā Oṭṭhibyādhi hatthinī thāmabalasampannā mahabbalā ahosi. Sā ekadivasaṃ yojanasataṃ gacchati, rañño dūteyyaharaṇakiccaṃ karoti, saṅgāme yuddhaṃ katvā sattu maddanaṃ karoti. Rājā “ayaṃ me bahūpakārā”ti tassa sabbālaṅkāraṃ datvā Udenena Bhaddavitikāya dinnasadisāṃ sabbaṃ parihāraṃ dāpesi. Athassā jīṇṇadubbalakāle rājā sabbaṃ yasaṃ gaṇhi. Sā tato paṭṭhāya anāthā hutvā araṅṅe tiṇapaṇṇāni khādantī jīvati. Athekadivasaṃ rājakule bhājanesu appahontesu rājā kumbhakāraṃ pakkosāpetvā “bhājanāni kira nappahontī”ti āha. Gomayāharaṇayānake yojetuṃ goṇe na labhāmi devāti. Rājā tassa kathaṃ sutvā “amhākaṃ Oṭṭhibyādhi kahaṃ”ti pucchi. Attano dhammatāya carati devāti. Rājā “ito paṭṭhāya taṃ yojetvā gomayaṃ āharā”ti taṃ kumbhakārassa adāsi. Kumbhakāro “sādhu devā”ti tathā akāsi.

Athekadivasaṃ sā nagarā nikkhamamānā nagaraṃ pavisantaṃ bodhisattaṃ disvā vanditvā tassa pādamūle nipajjitvā paridevamānā “sāmi rājā maṃ ‘taruṇakāle bahūpakārā’ti sallakkhetvā mahantaṃ yasaṃ datvā idāni mahallakakāle sabbaṃ acchinditvā mayi cittampi na karoti, ahaṃ pana anāthā araṅṅe tiṇapaṇṇāni khādantī jīvāmi, evaṃ dukkhappattaṃ maṃ idāni yānake yojetuṃ kumbhakārassa adāsi, ṭhapetvā tumhe aññaṃ mayhaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, mayā rañño katūpakāraṃ tumhe jānātha, sādhu idāni me naṭṭhaṃ yasaṃ paṭipākatikaṃ karoṭhā”ti vatvā tisso gāthā abhāsi—

98. “Ahaṃ ce Daḷhadhammassa, vahantī nābhirādhayim.

Dharantī urasi sallaṃ, yuddhe vikkantacārīnī.

99. Nūna rājā na jānāti, mama vikkamaporisaṃ.

Saṅgāme sukatantāni, dūtavippahitāni ca.

100. Sā nūnāhaṃ marissāmi, abandhu aparāyīnī.

Tadā hi kumbhakārassa, dinnā chakaṇahārikā”ti.

Tattha **vahantī**ti dūteyyaharaṇaṃ saṅgāme balakoṭṭhakabhindanaṃ taṃ taṃ kiccaṃ vahantī nittharantī. **Dharantī urasi sallanti** urasmiṃ bandhaṃ kaṇḍaṃ vā asim̐ vā sattim̐ vā yuddhakāle sattūnaṃ upari abhiharantī. **Vikkantacārinī**ti vikkamaṃ parakkamaṃ katvā parabalavijayena yuddhe vikkantagāminī. Idaṃ vuttaṃ hoti—sace sāmi ahaṃ imāni kiccāni karontī rañño Daḷhadhammassa cittaṃ nārādhayim̐ na paritosesim̐, ko dāni añño tassa cittaṃ ārādhayissatīti.

Mama vikkamaporisanti mayā kataṃ purisaparakkamaṃ. **Sukatantānī**ti sukatāni. Yathā hi kammāneva kammantāni, vanāneva vanantāni, evamidha sukatāneva “sukatantāni”ti vuttāni. **Dūtavippahitānicāti** gale paṇṇaṃ bandhitvā “asukarañño nāma dehi”ti pahitāya mayā ekadivaseneva yojanasataṃ gantvā katāni dūtapesanāni ca. **Nūna rājā na jānātī**¹ nūna tumhākaṃ esa rājā etāni mayā katāni kiccāni na jānāti. **Aparāyinī**ti appatīṭṭhā appaṭisaraṇā. **Tadā hīti** tathā hi, ayameva vā pāṭho. **Dinnāti** ahaṃ raññā chakaṇahārikā katvā kumbhakārassa dinnāti.

Bodhisatto tassā kathaṃ sutvā “tvaṃ mā soci, ahaṃ rañño kathetvā tava yasaṃ paṭipākatikaṃ karissāmī”ti taṃ samassāsetvā nagaraṃ pavisitvā bhuttapātarāso rañño santikaṃ gantvā kathaṃ samuṭṭhāpetvā “mahārāja nanu tumhākaṃ asukā nāma Oṭṭhibyādhi asukaṭṭhāne ca asukaṭṭhāne ca ure sallaṃ bandhitvā saṅgāmaṃ nitthari, asukadivasam̐² nāma gīvāya paṇṇaṃ bandhitvā pesitā yojanasataṃ agamāsi, tumhepissā mahantaṃ yasaṃ adattha, sā idāni kahan”ti pucchi. Tamahaṃ kumbhakārassa gomayaharaṇatthāya adāsinti. Atha naṃ bodhisatto “ayuttaṃ kho mahārāja tumhākaṃ taṃ kumbhakārassa yānake yojanatthāya dātun”ti vatvā rañño ovādavasena catasso gāthā abhāsi—

101. “Yavatāsīsati poso, tāvadeva pavīṇati.

Atthāpāye jahanti naṃ, oṭṭhibyādhiṃva khattiyo.

1. Nahanūna rājā jānātīti (Sī, I)

2. Asukadisaṃ (Ka)

102. Yo pubbe katakalyāṇo, katattho nāvabujjhati.

Atthā tassa palujjanti, ye honti abhipatthitā.

103. Yo pubbe katakalyāṇo, katattho manubujjhati.

Atthā tassa pavaḍḍhanti, ye honti abhipatthitā.

104. Tam vo vadāmi bhaddante, yāvantettha samāgatā.

Sabbe kataññuno hotha, ciram saggamhi ṭhassathā”ti.

Tattha paṭhamagāthāya tāva attho—idhekacco aññāṇajātiko poso **yāvatāsīsati**, yāva “idaṃ nāma me ayam kātum sakkhissati”ti paccāsīsati, **tāvadeva** taṃ purisaṃ **pavīṇati** bhajati sevati, tassa pana **atthāpāye** vadḍhiyā apagamane parihīnakāle taṃ nānākicesu patthitaṃ posam ekacce bālā imaṃ Oṭṭhibyādhiṃ ayam khattiyo viya jahanti.

Katakalyāṇoti parena attano katakalyāṇakammo. **Katatthoti** nipphāditakicco. **Nāvabujjhatīti** pacchāpi taṃ parena kataṃ upakāraṃ tassa jarājiṇṇakāle asamatthakāle na sarati, attanā dinnampi yasam puna gaṇhāti. **Palujjantīti** bhijjanti nassanti. **Ye honti abhipatthitāti** ye keci atthā icchitā nāma honti, sabbe nassantīti dīpeti. Mittadubbhipuggalassa hi patthitapatthitaṃ aggimhi pakkhittabījam viya nassati. **Katattho manubujjhatīti** katattho anubujjhati, ma-kāro byañjanasandhivasena gahito. **Tam vo vadāmīti** tena kāraṇena tumhe vadāmi. **Ṭhassathāti** kataññuno hutvā cirakālam saggamhi dibbasampattim anubhavantaṃ patiṭṭhahissatha.

Evam mahāsatto rājānam ādim katvā sannipatitānam sabbesam ovādam adāsi. Tam sutvā rājā Oṭṭhibyādhiyā yasam paṭipākatikam akāsi. Bodhisattassa ca ovāde ṭhatvā dānādini puññāni katvā saggaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Oṭṭhibyādhi Bhaddavatikā ahoṣi, rājā Ānando, amacco pana ahameva ahosin”ti.

Daḷhadhammajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Somadattajātakavaṇṇanā (410)

Yo maṃ pure paccuḍḍetīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ mahallakaṃ ārabha kathesi. So kirekaṃ sāmaṇeraṃ pabbājesi, sāmaṇero tassa upakārako hutvā tathārūpena rogena kālamakāsi. Mahallako tasmim̄ kālakate rodanto paridevanto vicarati. Tam̄ disvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asukamahallako sāmaṇerassa kālakiriyāya rodanto paridevanto vicarati, maraṇassatikammaṭṭhānarahito maññe”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa imasmim̄ mate rodiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Tāvatiṃsabhavane sakkattaṃ kāresi. Atheko Kāsigāmvāsī brāhmaṇamahāsālo kāme pahāya Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā uñchācariyāya vanamūlaphalāphalehi yāpento vāsaṃ kappesi, ekadivasāṃ phalāphalattḥāya gato ekaṃ hatthichāpaṃ disvā attano assamaṃ ānetvā puttaṭṭhāne ṭhapetvā Somadattotissa nāmaṃ katvā tiṇapaṇṇāni khādāpento paṭijaggi. So vayappatto mahāsarīro hutvā ekadivasāṃ bahum̄ bhojanaṃ gahetvā ajirakena dubbalo ahosi. Tāpaso taṃ assamapade katvā phalāphalattḥāya gato, tasmim̄ anāgateyeva hatthipotako kālamakāsi. Tāpaso phalāphalaṃ gahetvā āgacchanto “aññesu divasesu me putto paccuggamaṃ karoti, ajja na dissati, kahaṃ nu kho gato”ti paridevanto paṭhamaṃ gāthamāha—

105. “Yo maṃ pure paccuḍḍeti, araññe dūra’ māyato.

So na dissati Mātaṅgo, Somadatto kuhim̄ gato”ti.

Tattha **pureti** ito pure. **Paccuḍḍetī**¹ paccuggacchati. **Araññe dūranti** imasmim̄ nimmanusse araññe maṃ dūraṃ paccuḍḍeti. **Āyatoti** āyāmasampanno.

1. Paccudetīti (Sī, Syā, I)

Evam paridevamāno āgantvā taṃ caṅkamanakoṭiyam patitam disvā gale gahetvā paridevamāno dutiyam gāthamāha—

106. “Ayaṃ vā so mato seti, allasiṅgamva vacchito.
Bhūmyā nipatito seti, amarā vata kuñjaro”ti.

Tattha **ayaṃ vāti** vibhāvanatthe vā-saddo. Ayameva so, na aññoti taṃ vibhāvento evamāha. **Allasiṅganti**¹ māluvalatāya aggapavālam. **Vacchitoti** chinno², gimhakāle majjhanhikasamaye tattavālikāpuline nakhena chinditvā pātito māluvalatāya aṅkuro viyāti vuttam hoti. **Bhūmyāti** bhūmiyam. **Amarā vatāti** mato vata, “amarī”tipi pāṭho.

Tasmim khāṇe Sakko lokam olokento taṃ disvā “ayam tāpaso puttadāram pahāya pabbajito, idāni hatthipotake puttasaññaṃ katvā paridevati, samvejetvā naṃ satim paṭilabhāpessāmī”ti tassa assamapadam āgantvā ākāse ṭhitova tatiyam gāthamāha—

107. “Anagāriyupetassa, vippamuttassa te sato.
Samaṇassa na taṃ sādhu, yam peta’manusocasī”ti.

Athassa vacanam sutvā tāpaso catuttham gāthamāha—

108. “Samvāsena have sakka, manussassa migassa vā.
Hadaye jāyate pemaṃ, taṃ na sakkā asocitun”ti.

Tattha **migassa vāti** imasmim ṭhāne sabbepi tiracchānā “migā”ti vuttā. **Tanti** piyāyitam sattam.

Atha naṃ ovadanto Sakko dve gāthā abhāsi—

109. “Mataṃ marissam rodanti, ye rudanti lapanti ca.
Tasmā tvaṃ isi mā rodī, roditam moghamāhu santo.

110. Kanditena have brahme, mato peto samuṭṭhahe.
Sabbe saṅgamma rodāma, aññamaññassa ñātake”ti.

1. Allapiṅkanti (Sī, I), allapitanti (Syā)

2. Chijjitoti chinno (Sī, I), vicchitoti vicchinno (Syā)

Tattha **ya rudanti lapanti cāti** brahme ye sattā rodanti paridevanti ca, sabbete mataṃ, yo ca marissati, taṃ rodanti, tesāmyeva evaṃ rodantānaṃ assusukkhanakālo natthi, tasmā tvaṃ isi mā rodi. Kimkāraṇā? **Roditaṃ moghamāhu santo**, paṇḍitā hi “roditaṃ nipphalan”ti vadanti. **Mato petoti** yadi esa petoti saṅkhyāṃ gato mato roditena samuṭṭhaheyya, evaṃ sante sabbepe mayaṃ samāgantvā aññamaññassa ñātake rodāma, kiṃ nikkammā acchāmāti.

Tāpaso Sakkassa vacanaṃ sutvā satim paṭilabhivā vigatasoko assūni puñchitvā Sakkassa thutivasena sesagāthā āha—

111. “Ādittāṃ vata maṃ santaṃ, ghatasittaṃva pāvakaṃ.

Vārinā viya osiñcaṃ, sabbaṃ nibbāpaye daraṃ.

112. Abbahī vata me sallaṃ, yamāsi hadayassitaṃ.

Yo me sokaparetassa, puttasokaṃ apānudi.

113. Sohaṃ abbūḷhasallosmi, vītasoko anāvilo.

Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna vāsavā”ti.

Tā heṭṭhā vuttatthāyeva. Evaṃ Sakko tāpasassa ovādaṃ datvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā hatthipotako sāmaṇero ahosi, tāpaso mahallako, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Somadattajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Susīmajātakavaṇṇanā (411)

Kāḷāni kesāni pure ahesunti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mahābhinnikkhamaṇaṃ ārabba kathesi. Tasmim hi samaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ nisīditvā Dasabalassa nikkhamaṇaṃ vaṇṇayimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti

vutte “anacchariyam bhikkhave mayā dāni anekāni kappakoṭṭisatasahassāni pūritapāraminā mahābhinnikkhamanam, pubbepāham tiyojanasatike Kāsiraṭṭhe rajjam chaḍḍetvā nikkhantoyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto tassa purohitassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, tassa jātadivaseyeva Bārāṇasiraññopi putto jāyi. Tesam nāmaggaṇadivase mahāsattassa Susīmakumāroti nāmam akamsu, rājaputtassa Brahmadattakumāroti. Bārāṇasirājā “puttena me saddhim ekadivase jāto”ti bodhisattam āṇāpetvā dhātiyo datvā tena saddhim ekato vaḍḍhesi. Te ubhopi vayappattā abhirūpā devakumāravaṇṇino hutvā Takkasilāyam sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgamimsu. Rājaputto uparājā hutvā bodhisattena saddhim ekato khādanto pivanto nisīdanto sayanto pitu accayena rajjam patvā mahāsattassa mahantam yasam datvā purohitaṭṭhāne tam ṭhapetvā ekadivasam nagaram sajjāpetvā Sakko devarājā viya alaṅkato alaṅkata-erāvaṇapaṭibhāgassa mattavaravāraṇassa khandhe nisīditvā bodhisattam pacchāsane hatthipiṭṭhe nisīdāpetvā nagaram padakkhiṇam akāsi. Mātāpissa “puttam olokessāmī”ti sīhapañjare ṭhatvā tassa nagaram padakkhiṇam katvā āgacchantassa pacchato nisinnam purohitam disvā paṭibaddhacittā hutvā sayanagabbham pavisitvā “imam alabhantī ettheva marissāmī”ti āharam pacchinditvā nipajji.

Rājā mātaram apassanto “kuhim me mātā”ti pucchitvā “gilānā”ti sutvā tassā santikam gantvā vanditvā “kim amma aphāsukan”ti pucchi. Sā lajjāya na kathesi. So gantvā rājapallaṅke nisīditvā attano aggamahesim pakkositvā “gaccha ammāya aphāsukam jānāhī”ti pesesi. Sā gantvā piṭṭhim parimajjantī pucchi, itthiyo nāma itthīnam rahassam na niguhanti, sā tassā tamattham ārocesi. Itarāpi tam sutvā gantvā rañño ārocesi. Rājā “hotu, gaccha nam samassāsehi, purohitam rājānam katvā tassa tam aggamahesim karissāmī”ti āha. Sā āgantvā tam samassāsesi. Rājāpi purohitam pakkosāpetvā etamattham ārocetvā “samma mātu me jīvitam dehi, tvam rājā bhavissasi, sā aggamahesī, aham

uparājā”ti āha. So “na sakkā evaṃ kātun”ti paṭikkhipitvā tena punappunam yāciyamāno sampaṭicchi. Rājā purohitam rājānam, mātaram aggamahesim kāretvā sayam uparājā ahoṣi.

Tesam samaggavāsam vasantānam aparabhāge bodhisatto agāramajjhe ukkaṇṭhito kāme pahāya pabbajjāya ninnacitto kilesaratim analliyanto ekakova tiṭṭhati, ekakova nisīdati, ekakova sayati, bandhanāgāre baddho viya pañjare pakkhittakukkuṭo viya ca ahoṣi. Athassa aggamahesī “ayam rājā mayā saddhim nābhīramati, ekakova tiṭṭhati nisīdati seyyam kappeti, ayam kho pana daharo taruṇo, aham mahallikā, sīse me palitāni paññāyanti, yannūnāham ‘sīse te deva ekam palitam paññāyati’ti musāvadam katvā ekenupāyena rājānam pattiyāpetvā¹ mayā saddhim abhīramāpeyyan”ti cintetvā ekadivasam rañño sīse ukā vicinanti viya hutvā “deva mahallakosi jāto, sīse te ekam palitam paññāyati”ti. Tena hi bhaddo etam palitam luñcitvā mayham hatthe ṭhāpehīti. Sā tassa sīsato ekam kesam luñcitvā attano sīse palitam gahetvā “idaṃ te deva palitan”ti tassa hatthe ṭhāpesi. Bodhisattassa taṃ disvāva bhītatāsītassa kañcanapaṭṭasadisā nalāṭā sedā muccimsu.

So attānam ovadanto “Susīma tvaṃ daharo hutvā mahallako jāto, ettakam kālam gūthakalale nimuggo gāmasūkaro viya kāmakalale nimujjitvā taṃ kalalam jahitum na sakkosi, nanu kāme pahāya Himavantaṃ pavisitvā pabbajitvā brahmacariyavāsassa te kālo”ti cintetvā paṭhamam gāthamāha—

114. “Kālāni kesāni pure ahesum,
Jātāni sīsamhi yathāpadese.
Tāna’jja setāni Susīma disvā,
Dhammam cara brahmacariyassa kālo”ti.

Tattha **yathāpadese**ti tava sīse tasmim tasmim kesānam anurūpe padese ito pubbe kālāni bhamarapattavaṇṇāni² kesāni jātāni

1. Paṭiññāpetvā (Sī, Syā, I)

2. Bhamarañjanavaṇṇāni (Sī, Syā)

ahesunti vadati. **Dhammaṃ carāti** dasakusalakammaphadhammaṃ carāti attānameva āṇāpeti. **Brāhmacariyassāti** methunaviratiyā te kāloti attho.

Evam bodhisattena brahmacariyavāsassa guṇe vaṇṇite itarā “ahaṃ ‘imassa lagganaṃ¹ karissāmi’ ti vissajjana meva karin” ti bhītatasitā “idānissa apabbajjanatthāya sarīravaṇṇaṃ vaṇṇayissāmi” ti cintetvā dve gāthā abhāsi—

115. “Mameva deva palitaṃ na tuyhaṃ,
Mameva sīsaṃ mama uttamaṅgaṃ.
‘Atthaṃ karissan’ ti musā abhāṇim².
Ekāparādhaṃ khama rājasetṭha.

116. Daharo tuvaṃ dassaniyosi rāja,
Paṭhamuggato hoti yathā kaḷīro.
Rajjañca kārehi mamañca passa,
Mā kālikaṃ anudhāvī janindā” ti.

Tattha **mameva sīsanti** mameva sīse sañjātaṃ palitanti dīpeti. Itaraṃ tasseva vevacanaṃ. **Atthanti** attano vuḍḍhiṃ karissāmīti musā kathesiṃ. **Ekāparādhanti** imaṃ mayhaṃ ekaṃ aparādhaṃ. **Paṭhamuggatoti** paṭhamavayena uggato. **Hohīti** hosi, paṭhamavaye patiṭṭhitosīti attho. “Hosī” tiyeva vā pāṭho. **Yathā kaḷīro**ti yathā siniddhachavitaruṇakaḷīro mandavāterito ativiya sobhati, evarūposi tvanti dasseti. “Paṭhamuggato hoti” tipi pāṭho, tassattho—yathā paṭhamuggato taruṇakaḷīro dassanīyo hoti, evaṃ tvampi dassanīyoti. **Mamañca passāti** mamañca olokehi, mā maṃ anāthaṃ vidhavaṃ karohīti attho. **Kālikanti** brahmacariyacaraṇaṃ nāma dutiye vā tatiye vā attabhāve vipākadānato kālikaṃ nāma, rajjaṃ pana imasmiṃyeva attabhāve kāmaguṇasukhuppādanato akālikaṃ, so tvaṃ imaṃ akālikaṃ pahāya mā kālikaṃ anudhāvīti vadati.

1. Lobhaṃ (Sī, I)

2. Abhāsiṃ (Ka)

Bodhisatto tassā vacanaṃ sutvā “bhadde tvaṃ bhavitabbamevetam katham katesi, pariṇamante hi mama vaye imehi kāḷakesehi parivattetvā sāṇavākasadisēhi paṇḍarehi bhavitabbaṃ. Ahañhi nīluppālādikusumadāmasadisakumārānaṃ kañcanarūpapaṭibhāgānaṃ uttamayobbanavilāsasampattānaṃ khattiyakaññādīnaṃ vaye pariṇamante jaram pattānaṃ vevaṇṇiyañceva sarīrabhaṅgañca passāmi, evaṃ vipattipariyosānovesa bhaddhe jīvaloko”ti vatvā upari Buddhalīlāya dhammaṃ desento gāthādvayamāha—

117. “Passāmi vohaṃ daharim kumārīm,
Sāmaṭṭhapassaṃ sutanaṃ sumajjhaṃ.
Kāḷappavāḷāva pavellamānā.
Palobhayantī va naresu gacchati.

118. Ta’mena passāmi’parena nārīm.
Āsītikaṃ nāvutikaṃ va jaccā.
Daṇḍam gahetvāna pavedhamānaṃ,
Gopānasībhoggasamaṃ caranti”ti.

Tattha voti nipātamattaṃ. **Sāmaṭṭhapassanti** sammaṭṭhapassaṃ. Ayameva vā pāṭho, sabbapassesu maṭṭhachavivaṇṇanti attho. **Sutanunti** sundarasarīraṃ. **Sumajjhanti** susaṅghitamajjhaṃ. **Kāḷappavāḷāva pavellamānāti** yathā nāma taruṇakāle susamuggatā kāḷavallī pavāḷā vā hutvā mandavāteritā ito cito ca pavellati, evaṃ pavellamānā itthivilāsam dassayamānā kumārīkā **palobhayantīva naresu gacchati**. Samīpatthe bhummavacanaṃ, purisānaṃ santike te purise kilesavasena palobhayantī viya gacchati.

Ta’mena passāmi’parena nārinti tamenam nārīm aparena samayena jaram pattam antarahitarūpasobhaggappattam passāmi. Bodhisatto hi paṭhamagāthāya rūpe assādam kathetvā idāni ādīnavam dassento evamāha. **Āsītikaṃ nāvutikaṃ va jaccāti** asītisaṃvaccharam vā navutisaṃvaccharam vā jātiyā. **Gopānasībhoggasamanti** gopānasīsamaṃ bhoggaṃ, gopānasī-ākārena bhaggasarīraṃ onamitvā naṭṭhakākaṇikaṃ pariyesantiṃ viya caramānanti attho.

Kāmañca bodhisattena daharakāle disvā puna nāvutikakāle diṭṭhapubbā nāma natthi, ñāṇena diṭṭhabhāvaṃ sandhāya panetaṃ vuttaṃ.

Iti mahāsatto imāya gāthāya rūpassa ādīnavaṃ dassetvā idāni agāramajjhe attano anabhiratiṃ pakāsento gāthādvayamāha—

119. “Sohaṃ tamevā’nuvicintayanto,
Eko sayāmi sayanassa majjhe.
‘Ahampi evaṃ’iti pekkhamāno,
Na gahe rame brahmacariyassa kālo.

120. Rajjuvā’lambanī cesā,
Yā gehe vasato rati.
Etampi chetvāna vajanti dhīrā,
Anapekkhino kāmasukhaṃ pahāyā”ti.

Tattha **sohanti** so ahaṃ. **Tamevā’nuvicintayantoti** tameva rūpānaṃ assādañca ādīnavañca cintento. **Evaṃ iti pekkhamānoti** “yathā esā pariṇatā, ahampi jaraṃ patto bhaggasarīro bhavissāmī”ti pekkhamāno. **Na gahe rameti** gehe na ramāmi. **Brahmacariyassa kāloti** bhadde brahmacariyassa me kālo, tasmā pabbajissāmīti dīpeti.

Rajjuvā’lambanī cesāti ca-kāro nipātamatto, ālambanarajju viya esāti attho. Katarā? **Yā gehe vasato rati**, yā gehe vasantassa rūpādīsu ārammaṇesu kāmaratīti attho. Iminā kāmānaṃ appassādataṃ dasseti. Ayaṃ etthādhippāyo—yathā gilānassa manussassa attano balena parivattitūṃ asakkontassa “imaṃ ālambitvā parivatteyyāsī”ti ālambanarajjuṃ bandheyyūṃ, tassa taṃ ālambitvā parivattantassa appamattakaṃ kāyikacetāsikasukhaṃ bhavyeyya, evaṃ kilesāturānaṃ sattānaṃ vivekasukhavasena parivattitūṃ asakkontānaṃ agāramajjhe ṭhapitāni kāmaratidāyakāni rūpādīni ārammaṇāni tesam kilesapariḷāhakāle methunadhammapaṭisevanavasena tāni ārabba parivattamānānaṃ kāyikacetāsikasukhasaṅkhātā kāmarati nāma taṃ muhuttaṃ

uppajjamānā appamattikā hoti, evaṃ appassādā kāmāti. **Etampi chetvānāti** yasmā pana bahudukkhā kāmā bahupāyāsā, ādīnavo ettha bhiiyo, tasmā taṃ ādīnavaṃ sampassamānā paṇḍitā etampi rajjuṃ chetvā gūthakūpe nimuggapuriso taṃ pajahanto viya anapekkhino etaṃ appamattakaṃ bahudukkhaṃ kāmasukhaṃ **pahāya vajanti**, nikkhamitvā manoramaṃ pabbajjaṃ pabbajantīti.

Evaṃ mahāsatto kāmesu assādañca ādīnavañca dassento Buddhalīlāya dhammaṃ desetvā sahāyaṃ pakkosāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā ñātimittasuhajjānaṃ rodantānaṃ paridevantānameva sirivibhavaṃ chaḍḍetvā Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīññaṃ nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā bahū jane amatapānaṃ pāyetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā aggamaheṣī Rāhulamātā ahoṣi, sahāyarājā Ānando, Susīmarājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Susīmajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Koṭasimbali jātakavaṇṇanā (412)

Ahaṃ dasasataṃbyāmanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabha kathesi. Vatthu pana **Pānīyajātake**¹ āvi bhavissati. Idhāpi Satthā antokoṭisanthāre kāmavitakkābhībhūte pañcasate bhikkhū disvā bhikkhusaṃghaṃ sannipātāpetvā “bhikkhave āsaṅkitabbayuttakaṃ nāma āsaṅkituṃ vaṭṭati, kilesā nāma vaḍḍhantā vane nigrodhādayo viya rukkhaṃ, purisaṃ bhañjanti, teneva pubbepi koṭasimbaliyaṃ nibbattadevatā ekaṃ sakuṇaṃ nigrodhabījāni khādītva attano rukkhassa sākhantare vaccaṃ pātentaṃ disvā ‘ito me vimānassa vināso bhavissati’ti bhayappatā ahoṣi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto koṭasimbaliyaṃ rukkhadevatā hutvā nibbatti. Atheko supaṇṇarājā

1. Khu 5. 234 piṭṭhe.

diyaḍḍhajojanasatikam attabhāvaṃ māpetvā pakkhavātehi mahāsamudde udakam dvidhā katvā ekam byāmasahassāyāmaṃ nāgarājānaṃ naṅguṭṭhe gahetvā mukhenassa gahitagocaraṃ chaddāpetvā koṭasimbaliṃ sandhāya vanamatthakena pāyāsi. Nāgarājā “olambento attānaṃ mocessāmi”ti nigrodharukkhe bhogaṃ pavesetvā nigrodhaṃ veḥhetvā gaṇhi.

Supaṇṇarañño mahābalatāya nāgarājassa ca mahāsarīratāya nigrodharukkho samugghāṭam agamāsi. Nāgarājā neva rukkhaṃ vissajjesi, supaṇṇarājā saddhiṃ nigrodharukkheṇa nāgarājānaṃ gahetvā koṭasimbaliṃ patvā nāgarājānaṃ khandhapitṭhe nipajjāpetvā udaramassa phāletvā nāgamedam khādītva sesakaḷevaram samudde vissajjesi. Tasmim pana nigrodhe ekā sakuṇikā atthi, sā nigrodharukkhe vissatṭhe uppatitvā koṭasimbaliyā sākhanare nisīdi. Rukkhadevatā taṃ disvā “ayaṃ sakuṇikā mama rukkhakkhandhe vaccaṃ pātesati, tato nigrodhagaccho vā pilakkhagaccho vā uṭṭhahitvā sakalarukkhaṃ ottharitvā gacchissati¹, atha me vimānaṃ nassissati”ti bhītatasitā pavedhi. Tassā pavedhantiyā koṭasimbaliṃ yāva mūlā pavedhi. Supaṇṇarājā taṃ pavedhamānaṃ disvā kāraṇaṃ pucchanto dve gāthā abhāsi—

121. “Ahaṃ dasasatambyāmaṃ, uragamādāya āgato.

Taṅca maṅca mahākāyaṃ, dhārayaṃ nappavedhasi.

122. Athimaṃ khuddakaṃ pakkhiṃ, appamaṃsataṃ mayā.

Dhārayaṃ byathasi bhītā, kamatthaṃ koṭasimbaliṃ”ti.

Tattha **dasasatambyāmanti** saḥassabyāmamattāyāmaṃ². **Uragamādāya āgatoti** evaṃ mahantaṃ uragaṃ ādāya idha āgato. **Taṅca maṅcāti** taṅca uragaṃ maṅca. **Dhārayanti** dhārayamānā. **Byathasīti**³ kampasi. **Kamatthanti** kiṃ atthaṃ, kena kāraṇenāti pucchati, kaṃ vā atthaṃ sampassamānātipi attho. **Koṭasimbaliṃ**ti rukkhanāmena devaputtaṃ ālapati. So hi simbalirukkho khandhasākhamahantatāya koṭasimbalināmaṃ labhati, tasmim adhivatthadevaputtassapi tadeva nāmaṃ.

1. Bhañjissati (Syā, Ka)

2. Saḥassabyāmam (Sī, Syā), saḥassabyāmāyāmaṃ (I)

3. Byādhaseti (Sī), byadhaseti (I)

Athassa kāraṇaṃ kathento devaputto catasso gāthā abhāsi—

123. “Maṃsabhakkho tuvaṃ rāja, phalabhakkho ayaṃ dijo.
Ayaṃ nigrodhabījāni, pilakkhudumbarāni ca.
Assatthāni ca bhakkhitvā, khandhe me ohadissati.
124. Te rukkhā saṃvirūhanti, mama passe nivātajā.
Te maṃ pariyonandhissanti, arukkhaṃ maṃ karissare.
125. Santi aññepi rukkhā se, mūlino khandhino dumā.
Iminā sakuṇajātena, bījamāharitvā hatā.
126. Ajjhārūhā’bhivaḍḍhanti, brahmantampi vanappattim.
Tasmā rāja pavedhāmi, sampassaṃ’nāgataṃ bhayaṃ”ti.

Tattha **ohadissatī**ti vaccaṃ pātesatti. **Te rukkhā**ti te tehi bījehi jātā nigrodhādayo rukkhā. **Saṃvirūhantī**ti saṃviruhissanti vaḍḍhissanti. **Mama passeti** mama sākhanarādīsu. **Nivātajā**ti mama sākhaṃhi vātassa nivāritattā nivāte jātā. **Te maṃ pariyonandhissantī**ti ete evaṃ vaḍḍhitā maṃ pariyonandhissantīti ayametthādhippāyo¹. **Karissareti** athevaṃ pariyonandhitvā maṃ arukkameva karissanti sabbaso bhañjissanti. **Rukkhā seti** rukkhā. **Mūlino khandhinoti** mūlasampannā ceva khandhasampannā ca. **Dumā**ti rukkhavevacanameva. **Bījamāharitā**ti² bījaṃ āharitvā. **Hatā**ti aññepi imasmim vane rukkhā vināsītā santi. **Ajjhārūhā’bhivaḍḍhantī**ti nigrodhādayo rukkhā ajjhārūhā hutvā³ mahantampi aññaṃ vanappattim atikkamma vaḍḍhantīti dasseti. Ettha pana vane pati, vanassa pati, vanappatīti tayopi pāṭhāyeva. **Rājā**ti supaṇṇaṃ ālapati.

Rukkhadevatāya vacanaṃ sutvā supaṇṇo osānagāthamāha—

127. “Saṅkeyya saṅkitabbāni, rakkheyyā’nāgataṃ bhayaṃ.
Anāgatabhayā dhīro, ubho loke avekkhatī”ti.

1. Maṃ pariyonandhissanti, ayameva vā pāṭho (Sī, Syā) 2. Bījamāharitvāti (Sī, Syā)
3. Nigrodhādayo hi rukkhānaṃ ajjhārūharukkhā (I, Ka)

Tattha **anāgataṃ bhayanti** pāṇātipātādīhi viramanto diṭṭhadhammikampi samparāyikampi anāgataṃ bhayaṃ rakkhati nāma, pāpamitte veripuggale ca anupasaṅkamanto anāgatabhayaṃ rakkhati nāma. Evaṃ anāgataṃ bhayaṃ rakkheyya. **Anāgatabhayāti** anāgatabhayakāraṇā taṃ bhayaṃ passanto dhīto idhalokañca paralokañca avekkhati oloketi nāma.

Evañca pana vatvā supaṇṇo attano ānubhāvena taṃ pakkhiṃ tamhā rukkhā palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “āsaṅkitabbayuttakaṃ āsaṅkitum vaṭṭatī”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne pañcasatā bhikkhū arahattaphale patiṭṭhahimsu. Tadā supaṇṇarājā Sāriputto ahosi, rukkhadevatā pana ahameva ahosinti.

Koṭasimbali-jātakavaṇṇanā sattamā.

8. Dhūmakārijātakavaṇṇanā (413)

Rājā apucchi vidhuranti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño āgantukasaṅgahaṃ ārabha kathesi. So kira ekasmiṃ samaye paveṇi-āgatānaṃ porāṇakayodhānaṃ saṅgahaṃ akatvā abhinavāgatānaṃ āgantukānaññeva sakkārasammānaṃ akāsi. Athassa paccante kupite yujjhanatthāya gatassa “āgantukā laddhasakkārā yujjhissanti”ti porāṇakayodhā na yujjhimsu, “porāṇakayodhā yujjhissanti”ti āgantukāpi na yujjhimsu. Corā rājānaṃ jinimsu. Rājā parājito āgantukasaṅgahadosena attano parājītabhāvaṃ ñatvā Sāvattiṃ paccāgantvā “kiṃ nu kho ahameva evaṃ karonto parājito, udāhu aññepi rājāno parājītapubbāti dasabalaṃ pucchissāmi”ti bhuttapātarāso Jetavanaṃ gantvā sakkāraṃ katvā Satthāraṃ vanditvā tamatthaṃ pucchi. Satthā “na kho mahārāja tvameveko, porāṇakarājānopi āgantukasaṅgahaṃ katvā parājītā”ti vatvā tena yācito atītānaṃ āhari.

Atīte Kururaṭṭhe Indapatthanagare yudhiṭṭhilagotto Dhanañcayo nāma Korabyarājā rajjam kāresi. Tadā bodhisatto tassa purohitakule nibbattivā vayappatto Takkasilāyam sabbasippāni uggaṇhitvā Indapattham paccāgantvā pitu accayena purohitaṭṭhānam labhitvā rañño atthadhammānusāsako ahoṣi, Vidhuraṇḍitotissa nāmam karimsu. Tadā Dhanañcayarājā porāṇakayodhe agaṇetvā āgantukānaññeva saṅgaham akāsi. Tassa paccante kupite yujjhanatthāya gatassa “āgantukā jānissantī”ti neva porāṇakā yujjihimsu, “porāṇakā yujjhissantī”ti na āgantukā yujjihimsu. Rājā parājito Indapatthameva paccāgantvā “āgantukasaṅgahassa katabhāvena parājitomhī”ti cintesi. So ekadivasam “kim nu kho ahameva āgantukasaṅgaham katvā parājito, udāhu aññepi rājāno parājitaṇḍitapubbā atthīti Vidhuraṇḍitam pucchissāmi”ti cintetvā tam rājupaṭṭhānam āgantvā nisinnam tamattham pucchi. Athassa tam pucchanākāram āvi karonto Satthā upaḍḍham gāthamāha—

128. “Rājā apucchi Vidhuraṇḍitam, dhammakāmo yudhiṭṭhilo”ti.

Tattha **dhammakāmoti** sucaritadhammappiyo.

“Api brāhmaṇa jānāsi, ko eko bahu socatī”ti—

Sesa-upaḍḍhagāthāya pana ayamatto—api nāma brāhmaṇa tvaṇ jānāsi “ko imasmim loke eko bahu socati, nānākāraṇena socatī”ti.

Tam sutvā bodhisatto “mahārāja kim soko nāma tumhākam soko, pubbe Dhūmakārī nāmeko ajapālabrāhmaṇo mahantaṇḍitam ajayūtham gahetvā araññe vajam katvā tattha ajā ṭhapetvā aggiṇca dhūmañca katvā ajayūtham paṭijagganto khīrādīni paribhuñjanto vasi. So tattha āgate suvaṇṇavaṇṇe sarabhe disvā tesu sineham katvā ajā agaṇetvā ajānam sakkāram sarabhānam katvā Saradakāle sarabhesu palāyitvā Himavantaṇḍitam gatesu ajāsupi naṭṭhāsu sarabhe aṇḍito sokena paṇḍurogī hutvā jīvitaṇḍitapubbā patta, ayam āgantukasaṅgaham katvā tumhehi satagaṇḍitapubbā saṇḍitapubbā socitvā

kilamitvā vināsaṃ patto”ti idaṃ udāharaṇaṃ ānetvā dassento imā gāthā āha—

129. “Brāhmaṇo ajayūthena, pahūtejo vane vasaṃ.
Dhūmaṃ akāsi vāseṭṭho, rattindivamatandito.
130. Tassa taṃdhūmagandhena, sarabhā makasaḍḍitā.
Vassāvāsaṃ upagacchuṃ, dhūmakārissa santike.
131. Sarabhesu manam katvā, ajā so nāvabujjhatha.
Āgacchantī vajantī vā, tassa tā vinasuṃ ajā.
132. Sarabhā Sarade kāle, pahīnamakase vane.
Pāvisuṃ giriduggāni, nadīnaṃ pabhavāni ca.
133. Sarabhe ca gate disvā, ajā ca vibhavaṃ gatā.
Kiso ca vivaṇṇo cāsi, paṇḍurogī ca brāhmaṇo.
134. Evaṃ yo saṃ niraṃkatvā, āgantuṃ kurute piyaṃ.
So eko bahu socati, dhūmakārīva brāhmaṇo”ti.

Tattha **pahūtejoti**¹ pahūta-indhano. **Dhūmaṃ akāsīti** makkhikaparipanthaharaṇatthāya aggiṇca dhūmañca akāsi. **Vāseṭṭhoti** tassa gottam. **Atanditoti** analaso hutvā. **Taṃdhūmagandhenāti** tena dhūmagandhena. **Sarabhāti** sarabhamigā. **Makasaḍḍitāti** makasehi upaddutā pīḷitā. Sesamakkhikāpi makasaggahaṇeneva gahitā. **Vassāvāsanti** vassārattavāsaṃ vasiṃsu. **Manam katvāti** sineham uppādetvā. **Nāvabujjhathāti** araṇṇato caritvā vajanā āgacchantī ceva vajato araṇṇam gacchantī ca “ettakā āgatā, ettakā anāgatā”ti na jānāti. **Tassa tā vinasanti** tassa tā evaṃ apaccavekkhantassa² sihaparipanthādito arakkhiyamānā ajā sihaparipanthādīhi vinassimṃsu, sabbāva vinaṭṭhā.

Nadīnaṃ pabhavāni cāti pabbateyyānaṃ nadīnaṃ pabhavaṭṭhānāni ca pavitṭhā. **Vibhavanti** abhavaṃ. Ajā ca vināsaṃ pattā disvā jānitvā. **Kiso ca vivaṇṇoti** khirādīdayikā ajā pahāya sarabhe saṅgaṇhitvā tepi apassanto

1. Pahūtedhoti (Si), pahūtendoti (Syā)

2. Apaccavekkhitā (Ka)

ubhato parihīno sokābhibhūto kiso ceva dubbaṇṇo ca ahosi. **Evam yo sam niramkatvā**ti evam mahārāja yo sakam porāṇam ajjhattikam janam niharitvā pahāya kismiñci agaṇetvā āgantukam piyam karoti, **so** tumhādiso **eko bahu socati**, ayam te mayā dassito Dhūmakārī brāhmaṇo viya bahu socatīti.

Evam mahāsatto rājānam saññāpento kathesi. Sopi saññattam¹ gantvā tassa pasīditvā bahum dhanam adāsi. Tato paṭṭhāya ca ajjhattikasāṅgahameva karonto dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Korabyarājā Ānando ahosi, Dhūmakārī Pasenadikosalo, Vidhurapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Dhūmakārijātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Jāgarajātakavaṇṇanā (414)

Ko’ dha jāgaratam suttoti idam Satthā Jetavane viharanto aññataram upāsakam ārabha kathesi. So hi sotāpanno ariyasāvako Sāvattthito sakaṭasatthena saddhim kantāramaggaṃ paṭipajji. Satthavāho tattha ekasmim udakaphāsukaṭṭhāne pañca sakaṭasatāni mocetvā khādanīyabhojanīyam samvidahitvā vāsam upagacchi. Te manussā tattha tattha nipajjitvā supimsu, upāsako pana satthavāhassa santike ekasmim rukkhamaule caṅkamam adhiṭṭhāsi. Atha nam sattham vilumpitukāmā pañcasatā corā nānāvudhāni gahetvā sattham parivāretvā aṭṭhamasu. Te tam upāsakam caṅkamantam disvā “imassa niddāyanakāle vilumpissāmā”ti tattha tattha aṭṭhamasu, sopi tiyāmarattim caṅkamiyeva. Corā paccūsasamaye gahitagahitā pāsāṇamuggarādayo chaḍḍetvā “bho satthavāha imam appamādena jaggantam purisam nissāya jīvitam labhitvā tava santakassa sāmiko jāto, etassa sakkāram kareyyāsi”ti vatvā pakkamimsu.

1. Saññattim (Sī, Syā)

Manussā kālasseva vuṭṭhāya tehi chaḍḍitapāsāṇamuggarādayo disvā “imaṃ niṣṣāya amhehi jīvitaṃ laddhan”ti upāsakassa sakkāraṃ akaṃsu. Upāsakopi icchitaṭṭhānaṃ gantvā katakicco puna Sāvattihīṃ āgantvā Jetavanaṃ gantvā Tathāgataṃ pūjetvā vanditvā nisinno “kiṃ upāsaka na paññāyasi”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Satthā “na kho upāsaka tvaṃyeva aniddāyitvā jagganto visesaṃ labhi, porāṇakapaṇḍitāpi jaggantā visesaṃ guṇaṃ labhiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgantvā agāramajjhe vasanto aparabhāge nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā na cirasseva jhānābhiññaṃ nibbattetvā Himavantapadese ṭhānacaṅkamiriyāpatho hutvā vasanto niddaṃ anupagantvā sabbarattihīṃ caṅkamati. Athassa caṅkamanakoṭiyaṃ nibbattarukkhadevatā tussitvā rukkhaṇḍape ṭhatvā pañhaṃ pucchantī paṭhamāṃ gāthamāha—

135. “Ko’ dha jāgarataṃ sutto, ko’ dha suttesu jāgaro.

Ko mame’ taṃ vijānāti, ko taṃ paṭibhaṇāti me”ti.

Tattha **kodhāti** ko idha. **Ko mame’ tanti** ko mama etaṃ pañhaṃ vijānāti. **Ko taṃ paṭibhaṇāti meti** etaṃ mayā puṭṭhaṃ pañhaṃ mayhaṃ ko paṭibhaṇāti, ko byākaritum sakkhissatīti pucchati.

Bodhisatto tassā vacanaṃ sutvā—

136. “Ahaṃ jāgarataṃ sutto, ahaṃ suttesu jāgaro.

Ahametaṃ vijānāmi, ahaṃ paṭibhaṇāmi te”ti—

imaṃ gāthaṃ vatvā puna tāya—

137. “Kathaṃ jāgarataṃ sutto, kathaṃ suttesu jāgaro.

Kathaṃ etaṃ vijānāsi, kathaṃ paṭibhaṇāsi me”ti—

imaṃ gāthaṃ puṭṭho tamatthaṃ byākaronto—

138. “Ye dhammaṃ nappajānanti, saṃyamoti damoti ca.

Tesu suppaṃānesu, ahaṃ jaggāmi devate.

139. Yesaṃ rāgo ca doso ca, avijjā ca cirājitā.

Tesu jāgaramānesu, ahaṃ suttosmi devate.

140. Evaṃ jāgarataṃ sutto, evaṃ suttesu jāgaro.

Evametaṃ vijānāmi, evaṃ paṭibhaṇāmi te”ti—

imā gāthā āha.

Tattha **kathaṃ jāgarataṃ suttoti** kathaṃ tvaṃ jāgarataṃ sattānaṃ antare Sutto nāma hosi. Esa nayo sabbattha. **Ye dhammanti** ye sattā navavidhaṃ lokuttaradhammaṃ na pajānanti. **Samyamoti damoti cāti** “ayaṃ samyamo, ayaṃ damo”ti evañca ye maggena āgataṃ sīlañceva indriyaṃvaraṇca na jānanti. Indriyaṃvaro hi manacchaṭṭhānaṃ indriyānaṃ damanato “damo”ti vuccati. **Tesu suppaṃānesūti**¹ tesu kilesaniddāvasena supantesu suttosmi ahaṃ appamādasena jaggāmi.

“**Yesaṃ rāgo cā**”ti gāthāya yesaṃ mahākhīṇāsavānaṃ padasatena niddiṭṭhadiyaḍḍhasahassataṇhālobhasaṅkhāto rāgo ca nava-āghātavatthusamuṭṭhāno doso ca dukkhādisu aṭṭhasu vatthūsu aññāṇabhūtā avijjā cāti ime kilesā virājitā pahīnā, tesu ariyesu sabbākārena jāgaramānesu te upādāya ahaṃ Sutto nāma devateti attho. **Evaṃ jāgaratanti** evaṃ devate ahaṃ iminā kāraṇena jāgarataṃ Sutto nāmāti. Esa nayo sabbapadesu.

Evaṃ mahāsattena pañhe kathite tuṭṭhā devatā tassa thutiṃ karonti osānagāthamāha—

141. “Sādhu jāgarataṃ Sutto, sādhu suttesu jāgaro.

Sādhu metaṃ vijānāsi, sādhu paṭibhaṇāsi me”ti.

Tattha **sādhūti** bhaddakaṃ katvā tvaṃ imaṃ pañhaṃ kathesi, mayampi naṃ evameva kathamāti. Evaṃ sā bodhisattassa thutiṃ katvā attano vimānameva pāvīsi.

1. Suttapamādesūti (Syā, Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā devadhītā Uppalavaṇṇā ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣin”ti.

Jāgarajātakavaṇṇanā navamā.

10. Kummāsapiṇḍijātakavaṇṇanā (415)

Na kiratthīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Mallikaṃ devim ārabha kathesi. Sā hi Sāvattthiyaṃ ekassa mālākārajeṭṭhakassa dhītā uttamarūpadharā mahāpuññā soḷasavassikakāle ekadivasaṃ kumārikāhi saddhim pupphārāmaṃ gacchantī tayo kummāsapiṇḍe gahetvā pupphapacchiyaṃ ṭhapetvā gacchati. Sā nagarato nikkhamanakāle Bhagavantaṃ sarīrappabhaṃ vissajjetvā bhikkhusaṃghaparivutaṃ nagaraṃ pavisaṃtaṃ disvā tayo kummāsapiṇḍe upanāmesi¹. Satthā catumahārājadattiyaṃ pattam upanetvā paṭiggahesi. Sāpi Tathāgatassa pāde siraṣā vanditvā Buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthā taṃ oloketvā sitaṃ pātvākāsi. Āyasmā Ānando “ko nu kho bhante hetu ko paccayo Tathāgatassa sitakaraṇe”ti² Bhagavantaṃ pucchi. Athassa Satthā “Ānanda ayaṃ kumārikā imesaṃ kummāsapiṇḍānaṃ phalena ajeva Kosalarañño aggamaheṣi bhavissati”ti sitakāraṇaṃ kathesi.

Kumārikāpi pupphārāmaṃ gatā, taṃ divasameva Kosalarājā Ajātasattunā saddhim yujjhanto yuddhaparājito palāyitvā assaṃ abhiruyha āgacchanto tassā gītasaddaṃ sutvā paṭibaddhacitto assaṃ taṃ āramābhimukhaṃ pesesi. Puññasampannā kumārikā rājānaṃ disvā apalāyitvāva āgantvā assassa nāsarajjuyā gaṇhi. Rājā assapiṭṭhiyaṃ nisinnova “sasāmikāsi, asāmikāsi”ti pucchitvā asāmikabhāvaṃ ñatvā assā oruyha vātātapakilanto tassā aṅke nipanno muhuttaṃ vissamitvā taṃ assapiṭṭhiyaṃ nisīdāpetvā balakāyaparivuto nagaraṃ pavisitvā attano kulagharaṃ pesetvā sāyanhasamaye yānaṃ

1. Upanesi (Syā, I, Ka)

2. Sitakāraṇāyāti (Sī), sitakāraṇeti (Syā)

pahiṇitvā mahantena sakkārasammānena kulagharato āharāpetvā ratanarāsīmhi ṭhapetvā abhisekaṃ datvā aggamahesiṃ akāsi. Tato paṭṭhāya ca sā rañño piyā ahoṣi manāpā, pubbuṭṭhāyikādīhi pañcahi kalyāṇadhammehi samannāgatā patidevatā, Buddhānampi vallabhā ahoṣi. Tassā Satthu tayo kummāsapiṇḍe datvā taṃ sampattim adhigatabhāvo sakalanagaraṃ pattharivā gato.

Athekadivasam dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum “āvuso Mallikā devī Buddhānam tayo kummāsapiṇḍe datvā tesam phalena taṃ divasaññaeva abhisekaṃ pattā, aho Buddhānam mahāguṇatā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyam bhikkhave Mallikāya ekassa Sabbaññubuddhassa tayo kummāsapiṇḍe datvā Kosalarañño aggamahesibhāvādhigamo. Kasmā? Buddhānam guṇamahantatāya. Porāṇakapaṇḍitā pana Paccakabuddhānam aloṇakaṃ asneham aphāṇitam kummāsam datvā tassa phalena dutiye attabhāve tiyojanasatike Kāsiraṭṭhe rajjasirim pāpuṇimsū”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto ekasmiṃ daliddakule nibbattitvā vayappatto ekaṃ seṭṭhim nissāya bhatiyā kammaṃ karonto jīvikam kappesi. So ekadivasam “pātarāsathāya me bhavissatī”ti antarāpaṇato cattāro kummāsapiṇḍe gahetvā kammantaṃ gacchanto cattāro Paccakabuddhe bhikkhācāratthāya Bārāṇasinagarābhimukhe āgacchante disvā “ime bhikkham sandhāya Bārāṇasiṃ gacchanti, mayhampime cattāro kummāsapiṇḍā atthi, yannūnāham ime imesam dadeyyan”ti cintetvā te upasaṅkamitvā vanditvā “bhante ime me hatthe cattāro kummāsapiṇḍā, aham ime tumhākaṃ dadāmi, sādhu me bhante paṭiggaṇhatha, evamidaṃ puññaṃ mayham bhavissati dīgharattaṃ hitāya sukhāyā”ti vatvā tesam adhivāsanaṃ viditvā vālikaṃ ussāpetvā cattāri āsanāni pañnapetvā tesam upari sākhaḅhaṅgaṃ attharivā Paccakabuddhe paṭipāṭiyā nisīdāpetvā paṇṇapuṭena udakaṃ āharitvā dakkhiṇodakaṃ pātetvā catūsu pattesu cattāro kummāsapiṇḍe patiṭṭhāpetvā vanditvā “bhante etesam nissandena daliddagehe nibbatti nāma mā hotu, sabbaññutaññāṇappaṭivedhassa paccayo

hotū”ti āha. Paccekabuddhā paribhuñjimsu, paribhogāvasāne anumodanam katvā uppativā Nandamūlakapabbhārameva agamaṃsu.

Bodhisatto añjalim paggayha Paccekabuddhagatam¹ pītim gahetvā tesu cakkhupatham atītesu attano kammantam gantvā yāvatāyukam dānam anussarivā kalam katvā tassa phalena Bārāṇasiraṇṇo aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, Brahmaddattakumārotissa nāmam akaṃsu. So attano padasā gamanakālato paṭṭhāya “aham imasmimyeva nagare bhatako hutvā kammantam gacchanto Paccekabuddhānam cattāro kummāsapiṇḍe datvā tassa dānassa phalena idha nibbato”ti pasannādāse mukhanimittam viya sabbam purimajātikiriyam jātissaraṇāṇena pākaṭam katvā passi. So vayappatto Takkasilāyam gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgantvā sikkhitasippam pitu dassetvā tuṭṭhena pitarā oparajje patiṭṭhāpito aparabhāge pitu accayena rajje patiṭṭhāsi. Athassa uttamarūpadharam Kosalaraṇṇo dhītaram ānetvā aggamahesim akaṃsu, chattamaṅgaladivase panassa sakalanagaram devanagaram viya alaṅkarimsu.

So nagaram padakkhiṇam katvā alaṅkatapāsādam abhiruhitvā mahātalamajjhe samussitasetacchattam pallaṅkam abhiruyha nisinnō parivāretvā ṭhite ekato amacce, ekato brāhmaṇagahapati-ādayo nānāvibhave sirivilāsasamujjale, ekato nānāvidhapaṇṇākārahaththe nāgaramanusse, ekato alaṅkatadevaccharasaṅgham viya soḷasasahassasaṅkham nātakitthigaṇanti imam atimanoramam sirivibhavam olokeno attano pubbakammam anussarivā “idam suvaṇṇapiṇḍikam kañcanamālam setacchattam, imāni ca anekasahassāni hatthivāhana-assavāhanarathavāhanāni, maṇimuttādipūritā sārāgabbhā, nānāvidhadhañṇapūritā mahāpathavī, devaccharapaṭibhāgā nāriyo cāti sabbopesa mayham sirivibhavo na añṇassa santako, catunnam Paccekabuddhānam dinnassa catukummāsapiṇḍadānasseva santako, te nissāya mayā esa laddho”ti Paccekabuddhānam guṇam anussarivā attano kammam pākaṭam akāsi. Tassa tam anussarantassa sakalasarīram pītiyā pūri, so pītiyā temitahadayo mahājanassa majjhe udānagītam gāyanto dve gāthā abhāsi—

1. Paccekabuddhe gate (Syā, Ka)

142. “Na kiratthi anomadassisu,
Pāricariyā Buddhesu appikā.
Sukkhāya aloṇikāya ca,
Passa phalaṃ kummāsapiṇḍiyā.

143. Hatthigavāssā cime bahū,
Dhanadhaññaṃ pathavī ca kevalā.
Nāriyo cimā accharūpamā,
Passa phalaṃ kummāsapiṇḍiyā”ti.

Tattha **Anomadassisūti** Anomassa alāmakassa paccekabodhiñāṇassa dīṭṭhattā Paccekabuddhā Anomadassino nāma. **Pāricariyāti** abhivādanapaccuṭṭhānañjalikammādibhedā sāmīcikiriyaṃ, sampatte disvā attano santakaṃ appaṃ vā bahuṃ vā lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā deyyadhammaṃ cittaṃ pasādetvā guṇaṃ sallakkhetvā tisso cetanā visodhetvā phalaṃ saddahitvā pariccajanakiriyaṃ. **Buddhesūti** Paccekabuddhesu. **Appikāti** mandā parittā nāma natthi kira. **Sukkhāyāti** nisnehāya. **Aloṇikāyāti** phāṇitavirahitāya. Nipphāṇitattā hi sā “aloṇikā”ti vuttā. **Kummāsapiṇḍiyāti** cattāro kummāsapiṇḍe ekato katvā gahitaṃ kummāsaṃ sandhāya evamāha. Guṇavantānaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ guṇaṃ sallakkhetvā cittaṃ pasādetvā phaluppattim̐ pāṭikaṅkhamānaṃ tisso cetanā, visodhetvā dinnapadakkhiṇā appikā nāma natthi, nibbattanibbattaṭṭhāne mahāsampattimeva detīti vuttaṃ hoti. Hoti cettha¹—

“Natthi citte pasannamhi, appikā nāma dakkhiṇā.

Tathāgate vā Sambuddhe, atha vā tassa sāvake.

Tiṭṭhante nibbuta cāpi, same citte samaṃ phalaṃ.

Cetopaṇidhihetu hi, sattā gacchanti suggatin”ti².

Imassa panatthassa dīpanatthāya—

“Khīrodanaṃ ahamadāsīm, bhikkhuno piṇḍāya carantassa³.

Tassā me passa vimānaṃ, accharā kāmavaṇṇinīhamasmi.

1. Detīti vuttaṃ. Hoti cettha (Sī), detīti vuttaṃ hoti cettha (Syā),
detī, vuttaṃ hoti cettha (I)

2. Khu 2. 66 piṭṭhe.

3. Khu 2. 44 piṭṭhe.

Accharāsahassassāhaṃ, pavarā passa puññānaṃ vipākaṃ.

Tena me'tādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati.

Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā,

Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati"¹—

evamādīni vimānavatthūni āharitabbāni.

Dhanadhaññanti muttādīdhanāñca satta dhaññāni ca. **Pathavī ca kevalāti** sakalā cesā mahāpathavīti sakalāpathaviṃ hatthagataṃ maññamāno vadati.

Passa phalaṃ kummāsapiṇḍiyāti attano dānaphalaṃ attanāva dassento evamāha. Dānaphalaṃ kira bodhisattā ca Sabaññubuddhāyeva ca jānanti.

Teneva Satthā Itivuttake suttantaṃ kathento—

“Evañce bhikkhave sattā jāneyyūṃ dānasaṃvibhāgassa vipākaṃ, yathāhaṃ jānāmi, na adatvā bhuñjeyyūṃ, na ca nesaṃ maccheramalaṃ cittaṃ pariyādāya tiṭṭheyya. Yopi nesaṃ assa carimo ālopo carimaṃ kabaḷaṃ, tatopi na asaṃvibhajitvā bhuñjeyyūṃ, sace nesaṃ paṭiggāhakaṃ assu. Yasmā ca kho bhikkhave sattā na evaṃ jānanti dānasaṃvibhāgassa vipākaṃ, yathāhaṃ jānāmi, tasmā adatvā bhuñjanti, maccheramalañca nesaṃ cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati"².

Bodhisattopi attano chattamaṅgaladivase sañjātapītipāmojjo imāhi dvīhi gāthāhi udānagītaṃ gāyi. Tato paṭṭhāya “rañño piyagītan”ti bodhisattassa nāṭakitthiyo ca sesanāṭakagandhabbādayopi ca antepurajanopi antonagaravāsinopi bahinagaravāsinopi pānāgāresupi amaccamaṇḍalesupi “amhākaṃ rañño piyagītan”ti tadeva gītaṃ gāyanti. Evaṃ addhāne gate aggamahesī tassa gītassa atthaṃ jānitukāmā ahoṣi, mahāsattaṃ pana pucchitūṃ na visahati. Athassā ekasmiṃ guṇe pasīditvā ekadivasaṃ rājā “bhadde varaṃ te dassāmi, varaṃ gaṇhāhi”ti āha. Sādhu deva gaṇhāmīti. Hatthi-assādīsu te kiṃ dammīti. Deva tumhe nissāya mayhaṃ na kiñci natthi, na me etehi attho, sace pana dātukāmāttha, tumhākaṃ gītassa atthaṃ kathetvā dethāti. Bhadde ko

1. Khu 2. 40 piṭṭhe.

2. Khu 1. 207 piṭṭhe.

te iminā varena attho, aññaṃ gaṇhāhīti. Deva aññaena me attho natthi, etadeva gaṇhāmīti. Sādhu bhadde kathessāmi, tuyhaṃ pana ekikāya raho na kathessāmi, dvādasayojanikāya Bārāṇasīyā bherim carāpetvā rājadvāre ratanamaṇḍapaṃ kāretvā ratanapallaṅkaṃ paññāpetvā amaccabrāhmaṇādīhi ca nāgarchi ceva soḷasahi itthisahassehi ca parivuto tesam majjhe ratanapallaṅke nisīditvā kathessāmīti. Sā “sādhu devā”ti sampaṭicchi.

Rājā tathā kāretvā amaragaṇaparivuto Sakko devarājā viya mahājanakāyaparivuto ratanapallaṅke nisīdi. Devīpi sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā kañcanabhaddapīṭhaṃ attharivā ekamante akkhikoṭiyā oloketvā tathārūpe ṭhāne nisīditvā “deva tumhākaṃ tussitvā gāyanamaṅgalagītassa tāva me atthaṃ gaganatale puṇṇacandaṃ uṭṭhāpentō viya pākaṭaṃ katvā kathethā”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

144. “Abhikkhaṇaṃ rājakuñjara,
Gāthā bhāsasi Kosalādhipa.
Pucchāmi taṃ raṭṭhavaḍḍhana,
Bālhaṃ pītimano pabhāsasī”ti.

Tattha **Kosalādhipā**ti na so Kosalaraṭṭhādhipo, kusale pana dhamme adhipatiṃ katvā viharati, tena naṃ ālapantī evamāha, kusalādhipa kusalajjhāsayaṭi attho. **Bālhaṃ pītimano pabhāsasī**ti ativiya pītiyuttacitto hutvā bhāsasi, tasmā kathetha tāva me etāsaṃ gāthānaṃ atthanti.

Athassa gāthānamatthaṃ āvi karonto mahāsatto catasso gāthā abhāsi—

145. “Imasmim yeva nagare, kule aññatare ahuṃ.
Parakammakaro āsim, bhatako sīlasamvuto.

146. Kammāya nikkhamantohaṃ, caturo samaṇeddasam.
Ācārasīlasampanne, sītibhūte anāsave.

147. Tesu cittaṃ pasādetvā, nisīdetvā paṇṇasanthate.

Adaṃ Buddhānaṃ kummāsaṃ, pasanno sehi pāṇibhi.

148. Tassa kammaṃ kusalassa, idaṃ me edisaṃ phalaṃ.

Anubhomi idaṃ rajjaṃ, phītaṃ dharaṇimuttaman”ti.

Tattha **kule aññatareti** nāmena vā gottena vā apākaṭṭe ekasmiṃyeva kule. **Ahunti** nibbattiṃ. **Parakammakaro āsinti** tasmīṃ kule jātovāhaṃ daliddatāya parassa kammaṃ katvā jīvikaṃ kappento parakammakaro āsiṃ. **Bhatakoti** paravetanabhato. **Sīlasaṃvutoti** pañcasīlasaṃvare ṭhito, bhatiyā jīvantopi dussīlyāṃ pahāya sīlasampannova ahosinti dīpeti. **Kammāya nikkhamantohanti** taṃ divasaṃ kattabbakiccassa karaṇatthāya nikkhanto ahaṃ. **Caturo samaṇeddasanti** bhadde ahaṃ nagarā nikkhamma mahāmaggaṃ āruyha attano kammabhūmiṃ gacchanto bhikkhāya Bārāṇasinagaraṃ pavisante samitapāpe cattāro pabbajito addasaṃ. **Ācārasīlasampanneti** ekavīsatiyā anesanāhi jīvikakappanaṃ anācāro nāma, tassa paṭipakkhena ācārena ceva maggaphalehi āgatena sīlena ca samannāgate. **Sītibhūtetī** rāgādipariḷāhavūpasamena ceva ekādasa-agginiḃbāpanena ca sītibhāvappatte. **Anāsaveti** kāmāsavādivirahite. **Nisīdetvāti** vālikāsanānaṃ upari santhate paṇṇasanthare nisīdāpetvā. Santharo hi idha santhatoti vutto. **Adanti** nesaṃ udakaṃ datvā sakkaccaṃ sakehi hatthehi kummāsaṃ adāsiṃ. **Kusalassāti** ārogyānavajjaṭṭhena kusalassa. **Phalanti** tassa nissandaphalaṃ. **Phītanti** sabbasampattiḃhullitaṃ.

Evañca mahāsattassa attano kammaphalaṃ vitthāretvā kathentassa sutvā devī pasannamaṇā “sace mahārāja evaṃ paccakkhato dānaphalaṃ jānātha, ito dāni paṭṭhāya ekaṃ bhattapiṇḍaṃ labhitvā dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ datvāva paribhuñjeyyāthā”ti bodhisattassa thutiṃ karontī—

149. “Dadaṃ bhuñja mā ca pamādo, cakkam vattaya Kosalādhipa.

Mā rāja adhammiko ahu, dhammaṃ pālaya kisalādhipā”ti—

imaṃ gāthamāha.

Tattha **dadam̐ bhuñjāti** aññesaṃ datvāva attanā bhuñja. **Mā ca pamādoti** dānādīsu puññesu mā pamajji. **Cakkaṃ vattaya Kosalādhipāti** kusalajjhāsaya mahārāja patirūpadesavāsādikaṃ catubbidham̐ dhammacakkaṃ pavattehi. Pakatiratho hi dvīhi cakkehi gacchati, ayaṃ pana kāyo imehi catūhi cakkehi devalokaṃ gacchati, tena te “dhammacakkaṃ”ti saṅkhyam̐ gatā, tam̐ tvam̐ cakkaṃ pavattehi. **Adhammikoti** yathā aññe chandāgatim̐ gacchantā lokaṃ ucchuyante pīletvā viya dhanameva saṃkaḍḍhantā adhammikā honti, tathā tvam̐ mā adhammiko ahu. **Dhammam̐ pālayāti**—

“Dānam̐ sīlam̐ pariccāgam̐, ajjavam̐ maddavam̐ tapam̐.
Akkodham̐ avihimsaṅca, khantiṃ ca avirodhanan”ti¹.

imaṃ pana dasavidham̐ rājadhammameva pālaya rakkha, mā pariccaji.

Mahāsatto tassā vacanam̐ sampañicchanto—

150. “Soham̐ tadeva punappunam̐,
Vaṭumam̐ ācarissāmi sobhane.
Ariyācaritam̐ sukosale,
Arahanto me manāpāva passitun”ti—

gāthamāha.

Tattha **vaṭumanti** maggam̐. **Ariyācaritanti** ariyehi Buddhādīhi āciṅṇam̐. **Sukosaleti** sobhane Kosalarañño dhīteti attho. **Arahantoti** kilesehi ārakattā, arānaṅca arīnaṅca hatattā, paccayānam̐ arahattā evaṃladdhanāmā Paccakabuddhā. Idam̐ vuttam̐ hoti—bhadde Kosalarājadhīte so aham̐ “dānam̐ me dinnan”ti tittim̐ akatvā punappunam̐ tadeva ariyācaritam̐ dānamaggaṃ ācarissāmi. Mayhañhi aggadakkhiṇeyyattā arahanto manāpadassanā, cīvarādīni dātukāmatāya teyeva passitum̐ icchāmīti.

Evaṅca pana vatvā rājā deviyā sampattim̐ oloketvā “bhadde mayā tāva purimabhava attano kusalakammaṃ vitthāretvā kathitam̐, imāsam̐ pana nārīnam̐ majjhe rūpena vā līlāvilāsenā vā tayā sadisī

1. Khu 6. 97 piṭṭhe.

ekāpi natthi, sā tvaṃ kiṃ kammaṃ katvā imaṃ sampattiṃ paṭilabhi”ti
pucchanto puna gāthamāha—

151. “Devī viya accharūpamā,
Majjhe nārīgaṇassa sobhasi.
Kiṃ kammamakāsi bhaddakam,
Kenāsi vaṇṇavatī sukosale”ti.

Tassattho—bhadde **sukosale** Kosalarañño sudhīte tvaṃ rūpasampattiyā
accharūpamā tidasapure Sakkassa devarañño aññatarā devadhītā viya imassa
nārīgaṇassa majjhe sobhasi, pubbe kiṃ nāma **bhaddakam** kalyāṇakammaṃ
akāsi, kenāsi kāraṇena evaṃ vaṇṇavatī jātāti.

Athassa sā purimabhava kalyāṇakammaṃ kathentī
sesagāthādvayamāha—

152. “Ambaṭṭhakulassa khattiya,
Dāsyāhaṃ parapesiyā aham.
Saññatā ca dhammajivinī,
Sīlavatī ca apāpadassanā.

153. Uddhaṭabhattaṃ ahaṃ tadā,
Caramānassa adāsīṃ bhikkhuno.
Cittā sumanā sayam ahaṃ,
Tassa kamma phalaṃ mame’ dīsaṃ”ti.

Sāpi kira jātissarāva ahoṣi, tasmā attano jātissaraññaṇena
paricchinditvāva kathesi.

Tattha **ambaṭṭhakulassā**ti kuṭumbiyakulassa. **Dāsyāhanti** dāsī ahaṃ,
“dāsāhan”tipi pāṭho. **Parapesiyāti** parehi tassa tassa kiccassa karaṇatthāya
pesitabbā pesanakārikā. **Saññatāti** dāsīyo nāma dussīlā hontī, ahaṃ pana tīhi
dvārehi saññatā sīlasampannā. **Dhammajivinī**ti paravañcanādīni akatvā
dhammena samena pavattitajīvikā. **Sīlavatī**ti ācārasampannā guṇavatī.
Apāpadassanāti kalyāṇadassanā piyadhammā¹.

1. Piyadassanā (Ka)

Uddhataḅhattanti attano pattakoṭṭhāsavasena uddharitvā laddhabhāgabhattam. **Bhikkhunoti** bhinnakilesassa Paccekabuddhassa. **Vittā sumanāti** tuṭṭhā somanassajātā kammaphalaṃ saddahantī. **Tassa kammassāti** tassa ekabhikkhādānakammasa. Idam vuttam hoti—aham mahārāja pubbe Sāvattiyam aññatarassa kuṭumbiyakulassa dāsī hutvā attano laddhabhāgabhattam ādāya nikkhamantī ekam Paccekabuddham piṇḍāya carantam disvā attano taṇham milāpetvā saññatādiguṇasampannā kammaphalaṃ saddahantī tassa tam bhattam adāsīm, sāham yāvatāyukam ṭhatvā kalam katvā tattha Sāvattiyam Kosalarañño aggamahesiyā kucchimhi nibbattitvā idāni tava pāde paricaramānā evarūpaṃ sampattim anubhavāmi, tassa mama kamma idamīdisam phalanti. Tattha guṇasampannānam dinnadānassa mahapphalabhāvadassanattam—

“Aggato ve pasannānan”¹ ca,

“Esa devamanussānam, sabbakāmadado nidhī”² ca—

ādigāthā vitthāretabbā.

Iti te ubhopi attano purimakammaṃ vitthārato kathetvā tato paṭṭhāya catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā mahādānam pavattetvā silam rakkhitvā uposathakammaṃ katvā jīvitapariyosāne saggaparāyaṇā ahesum.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā devī Rāhulamātā ahosi, rājā pana ahameva ahosin”^{ti}.

Kummāsapiṇḍijātakavaṇṇanā dasamā.

11. Parantapajātakavaṇṇanā (416)

Āgamissati me pāpanti idam Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanam ārabba kathesi. Tadā hi dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum “āvuso Devadatto Tathāgatassa māraṇattameva parisakkati, dhanuggahe payojesi, silam pavijjhi, Nāḷagirim vissajjāpesi,

1. Khu 1. 255 piṭṭhe Itivuttake.

2. Khu 1. 10 piṭṭhe Khuddakapāṭhe.

Tathāgatassa vināsathameva upāyaṃ karotī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa mama vadhāya parisakki, tāsamattampi pana kātūṃ asakkonto attanāva dukkhaṃ anubhosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni sikkhi, sabbarutajānanamantaṃ uggaṇhi. So ācariyassa anuyogaṃ datvā Bārāṇasiṃ paccāgacchi, pitā taṃ oparajje ṭhapesi. Kiñcāpi oparajje ṭhabeti, mārāpetukāmo pana naṃ hutvā daṭṭhumpi na icchi. Athekā siṅgālī dve potake gahetvā rattim̄ manussesu paṭisallīnesu niddhamanena nagaraṃ pāvīsi. Bodhisattassa ca pāsāde sayanagabbhassa avidūre¹ ekā sālā atthi, tattheko addhikamanusso upāhanā omuñcitvā pādamūle bhūmiyaṃ ṭhabetvā ekasmiṃ phalake nipajji, na tāva niddāyati. Tadā siṅgāliyaṃ potakā chātā viravimsu. Atha tesam̄ mātā “tātā mā saddaṃ karittha, etissā sālāya eko manusso upāhanā omuñcitvā bhūmiyaṃ ṭhabetvā phalake nipanno na tāva niddāyati, etassa niddāyanakāle etā upāhanā āharitvā tumhe khādāpessāmī”ti attano bhāsāya āha. Bodhisatto mantānubhāvena tassā bhāsam² jānitvā sayanagabbhā nikkhamma vātapānaṃ vivaritvā “ko etthā”ti āha. Ahaṃ deva addhikamanussoti. Upāhanā te kuhinti. Bhūmiyaṃ devāti. Ukkhipitvā olambetvā ṭhaphēti. Taṃ sutvā siṅgālī bodhisattassa kujjhi.

Puna ekadivasaṃ sā tatheva nagaraṃ pāvīsi. Tadā ceko mattamanusso “pānīyaṃ pivissāmī”ti pokkharāṇim̄ otaranto patitvā nimuggo nirassāso mari. Nivatthā panassa dve sātākā nivāsanantare kahāpaṇasahassaṃ aṅguliyaṃ ca muddikā atthi. Tadāpi sā puttake “chātamhā ammā”ti viravante “tātā mā saddaṃ karittha, etissā pokkharāṇiyaṃ manusso mato, tassa idaṅcīdaṅca atthi, so pana maritvā sopāneyeva nipanno, tumhe etaṃ manussaṃ khādāpessāmī”ti āha.

1. Sayanagabbhapasse (Syā, Ka)

2. Ravaṃ (Sī, I)

Bodhisatto taṃ sutvā vātapānaṃ vivarivā “sālāya ko atthi”ti vatvā ekenutṭhāya “ahaṃ devā”ti vutte “gaccha etissā pokkharaniyā matamanussassa sāṭake ca kahāpaṇasahassaṅca aṅgulimuddikaṅca gahetvā sarīramassa yathā na utṭhahati, evaṃ udake osīdāpehi”ti āha. So tathā akāsi. Sā punapi kujjhivā “purimadivase tāva me puttakānaṃ upāhanā khādituṃ na adāsi, ajja matamanussaṃ khādituṃ na deti, hotu, ito dāni tatiyadivase eko Sapattarājā¹ āgantvā nagaraṃ parikkhipissati, atha naṃ pitā yuddhatthāya pesessati, tatra te sīsaṃ chindissanti, atha te galalohitaṃ pivivā veram muñcissāmi, tvam mayā saddhiṃ veram bandhasi, jānissāmi”ti viravitvā bodhisattaṃ tajjetvā puttake gahetvā nikkhamati.

Tatiyadivase eko Sapattarājā āgantvā nagaraṃ parivāresi. Rājā bodhisattaṃ “gaccha tāta tena saddhiṃ yujjhā”ti āha. Mayā deva ekaṃ diṭṭhaṃ atthi, gantuṃ na visahāmi, jīvitantarāyaṃ bhāyāmīti. Mayhaṃ tayi mate vā amate vā kiṃ, gacchāheva tvanti. So “sādhu devā”ti mahāsatto parisam gahetvā sapattarañño ṭhitadvārena anikkhamitvā aññaṃ dvāraṃ vivarivā nikkhami. Tasmim gacchante sakalanagaraṃ tucchaṃ viya ahosi. Sabbe teneva saddhiṃ nikkhamimsu. So ekasmim sabhāgaṭṭhāne khandhāvāraṃ nivāsetvā acchi. Rājā cintesi “uparājā nagaraṃ tucchaṃ katvā balaṃ gahetvā palāyi, Sapattarājāpi nagaraṃ parivāretvā ṭhito, idāni mayhaṃ jīvitaṃ natthi”ti. So “jīvitaṃ rakkhissāmi”ti deviṅca purohitaṅca parantapaṃ nāmekam pādāmūlikaṅca dāsaṃ gahetvā rattibhāge aññātakavesena palāyivā araññaṃ pāvisi. Bodhisatto tassa palātabhāvaṃ nātvā nagaraṃ pavisitvā yuddhaṃ katvā sapattaṃ palāpetvā rajjaṃ gaṇhi. Pitāpissa ekasmim nadīṭire paṇṇasālaṃ kāretvā phalāphalena yāpento vasi. Rājā ca purohito ca phalāphalathāya gacchanti. Parantapadāso deviyā saddhiṃ paṇṇasālāyameva hoti. Tatrāpi rājānaṃ paṭicca deviyā kucchismiṅgabbho patiṭṭhāsi. Sā abhiṅhasaṃsaggavasena parantapena saddhiṃ aticari. Sā ekadivasaṃ parantapaṃ āha “rañña nāte neva tava, na mayhaṃ jīvitaṃ atthi, tasmā mārehi nan”ti. Kathaṃ māremīti. Esa taṃ khaggaṅca

1. Sāmantarājā (Syā, Ka)

nhānasāṭakañca gāhāpetvā nhāyitum gacchati, tatrassa nhānaṭṭhāne pamādam ñatvā khaggena sīsam chinditvā sarīram khaṇḍākhaṇḍikam katvā bhūmiyam nikhaṇāhīti. So “sādhū”ti sampaṭicchi.

Athekadivasam purohitoyeva phalāphalattāya gantvā avidūre rañño nhānatitthasāmate ekam rukkham āruya phalāphalam gaṇhāti. Rājā “nhāyissāmī”ti parantapam khaggañca nhānasāṭakañca gāhāpetvā nadītīram agamāsi. Tattha nam nhānakāle pamādamāpannam “māressāmī”ti parantapo gīvāya gahetvā khaggaṃ ukkhipi. So maraṇabhayena viravi. Purohito tam saddam sutvā olokento parantapam rājānam mārentam disvā bhīttasito sākham vissajjetvā rukkhato oruya ekam gumbam pavisitvā nilīyi. Parantapo tassa sākāvissajjanasaddam sutvā rājānam māretvā bhūmiyam khaṇitvā “imasmim ṭhāne sākāvissajjanasaddo ahosi, ko nu kho etthā”ti vicinanto kañci adisvā nhatvā gato. Tassa gatakāle purohito nisinnaṭṭhānā nikkhamitvā rañño sarīram khaṇḍākhaṇḍikam chinditvā āvāte nikhātabhāvam ñatvā nhatvā attano vadhabhayena andhavesam gahetvā paṇṇasālam agamāsi. Tam disvā parantapo “kim te brāhmaṇa katan”ti āha. So ajānanto viya “deva akkhīni me nāsetvā āgatomi, ussannāsīvise araññe ekasmim vammikapasse aṭṭhāsīm, tatrekena āsīvisena nāsavāto vissaṭṭho me bhavissati”ti āha. Parantapo “na mam sañjānāti, ‘deva’ti vadati, samassāsessāmī nan”ti cintetvā “brāhmaṇa mā cintayi, aham tam paṭijaggissāmī”ti assāsetvā phalāphalam datvā santappesi. Tato paṭṭhāya parantapadāso phalāphalam āhari, devīpi puttam vijāyi. Sā putte vadḍhante ekadivasam paccūsasamaye sukhanisinnā saṇikam parantapadāsam etadavoca “tvam rājānam mārento kenaci diṭṭho”ti. “Na mam koci addasa, sākāvissajjanasaddam pana assosim, tassā sākāya manussena vā tiracchānena vā vissaṭṭhabhāvam na jānāmi, yadā kadāci pana me bhayam āgacchantam sākāvissaṭṭhaṭṭhānato¹ āgamissati”ti tāya saddhim sallapanto paṭhamam gāthamāha—

1. Āgacchati, yena sākā vissaṭṭhā, tato (Syā, I, Ka)

154. “Āgamissati me pāpaṃ, āgamissati me bhayaṃ.

Tadā hi calitā sākhā, manussena migena vā”ti.

Tattha **pāpanti** lāmakam anitṭham akantaṃ. **Bhayanti** cittutrāsabhayampi me āgamissati, na sakkā nāgantum. Kimkāraṇā? **Tadā hi calitā sākhā manussena migena vāti** na paññāyati, tasmā tato maṃ bhayaṃ āgamissati.

Te “purohito niddāyati”ti maññimsu. So pana aniddāyamānova tesam katham assoti. Athekadivasam purohito parantapadāse phalāphalathāya gate attano brāhmaṇim saritvā vilapanto dutiyaṃ gāthamāha—

155. “Bhīruyā nūna me kāmo, avidūre vasantiyā.

Karissati kisaṃ paṇḍum, sāva sākhā parantapan”ti.

Tattha **bhīruyāti** itthi ca nāma appamattakenāpi bhāyati, tasmā “bhīrū”ti vuccati. **Avidūreti** nātidūre ito katipayayojanamattake vasantiyā bhīruyā mayham brāhmaṇiyā yo mama kāmo uppanno, so nūna maṃ kisaṃ paṇḍuṅca karissatīti dasseti. “**Sāva sākhā**”ti iminā pana opammaṃ dasseti, yathā sākhā parantapaṃ kisaṃ paṇḍum karoti, evanti attho.

Iti brāhmaṇo gāthameva vadati, attham pana na katheti, tasmā imāya gāthāya kiccaṃ deviyā apākaṭam. Atha nam “kim kathesi brāhmaṇā”ti āha. Sopi “sallakkhitaṃ me”ti vatvā puna ekadivasam tatiyaṃ gāthamāha—

156. “Socayissati maṃ kantā, gāme vasa’maninditā.

Karissati kisaṃ paṇḍum, sāva sākhā parantapan”ti.

Tattha **socayissatīti** sokuppādanena sukkhāpessati. **Kantāti** itṭhabhariyā. **Gāme vasanti** Bārāṇasiyaṃ vasantīti adhippāyo. **Aninditāti** agarahitā uttamarūpadharā.

Punekadivasam catuttham gāthamāha—

157. “Tayā maṃ asitāpaṅgi, sitāni bhaṇitāni ca.

Kisam paṇḍum karissanti, sāva sākḥā parantapan”ti.

Tattha **tayā maṃ asitāpaṅgī**ti tayā maṃ asitā apaṅgi. Idam vuttam hoti—bhadde akkhikoṭito añjanasalākāya nīharitvā abhisankhata-asitāpaṅgi tayā pavattitāni mandahasitāni ca madhurabhāsītāni ca maṃ¹ sā vissaṭṭhasākḥā viravamānā parantapaṃ viya kisam paṇḍum karissatīti. Pa-kārassa va-kāram katvā “vaṅgī”tipi pāṭhoyeva.

Aparabhāge kumāro vayappatto ahosi soḷasavassuddesiko. Atha naṃ brāhmaṇo yaṭṭhikoṭim gāhāpetvā nhānatittham gantvā akkhīni ummīletvā olokesi. Kumāro “nanu tvaṃ brāhmaṇa andho”ti āha. So “nāham andho, iminā me upāyena jīvitam rakkhāmī”ti vatvā “tava pitaram jānāsī”ti āha. “Ayaṃ me pitā”ti vutte “nāyam tava pitā, pitā pana te Bārāṇasirājā, ayaṃ tumhākaṃ dāso, so mātari te vipaṭipajjitvā imasmim ṭhāne tava pitaram māretvā nikhaṇī”ti aṭṭhīni nīharitvā dassesi. Kumārassa balavakodho uppajji. Atha naṃ “idāni kiṃ kāromī”ti pucchi. “Yaṃ te imasmimyeva titthe pitu tena kataṃ, taṃ karohī”ti sabbam pavattim ācikkhitvā kumāram katipāham thurugaṇhanam sikkhāpesi. Athekadivasam kumāro khaggañca nhānasāṭakañca gahetvā “nhāyitum gacchāma tātā”ti āha. Parantapo “sādhū”ti tena saddhim gato. Athassa nhāyitum otiṇṇakāle dakkhiṇahatthena asim, vāmahatthena cūḷam gahetvā “tvaṃ kira imasmimyeva titthe mama pitaram cūḷāya gahetvā viravantam māresi, ahampi tam tatheva karissāmī”ti āha. So maraṇabhayabhīto paridevamāno dve gāthā abhāsi—

158. “Āgamā nūna so saddo, asaṃsi nūna so tava.

Akkhātam nūna tam tena, yo tam sākḥa’makampayi.

1. Mayā (Syā, I, Ka)

159. Idam̄ kho taṃ samāgama, mama bālassa cintitaṃ.

Tadā hi calitā sākḥā, manussena migena vā”ti.

Tattha **āgamāti**¹ so sākhasaddo nūna taṃ āgato sampatto. **Asamsi nūna so tavāti** so saddo tava ārocesi maññe. **Akkhātaṃ nūna taṃ tenāti** yo satto tadā taṃ sākhaṃ akampayi, tena “evaṃ te pitā mārito”ti nūna taṃ kāraṇaṃ akkhātaṃ. **Samāgammāti** saṅgama, samāgatanti attho. Yaṃ mama bālassa “tadā calitā sākḥā manussena migena vā, tato me bhayaṃ uppajjissatī”ti cintitaṃ parivittakitaṃ ahosi, idam̄ tayā saddhiṃ samāgatanti vuttaṃ hoti.

Tato kumāro osānagāthamāha—

160. “Tattheva tvaṃ avedesī, avañci pitaraṃ mama.

Hantvā sākḥāhi chādentō, āgamissati me bhayan”ti.

Tattha **tattheva tvaṃ avedesī**ti tattheva tvaṃ aññasi. **Avañci pitaraṃ mamāti** tvaṃ mama pitaraṃ “nhāyituṃ gacchāmā”ti vissāsetvā nhāyantaṃ māretvā khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā nikhaṇitvā “sace koci jānissati, mayhampi evarūpaṃ bhayaṃ āgacchissatī”ti vañcesi, idam̄ kho pana maraṇabhayaṃ idāni tavāgatanti.

Iti taṃ vatvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpetvā nikhaṇitvā sākḥāhi paṭicchādetvā khaggaṃ dhovitvā nhatvā paṇṇasālaṃ gantvā tassa māritabhāvaṃ purohitassa kathetvā mātaraṃ paribhāsivā “idha kiṃ karissāmā”ti tayo janā Bārāṇasimeva agamaṃsu. Bodhisatto kaniṭṭhassa oparajjaṃ datvā dānādīni puññāni katvā saggapadaṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam̄ samodhānesi “tadā piturājā Devadatto ahosi, purohito Ānando, puttaraājā pana ahameva ahosin”ti.

Parantapajātakavaṇṇanā ekādasamā.

Gandhāravaggo dutiyo.

1. Āgamāti (Syā, I, Ka)

Jātakuddānaṃ

Kukku Manoja Sutano, Gijjha Dabbhapuppha Paṇṇako.

Sattubhastā Aṭṭhiseno, Kapi Bakabrahmā dasa.

Gandhāro Mahākapi ca, Kumbhakāro Daḷhadhammo.

Somadatto Susīmo ca, Koṭasimbali Dhūmakārī.

Jāgaro Kummāsapiṇḍo, Parantapā ekādasa.

Sattakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Aṭṭhakanipāta

1. Kaccānijātakavaṇṇanā (417)

Odātavatthā suci allakesāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ mātiposakaṃ¹ upāsakaṃ ārabha kathesi. So kira Sāvatthiyaṃ kuladārako ācārasampanno pitari kālakate mātudevato² hutvā mukhadhovanadantakaṭṭhadānanhāpanapādadhovanādiveyyāvaccakammena ceva yāgubhattādīhi ca mātaraṃ paṭijaggi. Atha naṃ mātā “tāta tava aññānipi gharāvāsakiccāni atthi, ekaṃ samajātikaṃ kulakumārikaṃ gaṇhāhi, sā maṃ possessati, tvampi attano kammaṃ karissasī”ti āha. Amma ahaṃ attano hitasukhaṃ apaccāsīsamāno³ tumhe upaṭṭhahāmi, ko añño evaṃ upaṭṭhahissatīti. Kulavaḍḍhanakammaṃ nāma tāta kātuṃ vaṭṭatīti. Na mayhaṃ gharāvāsena attho, ahaṃ tumhe upaṭṭhahitvā tumhākaṃ dhūmakāle pabbajissāmīti. Athassa mātā punappunaṃ yācitvāpi manaṃ alabhamānā tassa chandaṃ aggahetvā samajātikaṃ kulakumārikaṃ ānesi. So mātaraṃ appaṭikkhipitvā tāya saddhiṃ samvāsam kappesi. Sāpi “mayhaṃ sāmiko mahantena ussāhena mātaraṃ upaṭṭhahati, ahampi naṃ upaṭṭhahissāmi, evamassa piyā bhavissāmī”ti cintetvā taṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahi. So “ayaṃ me mātaraṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahī”ti tato paṭṭhāya laddhaladdhāni madhurakhādānīyādīni tassāyeva deti. Sā aparabhāge cintesi “ayaṃ laddhaladdhāni madhurakhādānīyādīni mayhaññeva deti, addhā mātaraṃ nīharitukāmo bhavissati, nīharaṇūpāyamassā karissāmī”ti evaṃ ayoniso ummujiṭṭvā ekaṃ divasaṃ āha “sāmi tayi bahi nikkhamante tava mātā maṃ sakkosati”ti. So tuṅhī ahosi.

Sā cintesi “imaṃ mahallikaṃ ujjhāpetvā puttassa paṭikūlaṃ kāressāmī”ti. Tato paṭṭhāya yāguṃ dadamānā accuṇhaṃ vā atisītaṃ vā atiloṇaṃ vā aloṇaṃ vā deti. “Amma accuṇhā”ti vā

1. Mātiposakaṃ (Sī, I)

2. Mātudevato (Sī, I)

3. Paccāsimsamāno (Sī, Syā, I)

“atiloṇā”ti vā vutte pūretvā sītodakaṃ pakkhipati. Puna “atisītalā, aloṇāyevā”ti vutte “idāneva ‘accuṇhā, atiloṇā’ti vatvā puna ‘atisītalā, aloṇā’ti vadasi, kā taṃ tosetuṃ sakkhissatī”ti mahāsaddaṃ karoti. Nhānodakampi accuṇhaṃ katvā piṭṭhiyaṃ āsiṅcati. “Amma piṭṭhi me dahatī”ti ca vutte puna pūretvā sītodakaṃ pakkhipati. “Atisītaṃ ammā”ti vutte “idāneva ‘accuṇhan’ti vatvā puna ‘atisītan’ti vadati, kā etissā avamānaṃ sahituṃ sakkhissatī”ti paṭivissakānaṃ kathesi. “Amma mañcako me bahū maṅgulā”ti¹ ca vuttā mañcakaṃ nīharitvā tassa upari attano mañcakaṃ pothetvā² “pothito me”ti atiharitvā paññapeti. Mahā-upāsikā diguṇehi maṅgulehi khajjamānā sabbarattim nisinnāva vītināmetvā “amma sabbarattim maṅgulehi khādītāmhī”ti vadati. Itarā “hiyyo te mañcako pothito, kā imissā kiccaṃ nittharituṃ sakkotī”ti paṭivatvā “idāni naṃ puttana ujjhāpessāmī”ti tattha tattha kheḷasiṅghānikādīni vippakiritvā “kā imaṃ sakalagehaṃ asuciṃ karotī”ti vutte “mātā te evarūpaṃ karoti, ‘mā karī’ti vuccamānā kalahaṃ karoti, ahaṃ evarūpāya kālakaṇṇiyā saddhim ekagehe vasituṃ na sakkomi, etaṃ vā ghare vasāpehi, maṃ vā”ti āha.

So tassā vacanaṃ sutvā “bhaddo tvaṃ taruṇā yattha katthaci gantvā jīvituṃ sakkā, mātā pana me jarādubbalā, ahamevassā paṭisaraṇaṃ, tvaṃ nikkhamitvā attano kulagehaṃ gacchāhī”ti āha. Sā tassa vacanaṃ sutvā bhītā cintesi “na sakkā imaṃ mātu antare bhindituṃ, ekamsenassa mātā piyā, sace panāhaṃ kulagharaṃ gamissaṃ, vidhavavāsaṃ vasantī dukkhitā bhavissāmi, purimanayeneva sassuṃ ārādhethvā paṭijaggissāmī”ti. Sā tato paṭṭhāya purimasadisameva taṃ paṭijaggi. Athekadivasaṃ so upāsako dhammassavanatthāya Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. “Kiṃ upāsaka tvaṃ puññakammesu na pamajjasi, mātu-upaṭṭhānakammaṃ pūresi”ti ca vutto “āma bhante, sā pana mama mātā mayhaṃ aruciyāyeva ekaṃ kuladārikaṃ ānesi, sā idaṅcīdaṅca anācārakammaṃ akāsī”ti sabbaṃ Satthu ācikkhitvā “iti Bhagavā sā itthī neva maṃ

1. Mañcako me bahumaṅkuṇoti (Sī, Syā, I)

2. Papphoṭetvā (Ka)

mātu antare bhinditum sakkhi, idāni nam sakkaccam upaṭṭhahati”ti āha. Satthā tassa katham sutvā “idāni tāva tvam upāsaka tassā vacanam na akāsi, pubbe panetissā vacanena tava mātaram nikkadḍhitvā mam nissāya puna geham ānetvā paṭijaggī”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente aññatarassa kulassa putto pitari kālakate mātudevato¹ hutvā vuttaniyāmeneva mātaram paṭijaggīti sabbam heṭṭhā kathitanayeneva vitthāretabbam. “Aham evarūpāya kāḷakaṇṇiyā saddhim vasitum na sakkomi, etam vā ghare vasāpehi, mam vā”ti vutte tassā katham gahetvā “mātuyeva me doso”ti mātaram āha “amma tvam niccam imasmim ghare kalaham karosi, ito nikkhamitvā aññasmim yathārucite ṭhāne vasāhī”ti. Sā “sādhū”ti rodamānā nikkhamitvā ekam samiddhakulam² nissāya bhatim katvā dukkhena jivikam kappesi. Sassuyā gharā nikkhantakāle suṇisāya gabbho paṭiṭṭhahi. Sā “tāya kāḷakaṇṇiyā gehe vasamānāya gabbhampi na paṭilatim, idāni me gabbho laddho”ti patino ca paṭivissakānañca kathentī vicarati.

Aparabhāge puttam vijāyitvā sāmikam āha “tava mātari gehe vasamānāya puttam na labhim, idāni me laddho, imināpi kāraṇena tassā kāḷakaṇṇibhāvam jānāhī”ti. Itarā “mama kira nikkadḍhitakāle puttam labhī”ti sutvā cintesi “addhā imasmim loke dhammo mato bhavissati, sace hi dhammo mato na bhaveyya, mātaram pothetvā nikkadḍhantā³ puttam na labheyyum, sukham na jiveyyum, dhammassa matakabhattam dassāmī”ti. Sā ekadivasaṃ tilapiṭṭhañca taṇḍulañca pacanathāliñca dabbiñca ādāya āmakasusānam gantvā tīhi manussasīsehi uddhanam katvā aggim jāletvā udakam oruyha sasīsam nhatvā sāṭakam nivāsetvā mukham vikkhāletvā uddhanaṭṭhānam gantvā kese mocetvā taṇḍule dhovitum ārabhi. Tadā bodhisatto Sakko devarājā ahosi. Bodhisattā ca nāma appamattā honti, so tasmim khaṇe lokam olokeno tam dukkhappattam “dhammo mato”ti saññāya dhammassa matakabhattam dātukāmam disvā

1. Mātidevato (Sī, I)

2. Mittakulam (Sī, Syā)

3. Nikkadḍhitvā (Ka)

“ajja mayhaṃ balaṃ dassessāmi”ti brāhmaṇavesena mahāmaggaṃ paṭipanno viya hutvā taṃ disvā maggā okkamma tassā santike ṭhatvā “amma susāne āhāraṃ pacantā nāma natthi, tvaṃ iminā idha pakkena tilodanena kiṃ karissasi”ti kathaṃ samuṭṭhāpento paṭhamāṃ gāthamāha—

1. “Odātavatthā suci allakesā,
Kaccāni kiṃ kumbhimadhissayitvā.
Piṭṭhā tilā dhovasi taṇḍulāni,
Tilodano hehiti kissahetū”ti.

Tattha **kaccānī**ti taṃ gottena ālapati. **Kumbhimadhissayitvā**ti pacanathālikāṃ manussasīsuddhanaṃ āropetvā. **Hehitī**ti ayaṃ tilodano kissa hetu bhavissati, kiṃ attanā bhuñjissasi, udāhu aññaṃ kāraṇamatthīti.

Athassa sā ācikkhantī dutiyaṃ gāthamāha—

2. “Na kho ayaṃ brāhmaṇa bhojanatthā,
Tilodano hehiti sādḥupakko.
Dhammo mato tassa pahuttamajja,
Ahaṃ karissāmi susānamajjhe”ti.

Tattha **dhammoti** jeṭṭhāpacāyanadhammo ceva tividhasucaritadhammo ca. **Tassa pahuttamajjāti**¹ tassāhaṃ dhammassa idaṃ matakabhattaṃ karissāmīti attho.

Tato Sakko tatiyaṃ gāthamāha—

3. “Anuvicca kaccāni karoḥi kiccaṃ.
Dhammo mato ko nu taveva saṃsi.
Sahassanetto atulānubhāvo,
Na miyyatī dhammavaro kadācī”ti.

Tattha **anuviccā**ti upaparikkhitvā jānitvā. **Ko nu taveva**² **saṃsī**ti ko nu tava evaṃ³ ācikkhi. **Sahassanetto**ti attānaṃ dhammavaraṃ uttamadhammaṃ katvā dassento evamāha.

1. Bahūtamajjāti (Sī, I), pahūnamajjāti (Syā)

2. Taveta (Sī, Syā, I)

3. Etaṃ (Sī, Syā, I)

Taṃ vacanaṃ sutvā itarā dve gāthā abhāsi—

4. “Daḷhappamāṇaṃ mama ettha brahme,
Dhammo mato natthi mamettha kaṅkhā.
Ye yeva dāni pāpā bhavanti,
Te teva dāni sukhitā bhavanti.

5. Suṇisā hi mayhaṃ vañjhā ahoṣi,
Sā maṃ vadhitvāna vijāyi puttāṃ.
Sā dāni sabbassa kulassa issarā,
Ahaṃ panamhi apaviddhā ekikā”ti.

Tattha **daḷhappamāṇanti** daḷhaṃ thiraṃ nissamsayaṃ brāhmaṇa ettha mama pamāṇanti vadati. **Ye yeti** tassa matabhāve kāraṇaṃ dassentī evamāha. **Vadhitvānā**ti pothetvā nikkadḍhitvā. **Apaviddhā**ti chaḍḍitā anāthā hutvā ekikā vasāmi.

Tato Sakko chaṭṭhaṃ gāthamāha—

6. “Jīvāmi vohaṃ na matohamasmi,
Taveva atthāya idhāgatosmi.
Yā taṃ vadhitvāna vijāyi puttāṃ,
Sahāva puttana karomi bhasman”ti.

Tattha **voti** nipātamattaṃ.

Itarā taṃ sutvā “dhī ahaṃ kiṃ kathesiṃ, mama nattu amaraṇakāraṇaṃ karissāmi”ti sattamaṃ gāthamāha—

7. “Evañca¹ te rucati devarāja,
Mameva atthāya idhāgatosi.
Ahañca putto suṇisā ca nattā,
Sammodamānā gharamāvasemā”ti.

1. Etañca (Sī, I)

Athassā Sakko aṭṭhamāṇṇaṃ gāthamāha—

8. “Evañca te ruccati kātiyāni,
 Hatāpi santā na jahāsi dhammaṃ.
 Tuvañca putto suṇisā ca nattā,
 Sammodamānā gharamāvasethā”ti.

Tattha **hatāpi santā**ti yadi tvaṃ pothitāpi nikkadḍhitāpi samānā tava dārakesu mettadhammaṃ na jahāsi, evaṃ sante yathā tvaṃ icchasi, tathā hotu, ahaṃ te imasmimṃ guṇe pasannoti.

Evañca pana vatvā alaṅkatapaṭiyatto Sakko attano ānubhāvena ākāse ṭhatvā “kaccāni tvaṃ mā bhāyi, putto ca te suṇisā ca mamānubhāvena āgantvā antarāmagge taṃ khamāpetvā ādāya gamissanti, appamattā hotī”ti vatvā attano ṭhānameva gato. Tepi Sakkānubhāvena tassā guṇaṃ anussaritvā “kahaṃ no mātā”ti antogāme manusse pucchitvā “susānābhimukhaṃ gatā”ti sutvā “amma ammā”ti susānamaggaṃ paṭipajjitvā taṃ disvāva pādesu patitvā “amma amhākaṃ dosaṃ khamāhi”ti taṃ khamāpesuṃ. Sāpi natthāraṃ gaṇhi. Iti te sammodamānā gehaṃ gantvā tato paṭṭhāya samaggavāsaṃ vasimsu.

9. “Sā kātiyānī suṇisāya saddhim,
 Sammodamānā gharamāvasittha.
 Putto ca nattā ca upaṭṭhahimsu,
 Devānamindena adhiggahitā”ti—

ayaṃ abhisambuddhagāthā.

Tattha **sā kātiyānī**ti bhikkhave sā kaccānagottā. **Devānamindena adhiggahitā**ti devindena Sakkena anuggahitā hutvā tassānubhāvena samaggavāsaṃ vasimsūti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne so upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā mātuposako etarahi mātuposako

ahosi, bhariyāpissa tadā bhariyāyeva, Sakko pana ahameva ahosinti.

Kaccānijātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Aṭṭhasaddajātakavaṇṇanā (418)

Idam pure ninnamāhūti idam Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño aḍḍharattasamaye sutam bhimsanakam avinibbhogasaddam ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā **Lohakumbhijātake**¹ kathitasadisameva. Idha pana Satthā “mayham bhante imesam saddānam sutattā kinti bhavissati”ti vutte “mā bhāyi mahārāja, na te etesam sutapaccayā koci antarāyo bhavissati, na hi mahārāja evarūpaṃ bhayānakam avinibbhogasaddam tvameveko suṇi, pubbepi rājāno evarūpaṃ saddam sutvā brāhmaṇānam katham gahetvā sabbacatukkayaññam yajitukāmā paṇḍitānam vacanam sutvā yaññaharaṇatthāya gahitasatte vissajjetvā nagare māghātabherim carāpesun”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto asītikotivibhave brāhmaṇakule nibbattivā vayappatto Takkasilāyam uggahitasippo mātāpitūnam accayena ratanavilokanam katvā sabbam vibhavajātam dānamukhe vissajjetvā kāme pahāya Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā jhānābhīññāyo nibbattetvā aparabhāge loṇambilasevanatthāya manussapatham caranto Bārāṇasim patvā rājuyyāne vasi. Tadā Bārāṇasirājā sirisayane nisinnō aḍḍharattasamaye aṭṭha sadde assosi—paṭhamam rājanivesanasāmantā uyyāne eko bako saddamakāsi, dutiyam tasmim sadde anupacchinneyeva hatthisālāya toraṇanivāsini kākī saddamakāsi, tatiyam rājagehe kaṇṇikāyam nivutthaghuṇapāṇako saddamakāsi, catuttham rājagehe posāvaniyakokilo saddamakāsi, pañcamam tattheva posāvaniyamigo saddamakāsi, chaṭṭham tattheva posāvaniyavānaro saddamakāsi, sattamam tattheva

1. Khu 5. 100 piṭṭhe.

posāvānīyakinnaro saddamakāsi, aṭṭhamāṃ tasmim̄ sadde anupacchinneyeva rājanivesanamattahakena uyyānaṃ gacchanto Paccekabuddho ekaṃ udānaṃ udānento saddamakāsi.

Bārāṇasirājā ime aṭṭha sadde sutvā bhītatāsito punadivase brāhmaṇe pucchi. Brāhmaṇā “antarāyo te mahārāja bhavissati, sabbacatukkayaññaṃ yajissāmā”ti vatvā rañña “yathārucitaṃ karoṭhā”ti anuññātā haṭṭhapahaṭṭhā rājakulato nikkhamitvā yaññakammaṃ ārabhiṃsu. Atha nesaṃ jeṭṭhakassa yaññakārabrahmaṇassa antevāsī māṇavo paṇḍito byatto ācariyaṃ āha “ācariya evarūpaṃ kakkhaḷaṃ pharusāṃ asātaṃ bahūnaṃ sattānaṃ vināsakammaṃ mā karī”ti. Tāta tvaṃ kiṃ jānāsi, sacepi aññaṃ¹ kiñci na bhavissati, macchamaṃsaṃ tāva bahuṃ khāditaṃ labhissāmāti. Ācariya kucchim̄ nissāya niraye nibbattanakammaṃ mā karoṭhāti. Taṃ sutvā sesabrāhmaṇā “ayaṃ amhākaṃ lābhantarāyaṃ karotī”ti tassa kujjhiṃsu. Māṇavo tesāṃ bhayena “tena hi tumheva macchamaṃsakhādanūpāyaṃ karoṭhā”ti vatvā nikkhamitvā bahinagare rājānaṃ nivāretuṃ samatthaṃ dhammikasamaṇabrāhmaṇaṃ upadhārento rājuyyānaṃ gantvā bodhisattaṃ disvā vanditvā “bhante kiṃ tumhākaṃ sattesu anukampā natthi, rājā bahū satte māretvā yaññaṃ yajāpeti, kiṃ vo mahājanassa bandhanamokkhaṃ kātuṃ na vaṭṭatī”ti āha. Māṇava ettha neva rājā amhe jānāti, na mayaṃ rājānaṃ jānāmāti. Jānātha pana bhante rañña sutasaddānaṃ nipphattinti. Āma jānāmāti. Jānantā rañño kasmā na kathethāti. Māṇava kiṃ sakkā “ahaṃ jānāmī”ti nalāṭe siṅgaṃ bandhitvā carituṃ, sace idhāgantvā pucchissati, kathessāmāti.

Māṇavo vegena rājakulaṃ gantvā “kiṃ tātā”ti vutte “mahārāja tumhehi sutasaddānaṃ nipphattim̄ jānanako eko tāpaso tumhākaṃ uyyāne maṅgalasilāyaṃ nisinno ‘sace maṃ pucchissati, kathessāmī’ti vadati, gantvā taṃ pucchituṃ vaṭṭatī”ti āha. Rājā vegena tattha gantvā tāpasaṃ vanditvā katapaṭisaṅhāro nisīditvā “saccaṃ kira bhante tumhe mayā sutasaddānaṃ nipphattim̄ jānāthā”ti pucchi. Āma mahārājāti. Tena hi kathetha taṃ meti. “Mahārāja tesāṃ sutapaccayā tava koci antarāyo

1. Yaññaṃ (Ka)

natthi, porāṇuyyāne pana te eko bako atthi, so gocaraṃ alabhanto jighacchāya pareto paṭhamam saddamakāsi”ti tassa kiriyaṃ attano ñāṇena paricchinditvā paṭhamam gāthamāha—

10. “Idaṃ pure ninnamāhu, bahumacchaṃ mahodakaṃ.
 Āvāso bakarājassa, pettikaṃ bhavanaṃ mama.
 Tyajja bhekena yāpema, okaṃ na vijahāma”ti.

Tattha **idanti** maṅgalapokkharāṇim sandhāya vadati. Sā hi pubbe udakatumbena udake pavisante mahodakā bahumacchā, idāni pana udakassa pacchinnattā na mahodakā jātā. **Tyajja bhekenāti** te mayaṃ ajja macche alabhantā maṇḍūkamattena yāpema. **Okanti** evaṃ jighacchāya pīlitāpi vasanaṭṭhānaṃ na vijahāma.

Iti mahārāja so bako jighacchāpīlito saddamakāsi. Sacepi taṃ jighacchāto mocetukāmo, taṃ uyyānaṃ sodhāpetvā pokkharāṇim udakassa pūrehīti. Rājā tathā kāretuṃ ekaṃ amaccaṃ āṇāpesi.

“Hatthisālatoṇe pana te mahārāja ekā kākī vasamānā attano puttasokena dutiyaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

11. “Ko dutiyaṃ asīlissa, bandharassa’kkhi bhecchati.
 Ko me putte kulāvakaṃ, mañca sotthim karissati”ti.

Vatvā ca pana “ko nāma te mahārāja hatthisālāya hatthimeṇḍo”ti pucchi. Bandharo nāma bhanteti. Ekakkhikāṇo so mahārājāti. Āma bhanteti. Mahārāja hatthisālāya te dvātorāṇe ekā kākī kulāvakaṃ katvā aṇḍakāni nikkhipi. Tāni pariṇatāni kākapotakā nikkhantā, hatthimeṇḍo hatthim āruya sālato nikkhamanto ca pavisanto ca aṅkusakena kākimpī puttakepissā paharati, kulāvakampi viddhamseti. Sā tena dukkhena pīlitā tassa akkhibhedanaṃ āyācantī evamāha, sace te kākīyā mettacittaṃ atthi, etaṃ bandharaṃ pakkosāpetvā kulāvakaviddhamsanato

vārehīti. Rājā taṃ pakkosāpetvā paribhāsivā hāretvā aññassa taṃ hatthim adāsi.

“Pāsādakaṇṇikāya pana te mahārāja eko ghuṇapāṇako vasati, so tattha phegguṃ khāditvā tasmim khīṇe sāraṃ khādituṃ nāsakkhi, so bhakkhaṃ alabhivā nikkhamitumpi asakkonto paridevamāno tatiyaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā tassa kiriyaṃ attano ñāṇena paricchindivā tatiyaṃ gāthamāha—

12. “Sabbā parikkhatā¹ pheggu, yāva tassā gatī ahu.

Khīṇabhakkho mahārāja, sāre na ramatī ghuṇo”ti.

Tattha **yāva tassā gatī ahūti** yāva tassā phegguyā nipphatti ahosi, sā sabbā khāditā. **Na ramatīti** “mahārāja so pāṇako tato nikkhamivā gamaṇaṭṭhānampi apassanto paridevati, nīharāpehi nan”ti āha. Rājā ekaṃ purisaṃ āṇāpetvā upāyena naṃ nīharāpesi.

Nivesane pana te mahārāja ekā posāvaniyā kokilā atthīti. Atthi bhanteti. “Mahārāja sā attanā nivutthapubbaṃ vanasaṇḍaṃ saritvā ukkaṇṭhitvā “kadā nu kho imamahā pañjarā muccivā ramaṇīyaṃ vanasaṇḍaṃ gacchissāmi”ti catuttham saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā catuttham gāthamāha—

13. “Sā nūnāhaṃ ito gantvā, rañño muttā nivesanā.

Attānaṃ ramayissāmi, dumasākhaniketini”ti.

Tattha **dumasākhaniketini**ti supupphitāsu rukkhasākhāsu sakaniketā hutvā. Evañca pana vatvā “ukkaṇṭhitā mahārāja sā kokilā, vissajjehi nan”ti āha. Rājā tathā kāresi.

Nivesane pana te mahārāja eko posāvaniyo migo atthīti. Atthi bhanteti. “Mahārāja so eko yūthapati attano migim anussaritvā kilesavasena ukkaṇṭhito pañcamaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā pañcamaṃ gāthamāha—

1. Parikkhayā (Ka)

14. “So nūnāhaṃ ito gantvā, rañño mutto nivesanā.

Aggodakāni pissāmi, yūthassa purato vajan”ti.

Tattha **aggodakānī**ti agga-udakāni, aññehi migehi paṭhamataram apītāni anucchiṭṭhodakāni yūthassa purato gacchanto kadā nu kho pivissāmīti.

Mahāsatto tampi migam vissajjāpetvā “nivesane pana te mahārāja posāvaniyo makkaṭo atthī”ti pucchi. “Atthi bhante”ti vutte “sopi mahārāja Himavantapadese yūthapati makkaṭīhi saddhim kāmaggiddho hutvā vicaranto bharatena nāma luddena idha ānīto, idāni ukkaṇṭhitvā tattheva gantukāmo chaṭṭham saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthī”ti vatvā chaṭṭham gāthamāha—

15. “Taṃ maṃ kāmehi sammattaṃ, rattaṃ kāmesu mucchitaṃ.

Ānayī bhārato luddo, bāhiko bhaddamatthu te”ti.

Tattha **bāhikoti** bāhikaraṭṭhavāsī. **Bhaddamatthu teti** imamattaṃ so vānaro āha, tuyhaṃ pana bhaddamatthu, vissajjehi nanti.

Mahāsatto taṃ vānaraṃ vissajjāpetvā “nivesane pana te mahārāja posāvaniyo kinnaro atthī”ti pucchitvā “atthī”ti vutte “so mahārāja attano kinnariyā kataguṇaṃ anussarivā kilesāturo saddamakāsi. So hi tāya saddhim ekadivasam tuṅgapabbatasikharam āruhi, te tattha vaṇṇagandharasasampannāni nānāpupphāni ocinantā piḷandhantā sūriyaṃ atthaṅgataṃ na sallakkhesuṃ, atthaṅgate sūriye otarantānaṃ andhakāro ahoṣi. Tatra naṃ kinnarī ‘sāmi andhakāro vattati, apakkhalanto appamādena otarāhī’ti vatvā hatthe gahetvā otāresi, so tāya taṃ vacanaṃ anussarivā saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthī”ti taṃ kāraṇaṃ attano nāṇabalena paricchinditvā pākaṭaṃ karonto sattamaṃ gāthamāha—

16. “Andhakāratimisāyaṃ, tuṅge uparipabbate.

Sā maṃ saṅghena mudunā, mā pādaṃ khali yasmanī”ti.

Tattha **andhakāratimisāyanti** andhabhāvakārake tame. **Tuṅgeti** tikhiṇe. **Sanhena mudunāti** maṭṭhena mudukena vacanena. **Mā pādaṃ khali**¹ **yasmanīti** ya-kāro byañjanasandhivasena gahito. Idam vuttam hoti—sā maṃ kinnarī sanhena mudukena vacanena “sāmi appamatto hohi, mā pādaṃ khali asmani, yathā te upakkhalitvā pādo pāsāṇasmim na khalati, tathā otarā”ti vatvā hatthena gahetvā otāresīti.

Iti mahāsatto kinnarena katasaddakāraṇaṃ kathetvā taṃ vissajjāpetvā “mahārāja aṭṭhamo udānasaddo ahosi. Nandamūlakapabbhārasmim kira eko Paccekabuddho attano āyusaṅkhāraparikkhayaṃ ñatvā ‘manussapatham gantvā Bārāṇasiraṅṅo uyyāne parinibbāyissāmi, tassa me manussā sarīranikkhepaṃ kāretvā sādhuḱīlaṃ kīḷitvā dhātupūjaṃ katvā saggapatham pūressanti’ti iddhānubhāvena āgacchanto tava pāsādassa matthakaṃ pattakāle khandhabhāraṃ otāretvā nibbānapurapavesanadīpanaṃ udānaṃ udānesī”ti Paccekabuddhena vuttam gāthamāha—

17. “Asaṃsayam jātikhayantadassī,
Na gabbhaseyyam punarāvajissam.
Ayamantimā pacchimā gabbhaseyyā,
Khīṇo me saṃsaro punabbhavāyā”ti.

Tassattho—jātiyā khayantasaṅkhātassa nibbānassa diṭṭhattā **jātikhayantadassī** aham **asaṃsayam** puna gabbhaseyyam na avajissam, ayam me antimā jāti, pacchimā gabbhaseyyā, khīṇo me punabbhavāya khandhapaṭipāṭisaṅkhāto saṃsāroti.

“Idaṅca pana so udānaṃ vatvā imaṃ uyyānavanaṃ āgamma ekassa supupphitassa sālassa mūle parinibbuto, ehi mahārāja sarīrakiccamassa karissāmā”ti mahāsatto rājānaṃ gahetvā Paccekabuddhassa parinibbutaṭṭhānaṃ gantvā sarīraṃ dassesi. Rājā tassa sarīraṃ disvā saddhim balakāyena gandhamālādīhi pūjetvā bodhisattassa vacanaṃ nissāya yaṅṅaṃ hāretvā sabbasattānaṃ jīvitadānaṃ datvā nagare māghātabherim carāpetvā sattāhaṃ sādhuḱīlaṃ kīḷitvā² sabbagandhacitake mahantena sakkārena

1. Khaṇi (Sī, Syā, I)

2. Kāretvā (Sī, Syā, I)

Paccekabuddhassa sarīraṃ jhāpetvā dhātuyo catumahāpathe thūpaṃ kāresi.
Bodhisattopi rañño dhammaṃ desetvā “appamatto hoti”ti ovaditvā
Himavantameva pavisitvā brahmavihāresu parikammaṃ katvā
aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “mahārāja tassa saddassa
sutakāraṇā tava koci antarāyo natthi”ti yaññaṃ harāpetvā “mahājanassa
jīvitāṃ dehi”ti jīvitadānaṃ dāpetvā nagare dhammabheriṃ carāpetvā
dhammaṃ desetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, māṇavo
Sāriputto, tāpaso pana ahameva ahossin”ti.

Aṭṭhasaddajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Sulasājātakavaṇṇanā (419)

Idaṃ suvaṇṇakāyūranti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
Anāthapiṇḍikassa dāsīṃ ārabba kathesi. Sā kira ekasmiṃ ussavadivase
dāsigaṇena saddhiṃ uyyānaṃ gacchantī attano sāmīniṃ
puññalakkhaṇadeviṃ¹ ābharaṇaṃ yāci. Sā tassā satasahassamūlaṃ attano
ābharaṇaṃ adāsi. Sā taṃ piḷandhitvā dāsigaṇena saddhiṃ uyyānaṃ pāvīsi.
Atheke coro tassā ābharaṇe lobhaṃ uppādetvā “imaṃ māretvā ābharaṇaṃ
harissāmi”ti tāya saddhiṃ sallapanto uyyānaṃ gantvā tassā
macchamaṃsasurādīni adāsi. Sā “kilesavasena deti maññe”ti gahevā
uyyānakīḷaṃ kīḷitvā vīmaṃsanatthāya² sāyanhasamaye nipanne dāsigaṇe
uṭṭhāya tassa santikaṃ āgamāsi. So “bhadde imaṃ ṭhānaṃ appaṭicchannaṃ,
thokaṃ purato gacchāmā”ti āha. Taṃ sutvā itarā “imasmiṃ ṭhāne sakkā
rahassakammaṃ kātuṃ, ayaṃ pana nissamaṃsayaṃ maṃ māretvā
piḷandhanabhaṇḍaṃ haritukāmo bhavissati, hotu, sikkhāpessāmi naṃ”ti
cintevā “sāmi surāmadena me sukkhaṃ sarīraṃ, pānīyaṃ tāva maṃ
pāyehi”ti ekaṃ kūpaṃ netvā “ito me pānīyaṃ osiñcā”ti rajjuñca

1. Puññalakkhaṇadeviṃ (Sī, I)

2. Vissamanatthāya (Sī, Syā, I)

ghaṭaṅca dasseti. Coro rajjūṃ kūpe otāresi, atha naṃ onamitvā udakaṃ osiṅcantaṃ mahabbaladāsī ubhohi hatthehi āṇisadaṃ paharivā kūpe khipitvā “na tvam ettakena marissasī”ti ekaṃ mahantaṃ iṭṭhakaṃ matthake āsumbhi. So tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Sāpi nagaraṃ pavisitvā sāmīniyā ābharaṇaṃ dadamānā “manamhi ajja imaṃ ābharaṇaṃ nissāya matā”ti sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi, sāpi Anāthapiṇḍikassa ārocesi, Anāthapiṇḍiko Tathāgatassa ārocesi. Satthā “na kho gahapati idāneva sā dāsī ṭhānuppattikāya paññāya samannāgatā, pubbepi samannāgatāva, na ca idāneva tāya so mārito, pubbepi naṃ māresiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente Sulasā nāma nagarasobhinī pañcasatavaṇṇadāsiparivārā ahoṣi, sahasseṇa rattīṃ gacchati. Tasmīmyeva nagare Sattuko nāma coro ahoṣi nāgabalo, rattibhāge issaragharāni pavisitvā yathāruciṃ vilumpati. Nāgarā sannipatitvā rañño upakkosimsu. Rājā nagaraguttikaṃ āṇāpetvā tattha tattha gumbaṃ ṭhapāpetvā coraṃ gaṇhāpetvā “sīsamma chindathā”ti āha. Taṃ pacchābhāṃ bandhitvā catukke catukke kasāhi tāḷetvā āghātaṃ nenti. “Coro kira gahito”ti sakalanagaraṃ saṅkhubhi. Tadā Sulasā vātapāne ṭhatvā antaravīthiṃ oloketi taṃ disvā paṭibaddhacittā hutvā “sace imaṃ coroti gahitapurisaṃ¹ mocetuṃ sakkhissāmi, idaṃ kilīṭṭhakammaṃ akatvā imināva saddhiṃ samaggavāsaṃ kappessāmi”ti cintetvā heṭṭhā **Kaṇaverajātake**² vuttanayeneva nagaraguttikassa sahasaṃ pesetvā taṃ mocetvā tena saddhiṃ sammodamānā samaggavāsaṃ vasi. Coro tiṇṇaṃ catunnaṃ māsānaṃ³ accayena cintesi “ahaṃ imasmīmyeva ṭhāne vasituṃ na sakkhissāmi, tucchahatthena palāyitumpi⁴ na sakkā, Sulasāya piḷandhanabhaṇḍaṃ satahasaṃ agghati, sulasā māretvā idaṃ gaṇhissāmi”ti. Atha naṃ ekadivasaṃ āha “bhadde ahaṃ tadā rājapurisehi nīyamāno asukapabbatamatthake rukkhadevatāya balikammaṃ paṭissuṇiṃ, sā maṃ balikammaṃ

1. Sace imaṃ yodhaṃ samatthapurisaṃ (Sī, I)

3. Divasānaṃ (Ka)

2. Khu 5.102 piṭṭhe.

4. Gantumpi (Sī, Syā)

alabhamānā bhāyāpeti¹, balikammamassā karomā”ti. Sādhu sāmi, sajjetvā pesehīti. Bhadde pesetuṃ na vaṭṭati, mayam ubhopi sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā mahantena parivārena gantvā dassāmāti. Sādhu sāmi, tathā karomāti.

Atha nam tathā kāretvā pabbatapādam gatakāle āha “bhadde mahājanam disvā devatā balikammaṃ na sampaṭicchissati, mayam ubhova abhiruhitvā demā”ti. So tāya “sādhū”ti sampaṭicchito tam balipātim ukkhipāpetvā sayam sannaddhapañcāvudho hutvā pabbatamatthakam abhiruhitvā ekam sataporisapapātam nissāya jatarukkhamūle balibhājanam ṭhapāpetvā “bhadde nāham balikammatthāya āgato, tam pana māretvā piḷandhanam te gahetvā gamissāmīti āgatomhi, tava piḷandhanam omuñcitvā uttarasātakena bhaṇḍikam karohī”ti āha. Sāmi maṃ kasmā māresīti. Dhanakāraṇāti. “Sāmi mayā kataguṇam anussara, aham tam bandhitvā nīyamānam seṭṭhiputtana parivattetvā bahum dhanam datvā jīvitam labhāpesim, devasikam sahasam labhamānāpi aññam purisam na olokemi, evañhi tava upakārikam mā maṃ mārehi, bahuñca te dhanam dassāmi, tava dāsī ca bhavissāmī”ti yācantī paṭhamam gāthamāha—

18. “Idam suvaṇṇakāyūram, muttā veḷuriyā bahū.

Sabbam harassu bhaddante, mañca dāsīti sāvayā”ti.

Tattha kāyūranti gīvāyam piḷandhanapasādhanam kāyūram². Sāvayāti mahājanamajjhe sāvetvā dāsīm katvā gaṇhāti.

Tato sattukena—

19. “Oropayassu kalyāṇi, mā bālham paridevasi.

Na cāham abhijānāmi, ahantvā dhanamābhatan”ti—

attano ajjhāsayanurūpaṃ dutiyagāthāya vuttāya Sulasā ṭhānuppattikāraṇam paṭilabhitvā “ayam coro mayham jīvitam na dassati, upāyena nam paṭhamataram papāte pātetvā jīvitakkhayaṃ pāpessāmī”ti cintetvā gāthādvayamāha—

1. Bhimsāpeti (Sī)

2. Piḷandhanapasādhanam, na keyūram (Sī, I)

20. “Yato sarāmi attānaṃ, yato pattāsmi viññutaṃ.
Na cāhaṃ abhijānāmi, aññaṃ piyataraṃ tayā.

21. Ehi taṃ upagūhissaṃ, karissaṃ ca padakkhiṇaṃ.
Na hi dāni puna atthi, mama tuyhañca saṅgamo”ti.

Sattuko tassādhippāyaṃ ajānanto “sādhu bhadde, ehi upagūhassuman”ti āha. Sulasā taṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā upagūhitvā “idāni taṃ sāmi catūsu passesu vandissāmi”ti vatvā pādapiṭṭhiyaṃ sīsaṃ ṭhapetvā bāhupasse vanditvā pacchimapassaṃ gantvā vandamānā viya hutvā nāgabalā gaṇikā coraṃ dvīsu pacchāpādesu¹ gahetvā heṭṭhā sīsaṃ katvā sataporise narake khipi. So tattheva cuṇṇavicuṇṇaṃ patvā mari. Taṃ kiriyaṃ disvā pabbatamatthake nibbattadevatā imā gāthā abhāsi—

22. “Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.
Itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā.

23. Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.
Itthīpi paṇḍitā hoti, lahuṃ atthaṃ vicintikā.

24. Lahuñca vata khippañca, nikaṭṭhe samacetayī.
Migaṃ puṇṇāyateneva, Sulasā sattukaṃ vadhi.

25. Yo’ dha uppatitaṃ atthaṃ, na khippamanubujjhati.
So haññati mandamati, corova girigabbhare.

26. Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, khippameva nibodhati.
Muccate sattusambādhā, Sulasā sattukāmivā”ti.

Tattha **paṇḍitā hotīti** itthīpi paṇḍitā tattha tattha vicakkhaṇā hoti, atha vā itthī paṇḍitā ceva tattha tattha vicakkhaṇā ca hoti. **Lahuṃ atthaṃ vicintikāti** lahuṃ khippaṃ atthaṃ vicintikā. **Lahuñca vatāti** adandhañca vata. **Khippañcāti** acireneva. **Nikaṭṭhe samacetayīti** santike ṭhitāva tassa maraṇūpāyaṃ cintesi. **Puṇṇāyatenevāti** pūritadhanusmiṃ.

1. Pacchābhāgesu (Sī, I), pacchābhāsu (Syā)

Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā cheko migaluddako sakaṇḍapuṇṇadhanusmim¹ khippaṃ migam vadhati, evaṃ Sulasā sattukaṃ vadhīti. **Yodhāti** yo imasmim sattaloke. **Nibodhatīti** jānāti. **Sattukāmivāti** sattukā iva, yathā sulasā muttā, evaṃ muccatīti attho.

Iti Sulasā coraṃ vadhitvā pabbatā oruyha attano pariyanassa santikaṃ gantvā “ayyaputto kahan”ti puṭṭhā “mā taṃ pucchathā”ti vatvā ratham abhiruhitvā nagarameva pāvīsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā te ubhopi imeyeva ahesuṃ, devatā pana ahameva ahosin”ti.

Sulasājātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Sumaṅgalajātakavaṇṇanā (420)

Bhusa’mhi kuddhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Rājovādasuttaṃ ārabha kathesi. Tadā pana Satthā raññā yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatta vayappatto pitu accayena rajjaṃ kāresi, mahādānaṃ pavattesi. Tassa Sumaṅgalo nāma uyyānapālo ahosi. Atheko Paccekabuddho Nandamūlakapabbhārā nikkhamitvā cārikaṃ caramāno Bārāṇasiṃ patvā uyyāne vasitvā punadivase nagaraṃ piṇḍāya pāvīsi. Tamenam rājā disvā pasannacitto vanditvā pāsādaṃ āropetvā rājāsane nisīdāpetvā nānaggarasehi khādaniyabhojanīyehi parivisitvā anumodanaṃ sutvā pasanno attano uyyāne vasanattāya paṭiññaṃ gāhāpetvā uyyānaṃ pavesetvā sayampi bhuttaṭṭarāso tattha gantvā rattiṭṭhānadivāṭṭhānādīni saṃvidahitvā Sumaṅgalaṃ nāma uyyānapālaṃ veyyāvaccakaraṃ katvā² nagaraṃ pāvīsi. Paccekabuddho tato paṭṭhāya nibaddhaṃ rājagehe bhūñjanto tattha ciram vasi, Sumaṅgalopi naṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahi.

1. Ākaḍḍhitapuṇṇadhanusmim (Sī), ākiṇṇapuṇṇadhanusmim (I) 2. Datvā (Sī, Syā)

Athekadivasam Paccekabuddho Sumaṅgalaṃ āmantetvā “ahaṃ katipāhaṃ asukagāmaṃ nissāya vasitvā āgacchissāmi, rañño ārocehī”ti vatvā pakkāmi. Sumaṅgalopi rañño ārocesi. Paccekabuddho katipāhaṃ tattha vasitvā sāyaṃ sūriye atthaṅgate taṃ uyyānaṃ paccāgami. Sumaṅgalo tassa āgatabhāvaṃ ajānanto attano gehaṃ agamāsi. Paccekabuddhopi pattacīvaraṃ paṭisāmetvā thokaṃ caṅkamtivā pāsāṇaphalake nisīdi. Taṃ divasaṃ pana uyyānapālassa gharaṃ pāhunakā āgamimsu. So tesam sūpabyañjanatthāya “uyyāne abhayaladdhaṃ migamā māressāmi”ti dhanuṃ ādāya uyyānaṃ gantvā migamā upadhārento Paccekabuddhaṃ disvā “mahāmigo bhavissati”ti saññāya saraṃ sannayhitvā vijjhi. Paccekabuddho sīsaṃ vivaritvā “Sumaṅgalā”ti āha. So samvegappatto vanditvā “bhante ahaṃ tumhākaṃ āgatabhāvaṃ ajānanto ‘migo’ti saññāya vijjhiṃ, khamatha me”ti vatvā “hotu dāni kiṃ karissasi, ehi saraṃ luñcitvā gaṇhāhī”ti vutte vanditvā saraṃ luñci, mahatī vedanā uppajji. Paccekabuddho tattheva parinibbāyi. Uyyānapālo “sace rājā jānissati, nāsessati”ti puttadāraṃ gahetvā tatova palāyi. Tāvadeva “Paccekabuddho parinibbuto”ti devatānubhāvena sakalanagaraṃ ekakolāhalaṃ jātān.

Punadivase manussā uyyānaṃ gantvā Paccekabuddhaṃ disvā “uyyānapālo Paccekabuddhaṃ māretvā palāto”ti rañño kathayimsu. Rājā mahantena parivārena uyyānaṃ gantvā sattāhaṃ sarīrapūjaṃ katvā mahantena sakkārena jhāpetvā dhātuyo ādāya Cetiyaṃ katvā taṃ pūjento dhammena rajjaṃ kāresi. Sumaṅgalopi ekasaṃvaccharaṃ vītināmetvā “rañño cittaṃ jānissāmi”ti āgantvā ekaṃ amaccam passitvā¹ “mayi rañño cittaṃ jānāhī”ti āha. Amaccopi rañño santikaṃ gantvā tassa guṇaṃ kathesi. Rājā asuṇanto viya ahoṣi. Puna kiñci avatvā rañño anattamanabhāvaṃ Sumaṅgalassa kathesi. So dutiyasaṃvaccharepi āgantvā tattheva rājā tuṇhī ahoṣi. Tatiyasaṃvacchare āgantvā puttadāraṃ gahetvāva āgami. Amacco rañño cittaṃ mudubhāvaṃ ñatvā taṃ rājadvāre ṭhapetvā tassāgatabhāvaṃ rañño kathesi. Rājā taṃ pakkosāpetvā

1. Psetvā (Ka)

paṭisanthāraṃ katvā “Sumaṅgala kasmā tayā mama puññakkhettaṃ
Paccekabuddho mārito”ti pucchi. So “nāhaṃ deva ‘Paccekabuddhaṃ
māremī’ti māresim, apica kho iminā nāma kāraṇena idaṃ nāma akāsin”ti
taṃ pavattiṃ ācikkhi. Atha naṃ rāja “tena hi mā bhāyī”ti samassāsetvā
puna uyyānapālameva akāsi.

Atha naṃ so amacco pucchi “deva kasmā tumhe dve vāre
Sumaṅgalassa guṇaṃ sutvāpi kiñci na kathayittha, kasmā pana tatiyavāre
suttvā taṃ pakkosivā anukampitthā”ti. Rāja “tāta rañña nāma kuddhena
sahasā kiñci kātum na vaṭṭati, tenāhaṃ pubbe tuṅhī hutvā tatiyavāre
Sumaṅgale mama cittassa mudubhāvaṃ ñatvā taṃ pakkosāpesin”ti
rājavattaṃ kathento imā gāthā āha—

27. Bhusa’ mhi kuddhoti avekkhiyāna,
Na tāva daṇḍaṃ paṇayeyya issaro.
Aṭṭhānaso appatirūpamattano,
Parassa dukkhāni bhusaṃ udīraye.

28. Yato ca jāneyya pasādamattano,
Atthaṃ niyuñjeyya parassa dukkaṭaṃ.
Tadā’yamatthoti sayāṃ avekkhiya,
Athassa daṇḍaṃ sadisaṃ nivesaye.

29. Na cāpi jhāpeti paraṃ na attanaṃ,
Amucchito yo nayate nayānayaṃ.
Yo daṇḍadhāro bhavatīdha issaro,
Sa vaṇṇagutto siriyā na dhaṃsati.

30. Ye khattiyā se anisammakārino,
Paṇenti daṇḍaṃ sahasā pamucchitā.
Avaṇṇasaṃyutā jahanti jīvitāṃ,
Ito vimuttāpi ca yanti duggatiṃ.

31. Dhamme ca ye ariyappavedite ratā,
Anuttarā te vacasā manasā kammunā ca.
Te santisoraccasamādhisaṅṅhitā,
Vajanti lokam dubhayam tathāvidhā.

32. Rājāhamasmi narapamadānamissaro,
Sacepi kujjhāmi ṭhapemi attanam.
Nisedhayanto janatam tathāvidham,
Paṇemi daṇḍam anukampa yoniso”ti—

Tattha **avekkhiyānāti**¹ avekkhitvā jānitvā. Idam vuttam hoti—tāta pathavissaro rājā nāma “aham bhusam kuddho balavakodhābhibhūto”ti nātvā aṭṭhavatthukādibhedam daṇḍam parassa na paṇayeyya na vatteyya. Kimkāraṇā? Kuddho hi aṭṭhavatthukam soḷasavatthukam katvā aṭṭhānena akāraṇena attano rājabhāvassa ananurūpam “imam ettakam nāma āharatha, idaṅca tassa karothā”ti parassa bhusam dukkhāni balavadukkhāni udīraye.

Yatoti yadā. Idam vuttam hoti—yadā pana rājā parasmim uppannam attano pasādam jāneyya, atha parassa dukkaṭam attham niyuñjeyya upaparikkheyya, tadā evam niyuñjanto “ayam nāmettha attho, ayam etassa doso”ti sayam attapaccakkham katvā athassa aparādhakārakassa aṭṭhavatthukahetu aṭṭheva, soḷasavatthukahetu soḷaseva kahāpaṇe gaṇhamāno daṇḍam sadisam katadosānurūpam nivesaye ṭhapeyya pavatteyyāti.

Amucchitoti chandādīhi agatikilesehi amucchito anabhibhūto hutvā yo nayānayam nayate upaparikkhati, so neva param jhāpeti, na attānam. Chandādivasena hi ahetukam daṇḍam pavattento parampi tena daṇḍena jhāpeti dahati pīḷeti, attānampi tatonidānena pāpena. Ayam pana na param jhāpeti, na attānam. **Yo daṇḍadhāro bhavatīdha-issaroti** yo idha² pathavissaro rājā³ idha sattaloke dosānucchavikam daṇḍam pavattento daṇḍadhāro hoti. **Savaṇṇaguttoti** guṇavaṇṇena ceva yasavaṇṇena ca gutto rakkhito siriya na dhamsati na

1. Apekkhiyānāti (Syā, Ka)

2. Yo(?)

3. Jāto (Sī, Syā, I)

parihāyati. **Avaññasamīyutā jahantī** adhammikā lolarājāno avañnena yuttā hutvā jīvitam jahanti.

Dhamme ca ye ariyappavedite ye rājāno ācāra-ariyehi dhammikaṛājūhi pavedite dasavidhe rājadhamme ratā. **Anuttarā teti** te vacaso manasā kammunā ca tīhipi etehi anuttarā jeṭṭhakā. **Te santisoraccasamādhisaṅghitā** te agatipahānena kilesasantiyañca susīlyasaṅkhāte soracce ca ekaggaṭāsamādhimhi ca saṅghitā patiṭṭhitā dhammikaṛājāno. **Vajanti lokam dubhayanti** dhammena rajjam kāretvā manussalokato devalokam, devalokato manussalokanti ubhayalokameva vajanti, nirayādīsu na nibbattanti. **Narapamadānanti** narānañca nārīnañca. **Ṭhapemi attananti** kuddhopi kodhavasena agantvā attānam porāṇakaṛājūhi ṭhapitanayasmimīyeva dhamme ṭhapemi, vinicchayadhammam na bhindāmīti.

Evam chahi gāthāhi raññā attano guṇe kathite sabbāpi rājaparīsā tuṭṭhā “ayaṁ silācāraguṇasampatti tumhākaññeva anurūpā”ti rañño guṇe kathesuṁ. Sumaṅgalo pana parisāya kathitāvasāne uṭṭhāya rājānam vanditvā añjalim paggayha rañño thutim karonto tisso gāthā abhāsi—

33. “Sirī ca lakkhī ca taveva khattiya,
Janādhipa mā vijahi kudācanaṁ.
Akkodhano niccapasannacitto,
Anīgho tuvaṁ vassasatāni pālaya.
34. Guṇehi etehi upeta khattiya,
Ṭhitamariyavattī suvaco akodhano.
Sukhī anuppīla pasāsa medinim,
Ito vimuttopi ca yāhi suggamim.
35. Evam sunītena subhāsitena,
Dhammena ñāyena upāyaso nayaṁ.
Nibbāpaye saṅkhubhitam mahājanam,
Mahāva megho salilena medinin”ti.

Tattha **sirī ca lakkhī cāti** parivārasampatti ca paññā ca¹. **Anīghoti** niddukkho hutvā. **Upeta khattiyāti** upeto khattiya, ayameva vā pāṭho. **Ṭhitamariyavattīti** ṭhita-ariyavatti, ariyavatti nāma dasarājadhammasaṅkhātāṃ porāṇarājavattāṃ, tattha patiṭṭhitattā ṭhitarājadhammo hutvāti attho. **Anuppīla pasāsa medininti** anuppīlāṃ pasāsa mediniñca, ayameva vā pāṭho. **Sunītenāti** sunayena suṭṭhu kāraṇena. **Dhammenāti** dasakusalakammaphadhammena. **Ñāyenāti** purimapadasseva vevacanaṃ. **Upāyasoti** upāyakosallena. **Nayanti** nayanto rajjāṃ anusāsanto dhammikaṛājā. **Nibbāpayeti** imāya paṭipattiyā kāyikacetasikadukkhaṃ darathaṃ apanento kāyikacetasikadukkhasaṅkhubhitampi mahājanaṃ mahāmegho salilena mediniṃ viya nibbāpeyya, tvampi tatheva nibbāpehīti dassento evamāha.

Satthā Kosalarañño ovādavasena imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Paccekabuddho parinibbuto, Sumaṅgalo Ānando ahosi, rājā pana ahameva ahosin”ti.

Sumaṅgalajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Gaṅgamālajātakavaṇṇanā (421)

Āṅgārajātāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto uposathakammaṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi Satthā uposathike upāsake āmantetvā “upāsakā sādhurūpaṃ vo kataṃ uposathaṃ upavasantehi, dānaṃ dātabbaṃ, sīlaṃ rakkhitabbaṃ, kodho na kātabbo, mettā bhāvetabbā, uposathavāso vasitabbo, porāṇakapaṇḍitā hi ekaṃ upaḍḍhuposathakammaṃ nissāya mahāyasaṃ lahiṃsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjāṃ kārente tasmim nagare Suciparivāro nāma seṭṭhi ahosi asīti koṭidhanavibhavo dānādipuññābhirato. Tassa puttadārāpi parijanopi antamaso tasmim ghare

1. Puññañca (Ka)

vacchapālakāpi sabbe māsassa cha divase uposatham upavasanti. Tadā bodhisatto ekasmim daliddakule nibbattitvā bhatim katvā kicchena jīvati. So “bhatim karissāmī”ti tassa geham gantvā vanditvā ekamantaṃ tṭhito “kim āgatosī”ti vutte “tumhākam gehe bhatiyā kammakaraṇatthan”ti āha. Seṭṭhi aññesaṃ bhatikānaṃ āgatadivaseyeva “imasmim gehe kammaṃ karontā sīlaṃ rakkhanti, sīlaṃ rakkhituṃ sakkontā kammaṃ karoṭhā”ti vadati, bodhisattassa pana sīlarakkhaṇa-ācikkhaṇe saññaṃ akatvā “sādhu tāta attano bhatim jānitvā kammaṃ karoṭhī”ti āha. So tato paṭṭhāya suvaco hutvā uraṃ datvā attano kilamatham agaṇetvā tassa sabbakiccāni karoti, pātova kammantaṃ gantvā sāyaṃ āgacchati.

Athekadivasam nagare chaṇam ghosesum. Mahāseṭṭhi dāsīm āmantetvā “ajjuposathadivaso, gehe kammakārānaṃ pātova bhattam pacitvā dehi, kālasseva bhuñjitvā uposathikā bhavissanti”ti āha. Bodhisatto kālasseva uṭṭhāya kammantaṃ agamāsi, “ajjuposathiko bhavyeyāsī”ti tassa koci nārocesi. Sesakammakarā pātova bhuñjitvā uposathikāva ahesum. Seṭṭhipi saputtadāro saparijano uposatham adhiṭṭhahi, sabbepi uposathikā attano attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā sīlaṃ āvajjentā nisīdimṃsu. Bodhisatto sakaladivasam kammaṃ katvā sūriyatthaṅgamanavelāya āgato. Athassa bhattachārikā hatthadhovanam datvā pātiyam bhattam vaddhetvā upanāmesi. Bodhisatto “aññesu divasesu imāya velāya mahāsaddo hoti, ajja kham gatā”ti pucchi. Sabbe uposatham samādiyitvā attano attano vasanaṭṭhānāni gatāti. Tam sutvā bodhisatto cintesi “ettakānaṃ sīlavantānaṃ antare aham eko dūssīlo hutvā na vasissāmi, idāni uposathaṅgesu adhiṭṭhitesu hoti nu kho uposathakammaṃ, no”ti. So gantvā seṭṭhim pucchi. Atha nam seṭṭhi “tāta pātova anadhiṭṭhitattā sakalam uposathakammaṃ na hoti, upaḍḍhuposathakammaṃ pana hotī”ti āha.

So “ettakampi hotū”ti seṭṭhissa santike samādinnasīlo hutvā uposathakammaṃ adhiṭṭhāya attano vasanokāsam pavisitvā

sīlam āvajjento nipajji. Athassa sakaladivasam nirāhāratāya pacchimayāmasamanantare satthakavātā samuṭṭhahimsu. Seṭṭhinā nānāvidhāni bhesajjāni āharitvā “bhuñjā”ti vuccamānopi “uposatham na bhindissāmi, jīvitapariyantikaṃ katvā samādiyīn”ti āha. Balavavedanā uppajji, aruṇuggamanavelāya satim paccupaṭṭhāpetum nāsakkhi. Atha nam “idāni marissatī”ti nīharitvā osārake nipajjāpesum. Tasmim khaṇe Bārāṇasirājā rathavaragato mahantena parivārena nagaram padakkhiṇam karonto tam ṭhānam sampāpuṇi. Bodhisatto tassa sirim oloketvā tasmim lobham uppādetvā rajjam patthesi. So cavitvā upaḍḍhuposathakammanissandena tassa aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Sā laddhagabbhaparīhārā dasamāsaccayena puttam vijāyi, “Udayakumāro”tissa nāmam akamsu. So vayappatto sabbasippesu nipphattim pāpuṇi. Jātissarañāṇena attano pubbakammaṃ saritvā “appakassa kammassa phalam mama idan”ti abhikkhaṇam udānam udānesi. So pitu accayena rajjam patvāpi attano mahantaṃ sirivibhavaṃ oloketvā tadeva udānam udānesi.

Athekadivasam nagere chaṇam sajjayimsu, mahājano kīlāpasuto ahoṣi. Tadā Bārāṇasiyā uttaradvāravāsī eko bhatiko udakabhatim katvā laddham aḍḍhamāsakaṃ pākāriṭṭhakāya antare ṭhapetvā bhatim karonto dakkhiṇadvāram patvā tattha udakabhatimeva katvā jīvamānāya ekāya kapaṇitthiyā saddhim samvāsam kappesi. Sā tam āha “sāmi nagare chaṇo vattati, sace te kiñci atthi, mayampi kīleyyāmā”ti. Āma atthīti. Kittakam samīti. Aḍḍhamāsakoti. Kham soti. Uttaradvāre iṭṭhakabbhantare ṭhapitoti ito me dvādasayojanantare nidhānam, tava pana hatthe kiñci atthīti. Āma atthīti. Kittakanti. Aḍḍhamāsakovāti. Iti tava aḍḍhamāsako, mama aḍḍhamāsakoti māsakova hoti, tato ekena koṭṭhāsena mālam, ekena koṭṭhāsena gandham, ekena koṭṭhāsena suram gahetvā kīlissāma, gaccha tayā ṭhapaṭam aḍḍhamāsakaṃ āharāti. So “bhariyāya me santikā kathā laddhā”ti haṭṭhatuṭṭho “bhadde mā cintayi, āharissāmi nan”ti vatvā pakkāmi. Nāgabalo bhattiko cha yojanāni

atikkamma majjhanhikasamaye vītaṅgāraṅgārasanthataṃ viya uṇhaṃ
vālukāṃ maddanto dhanalobhena haṭṭhapahaṭṭho kasāvarattanivāsano kaṇṇe
tālappaṇṇaṃ piḷandhitvā ekena āyogavattena gītaṃ gāyanto rājāṅgaṇena
pāyāsi.

Udayarājā sihapañjaraṃ vivarivā ṭhito taṃ tathā gacchantaṃ disvā
“kiṃ nu kho esa evarūpaṃ vātātaṃ¹ agaṇetvā haṭṭhatuṭṭho gāyanto
gacchati, pucchissāmi naṃ”ti cintetvā pakkosanaṭṭhāya ekaṃ purisaṃ paṇiṇi.
Tena gantvā “rājā taṃ pakkosati”ti vutte “rājā mayhaṃ kiṃ hoti, nāhaṃ
rājānaṃ jānāmi”ti vatvā balakkārena nīto ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ rājā
pucchanto dve gāthā abhāsi—

36. “Aṅgārajātā pathavī, kukkuḷānugatā mahī.
Atha gāyasi vattāni, na taṃ tapati ātaṇṇo.”

37. Uddhaṃ tapati ādicco, adho tapati vālukā.
Atha gāyasi vattāni, na taṃ tapati ātaṇṇo”ti.

Tattha **aṅgārajātā**ti bho purisa ayaṃ pathavī vītaṅgāraṅgā² viya
uṇhajātā. **Kukkuḷānugatā**ti ādittachārikasaṅkhātēna kukkuḷena viya
uṇhavālukāya anugatā. **Vattāni**ti āyogavattāni āropetvā gītaṃ gāyasīti.

So rañño kathaṃ sutvā tatiyaṃ gāthamāha—

38. “Na maṃ tapati ātaṇṇo, ātaṇṇo tapayanti maṃ.
Atthā hi vividhā rāja, te tapanti na ātaṇṇo”ti.

Tattha **ātaṇṇo**ti vatthukāmakilesakāmā. Purisaṃ hi te abhitapanti, tasmā
“ātaṇṇo”ti vuttā. **Atthā hi vividhā**ti mahārāja mayhaṃ vatthukāmakilesakāme
nissāya kattabbā nānākiccaṅgāṭṭhā vividhā atthā atthi, te maṃ tapanti, na
ātaṇṇo.

Atha naṃ rājā “ko nāma te attho”ti pucchi. So āha “ahaṃ deva
dakkhiṇadvāre kapaṇṭhiyā saddhiṃ saṃvāsāṃ kappesiṃ, sā maṃ ‘chaṇṇaṃ
kiḷissāma, atthi te kiṅci hatthe’ti pucchi, atha naṃ ahaṃ ‘mama nidhānaṃ

1. Vālukātaṇṇaṃ (Ka)

2. Vītaṅgāraṅgāraṃ (Sī, Syā, I)

uttaradvāre pākārantare ṭhapitan'ti avacaṃ, sā 'gaccha taṃ āhara, ubhopi kīḷissāmā'ti maṃ paṇi, sā me tassā kathā hadayaṃ na vijahati, taṃ maṃ anussarantaṃ kāmatapo tapati, ayaṃ me deva attho'ti. Atha evarūpaṃ vātātapam agaṇetvā kiṃ te tussanakāraṇam, yena gāyanto gacchasīti. "Deva taṃ nidhānaṃ āharitvā tāya saddhiṃ abhiramissāmī'ti iminā kāraṇena tuṭṭho gāyāmīti. Kiṃ pana te bho purisa uttaradvāre ṭhapitanidhānaṃ satahassamattam atthīti. Natthi devāti. Rājā "tena hi paññāsa sahaṣṣāni, cattālīsa, tiṃsa, vīsa, dasa, sahaṣṣam, pañca satāni, cattāri, tīṇi, dve, ekam, sataṃ, paññāsam, cattālīsam, tiṃsam, vīsam, dasa, pañca, cattāri, tayo, dve, eko kahāpaṇo, aḍḍho, pādo, cattāro māsakā, tayo, dve, eko māsako'ti pucchi. Sabbam paṭikkhipitvā "aḍḍhamāsako'ti vutto "āma deva ettakam mayham dhanam, taṃ āharitvā tāya saddhiṃ abhiramissāmīti gacchāmi, tāya pītiyā tena somanassena na maṃ esa vātātapo tapati'ti āha.

Atha naṃ rājā "bho purisa evarūpe ātape tattha mā gami, aham te aḍḍhamāsakam dassāmī'ti āha. Deva aham tumhākam kathāya ṭhatvā tañca gaṇhissāmi, itarañca dhanam na nāsessāmi, mama gamanam ahāpetvā tampi gahessāmīti. "Bho purisa nivatta, māsakam te dassāmi, dve māsaketi evam vadḍhetvā koṭim koṭisatam aparimitam dhanam dassāmi, nivattā'ti vuttepi "deva taṃ gahetvā itarampi gaṇhissāmi" icceva āha. Tato setṭhiṭṭhānādīhi ṭhānantarehi palobhito yāva uparajjā tatheva vatvā "upaḍḍharajjam te dassāmi, nivattā'ti vutte sampaṭicchi. Rājā "gacchatha mama saḥāyassa kesamassum kāretvā nhāpetvā alaṅkaritvā ānetha nan'ti amacce āṇāpesi. Amaccā tathā akaṃsu. Rājā rajjam dvidhā bhinditvā tassa upaḍḍharajjam adāsi. "So pana taṃ gahetvāpi aḍḍhamāsakapemena uttarapassam gatoyevā'ti vadanti. So Aḍḍhamāsakarājā nāma ahosi. Te samaggā sammodamānā rajjam kārentā ekadivasam uyyānam gamimsu. Tattha kīḷitvā Udayarājā Aḍḍhamāsakarañño aṅke sīsam katvā nipajji. Tasmim niddam okkante parivāramanussā kīḷānubhavanavasena tattha tattha agamaṃsu.

Aḍḍhamāsakarājā “kiṃ me niccakālaṃ upaḍḍharajjena, imaṃ māretvā ahameva sakalarajjaṃ kāressāmī”ti khaggaṃ abbāhitvā “paharissāmi nan”ti cintetvā puna “ayaṃ rājā maṃ daliddakapaṇaṃ manussaṃ attanā samānaṃ katvā mahante issariye patiṭṭhapesi, evarūpaṃ nāma yasadāyakaṃ māretvā rajjaṃ kāressāmīti mama icchā uppannā, ayuttaṃ vata me kamman”ti satim paṭilabhitvā asim pavesesi. Athassa dutiyampi tatiyampi tatheva cittaṃ uppajji. Tato cintesi “idaṃ cittaṃ punappunaṃ uppajjamānaṃ maṃ pāpakamme niyojeyyā”ti. So asim bhūmiyaṃ khipitvā rajānaṃ uṭṭhāpetvā “khamāhi me devā”ti pādesu pati. Nanu samma tava mamantare doso natthīti. Atthi mahārāja, ahaṃ idaṃ nāma akāsinti. Tena hi samma khamāmi te, icchanto pana rajjaṃ kārehi, ahaṃ uparājā hutvā taṃ upaṭṭhahissāmīti. So “na me deva rajjena attho, ayañhi taṇhā maṃ apāyesu nibbattāpessati, tava rajjaṃ tvameva gaṇha, ahaṃ pabbajissāmi, diṭṭhaṃ me kāmassa mūlaṃ, ayañhi saṅkappena¹ vaḍḍhati, na dāni naṃ tato paṭṭhāya saṅkappessāmī”ti udānento catutthaṃ gāthamāha—

39. “Addasaṃ kāma te mūlaṃ, saṅkappā kāma jāyasi.

Na taṃ saṅkappayissāmi, ekaṃ kāma na hehisi”ti.

Tattha **evanti** evaṃ mamantare. **Na hehisi**ti na uppajjissasīti.

Evañca pana vatvā puna kāmesu anuyuñjantassa mahājanassa dhammaṃ desento pañcamaṃ gāthamāha—

40. “Appāpi kāmā na alaṃ, bahūhipi na tappati.

Ahahā bālalapanā, parivajjetha jaggato”ti.

Tattha **ahahā**ti saṃvegadīpanaṃ. **Jaggatoti** jagganto. Idaṃ vuttaṃ hoti—mahārāja imassa mahājanassa appakāpi vatthukāmakilesakāmā na alaṃ pariyattāva, bahūhipi ca tehi na tappateva, “aho ime mama rūpā mama saddā”ti lapanato bālalapanā kāmā, ime vipassanaṃ vaḍḍhetvā bodhipakkhiyānaṃ dhammānaṃ bhāvanānuyogamanuyutto jagganto kulaputto parivajjetha, pariññāpahānābhisamayehi abhisametvā pajaheyyāti.

1. Saṅkappentassa (Sī, Syā, I)

Evam so mahājanassa dhammam desetvā Udayarājānam rajjam paṭicchāpetvā mahājanam assumukham rodamanam pahāya Himavantam pavisitvā pabbajitvā jhānābhiññāyo nibbattetvā vihāsi. Tassa pabbajitakāle rājā tam udānam sakalam katvā udānento chaṭṭham gāthamāha—

41. “Appassa kammaṣṣa phalam mamedam,
Udayo ajjhāgamā mahattapattam.
Suladdhalābho vata māṇavassa,
Yo pabbajī kāmarāgam pahāyā”ti.

Tattha **udayoti** attānam sandhāya vadati. **Mahattapattanti** mahantabhāvappattam vipulam issariyam ajjhāgamā. **Māṇavassāti** sattassa mayham saḥāyassa suladdhalābho, yo kāmarāgam pahāya pabbajitoti adhippāyenevamāha.

Imissā pana gāthāya na koci attham jānāti. Atha nam ekadivasam aggamaheṣi gāthāya attham pucchi, rājā na kathesi. Eko panassa gaṅgamālo nāma maṅgalanhāpito, so rañño massum karonto paṭhamam khuraparikkammaṁ katvā pacchā saṅḍāsena lomāni gaṇhāti, rañño ca khuraparikkammakāle sukham hoti, lomaharaṇakāle dukkham. So paṭhamam tassa varam dātukāmo hoti, pacchā sīsacchedanamākaṅkhati. Athekadivasam “bhadde amhākam gaṅgamālakappako bālo”ti deviyā tamattham ārocetvā “kim pana deva kātum vaṭṭati”ti vutte “paṭhamam saṅḍāsena lomāni gahetvā pacchā khuraparikkammaṁ”ti āha. Sā tam kappakam pakkosāpetvā “tāta idāni rañño massukaraṇadivase paṭhamam lomāni gahetvā pacchā khuraparikkammaṁ kareyyāsi, raññā ca ‘varam gaṇhāhi’ti vutte ‘aññena deva me attho natthi, tumhākam udānagāthāya attham ācikkhathā’ti vadeyyāsi, aham te bahum dhanam dassāmi”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā massukaraṇadivase paṭhamam saṅḍāsam gaṇhi. “Kim bhaṇe gaṅgamāla apubbam te karaṇam”ti raññā vutte “deva kappakā nāma apubbampi karontī”ti vatvā paṭhamam lomāni gahetvā pacchā khuraparikkammaṁ akāsi. Rājā “varam gaṇhāhi”ti āha. Deva aññena

me attho natthi, tumhākaṃ udānagāthāya atthaṃ kathethāti. Rājā attano daliddakāle kataṃ kathetuṃ lajjanto “tāta iminā te varena ko attho, aññaṃ gaṇhāhi”ti āha. Etameva dehi devāti. So musāvādabhayena “sādhū”ti sampatṭicchitvā Kummāsapiṇḍijātake vuttanayeneva sabbaṃ saṃvidahāpetvā ratanapallaṅke nisīditvā “ahaṃ gaṅgamāla purimabhava imasmiṃyeva nagare”ti sabbaṃ purimakiriyaṃ ācikkhitvā “iminā kāraṇena upaḍḍhagāthaṃ, ‘sahāyo pana me pabbajito, ahaṃ pamatto hutvā rajjameva kāreṃ’ti iminā kāraṇena pacchā upaḍḍhagāthaṃ vadāmi”ti udānassa atthaṃ kathesi.

Taṃ sutvā kappako “upaḍḍhuposathakammena kira rañña ayaṃ sampatti laddhā, kusalaṃ nāma kātabbameva, yannūnāhaṃ pabbajitvā attano patiṭṭhaṃ kareyyan”ti cintetvā nātibhogaparivaṭṭaṃ pahāya rājānaṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā Himavantaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbajitvā tilakkhaṇaṃ āropento vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiṃ patvā iddhiyā nibbattapattacībaradharo Gandhamādanapabbate pañcachabbassāni vasitvā “Bārāṇasirājānaṃ olokessāmi”ti ākāsenāgantvā uyyāne maṅgalasilāyaṃ nisīdi. Uyyānapālo sañjānitvā gantvā rañño ārocesi “deva Gaṅgamālo Paccekabuddho hutvā ākāsenāgantvā uyyāne nisinno”ti. Rājā taṃ sutvā “Paccekabuddhaṃ vandissāmi”ti vegena nikkhami. Rājāmatā ca puttana saddhiṃyeva nikkhami. Rājā uyyānaṃ pavisitvā taṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi saddhiṃ parisāya. So rañña saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto “kiṃ Brahmaḍatta appamattosi, dhammena rajjaṃ kāresi, dānādīni puññāni karosī”ti rājānaṃ kulanāmena ālapitvā paṭisanthāraṃ karoti. Taṃ sutvā rañño mātā “ayaṃ hīnajacco malamajjako nhāpitaputto attānaṃ na jānāti, mama puttaṃ pathavissaraṃ jātikhattiyaṃ ‘Brahmadattā’ti nāmenālapatī”ti kujjhitvā sattamaṃ gāthamāha—

42. “Tapasā pajahanti pāpakammaṃ,
 Tapasā nhāpitakumbhakārabhāvaṃ.
 Tapasā abhibhuyya Gaṅgamāla,
 Nāmenā’lapasa’jja Brahmaḍattā”ti.

Tassattho—ime tāva sattā tapasā attanā katena tapogūṇena pāpakammaṃ jahanti, kiṃ panevaṃ¹ tapasā nhāpitakumbhakārabhāvampi jahanti, yaṃ tvaṃ gaṅgamāla attano tapasā abhibhuyya mama puttāṃ Brahmaddattaṃ nāmenālapasi, patirūpaṃ nu te etanti.

Rājā mātaraṃ vāretvā Paccekabuddhassa guṇaṃ pakāsentō aṭṭhamaṃ gāthamāha—

43. “Sandiṭṭhikameva amma passatha,
Khantisoraccassa ayaṃ vipāko.
Yo sabbajanassa vanditohu,
Taṃ vandāma sarājikā samaccā”ti.

Tattha **khantisoraccassā**ti adhvāsānakhantiyā ca soraccassa ca. **Taṃ vandāmā**ti taṃ idāni mayāṃ sarājikā samaccā sabbe vandāma, passatha amma khantisoraccānaṃ vipākanti.

Raṇṇā mātari vāritāya sesamahājano uṭṭhahitvā “ayuttaṃ vata deva evarūpassa hīnājaccassa tumhe nāmenālapanaṃ”ti āha. Rājā mahājanampi paṭibāhitvā tassa guṇakathaṃ kathetuṃ osānagāthamāha—

44. “Mā kiñci avacuttha gaṅgamālaṃ.
Muninaṃ monapathesu sikkhamānaṃ.
Eso hi atari aṇṇavaṃ.
Yaṃ taritvā caranti vītasokā”ti.

Tattha **muninanti** agārikānagārikasekkhāsekkhapaccekamunīsu paccekamuniṃ. **Monapathesu sikkhamānanti** pubbhāgapaṭipadābodhipakkhiyadhammasaṅkhātesu² monapathesu sikkhamānaṃ. **Aṇṇavanti** saṃsāramahāsamuddaṃ.

Evañca pana vatvā rājā Paccekabuddhaṃ vanditvā “bhante mayhaṃ mātu khamathā”ti āha. Khamāmi mahārājāti. Rājaparisāpi naṃ khamāpesi. Rājā attānaṃ nissāya vasanatthāya paṭiññaṃ yāci. Paccekabuddho pana paṭiññaṃ adatvā.

1. Kiṃ panete (Sī, Syā)

2. Pubbhāgapaṭipadāya tīsu sikkhāsu sattatīmasabodhipakkhiyadhammasaṅkhātesu (Ka)

sarājīkāya parisāya passantiyāva ākāse thatvā rañño ovādam datvā
Gandhamādanameva gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “evañca upāsakā uposathavāso
nāma vasitabbayuttako”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā Paccekabuddho
parinibbāyi, Aḍḍhamāsakarājā Ānando ahosi, rañño mātā Mahāmāyā,
aggamaheṣī Rāhulamātā, Udayarājā pana ahameva ahosin”ti.

Gaṅgamālajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Cetiya-jātakavaṇṇanā (442)

Dhammo have hatō hantīti idam Satthā Jetavane viharanto Devadattassa
pathavipavesanam ārabha kathesi. Tasmīhi divase bhikkhū
dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum “āvuso Devadatto musāvadam
katvā pathaviṃ pavitṭho Avīciparāyaṇo jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha
bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na
bhikkhave idāneva, pubbepi pathaviṃ pavitṭhoyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte pathamakappe Mahāsammato nāma rājā asaṅkhyeyyāyuko ahosi.
Tassa putto Rojo nāma, tassa putto Vararojo nāma, tassa putto Kalyāṇo
nāma, Kalyāṇassa putto Varakalyāṇo nāma, Varakalyāṇassa putto Uposatho
nāma, Uposathassa putto Vara-uposatho nāma, Vara-uposathassa putto
Mandhātā nāma, Mandhātussa putto Varamandhātā nāma, Varamandhātussa
putto Varo¹ nāma, Varassa putto Upavaro² nāma ahosi, Uparivarotipi³
tasseva nāmam. So Cetiyaṭṭhe Soṭṭhiyanagare rajjam kāresi, catūhi
rājiddhīhi samannāgato ahosi uparicaro ākāśagāmī, cattāro nam devaputtā
catūsu disāsu khaggahatthā rakkhanti, kāyato candanagandho vāyati,
mukhato uppalaṅgandho. Tassa Kapilo nāma

1. Caro (Sī, I)

2. Upacaro (Sī, I)

3. Apacarotipi (Sī, I), uparicarotipi (Syā)

brāhmaṇo purohito ahoṣi. Kapilabrāhmaṇassa pana kaniṭṭho Korakalambo nāma raññā saddhiṃ ekācariyakule uggahitasippo bālasahāyo. So tassa kumārakāleyeva “ahaṃ rajjaṃ patvā tuyhaṃ purohitaṭṭhānaṃ dassāmi”ti paṭijāni. So rajjaṃ patvā pitu purohitaṃ Kapilabrāhmaṇaṃ purohitaṭṭhānato cāvetuṃ nāsakki. Purohite pana attano upaṭṭhānaṃ āgacchante tasmim gāravena apacitākāraṃ dasseti. Brāhmaṇo taṃ sallakkhetvā “rajjaṃ nāma samavayehi saddhiṃ suparihāraṃ hoti, ahaṃ rājānaṃ āpucchitvā pabbajissāmi”ti cintetvā “deva ahaṃ mahallako, gehe kumārako atthi, taṃ purohitaṃ karohi, ahaṃ pabbajissāmi”ti rājānaṃ anujānāpetvā puttaṃ purohitaṭṭhāne ṭhapāpetvā rājuyyānaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīññāyo nibbattetvā puttaṃ nissāya tattheva vāsaṃ kappesi.

Korakalambo “ayaṃ pabbajantopi na mayhaṃ ṭhānantaraṃ dāpesi”ti bhātari āghātaṃ bandhitvā ekadivasaṃ sukhakathāya nisinnasamaye raññā “Korakalamba kiṃ tvaṃ purohitaṭṭhānaṃ na karosi”ti vutte “āma deva na karomi, bhātā me karoti”ti āha. Nanu te bhātā pabbajitoti. Āma pabbajito, ṭhānantaraṃ pana puttassa dāpesīti. Tena hi tvaṃ karohīti. Deva paveniyā āgataṃ ṭhānantaraṃ¹ mama bhātaraṃ apanetvā na sakkā mayā kātunti. Evaṃ sante ahaṃ taṃ mahallakaṃ katvā bhātaraṃ te kaniṭṭhaṃ karissāmi. Kathaṃ devāti. Musāvādaṃ katvāti. Kiṃ deva na jānātha, yadā mama bhātā mahantena abbhutadhammena samannāgato vijjādharo, so abbhutadhammena tumhe vañcessati, cattāro devaputte antarahite viya karissati, kāyato ca mukhato ca sugandhaṃ duggandhaṃ viya karissati, tumhe ākāsā otāretvā bhūmiyaṃ ṭhite viya karissati, tumhe pathaviṃ pavisantā viya bhavissatha, tadā tumhākaṃ kathāya atīṭhātum na sakkhissathāti. Tvaṃ evaṃ saññaṃ mā kari, ahaṃ kātum sakkhissāmi. Kadā karissatha devāti. Ito sattame divaseti. Sā kathā sakalanagare pakaṭā ahoṣi. “Rājā kira musāvādaṃ katvā mahallakaṃ khuddakaṃ, khuddakaṃ mahallakaṃ karissati, ṭhānantaraṃ khuddakassa dāpessati, kīdiso nu kho musāvādo nāma, kiṃ nīlako,

1. Ṭhānantarā (Sī, Syā)

udāhu pītakādīsu aññataravaṇṇo”ti evaṃ mahājanassa vitakko udapādi. Tadā kira lokassa saccavādīkālo, “musāvādo nāma evarūpo”ti na jananti.

Purohitaputtopi taṃ katham̐ sutvā pitu santikam̐ gantvā kathesi “tāta rājā kira musāvādam̐ katvā tumhe khuddake katvā amhākam̐ ṭhānantaram̐¹ mama cūḷapitussa dassatī”ti. Tāta rājā musāvādam̐ katvāpi amhākam̐ ṭhānantaram̐ haritum̐ na sakkhissati, kataradivase pana karissatīti. Ito kira sattame divaseti. Tena hi tadā mayham̐ āroceyyāsīti. Sattame divase mahājanā “musāvādam̐ passissāmā”ti rājaṅgaṇe sannipatitvā mañcātimañce bandhitvā aṭṭham̐su. Kumāro gantvā pitu ārocesi. Rājā alaṅkatapaṭiyatto nikkhamma mahājanamajjhe rājaṅgaṇe ākāse aṭṭhāsi. Tāpaso ākāsenāgantvā rañño purato nisīdanacammam̐ attharivā ākāse pallaṅkena nisīditvā “saccam̐ kira tvam̐ mahārāja musāvādam̐ katvā khuddakam̐ mahallakam̐ katvā tassa ṭhānantaram̐ dātukāmosī”ti. Āma ācariya, evaṃ me kathitanti. Atha nam̐ so ovadanto “mahārāja musāvādo nāma bhāriyo guṇaparidham̐sako catūsu apāyesu nibbattāpeti, rājā nāma musāvādam̐ karonto dhammam̐ hanati, so dhammam̐ hanitvā sayameva haññatī”ti vatvā paṭhamam̐ gāthamāha—

45. “Dhammo have hato hanti, nāhato hanti kiñcanam̐.

Tasmā hi dhammam̐ na hane, mā tvam̐² dhammo hato hanī”ti.

Tattha **dhammoti** jeṭṭhāpacāyanadhammo idhādhippeto.

Atha nam̐ uttaripi ovadanto “sace mahārāja musāvādam̐ karissasi, catasso iddhiyo antaradhāyissantī”ti vatvā dutiyam̐ gāthamāha—

46. “Alikam̐ bhāsamānassa, apakkamanti devatā.

Pūtikañca mukham̐ vāti, sakaṭṭhānā ca dhamsati.

Yo jānam̐ pucchito pañham̐, aññathā nam̐ viyākare”ti.

1. Tumhākam̐ petteyyam̐ ṭhānantaram̐ (Ka)

2. Tam̐ (Sī, I)

Tattha **apakkamanti devatā**ti mahārāja sace alikaṃ bhaṇissasi, cattāro devaputtā ārakkhaṃ chaḍḍetvā antaradhāyissantīti adhippāyenetam vadaṭṭi. **Pūtikañca mukhaṃ vātī**ti mukhañca te kāyo ca ubho pūtigandhaṃ vāyissantīti sandhāyāha. **Sakatṭhānā ca dhamsatī**ti ākāsaṭṭo bhassitvā pathaviṃ pavissasīti dīpento evamāha.

Tam sutvā rājā bhīto Korakalambaṃ olokesi. Atha nam so “mā bhāyi mahārāja, nanu mayā paṭhamameva tumhākaṃ etaṃ kathitaṃ”ti āha. Rājā Kapilassa vacanaṃ sutvāpi anādiyivā attanā kathitameva purato karonto “tvamsi bhante kaniṭṭho, Korakalambo jeṭṭho”ti āha. Athassa saha musāvādena cattāro devaputtā “tādisassa musāvādino ārakkhaṃ na gaṇhissāmā”ti khagge pādāmūle chaḍḍetvā antaradhāyimsu, mukhaṃ bhinnakukkuṭaṇḍapūti viya, kāyo vivaṭavaccakuṭi viya duggandhaṃ vāyi, ākāsaṭṭo bhassitvā pathaviyaṃ patiṭṭhaṃ, catassopi iddhiyo parihāyimsu. Atha nam mahāpurohito “mā bhāyi mahārāja, sace saccaṃ bhaṇissasi, sabbaṃ te pākatikaṃ karissāmī”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

47. “Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure.

Musā ce bhāsase rāja, bhūmiyaṃ tiṭṭha cetiyā”ti.

Tattha **bhūmiyaṃ tiṭṭhā**ti bhūmiyaṃyeva¹ patiṭṭha, puna ākāsaṃ laṅghitum na sakkhissasīti attho.

So “passa mahārāja, paṭhamaṃ musāvādenava te catasso iddhiyo antarahitā, sallakkhehi, idānipi sakkā pākatikaṃ kātun”ti vuttopi “evaṃ vatvā² tumhe maṃ vañcetukāmā”ti dutiyampi musāvādaṃ bhaṇitvā yāva gopphakā pathaviṃ pāvīsi. Atha nam punapi brāhmaṇo “sallakkhehi mahārāja, idānipi sakkā pākatikaṃ kātun”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

48. “Akāle vassatī tassa, kāle tassa na vassatī.

Yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare”ti.

1. Bhūmiyaṃ deva (Sī, Syā)

2. Katvā (I, Ka)

Tattha **tassā**ti yo jānanto pucchitaṃ pañhaṃ musāvādaṃ katvā aññathā byākaroti, tassa rañño vijite devo yuttakāle avassitvā akāle vassatīti attho.

Atha naṃ punapi musāvādaphalena yāva jaṅghā pathaviṃ pavitṭhaṃ “sallakkhehi mahārājā”ti vatvā pañcamāṃ gāthamāha—

49. “Sace hi saccāṃ bhaṇasi, hohi raja yathā pure.
Musā ce bhāsase rāja, bhūmiṃ pavisa cetiyā”ti.

So tatiyampi “tvaṃsi bhante kaniṭṭho, jeṭṭho Korakalambo”ti musāvādameva katvā yāva jāṇukā pathaviṃ pāvīsi. Atha naṃ punapi “sallakkhehi mahārājā”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

50. “Jivhā tassa dvidhā hoti, uragasseva disampati.
Yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare.

51. Sace hi saccāṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure.
Musā ce bhāsase rāja, bhiyyo pavisa cetiyā”ti.

Imā dve gāthā vatvā “idāni sakkā pākatikaṃ kātun”ti āha. Rājā tassa vacanaṃ sutvāpi anādiyitvā “tvaṃsi bhante kaniṭṭho, jeṭṭho Korakalambo”ti catutthampi musāvādaṃ katvā yāva kaṭito pathaviṃ pāvīsi. Atha naṃ brāhmaṇo “sallakkhehi mahārājā”ti vatvā puna dve gāthā abhāsi—

52. “Jivhā tassa na bhavati, macchasseva disampati.
Yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare.

53. Sace hi saccāṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure.
Musā ce bhāsase rāja, bhiyyo pavisa cetiyā”ti.

Tattha **macchassevā**ti nibbattanibbattaṭṭhāne musāvādinō macchassa viya kathanasamatthā jivhā na hoti, mūgo va hotīti attho.

So pañcamampi “tvaṃsi kaniṭṭho, jeṭṭho Korakalambo”ti musāvādaṃ katvā yāva nābhito pathaviṃ pāvīsi. Atha naṃ brāhmaṇo punapi “sallakkhehi mahārājā”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

54. “Thiyova tassa jāyanti, na pumā jāyare kule.
Yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare.

55. Sace hi saccam bhaṇasi, hohi rāja yathā pure.
Musā ce bhāsase rāja, bhiyyo pavisa cetiyā”ti.

Tattha **thiyovā**ti nibbattanibbattaṭṭhāne musāvādisa dhītarova jāyanti,
puttā na jāyantīti attho.

Rājā tassa vacanaṃ anādiyitvā chaṭṭhampi tatheva musāvādaṃ bhaṇitvā
yāva thanā pathaviṃ pāvisi. Atha naṃ punapi brāhmaṇo “sallakkhehi
mahārājā”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

56. “Puttā tassa na bhavanti, pakkamanti disodisaṃ.
Yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare.

57. Sace hi saccam bhaṇasi, hohi rāja yathā pure.
Musā ce bhāsase rāja, bhiyyo pavisa cetiyā”ti.

Tattha **pakkamantī**ti sace musāvādisa puttā bhavanti, mātāpitūnaṃ
anupakārā hutvā palāyantīti attho.

So pāpamittasamsaggadosena tassa vacanaṃ anādiyitvā sattamampi
tatheva musāvādaṃ akāsi. Athassa pathavī vivaraṃ adāsi, Avīcīto jālā
uṭṭhahitvā gaṇhi.

58. “Sa rājā isinā satto, antalikkhacaro pure.
Pāvekkhi pathaviṃ cecco, hīnatto patva pariyāyaṃ.

59. Tasmā hi chandāgamaṇaṃ, nappasamsanti paṇḍitā.
Aduṭṭhacitto bhāseyya, giraṃ saccūpasamhitaṃ”ti—

imā dve abhisambuddhagāthā honti.

Tattha **sarājā**ti bhikkhave so rājā cetiyo pubbe antalikkhacaro hutvā
pacchā isinā abhisatto parihīnasabhāvo hutvā. **Patva pariyāyanti**¹ attano
kālapariyāyaṃ patvā pathaviṃ pāvisīti attho.

1. Attapariyāyaṃ (Sī, Syā)

Tasmāti yasmā Cetiyaṛājā chandāgamanena Avīciparāyaṇo jāto, tasmā. **Aduṭṭhacittoti** chandādīhi adūsitacitto hutvā saccameva bhāseyya.

Mahājano “Cetiyaṛājā isim akkositvā musāvādam katvā Avīcim pavitṭho”ti bhayappatto ahoṣi. Rañño pañca puttā āgantvā brāhmaṇassa pādesu patitvā “amhākaṃ avassayo hohi”ti vadimsu. Brāhmaṇo “tāta tumhākaṃ pitā dhammaṃ nāsetvā musāvādam katvā isim akkositvā Avīcim upapanno, dhammo nāmesa hato hanati, tumhehi na sakkā idha vasitun”ti vatvā tesu sabbajeṭṭhakaṃ “chi tvaṃ tāta pācīnadvārena nikkhamitvā ujukaṃ gacchanto sabbasetam sattapatiṭṭham hatthiratanam passissasi, tāya saññāya tattha nagaram māpetvā vasa, tam nagaram **Hatthipuram** nāma bhavissati”ti āha. Dutiyam āmantetvā “tvaṃ tāta dakkhiṇadvārena nikkhamitvā ujukameva gacchanto sabbasetam assaratanam passissasi, tāya saññāya tattha nagaram māpetvā vasa, tam nagaram **Assapuram** nāma bhavissati”ti āha. Tatiyam āmantetvā “tvaṃ tāta pacchimadvārena nikkhamitvā ujukameva gacchanto kesarasīham passissasi, tāya saññāya tattha nagaram māpetvā vasa, tam nagaram **Sihapuram** nāma bhavissati”ti āha. Catuttham āmantetvā “tvaṃ tāta uttaradvārena nikkhamitvā ujukameva gacchanto sabbaratanamayaṃ cakkapañjaram passissasi, tāya saññāya tattha nagaram māpetvā vasa, tam nagaram **Uttarapañcālam** nāma bhavissati”ti āha. Pañcamam āmantetvā “tāta tayā imasmim ṭhāne vasitun na sakkā, imasmim nagare mahāthūpaṃ katvā nikkhamitvā pacchimuttarāya disāya ujukameva gacchanto dve pabbate aññamaññam paharivā paharivā daddarasaddam karonte passissasi, tāya saññāya tattha nagaram māpetvā vasa, tam nagaram **Daddapuram** nāma bhavissati”ti āha. Te pañcapi janā tāya tāya saññāya gantvā tasmim tasmim ṭhāne nagarāni māpetvā vasimsu.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto musāvādam katvā pathaviṃ pavitṭho”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā Cetiyaṛājā Devadatto ahoṣi, Kapilabrāhmaṇo pana ahameva ahoṣin”ti.

Cetiyaṛājātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Indriyajātakavaṇṇanā (423)

Yo indriyānanti idam Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanam ārabha kathesi. Sāvattiyam kireko kulaputto Satthu dhammadesanam sutvā “na sakkā agāramajjhe vasantena ekantaparipuṇṇam ekantaparissuddham brahmacariyam caritum, niyyānikasāsane pabbajitvā dukkhassantam karissāmi”ti ghare vibhavam puttadārassa niyyādetvā nikkhamitvā Satthāram pabbajjam yāci, Satthāpissa pabbajjam dāpesi. Tassa ācariyupajjhāyehi saddhim piṇḍāya carato navakattā ceva bhikkhūnam bahubhāvena ca kulaghare vā āsanasālāya vā āsanam na pāpuṇāti, saṅghanavakānam koṭiyam pīṭhakam vā phalakam vā pāpuṇāti, āhāropi uḷuṅkapiṭṭhena ghaṭṭitā bhinnasitthakayāgu vā pūṭisukkhakajjakam vā jhāmasukkhakūro vā pāpuṇāti, yāpanapamānam na hoti. So attanā laddham gahetvā purāṇadutiyaikāya santikam gacchati. Athassa sā pattam gahetvā vanditvā pattato bhattam nīharitvā susampādītāni yāgubhattasūpabyañjanāni deti. Mahallako rasataphāya bajjhitvā purāṇadutiyaikam jahitum na sakkoti. Sā cintesi “baddho nu kho, noti vīmaṁsissāmi nan”ti.

Athekadivasam janapadamanussam setamattikāya nhāpetvā gehe nisīdāpetvā aññepissa katipaye parivāramanusse āṇāpetvā thokathokam pānabhojanam dāpesi. Te khādantā bhuñjantā nisīdimsu. Gehadvāre ca cakkesu goṇe bandhāpetvā ekam sakaṭampi ṭhapāpesi, sayam pana piṭṭhigabbhe nisīditvā pūve paci. Mahallako āgantvā dvāre aṭṭhāsi. Tam disvā eko mahallakapuriso “ayye eko thero dvāre ṭhito”ti āha. Vanditvā aticchāpehīti. So “aticchatha bhante”ti punappunam kathetvāpi tam agacchantam disvā “ayye thero na gacchatī”ti āha. Sā āgantvā sāṇim ukkhipitvā oloketvā “ambho ayam mama dārapitā”ti vatvā nikkhamitvā pattam gahetvā geham pavesetvā parivisitvā bhojanapariyosāne vanditvā “bhante tumhe idheva parinibbāyatha, mayam ettakam kālam aññam kulam na gaṇhimha, asāmike pana ghare gharāvāso na saṅṭhāti, mayam aññam kulam gaṇhāma, dūram janapadam gacchissāma, tumhe appamattā hotha, sace me doso atthi, khamathā”ti āha. Mahallakassa hadayaphālanakālo viya ahosi. Atha nam

“ahaṃ taṃ jahitum na sakkomi, mā gaccha, vibbhamissāmi, asukaṭṭhāne me sāṭakaṃ peschi, pattacīvaram paṭicchāpetvā āgacchissāmi”ti āha. Sā “sādhū”ti sampaṭicchi. Mahallako vihāraṃ gantvā ācariyupajjhāye pattacīvaram paṭicchāpento “kasmā āvuso evaṃ karosī”ti vutto “purāṇadutiyaṃ jahitum na sakkomi vibbhamissāmi”ti āha. Atha naṃ te anicchantaññeva Satthu santikaṃ netvā “kiṃ bhikkhave imaṃ anicchantaññeva ānāyitthā”ti vutte “bhante ayaṃ ukkaṇṭhitvā vibbhamitukāmo”ti vadimsu. Atha naṃ Satthā “saccam kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchi. Saccam bhanteti. Ko taṃ ukkaṇṭhāpesīti. “Purāṇadutiyaṃ bhante”ti vutte “bhikkhu na idāneva sā itthī tuyhaṃ anattakārikā, pubbepi tvaṃ taṃ nissāya catūhi jhānehi parihīno mahādukkhaṃ patvā maṃ nissāya tamhā dukkhā mucchitvā naṭṭhajjhānaṃ paṭilabhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohitaṃ paṭicca tassa brāhmaṇiyā kucchimhi nibbatti. Jātadivase cassa sakalanagare āvudhāni pajjalimsu, tenassa “Jotipālakumāro”ti nāmaṃ karimsu. So vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā rañño sippaṃ dassetvā issariyaṃ pahāya kañci ajānāpetvā aggadvārena nikkhamitvā araṇṇaṃ pavisitvā sakkadattiye kaviṭṭhaka-assame¹ isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīññāyo nibbattesi. Taṃ tattha vasantaṃ anekāni isisatāni parivāresum, mahāsamaṅgamo ahoṣi. So Sarabhaṅgasatthā nāma ahoṣi, tassa satta antevāsikajetṭhakā ahesum. Tesu Sālissaro nāma isi kaviṭṭhaka-assamā nikkhamitvā Surattṭhajanapade Puratthimajanapade Sātodikāya² nāma nadiyā tīre anekasahassa-isiparivāro vasi. Meṇḍissaro nāma isi Pajjotakapañcālarañño vijite Kalabbacūḷakaṃ³ nāma nigamaṃ nissāya anekasahassa-isiparivāro vasi. Pabbato nāma isi ekaṃ Aṭavijanapadaṃ nissāya anekasahassa-isiparivāro vasi. Kāḷadevilo nāma isi Avantidakkhiṇāpathe ekagghanaselaṃ nissāya anekasahassa-isiparivāro vasi. Kisavaccho nāma isi ekakova Daṇḍakirañño Kumbhavatīnagaraṃ nissāya uyyāne vasi. Anupiyatāpaso pana bodhisattassa upaṭṭhāko tassa

1. Kaviṭṭhaka-assame (Syā)

2. Sotodikāya (Ka)

3. Lambacūḷakaṃ (Sī, I)

santike vasi. Nārado nāma isi Kāḷadevilassa kaniṭṭho Majjhimadese
Ārañjaragirimhi Pabbatajālantare ekakova ekasmiṃ guhāleṇe vasi.

Ārañjaragirino nāma avidūre eko ākiṇṇamanusso nigamo atthi, tesam
antare mahatī nadī atthi, tam nadim bahū manussā otaranti, uttamarūpadharā
vaṇṇadāsiyopi purise palobhayamānā tassā nadiyā tīre nisīdanti.
Nāradatāpaso tāsu ekaṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā jhānaṃ antaradhāpetvā
nirāhāro parisussanto kilesavasam gantvā sattāham vasitvā nipajji. Athassa
bhātā Kāḷadevilo āvajjento tam kāraṇam ṇatvā ākāsenāgantvā leṇam pāvisi.
Nārado tam disvā “kasmā bhavam āgatosī”ti āha. “Bhavam akallako”ti
bhavantaṃ paṭijaggitum āgatomhīti. Atha nam so “abhūtaṃ katham kathesi,
alikaṃ tuccham kathesi”ti musāvādena niggaṇhi. So “netam pahātuṃ
vaṭṭati”ti Sālissaram ānesi, Meṇḍissaram ānesi, Pabbatampi ānesi. Itaropi te
tayo musāvādena niggaṇhi. Kāḷadevilo “Sarabhaṅgasatthāram ānessamī”ti
ākāsenāgantvā tam ānesi. So āgantvā tam disvā “indriyavasam gato”ti ṇatvā
“kacci Nārada indriyānam vasam gato”ti pucchi. Itarena tam sutvāva
uṭṭhāya vanditvā “āma ācariyā”ti vutte “Nārada indriyavasam gatā nāma
imasmim attabhāve sussantā dukkham anubhavitvā dutiye attabhāve niraye
nibbattantī”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

60. “Yo indriyānam kāmena, vasam Nārada gacchati.

So pariccajju’bho loke, jīvantova visussatī”ti.

Tattha **yo indriyānanti** Nārada yo puriso rūpādīsu subhākāram gahetvā
kilesakāmasena channaṃ indriyānam vasam gacchati. **Pariccajju’bho**
loketi so manussalokaṅca devalokaṅcāti ubho loke pariccajītvā nirayādīsu
nibbattantīti attho. **Jīvantova visussatīti** jīvantoyeva attanā icchitaṃ
kilesavatthum alabhanto sokena visussati, mahādukkham pāpuṇātīti.

Tam sutvā Nārado “ācariya kāmasevanaṃ nāma sukham, evarūpaṃ
sukham kim sandhāya dukkhanti vadasī”ti pucchi. Athassa Sarabhaṅgo
“tena hi suṇāhī”ti dutiyaṃ gāthamāha—

61. “Sukhassānantaram dukkham, dukkhassānantaram sukham.

So’si patto sukhā dukkham, pāṭikaṅkha varam sukham”ti.

Tattha **sukhassānantaranti** kāmasukhassa anantaram nirayadukkhān. **Dukkhassāti** sīlarakkhaṇadukkhassa anantaram dibbamānusakasukhañceva nibbānasukhañca. Idam vuttam hoti—Nārada ime hi sattā kāmasevanasamaye kālam katvā ekantadukkhe niraye nibbattanti, sīlam rakkhantā vipassanāya kammaṃ karontā, ca pana kilamanti, te dukkhena sīlam rakkhitvā sīlabalena vuttappakāram sukham labhanti, idam dukkham sandhāyāham evam vadāmīti. **So’si pattoti** so tvaṃ Nārada idāni jhānasukham nāsetvā tato sukhā mahantaṃ kāmanissitaṃ cetasikadukkhān patto. **Pāṭikaṅkhāti** idam kilesadukkhān chaḍḍetvā puna tadeva varam uttamaṃ jhānasukham iccha patthehīti.

Nārado “idam ācariya dukkham dussaham, na taṃ adhvāsetum sakkomī”ti āha. Atha naṃ mahāsatto “Nārada dukkham nāma uppannam adhvāsetabbamevā”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

62. “Kicchakāle kicchasaḥo, yo kiccham nātivattati.

Sa kicchantaṃ sukham dhīro, yogam samadhigacchatī”ti.

Tattha **nātivattatīti** nānuvattati, ayameva vā pāṭho. Idam vuttam hoti—Nārada yo kāyikacetasikadukkhasaṅkhātassa kicchassa uppannakāle appamatto tassa kicchassa haraṇūpāyam karonto kicchasaḥo hutvā taṃ kiccham nānuvattati, tassa vase avattitvā tehi tehi upāyehi taṃ kiccham abhibhavati vināseti, so dhīro kicchassa antimasaṅkhātān nirāmisasukhasaṅkhātān jhānasukham adhigacchati, taṃ vā kicchantaṃ yogasukham adhigacchati, akilamantova pāpuṇātīti.

So “ācariya kāmasukham nāma uttamasuham, na taṃ jahitum sakkomī”ti āha. Atha naṃ mahāsatto “Nārada dhammo nāma na kenaci kāraṇena nāsetabbo”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

63. “Na heva kāmāna kāmā, nā’natthā nā’tthakāraṇā.

Na katañca niraṅkatvā, dhammā cavitumarahasī”ti.

Tattha **kāmāna kāmāti** kāmānaṃ kāmā, vatthukāmānaṃ patthanāyāti attho. **Nā’natthā nā’tthakāraṇāti** na anattato na atthakāraṇā. **Na katañca nirāṅkatvāti** katañca nipphāditaṃ jhānaṃ nirāṅkatvā. Idaṃ vuttaṃ hoti— Nārada na heva vatthukāmapatthanāya dhammā cavitumarahasi, ekasmiṃ anattthe uppanne taṃ paṭihanitukāmo nānatthā na atthenapi kāraṇabhūtena dhammā cavitumarahasi, “asuko nāma me attho uppajjissatī”ti evampi atthakāraṇāpi na dhammā cavitumarahasi, kataṃ pana nipphāditaṃ jhānasukhaṃ nirāṅkatvā vināsetvā neva dhammā cavitumarahasīti.

Evam Sarabhaṅgena catūhi gāthāhi dhamme desite Kāḷadevilo attano kaniṭṭhaṃ ovadanto pañcamaṃ gāthamāha—

64. “Dakkhaṃ gahapatī¹ sādhu, saṃvibhajjañca bhojanaṃ.
Ahāso atthalābhesu, atthabyāpatti abyatho”ti.

Tattha **dakkhaṃ gahapatīti** Nārada gharāvāsaṃ vasantānaṃ gahapatīnaṃ bhoguppādanatthāya analasyachekakusalabhāvasaṅkhātaṃ dakkhaṃ nāma sādhu, dakkhabhāvo bhaddako. **Saṃvibhajjañca bhojananti** dukkhena uppāditabhogānaṃ dhammikasamaṇabrāhmaṇehi saddhiṃ saṃvibhajitvā paribhogakaraṇaṃ dutiyaṃ sādhu. **Ahāso atthalābhesūti** mahante issariye uppanne appamādavasena² ahāso anuppilāvitattaṃ tatiyaṃ sādhu. **Atthabyāpattīti** yadā pana attano atthabyāpatti yasavināso hoti, tadā **abyatho** akilamaṇaṃ catutthaṃ sādhu, tasmā tvaṃ Nārada “jhānaṃ me antarahitaṃ”ti mā soci, sace indriyānaṃ vasaṃ na gamissasi, naṭṭhampi te jhānaṃ puna pākaticameva bhavissatīti.

Taṃ puna Kāḷadevilena Nāradaṃ ovaditabhāvaṃ ñatvā Satthā abhisambuddho hutvā chaṭṭhaṃ gāthamāha—

65. “Ettāvate’taṃ paṇḍiccaṃ, api so³ Devilo bravi.
Na yito kiñci pāpiyo, yo indriyānaṃ vasaṃ vaje”ti.

Tassattho—bhikkhave ettakaṃ etaṃ paṇḍiccaṃ soyaṃ Devilo abravi, yo pana kilesavasena indriyānaṃ vasaṃ vajati, ito añño pāpiyo natthīti.

1. Gahapataṃ (Sī, Syā, I)

2. Pamādavasena (Sī, Syā, I)

3. Asito (Sī, Syā, I)

Atha naṃ Sarabhaṅgo āmantetvā “Nārada idaṃ tāva suṇa, yo hi paṭhamameva kattabbayuttakaṃ na karoti, so araṇṇaṃ pavitṭhamāṇavako viya socati paridevatī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte ekasmiṃ Kāsinigame eko brāhmaṇamāṇavo abhirūpo ahoṣi thāmasampanno nāgabalo. So cintesi “kiṃ me kasikammādīni katvā mātāpitūhi puṭṭhehi¹, kiṃ puttadārena, kiṃ dānādīhi puñṇehi katehi, kañci apositvā kiñci puñṇaṃ akatvā araṇṇaṃ pavisitvā mige māretvā attānaṃyeva possessāmi”ti. So pañcāvudhasannaddho Himavantam gantvā nānāmige vadhitvā khādanto antohimavante Vidhavāya nāma nadiyā tīre giriparikkhittam mahantam Pabbatajālam patvā tatha mige vadhitvā aṅgāre pakkamaṃsaṃ khādanto vāsam kappesi. So cintesi “ahaṃ sabbadā thāmasampanno na bhavissāmi, dubbalakāle araṇṇe caritum na sakkhissāmi, idāneva nānāvaṇṇe mige Pabbatajālam pavesetvā dvāram yojetvā araṇṇaṃ anāhiṇḍantova yathāruciya mige vadhitvā khādissāmi”ti tathā akāsi. Athassa kāle atikkante taṃ kammaṃ matthakappattam diṭṭhadhammavedanīyam jātam, attano hatthapādehi na labhi gantum, aparāparam parivattetum nāsakkhi, neva kiñci khādanīyam bhojanīyam, na pānīyam passi, sarīram milāyi, manussapeto ahoṣi, gimhakāle pathavī viya sarīram bhijjivā rājiyo dassesi, so durūpo dussaṇṭhito mahādukkham anubhavi.

Evam addhāne gate Siviraṭṭhe Sivirājā nāma “araṇṇe aṅgārapakkamaṃsaṃ khādissāmi”ti amaccānam rajjam niyyādetvā pañcāvudhasannaddho araṇṇaṃ pavisitvā mige vadhitvā maṃsaṃ khādamāno anupubbena taṃ padesaṃ patvā taṃ purisaṃ disvā bhītopi satim² upaṭṭhapetvā “kosi tvaṃ ambho purisā”ti pucchi. Sāmi manussapeto aham, attano katakammaṃ phalaṃ anubhomī, tvaṃ pana kosīti. Sivirājāhamasmīti. Atha kasmā idhāgatosīti. Migamaṃsaṃ khādanatthāyāti. Athassa so “ahampi mahārāja imināva kāraṇena āgantvā manussapeto jāto”ti sabbam vitthārena kathetvā attano dukkhitabhāvam raṇṇo ācikkhanto sesagāthā āha—

1. Mātāpitu-upaṭṭhitehi (Sī), mātāpitupaṭṭhitehi (Syā), mātāpitūnam upaṭṭhitehi (Ka)

2. Dhitiṃ (Sī, I)

66. “Amittānaṃva hatthatthaṃ, sivi pappoti māmiva.
Kammaṃ vijjaṇca dakkheyyaṃ, vivāhaṃ sīlamaddavaṃ.
Ete ca yase hāpetvā, nibbatto sehi kammehi.
67. Sohaṃ sahasajīnova, abandhu aparāyaṇo.
Ariyadhammā apakkanto, yathā peto tathevahaṃ.
68. Sukhakāme dukkhāpetvā, āpannosmi padaṃ imaṃ.
So sukhaṃ nādhigacchāmi, t̥hito bhāṇumatāmivā”ti.

Tattha **amittānaṃva hatthatthanti** amittānaṃ hatthe atthaṃ vināsaṃ viya. **Sivīti** rājanaṃ ālapati. **Pappoti māmivāti** mādiso pāpakamma¹ pāpuṇāti, attanova kammaena vināsaṃ pāpuṇātīti vuttaṃ hoti. **Kammanti** kasikkammādhikāraṃ ājīvasādhakaṃ kiccaṃ. **Vijjanti** nānappakāraṃ hatthisippādikaṃ sippaṃ. **Dakkheyyanti** nānappakāreṇa bhoguppādanakosallaṃ. **Vivāhanti** āvāhavivāhasambandhaṃ². **Sīlamaddavanti** pañcavidhasīlañceva muduvacanaṃ hitakāmaṃ pāpanivāraṇaṃ kalyāṇamittataṅca. So hi idha maddavoti adhippeto. **Ete ca yase hāpetvāti** ete ettake yasadāyake dhamme hāpetvā ca. **Nibbatto sehi kammehīti** attano kammehi nibbatto. Idaṃ vuttaṃ hoti—ahaṃ mahārāja imasmiṃ loke issariyadāyakaṃ kattabbayuttakaṃ kammaṃ akatvā sippaṃ asikkhitvā upāyena bhoge anuppādetvā āvāhavivāhaṃ akatvā sīlaṃ arakkhitvā maṃ akiccaṃ karontaṃ pāpanivāraṇasamatthe kalyāṇamitte abhajitvā ime ettake yasadāyakattā “yase”ti saṅkhyāṃ gate lokappavattidhamme hāpetvā chaḍḍetvā imaṃ araṇṇaṃ pavisitvā sayāṃ katehi pāpakammehi idāni manussapeto hutvā nibbattosmīti.

Sahasajīnovāti sahasajīnapuriso viyāti attho. Svāhaṃ³ sammā paṭipajjitvā bhoge uppādeyyaṃ, tehi anekasahasasehi bhogehi jītotipi attho. **Aparāyaṇoti** asaraṇo, nippatiṭṭhoti attho. **Ariyadhammāti** sappurisadhammato. **Yathā petoti** yathā mato peto hutvā uppajjeyya, jīvamānoyeva

1. Pāpakammo (Sī)

2. Āvāhavivāhasampannaṃ sambandhaṃ (Sī), āvāhavivāhasambaddhaṃ (Syā)

3. Sacāhaṃ (Syā), yāyaṃ (I), yathāhaṃ (Ka)

tathā manussapeto jātosmīti attho. **Sukhakāme dukkhāpetvāti** sukhakāme satte dukkhāpetvā. “Sukhakāmo”tipi pāṭho, sayam sukhakāmo param dukkhāpetvāti attho. **Āpannosmi padam imanti** evarūpaṃ koṭṭhāsaṃ pattosmi. Pathantipi pāṭho, idam dukkhassa pathabhūtaṃ attabhāvaṃ pattosmīti attho. **Ṭhito¹ bhānumatāmivāti** bhānumā vuccati aggi, vītaccikaṅgārehi samantā parikiṅṇo viya sarīre uṭṭhitena mahādāhena dayhanto kāyikacetasikasukham na vindāmīti vadati.

Evañca pana vatvā “aham mahārāja sukhakāmo param dukkhāpetvā diṭṭheva dhamme manussapeto jāto, tasmā tvaṃ pāpaṃ mā kari, attano nagaraṃ gantvā dānādīni puññāni karohī”ti āha. Rājā tathā katvā saggapuraṃ pūresi. Sarabhaṅgasatthā imaṃ kāraṇaṃ āharitvā tāpasam saññāpeti, so tassa dhammakathāya samvegaṃ paṭilabhitvā taṃ vanditvā khamāpetvā kaṣiṇaparikkammaṃ katvā natṭham jhānaṃ paṭipākatikaṃ akāsi. Sarabhaṅgo tassa tattha vasituṃ adatvā taṃ ādāya attano assamaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Nārado ukkaṅṭhitabhikkhu ahoṣi, nagarasobhiṇī purāṇadutiyaikā, Sāliṣsaro Sāriputto, Meṇḍissaro Kassapo, Pabbato Anuruddho, Kāḷadevilo Kaccāyano, Anupiyō Ānando, Kisavaccho Mahāmogallāno, Sarabhaṅgo pana ahameva ahoṣinti.

Indriyajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Ādittajātakavaṇṇanā (424)

Ādittasminti idam Satthā Jetavane viharanto asadisadānaṃ ārabha kathesi. Asadisadānaṃ **Mahāgovindasuttavaṇṇanāto²** vitthāretvā kathetabbaṃ. Tassa pana dinnadivasato dutiyadivase dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Kosalarājā vicinitvāva puññakkhettaṃ³ ñatvā

1. Cito (Sī, I) 2. Dī-Ṭṭha 2. 247 piṭṭhe. 3. Varakkhettaṃ (Sī, Syā), khettaṃ (I)

Buddhappamukhassa ariyasamghassa asadisadānaṃ adāsī”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ bhikkhave rañño vicinitvā anuttare puññakkhette dānapatiṭṭhāpanaṃ, porāṇakapaṇḍitāpi vicinitvāva mahādānaṃ adamsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Siviraṭṭhe Roruvanagare Roruvamahārājā¹ nāma dasa rājadhamme akopetvā catūhi saṅgahavattūhi janaṃ saṅgaṇhanto mahājanassa mātāpituṭṭhāne ṭhatvā kapaṇaddhikavanibbakayācakādīnaṃ mahādānaṃ pavattesi. Tassa Samuddavijayā nāma aggamaheṣī ahosi paṇḍitā nāṇasampannā. So ekadivasaṃ dānaggaṃ olokento “mayhaṃ dānaṃ dussilā lolasattā bhuñjanti, taṃ maṃ na hāseti, ahaṃ kho pana silavantānaṃ aggadakkhiṇeyyānaṃ Paccekabuddhānaṃ dātukāmo, te ca Himavantadesa vasanti, ko nu kho te nimantetvā ānessati, kaṃ pesessāmi”ti cintetvā tamatthaṃ deviyā ārocesi. Atha naṃ sā āha “mahārāja mā cintayittha, amhākaṃ dātabbadānabalena silabalena saccabalena pupphāni pesetvā Paccekabuddhe nimantetvā tesāṃ āgatakāle sabbaparikkhārasampannadānaṃ dassāma”ti. Rājā “sādhū”ti sampañcchitvā “sakalanagaravāsino silaṃ samādiyantū”ti nagare bheriṃ carāpetvā sayampi saparijano uposathaṅgāni adhiṭṭhāya mahādānaṃ pavattetvā sumanapupphapuṇṇaṃ suvaṇṇasamuggaṃ gāhāpetvā pāsādā oruyha rājaṅgaṇe ṭhatvā pañcaṅgāni pathaviyaṃ patiṭṭhāpetvā pācīnadisābhimukho vanditvā “pācīnadisāya arahante vandāmi, sace amhākaṃ koci guṇo atthi, amhesu anukampaṃ katvā amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti vatvā satta pupphamuṭṭhiyo khipi. Pācīnadisāya Paccekabuddhānaṃ abhāvena punadivase nāgamīṃsu. Dutiyadivase dakkhiṇadisaṃ namassi, tatopi nāgatā. Tatiyadivase pacchimadisaṃ namassi, tatopi nāgatā. Catutthadivase uttaradisaṃ namassi, namassitvā ca pana “uttarahimavantapadesavāsino Paccekabuddhā amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhantū”ti satta pupphamuṭṭhiyo vissajjesi. Pupphāni gantvā Nandamūlakapabbhāre pañcannaṃ Paccekabuddhasatānaṃ upari patīṃsu.

1. Roruvanagare Bhāratamahārājā (Sī, I), Bheruvanagare Bheruvamahārājā (Syā)

Te āvajjamānā raññā attano nimantitabhāvaṃ ñatvā punadivase satta Paccekabuddhe āmantetvā “mārisā rājā vo nimanteti, tassa saṅghaṃ karoṭhā”ti vadimsu. Satta Paccekabuddhā ākāsenāgantvā rājadvāre otarimsu. Te disvā rājā somanassajāto vanditvā pāsādaṃ āropetvā mahantaṃ sakkāraṃ katvā dānaṃ datvā bhattakiccapariyosāne punadivasatthāya punadivasatthāyāti evaṃ cha divase nimantetvā sattame divase sabbaparikkhāradānaṃ sajjetvā sattaratanakhacitāni mañcapīṭhādīni paññāpetvā ticīvarādike sabbasamaṇaparibhoge sattannaṃ Paccekabuddhānaṃ santike ṭhapetvā “mayaṃ ime parikkhāre tumhākaṃ demā”ti vatvā tesāṃ bhattakiccapariyosāne rājā ca devī ca ubhopi namassamānā aṭṭhamsu. Atha nesāṃ anumodanaṃ karonto saṅghatthero dve gāthā abhāsi—

69. “Ādittasmiṃ agārasmiṃ, yaṃ nīharati bhājanaṃ.

Taṃ tassa hoti atthāya, no ca yaṃ tattha ḍayhati.

70. Evamādīpito loko, jarāya maraṇena ca.

Nīharetheva dānena, dinnāṃ hoti sunīhataṃ”ti.

Tattha **ādittasmiṃ**ti taṅkhaṇe pajjalite. **Bhājananti** kiñci upakaraṇaṃ. **No ca yaṃ tattha ḍayhati**ti yaṃ pana tattha ḍayhati, antamaso tiṇasanthāropi, sabbaṃ tassa anupakaraṇameva hoti. **Jarāya maraṇena cāti** desanāsīsametaṃ, atthato panesa ekādasahi aggīhi ādīpito nāma. **Nīharethevāti** tato ekādasahi aggīhi pajjalitalokā dasavidhadānavatthubhedāṃ taṃ taṃ parikkhāradānaṃ cetanāya nikkāḍḍhetheva. **Dinnāṃ hotīti** appaṃ vā bahum vā yaṃ dinnāṃ, tadeva sunīhataṃ nāma hotīti.

Evaṃ saṅghatthero anumodanaṃ katvā “appamatto hohi mahārājā”ti rañño ovādaṃ datvā ākāse uppatitvā pāsādakaṇṇikaṃ dvidhā katvā gantvā Nandaṃ ulakapabbhāreyeva otari, tassa dinnaparikkhāropi tenava saddhim uppatitvā Nandaṃ ulakapabbhāreyeva otari. Rañño ca deviyā ca sakalasarīraṃ pītiyā puṇṇaṃ ahosi. Evaṃ tasmiṃ gate avasesāpi—

71. “Yo dhammaladdhassa dadāti dānaṃ.
 Uṭṭhānavīriyādhigatassa jantu.
 Atikkamma so vetaraṇiṃ yamassa,
 Dibbāni ṭhānāni upeti macco.
72. Dānañca yuddhañca samānamāhu,
 Appāpi santā bahuke jinanti.
 Appampi ce saddahāno dadāti,
 Teneva so hoti sukhī parattha.
73. Viceyya dānaṃ sugatappasatthaṃ,
 Ye dakkhiṇeyyā idha jīvaloke.
 Etesu dinnāni mahapphalāni,
 Bijāni vuttāni yathā sukhette.
74. Yo pāṇabhūtāni aheṭṭhayaṃ caraṃ,
 Parūpavādā na karoti pāpaṃ.
 Bhīruṃ pasamsanti na tattha sūraṃ,
 Bhayā hi santo na karonti pāpaṃ.
75. Hīnena brahmacariyena, khattiye upapajjati.
 Majjhimena ca devattaṃ, uttamena visujjhati.
76. Addhā hi dānaṃ bahudhā pasatthaṃ,
 Dānā ca kho dhammapadaṃva seyyo.
 Pubbeva hi pubbataveva santo,
 Nibbānameva ’jjhagamuṃ sapaññā’ ’ti—

evamekekāya gāthāya anumodanaṃ katvā tatheva agamiṃsu saddhiṃ
 parikkhārehi.

Tattha **dhammaladdhassāti** khīṇāsavaṃ ādiṃ katvā yāva
 sukkhavipassakayogāvacarō puggalo dhammassa laddhattā dhammaladdho
 nāma. Sveva uṭṭhānavīriyena tassa dhammassa adhigatattā
 uṭṭhānavīriyādhigato nāma. Tassa puggalassa yo jantu dadāti dānanti attho,
 dhammena laddhassa uṭṭhānasāṅkhātena

vīriyena adhigatassa deyyadhammassa aggaṃ gahetvā yo jantu sīlavantesu dānaṃ dadātītipi attho. Upayogatthe vā sāmivacanaṃ katvāpettha attho veditabbo. **Vetaraṇinti** desanāsīsametaṃ, aṭṭha mahāniraye soḷasa ca ussade atikkamitvāti attho. **Dibbāni tḥānāni upetīti** devaloke uppajjati.

Samānamāhūti sadisaṃ vadanti. Khayabhīrukassa hi dānaṃ natthi, bhayabhīrukassa yuddhaṃ natthi. Jīvite ālayaṃ vijahitvā yujjhantova yujjhitaṃ sakkoti, bhogesu ālayaṃ vijahitvā dāyako kātuṃ sakkoti, teneva taṃ ubhayaṃ “samānaṃ”ti vadanti. **Appāpi santāti** thokāpi samānā pariccattajīvitā bahuke jinanti, evameva appāpi muñcacetanā bahumpi maccheracittaṃ lobhādiṃ vā kilesagahanaṃ¹ jināti. **Appampi ceti** thokampi ce deyyadhammaṃ kammaṅca phalaṅca saddahanto deti. **Teneva soti** tena parittadeyyadhammavattukena parittakenāpi cāgena so parattha sukhī hoti mahārājāti.

Viceyya dānanti dakkhiṇaṅca dakkhiṇeyyaṅca vicinitvā dinnadānaṃ. Tattha yaṃ vā taṃ vā adatvā aggaṃ paṇītaṃ deyyadhammaṃ vicinitvā dadanto dakkhiṇaṃ vicināti nāma, yesaṃ tesaṃ vā adatvā sīlādiguṇasampanne vicinitvā tesaṃ dadanto dakkhiṇeyyaṃ vicināti nāma. **Sugatappasatthanti** evarūpaṃ dānaṃ Buddhehi pasatthaṃ. Tattha dakkhiṇeyyavicinanaṃ dassetuṃ “**ye dakkhiṇeyyā**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **dakkhiṇeyyāti** dakkhiṇāya anucchavikā Buddhādayo.

Pāṇabhūtānīti pāṇasaṅkhātāni bhūtāni. **Aheṭṭhayaṃ caranti** kāruṇīyena avihēṭṭhayanto caramāno. **Parūpavādāti** parūpavādabhayena pāpaṃ na karoti. **Bhīrunti** upavādabhīrukaṃ. **Na² tattha sūranti** yo pana ayonisomanasikārena tasmim upavāde sūro hoti, taṃ paṇḍitā nappasamsanti. **Bhayaṃ hīti** upavādabhayena hi paṇḍitā pāpaṃ na karonti.

Hīnena brahmacariyenāti bāhiraṭṭhāyatane tāva methunaviratisīlamattakaṃ hīnaṃ brahmacariyaṃ nāma, tena khattiyakule uppajjati. Jhānassa upacāramattaṃ majjhimāṃ, tena devaloke uppajjati. Aṭṭha samāpattiyo uttamaṃ,

1. Maccheracittalobhādīkilesagahanaṃ (Syā), maccheracittaṃ lobhādīgataṃ kilesagahanaṃ (Ka)

2. Na hi (Sī, Syā, I)

tena brahmaloke uppajjanto visujjhati nāma. Sāsane pana silavantasseva ekam devanikāyaṃ paṇidhāya brahmacariyaṃ hīnaṃ nāma, parisuddhasīlasseva samāpattinibbattanaṃ majjhimam nāma, parisuddhasīle thatvā vipassanaṃ vadḍhetvā arahattuppatti uttamaṃ nāma.

Osānagāthāya ayamattho—mahārāja kiñcāpi ekamseneva dānaṃ bahudhā pasatthaṃ vaṇṇitaṃ, dānato¹ pana samathavipassanāsaṅkhātāṃ nibbānasaṅkhātāṃca dhammakotṭhāsabhūtaṃ dhammapadameva uttaritaraṃ. Kimkāraṇā? Pubbeva hi imasmiṃ kappe Kassapadasabalādayo pubbataveva vessabhūdasabalādayo santo sappurisā sapaññā samathavipassanaṃ bhāvetvā nibbānameva ajjhagamum adhigatāti.

Evam satta Paccekabuddhā² anumodanāya rañño amatamahānibbānaṃ vaṇṇetvā rājānaṃ appamādena ovaditvā vuttanayeneva attano vasaṇṭṭhānameva gatā³. Rājāpi saddhiṃ aggamaheṣiyā dānaṃ datvā yāvajīvaṃ thatvā tato cavitvā saggapuraṃ⁴ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evam pubbepi paṇḍitā viceyya dānaṃ adamsū”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā Paccekabuddhā parinibbāyimsu, Samuddavijayā Rāhulamātā ahoṣi, Roruvamahārājā pana ahaveva ahoṣin”ti.

Ādittajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Aṭṭhānājātakavaṇṇanā (425)

Gaṅgā kumudinīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekam ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. Tañhi bhikkhum Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kimkāraṇā”ti vatvā “kilesavasenā”ti vutte “bhikkhu mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī avissāsanīyo, atīte paṇḍitā devasikaṃ sahasaṃ dentāpi mātugāmaṃ tosetum⁵ nāsakkhimsu, sā ekadivasamattaṃ sahasaṃ

1. Dānā (Syā)

2. Sattamapaccekabuddho (Sī, I)

3. Gato (Sī, I)

4. Saggapadaṃ (Sī, I)

5. Posetum (Sī)

alabhitvāva te gīvāyaṃ gāhāpetvā nīharāpesi, evaṃ akataññū mātuḡāmo, mā tassa kāraṇā kilesavasaraṃ gacchā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḡatte rajjaṃ kārente tassa ca putto Brahmaḡattakumāro, Bārāṇasiseṭṭhino ca putto Mahāḡhanakumāro nāma. Te ubhopi sahaḡamsukīlakā saḡāyakā ahesuṃ, ekācariyakuleyeva sippaṃ gaṇḡimsu. Rājakumāro pitu accayena rajje patiṭṭhāsi, seṭṭhiputtopissa santikeyeva ahoṣi. Bārāṇasiyaṅca ekā nagarasobhiṇī vaṇṇadāsī abhirūpā ahoṣi sobhagappattā. Seṭṭhiputto devasikaṃ saḡassaṃ datvā niccakāle tāyeva saddhiṃ abhiramanto pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ labhitvāpi na taṃ vijahi, tatheva devasikaṃ saḡassaṃ datvā abhirami. Seṭṭhiputto divasassa tayo vāre rājupaṭṭhānaṃ gacchati. Athassa ekadivasaṃ rājupaṭṭhānaṃ gatassa raññā saddhiṃ samullapantasseva sūriyo atthaṅgami, andhakāraṃ jātāṃ. So rājakuḡā nikkhamitvā “idāni geḡaṃ gantvā āḡamanavelā natthi, nagarasobhiṇiyāyeva geḡaṃ gamissāmi”ti upaṭṭhāke uyyojtvā ekakova tassā geḡaṃ pāvīsi. Atha naṃ sā disvā “ayyaḡputta saḡassaṃ ābhatan”ti āha. Bhadde aḡaṃ aḡjeva ativikālo jāto, tasmā geḡaṃ aḡantvā manusse uyyojtvā ekakova pavīṭṭhosmi, sve pana te dve saḡassāni dassāmi.

Sā cintesi “sacāḡaṃ aḡja okāsaṃ karissāmi, aññesupi divasesu tucchahatthakova āḡamissati, evaṃ me dḡanaṃ pariḡāyissati, na dāniṣsa okāsaṃ karissāmi”ti. Atha naṃ evamāḡa “sāmi mayāṃ vaṇṇadāsiyo nāma, amḡakaṃ saḡassaṃ adatvā keḡi nāma natthi”ti. “Bhadde sve diguṇaṃ āḡarissāmi”ti punappunaṃ yāci. Nagarasobhiṇī dāsiyo āṇāpesi “etassa idha ṭhatvā maṃ oloketuṃ mā adattha, gīvāyaṃ taṃ gaḡetvā nīharitvā dvāraṃ pidahathā”ti. Taṃ sutvā dāsiyo tathā karīmsu. Atha so cintesi “aḡaṃ imāya saddhiṃ asīṭikoṭidhanaṃ khādiṃ, sā maṃ ekadivasaṃ tucchahatthaṃ disvā gīvāyaṃ gaḡetvā nīharāpesi, aḡo mātuḡāmo nāma pāpo nillajjo akataññū mittadubbhī”ti. So mātuḡāmassa aḡuṇaṃ anussarantova virajji, paṭikūlasaññaṃ paṭilabhi, gḡarāvāsepi

ukkaṅṭhito “kiṃ me gharāvāsena, ajjeva nikkhamitvā pabbajissāmi”ti puna gehaṃ agantvā rājānampi adisvāva nagarā nikkhamitvā araṇṇaṃ pavisitvā Gaṅgātīre assamaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīṇṇāyo uppādetvā vanamūlaphalāhāro tattha vāsaṃ kappesi.

Rājā taṃ apassanto “kahaṃ mama sahāyo”ti pucchi. Nagarasobhiṇiyāpi katakammaṃ sakalanagare pākaṭaṃ jātaṃ. Athassa tamatthaṃ ācikkhitvā “iti te deva sahāyo lajjāya gharampi agantvā araṇṇaṃ pavisitvā pabbajito bhavissati”ti āhaṃsu. Rājā taṃ sutvā nagarasobhiṇiṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ ekadivasam sahasaṃ alabhitvā mama sahāyaṃ gīvāyaṃ gāhāpetvā nīharāpesi”ti pucchi. Saccaṃ devāti. Pāpe jammi sīghaṃ mama sahāyassa gataṭṭhānaṃ gantvā taṃ ānehi, no ce ānessasi, jāvitaṃ te natthīti. Sā raṇṇo vacanaṃ sutvā bhītā rathaṃ āruya mahantena parivārena nagarā nikkhamitvā tassa vasanaṭṭhānaṃ pariyesanti sutavasena taṃ ṭhānaṃ sutvā tattha gantvā vanditvā “ayya mayā andhabālabhāvena kataṃ dosaṃ khamatha, ahaṃ na punevaṃ karissāmi”ti yācitvā “sādhu khamāmi te, natthi me tayi āghāto”ti vutte “sace me khamatha, mayā saddhiṃ rathaṃ abhiruhatha¹, nagaraṃ gacchissāma, gatakāle yaṃ mama ghare dhanam atthi, sabbaṃ dassāmi”ti āha. So tassā vacanaṃ sutvā “bhadde idāni tayā saddhiṃ gantuṃ na sakkā, yadā pana imasmim loke yena na bhavitabbaṃ, taṃ bhavissati, api nāma tadā gaccheyyan”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha—

77. “Gaṅgā kumudinī santā, saṅkhavaṇṇā ca kokilā.

Jambū tālaphalaṃ dajjā, atha nūna tadā siyā”ti.

Tassattho—bhadde yathā hi kumudasarā kumudehi saṅchannā tiṭṭhanti, tatheva sace sakalāpi mahāgaṅgā kumudinī sīghasotaṃ² pahāya santā upasantā siyā, sabbe kokilā ca saṅkhavaṇṇā bhavyeyyūṃ, sabbo jamburukkho ca tālaphalaṃ dadeyya. **Atha nūna tadā siyāti** atha tādise kāle amhākampi samāgamo nūna siyā, bhavyeyya nāmāti vuttaṃ hoti.

1. Abhiruyha (Ka)

2. Sīghasotabhāvaṃ (Syā, Ka)

Evañca vatvā punapi tāya “ehi ayya gacchāmā”ti vutte “gacchissāmā”ti vatvā “kasmim kāle”ti vutte “asukasmiñca asukasmiñcā”ti vatvā sesagāthā abhāsi—

78. “Yadā kacchapalomānaṃ, pāvāro tividho siyā.
Hemantikaṃ pāvuraṇaṃ, atha nūna tadā siyā.
79. Yadā makasapādānaṃ¹, aṭṭālo sukato siyā.
Dalho ca vikampī ca, atha nūna tadā siyā.
80. Yadā sasavisāṇānaṃ, nisseṇī sukata siyā.
Saggassārohaṇatthāya, atha nūna tadā siyā.
81. Yadā nisseṇimāruyha, candaṃ khādeyyu mūsikā.
Rāhuñca paripāteyyuṃ, atha nūna tadā siyā.
82. Yadā surāghaṭaṃ pitvā, makkhikā gaṇacāriṇī.
Aṅgāre vāsaṃ kappeyyuṃ, atha nūna tadā siyā.
83. Yadā bimboṭṭhasampanno, gadrabho sumukho siyā.
Kusalo naccagītassa, atha nūna tadā siyā.
84. Yadā kākā ulūkā ca, mantayeyyuṃ rahogatā.
Aññamaññaṃ pihayeyyuṃ, atha nūna tadā siyā.
85. Yadā muḷālapattānaṃ, chattaṃ thirataṃ siyā.
Vassassa paṭighātāya, atha nūna tadā siyā.
86. Yadā kulako sakuṇo, Pabbataṃ Gandhamādanaṃ.
Tuṇḍenādāya gaccheyya, atha nūna tadā siyā.
87. Yadā sāmuddikaṃ nāvaṃ, sayantaṃ savaṭākaraṃ.
Ceṭo ādāya gaccheyya, atha nūna tadā siyā”ti.

1. Makasadāṭhānaṃ (Sī, I)

Tattha **tividhoti** eko kacchupalomamayena pupphena, eko tūlena, eko ubhayenāti evaṃ tippakāro. **Hemantikam pāvuraṇanti** himapātasamaye pāvuraṇāya bhavitum samattho. **Atha nūna tadā siyāti** atha tasmim kāle mama tayā saddhim ekamseneva saṃsaggo siyā. Evaṃ sabbattha pacchimapadaṃ yojetabbaṃ. **Aṭṭālo sukato** abhiruhitvā yujjhantaṃ purisasataṃ dhāretum yathā sakkoti, evaṃ sukato. **Paripāteyyunti** palāpeyyum. **Aṅgāreti** vītaccikaṅgārasanthare. **Vāsaṃ kappeyyunti** ekekaṃ surāghaṭaṃ pivitvā mattā vaseyyum. **Bimboṭṭhasampannoti** bimbaphalasadisehi oṭṭhehi samannāgato. **Sumukhoti** suvaṇṇa-ādāsasadiso mukho. **Pihayeyyunti** aññamaññassa sampattiṃ icchantā pihayeyyum pattheyyum. **Mūlālapattānanti** saṅhānaṃ muḷālagacchapattānaṃ¹. **Kulakoti**² eko khuddakasakuṇo. **Sāmuḍḍikanti** samuddapakhandanamahānāvaṃ. **Sayantaṃ savatākaraṇanti** yantena ceva vaṭākarena ca saddhim sabbasambhārayuttaṃ. **Ceto ādāyāti** yadā evarūpaṃ nāvaṃ khuddako gāmadārako hatthena gahetvā gaccheyyāti attho.

Iti mahāsatto iminā aṭṭhānaparikappena ekādasa gāthā abhāsi. Tam sutvā nagarasobhiṇī mahāsattaṃ khamāpetvā nagaraṃ gantvā rañño taṃ kāraṇaṃ ārocetvā attano jīvitaṃ yācitvā gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhu mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṅhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājā Ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Aṭṭhānajātakavaṇṇanā navamā.

1. Pulasapattānanti saṅhānaṃ pulasagacchapaṇṇānaṃ (Sī, I), mūlasapattānanti saṅhānaṃ mūlasagacchapattānaṃ (Syā)

2. Kuḷuṅkoti (Sī, I), kulūkoti (Syā)

10. Dīpijātakavaṇṇanā (426)

Khamanīyaṃ yāpanīyanti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto ekaṃ eḷikaṃ ārabba kathesi. Ekasmiñhi samaye Mahāmogallānatthero giriparikkhitte ekadvāre giribbajasenāsane vihāsi. Dvārasamīpeyevassa caṅkamo ahoṣi. Tadā eḷakapālakā “eḷakā ettha carantū”ti giribbajaṃ paveṣetvā kīḷantā viharanti. Tesu ekadivasāṃ sāyaṃ āgantvā eḷake gahetvā gacchantesu ekā eḷikā dūre caramānā eḷake nikkhamante adisvā ohīyi. Taṃ pacchā nikkhamantiṃ eko dīpiko disvā “khādissāmi nan”ti giribbajadvāre aṭṭhāsi. Sāpi ito cito ca oloketi taṃ disvā “esa maṃ māretvā khāditukāmatāya ṭhito, sace nivattitvā palāyissāmi, jīvitaṃ me natthi, ajja mayā purisakāraṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā siṅgāni ukkhipitvā tassa abhimukhaṃ vegena pakkhanditvā dīpikassa “ito gaṇhissāmi, ito gaṇhissāmi”ti vipphandatova gahaṇaṃ anupagantvā vegena palāyitvā eḷakānaṃ antaraṃ pāvīsi. Atha thero taṃ tesāṃ kiriyaṃ disvā punadivase gantvā Tathāgatassa ārocetvā “evaṃ bhante sā eḷikā attano upāyakusalatāya parakkamaṃ katvā dīpikato mucchī”ti āha. Satthā “Moggallāna idāni tāva so dīpiko taṃ gahetuṃ nāsakkhi, pubbe pana naṃ viravantiṃ māretvā khādī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatṭhe bodhisatto ekasmiṃ gāme mahābhogakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīñṇāyo nibbattetvā ciraṃ Himavante vasitvā loṇambilasevanatthāya Rājagahaṃ gantvā ekasmiṃyeva giribbaje paṇṇasālaṃ māpetvā vāsaṃ kappesi. Tadā imināva niyāmena eḷakapālakesu eḷake carantesu ekadivasāṃ evameva ekaṃ eḷikaṃ pacchā nikkhamantiṃ disvā eko dīpiko “khādissāmi nan”ti dvāre aṭṭhāsi. Sāpi taṃ disvā “ajja mayhaṃ jīvitaṃ natthi, ()¹ ekenupāyena iminā saddhiṃ madhuraṭṭhisanthāraṃ katvā hadayamassa mudukaṃ janetvā jīvitaṃ rakkhissāmi”ti cintetvā dūratova tena saddhiṃ ṭṭhisanthāraṃ katontī āgacchamānā paṭhamāṃ gāthamāha—

1. (Addhā mayhaṃ jīvitatthāya parakkamaṃ kātuṃ vaṭṭatī) (Ka)

88. “Khamanīyaṃ yāpanīyaṃ, kacci mātula te sukhaṃ.
Sukhaṃ te ammā avaca, sukhakāmāva te mayan”ti.

Tattha **sukhaṃ te ammā**ti mayhaṃ mātāpi “tumhākaṃ sukhaṃ
puccheyyāsī”ti¹ ajja maṃ avacāti attho. **Mayanti** mātula mayampi
tumhākaṃ sukhaṃ eva icchāmāti.

Taṃ sutvā dīpiko “ayaṃ dhuttikā² maṃ mātulavādena vañcetukāmā, na
me kakkhaḷabhāvaṃ jānāti”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha—

89. “Naṅguṭṭhaṃ me avakkamma, heṭṭhayitvāna eḷike.
Sā’jja mātulavādena, muñcitabbā nu maññasi”ti.

Tassattho—tvaṃ mama naṅguṭṭhamañḍalaṃ akkamitvā heṭṭhayitvā
āgacchasi, sā tvaṃ “ajja mātulavādena muñcitabbāhamasmī”ti maññasi nu,
evaṃ maññasi maññeti³.

Taṃ sutvā itarā “mātula mā evaṃ kari”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

90. “Puratthāmukho nisinnosi, ahaṃ te mukhamāgatā.
Pacchato tuyhaṃ naṅguṭṭhaṃ, kathaṃ khvāhaṃ avakkamin”ti.

Tattha **mukhanti** abhimukhaṃ. **Kathaṃ khvāhaṃ avakkaminti** tava
pacchato ṭhitaṃ ahaṃ kathaṃ avakkaminti attho.

Atha naṃ so “kiṃ kathesi eḷike, mama naṅguṭṭhassa aṭṭhitaṭṭhānam⁴
nāma natthī”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

91. “Yāvātā caturō dīpā, sasamuddā sapabbatā.
Tāvātā mayhaṃ naṅguṭṭhaṃ, kathaṃ kho taṃ vivajjayī”ti.

Tattha **tāvātāti** ettakaṃ ṭhānam mama naṅguṭṭhaṃ parikkhipitvā gatanti
vadati.

Taṃ sutvā eḷikā “ayaṃ pāpo madhurakathāya na allīyati, paṭisattu hutvā
tassa kathessamī”ti vatvā pañcamaṃ gāthamāha—

1. Iccheyyāsīti (Syā, Ka)

2. Muhuttikā (Ka)

3. Maññasinu, na evaṃ maññāhīti (Ka)

4. Naṅguṭṭharahitaṭṭhānam (Sī, Syā)

92. “Pubbeva me’tamakkhiṃsu, mātā pitā ca bhātaro.

Dīghaṃ duṭṭhassa naṅguṭṭhaṃ, sāmhi vehāyasā’gatā”ti.

Tattha **akkhiṃsūti** pubbeva me etaṃ mātā ca pitā ca bhātaro ca ācikkhiṃsu. **Sāmhīti** sā ahaṃ ñātakānaṃ santikā tava naṅguṭṭhassa dīghabhāvaṃ sutvā tava naṅguṭṭhaṃ pariharantī **vehāyasā** ākāsenā āgatāti.

Atha naṃ so “jānāmi te ahaṃ ākāsenā āgatabhāvaṃ, evaṃ āgacchantī pana mayhaṃ bhakkhe nāsetvā āgatāsī”ti vatvā chaṭṭhaṃ gāthamāha—

93. “Tañca disvāna āyantim, antalikkhasmi eḷike.

Migasam̃gho palāyittha, bhakkho me nāsito tayā”ti.

Taṃ sutvā itarā maraṇabhayaabhītā aññaṃ kāraṇaṃ āharitum̃ asakkontī “mātula mā evarūpaṃ kakkhaḷakammaṃ kari, jīvitaṃ me dehī”ti vilapi. Itaropi naṃ vilapantiññaeva khandhe gahetvā māretvā khādi.

94. “Icceaṃ vilapantiyā, eḷakiyā ruhagghaso.

Galakaṃ anvāvamaddi, natthi duṭṭhe subhāsitaṃ.

95. Neva duṭṭhe nayo atthi, na dhammo na subhāsitaṃ.

Nikkamaṃ duṭṭhe yuñjetha, so ca sabbhiṃ na rañjati”ti—

imā dve abhisambuddhagāthā.

Tattha **ruhagghasoti** ruhirabhakkho lohitaṃ pāyī sāhasikadīpiko. **Galakaṃ anvāvamaddīti** gīvaṃ maddi, ḍaṃsitvā phālesīti¹ attho. **Nayoti** kāraṇaṃ. **Dhammoti** sabhāvo. **Subhāsitanti** sukathitavacanāṃ, sabbametaṃ duṭṭhe natthīti attho. **Nikkamaṃ duṭṭhe yuñjethāti** bhikkhave duṭṭhapuggale parakkamameva yuñjeyya. **So ca sabbhiṃ na rañjati**ti so pana puggalo sabbhiṃ sundaraṃ subhāsitaṃ na rañjati, na piyāyatīti attho. Tāpaso tesāṃ kiriyaṃ sabbaṃ addasa.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā eḷikāva etarahi eḷikā ahosi, dīpikopi etarahi dīpikova, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Dīpijātakavaṇṇanā dasamā.

Jātakuddānaṃ

Kaccānī Aṭṭhasaddaṅca, Sulasā ca Sumaṅgalaṃ.
Gaṅgamālaṅca Cetiyaṃ, Indriyaṅceva Ādittaṃ.
Aṭṭhānaṅceva Dīpi ca, dasa aṭṭhanipātake.

Aṭṭhakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navakanipāta

1. Gijjhajātakavaṇṇanā (427)

Parisaṅkupatho nāmāti idaṃ Sathā Jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhum ārabba kathesi. So kira eko kulaputto niyyānikasāsane pabbajitvāpi atthakāmehi ācariyupajjhāyehi ceva sabrahmacārīhi ca “evaṃ te abhikkamitabbaṃ, evaṃ paṭikkamitabbaṃ, evaṃ ālokitabbaṃ, evaṃ vilokitabbaṃ, evaṃ samiñjitabbaṃ, evaṃ pasāritabbaṃ, evaṃ nivāsetabbaṃ, evaṃ pārupitabbaṃ, evaṃ patto gahetabbo, yāpanamattaṃ bhattaṃ gahetvā paccavekkhitvāva paribhuñjitabbaṃ, indriyesu guttadvārena bhojane mattaññunā jāgariyamanuyuttena bhavitabbaṃ, idaṃ āgantukavattaṃ nāma jānitabbaṃ, idaṃ gamikavattaṃ nāma, imāni cuddasa khandhakavattāni, asīti mahāvattāni. Tattha te sammā vattitabbaṃ, ime terasa dhutaṅgaguṇā nāma, ete samādāya vattitabbaṃ”ti ovadiyamāno dubbaco ahoṣi akkhamo appadakkhiṇaggāhī anusāsaniṃ. “Ahaṃ tumhe na vadāmi, tumhe pana maṃ kasmā vadatha, ahameva attano atthaṃ vā anattaṃ vājānissāmī”ti¹ attānaṃ avacanīyaṃ akāsi. Athassa dubbacabhāvaṃ ṇatvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ aguṇakathaṃ kathentā nisīdiṃsu. Sathā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhum pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbacosī”ti pucchitvā “saccaṃ”ti vutte “kasmā bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā atthakāmānaṃ vacanaṃ na karosi, pubbepi tvaṃ paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā verambhavātamukhe cuṇṇavicuṇṇo jāto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Gijjhakūṭe pabbate bodhisatto gijjhayoniyāṃ nibbatti. Putto panassa Supatto nāma gijjharājā anekasahassagijjhaparivāro thāmasampanno ahoṣi. So mātāpitaro posesi, thāmasampannattā pana atidūraṃ uppatati. Atha naṃ pitā “tāta ettakaṃ nāma thānaṃ atikkamitvā na gantabbaṃ”ti ovadi. So “sādhū”ti vatvāpi ekadivasaṃ

1. Karissāmīti (Syā, Ka)

pana vuṭṭhe deve gijjhehi saddhim uppativā sese ohāya atibhūmim gantvā verambhavātamukhaṃ patvā cuṇṇavicuṇṇabhāvaṃ pāpuṇi. Satthā tamatthaṃ dassento abhisambuddho hutvā gāthā abhāsi—

1. “Parisaṅkupatho nāma, gijjhapanto sanantano.
Tatrāsi mātāpitaro, gijjho posesi jīṇṇake.
Tesaṃ ajagaramedaṃ, accahāsi bahuttaso.
2. Pitā ca puttāṃ avaca, jānaṃ uccaṃ papātināṃ.
Supattaṃ thāmasampannaṃ, tejassim dūragāmināṃ.
3. Pariplavantaṃ pathaviṃ, yadā tāta vijānāhi.
Sāgarena parikkhittaṃ, cakkāṃva parimaṇḍalaṃ.
Tato tāta nivattassu, māssu etto paraṃ gami.
4. Udapattosi vegena, balī pakkhī dijuttamo.
Olokayanto vakkaṅgo, pabbatāni vanāni ca.
5. Addassa pathaviṃ gijjho, yathā’sā’si pitu’ssutaṃ.
Sāgarena parikkhittaṃ, cakkāṃva parimaṇḍalaṃ.
6. Tañca so samatikkamma, parameva’ccavattatha.
Tañca vātasikhā tikkhā, accahāsi baliṃ dijaṃ.
7. Nāsakkhā’tigato poso, punadeva nivattituṃ.
Dijo byasanamāpādi, verambhānaṃ vasaṃ gato.
8. Tassa puttā ca dārā ca, ye caññe anujīvino.
Sabbe byasanamāpāduṃ, anovādakare dije.
9. Evampi idha vuṭṭhānaṃ, yo vākyāṃ nāvabujjhati.
Atisīmacaro ditto, gijjhovā’tītasāsano.
Sa ve byasanaṃ pappoti, akatvā vuḍḍhasāsanaṃ”ti.

Tattha **parisaṅkupathoti** saṅkupatho. Manussā hiraññasuvaṇṇatthāya gacchantā tasmim padese khāṇuke koṭṭetvā tesu rajjuyo bandhitvā gacchanti, tena so gijjhapabbate jaṅghamaggo “saṅkupatho”ti vuccati.

Gijjhapanthoti gijjhapabbatamatthake mahāmaggo. **Sanantanoti** porāṇo. **Tatrāsīti** tasmim̄ gijjhapabbatamatthake saṅkupathe eko gijjho āsi, so jinṇake mātāpitaro posesi. **Ajagaramedanti** ajagarānaṃ medaṃ. **Accahāsīti** ativiya āhari. **Bahuttasoti** bahuso¹. **Jānaṃ uccaṃ papātinanti** “putto te atiuccaṃ ṭhānaṃ laṅghatī”ti sutvā “ucce papātī ayan”ti jānanto. **Tejassinti** purisatejasampannaṃ. **Dūragāminanti** teneva tejena dūragāmiṃ. **Pariplavantanti** uppalapattaṃ viya udake uplavamānaṃ. **Vijānahīti** vijānāsi. **Cakkaṃva parimaṇḍalanti** yasmim̄ te padese ṭhitassa samuddena paricchinnō jambudīpo cakkamaṇḍalaṃva² paññāyati, tato tāta nivattāhīti ovadanto evamāha.

Udapattosīti pitu ovādaṃ akatvā ekadivasam̄ gijjhehi saddhim̄ uppatito te ohāya pitarā kathitaṭṭhānaṃ agamāsi. **Olokayantoti** taṃ ṭhānaṃ patvā heṭṭhā olokento. **Vakkaṅgoti** vaṅkagīvo. **Yathā’sā’si pitu’ssutanti** yathāssa pitu santikā sutam̄ āsi, tatheva addasa, “yathāssāsī”tipi³ pāṭho. **Parameva’ccavattathāti** pitarā akkhātaṭṭhānato paraṃ ativattova. **Taṅca vātasikhā tikkhāti** taṃ anovādakaṃ balimpi samānaṃ dijaṃ tikhiṇaverambhavātasikhā accahāsi atihari, cuṇṇavicuṇṇaṃ akāsi. **Nāsakkhā’ti gatoti** nāsakkhi atigato. **Posoti** satto. **Anovādakareti** tasmim̄ dije paṇḍitānaṃ ovādaṃ akaronte sabbepi te mahādukkhaṃ pāpuṇimsu. **Akatvā vuḍḍhasāsananti** vuḍḍhānaṃ hitakāmānaṃ vacanaṃ akatvā evameva byasanaṃ mahādukkhaṃ pāpuṇāti. Tasmā tvaṃ bhikkhu mā gijjhasadiso bhava, atthakāmānaṃ vacanaṃ karohīti. So Satthārā evaṃ ovadito tato paṭṭhāya suvaco ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā dubbacagijjho etarahi dubbacabhikkhu ahoṣi, gijjhapitā pana ahameva ahoṣin”ti.

Gijjhajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Bahuttatoti bahūtato (Sī, I)

2. Cakkaṃva (Sī, Syā, I)

3. Yathayāsītipi (Ka)

2. Kosambiyajātakavaṇṇanā (428)

Puthusaddoti idaṃ Satthā Kosambim nissāya Ghositārāme viharanto Kosambiyam bhaṇḍanakārake bhikkhū ārabha kathesi. Vatthu **Kosambakakkhandhake**¹ āgatameva, ayam panettha saṅkhepo. Tadā kira dve bhikkhū ekasmim āvāse vasimsu vinayadharo ca suttantiko ca. Tesu suttantiko ekadivasam sarīravalañjam katvā udakakoṭṭhake ācamana-udakāvasesam bhājane ṭhapetvā nikkhami. Pacchā vinayadharo tattha pavitṭho taṃ udakam disvā nikkhamitvā itaram pucchi “āvuso tayā udakam ṭhapitan”ti. Āmāvusoti. Kim panettha āpattibhāvam na jānāsīti. Āmāvuso na jānāmīti. Hoti āvuso ettha āpattīti. Tena hi paṭikarissāmi nanti. Sace pana te āvuso asaṅcicca asatiyā kataṃ, natthi āpattīti. So tassā āpattiyā anāpattidiṭṭhi ahoṣi. Vinayadharopi attano nissitakānam “ayam suttantiko āpattim āpajjamānopi na jānāti”ti ārocesi. Te tassa nissitake disvā “tumahākam upajjhāyo āpattim āpajjitvāpi āpattibhāvam na jānāti”ti āhamsu. Te gantvā attano upajjhāyassa ārocesum. So evamāha “ayam vinayadharo pubbe ‘anāpattī’ti vatvā idāni ‘āpattī’ti vadati, musāvādī eso”ti. Te gantvā “tumahākam upajjhāyo musāvādī”ti evam aññamaññaṃ kalaham vaḍḍhayimsu. Tato vinayadharo okāsam labhitvā tassa² āpattiyā adassanena ukkhepanīyakammaṃ akāsi. Tato paṭṭhāya tesam paccayadāyakā upāsakāpi dve koṭṭhāsā ahesum. Ovādapatiḅgāhikā bhikkhuniyopi ārakkhadevatāpi dve koṭṭhāsā ahesum. Tāsam sandiṭṭhasambhattā ākāsaṭṭhadevatāpi yāva brahmalokā sabbe puthujjanā dve pakkhā ahesum. Yāva Akaniṭṭhabhavanā pana idaṃ kolāhalaṃ agamāsi.

Atheko bhikkhu Tathāgataṃ upasaṅkamtivā ukkhepakānam “dhammikeneva kammena ayam ukkhitto, ukkhittānūvattakānam adhammikenā kammena ukkhitto”ti laddhim, ukkhepakehi vāriyamānānampi tesam taṃ anuparivāretvā caraṇabhāvañca Satthu ārocesi. Bhagavā “samaggā kira hontū”ti dve vāre pesetvā “na icchanti bhante samaggā bhavitun”ti

1. Vi 3. 480 piṭṭhe.

2. Tassā (Syā)

sutvā tatiyavāre “bhinno bhikkhusaṅgho”ti tesam̄ santikaṃ gantvā ukkhepakānam̄ ukkhepane, itaresaṅca asaṅcicca āpattiyā adassane ādīnavam̄ vatvā pakkāmi. Puna tesam̄ tattheva ekasīmāyam̄ uposathādīni kāretvā¹ bhattaggādīsū bhaṅḍanaajātanam̄ “āsanantarikāya nisīditabban”ti bhattagge vattam̄ paññāpetvā “idānipi bhaṅḍanaajātā viharantī”ti sutvā tattha gantvā “alam̄ bhikkhave mā bhaṅḍanan”ti-ādīni vatvā aññatarena bhikkhunā dhammavādīnā Bhagavato vihesam̄ anicchantena “āgametu bhante Bhagavā Dhammasāmi, apposukko bhante Bhagavā diṭṭhadhammasukhavihāram̄ anuyutto viharatu, mayam̄ tena bhaṅḍanena kalahena viggahena vivādena paññāyissāmā”ti vutte—

Bhūtapubbam̄ bhikkhave Bārāṇasiyam̄ Brahmadatto nāma Kāsirājā ahoṣīti Brahmadattena Dīghītissa Kosalarañño rajjam̄ acchinditvā aññātakavesena vasantassa māritabhāvañceva Dīghāvukumārena attano jīvite dinne tato paṭṭhāya tesam̄ samaggabhāvañca kathetvā “tesaṅhi nāma bhikkhave rājūnam̄ ādinnadaṅḍānam̄ ādinnasatthānam̄ evarūpaṃ khantisoraccam̄ bhavissati, idha kho taṃ bhikkhave sobhetha, yaṃ tumhe evam̄ svākkhāte dhammavinaye pabbajitā samānā khamā ca bhavyeyātha soratā cā”ti ovaditvā dutiyampi tatiyampi “alam̄ bhikkhave mā bhaṅḍanan”ti vāretvā anoramante disvā “pariyādiṅṅarūpā kho ime moghapurisā, na yime sukarā saññāpetun”ti pakkamitvā punadivase piṇḍapātapaṭikkanto Gandhakuṭiyā thokaṃ vissamitvā senāsanaṃ saṃsāmetvā attano pattacīvaramādāya saṅghamajjhe ākāse ṭhatvā imā gāthā abhāsi—

10. “Puthusaddo samajano, na bālo koci maññatha.

Samghasmim̄ bhijjamānasmim̄, nāññam̄ bhiyyo amaññarum̄.

11. Parimuttā paṇḍitābhāsā, vācāgocarabhāṇino.

Yāvicchanti mukhāyāmaṃ, yena nītā na taṃ vidū.

12. Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me.

Ye ca taṃ upanayhanti, veram̄ tesam̄ na sammati.

13. Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me.
Ye ca taṃ nupanayhanti, veraṃ tesūpasammati.
14. Na hi verena verāni, sammantīdha kudācanaṃ.
Averena ca sammanti, esa dhammo sanantano.
15. Pare ca na vijānanti, mayametta yamāmasa.
Ye ca tattha vijānanti, tato sammanti medhagā.
16. Aṭṭhicchinnā pāṇaharā, gavāssadhanahārino.
Raṭṭhaṃ vilumpamānānaṃ, tesampi hoti saṅgati.
Kasmā tumhāka no siyā.
17. Sace labhetha nipakaṃ saḥāyaṃ,
Saddhiṃ caraṃ sādhuviḥārīdhīraṃ.
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tenattamano saṭimā.
18. No ce labhetha nipakaṃ saḥāyaṃ,
Saddhiṃcaraṃ sādhuviḥārīdhīraṃ.
Rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya,
Eko care Mātaṅga'raññeva nāgo.
19. Ekassa caritaṃ seyyo,
Natthi bāle saḥāyatā.
Eko care na pāpāni kayirā,
Appossukko Mātaṅga'raññeva nāgo”ti.

Tattha puthu mahāsaddo assāti **puthusaddo**. **Samajanoti** samāno ekasadiṣo jano, sabbovāyaṃ bhaṇḍanakāraḥajano samantato saddanicchāraṇena puthusaddo ceva sadiṣo cāti vuttaṃ hoti. **Na bālo koci maññathāti** tattha koci ekopi “ahaṃ bālo”ti na maññittha, sabbe paṇḍitamānino, sabbovāyaṃ bhaṇḍanakāraḥako janoyeva. **Nāññaṃ bhiyyo amaññarunti** koci ekopi “ahaṃ

bālo”ti na maññittha, bhiyyo ca saṅghasmim bhijjamāne aññampi ekam¹
 “mayham kāraṇā saṅgho bhijjati”ti idam kāraṇam na maññitthāti attho.

Parimuttḥāti mutṭhassatino. **Paṇḍitābhāsāti** attano paṇḍitamānena
 paṇḍitasadisā. **Vācāgocarabhāṇinoti** rā-kārassa rassādeso² kato, vācāgocarā
 ca na satipaṭṭhānādi-ariyadhammagocarā, bhāṇino ca. Katham bhāṇino?
Yāvicchanti mukhāyāmanti, yāva mukham pasāretum icchanti, tāva
 pasāretvā aggapādehi ṭhatvā bhāṇino, ekopi saṅghagāravena
 mukhasaṅkocanam na karotīti attho. **Yena nītāti** yena bhaṇḍanena imam
 nillajjabhāvaṃ nītā. **Na tam vidūti** evam “ādīnavam idam”ti tam na jānanti.

Ye ca tam upanayhantīti tam “akkocchi man”ti-ādikaṃ ākāraṃ ye
 upanayhanti. **Sanantanoti** porāṇo. **Pareti** paṇḍite ṭhapetvā tato aññe
 bhaṇḍanakāraḥ pare nāma. Te ettha saṅghamajjhe kolāhalaṃ karontā
 “mayam yamāmase upayamāma³ nassāma, satatam samitam maccu
 santikam gacchāmā”ti na jānanti. **Ye ca tattha vijānantīti** ye tattha paṇḍitā
 “mayam maccusamīpaṃ gacchāmā”ti vijānanti. **Tato sammanti medhagāti**
 bhikkhave evam hi te jānantā yonisomanasikāraṃ uppādetvā medhagānaṃ
 kalahānaṃ vūpasamāya paṭipajjanti.

Aṭṭhicchinnāti ayam gāthā Brahmadatañca Dīghāvukumārañca
 sandhāya vuttā. Tesampi hoti saṅgati, kasmā tumhākaṃ na hoti, yesam vo
 neva mātāpitūnaṃ aṭṭhīni chinnāni, na pāṇā haṭā, na gavāssadhanāni haṭāni.
 Idam vuttam hoti—bhikkhave tesam hi nāma ādinnadaṇḍānaṃ
 ādinnasatthānaṃ rājūnaṃ evarūpā saṅgati samāgamo
 āvāhavivāhasambandham katvā ekato pānabhojanaṃ hoti, tumhe evarūpe
 sāsane pabbajitvā attano veramattampi jahitum na sakkotha, ko tumhākaṃ
 bhikkhubhāvoti.

1. Aññopi eko (Sī, Syā, Ka), Vi-Ṭṭha 3. 433; Ma-Ṭṭha 4. 146 piṭṭhesu pana passitabbam.

2. Ākāraṃ akārādeso (Ka)

3. Upamāma (Sī, Syā, I, Ka) Vi-Ṭṭha 3. 433; Ma-Ṭṭha 4. 146 piṭṭhesu passitabbam.

Sace labhethāti-ādigāthāyo paṇḍitasahāyassa ca bālasahāyassa ca vaṇṇāvaṇṇadīpanattham vuttā. **Abhibhuyya sabbāni parissayānīti** sabbe pākaṭaparissaye ca paṭicchannaparissaye ca abhibhavitvā tena saddhim attamano satimā careyya. **Rājāva raṭṭham vijitam pahāyāti** yathā attano vijitam raṭṭham Mahājanakarājā ca Arindamarājā ca pahāya ekakova carimsu, evaṃ careyyāti attho. **Mātaṅga’raññeva nāgoti** Mātaṅgo araññe nāgo va. **Mātaṅgoti** hatthī vuccati, **nāgoti** mahantādhivacanametam. Yathā hi mātuposako Mātaṅganāgo araññe ekako cari, na ca pāpāni akāsi, yathā ca sīlavahatthināgo, yathā ca Pālileyyako, evaṃ eko care, na ca pāpāni kayirāti vuttam hoti.

Satthā evaṃ kathetvāpi te bhikkhū samagge kātuṃ asakkonto Bālakaloṇakagāmaṃ¹ gantvā Bhaguttherassa ekībhāve ānisaṃsaṃ kathetvā tato tiṇṇam kulaputtānam vasaṇaṭṭhānam gantvā tesam sāmaggivāse ānisaṃsaṃ kathetvā tato Pālileyyakavanasaṇḍam gantvā tattha temāsam vasitvā puna Kosambim agantvā Sāvattlimeva agamāsi. Kosambivāsinopi upāsakā “ime kho ayyā Kosambakā bhikkhū bahuno amhākaṃ anathassa kārakā, imehi ubbālho Bhagavā pakkanto, imesaṃ neva abhivādanādīni karissāma, na upagatānam piṇḍapātānam dassāma, evaṃ ime pakkamissanti vā veraṃ viramissanti vā Bhagavantam vā pasādessanti”ti sammantayitvā tatheva akaṃsu. Te tena daṇḍakammena pīlitā Sāvatthim gantvā Bhagavantam khamāpesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “pitā Suddhodanamahārājā ahosi, mātā Mahāmāyā, Dīghāvukumāro pana ahameva ahosin”ti.

Kosambiyajātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Bālakaloṇakārāmaṃ (Sī), Bālakaloṇakārāmagāmaṃ (Syā)

3. Mahāsuvaḷātakavaṇṇanā (429)

Dumo yadā hotīti idam Sathhā Jetavane viharanto aññataram bhikkhum ārabha kathesi. So kira Saththu santike kammaṭṭhānam gahetvā Kosalajanapade aññataram paccantagāmaṃ upanissāya araṇṇe vihāsi. Manussā tassa rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni sampādetvā gamanāgamanasampanne ṭhāne senāsanam katvā sakkaccam upaṭṭhahimsu. Tassa vassūpagatassa paṭhamamāseyeva so gāmo jhāyi, manussānam bijamattampi avasiṭṭham nāhosi. Te tassa paṇītam piṇḍapātam dātum nāsakkhimsu. So sappāyāsenāsanepi piṇḍapātena kilamanto maggam vā phalam vā nibbattetum nāsakki. Atha nam temāsaccayena Sathhāram vanditum āgataṃ Sathhā paṭisanthāram katvā “kicci bhikkhu piṇḍapātena na kilamantosi, senāsanasappāyaṇca ahoṣī”ti pucchi. So tamattham ārocesi. Sathhā “tassa senāsanam sappāyan”ti ṇatvā “bhikkhu samaṇena nāma senāsanasappāye sati loluppacāram pahāya kiñciveva yathāladdham paribhuñjitvā santuṭṭhena samaṇadhammam kātum vaṭṭati, porāṇakapaṇḍitā tiracchānāyoniyam nibbattitvā attano nivāsasukkharukkhe cuṇṇam khādantāpi loluppacāram pahāya santuṭṭhā mittadhammam abhinditvā aññattha na gamimsu, tvam pana kasmā ‘piṇḍapāto paritto lūkho’ti sappāyāsenāsanam pariccajī”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Himavante Gaṅgāṭīre ekasmiṃ Udumbaravane anekasatasahassā sukā vasimsu. Tatra eko Suvarājā attano nivāsarukkhasa phalesu khīṇesu yadeva avasiṭṭham hoti aṅkuro vā pattam vā taco vā papaṭikā vā, tam khādītva Gaṅgāya pāṇiyam pivitvā paramappicchasantuṭṭho hutvā aññattha na gacchati. Tassa appicchasantuṭṭhabhāvaguṇena Sakkassa bhavanam kampi. Sakko āvajjamāno tam disvā tassa vīmaṃsanattham attano ānubhāvena tam rukkham sukkhāpesi. Rukkho khāṇukamatto hutvā chiddāvachiddo vāte paharante¹ ākoṭiyamāno viya aṭṭhāsi. Tassa chiddehi cuṇṇāni nikkhamanti. Suvarājā tāni cuṇṇāni khādītva Gaṅgāya pāṇiyam pivitvā aññattha agantvā vātātapam agaṇetvā udumbarakhāṇuke nisīdi. Sakko tassa paramappicchabhāvam ṇatvā “mittadhammaguṇam kathāpetvā varamassa datvā

1. Vātena paharanto (Syā, Ka)

udumbaram amataphalam karitvā āgamissāmī”ti eko haṁsarājā hutvā Sujam asurakañṇam purato katvā taṁ Udumbaravanam gantvā avidūre ekarukkhasa sākḥāya nisīditvā tena saddhim katham samuṭṭhāpento paṭhamam gāthamāha—

20. “Dumo yadā hoti phalūpapanno,
Bhuñjanti nam vihaṅgamā sampatantā.
Khīṇanti ñatvāna dumaṁ phalaccaye,
Disodisaṁ yanti tato vihaṅgamā”ti.

Tassattho—Suvarāja rukkho nāma yadā phalasampanno hoti, tadā taṁ sākḥato sākham sampatantāva vihaṅgamā bhuñjanti, taṁ pana khīṇam ñatvā phalānam accayena tato rukkḥato disodisaṁ vihaṅgamā gacchantīti.

Evañca pana vatvā tato nam uyyojetum dutiyam gāthamāha—

21. “Cara cārikaṁ lohitaṭṭha mā mari,
Kim tvaṁ suva sukkhadumamhi jhāyasi.
Tadiṅgha maṁ brūhi vasantasannibha,
Kasmā suva sukkhadumaṁ na riñcasī”ti.

Tattha **jhāyasīti** kimkāraṇā sukkhakhāṇumatthake jhāyanto pajjhāyanto tiṭṭhasi. **Ṇghāti** codanatthe nipāto. **Vasantasannibhāti** vasantakāle vanasaṅḍo suvagaṇasamokiṇṇo viya nīlobhāso hoti, tena taṁ “vasantasannibhā”ti ālapati. **Na riñcasīti** na chaḍḍesi.

Atha nam Suvarājā “aham haṁsa attano kataññukataveditāya imam rukkham na jahāmi”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

22. “Ye ve sakhīnam sakhāro bhavanti,
Pañaccaye dukkhasukhesu haṁsa.
Khīṇam akhīṇampi na taṁ jahanti,
Santo sataṁ dhammamanussarantā.

23. Soham sataṁ aññatarosmi haṁsa,
Ñātī ca me hoti sakhā ca rukkho.
Taṁ nussahe jīvikattho pahātum,
Khīṇanti ñatvā na he’sa dhammo”ti.

Tattha **ye ve sakhīnaṃ sakhāro bhavanti** ye sahāyānaṃ sahāyā honti. **Khīṇaṃ akhīṇampīti** paṇḍitā nāma attano sahāyaṃ bhogaparikkhayena khīṇampi akhīṇampi na jahanti. **Sataṃ dhammamanussarantāti** paṇḍitānaṃ paveṇiṃ anussaramānā. **Ñāti ca meti** haṃsarāja ayaṃ rukkho sampiyāyanatthena mayhaṃ ñāti ca samāciṇṇacaraṇatāya¹ sakhā ca. **Jīvikatthoti** tamahaṃ jīvikāya atthiko hutvā pahātuṃ na sakkomi.

Sakko tassa vacanaṃ sutvā tuṭṭho pasamsitvā varaṃ dātukāmo dve gāthā abhāsi—

24. “Sādhu sakkhi kataṃ hoti, metti saṃsati santhavo.
Sace’taṃ dhammaṃ rocesi, pāsamsosi vijānataṃ.

25. So te suva varaṃ dammi, pattayāna vihaṅgama.
Varaṃ varassu vakkaṅga, yaṃ kiñci manasicchasi”ti.

Tattha **sādhūti** sampahaṃsanaṃ. **Sakkhi kataṃ hoti, metti saṃsati santhavoti** sakhībhaṃvo ca metti ca parisamajjhe santhavo cāti tayā mittāṃ² kataṃ sādhu hoti laddhakaṃ bhaddakameva. **Sace’taṃ dhammanti** sace etaṃ mittadhammaṃ³. **Vijānatanti** evaṃ sante viññūnaṃ pasamsitabbayuttakosīti attho. **So teti** so ahaṃ tuyhaṃ. **Varassūti** icchassu. **Yaṃ kiñci manasicchasi**ti yaṃ kiñci manasā icchasi, sabbaṃ taṃ varaṃ dadāmi teti.

Taṃ sutvā Suvarājā varaṃ gaṇhanto sattamaṃ gāthamāha—

26. “Varaṅca me haṃsa bhavaṃ dadeyya,
Ayaṅca rukkho punarāyumaṃ labhetha.
So sākhavā phalimā saṃvirūḷho,
Madhutthiko tiṭṭhatu sobhamāno”ti.

Tattha **sākhavāti** sākhasampanno. **Phalimāti** phalena⁴ upeto. **Saṃvirūḷhoti** samantato virūḷhapatto taruṇapattasampanno hutvā. **Madhutthikoti** saṃvijjamaṇamadhuraphalesu pakkhittamadhu⁵ viya madhuraphalo hutvāti attho.

1. Sahaciṇṇataraṇatāya (Sī), samavaṇṇacaraṇatāya (Syā)

2. Yaṃ metti (Sī, Syā), yampetaṃ (I)

4. Phalinīhi sākhaṃhi (Sī, Syā, I)

3. Mettidhammaṃ (Sī, Syā, I)

5. Makkhikamadhu (Syā, Ka)

Athassa Sakko varam̄ dadamāno aṭṭhamam̄ gāthamāha—

27. “Tam̄ passa samma phalimam̄ uḷāram̄,
Sahāva te hotu udumbarena.
So sākhevā phalimā samvirūḷho,
Madhutthiko tiṭṭhatu sobhamāno”ti.

Tattha **sahāva te hotu udumbarenā**ti tava udumbarena saddhim̄ saha ekatova vāso hotu.

Evañca pana vatvā Sakko tam̄ attabhāvam̄ vijahitā attano ca Sujāya ca ānubhāvam̄ dassetvā Gaṅgāto hatthena udakam̄ gahetvā udumbarakhāṇukam̄ pahari. Tāvadeva sākhevāṭṭapasacchanno madhuraphalo rukkho uṭṭahitvā muṇḍamanipabbato viya vilāsasampanno aṭṭhāsi. Suvarājā tam̄ disvā somanassappatto Sakkassa thutim̄ karonto navamam̄ gāthamāha—

28. “Evaṃ sakka sukhī hohi, saha sabbehi nātibhi.
Yathāhamajja sukhito, disvāna saphalam̄ duman”ti.

Sakkopi tassa varam̄ datvā udumbaram̄ amataphalam̄ katvā saddhim̄ Sujāya attano ṭhānameva gato. Tamattham̄ dīpayamānā osāne abhisambuddhagāthā ṭhapitā—

29. “Suvassa ca varam̄ datvā, katvāna saphalam̄ duman̄.
Pakkāmi saha bhariyāya, devānam̄ Nandanam̄ vanan”ti.

Satthā imam̄ dhammadesanam̄ āharitvā “evaṃ bhikkhu porāṇakapaṇḍitā tiracchānayanoniyam̄ nibbattāpi aloluppacārā ahesum̄, tvam̄ pana kasmā evarūpe sāsane pabbajitvā loluppacāram̄ carasi, gaccha tattheva vasāhī”ti kammaṭṭhānamassa kathetvā jātakam̄ samodhānesi. So bhikkhu tattha gantvā vipassanam̄ vaḍḍhento arahattam̄ pāpuṇi. Tadā Sakko Anuruddho ahosi, Suvarājā pana ahameva ahosinti.

Mahāsuvaajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Cūlasuvajātakavaṇṇanā (430)

Santi rukkhāti idaṃ Satthā Sāvattھیyaṃ Jetavane viharanto Verañjakaṇḍaṃ ārabba katesi. Satthari Verañjāyaṃ vassaṃ vasitvā anupubbena Sāvattھیraṃ anuppate bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Tathāgato khattiyasukhumālo Buddhasukhumālo mahantena iddhānubhāvena samannāgatopi Verañjabrāhmaṇena nimantito temāsaṃ vasanto mārāvaṭṭanavasena tassa santikā ekadivasampi bhikkhaṃ alabhitvā loluppacāraṃ pahāya temāsaṃ patthapulakapiṭṭhodakena yāpento aññattha na agamāsi, aho Tathāgatānaṃ appicchasantuṭṭhabhāvo”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ bhikkhave Tathāgatassa idāni loluppacārappahānaṃ, pubbepi¹ tiracchānayanīyaṃ nibbattopi loluppacāraṃ pahāsin”ti² vatvā atītaṃ āhari. Sabbampi vatthu purimanayeneva vitthāretabbaṃ.

30. “Santi rukkhā haripattā, dumā nekaphalā bahū.
Kasmā nu sukkhe koḷāpe, suvassa nirato mano.
31. Phala’ssa upabhuñjimbhā, nekavassagaṇe bahū.
Aphalampi viditvāna, sāva metti yathā pure.
32. Sukkhañca rukkhaṃ koḷāpaṃ, opatta’maphalaṃ dumaṃ.
Ohāya sakuṇā yanti, kiṃ dosaṃ passase dija.
33. Ye phalatthā sambhajanti, aphaloti jahanti naṃ.
Attatthapaññā dummedhā, te honti pakkhapātino.
34. Sādhu sakkhi kataṃ hoti, metti saṃsati santhavo.
Sace’taṃ dhammaṃ rocesi, pāsāṃsosi vijānataṃ.
35. So te suva varaṃ dammi, pattayāna vihaṅgama.
Varaṃ varassu vakkaṅga, yaṃ kiñci manasicchasi.

1. Yo pubbe (Sī, I)

2. Pahāsīti (Sī, I)

36. Api nāma naṃ passeyyaṃ, sapattaṃ saphalaṃ dumaṃ.
Daliddova nidhiṃ laddhā, nandeyyāhaṃ punappunaṃ.

37. Tato amatamādāya, abhisiñci mahīruhaṃ.
Tassa sākha virūhimsu, sītacchāyā manoramā.

38. Evaṃ sakka sukhī hohi, saha sabbehi nātibhi.
Yathāhamajja sukhito, disvāna saphalaṃ dumaṃ.

39. Suvassa ca varaṃ datvā, katvāna saphalaṃ dumaṃ.
Pakkāmi saha bhariyāya, devānaṃ Nandanam vanan”ti—

pañhapaṭipañhāpi atthopi purimanayeneva vedītabbā, anuttānapadameva
pana vaṇṇayissāma.

Haripattāti nīlapattasacchannā. **Koḷāpeti** vāte paharante ākoṭītasaddam viya muñcamāne¹ nissāre. **Suvassāti** āyasmato Suvarājassa kasmā evarūpe rukkhe mano nirato. **Phala’ssāti** phalaṃ assa rukkhasa. **Nekavassagaṇeti** anekavassagaṇe. **Bahūti** samānepi anekasate na dve tayo, atha kho bahūva. **Viditvānāti** haṃsarāja idāni amhākaṃ imaṃ rukkhaṃ aphalaṃ viditvāpi yathā pure etena saddhiṃ metti, sāva metti, taṃ hi mayaṃ na bhindāma, mettiṃ bhindantā hi anariyā asappurisā nāma hontīti pakāseto evamāha.

Opattanti avapattaṃ nippattaṃ patitapattaṃ. **Kim dosam passaseti** aññe sakuṇā etaṃ ohāya aññattha gacchanti, tvaṃ evaṃ gamane kim nāma dosam passasi. **Ye phalatthāti** ye pakkhino phalatthāya phalakāraṇā sambhajanti upagacchanti, aphaloti ñatvā etaṃ jahanti. **Attatthapaññāti** attano atthāya paññā, paraṃ anoloketvā attaniyeva vā ṭhitā etesaṃ paññāti attatthapaññā. **Pakkhapātinoti** te attanoyeva vuḍḍhiṃ paccāsīsamānā mittapakkhāṃ pātentī nāsentīti pakkhapātino nāma honti. Attapakkheyeva vā patantīti **pakkhapātino**.

Api nāma nanti haṁsarāja sace me manoratho nipphajjeyya, tayā dinno varo sampajjeyya, api nāma ahaṁ imaṁ rukkhaṁ sapattāṁ saphalaṁ puna passeyyaṁ, tato daliddo nidhiṁ labhitvāva punappunaṁ etaṁ abhinandeyyaṁ, taṁ disvāva pamodeyyaṁ. **Amatamādāyāti** attano ānubhāvena ṭhito gaṅgodakaṁ gahetvā abhisiṅcayīti attho. Imasmim jātake imāya saddhiṁ dve abhisambuddhagāthā honti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā Sakko Anuruddho ahoṣi, Suvarājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Cūḷasuvajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Haritacajātakavaṇṇanā (431)

Sutaṁ me’taṁ mahābrahmeti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ukkaṅṭhitabhikkhuṁ ārabba kathesi. Tañhi bhikkhuṁ ekaṁ alaṅkatamātugāmaṁ disvā ukkaṅṭhitaṁ dighakesanakhalomāṁ vibbhamitukāmaṁ ācariyupajjhāyehi aruciya ānītaṁ Satthā “saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṅṭhitosi”ti pucchitvā “saccaṁ bhante”ti vutte “kiṁ kāraṇā”ti vatvā “alaṅkatamātugāmaṁ disvā kilesavasena bhante”ti vutte “bhikkhu kilesa nāma guṇavidhamsako¹ appassādo niraye nibbattāpeti, esa pana kilesa kiṁkāraṇā taṁ na kilamessati, na hi sineruṁ paharitvā paharaṇavāto purāṇapaṇṇassa lajjati, imañhi kilesaṁ nissāya bodhiñāṇassa anupadaṁ caramānā pañca-abhiñña-aṭṭhasamāpattilābhino visuddhamahāpurisāpi satim upaṭṭhapetuṁ asakkontā jhānaṁ antaradhāpesun”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmim nigame asīti koṭivibhave brāhmaṇakule nibbatti, kañcanachavitāya panassa “Haritacakumāro”ti nāmaṁ karimsu. So vayappatto Takkasilaṁ gantvā uggahitasippo kuṭumbaṁ saṅṭhapetvā mātāpitūnaṁ accayena dhanavilokanaṁ katvā “dhanameva paññāyati, dhanassa uppādakā na paññāyanti, mayāpi maraṇamukhe cuṇṇavicuṇṇena bhavitabban”ti maraṇabhayaabhīto mahādānaṁ

1. Guṇavidhamsanato (Syā)

datvā Himavantam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā sattame divase abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā tatha ciram vanamūlaphalāhāro yāpetvā loṇambilasevanatthāya pabbatā otarivā anupubbena Bārāṇasim patvā rājuyyāne vasitvā punadivase Bārāṇasiyam bhikkhāya caranto rājadvāram sampāpuṇi. Rājā taṃ disvā pasannacitto pakkosāpetvā samussitasetacchatte rājapallaṅke nisīdāpetvā nānaggarasabhojanam bhojetvā anumodanāvasāne atirekataram pasīditvā “kham bhante gacchathā”ti vatvā “vassāvāsattḥānam upadhārema mahārājā”ti vutte “sādhu bhante”ti bhuttapātarāso taṃ ādāya uyyānam gantvā tatha rattiṭṭhānadivāṭṭhānādīni kārāpetvā uyyānapālam paricārakam katvā datvā vanditvā nikkhami. Mahāsatto tato paṭṭhāya nibaddham rañño gehe bhuñjanto dvādasa vassāni tatha vasi.

Athekadivasam rājā paccantam kupitam vūpasametum gacchanto “amhākam puññakkhetam mā pamajji”ti mahāsattam deviyā niyyādetvā agamāsi. Tato paṭṭhāya sā mahāsattam sahatthā parivisati. Athekadivasam sā bhojanam sampādetvā tasmim cirāyamāne gandhodakena nhatvā saṅham maṭṭhasātakam nivāsetvā sīhapañjaram vivarāpetvā sarīre vātam paharāpentī khuddakamañcake nipajji. Mahāsattopi divātam sunivattho supāruto bhikkhābhājanam ādāya ākāsenāgantvā sīhapañjaram pāpuṇi. Deviyā tassa vākacirasaddam sutvā vegena uṭṭhahantiyā maṭṭhasātako bhassi, mahāsattassa visabhāgārammaṇam cakkhum paṭihaññi. Athassa anekavassakoṭṭisatasahassakāle abbhantare nivutthakilesa karaṇḍake sayita-āsīvisō viya uṭṭhahitvā jhānam antaradhāpesi. So satim upaṭṭhāpesum asakkonto gantvā devim hatthe gaṇhi, tāvadeva sāṇim parikkhipimsu. So tāya saddhim lokadhammam sevitvā bhuñjatvā uyyānam gantvā tato paṭṭhāya devasikam tatheva akāsi. Tassa tāya saddhim lokadhammapaṭisevanam sakalanagare pākaṭam jātam. Amaccā “Haritacatāpaso evamākāsī”ti rañño paṇṇam paṇṇam¹ bhinditukāmā evam vadantī”ti asaddahitvā paccantam vūpasametvā Bārāṇasim paccāgantvā nagaram padakkhiṇam katvā deviyā santikam gantvā “saccam kira mama

1. Tam (Ka)

ayyo Haritacatāpaso tayā saddhiṃ lokadhammaṃ paṭisevatī”ti pucchi.
Saccaṃ devāti. So tassāpi asaddahitvā “tameva paṭipucchissāmī”ti uyyānaṃ
gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā taṃ pucchanto paṭhamaṃ
gāthamāha—

40. “Sutaṃ me’taṃ mahābrahme, kāme bhuñjati hārito.

Kaccetaṃ vacanaṃ tucchaṃ, kacci suddho iriyyasī”ti.

Tattha **kaccetanti** kacci etaṃ “Hārito kāme paribhuñjati”ti amhehi
sutaṃ vacanaṃ tucchaṃ abhūtaṃ, kacci tvaṃ suddho iriyyasi viharasīti.

So cintesi “ayaṃ rājā ‘nāhaṃ paribhuñjāmī’ti vuttepi mama
saddahissateva, imasmiṃ loke saccasadisī patiṭṭhā nāma natthi. Ujjhitasaccā
hi bodhimūle nisīditvā bodhiṃ pāpuṇitum na sakkonti, mayā saccameva
kathetum vaṭṭati”ti. Bodhisattassa hi ekaccesu ṭhānesu paṇātipātopi
adinnādānampi kāmesumicchācāropi surāmerayamajjapānampi hotiyeva,
atthabhedakavisamvādanaṃ purakkhatvā musāvādo nāma na hoti, tasmā so
saccameva kathento dutiyaṃ gāthamāha—

41. “Evametaṃ mahārāja, yathā te vacanaṃ sutam.

Kummaggaṃ paṭipannosmi, mohaneyyesu mucchito”ti.

Tattha **mohaneyyesūti** kāmaguṇesu. Kāmaguṇesu hi loko muyhati, te ca
lokaṃ mohayanti, tasmā te “mohaneyyā”ti vuccantīti.

Taṃ sutvā rājā tatiyaṃ gāthamāha—

42. “Adu paññā kimatthiyā, nipuṇā sādhu cintinī.

Yāya uppatitaṃ rāgaṃ, kiṃ mano na vinodaye”ti.

Tattha **adūti** nipāto. Idaṃ vuttaṃ hoti—bhante gilānassa nāma
bhesajjaṃ, pipāsitassa pānīyaṃ paṭisaraṇaṃ, tumhākaṃ panesā nipuṇā
sādhūnaṃ atthānaṃ cintinī paññā kimatthiyā, yāya puna uppatitaṃ rāgaṃ
kiṃ mano na vinodaye, kiṃ cittaṃ vinodetum nāsakkhīti.

athassa kilesabalaṃ dassento harito catutthaṃ gāthamāha—

43. “Cattārome mahārāja, loke atibalā bhusā.

Rāgo doso mado moho, yattha paññā na gādhatī”ti.

Tattha **yatthā**ti yesu pariyuṭṭhānaṃ pattesu mahoghe patitā viya paññā gādhaṃ patiṭṭhaṃ na labhati.

Taṃ sutvā rājā pañcamāṃ gāthamāha—

44. “Arahā sīlasampanno, suddho carati hārito.

Medhāvī paṇḍito ceva, iti no sammato bhavaṃ”ti.

Tattha **iti no sammato**ti evaṃ amhākaṃ sammato sambhāvito bhavaṃ.

Tato hārito chaṭṭhamaṃ gāthamāha—

45. “Medhāvīnampi hiṃsanti, isiṃ dhammaguṇe rataṃ.

Vitakkā pāpakā rāja, subhā rāgūpasamhitā”ti.

Tattha **subhā**ti subhanimittaggahaṇena pavattāti.

Atha naṃ kilesappahāne ussāhaṃ kārento rājā sattamaṃ gāthamāha—

46. “Uppannāyaṃ sarīrajo, rāgo vaṇṇavidūsono tava.

Taṃ pajaha bhaddamatthu te, bahunnā’si medhāvisammato”ti.

Tattha **vaṇṇavidūsono tavā**ti tava sarīravaṇṇassa caguṇavaṇṇassa ca vidūsono. **Bahunnā’sī**ti bahūnaṃ āsi medhāvīti sammato.

Tato mahāsatto satim labhitvā kāmesu ādīnavaṃ sallakkhetvā aṭṭhamaṃ gāthamāha—

47. “Te andhakārake kāme, bahudukkhe mahāvise.

Tesaṃ mūlaṃ gavesissaṃ, checchaṃ rāgaṃ sabandhanaṃ”ti.

Tattha **andhakāra**keti paññācakkhuvināsanato andhabhāvakare. **Bahudukkheti** ettha “appassādākāmā”ti-ādīni¹ suttāni haritvā tesam bahudukkhatā dassetabbā. **Mahāviseti** sampayuttakilesavisassa ceva vipākavisassa ca mahantatāya mahāvise. **Tesam mūlanti** te vuttappakāre kāme pahātum tesam mūlam gavesissam pariyesissāmi. Kim pana tesam mūlanti? Ayonisomanasikāro. **Checcham rāgam sabandhananti** mahārāja idāneva paññākhaggena paharivā subhanimittabandhanena sabandhanam rāgam chindissāmīti.

Idaṅca pana vatvā “mahārāja okāsam tāva me karohī”ti okāsam kāretvā paṇṇasālam pavisitvā kasiṇamaṇḍalam oloketvā puna naṭṭhajjhānam uppādetvā paṇṇasālato nikkhamitvā ākāse pallaṅkena nisīditvā raṅṅo dhammam desetvā “mahārāja aham aṭṭhāne vutthakāraṇā mahājanamajjhe garahappatto, appamatto hohi, puna dāni aham Anitthigandhavanasaṇḍameva gamissāmī”ti raṅṅo rodantassa paridevantassa Himavantameva gantvā aparihīnajjhāno brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā tam kāraṇam ṅatvā—

48. “Idam vatvāna hārīto, isi saccaparakkamo.

Kāmarāgam virājetvā, brahmalokūpago ahū”ti—

abhisambuddho hutvā imam gātham vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu arahatte patiṭṭhahi. Tada rājā Ānando ahoṣi, Haritacatāpaso pana ahameva ahoṣinti.

Haritacajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Padakusalamāṇavajātakavaṇṇanā (432)

Bahussutanti idam Satthā Jetavane viharanto ekam dārakam ārabha kathesi. So kira Sāvattiyam kuṭumbikaputto sattavassakāleyeva padakusalo ahoṣi. Athassa pitā “imam vīmaṃsissāmī”ti tassa

1. Ma 1. 182; Vi 2. 175; Vi 4. 69 piṭṭhesu.

ajānantasseva mittagharaṃ agamāsi. So pitu gataṭṭhānaṃ apucchitvāva tassa padānusārena gantvā pitu santike aṭṭhāsi. Atha naṃ pitā ekadivasaṃ pucchi “tāta tvaṃ mayi taṃ ajānāpetvā gatepi mama gataṭṭhānaṃ kiṃ jānāsi”ti. Tāta padaṃ te sañjānāmi, padakusalo ahanti. Athassa vīmaṃsanatthāya pitā bhuttapātarāso gharā nikkhamitvā anantaraṃ paṭivissakagharaṃ gantvā tato dutiyaṃ, tato tatiyaṃ gharaṃ pavisitvā tatiyagharā nikkhamitvā puna attano gharaṃ āgantvā tato uttaradvārena nikkhamitvā nagaraṃ vāmaṃ karonto Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā dhammaṃ suṇanto nisīdi. Dārako “kahaṃ me pitā”ti pucchitvā “na jānāmā”ti vutte tassa padānusārena anantarapaṭivissakassa gharaṃ ādim katvā pitu gatamaggeneva Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā pitu santike aṭṭhāsi. Pitarā ca “kathaṃ tāta mama idhāgatabhāvaṃ aññāsi”ti puṭṭho “padaṃ te sañjānitvā padānusārena āgatomhī”ti āha. Satthā “kiṃ kathesi upāsakā”ti pucchitvā “bhante ayaṃ dārako padakusalo, ahaṃ imaṃ vīmaṃsanto iminā nāma upāyena āgato, ayampi maṃ gehe adisvā mama padānusārena āgato”ti vutte “anacchariyaṃ upāsaka bhūmiyaṃ padasañjānanaṃ, porāṇakapaṇḍitā ākāse padaṃ sañjānimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente tassa aggamaheṣī aticaritvā raññā pucchitā “sace ahaṃ tumhe aticarāmi, assamukhī yakkhinī homi”ti sapathaṃ katvā tato kālaṃ katvā ekasmiṃ pabbatapāde assamukhī yakkhinī hutvā leṇaguhāyaṃ vasamānā mahā-aṭaviyaṃ pubbantato aparantaṃ gamanamagge anusañcarante manusse gahetvā khādati. Sā kira tīṇi vassāni Vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā āyāmato timsayojane vitthārato pañcayojane ṭhāne manusse khādituṃ labhi. Athakadivasaṃ eko aḍḍho mahaddhano mahābhogo abhirūpo brāhmaṇo bahūhi manussehi parivuto taṃ maggaṃ abhiruhi. Taṃ disvā yakkhinī tussitvā pakkhandi, taṃ disvā parivāramanussā palāyimsu. Sā vātavegena gantvā brāhmaṇaṃ gahetvā piṭṭhiyā nipajjāpetvā guhaṃ gacchantī purisasamphassaṃ paṭilabhivā kilesavasena tasmim sinehaṃ uppādetvā taṃ akhādinvā attano sāmikaṃ akāsi. Te ubhopi samaggasaṃvāsaṃ

vasimsu. Tato paṭṭhāya yakkhinī manusse gaṇhantī vatthataṇḍulatelādīnipi gahetvā tassa nānaggarasabhojanam upanetvā attanā manussamaṃsaṃ khādati. Gamanakāle tassa palāyanabhayena mahatiyā silāya guhādvāraṃ pidahitvā gacchati. Evaṃ tesu sammodamānesu¹ vasantesu bodhisatto nibbattaṭṭhānā cavitvā brāhmaṇaṃ paṭicca tassā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Sā dasamāsaccayena puttāṃ vijāyitvā putte ca brāhmaṇe ca balavasinehā hutvā ubhopi posesi. Sā aparabhāge putte vuḍḍhippatte puttampi pitarā saddhim antoguhāyaṃ pavesetvā dvāraṃ pidahi.

Athekadivasam bodhisatto tassā gatakālam nātvā silam apanetvā pitaram bahi akāsi. Sā āgantvā “kena silā apanītā”ti vatvā “amma mayā apanītā, andhakāre nisīditum na sakkomī”ti vutte puttāsinehena na kiñci avoca. Athekadivasam bodhisatto pitaram pucchi “tāta mayham mātu mukham aññādisam, tumhākam mukham aññādisam, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti. Tāta tava mātā manussamaṃsakhādikā yakkhinī, mayam ubho manussāti. Tāta yadi evam, idha kasmā vasāma, ehi manussapatham gacchāmāti. Tāta sace mayam palāyissāma, ubhopi amhe tava mātā khādissatī². Bodhisatto “mā bhāyi tāta, tava manussapathasampāpanam mama bhāro”ti pitaram samassāsetvā punadivasemātari gatāya pitaram gahetvā palāyi. Yakkhinī āgantvā te adisvā vātavegena pakkhanditvā te gahetvā “brāhmaṇa kiṃ palāyasi, kiṃ te idha natthī”ti vatvā “bhadde mā mayham kujjhi, putto te mam gahetvā palāyati”ti vutte puttāsinehena kiñci avatvā te assāsetvā attano vasanaṭṭhānaññeva te gahetvā gantvā evam punapi katipaye divase palāyante ānesi.

Bodhisatto cintesi “mayham mātu paricchinnena okāsena bhavitabbam, yannūnāham imissā āṇāpavattiṭṭhānasīmam puccheyyam, atha nam atikkamitvā palāyissāmā”ti. So ekadivasam mātaram gahetvā ekamantaṃ nisinno “amma mātusantakam nāma puttānam pāpuṇāti, akkhāhi tāva me attano santakāya bhūmiyā paricchedan”ti āha. Sā sabbadisāsu pabbatanadīnimitādīni kathetvā āyāmato timsayojanam, vitthārato pañcayojanam puttassa kathetvā “idam ettakam ṭhānam sallakkhehi puttā”ti āha.

1. Sammodamānā (Ka)

2. Māressatīti (Sī, Syā, I)

So dve tayo divase atikkamitvā mātu aṭavigatakāle pitaraṃ khandhaṃ āropetvā tassā dinnasaññāya vātavegena pakkhando paricchedanadīṭiraṃ sampāpuṇi. Sāpi āgantvā te apassantī anubandhi. Bodhisatto pitaraṃ gahetvā nadīmajjhaṃ agamāsi. Sā āgantvā nadīṭire ṭhatvā attano paricchedaṃ atikkantabhāvaṃ ñatvā tattheva ṭhatvā “tāta pitaraṃ gahetvā ehi, ko mayhaṃ doso, tumhākaṃ maṃ nissāya kiṃ nāma na sampajjati, nivatta sāmī”ti puttañca patiñca yāci. Atha brāhmaṇo nadiṃ uttari. Sā puttameva yācantī “tāta mā evaṃ kari, nivattāhī”ti āha. Amma mayaṃ manussā, tvaṃ yakkhinī, na sakkā sabbakālaṃ tava santike vasitunti. Neva nivattissasi tātāti. Āma ammāti. “Tāta yadi na nivattissasi, manussaloke jīvitam¹ nāma dukkhaṃ, sippaṃ ajānantā jīvitum na sakkonti, ahaṃ ekaṃ cintāmaṇiṃ nāma vijjaṃ jānāmi, tassānubhāvena dvādasasaṃvaccharamatthake haṭabhaṇḍampi² padānupadaṃ gantvā sakkā jānitum, ayaṃ te jīvikā bhavissati, uggaṇha tāta anagghaṃ mantan”ti tathārūpena dukkhena abhibhūtāpi puttasiṃhena mantaraṃ adāsi.

Bodhisatto nadiyā ṭhitakova mātaraṃ vanditvā atisakkaccaṃ sutam³ katvā mantaraṃ gahetvā mātaraṃ vanditvā “gacchatha amma”ti āha. “Tāta tumhesu anivattantesu mayhaṃ jīvitam natthī”ti vatvā—

Ehi putta nivattassu, mā anāthaṃ karohi me.

Ajja puttaṃ apassantī, yakkhinī maraṇaṃ gatāti⁴.

Yakkhinī uraṃ pahari, tāvadevassā puttasaṃhena hadayaṃ phalī. Sā maritvā tattheva patitā. Tadā bodhisatto tassā matabhāvaṃ ñatvā pitaraṃ pakkositvā mātu santikaṃ gantvā citakaṃ katvā jhāpetvā ālāhanaṃ nibbāpetvā nānāvaṇṇehi pupphehi pūjetvā vanditvā roditvā paridevitvā pitaraṃ ādāya Bārāṇasīṃ gantvā rājadvāre ṭhatvā “padakusalo māṇavo dvāre ṭhito”ti rañño paṭivedetvā “tena hi āgacchatū”ti vutte pavisitvā rājānaṃ vanditvā “tāta kiṃ sippaṃ jānāsī”ti vutte “deva dvādasasaṃvaccharamatthake haṭabhaṇḍam padānupadaṃ gantvā

1. Jīvitum (Sī, I)

2. Gatānampi (Sī, Syā, I)

3. Hatthakacchapakaṃ (Sī, I), hatthakacchapuṭṭhaṃ (Syā)

4. Ayaṃ gāthā Sī-I-potthakesu natthi.

gaṇhitum jānāmi”ti āha. Tena hi maṃ upaṭṭhāhīti. Deva devasikaṃ sahasaṃ labhanto upaṭṭhahissāmīti. Sādhu tāta upaṭṭhahāti. Rājā devasikaṃ sahasaṃ dāpesi.

Athekadivasam purohito rājānam āha “mahārāja mayam tassa māṇavassa sippānubhāvena kassaci kammaṃ akatattā ‘sippam atthi vā natthi vā’ti na jānāma, vīmaṃsissāma tāva nan”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭṭicchitvā ubhopi janā nānāratanaḡopakānaṃ saññaṃ datvā ratanasārabhaṇḡikaṃ gahetvā pāsādā oruyha rājanivesanantare tikkhattum āvijjhivā¹ nisseṇim attharivā pākāramatthakena bahi otarivā vinicchayasālam pavisitvā tattha nisīditvā puna gantvā nisseṇim attharivā pākāramatthakena otarivā antepure pokkharaniyā tīram gantvā pokkharaniṃ tikkhattum padakkhiṇaṃ katvā otarivā antopokkharaniyaṃ bhaṇḡikaṃ ṭhapetvā pāsādaṃ abhiruhimsu. Punadivase “rājanivesanato kira ratanaṃ harimsū”ti ekakolāhalaṃ ahosi. Rājā ajānanto viya hutvā bodhisattaṃ pakkosāpetvā “tāta rājanivesanato bahuratanabhaṇḡaṃ haṭam, handa naṃ anuvicinitum vaṭṭatī”ti āha. Mahārāja dvādasasaṃvaccharamatthake haṭabhaṇḡaṃ corānaṃ padānupadaṃ gantvā āharaṇasamatthassa mama anacchariyaṃ ajja rattiṃ haṭabhaṇḡaṃ āharitum, āharissāmi taṃ, mā cintayitthāti. Tena hi āharāti. So “sādhu devā”ti vatvā mātarāṃ vanditvā mantāṃ parivattetvā mahātale ṭhitova “mahārāja dvinnaṃ corānaṃ padaṃ paññāyati”ti vatvā rañño ca purohitassa ca padānusārena sirigabbhaṃ pavisitvā tato nikkhamitvā pāsādā oruyha rājanivesanantare tikkhattum parigantvā padānusāreneva pākārasamīpaṃ gantvā pākāre ṭhatvā “mahārāja imasmim ṭhāne pākārato muccitvā ākāse padaṃ paññāyati, nisseṇim attharāpetvā dethā”ti nisseṇim pākāramatthakena otarivā padānusāreneva vinicchayasālam gantvā puna rājanivesanaṃ āgantvā nisseṇim attharāpetvā pākāramatthakena oruyha pokkharaniṃ gantvā tikkhattum padakkhiṇaṃ katvā “mahārāja corā imaṃ pokkharaniṃ otiṇṇā”ti vatvā attanā ṭhapitaṃ viya bhaṇḡikaṃ

1. Āhiṇḡitvā (Sī, I), āviṇchetvā (Ka)

nīharitvā rañño datvā “mahārāja ime dve corā abhiññātamahācorā iminā maggena rājanivesanaṃ abhiruḷhā”ti āha. Mahājanā tuṭṭhapapaṭṭhā aṅguliyo phoṭesuṃ, celukkhepā pavattiṃsu.

Rājā cintesi “ayaṃ māṇavo padānusārena gantvā corehi ṭhapitabhaṇḍaṭṭhānameva maññe jānāti, core pana gaṇhituṃ na sakkotī”ti. Atha naṃ āha “corehi haṭṭabhaṇḍaṃ tāva no tayā āhaṭaṃ, corā pana na āhaṭā”ti¹. Mahārāja idheva corā, na dūreti. Ko ca ko cāti. Yo mahārāja icchati, sova coro hoti, tato tumhākaṃ bhaṇḍikassa laddhakālato paṭṭhāya corehi ko attho, mā pucchitthāti. Tāta ahaṃ tuyhaṃ devasikaṃ sahaṃsaṃ dammi, core me gahetvā dehīti. Mahārāja dhane laddhe kiṃ corehīti. Dhanatopi no tāta core laddhuṃ vaṭṭatīti. “Tena hi mahārāja ‘ime nāma corā’ti tumhākaṃ na kathessāmi, atīte pavattakāraṇaṃ pana te āharissāmi, sace tumhe paññavanto, taṃ kāraṇaṃ jānāthā”ti so evaṃ vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīto avidūre nadītīragāmake Pāṭali nāma eko naṭo vasati. So ekasmiṃ ussavadivase bhariyamādāya Bārāṇasīṃ pavisitvā naccitvā vīṇaṃ vādītva gāyitvā dhaṇaṃ labhitvā ussavapariyosāne bahuṃ surābhataṃ gāhāpetvā attano gāmaṃ gacchanto nadītīraṃ patvā navodakaṃ āgacchantaṃ disvā bhataṃ bhuñjanto suraṃ pivanto nisīditvā matto hutvā attano balaṃ ajānanto “mahāvīṇaṃ gīvāya bandhitvā nadiṃ uttaritvā gamissāmi”ti bhariyaṃ hatthe gahetvā nadiṃ otari. Vīṇāchiddehi udakaṃ pāvīsi. Atha naṃ sā vīṇā udake osīdāpesi. Bhariyā panassa osīdanabhāvaṃ ñatvā taṃ vissajjetvā uttaritvā tīre atthāsi. Naṭapāṭali sakiṃ ummujjati, sakiṃ nimujjati, udakaṃ pavisitvā uddhumāta-udaro ahosi. Athassa bhariyā cintesi “mayhaṃ sāmiko idāni marissati, ekaṃ naṃ gītakaṃ yācitvā parisamajjhe taṃ gāyantī jīvikaṃ kappessāmi”ti cintetvā “sāmi tvaṃ udake nimujjasi, ekaṃ me gītakaṃ dehi, tena jīvikaṃ kappessāmi”ti vatvā gāthamāha

1. Core pana no gahetvā dātum sakkhissasīti (Sī, Syā, I)

49. “Bahussutaṃ Cittakathim, gaṅgā vahati Pāṭalim.

Vuyhamānaka bhaddante, ekaṃ me dehi gāthakan”ti.

Tattha **gāthakanti** khuddakaṃ gātham.

Atha naṃ Naṭapāṭali “bhadde katham tava gītakaṃ dassāmi, idāni mahājanassa paṭisaraṇabhūtaṃ udakaṃ maṃ māreti”ti vatvā gāthamāha—

50. “Yena siṅcanti dukkhitam, yena siṅcanti āturaṃ.

Tassa majjhe marissāmi, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Bodhisatto imaṃ gātham vatvā “mahārāja yathā udakaṃ mahājanassa paṭisaraṇam, tathā rājānopi, tesam santikā bhaye uppanne taṃ bhayaṃ ko paṭibāhissati”ti vatvā “mahārāja idaṃ kāraṇam paṭicchannaṃ, mayā pana paṇḍitavedanīyam katvā kathitam, jānāhi mahārāja”ti āha. Tāta ahaṃ evarūpaṃ paṭicchannakatham na jānāmi, core me gahetvā dehīti. Athassa mahāsatto “tena hi mahārāja idaṃ sutvā jānāhi”ti aparampi kāraṇam āhari. Deva pubbe imissāva Bāraṇasiyā dvāragāme eko kumbhakāro bhājanatthāya mattikaṃ āharanto ekasmiṃyeva ṭhāne nibaddham gaṇhitvā antopabbhāraṃ mahantaṃ āvāṭam khaṇi. Athekadivasam tassa mattikaṃ gaṇhantassa akālamahāmegho uṭṭhahitvā mahāvūṭṭhim pātesi. Udakaṃ avattharamānam āvāṭam pātesi, tenassa matthako bhijji. So paridevanto gāthamāha—

51. “Yattha bījāni rūhanti, sattā yattha patiṭṭhitā.

Sā me sīsam nipīleti, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **nipīletīti** nipatitvā pīleti bhindati.

Yathā hi deva mahājanassa paṭisaraṇabhūtā mahāpathavī kumbhakārassa sīsam bhindī, evameva mahāpathavīsame sabbalokassa paṭisaraṇe narinde uṭṭhāya corakammaṃ karonte ko bāhissati, sakkhissasi mahārāja evaṃ paṭicchādetvā kathitam coram jānitunti. Tāta mayham paṭicchannena kāraṇam natthi, ayam coroti evaṃ me coram gahetvā dehīti. So rājānam rakkhanto “tvam coro”ti avatvā aparampi udāharaṇam āhari. Mahārāja pubbe imasmim yeva nagare ekassa purisassa geham ādittam.

So “anto pavisitvā bhaṇḍakaṃ nīharā”ti aññaṃ āṇāpesi. Tasmim pavisitvā nīharante gehadvāraṃ pidahi. So dhūmandho hutvā nikkhamanamaggaṃ alabhanto uppannaḍāhadukkho hutvā anto ʘhitova paridevanto gāthamāha—

52. “Yena bhattāni paccanti, sītaṃ yena vihaññati.

So maṃ ḍahati gattāni, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **so maṃ ḍahatī**ti so me ḍahati, ayameva vā pāṭho.

“Mahārāja aggi viya mahājanassa paṭisaraṇabhūto eko manusso ratanabhaṇḍikaṃ hari, mā maṃ coraṃ pucchā”ti. Tāta mayhaṃ coraṃ dehiyevāti. So rājānaṃ “tvaṃ coro”ti avatvā aparampi udāharaṇaṃ āhari. Deva pubbe imasmimyeva nagare eko puriso atibahuṃ bhuñjitvā jīrāpetuṃ asakkonto vedanāpatta hutvā paridevanto gāthamāha—

53. “Yena bhuttena yāpenti, puthū brāhmaṇakhattiyā.

So maṃ bhutto byāpādeti, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **so maṃ bhutto byāpādetī**ti so odano bhutto maṃ byāpādeti māreti.

Mahārāja bhattaṃ viya mahājanassa paṭisaraṇabhūto eko bhaṇḍaṃ hari, tasmim laddhe kiṃ coraṃ pucchasi. Tāta sakkonto coraṃ me dehīti. So tassa saññāpanatthaṃ aparampi udāharaṇaṃ āhari. Mahārāja pubbepi imasmimyeva nagare ekassa vāto uṭṭhahitvā gattāni bhañji. So paridevanto gāthamāha—

54. “Gimhānaṃ pacchime māse, vātamicchanti paṇḍitā.

So maṃ bhañjati gattāni, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Iti mahārāja saraṇato bhayaṃ uppannaṃ, jānāhi taṃ kāraṇanti. Tāta coraṃ me dehīti. So tassa saññāpanatthaṃ aparampi udāharaṇaṃ āhari. Deva atīte Himavantapadese sākhāviṭṭapasampanno mahārukkho ahosi pupphaphalasampanno anekasahassānaṃ sakuṇānaṃ

nivāso. Tassa dve sākḥā aññamaññāṃ saṃghaṭṭesum, tato dhūmo uppajji, aggicunṇāni patimsu. Tam disvā sakuṇajetṭhako gāthamāha—

55. “Yaṃ nissitā jagatiruhaṃ, svāyaṃ aggiṃ pamuñcati.
Disā bhajatha vakkaṅgā, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **jagatiruhanti** mahīruhaṃ.

Yathā hi deva rukkho pakkhīnaṃ paṭisaraṇaṃ, evaṃ rājā mahājanassa paṭisaraṇaṃ, tasmim corikaṃ karonte ko paṭibāhissati, sallakkhehi devāti. Tāta mayhaṃ corameva dehīti. Athassa so aparampi udāharaṇaṃ āhari. Mahārāja ekasmiṃ Kāsīgāme aññatarassa kulagharassa pacchimabhāge kakkhaḷā Susumāranadī atthi, tassa ca kulassa ekova putto. So pitari kālakate mātaraṃ paṭijaggi. Tassa mātā anicchamaṇasseva ekaṃ kuladhītaraṃ ānesi. Sā pubbabhāge sassum sampiyāyivā pacchā pattadhītāhi vaḍḍhamānā taṃ nīharitukāmā ahoṣi. Tassā pana mātāpi tasmimyeva ghare vasati. Sā sāmikassa santike sassuyā nānappakāraṃ dosaṃ vatvā paribhindivā “ahaṃ te mātaraṃ posetuṃ na sakkomi, mārehi na”ti vatvā “manussamāraṇaṃ nāma bhāriyaṃ, kathaṃ naṃ māremī”ti vutte “niddokkamanakāle naṃ mañcakeneva saddhiṃ gahetvā Susumāranadiyaṃ khipissāma, atha naṃ susumārā khādissantī”ti āha. Tuyhaṃ pana mātā kahanti. Tassāyeva santike supatīti. Tena hi gaccha, tassā nipannamañcake rajjuṃ bandhitvā saññaṃ karohīti. Sā tathā katvā “katā me sañña”ti āha. Itaro “thokaṃ adhivāsehi, manussā tāva niddāyantū”ti niddāyanto viya nipajjitvā gantvā taṃ rajjukaṃ bhariyāya mātu mañcake bandhitvā bhariyaṃ pabodhetvā ubhopi gantvā taṃ mañcakeneva saddhiṃ ukkhipitvā nadiyaṃ khipimsu. Tattha naṃ niddāyamānaṃ susumārā viddhamsetvā khādimsu.

Sā punadivase mātu parivattitabhāvaṃ ñatvā “sāmi mama mātāva mārītā, idāni tava mātaraṃ mārehi”ti vatvā “tena hi sādhu”ti vutte “susāne citakaṃ katvā aggimhi naṃ pakkhipitvā māressāmā”ti āha. Atha naṃ niddāyamānaṃ ubhopi susānaṃ netvā ṭhapyimsu. Tattha

sāmiko bhariyaṃ āha “aggi te ābhato”ti. Pamuṭṭhāsmi sāmīti. Tena hi gantvā ānehīti. Na sakkomi sāmī gantuṃ, tayi gatepi ṭhātuṃ na sakkhissāmi, ubhopi mayaṃ gacchissāmāti. Tesu gatesu mahallikā sītavātena pabodhitā susānabhāvaṃ ñatvā “ime maṃ māretukāmā aggi-atthāya gatā”ti ca upadhāretvā “na me balaṃ jānantī”ti ekaṃ matakalevaraṃ gahetvā mañcake nipajjāpetvā upari pilotikāya paṭicchādetvā sayāṃ palāyitvā tattheva leṇaguhaṃ pāvīsi. Itare aggim āharitvā “mahallikā”ti saññāya kaḷevaraṃ jhāpetvā pakkamīsu. Ekena corena tasmim guhāleṇe pubbe bhaṇḍikā ṭhapitā, so “taṃ gaṇhissāmi”ti āgantvā mahallikaṃ disvā “ekā yakkhinī bhavissati, bhaṇḍikā me amanussapariggahitā”ti ekaṃ bhūtavejjaṃ ānesi. Vejjo mantaṃ karonto guhaṃ pāvīsi.

Atha naṃ sā āha “nāhaṃ yakkhinī, ehi ubhopi imaṃ dhanāṃ bhājessāmā”ti¹. Kathaṃ saddahitabbanti. Tava jivhaṃ mama jivhāya ṭhapehīti. So tathā akāsi. Athassa sā jivhaṃ ḍamsitvā chinditvā pātesi. Bhūtavejjo “addhā esā yakkhinī”ti jivhāya lohitaṃ paggharantiyā viravamāno palāyi. Mahallikā punadivase maṭṭhasāṭakaṃ nivāsetvā nānāratanaḥḍikāṃ gahetvā gharaṃ agamāsi. Suṇisā taṃ disvā “kahaṃ te amma idaṃ laddhan”ti pucchi. Amma etasmim susāne dārucitakāya jhāpitā evarūpaṃ labhantīti. Amma mayāpi sakkā laddhanti. Mādisī hutvā labhissasīti. Sā laddhabhaṇḍikalobhena² sāmikassa kathetvā tattha attānaṃ jhāpesi. Atha naṃ punadivase sāmiko apassanto “amma imāyapi velāya tvaṃ āgatā, suṇisā te nāgacchatī”ti āha. Sā taṃ sutvā “are pāpapurisa kiṃ matā nāma āgacchantī”ti taṃ tajjetvā gāthamāha—

56. “Ya’ mānayaṃ somanassaṃ, māliniṃ candanussadaṃ.

Sā maṃ gharā nicchubhati, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **somanassanti** somanassaṃ uppādetvā. “Somanassā”tipi pāṭho, somanassamatī hutvāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti—yamahaṃ

1. Khādisāmāti (Sī, Syā, I)

2. Piḷandhanabhaṇḍikalobhena (Sī, Syā, I)

“imaṃ me nissāya putto puttadhītāhi vaḍḍhissati, mañca mahallikakāle possessatī”ti māliniṃ candanussadam katvā alaṅkaritvā somanassajātā ānesiṃ, sā maṃ ajja gharā nīharati, saraṇatoyeva me bhayaṃ uppananti.

Mahārāja suṇisā viya sassuyā mahājanassa rājā paṭisaraṇaṃ, tato bhaye uppanne kiṃ sakkā kātuṃ, sallakkhehi devāti. Taṃ sutvā rājā “tāta nāhaṃ tayā ānītakāraṇāni jānāmi, corameva me dehi”ti āha. So “rājānaṃ rakkhissāmi”ti aparampi udāharaṇaṃ āhari. Deva pubbe imasmiṃ yeva nagare eko puriso patthanaṃ katvā puttaṃ labhi. So puttajātakāle “putto me laddho”ti somanassajāto taṃ posetvā vayappattakāle dārena saṃyojetvā aparabhāge jaraṃ patvā kammaṃ adhiṭṭhātuṃ nāsakkhi. Atha naṃ putto “tvaṃ kammaṃ kātuṃ na sakkosi, ito nikkhamā”ti gehato nīhari. So kicchena kasirena jīvikaṃ kappento paridevamāno gāthamāha—

57. “Yena jātena nandissaṃ, yassa ca bhavamicchisaṃ.

So maṃ gharā nicchubhati, jātaṃ saraṇato bhayaṃ”ti.

Tattha **so manti** so putto maṃ gharato nicchubhati nīharati. Svāhaṃ bhikkhaṃ caritvā dukkhena jīvāmi, saraṇatoyeva me bhayaṃ uppananti.

Mahārāja yathā pitā nāma mahallako paṭibalena puttena rakkhitabbo, evaṃ sabbopi janapado raññā rakkhitabbo¹, idañca bhayaṃ uppajjamānaṃ sabbasatte rakkhantassa rañño santikā uppannaṃ, iminā kāraṇena “asuko nāma coro”ti jānāhi devāti. “Tāta nāhaṃ kāraṇaṃ vā akāraṇaṃ vā jānāmi, coraṃ vā me dehi, tvaññeva vā coro hohi”ti evaṃ rājā punappunaṃ māṇavaṃ anuyuñji. Atha naṃ so evamāha “kiṃ pana mahārāja ekaṃsena coragahaṇaṃ rocethā”ti. Āma tātāti. Tena hi “asuko ca asuko ca coro”ti parisamajjhe pakāsemīti. Evaṃ karohi tātāti. So tassa vacanaṃ sutvā “ayaṃ rājā attānaṃ rakkhituṃ na deti, gaṇhissāmi dāni coraṃ”ti sannipatite mahājane āmantetvā imā gāthā āha—

1. Sabbepi janapadā raññā ca purohitena ca rakkhitabbā (Ka)

58. “Suṇantu me jānapadā, negamā ca samāgatā.
Yato’dakam ta’dādittam, yato khemam tato bhayam.

59. Rājā vilumpate raṭṭham, brāhmaṇo ca purohito.
Attaguttā viharatha, jātam saraṇato bhayan”ti.

Tattha **yato’dakam ta’dādittanti** yaṃ udakam tadeva ādittam. **Yato khemanti** yato rājato khemena bhavitabbaṃ, tatova bhayam uppannaṃ. **Attaguttā viharathāti** tumhe idāni anāthā jātā, attānaṃ mā vināsetha, attanāva guttā hutvā attano santakam dhanadhaññaṃ rakkhatha¹, rājā nāma mahājanassa paṭisaraṇam, tato tumhākam bhayam uppannaṃ, rājā ca purohito ca vilopakhādakacorā, sace core gaṇhitukāmattha, ime dve gahetvā kammakaraṇam karothāti.

Te tassa katham sutvā cintayimsu “ayam rājā rakkhaṇārahopi² samāno idāni aññassa upari dosaṃ āropetvā attano bhaṇḍikam sayameva pokkharaniyam ṭhapetvā coram pariyesāpeti, ito dāni paṭṭhāya puna corakammassa akaraṇatthāya mārema nam pāparājānan”ti. Te daṇḍamuggarādihatthā uṭṭhāya tattheva rājānañca purohitañca pothetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā mahāsattam abhisiñcitvā rajje patiṭṭhapesum.

Satthā imam dhammadesanaṃ āharitvā “anacchariyam upāsaka pathaviyam padasañjānanaṃ, porāṇakapaṇḍitā evam ākāse padaṃ sañjānimsū”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne upāsako ca putto ca sotāpattiphale patiṭṭhitā. Tadā pitā Kassapo ahoṣi, Padakusalamaṇavo pana ahameva ahoṣinti.

Padakusalamaṇavajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Lomasakassapajātakavaṇṇanā (433)

Assa indasamo rājāti idam Satthā Jetavane viharanto ekam ukkaṇṭhitabhikkhum ārabha kathesi. Tam hi bhikkhum Satthā “saccam kira tvam bhikkhu ukkaṇṭhitosi”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “bhikkhu sinerukampanavāto

1. Dhanam hiraññaṃ rajatam vā rakkham vijānātha (Ka)

2. Rakkhitopi (Ka)

kiṃ purāṇapaṇṇāni na kampaṣṣati, yasaṣamaṅginopi sappurisā āyasakyaṃ paṇuṇanti, kilesā nāmete parisuddhasattepi saṃkiliṭṭhe karonti, pageva tādisan”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente Brahmaḍattassa putto Brahmaḍattakumāro nāma purohitaputto ca Kassapo nāma dve saḥāyakā hutvā ekācariyakule sabbasippāni uggaṇhimsu. Aparabhāge Brahmaḍattakumāro pitu accayena rajje patiṭṭhāsi. Kassapo cintesi “mayhaṃ saḥāyo rājā jāto, idāni me mahantaṃ issariyaṃ dassati, kiṃ me issariyena, ahaṃ mātāpitaro ca rājānaṃca āpucchitvā pabbajissāmi”ti. So rājānaṃca mātāpitaro ca āpucchitvā Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā sattame divase abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā uñchācariyāya yāpento vihāsi. Pabbajitaṃ pana naṃ “Lomasakassapo”ti sañjānimsu. So paramajitindriyo ghoratapo tāpaso ahoṣi. Tassa tejena Sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko āvajjento taṃ disvā cintesi “ayaṃ tāpaso ativiya uggatejo Sakkabhāvāpi maṃ cāveyya, Bārāṇasirañña saddhiṃ ekato hutvā tapamassa bhindissāmi”ti. So sakkānubhāvena aḍḍharattasamaye Bārāṇasirañño sirigabbhaṃ pavisitvā sakalagabbhaṃ sarīrappabhāya obhāsetvā rañño santike ākāse ṭhito “uṭṭhehi mahārājā”ti rājānaṃ pabodhesi. “Kosi tvan”ti vutte “Sakkohamaṣmi”ti āha. Kimatthaṃ āgatoṣi. Mahārāja sakalajambudīpe ekarajjaṃ icchasi, na icchasi. Kissa na icchāmi. Atha naṃ Sakko “tena hi Lomasakassapaṃ ānetvā pasughātayaññaṃ yajāpehi, sakkasamo ajarāmaro hutvā sakalajambudīpe rajjaṃ kāressasi”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

60. “Assa indasamo rāja, accantaṃ ajarāmaro.

Sace tvaṃ yaññaṃ yājeyya, isiṃ Lomasakassapan”ti.

Tattha **assāti** bhavissasi. **Yājeyyāti** sace tvaṃ araññāyatanato isiṃ Lomasakassapaṃ ānetvā yaññaṃ yajeyyāsīti¹.

1. Yajessasi (Sī, I)

Tassa vacanaṃ sutvā rājā “sādhū”ti sampaṭicchi. Sakko “tena hi mā papañcaṃ kari”ti vatvā pakkāmi. Rājā punadivase seyyaṃ nāma¹ amaccaṃ pakkosāpetvā “samma mayhaṃ piyasahāyakassa Lomasakassapassa santikaṃ gantvā mama vacanena evaṃ vadehi ‘rājā kira tumhehi pasughātayaññaṃ yajāpetvā sakalajambudīpe ekarājā bhavissati, tumhākampi yattakaṃ padesaṃ icchatha, tattakaṃ dassati, mayā saddhiṃ yaññaṃ yajitum āgacchathā’ti” āha. So “sādhū devā”ti tāpasassa vasanokāsajānanatthaṃ nagare bheriṃ carāpetvā ekena vanacarakena “ahaṃ jānāmi”ti vutte taṃ purato katvā mahantena parivārena tattha gantvā isiṃ vanditvā ekamantaṃ nisinna taṃ sāsanaṃ ārocesi. Atha naṃ so “seyya kiṃ nāmetaṃ kathesi”ti vatvā paṭikkhipanto catasso gāthā abhāsi—

61. “Sasamuddapariyāyaṃ, mahiṃ sāgarakuṇḍalaṃ.

Na icche saha nindāya, evaṃ seyya vijānāhi.

62. Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhañca brāhmaṇa.

Yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā.

63. Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje.

Sāyeva jīvikā seyyo, yā cā’dhammena esanā.

64. Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje.

Aññaṃ ahimsayaṃ loke, api rajjena taṃ varan’ti.

Tattha **sasamuddapariyāyanti** sasamuddaparikkhepaṃ. **Sāgarakuṇḍalanti** cattāro dīpe parikkhipitvā ṭhitasāgarehi kaṇṇavaliyā² ṭhapitakuṇḍalehi viya samannāgataṃ. **Saha nindāyāti** “iminā pasughātakammaṃ katan”ti imāya nindāya saha cakkavāḷapariyantaṃ mahāpathaviṃ na icchāmīti vadati. **Yā vutti vinipātenāti** narake vinipātakammaṃ na yā ca jīvitavutti hoti, taṃ dhiratthu, garahāmi taṃ vuttinti dīpeti. **Sāyeva jīvikāti** pabbajitassa mattikāpattaṃ ādāya paragarāni upasaṅkamitvā āhārapariyesana jīvikāva yasadhanalābhato satagaṇena sahasagaṇena varatarāti

1. Sayhanāmaṃ (Sī, I)

2. Kaṇṇavalliyā (Sī, Syā, I)

attho. **Api rajjena taṃ varanti** taṃ anagārassa sato aññaṃ avihimsantassa paribbajanaṃ sakalajambudīparajjenapi varanti attho.

Amacco tassa kathaṃ sutvā gantvā rañño ārocesi. Taṃ sutvā rājā “anāgacchante kiṃ sakkā kātun”ti tuṅhī ahosi. Puna Sakko aḍḍharattasamaye āgantvā ākāse ṭhatvā “kiṃ mahārāja Lomasakassapaṃ ānetvā yaññaṃ na yajāpesi”ti āha. Mayā pesitopi nāgacchatīti. Tena hi mahārāja attano dhītaraṃ Candavatiṃ kumārikaṃ alaṅkaritvā seyyaṃ tatheva¹ pesetvā “sace kira āgantvā yaññaṃ yajissasi, rājā te imaṃ kumārikaṃ dassatī”ti vadāpehi, addhā so kumārikāya paṭibaddhacitto hutvā āgacchissatīti. Rājā “sādhū”ti sampañicchitvā punadivase seyyassa hatthe dhītaraṃ adāsi. So rājadhītaraṃ gahetvā tattha gantvā isiṃ vanditvā paṭisanthāraṃ katvā devaccharapaṭibhāgaṃ rājadhītaraṃ tassa dassetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha isi indriyāni bhinditvā taṃ olokesi, saha olokaneneva paṭibaddhacitto hutvā jhānā parihāyi. Amacco tassa paṭibaddhacittabhāvaṃ ñatvā “bhante sace kira yaññaṃ yajissatha, rājā te imaṃ dārikaṃ pādapariḥārikaṃ katvā dassatī”ti āha. So kilesavasena kampanto “imaṃ kira me dassatī”ti āha. Āma yaññaṃ yajantassa te dassatīti. So “sādhū imaṃ labhanto yajissāmi”ti vatvā taṃ gahetvā saheva jaṭāhi alaṅkatarathaṃ abhiruyha Bārāṇasiṃ agamāsi. Rājāpi “āgacchati kirā”ti sutvā yaññāvāṇe kammaṃ paṭṭhapesi. Atha naṃ āgataṃ disvā “sve yaññaṃ yajāhi, ahaṃ indasamo bhavissāmi, yaññapariyosāne te dhītaraṃ dassāmi”ti āha. Kassapo “sādhū”ti sampañicchi. Atha naṃ rājā punadivase taṃ ādāya Candavatiyā saddhimyeva yaññāvāṇaṃ gato. Tattha hatthi-assa-usabhādisabbacattuppadā paṭipāṭiyā ṭhapitāva ahesuṃ. Kassapo te sabbe hanitvāva ghātetvā yaññaṃ yajituṃ ārabhi. Atha naṃ tattha sannipatito mahājano disvā “idaṃ te Lomasakassapa ayuttaṃ appatirūpaṃ, kiṃ nāmetaṃ karosi”ti vatvā paridevanto dve gāthā abhāsi—

1. Sayhassa hatthe (Sī, Syā, I)

65. “Balaṃ cando balaṃ suriyo, balaṃ samaṇabrāhmaṇā.

Balaṃ velā samuddassa, balātibala’mitthiyo.

66. Yathā uggatapaṃ santam, isim Lomasakassapaṃ.

Pitu atthā candavatī, vājapeyyaṃ ayājajayī”ti.

Tattha **balaṃ cando balaṃ suriyoti** mahandhakāraavidhamane aññaṃ balaṃ nāma natthi, candimasūriyāvettha balavantoti attho.

Samaṇabrāhmaṇāti iṭṭhāniṭṭhavisayavegasahane khantibalaññabalena samannāgatā samitapāpabāhitapāpā samaṇabrāhmaṇā. **Balaṃ velā samuddassāti** mahāsamuddassa uttaritum adavā udakaṃ āvaritvā vināsetum samatthatāya velā balaṃ nāma. **Balātibala’mitthiyoti** itthiyo pana visadaññepi avītarāge attano vasaṃ ānetvā vināsetum samatthatāya tehi sabbehi balehi atibalā nāma, sabbabalehi itthibalameva mahantanti attho. **Yathāti** yasmā. **Pitu atthāti** pitu vuḍḍhi-atthāya. Idam vuttam hoti—yasmā imaṃ uggatapaṃ samānaṃ sīlādiguṇānaṃ esitattā isim ayaṃ candavatī nissīlam katvā pitu vuḍḍhi-atthāya vājapeyyaṃ yaññaṃ yājeti, tasmā jānitabbametam “balātibala’mitthiyo”ti.

Tasmiṃ samaye Kassapo yaññaṃ yajanatthāya “maṅgalaṭṭhiṃ gīvāyaṃ paharissāmī”ti khaggaratanaṃ ukkhipi. Hatthī taṃ disvā maraṇabhayatajjito mahāravaṃ ravi. Tassa ravaṃ sutvā sesāpi hatthi-assa-usabhādayo maraṇabhayatajjitā bhayena viraviṃsu, mahājanopi viravi. Kassapo taṃ mahāviraṃ sutvā samvegappatto hutvā attano jaṭṭādini olokesi. Athassa jaṭṭamassukacchalomāni pākāṇi ahesum. So vippaṭṭisārī hutvā “anunurūpaṃ vata me pāpakammaṃ katan”ti samvegaṃ pakāsento aṭṭhamaṃ gāthamāha—

67. “Taṃ lobhapakataṃ kammaṃ, kaṭukaṃ kāmahetukaṃ.

Tassa mūlaṃ gavesissaṃ, checchaṃ rāgaṃ sabandhanan”ti.

Tassattho—mahārāja yaṃ etaṃ mayā Candavatiyā lobhaṃ uppādetvā tena lobhena pakataṃ kāmahetukaṃ pāpakaṃ, taṃ kaṭukaṃ tikhiṇavipākam. Tassāhaṃ ayonisomanasikārasaṅkhātāṃ mūlaṃ gavesissaṃ,

alaṃ me iminā khaggena, paññākhaggaṃ nīharitvā subhanimittabandhanena saddhiṃ sabandhanaṃ rāgaṃ chindissāmīti.

Atha naṃ rājā “mā bhāyi samma, idāni te Candavatirṃ kumāriṅca raṭṭhaṅca sattaratanarāsiṅca dassāmi, yajāhi yaññan”ti āha. Taṃ sutvā Kassapo “na me mahārāja iminā kilesena attho”ti vatvā osānagāthamāha—

68. “Dhiratthu kāme subahūpi loke,
Tapova seyyo kāmaguṇehi rāja.
Tapo karissāmi pahāya kāme,
Taveva raṭṭhaṃ Candavatī ca hotū”ti.

Tattha **subahūpīti** atibahukepi. **Tapo karissāmīti** silasamyamatapameva karissāmi.

So evaṃ vatvā kasiṇaṃ samannāharitvā raṭṭhaṃ viśesaṃ uppādetvā ākāse pallaṅkena nisīditvā rañño dhammaṃ desetvā “appamatto hohī”ti ovaditvā yaññāvāṭaṃ viddhaṃsāpetvā mahājanassa abhayadānaṃ dāpetvā rañño yācantasēva uppatitvā attano vasanaṭṭhānameva gantvā yāvajīvaṃ ṭhatvā āyupariyosāne brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā seyyo mahā-amacco Sāriputto ahoṣi, Lomasakassapo pana ahameva ahoṣinti.

Lomasakassapajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Cakkavākajātakavaṇṇanā (434)

Kāsāyavattheti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira lolo ahoṣi paccayaluddho, ācariyupajjhāyavattādīni chaḍḍetvā pātova Sāvattiṃ pavisitvā

Visākhāya gehe anekakhādaniyaparivāraṃ yāguṃ pivitvā
 nānaggarasasālīmaṃsodanaṃ bhuñjitvāpi tena atitto tato Cūḷa-
 anāthapiṇḍikassa Mahā-anāthapiṇḍikassa Kosalaraññoti tesam tesam
 nivesanāni sandhāya vicari. Athekadivasam tassa lolabhāvaṃ ārabha
 dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesum. Sathā āgantvā “kāya nuttha
 bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte tam
 bhikkhum pakkosāpetvā “saccam kira tvam bhikkhu lolo”ti pucchitvā
 “saccam bhante”ti vutte “bhikkhu kasmā lolosi, pubbepi tvam lolabhāvena
 Bārāṇasiyaṃ hatthikuṇapādīni khādītva vicaranto tehi atitto tato
 nikkhamitvā Gaṅgātīre vicaranto Himavantaṃ pavitṭho”ti vatvā atītaṃ
 āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente eko lolakāko
 Bārāṇasiyaṃ hatthikuṇapādīni khādītva vicaranto tehi atitto “gaṅgākūle
 macchamataṃ¹ khādissāmī”ti gantvā tattha matamacche khādanto
 katipāhaṃ vasitvā Himavantaṃ pavisitvā nānāphalāphalāni khādanto
 bahumacchakacchapaṃ mahantaṃ padumasaraṃ patvā tattha suvaṇṇavaṇṇe
 dve cakkavāke sevālaṃ khādītva vasante disvā “ime ativiya vaṇṇasampannā
 sobhaggappattā, imesaṃ bhojanaṃ manāpaṃ bhavissati, imesaṃ bhojanaṃ
 pucchitvā ahampi tadeva bhuñjitvā suvaṇṇavaṇṇo bhavissāmī”ti cintetvā
 tesam santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā ekasmiṃ sākhaṃpariyante
 nisīditvā tesam pasamsanapaṭisaṃyuttaṃ katham kathento paṭhamaṃ
 gāthamāha—

69. “Kāsāyavatthe sakuṇe vadāmi,
 Duve duve nandamane carante.
 Kaṃ aṇḍajaṃ aṇḍajā mānusesu,
 Jātim pasamsanti tadiṅgha brūthā”ti.

Tattha **kāsāyavattheti** suvaṇṇavaṇṇe kāsāyavatthe viya. **Duve duveti** dve
 dve hutvā. **Nandamaneti**² tuṭṭhacitte. **Kaṃ aṇḍajaṃ aṇḍajā mānusesu jātim**
pasamsantīti ambho aṇḍajā tumhe manusesu pasamsantā kaṃ aṇḍajaṃ
 jātim³ katarāṃ nāma aṇḍajanti vatvā pasamsanti, kaṃ

1. Macchamedarṃ (I)

2. Nandimaneti (Sī, I)

3. Kaṃ aṇḍajaṃ (Sī, Syā), kaṃ aṇḍajanti (I)

sakuṇaṃ¹ nāmāti vatvā tumhe manussānaṃ antare vaṇṇentīti attho. “Kaṃ aṇḍajāṃ aṇḍajamānusesū”tipi pāṭho. Tassattho—tumhe aṇḍajesu ca mānusesu ca kataraṃ aṇḍajanti vatvā pasamsantīti.

Taṃ sutvā cakkavāko dutiyaṃ gāthamāha—

70. “Amhe manussesu manussahiṃsa,
Anubbate cakkavāke vadanti.
Kalyāṇabhāvamhe dijesu sammatā,
Abhirūpā vicarāma aṇṇave”ti.

Tattha **manussahiṃsāti** kāko manusse hiṃsati viheṭheti, tena naṃ evaṃ ālapati. **Anubbateti** aññamaññaṃ anugate sammodamāne piyasaṃvāse. **Cakkavāketi** cakkavākā nāma sā aṇḍajajātīti² pasamsanti vaṇṇenti kathenti. **Dijesūti** yattakā pakkhino nāma, tesu mayāṃ “kalyāṇabhāvā”tipi manussesu sammatā. Dutīye atthavikappe manussesu amhe “cakkavākā”tipi vadanti, dijesu pana mayāṃ “kalyāṇabhāvā”ti sammatā, “kalyāṇabhāvā”ti no dijā vadantīti attho. **Aṇṇaveti** imasmim ṭhāne saro “aṇṇavo”ti vutto, imasmim padumasare mayameva dve janā paresaṃ ahimsanato abhirūpā vicarāmāti attho. Imissāya pana gāthāya catutthapadaṃ “na ghāsahetūpi karoma pāpan”ti paṭhanti. Tassattho—yasmā mayāṃ ghāsahetūpi pāpaṃ na karoma, tasmā “kalyāṇabhāvā”ti amhe manussesu ca dijesu ca sammatā.

Taṃ sutvā kāko tatiyaṃ gāthamāha—

71. “Kiṃ aṇṇave kāni phalāni bhuñje,
Māṃsaṃ kuto khādatha cakkavākā.
Kiṃ bhojanaṃ bhuñjatha vo anomā,
Balañca vaṇṇo ca anapparūpā”ti.

Tattha **kinti** pucchāvasena ālapanāṃ, kiṃ bho³ cakkavākāti vuttaṃ hoti. **Aṇṇaveti** imasmim sare. **Bhuñjati** bhuñjatha, kiṃ bhuñjathāti⁴

1. Kiṃ sakuṇā (Syā, Ka)

2. Cakkavākanāmake, te aṇḍajāti (Ka)

3. Bhojanaṃ (Syā)

4. Bhuñjati bhuñjitvāti (Sī, I), bhuñjati bhuñjatha, bhuñjitthāti vā (Syā)

attho. **Maṃsaṃ kuto khādathā**ti katarapāṇānaṃ sarīrato maṃsaṃ khādatha. **Bhuñjatha** voti vokāro nipātamattaṃ, parapadena vāssa sambandho “balañca vo vaṇṇo ca anapparūpā”ti.

Tato cakkavāko catutthaṃ gāthamāha—

72. “Na aṇṇave santi phalāni dhaṅka,
Maṃ saṃ kuto khādituṃ cakkavāke.
Sevālabhakkha’ mha apāṇabhojanā,
Na ghāsahetūpi karoma pāpan”ti.

Tattha **cakkavāketi** cakkavākassa. **Apāṇabhojanā**ti pāṇakarahita-udakabhojanā¹. Amhākaṃ hi sevālañceva udakañca bhojananti dasseti. **Na ghāsahetū**ti tumhādisā viya mayāṃ ghāsahetu pāpanā na karomāti.

Tato kāko dve gāthā abhāsi—

73. “Na me idaṃ ruccati cakkavāka,
Asmiṃ bhava bhojanasannikāso.
Ahoṣi pubbe tato me aññathā,
Iceva me vimati ettha jātā.

74. Ahampi maṃsāni phalāni bhuñje,
Annāni ca loṇiyateliyāni.
Rasaṃ manussesu labhāmi bhottuṃ,
Sūrova saṅgāmamukhaṃ vijetvā.
Na ca me tādiso vaṇṇo,
Cakkavāka yathā tavā”ti.

Tattha **idanti** idaṃ tumhākaṃ bhuñjanabhojanaṃ mayhaṃ na ruccati. **Asmiṃ bhava bhojanasannikāso**ti imasmiṃ bhava bhojanasannikāso yaṃ imasmiṃ cakkavākabhava bhojanaṃ, tvaṃ tena sannikāso taṃsadiso tadanurūpo ahoṣi, ativiya pasannasarīrosīti attho. **Tato me**

1. Avākabhojanāti vakkalarahita-udakabhojanā (Sī, I)

aññathāti yaṃ mayhaṃ pubbe tumhe disvāva ete ettha nānāvīdhāni phalāni ceva macchamaṃsaṅca khādanti, tena evaṃ sobhaggappattāti ahoṣi, idāni me tato aññathā hotīti attho. **Iceva meti** eteneva me kāraṇena ettha tumhākaṃ sarīravaṇṇe vimati jātā “kathaṃ nu kho ete evarūpaṃ lūkhabhojanaṃ bhuñjantā vaṇṇavanto jātā”ti. **Ahampīti** ahañhi, ayameva vā pāṭho. **Bhuñjeti** bhuñjāmi. **Annānicāti** bhojanāni ca. **Loṇiyateliyānīti** loṇatelayuttāni. **Rasanti** manussesu paribhogaṃ paṇītarasaṃ. **Vijetvāti** yathā sūro vīrayodho¹ saṅgāmamukhaṃ vijetvā vilumpitvā paribhuñjati, tathā vilumpitvā paribhuñjāmīti attho. **Yathā tavāti** evaṃ paṇītaṃ bhojanaṃ bhuñjantassapi mama tādiso vaṇṇo natthi, yādiso tava vaṇṇo, tena tava vacanaṃ na saddahāmīti dīpeti.

Athassa vaṇṇasampattiyā abhāvakāraṇaṃ attano ca bhāvakāraṇaṃ kathento cakkavāko sesagāthā abhāsi—

75. “Asuddhabhakkhosi khaṇānupātī,
Kicchena te labbhati annapānaṃ.
Na tussasī rukkhaphalehi dhaṅka,
Mamsāni vā yāni susānamajjhe.

76. Yo sāhasena adhigamma bhoge,
Paribhuñjati dhaṅka khaṇānupātī.
Tato upakkosati naṃ sabhāvo,
Upakkuṭṭho vaṇṇabalaṃ jahāti.

77. Appampi ce nibbutim bhuñjati yadi,
Asāhasena aparūpaghātī.
Balaṅca vaṇṇo ca tada’ssa hoti,
Na hi sabbo āhāramayena vaṇṇo”ti.

Tattha **asuddhabhakkhosi**ti tvaṃ thenetvā vañcetvā bhakkhanato asuddhabhakkho asi. **Khaṇānupātī**ti pamādakkaṇe anupatanasīlo.

1. Vīriyayodho (Ka)

Kicchena teti tayā dukkhena annapānaṃ labbhati. **Maṃsāni vā yānīti** yāni vā susānamajjhe maṃsāni, tehi na tussasi. **Tatoti** pacchā. **Upakkosati naṃ** **sabhāvoti** attāva taṃ puggalaṃ garaḥi. **Upakkuṭṭhoti** attanāpi parehipi upakkuṭṭho garaḥito vippaṭṭisarītāya vaṇṇaṅca balaṅca jahāsi. **Nibbutirū** **bhuñjati yadīti** yadi pana paraṃ aviheṭhetvā appakampi dhammaladdhaṃ nibbutibhojanaṃ bhuñjati. **Tada'ssa hotīti** tadā assa paṇḍitassa sarīre balaṅca vaṇṇo ca hoti. **Āhāramayenāti** nānappakārena āhāreneva. Idam vutaṃ hoti—bho kāka vaṇṇo nāmesa catusamuṭṭhāno, so na āhāramatteneva hoti, utucittakammehipi hotiyevāti.

Evam cakkavāko anekapariyāyena kākaṃ garaḥi. Kāko harāyitvā “na mayhaṃ tava vaṇṇena attho, kā kā”ti vassanto palāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā kāko lolabhikkhu ahoṣi, cakkavākī Rāhulamātā, cakkavāko pana ahameva ahoṣinti.

Cakkavākajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Haliddirāgajātakavaṇṇanā (435)

Sutitikkhanti idam Satthā Jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu Terasakanipāte **Cūlanāradajātake**¹ āvi bhavissati. Atītavatthumhi pana sā kumārikā tassa Tāpasakumārassa sīlaṃ bhinditvā attano vase ṭhitabhāvaṃ ñatvā “imaṃ vañcetvā manussapathaṃ nessāmī”ti cintetvā “rūpādikāmaguṇavirahite araṅṅe rakkhitasīlaṃ nāma na mahapphalaṃ hoti, manussapathe rūpādīnaṃ paccupaṭṭhāne mahapphalaṃ hoti, ehi mayā saddhim tattha gantvā sīlaṃ rakkhāhi, kim te araṅṅenā”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

1. Khu 5. 261 piṭṭhe.

78. “Sutitikkhaṃ araṇṇaṃhi, pantamhi sayanāsane.

Ye ca gāme titikkhanti, te uḷaratarā tayā”ti.

Tattha **sutitikkhanti** suṭṭhu adhivāsanam. **Titikkhantī** sītādīni adhivāsenti.

Taṃ sutvā Tāpasakumāro “pitā me araṇṇaṃ gato, tasmim āgate taṃ āpucchitvā gamissāmi”ti āha. Sā cintesi “pitā kirassa atthi, sace maṃ so passissati, kājakoṭiyā maṃ pothetvā vināsaṃ pāpessati, mayā paṭhamameva gantabban”ti. Atha naṃ sā “tena hi ahaṃ maggasaṇṇaṃ kurumānā paṭhamataram gamissāmi, tvaṃ pacchā āgacchāhi”ti vatvā agamāsi. So tassā gatakāle neva dārūni āhari, na pānīyaṃ, na paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpesi, kevalaṃ pajjhāyantova nisīdi, pitu āgamanakāle paccuggamaṇaṃ nākāsi. Atha naṃ pitā “itthīnaṃ vasaṃ gato eso”ti ṇatvāpi “kasmā tāta neva dārūni āhari, na pānīyaṃ, na paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpesi, pajjhāyantoyeva pana nisinnosī”ti āha. Atha naṃ Tāpasakumāro “tāta araṇṇe kira rakkhitasīlaṃ nāma na mahapphalaṃ hoti, manussapathe mahapphalaṃ, ahaṃ tattha gantvā sīlaṃ rakkhissāmi, sahāyo me maṃ ‘āgaccheyyāsī’ti vatvā purato gato, ahaṃ tenava saddhim gamissāmi, tattha pana vasantena mayā katara puriso sevitaḅbo”ti pucchanto dutiyaṃ gāthamāha—

79. “Araṇṇā gāmaṃāgamma, kiṃsīlaṃ kiṃvataṃ ahaṃ.

Purisaṃ tāta seveyyaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Athassa pitā kathento sesagāthā abhāsi—

80. “Yo te vissāsaye tāta, vissāsaṅca khameyya te.

Sussūsī ca titikkhī ca, taṃ bhajehi ito gato.

81. Yassa kāyena vācāya, manasā natthi dukkaṭaṃ.

Urasīva patiṭṭhāya, taṃ bhajehi ito gato.

82. Yo ca dhammena carati, carantopi na maṇṇati.

Visuddhakāriṃ sappaññaṃ, taṃ bhajehi ito gato.

83. Haliddirāgam kapiccitaṃ, purisaṃ rāgavirāgīnaṃ.

Tādisaṃ tāta mā sevi, nimmanussampi ce siyā.

84. Āsīvisaṃva kupitaṃ, mīlhalittaṃ mahāpathaṃ.

Ārakā parivajjehi, yānī’va visamaṃ pathaṃ.

85. Anattā tāta vaḍḍhanti, bālaṃ accupasevato.

Mā’ssu bālena saṃgacchi, amitteneva sabbadā.

86. Taṃ tāhaṃ tāta yā cāmi, karassu vacanaṃ mama.

Mā’ssu bālena saṃgacchi, dukkho bālehi saṅgamo’ti.

Tattha **yo te vissāsayeti** yo tava vissāseyya. **Khameyya teti** yo ca tava attani tayā kataṃ vissāsaṃ khameyya. **Sussūsī ca titikkhī cāti** tava vacanaṃ sussūsāya ceva vacanādhivāsanena ca samannāgato bhaveyyāti attho.

Urasīva patiṭṭhāyāti yathā mātu urasi putto patiṭṭhāti, evaṃ patiṭṭhahitvā attano mātaraṃ viya maññaṃāno taṃ bhajeyyāsīti vadati. **Yo ca dhammena caratīti** yo tividhena sucaritena dhammena iriyati. **Na maññatīti** tathā carantopi “ahaṃ dhammaṃ carāmi”ti mānaṃ na karoti. **Visuddhakārinti** visuddhānaṃ dasakusalakammaphānaṃ kāraṃ.

Rāgavirāginanti rāgīnaṃca virāgīnaṃca rajjitvā taṃkhaṇaṇṇeva virajjanasabhāvaṃ. **Nimmanussampi ce siyāti** sacepi sakalajambudīpatalaṃ nimmanussaṃ hoti, soyeva eko manusso tiṭṭhati, tathāpi tādisaṃ mā sevi. **Mahāpathanti** gūthamakkhitaṃ maggaṃ viya. **Yānī’vāti** yānena gacchanto viya. **Visamanti** ninna-unatakhāṇupāsāṇādivisamaṃ. **Bālaṃ accupasevatoti** bālaṃ appaṇṇaṃ atisevantassa. **Sabbadāti** tāta bālena saha saṃvāso nāma amittasaṃvāso viya sabbadā niccakālemeva dukkho. **Taṃ tāhanti** tena kāraṇena taṃ ahaṃ.

So evaṃ pitarā ovadito “tāta ahaṃ manussapathaṃ gantvā tumhādise paṇḍite na labhissāmi, tattha gantuṃ bhāyāmi, idheva tumhākaṃ santike vasissāmi”ti āha. Athassa bhiyyopi ovādaṃ datvā

kaṣiṇaparikkammaṃ ācikkhi. So na cirasseva abhiññāsamāpattiyo nibbattetvā saddhiṃ pitarā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Tāpasakumāro ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, kumārikā thullakumārikāva, pitā tāpaso pana ahameva ahosinti.

Haliddirāgajātakavaṇṇanā navamā.

10. Samuggajātakavaṇṇanā (436)

Kuto nu āgacchathāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. Tañhi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kasmā bhikkhu mātugāmaṃ patthesi, mātugāmo nāmesa asabbho akataññū, pubbe dānavarakkhasā gilitvā kucchinā pariharantāpi mātugāmaṃ rakkhitum ekapurisanissitaṃ kātum nāsakkhiṃsu, tvaṃ kathaṃ sakkhissasi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Aṭṭe Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāme pahāya Himavantam pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā phalāphalena yāpento vihāsi. Tassa paṇṇasālāya avidūre eko dānavarakkhaso vasati. So antarantarā mahāsattaṃ upasaṅkamitvā dhammaṃ suṇāti, aṭaviyaṃ pana manussānaṃ saṅcaraṇamagge ṭhatvā āgatāgate manusse gahetvā khādati. Tasmim kāle ekā Kāsiraṭṭhe kuladhītā uttamarūpadharā aññatarasmim paccantagāme nivutthā hoti. Tassā ekadivasaṃ mātāpitūnaṃ dassanatthāya gantvā paccāgamanakāle parivāramanusse disvā so dānavo bheravarūpena pakkhandi. Manussā bhītā gahitagahitāvudhāni chaḍḍetvā palāyimsu. Dānavo yāne nisinnaṃ abhirūpaṃ mātugāmaṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā taṃ attano guhaṃ netvā bhariyaṃ akāsi. Tato paṭṭhāya sappitelataṇḍulamacchamaṃsādīni ceva madhuraphalāphalāni ca āharitvā taṃ posesi, vatthālānkārehi ca naṃ alaṅkaritvā rakkhaṇatthāya ekasmim karaṇḍake

pakkhipitvā¹ karaṇḍakam gilitvā kucchinā pariharati. So ekadivasam nhāyitukāmatāya ekam saram gantvā karaṇḍakam uggilitvā tam tato nīharitvā nhāpetvā vilimpetvā alaṅkāretvā² “thokam tava sarīram utum gaṇhāpehi”ti tam karaṇḍakasamīpe ṭhapetvā sayam nhānatittham otarivā tam anāsankamāno thokam dūram gantvā nhāyi.

Tasmiṃ samaye Vāyussaputto nāma vijjādharo sannaddhakhaggo ākāseṇa gacchati. Sā tam disvā “ehi”ti hatthamuddam akāsi, vijjādharo khippam otari. Atha nam sā karaṇḍake pakkhipitvā dānavassa āgamanam oloketi karaṇḍakūpari nisīditvā tam āgacchantam disvā tassa attānam dassetvā tasmiṃ karaṇḍakasamīpam asampattheyeva karaṇḍakam vivaritvā anto pavisitvā vijjādharassa upari nipajjitvā attano sāṭakam pārupi. Dānavo āgantvā karaṇḍakam asodhetvā “mātugāmoyeva me”ti saññāya karaṇḍakam gilitvā attano guham gacchanto antarāmagge cintesi “tāpaso me ciram diṭṭho, ajja tāva nam gantvā vandissāmī”ti. So tassa santikam agamāsi. Tāpasopi nam dūratova āgacchantam disvā dvinnam janānam kucchigatabhāvam ṇatvā sallapanto paṭhamam gāthamāha—

87. “Kuto nu āgacchatha bho tayo janā,
Svāgatā etha nisīdathāsane.
Kaccittha, bhonto kusalam anāmayam,
Cirassa’ mabbhāgamanam hi vo idhā”ti.

Tattha **bhoti** ālapanam. **Kaccitthāti** kacci hotha bhavatha vijjatha. **Bhontoti** puna ālapanto āha. **Kusalam anāmayanti** kacci tumhākam kusalam ārogyam. **Cirassa’ mabbhāgamanam hi vo idhāti** ajja tumhākam idha abbhāgamañca ciram jātam.

Tam sutvā dānavo “aham imassa tāpasassa santikam ekakova āgato, ayañca tāpaso ‘tayo janā’ti vadati, kim nāmesa katheti, kim nu kho sabhāvam ṇatvā katheti, udāhu ummattako hutvā vilapatī”ti cintetvā tāpasam upasaṅkamitvā vanditvā ekamantam nisīditvā tena saddhim sallapanto dutiyam gāthamāha—

1. Nipajjāpetvā (Sī, Syā, I)

2. Alaṅkaritvā (Sī, Syā, I)

88. “Ahameva eko idha majja patto,
 Na cāpi me dutiyo koci vijjati.
 Kimeva sandhāya te bhāsitaṃ ise,
 Kuto nu āgacchatha bho tayo janā”ti.

Tattha **idha majjā**ti idha ajja. **Kimeva sandhāya te bhāsitaṃ iseti** bhante isi kiṃ nāmetaṃ sandhāya tayā bhāsitaṃ, pākaṭaṃ tāva me katvā kathehīti.

Tāpaso “ekamsenevāvuso sotukāmosī”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “tena hi suṇāhī”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

89. “Tuvañca eko bhariyā ca te piyā,
 Samuggapakkhittanikiṇṇamantare.
 Sā rakkhitā kucchigatāva te sadā,
 Vāyussaputtana sahā tahiṃ ratā”ti.

Tattha **tivañca ekoti** paṭhamamā tāva tvaṃ eko jano.

Pakkhittanikiṇṇamantareti pakkhittānīkiṇṇa-antare taṃ tattha¹ bhariyam rakkhitukāmena sadā tayā samugge pakkhittā saddhiṃ samuggena nikiṇṇā antare², antokucchiyaṃ ṭhapitāti attho. **Vāyussaputtana**³ **sahā**ti evaṃnāmakena vijjādharena saddhiṃ. **Tahiṃ ratā**ti tattha tava antokucchiyaññeva kilesaratiyā ratā. So dāni tvaṃ mātugāmaṃ “ekam purisanissitaṃ karissāmi”ti kucchināpi pariharanto tassā jāraṃ ukkhipitvā carasīti.

Taṃ sutvā dānavo “vijjāddharā nāma bahumāyā honti, sacassa khaggo hatthagato bhavissati, kucchiṃ me phāletvāpi palāyissati”ti bhītatasito hutvā khippaṃ karaṇḍakaṃ uggilitvā purato ṭhapesi. Satthā abhisambuddho hutvā taṃ pavattim pakāsento catutthamā gāthamāha—

1. Atha te (I, Ka)

2. Nikiṇṇa-antare (Sī)

3. Harissaputtana (Ka)

90. “Saṁviggārūpo isinā viyākato,
So dānavo tattha samugga’ muggili.
Addakkhi bhariyaṁ sucimāladhārinim,
Vāyussaputtēna sahā tahiṁ ratan”ti.

Tattha **addakkhī**ti so karaṇḍakam vivarivā addasa.

Karaṇḍake pana vivaṭamatteyeva vijjādharo vijjam jappivā khaggam gahetvā ākāsam pakkhandi. Tam disvā dānavo mahāsattassa tussivā thutipubbaṅgamā sesagāthā abhāsi—

91. “Sudiṭṭharūpa’ muggatapānuvattinā,
Hīnā narā ye pamadāvasam gatā.
Yathā have pāṇarive’ ttha rakkhitā,
Duṭṭhā mayī añña’ mabhippamodayi¹.
92. Divā ca ratto ca mayā upaṭṭhitā,
Tapassinā jotirivā vane vasam.
Sā dhammamukkamma adhammamācari,
Akiriyarūpo pamadāhi santhavo.
93. Sarīramajjhamhi ṭhitāti maññaham,
Mayham ayanti asatiṁ asaññataṁ.
Sā dhammamukkamma adhammamācari,
Akiriyarūpo pamadāhi santhavo.
94. Surakkhitam meti katham nu vissase,
Anekacittāsu na ha’ tthi rakkhaṇā.
Etā hi pātālapapātasannibhā,
Etthappamatto byasanam nigacchati.
95. Tasmā hi te sukhino vītasokā,
Ye mātugāmehi caranti nissaṭā.
Etaṁ sivaṁ uttamamābhipatthayam,
Na mātugāmehi kareyya santhavan”ti.

1. Aññamabhippamodati (Si, Syā, I)

Tattha **sudiṭṭharūpa'muggatapānuvattinā**¹ tayā sudiṭṭharūpaṃ idaṃ kāraṇaṃ. **Hīnā**ti nīcā. **Yathā have pāṇarive'ttha rakkhitā**ti ayaṃ mayā attano pāṇā viya ettha antokucchiyaṃ pariharantena rakkhitā. **Duṭṭhā mayī**ti idāni mayi mittadubbhikammaṃ katvā duṭṭhā aññaṃ purisaṃ abhippamodati. **Jotirivā vane vasanti** vane vasantena tapassinā aggi viya mayā upaṭṭhitā paricaritā. **Sā dhammamukkammā**ti sā eṣā dhammaṃ okkamitvā atikkamitvā. **Akiriya rūpoti** akattabbarūpo. **Sarīramajjhamhi ṭhitā**ti maññahaṃ, mayhaṃ ayanti asatiṃ asaññatanti imaṃ asatiṃ asappurisadhammasamannāgataṃ asaññataṃ dussīlaṃ “mayhaṃ sarīramajjhamhi ṭhitā”ti ca “mayhaṃ ayan”ti ca maññāmi.

Surakkhitaṃ meti kathaṃ nu vissaseti ayaṃ mayā surakkhitāti kathaṃ paṇḍito vissāseyya, yatra hi nāma mādisopi antokucchiyaṃ rakkhanto rakkhituṃ nāsakki. **Pātālapapātasannibhā**ti lokassādena duppūraṇiyattā mahāsamudde pātālasaṅkhātena papātena sadisā. **Etthappamattoti** etāsu evarūpāsu nigguṇāsu pamatto puriso mahābyasaṇaṃ pāpuṇāti. **Tasmā hī**ti yasmā mātuḡāmasaṃ gatā mahāvināsaṃ pāpuṇanti, tasmā ye mātuḡāmehi nissaṭā hutvā caranti, te sukhino. **Etāṃ siva**nti yadetaṃ mātuḡāmato nissaṭānaṃ visamsaṭṭhānaṃ caraṇaṃ, etaṃ jhānasukhameva sivaṃ khemaṃ uttamaṃ abhipatthetabbaṃ, etaṃ patthayamāno mātuḡāmehi saddhim santhavaṃ na kareyyāti.

Evañca pana vatvā dānavo mahāsattassa pādesu nipatitvā “bhante tumhe nissāya mayā jīvitaṃ laddhaṃ, ahaṃ imāya pāpadhammāya vijjādharena mārāpito”ti mahāsattaṃ abhitthavi. Sopissa dhammaṃ desetvā “imissā mā kiñci pāpaṃ akāsi, sīlāni gaṇhāhī”ti taṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpesi. Dānavo “ahaṃ kucchinā pariharantopi taṃ rakkhituṃ na sakkomi, añño ko rakkhissatī”ti taṃ uyyojetvā attano araññaṃeva agamāsi.

1. Bhante isi pavaraṃ uttamaṃ anuvattantena uggatapānuvattinā (Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam
samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpatti-phale patiṭṭhahi.
Tadā dibbacakkhukatāpaso ahameva ahosinti.

Samuggajātakavaṇṇanā dasamā.

11. Pūtimaṃsajātakavaṇṇanā (437)

Na kho me ruccatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto indriya-asamvaram
ārabbha kathesi. Ekasmiṃhi samaye bahū bhikkhū indriyesu aguttadvārā
ahesuṃ. Satthā “ime bhikkhū ovadituṃ vaṭṭati”ti Ānandattherassa vatvā
aniyamavasena bhikkhusaṅgham sannipātāpetvā
alaṅkatapallaṅkavaramajjhagato bhikkhū āmantetvā “na bhikkhave
bhikkhunā nāma rūpādīsu subhanimittavasena nimittam gaheṭuṃ vaṭṭati,
sace hi tasmim samaye kālam karoti, nirayādīsu nibbattati, tasmā rūpādīsu
subhanimittam mā gaṇhatha. Bhikkhunā nāma rūpādīgocarena na
bhavitabbam, rūpādīgocarā hi diṭṭheva dhamme mahāvināsam pāpuṇanti,
tasmā varam bhikkhave tattāya ayosalākāya ādittāya sampajjalitāya
sajotibhūtāya cakkhundriyam sampalimaṭṭhan”ti vitthāretvā “tumhākam
rūpam olokanakālopi atthi anolokanakālopi. Olokanakāle subhavasena
anoloketvā asubhavaseneva olokeyyātha, evam attano gocarā na
parihāyissatha. Ko pana tumhākam gocaroti. Cattāro satipaṭṭhānā, cattāro
sammappadhānā, cattāro iddhipādā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, nava
lokuttaradhammā. Etasmim hi vo gocare carantānam na lacchatī māro
otāram, sace pana kilesavasikā hutvā subhanimittavasena olokessatha,
pūtimaṃsasiṅgālo viya attano gocarā parihāyissathā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadaṭṭe rajjam kārente Himavantapadesa
araññāyatane pabbataguhāyam anekasatā eḷakā vasanti. Tesam
vasanaṭṭhānato avidūre ekissā guhāya Pūtimaṃso nāma siṅgālo Veṇiyā
nāma bhariyāya saddhim vasati. So ekadivasam bhariyāya saddhim

vicaranto te eḷake disvā “ekena upāyena imesaṃ maṃsaṃ khādituṃ vaṭṭati”ti cintetvā upāyena ekekaṃ eḷakaṃ māresi. Te ubhopi eḷakamaṃsaṃ khādantā thāmasampannā thūlasarīrā ahesuṃ. Anupubbena eḷakā parikkhayaṃ agamaṃsu. Tesam antare Meṇḍamātā¹ nāma ekā eḷikā byattā ahosi upāyakusalā. Siṅgālo taṃ māretuṃ asakkonto ekadivasam bhariyāya saddhiṃ sammantento “bhadde eḷakā khīṇā, imaṃ eḷikaṃ ekena upāyena khādituṃ vaṭṭati, ayaṃ panettha upāyo, tvaṃ ekikāva gantvā etāya saddhiṃ sakhī hohi, atha te tāya saddhiṃ vissāse uppanne ahaṃ matālayaṃ karitvā nipajjissāmi, tvaṃ etaṃ upasaṅkamitvā ‘eḷike sāmiko me mato, ahañca anāthā, ṭhapetvā taṃ añño me ñātako natthi, ehi roditvā kanditvā tassa sarīrakiccaṃ karissāmā’ti vatvā taṃ gahetvā āgaccheyyāsi, atha naṃ ahaṃ uppatitvā gīvāya ḍaṃsitvā māressāmī”ti āha.

Sā “sādhū”ti sampañcchitvā tāya saddhiṃ sakhībhāvaṃ katvā vissāse uppanne eḷikaṃ tathā avoca. Eḷikā “āḷi siṅgāli tava sāmikena sabbe mama ñātakā khādītā, bhāyāmi na sakkomi gantun”ti āha. Āḷi mā bhāyi, matako kiṃ karissatīti. “Kharamanto² te sāmiko, bhāyāmevāhan”ti sā evaṃ vatvāpi tāya punappunaṃ yāciyamānā “addhā mato bhavissatī”ti sampañcchitvā tāya saddhiṃ pāyāsi. Gacchantī pana “ko jānāti, kiṃ bhavissatī”ti tasmim āsaṅkāya siṅgāliṃ purato katvā siṅgālaṃ pariggaṇhantīyeva gacchati. Siṅgālo tāsam padasaddaṃ sutvā “āgatā nu kho eḷikā”ti sīsam ukkhipitvā akkhīni parivattetvā olokesi. Eḷikā taṃ tathā karontaṃ disvā “ayaṃ pāpadhammo maṃ vañcetvā māretukāmo matālayaṃ dassetvā nipanno”ti nivattitvā palāyantī siṅgāliyā “kasmā palāyasī”ti vutte taṃ kāraṇaṃ kathentī paṭhamam gāthamāha—

96. “Na kho me ruccati āḷi, Pūtimaṃsassa pekkhanā.

Etādisā sakhārasmā, ārakā parivajjaye”ti.

1. Meḷamātā (Sī, I). Meṇḍikamātā (Syā, Ka)

2. Marantopi (Ka)

Tattha **ālīti** ālapanam, sakhi sahāyiketi attho. **Etādisā sakhārasmāti** evarūpā sahāyakā apakkamivā taṃ sahāyakam ārakā parivajjeyyāti attho.

Evañca pana vatvā sā nivattivā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Siṅgālī taṃ nivattetum asakkontī tassā kujjhivā attano sāmikasseva santikam gantvā pajjhāyamānā nisīdi. Atha nam siṅgālo garahanto dutiyam gāthamāha—

97. “Ummattikā ayam veṇī, vaṇṇeti patino sakhim.

Pajjhāyi¹ paṭigacchantim, āgataṃ meṇḍamātaram”ti².

Tattha **veṇīti** tassā nāmam. **Vaṇṇeti patino sakhinti** paṭhamameva attano sakhim eḷikam “mayi sinehā vissāsikā āgamissati no santikam, matālayam karohī”ti patino santike vaṇṇeti. Atha nam sā idāni āgataṃ mama santikam anāgantvāva paṭigacchantim Meṇḍamātaram³ pajjhāyati anusocatīti.

Taṃ sutvā siṅgālī tatiyam gāthamāha—

98. “Tvaṃ khosi samma ummatto, dummedho avicakkhaṇo.

Yo tvaṃ matālayam katvā, akālena vipekkhasī”ti.

Tattha **avicakkhaṇoti** vicāraṇapaññārahito. **Akālena vipekkhasīti** eḷikāya attano santikam anāgatāyeva olokesīti attho.

99. “Na akāle vipekkheyya, kāle pekkheyya paṇḍito.

Pūtimamsova pajjhāyi, yo akāle vipekkhatī”ti—

ayam abhisambuddhagāthā.

Tattha **akāleti** kāmaguṇe ārabha subhavasena cittuppādakāle. Ayañhi bhikkhuno rūpam oloketum akālo nāma. **Kāleti** asubhavasena anussativasena kasiṇavasena vā rūpaggaṇakāle⁴.

1. Pajjhāti (Sī, I), pajjhāyati (Syā) 2. Meḷamātaram (Sī, I), meṇḍimātaram (Syā)

3. Meḷamātaram (Sī, I), meṇḍimātaram (Syā)

4. Virūpaggaṇakāle (Ka)

Ayañhi bhikkhuno rūpaṃ oloketuṃ kālo nāma. Tattha akāle sārattakāle rūpaṃ oloketā mahāvināsaṃ pāpuṇantīti
 Haritacajātakalomasakassapajātakādīhi dīpetabbaṃ. Kāle asubhavasena oloketā arahatte patiṭṭhahantīti Asubhakammikatissattheravatthunā kathetabbaṃ. **Pūtimaṃsova pajjhāyīti** bhikkhave yathā Pūtimaṃsasiṅgālo akāle eḷikaṃ oloketvā attano gocarā parihīno pajjhāyati, evaṃ bhikkhu akāle subhavasena rūpaṃ oloketvā satipaṭṭhānādigocharā parihīno dīṭṭhadhamme samparāyepi socati pajjhāyati kilamatīti.

Veṇīpi kho siṅgālī Pūtimaṃsaṃ assāsetvā “sāmi mā cintesi, ahaṃ taṃ punapi upāyena ānessāmi, tvaṃ āgatakāle appamatto gaṇheyyāsī”ti vatvā tassā santikaṃ gantvā “āḷi tava āgatakāleyeva no attho¹ jāto, tava āgatakālasmiṃyeva hi me sāmiko satim paṭilabhi, idāni jīvati, ehi tena saddhim paṭisanthāraṃ karohī”ti vatvā pañcamāṃ gāthamāha—

100. “Piyāṃ kho āḷi me hotu, puṇṇapattaṃ dadāhi me.
 Pati sañjivito mayhaṃ, eyyāsī piyapucchikā”ti.

Tattha **puṇṇapattaṃ dadāhi meti** piyakkhānaṃ akkhāyikā² mayhaṃ tuṭṭhidānaṃ dehi. **Pati sañjivito mayhanti** mama sāmiko sañjivito uṭṭhito aroti attho. **Eyyāsīti** mayā saddhim āgaccha.

Eḷikā “ayaṃ pāpadhammā maṃ vañcetukāmā, ayuttaṃ kho pana paṭipakkhakarāṇaṃ, upāyeneva naṃ vañcessāmi”ti cintetvā chaṭṭhaṃ gāthamāha—

101. “Piyāṃ kho āḷi te hotu, puṇṇapattaṃ dadāmi te.
 Mahatā parivārena, essaṃ kayirāhi³ bhojanan”ti.

Tattha **essanti** āgamissāmi. Āgacchamānā ca attano ārakkhaṃ katvā mahantena parivārena āgamissāmīti.

1. Āgatabhāvoyeva no atthāya (Sī, Syā, I)

2. Piyakkhānaṃ āgatassā (Sī), piyakānaṃ āgatassa (Syā)

3. Kayirāsi (Sī, I), kayirātha (Syā)

Atha naṃ siṅgālī parivāraṃ pucchantī sattamaṃ gāthamāha—

102. “Kīdiso tuyhaṃ parivāro, yesaṃ kāhāmi bhojanaṃ.
Kimnāmakā ca te sabbe, te me akkhāhi pucchitā”ti.

Sā ācikkhantī aṭṭhamaṃ gāthamāha—

103. “Māliyo caturakkho ca, piṅgiyo atha jambuko.
Ediso mayhaṃ parivāro, tesaṃ kayirāhi bhojanan”ti.

Tattha **te meti** te parivāre mayhaṃ ācikkhi. **Māliyoti**-ādīni catunnaṃ sunakhānaṃ nāmāni. “Tattha ekekassa pañca pañca sunakhasatāni parivārenti, evaṃ dvīhi sunakhasahashehi parivāritā āgamissāmī”ti vatvā “sace te bhojanaṃ na labhissanti, tumhe dvepi jane māretvā khādissanti”ti āha.

Taṃ sutvā siṅgālī bhītā “alam imissā tattha gamanena, upāyenassā anāgamanameva karissāmi”ti cintetvā navamaṃ gāthamāha—

104. “Nikkhantāya agārasmā, bhaṇḍakampi vinassati.
Ārogyaṃ ālino vajjaṃ, idheva vasa mā’gamā”ti.

Tassattho—āḷi tava gehe bahubhaṇḍakaṃ atthi, taṃ te nikkhantāya agārasmā anārakkhaṃ bhaṇḍakaṃ vinassati, ahameva te ālino sahāyakassa ārogyaṃ vajjaṃ vadissāmi, tvaṃ idheva vasa māgamāti.

Evañca pana vatvā maraṇabhayaabhītā vegena sāmikassa santikaṃ gantvā taṃ gahetvā palāyi. Te puna taṃ ṭhānaṃ āgantuṃ nāsakkhimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā ahaṃ tasmim ṭhāne vanajetṭhakarukkhe nibbattadevatā ahosin”ti.

Pūtimaṃsajātakavaṇṇanā ekādasamā.

12. Daddarajātakavaṇṇanā (438)

Yo te puttaketi idaṃ Satthā Gijjhakūṭe viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanam ārabha kathesi. Tasmiñhi samaye dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ “aho āvuso Devadatto nillajjo anariyo evaṃ uttamaguṇadharassa Sammāsambuddhassa Ajātasattunā saddhim ekato hutvā dhanuggahapayojanasilāpavijjhananālāgirivissajjanehi vadhāya upāyaṃ karotī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto mayham vadhāya parisakki, idāni pana me tāsamattampi kātum nāsakkhi”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjam kārente eko disāpāmokkho ācariyo pañcasatānam māṇavakānam sippam vācento ekadivasam cintesi “mayham idha vasantassa palibodho hoti, māṇavakānampi sippam na niṭṭhāti, Himavantapadese araññāyatanam pavisitvā tattha vasanto vācessāmī”ti. So māṇavakānam kathetvā tilataṇḍulatelavatthādīni gāhāpetvā araññam pavisitvā maggato avidūre ṭhāne paṇṇasālam kāretvā nivāsam kappesi, māṇavāpi attano paṇṇasālam karimsu. Māṇavakānam nātakā telataṇḍulādīni pesenti. Raṭṭhavāsinopi “disāpāmokkho ācariyo kira araññe asukaṭṭhāne nāma vasanto sippam uggaṇhāpetī”ti tassa taṇḍulādīni abhiharanti, kantārappaṭipannāpi denti, aññataropi puriso khīrapānatthāya savaccham dhenum adāsi. Ācariyassa paṇṇasālāya santike dvīhi potakehi saddhim ekā godhā vasati, sīhabyagghāpissa upaṭṭhānam āgacchanti. Eko tittiropi tattha nibaddhavāso ahoṣi. So ācariyassa māṇavānam mante vācentassa saddam¹ sutvā tayopi vede uggaṇhi. Māṇavā tena saddhim ativissāsikā ahesum.

Aparabhāge māṇavesu nipphattim appattesuyeva ācariyo kālamakāsi. Māṇavā tassa sarīram jhāpetvā vālukāya thūpaṃ katvā nānāpupphehi pūjetvā rodanti paridevanti. Atha ne titthiro

1. Ācariyassa ca māṇavānañca mantasaddam (Ka)

“kasmā rodathā”ti āha. Ācariyo no sippe aniṭṭhiteyeva kālakato, tasmā rodāmāti. Evaṃ sante mā socittha, ahaṃ vo sippaṃ vācessāmīti. Tvaṃ kathaṃ jānāsīti. Ahaṃ ācariye tumhākaṃ vācente saddaṃ sutvā tayo vede paḅuṇe akāsinti. Tena hi attano paḅuṇabhāvaṃ amhe jānāpehīti. Tittiro “tena hi suṇāthā”ti tesam gaṇṭhiṭṭhānameva pabbatamatthakā nadiṃ otaranto viya osāresi¹. Māṇavā haṭṭhatuṭṭhā hutvā Tittirapaṇḍitassa santike sippaṃ paṭṭhapesuṃ. Sopi disāpāmokkhācariyassa ṭhāne ṭhatvā tesam sippaṃ vācesi. Māṇavā tassa suvaṇṇapaṇjaraṃ karitvā upari vitānaṃ bandhitvā suvaṇṇataṭṭhake madhulājādīni upaharantā nānāvaṇṇehi pupphehi pūjentā mahantaṃ sakkāraṃ kariṃsu. “Tittiro kira araṇṇāyatane pañcasate māṇavake mantaṃ vācetī”ti sakalajambudīpe pākaṭo ahoṣi.

Tadā jambudīpe giraggasamajjasadisam mahantaṃ chaṇaṃ ghosayimṃsu. Māṇavānaṃ mātāpitaro “chaṇadassanattāya āgacchantū”ti pesesuṃ. Māṇavā tittirassa ārocetvā Tittirapaṇḍitaṃ sabbañca assamapadaṃ godhaṃ paṭicchāpetvā attano attano nagarameva agamimṃsu. Tadā eko nikkāruṇiko duṭṭhatāpaso tattha tattha vicaranto taṃ ṭhānaṃ sampāpuṇi. Godhā taṃ disvā paṭisanthāraṃ katvā “asukaṭṭhāne taṇḍulā, asukaṭṭhāne telādīni atthi, bhattaṃ pacitvā bhuñjāhī”ti vatvā gocaratthāya gatā. Tāpaso pātova bhattaṃ pacitvā dve godhāputtuke māretvā khādi, divā tittiratapaṇḍitañca vacchakañca māretvā khādi, sāyaṃ dhenuṃ āgacchantam disvā tampi māretvā maṃsam khādītva rukkhamaṇḍale nipajjitvā ghurughurāyanto niddaṃ okkami. Godhā sāyaṃ āgantvā puttuke apassantī upadhārayamānā vicari. Rukkhadevatā godhaṃ puttuke adisvā kampamānaṃ oloketvā khandhaviṭṭapabbhantare dibbānubhāvena ṭhatvā “godhe mā kampi, iminā pāpapurisena tava puttakā ca tittiro ca vaccho ca dhenu ca māritā, gīvāya naṃ ḍamsitvā jīvitakkhayaṃ pāpehī”ti sallapantī paṭhamaṃ gāthamāha—

105. “Yo te puttuke akhādi, dinnabhatto adūsake.

Tasmim dāṭhaṃ nipātehi, mā te muccittha jīvato”ti.

1. Otārento viya otāresi (Sī)

Tattha **dinnabhaddo**ti bhaddam pacitvā bhūñjāhīti tayā dinnabhaddo. **Adūsaketi** niddose niraparādhe. **Tasmim dāṭham nipātehīti** tasmim pāpapurise catassopi dāṭhā nipātehīti adhippāyo. **Mā te muccittha jīvato**ti jīvanto saḷvō hutvā tava hatthato eso pāpadhammo mā muccittha, mokkham mā labhatu, jīvitakkhayaṃ pāpehīti attho.

Tato godhā dve gāthā abhāsi—

106. “Ākiṇṇaluddo puriso, dhāticelaṃva makkhito.

Padesam tam na passāmi, yattha dāṭham nipātaye.

107. Akataññussa posassa, niccam vivaradassino.

Sabham ce pathavim dajjā, neva nam abhirādhaye”ti.

Tattha **ākiṇṇaluddo**ti gāḷhaluddo¹. **Vivaradassinoti** chiddam otāram pariyesantassa. **Neva nam abhirādhayeti** evarūpaṃ puggalaṃ sakalapathavim dentopi tosetum na sakkuṇeyya, kimaṅgam panāham bhaddamattadāyikāti dasseti.

Godhā evaṃ vatvā “ayaṃ pabujjhivā mampi khādeyyā”ti attano jīvitam rakkhamānā palāyi. Tepi pana sīhabyagghā tittirassa sahāyakāva, kadāci te āgantvā tittiram passanti, kadāci so gantvā tesam dhammam desetvā āgacchati, tasmim pana divase sīho byaggham āha “samma ciram dīṭṭho no tittiro, ajja sattaṭṭhadivasā honti, gaccha, tāvassa pavattim ṇatvā ehī”ti. Byaggho “sādhū”ti sampañcchitvā godhāya palāyanakāle tam ṭhānam patvā tam pāpapurisam niddāyantam passi. Tassa jaṭantare Tittirapaṇḍitassa lomāni paññāyanti, dhenuyā ca vacchakassa ca aṭṭhīni paññāyanti. Byaggharājā tam sabham disvā suvaṇṇapañjare ca tittirapaṇḍikam adisvā “iminā pāpapurisena ete māritā bhavissanti”ti tam pādena paharivā utṭhāpesi. Sopi tam disvā bhīttasito ahosi. Atha nam byaggho “tvam ete māretvā khādasi”ti pucchi. Neva māremi, na khādāmi. Pāpadhamma tayi amārente añño ko māressati, kathehi tāva kāraṇam, akathentassa jīvitam te natthīti. So maraṇabhayaabhīto “āma sāmī godhāputtake ca vacchakaṇca dhenuṅca māretvā khādāmi, tittiram

1. Kakkhālaluddo (Ka)

pana na māremī”ti āha. So tassa bahum kathentassapi asaddahitvā¹ “tvam kuto āgatosi”ti pucchitvā “sāmi kalīngaraṭṭhato vāṇijakānam bhaṇḍam vahanto jīvikahetu idañcidañca kammaṃ katvā idānimhi idhāgato”ti tena sabbasmim attanā katakamme kathite “pāpadhamma tayi tittiraṃ amārente añño ko māressati, ehi sīhassa migarañño santikaṃ taṃ nessāmī”ti taṃ purato katvā tāsentō agamāsi. Sīharājā taṃ ānentam byaggham pucchanto catuttham gāthamāha—

108. “Kinu subāhu taramānarūpo,
Paccāgatosi saha māṇavena.
Kim kicca’mattham idhamatthi tuyham,
Akkhāhi me pucchito etamatthan”ti.

Tattha **subāhū**ti byaggham nāmenālapati. Byagghassa hi purimakāyo manāpo hoti, tena taṃ evamāha. **Kim kicca’mattham idhamatthi tuyhanti** kim karaṇīyam atthasaññitam iminā māṇavena idha atthi. “Tuyham kim kiccamatthan”tipi pāṭho, ayamevattho.

Tam sutvā byaggho pañcamam gāthamāha—

109. “Yo te sakhā daddaro sādhurūpo,
Tassa vadham parisankāmi ajja.
Purisassa kammāyatanāni sutvā,
Nāham sukhiṃ daddaram ajja maññe”ti.

Tattha **daddaroti** tittiro. **Tassa vadhanti** tassa Tittirapaṇḍitassa imamhā purisamhā ajja vadham parisankāmi. **Nāham sukhinti** aham ajja daddaram sukhiṃ arogam na maññāmi.

Atha nam sīho chaṭṭham gāthamāha—

110. “Kāni’ssa kammāyatanāni assu,
Purisassa vuttisamodhānatāya.
Kaṃ vā paṭiññam purisassa sutvā,
Parisankasi daddaram māṇavenā”ti.

1. Katham asaddahi (Ka)

Tattha **assūti** assosi. **Vuttisamodhānatāyāti** jīvitavuttisamodhānatāya, kāni nāma iminā attano kammāni tuyam kathitānīti attho. **Māṇavenāti** kim sutvā iminā māṇavena māritam parisankasi.

Athassa kathento byaggharājā sesagāthā abhāsi—

111. “Ciṇṇā kaliṅgā caritā vaṇijjā,
Vettācaro saṅkupathopi ciṇṇo.
Naṭehi ciṇṇam saha vākurehi,
Daḍḍena yuddhampi samajjamajjhe.

112. Baddhā kulikā mita’ mālakena,
Akkhā jitā saṃyamo abbhatīto.
Abbāhitam pubbakam aḍḍharattam,
Hatthā daḍḍhā piṇḍapaṭiggahena.

113. Tāni’ssa kammāyatanāni assu,
Purisassa vuttisamodhānatāya.
Yathā ayam dissati lomapiṇḍo,
Gāvo hatā kim pana daddarassā”ti.

Tattha **ciṇṇā kaliṅgāti** vāṇijakānam bhaṇḍam vahantena kira tena¹ Kaliṅgaratṭhe ciṇṇā. **Caritā vaṇijjāti** vaṇijjāpi tena² katā. **Vettācaroti** vettehi saṅcaritabbo. **Saṅkupathopi ciṇṇoti** khāṇukamaggopi valañjito. **Naṭehīti** jīvikahetuyeva naṭehipi saddhim. **Ciṇṇam saha vākurehīti** vākuram vahantena vākurehi saddhim caritam. **Daḍḍena yuddhanti** daḍḍena yuddhampi kira tena yujjhitaṃ.

Baddhā kulikāti sakuṇikāpi kira tena baddhā. **Mita’ mālakenāti** dhaññamāpakakammampi kira tena kataṃ. **Akkhā jitāti**³ akkhadhuttānam veyyāvaccam

1. Kiranena (I), kitakena (Ka)

2. Caritā vaṇijjāpi tena (Sī, Syā)

3. Akkhā citāti (Sī), akkhā ṭhitāti (Syā)

karontena akkhā haṭā¹. **Saṁyamo abbhatī**toti jīvitavuttiṁ nissāya pabbajanteneva sīlasaṁyamo atikkanto. **Abbāhitanti** apaggharaṇaṁ kataṁ². **Pubbakanti**³ lohitaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—iminā kira jīvikaṁ nissāya rājāparādhikānaṁ hatthapāde chinditvā te ānetvā sālāya nipajjāpetvā vaṇamukhehi paggharantaṁ lohitaṁ aḍḍharattasamaye tattha gantvā kuṇḍakadhūmaṁ datvā ṭhapitanti. **Hatthā daḍḍhāti** ājīvikapabbajjaṁ pabbajitakāle uṇhapiṇḍapaṭapaṭiggahaṇe⁴ hatthāpi kirassa daḍḍhā.

Tāni'ssa kammāyatanānīti tāni assa kammāni. **Assūti** assosiṁ. **Yathā ayanti** yathā esa etassa jaṭantare tittiralomapiṇḍopi dissati, iminā kāraṇena veditabbametaṁ “eteneva so mārito”ti. **Gāvo hatā kiṁ pana daddarassāti** gāvopi etena hatā, daddarassa pana kiṁ na hanitabbaṁ, kasmā esa taṁ na māressatīti.

Sīho taṁ purisaṁ pucchi “mārito te Tittirapaṇḍito”ti. Āma sāmīti. Athassa saccavacanaṁ sutvā sīho taṁ vissajjetukāmo ahosi. Byaggharājā pana “māretabbayuttako eso”ti vatvā tattheva naṁ dāṭhāhi paharitvā māretvā āvāṭaṁ khaṇitvā pakkhipi. Māṇavā āgantvā Tittirapaṇḍitaṁ adisvā roditvā paridevitvā nivattiṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā “evaṁ bhikkhave Devadatto pubbepi mayhaṁ vadhāya parisakkī”ti vatvā jātaṁ samodhānesi “tadā kūṭajaṭilo Devadatto ahosi, godhā Uppalavaṇṇā⁵, byaggho Moggallāno, sīho Sāriputto, disāpāmokkho ācariyo Mahākassapo, Tittirapaṇḍito pana ahameva ahosiṁ”ti.

Daddarajātakavaṇṇanā dvādasamā.

-
1. Akkhāpi citā (Sī), akkhāpi ṭhapitā (Syā), akkhāhi piṭṭhahatā (Ka)
 2. Appahitanti ṭhapitaṁ apaggharaṇaṁ kataṁ (Sī, Syā), abbūhitanti ṭhapitaṁ apaggharakāṁ kataṁ (I)
 3. Pupphakanti (Sī, Syā, I)
 4. Uṇhapiṇḍapaṭiggahaṇena (Sī, Syā, I)
 5. Kisāgotamī (Sī, Syā, I)

Jātakuddānaṃ

Gijjhakosambī Suvañca, Cūlasūvaṃ Harittacaṃ.
Kusalaṃ Lomakassapaṃ, Cakkavākaṃ Haliddi ca.
Samuggaṃ Pūtimaṃsañca, Daddarañceva dvādasā.
Jātake navanipāte, gīyimsu gītikāraḱā.

Navakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

(Tatiyo bhāgo niṭṭhito)

Jātakatṭhakathāya tatiyabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akakkasaṃ	265	Agāraṃ	68
Akataññaṃ	25	Agārino	220
Akatā	54	Aggi	129
Akattāraṃ	25	Agginikāsiphālimāṃ	301
Akatvā	461	Aggī	360
Akaddamo	272	Aggodakāni	411
Akamha	44	Aghātentaṃ	189
Akaraṃ	193	Aghātesuṃ	164
Akaramhasa	25	Aṅkasmim	195
Akari	124	Aṅgaputtapinena	205
Akāle	508	Aṅgārajātā	425
Akālena	508	Aṅgāre	454
Akāsi	328, 380	Aṅgena	175
Akiccaṃ	120	Acetanaṃ	84
Akiriyaṛūpo	505	Acca	315
Akovidā	54	Accantaṃ	11, 304
Akkodhano	248	Accavattatha	461
Akkhapaṛājito	184	Accahāsi	461
Akkhā	515	Accupasevato	500
Akkhātaraṃ	399	Acchannaṃ	304
Akkhāyino	97	Accharūpamā	392
Akkihimsu	457	Achedayi	40
Akkhittā	240	Ajānato	326
Akhīṇampi	469	Ajinasāṭiyā	78
Agacchato	324	Ajja	244
Agandhikā	238	Ajjhagū	36

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Ajjhapatto	278	Attham	319, 324
Ajjhārūhā	377	Attha	502
Aññatare	390	Atthakāmassa	229
Aññatha	497	Atthakāmo	279
Aññātake	16	Atthakāraṇā	442
Aññe	156	Atthaccaye	147
Aṭṭālo	454	Atthadassinam	304
Aṭṭhicchinnā	465	Atthabyāpatti	442
Aṭṭhittaco	277	Atthalābhesu	442
Aḍḍhassa	64	Atthavinicchayaññū	191
Aṇumpi	11	Atthā	425, 492
Aṇḍajam	494	Atthāpāye	366
Aṇḍajā	494	Atthāvaham	205
Aṇṇavam	430	Atthikā	18
Aṇṇave	495	Atthēna	193
Atindito	380	Attho	181, 191
Atigato	461	Adam	390
Atimaññati	245	Adadam	63, 238
Ativattati	441	Adada	63
Ativelam	95	Adāyādo	24
Atītam	40	Adāyimha	110
Atuccam	240	Adiṭṭham	219
Attaguttā	488	Adu	475
Attatthapaññā	472	Aduṭṭhacitto	437
Attanam	421	Adūragamanena	295
Attanāpi	176	Adūsake	513
Attani	148	Adeyya	278
Attano	286	Adeyyesu	11
Attamanā	191	Adesayi	117
Attāṇosi	271	Addam	359

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Addakkhi	504	Anavhito	153
Addasaṃsu	74	Anāgataṃ	33
Addhānaṃ	40	Anāgatabhayā	33, 378
Addhuvasīlassa	68	Anādiyantaṃ	182
Adhamajanaṃ	304	Anāmayāṃ	502
Adhammiko	102, 391	Anāmayā	245
Adhammena	31	Anāmasanto	300
Adhammo	346	Anāsave	390
Adhiggahitā	406	Aniccasīlaṃ	108
Adhicca	223	Aninditā	397
Adhiṭṭhito	254	Anisamma	97
Adhipannaṃ	36	Anukubbassa	99
Adhipannānaṃ	36	Anujānāti	124
Adhimucchito	227	Anujīvino	241
Adhivatthe	307	Anutappati	122
Adhissayitvā	404	Anutappe	320
Adhīyetha	205	Anuttarā	421
Adhuvanā	58	Anutthunaṃ	104
Anakkosaṃ	25	Anudhāva	314
Anagāro	31	Anupassī	178
Anaṅgaṇassa	189, 290	Anupāleti	19
Anaññāya	254	Anupubbena	53
Anatthaṃ	163	Anupetassa	181
Anatthakāmassa	99	Anuppadānena	191
Anatthā	442	Anuppīla	422
Ananusociyaṃ	89	Anubujjhati	251, 366
Anantaraṃ	441	Anubbate	495
Anamhikāle	208	Anuvicintayanto	374
Anariyaṃ	120	Anuvicca	404
Anavaṭṭhitacittassa	68	Anusāsati	253

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Anusāsāmi	215	Apāyesi	340
Anusāsītā	361	Apāraṃ	216
Anusūyaṃ	25	Apūjaṃ	77
Anussarantā	469	Apūjesuṃ	117
Anekā	338	Apetacittena	99
Anomadassisu	387	Apetaṭṭhapaṅkaṃ	301
Anovādakare	241, 461	Apehi	245
Antaraṃ	33	Appacintasukhassa	295
Antalikkhabhavanena	205	Appacintāya	295
Antimā	338	Appapañño	248
Anto	44	Appabhavaṃ	353
Andhakārake	477	Appamatto	22
Andhakāratimisāyaṃ	412	Appasnehāni	294
Annadapānavatthadā	220	Appāpi	449
Annapānassa	90	Appikā	387
Annāni	497	Appicchā	295
Annena	175	Appiyo	332
Anvāvamaddi	457	Appenti	33
Apakkamanti	434	Apharusāṃ	265
Apaṅgi	398	Abandhi	218
Aparapādesu	352	Abbāhitāṃ	516
Aparādham	372	Abbhatītaḥaro	157
Aparāyaṇo	444	Abbhatīto	516
Aparāyini	365	Abbhantaraṃ	78
Apaviddhā	405	Abbhāgamaṇaṃ	502
Apāṇabhojanā	496	Abbhāmatamva	290
Apānudi	201	Abyaggatā	7
Apāpadassanā	392	Abyatho	442
Apābhatam	50	Abyāvaṭṭassa	60
Apāyā	221	Abravi	57

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Abhikaṅkhati	58	Araññā	136
Abhikīrare	53	Arahanto	391
Abhijappanti	338	Arahāmi	290
Abhidā	28	Arindama	352
Abhipatthitā	366	Ariyadhammā	444
Abhibhuyya	466	Ariyappavedite	421
Abhirādhaye	513	Ariyavaṇṇī	286
Abhivaḍḍhanti	377	Ariyā	333
Abhisajjāmi	110	Ariyācaritaṃ	391
Abhūtena	185	Ariyena	120
Abhejjo	7	Ariyesu	11
Amaññaṃ	342	Ariyo	75
Amaññaṃ	464	Aruṇarājassa	3
Amataṃ	473	Alaṃ	211
Amarā	368	Alakkhikā	243, 245
Amānanā	233	Alaṅkate	149
Amittahatthathagatā	190	Alikam	185
Amittānaṃva	444	Aloṇikāya	387
Amucchito	420	Allasiṅgaṃ	368
Ambaṭṭhakulassa	392	Avakkamiṃ	456
Ambapakkam	50	Avañci	399
Ambā	359	Avaṇṇasaṃyutā	421
Ambujam	301	Avabujjhati	366
Amhase	291	Avabodhanti	139
Ayanti	505	Avabhottum	257
Ayaso	90	Avasiṭṭhakam	293
Ayogino	54	Avākayirā	319
Ayyakassa	145	Avāriyapitā	216
Araññaṃ	47	Avicakkhaṇo	508
Araññasmiṃ	114		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Avidūre	397	Ahitam	79
Avirāginī	81	Ahituṇḍaka	185
Avekkhati	311	Ahito	336
Avekkhiyāna	420	Ahum	390
Avedesi	399	Ahuvamhase	25
Avhāyikā	220	Ahuhāsiyam	208
Asamsayam	412	Aheṭṭhayam	449
Asamsaye	89		
Asamsi	399	[Ā]	
Asakkatā	90	Ākiṇṇakammanto	290
Asakkhim	122	Ākiṇṇaluddo	513
Asaññatam	78, 505	Āgataṃ	196
Asaññato	97	Āgato	153
Asatiṃ	505	Āgamā	117, 399
Asanthutam	58	Āgamma	23, 136
Asayhasāhinam	6	Āgā	153
Asāhasam	301	Ācariyavaco	149
Asiṃ	172	Ācariyāva	267
Asitā	398	Ācārasīlasampanne	390
Asuddhabhakkho	497	Ātapā	425
Asesakesu	142	Āturā	188
Assa	489	Āturesu	187
Assattha	33	Ādāya	31, 454
Assu	515	Ādittam	488
Assuṇantam	22	Ādittasmim	447
Ahantāram	189	Ādeti	95
Ahahā	427	Ānubhāvam	68
Ahāyathā	117	Āpajjasi	212
Ahāso	442	Āpanno	445
Ahimsayam	31	Āmanta	195

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā]		[I]	
Āmisam	187	Idam	50
Āyatacakkhunetto	277	Indriyānaṃ	440
Āyato	367	Ise	503
Ārakā	72	Issaro	420
Ārajjam	258	[U]	
Ārā	289	Ukkaṭṭhamajjhimaṃ	205
Ārogyam	57	Ukkamma	505
Ālambanī	374	Uggatapānuvattinā	505
Āvamāmi	279	Uccam	461
Āvī	248	Ucchaṅgahatthā	20
Āsāvati	236	Ujjugatānaṃ	287
Āsim	390	Ujjubhūtā	6
Āsi	187	Uṭṭhātu	279
Āsītikaṃ	373	Uḍḍayhate	21
Āsīsati	366	Uttamaṃ	304
Āsīsateva	237	Uttamattham	263
Āsīseva	236	Uttamapuggalassa	104
Āharitaṃ	353	Udakaṃ	111
Āharitā	377	Udakantasevī	15
Āharantaṃ	359	Udapatto	461
Āhāramayena	498	Udayena	298
Āhu	68	Udayo	428
Āḷi	508	Udumbarena	470
[I]		Udeti	305
Ingha	324	Uddā	316
Icehasi	271, 333	Uddissa	333
Ito	84	Uddhaṭabhattaṃ	393
Ittaradassanena	76	Uddharaṃ	300
Itthīsu	139	Uddharissāmi	314

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]		[E]	
Uddhātum	122	Ekaṅgaṃ	289
Upakkuṭṭho	498	Ekā	171
Upakkosati	498	Eṇikūlasmiṃ	341
Upagamam	305	Etādiso	110
Upaccagum	188	Ete	90
Upanayhanti	465	Edisaṃ	290
Upanāhī	244	Edhati	304
Upamā	353	Edhanti	139
Uparivisālā	194	Eyyāsi	509
Upalimpati	346	Evaṃdhammā	74
Upalohitakā	20	Evambhūtā	120
Upasamassa	183	Esanā	31
Upasame	72	Esāno	187
Upasevī	304	Essaṃ	509
Upāgamum	187	Eḷagalāgumbe	208
Upāyaso	422	Eḷamūgaṃ	326
Upeta	422	[O]	
Upeti	279, 449	Okam	409
Uppatitaṃ	251	Ogaha	271
Ubbegino	294	Ocitatthena	264
Ubbhatā	49	Odahim	259
Ubhayattha	14	Odahissāmi	257
Ubho	27	Odahī	187
Uragāmiva	95, 314	Odātamūlaṃ	301
Uraṣi	365	Opattaṃ	472
Uraṣīva	137, 500	Obhāsayaṃ	343
Ussahe	227	Olokayanto	461
Uḷāraṃ	14	Ovajjamāno	229, 245
Uḷāro	24	Ohadissati	377
Ūmi	248	Ohito	262

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kaṁsamallake	20	Kamatthaṁ	376
Kakkaṭaṁ	278	Kammaṁ	444
Kaṅkhaṁ	326	Kammakilesa	301
Kaccāni	404	Kammassa	393
Kajaṅgalaṁ	212	Kammāya	390
Kaṭukaṁ	187	Kammāyatanāni	516
Kaṇaveresu	57	Kammunā	294
Kaṇṭhe	212	Kammuno	60
Kaṇḍakavāco	244	Kammesu	296
Kaṇṇikā	299	Kayirā	11
Kaṇhavattanī	129	Karassu	68
Kataṁ	149	Karivā	222
Katakalyāṇo	11, 366	Karissare	377
Kataññutaṁ	23	Kaliṅgā	515
Katattho	366	Kalyāṇarūpo	76
Katassa	124	Kaḷīro	372
Kattā	124	Kākavatī	84
Kathaṁ nu	91	Kākasaṁghā	232
Kaddamo	301	Kākolā	232
Kantaṁ sirim	248	Kātiyānī	406
Kantataro	244	Kāmaṁ	347
Kantasirim	248	Kāmakāmi	143
Kantā	397	Kāmā	187, 226
Kantā sirī	248	Kāmāna kāmā	442
Kandati	284	Kāmāni	360
Kapaṇo	209	Kāme	188
Kapi	68	Kāmesu	227
Kapicittam	137	Kāyūram	415
Kapino	336	Kāye	147
Kapoto	211	Kāyena	254

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kārako	249	Kuṇapādā	292
Kāraye	185	Kuṇapāni	311
Kālakatā	57	Kupitindriyosi	324
Kālakate	152	Kubbati	108
Kālapariyāyo	129	Kubbasi	346
Kālāgatañca	248	Kumāre	91
Kālikam	372	Kumbhaṇḍā	135
Kāle	95	Kumbhamiva	28
Kāsāyavatthe	494	Kumbhim	404
Kāhasi	163	Kummāsapiṇḍiyā	387
Kāhāmi	211	Kulako	454
Kāḷappavāḷāva	373	Kulikā	515
Kāḷena	243	Kule	390
Kiccaṃ	514	Kusamuddo	175
Kicchena	498	Kusalappasatthā	196
Kittim	223	Kusalassa	390
Kitti	97	Kūpasayo	254
Kittimā	64	Kedāraṃ	240
Kibbisakārakaṃ	32	Kena	193
Kimaṇḍakā	20	Kevalā	388
Kira	181	Kesī	132
Kilomaṃ	46	Koṭasimbali	376
Kilomasadisī	46	Koṭṭhāgarāni	346
Kisā	316	Kotthūva	104
Kiso	294	Kodha	382
Kukkuṭo	251	Kodhano	244
Kukkuḷānugatā	425	Kodho	219
Kujjha	215	Komārikā	250
Kuṭavaṃ	68	Kolaṃ	21
Kuṇapaṃ	359	Koliyaṃ	21

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Gha]		[Ca]	
Ghasate	196	Calakkakum̃	359
Ghātayim̃	149	Calitaṃ	53
Ghāsaṃ	187	Calitā	397
Ghāsatthiko	278	Cāgavā	248
Ghāsaḥetu	496	Ciṇṇā	515
Ghorarūpaṃ	229	Ciṇṇo	515
Ghosavā	175	Cittalatāvane	236
[Ca]		Citrāhi	231
Cakkaṃ	391	Cirampi	315
Cakkaṃva	461	Cirasanthutena	58
Cakkadhārino	194	Cirassaṃ	502
Cakkavāke	495	Ceṭo	454
Caṇḍālapukkusā	181	Cetako	336
Caṇḍiyā	243	Corassa	33
Catukkaṇṇaṃva	240	[Cha]	
Caturā	251	Channo	254
Candanasārānulitte	149	Chamā	218
Cando	492	Chavaṃ	254
Caraṇaṃ	222	Chātaṃ	185
Caraṇūpapannaṃ	287	Chādayanti	133
Caraṇena	223	Checchaṃ	477
Carati	336	Checchati	195
Caratha	252	Chijjati	271
Carantaṃ	248	[Ja]	
Carāmi	362	Jagatiruhaṃ	485
Caritā	515	Jaggato	427
Carimaṃ	27	Jagghasi	209
Careva	362	Jagghitāye	211

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ja]		[Ja]	
Jaccā	373	Jīvantova	440
Janā	338	Jīvassa	248
Jane	16	Jīvāmi	60
Jappanti	221	Jīvikattho	227, 469
Jappena	105, 191	Jīvikā	31
Jammaṁ	91	Jīvitaṁ	274
Jaraggavaṁ	145	Jetvā	97
Jarāya	447	Jotiriva	505
Jahanti	229, 274	[Jha - Ña]	
Jahāmase	233	Jhāyasi	209
Jahuṁ	18	Ñāṇaṁ	328
Jahe	13, 18	Ñātakam	111
Jāgarataṁ	383	Ñātayo	252
Jātarūpena	218	Ñātimittasuhajjānaṁ	154
Jātim	494	Ñātī	469
Jāti	181	Ñātīnaṁ	336
Jātikhayantadassī	412	Ñāyena	422
Jātimantūpapannaṁ	76	[Tha - Da]	
Jātiyā	16	Ṭhassati	91
Jānanti	267	Ṭhassatha	366
Jāneyya	192	Ṭhānaṁ	183
Jāno	22	Ṭhānāni	326
Jigīsaṁ	160	Ṭhitamariyavatti	422
Jitā	515	Ṭhitā	298
Jito	97	Ḍaṁsasarīsape	247
Jināti	105	Ḍayhati	447
Jimhaṁ	102	Ḍayhamānesu	187
Jīnā	316	Ḍayhamāno	153
Jīno	142, 209	Ḍahati	484
Jīvato	513		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]		[Ta]	
Taṃ	145	Tiṇameva	107
Taṃ	18, 380	Tiṇṇassa	216
Tacasārasamappitā	190	Titikkhanti	499
Tato	319	Titikkhi	137, 500
Tattha	153	Tittaṃ	185
Tathā tathā	192	Tidive	181
Tatheva	145	Timirānaṃ	175
Tanuṃ	152	Timūlaṃ	226
Tanubandham	300	Tirīṭṭino	99
Tapate	353	Tuṅge	412
Tapo	13, 493	Tuleyya	337
Tamba	175	Tulyasevī	304
Tambakāmā	175	Tulyā	14
Tayā	84	Te	6
Tarati	129	Tejassim	461
Tarantaṃ	182	Tena	263
Taramānānaṃ	102	[Tha]	
Tasasi	271	Thalaṃ	49
Tādisu	11	Thāmaḃalaṃ	105
Tāpayanti	15	Thāmaḃalūpapattim	105
Tāyaṃ	343	Thāmasā	314
Tārayi	129	Thiyova	436
Tāvata	456	Thullaṃ	308
Tikkhā	461	Thūlo	295
Tikhiṇaggaṃ	266	[Da]	
Tiṭṭha	434	Dakaṃ	50
Tiṭṭhati	343	Dakāya	279
Tiṭṭhato	33	Dakkhaṃ	442
Tiṇakiccaṃ	107	Dakkhiṇeyyā	449

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]		[Da]	
Dakkhisāma	91	Dāyādassa	168
Dakkheyyaṃ	444	Dāsī	392
Dajjā	75	Dijā dijaṃ	359
Daṭṭhum	259	Dije	241
Daḍḍhā	516	Dijesu	495
Daṇḍadhāro	420	Dijo	237
Daṇḍena	515	Diṭṭhaṃ	172
Dadamhase	44	Diṭṭhapado	157
Dadāhi	509	Diṭṭheva	287
Daddarassa	516	Dittarūpaṃ	248
Daddaro	514	Dinnaṃ	447
Dadhivāraṇaṃ	50	Dinnabhatto	513
Danto	223	Dinnā	365
Dandhakāle	129	Dibbāni	449
Dandhaparakkamo	129	Diyaḍḍhakukku	298
Dandheti	129	Disaṃ	220
Dabbhapuppha	314	Disataṃ	220
Damo	7	Disatā	219
Damoti	383	Disampati	97
Dammi	46	Disā	220
Dayitabbaṃ	89	Dīghaṃ	204
Daraṃ	146	Dīghadāṭṭho	103
Dariṃ	160	Dīpaṃ	44
Darīmukho	231	Dukkarataraṃ	319
Davappaluddho	245	Dukkhaṃ	149
Dasasataṃbyāmaṃ	376	Dukkhasseyyaṃ	185
Daḷhappamāṇaṃ	405	Dukkhasa	441
Daḷhiyaṃ	294	Dukkhaḥpetvā	445
Dāṭṭhaṃ	513	Dukkheṇa	14
Dāyasmim	258	Dugge	13

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]		[Da]	
Dujjāno	254	Dosaṃ	472
Dujjīvitam	44	Dvāsattati	338
Duṭṭhā	505	[Dha]	
Duṭṭhe	457	Dhamsati	245, 298
Dutīyatā	157	Dhaṅkā	294
Duddubhanti	71	Dhanaṃ	267
Duddubhāyati	71	Dhanakkhayā	316
Dubbhasi	178	Dhanañjayāya	90
Dubbhino	68	Dhanadhaññaṃ	388
Dubhayam	421	Dhanāpi	316
Dumaṃ	100	Dhammaṃ	18, 27
Dumasākhaniketini	410	Dhammakāmo	379
Dummakkharūpā	221	Dhammajīvinī	392
Dummati	77, 145	Dhammadhajo	254
Duruttānaṃ	16	Dhammappīrasaṃ	183
Duve duve	494	Dhammayuttā	75
Dussa	50	Dhammarājā	117
Dussīyaṃ	108	Dhammaladdhassa	448
Dūtavippahitāni	365	Dhamme	64
Dūragatā	237	Dhammena	114
Dūragāminaṃ	461	Dhammo	97, 272
Dūratarāṃ	58	Dharantī	365
Dūsiyā	166	Dhāticelaṃva	290
Deyyesu	11	Dhārayaṃ	376
Deva	168	Dhitimā	19
Devatā	434	Dhīro	33
Devānamindena	406	Dhuttā	54
Desanaṃ	36	Dhuraddhajo	36
Dese	23	Dhuvaṃ	22
Doṇi	271		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Dha]		[Na]
Dhuvēna	58	Niketane	258
Dhūmaṃ	380	Nikkamaṃ	457
Dhūmagandhena	380	Nikkhamanto	390
Dhūmo	226	Nikkhippa	107
	[Na]	Nikhāto	24
Naṃ	13	Niggacchati	74
Naccagītaṃ	208	Nigamassa	353
Naṭchi	515	Nigame	245
Nadīnaṃ	380	Nijjhāpayi	231
Nantakavāsīnī	22	Niddaro	183
Nandanti	273	Niddhāvitaṃ	91
Nandamane	494	Nidhetave	16
Nandisenena	4	Nindāya	30
Name namantassa	99	Nipadāmase	111
Nayaṃ	422	Nipātehi	513
Nayo	457	Nipīleti	513
Narakamhi	13	Nippatito	211
Narapamadānaṃ	421	Nippāpo	183
Naravīraṇiṭṭhitaṃ	359	Nibodhati	417
Naresu	373	Nibbatto	444
Navachannakedāni	271	Nibbāpaye	146
Nāgo	466	Nibbāha	172
Nāmadheyyaṃ	287	Nibbutiṃ	498
Nāriṃ	373	Nibbhoge	152
Nārī	251	Nimanteyya	267
Nāvutikaṃ	373	Nimineyya	58
Nikaṭṭhe	95, 416	Nimīni	58
Nikaṇṇikā	114	Nimbāsūlasmim	33
Nikatyā	81	Nimmanussampi	137
		Niraṃkatvā	381

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Pa]	
Niraṅkatvā	442	Pakkhehi	162
Nirabbudānaṃ	339	Paṅkadantā	221
Nirāsaṃ	93	Paṅko	226
Nivātajā	377	Pacalaka	129
Nivātavutti	248	Pacināsi	20
Nivāpāni	257	Pacissati	21
Nivisase	243	Paccakkhāti	74
Nisāmetha	292	Paccatthikā	191
Nisīdetvā	390	Paccamānānaṃ	44
Nihitaṃ	120	Paccuḍḍeti	367
Nihiyati	304	Pacceti	189
Nītā	465	Pajā	102
Nīyamānaṃ	341	Pajānatā	353
Nīharetha	447	Pajāya	135
Nu	263	Pajjaṃ	111
Nuṇṇo	353	Pajjahe	13
Nūna	45	Pajjhāyi	509
Nekavassagaṇe	472	Pañjalikaṃ	162
Nette	102	Pañhaṃ	319
Nenti	251	Paññavantam	13
[Pa]		Paññāya	72
Paṃsupisācakā	135	Paṭithaddham	266
Pakataṃ	44, 193	Paṭibandhako	280
Pakkam	284	Paṭibhaṇāti	382
Pakkagodhā	99	Paṭibhāti	271
Pakkamanti	436	Paṭhamuggato	372
Pakkhapātino	472	Paṭhamuppattiko	204
Pakkhittanikiṇṇamantare	503	Paṇḍiccaṃ	108
Pakkhī	237	Paṇḍitamānī	336
		Paṇḍitā	262

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Paṇḍitābhāsā	465	Pamatto	505
Paṇḍito	299	Pamadamhase	120
Paṇṇakam	318	Pamādo	391
Pataṁ	88	Pamāya	105
Patataṁ	232	Pamocito	205
Patasi	240	Payirupāsanti	236
Patārayī	196	Payoge	221
Pati	509	Payojaye	205
Patitṭhāya	137	Parapattiyā	72
Patino	508	Parapesiyā	392
Pattaṁ	31	Paramā	64
Pattāva	36	Parābhavo	311
Patto	64	Parikantati	171
Patthayito	205	Parikiriya	299
Patthiva	300	Parikkhavā	105
Patva	436	Parikkhitto	262
Pathabyā	168	Parikkhipanti	298
Pathavī	388	Paricārike	188
Padaviññāṇaṁ	71	Pariccajja	181, 440
Paddhaguṁ	88	Paritāyamāno	278
Paddhe	88	Pariniṭṭhitāni	13
Papātinam	461	Paripanthe	60
Papothayeyyam	163	Paripātayimṣu	359
Pappoti	223	Paripāteyyuṁ	454
Pabbatasānugocaraṁ	162	Paripuṇṇāni	44
Pabbatāni	160	Pariplavantam	461
Pabhaṅkaro	117	Pariphanditāni	23
Pabhavāni	380	Paribbaja	28
Pabhāsasi	107	Parimaṇḍalam	461

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Parimuṭṭhā	465	Pasatthā	220
Parimuttā	221	Pasayha	341
Pariyāyam	436	Pasāsa	422
Pariyāyo	198	Pasāsanato	346
Pariyonandhissanti	377	Passaṃ	257
Parivajjenti	188	Passa	164
Parivārito	23	Passase	472
Parisaṅkupatho	460	Pahātum	227
Parisappasi	115	Pahāya	375
Parisāyam	318	Pahuttaṃ	404
Parisumbha	326	Pahūtaṃ	79
Parissayāni	466	Pahūtatejo	380
Parūpavādā	449	Pāṭikaṅkha	441
Pare	465	Pāṇabhūtāni	449
Palāyasi	262	Pāṇariva	505
Palāsam	195	Pāṇā	168
Palāsāni	172	Pāṇi	160
Palipo	226	Pāṇūparodhāya	238
Palujjanti	366	Pātalapapātasannibhā	505
Palobhayantīva	373	Pātheyyañca	238
Pavaḍḍhakāyo	103	Pādā	254
Pavāhaya	271	Pānabhōjanam	257
Pavivekarasam	183	Pāpaṃ	193
Pavīṇati	366	Pāpasampavaṅkena	304
Pavuttaṃ	226	Pāpassa	60
Pavekkhāmi	79	Pāpānusāsako	189
Pavecchati	11	Pāpiyo	304
Paveṇiyā	191	Pāmojjakaraṇam	183
Pavellamānā	373	Pāram	122
Pasaṃsanti	494	Pāragū	18

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pārāsariyo	149	Pīlesi	57
Pāricariyā	387	Puññāni	227
Pāremi	171	Puṇeti	223
Pāvako	129	Puṇṇapattaṃ	509
Pāvuraṇaṃ	454	Puṇṇamāsiyā	274
Pāsādam	193	Puṇṇāyaṃ	271
Pāhāsi	78	Puṇṇāya	274
Pāhesi	307	Puṇṇāyateneva	416
Piṅgalā	93	Puthusaddo	464
Piñchāni	212	Puthū	267
Pitaraṃ	146	Punapi	212
Pitā	114	Pubbakaṃ	516
Pitupitāmaho	111	Pubbayaṅṅo	23
Pitussutaṃ	461	Pubbenivāsaṃ	230
Pippalim	284	Purāṇaṃ	13
Pippali	79	Purimaṃ	14
Piyadassanā	243	Purisaparakkamo	7
Piyabhāṇinī	250	Pūjanāraho	11
Piyamme	263	Pūjito	215
Piyā	264	Pūjijyā	233
Piyo	333	Pūtikañca	434
Pilakkho	23	Pūtimaṃsova	509
Pisuṇo	244	Pekkhamāno	374
Pihayasi	297	Peto	201
Pihayeyyum	454	Pesim	209
Piṭṭhaṃ	110	Pokkharāṇisu	301
Piṇeti	294	Porāṇaṃ	120
Pitimano	389	Posassa	189
Piṭitā	299	Pose	248

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa - Pha]		[Ba]	
Poso	461	Bahumpi	219
Pharuso	244	Bahū	472
Phalaṃ	390	Bahūnaṃ	88
Phalatthā	472	Bālataro	262
Phalavati	93	Bālā	54
Phala'ssa	472	Bāveruṃ	117
Phalimā	469	Bāhiko	411
Phalena	117	Bāhiraṃ	78
Phītaṃ	390	Bālham	389
Phītāni	346	Bimboṭṭhasampanno	454
[Ba]		Biḷārī	251
Baddhacaro	342	Bījaṃ	377
Baddhā	515	Bujjhati	262
Bandhanañca	187	Buddhesu	387
Bandho	353	Buddho	343
Balaṃ	492	Beluvaṃ	71
Balanikkamanena	178	Bellaṃ	300
Balasā	299	Byathasi	376
Balassa	353	Byasanaṃ	11, 64
Balātibalaṃ	492	Byāti	88
Baleti	211	Byāpādeti	484
Balena	163	Byāvaṭo	296
Bahukaṃ	230	Brahā	23, 103
Bahuke	271	Brahmacariyassa	372
Bahuṭhānacintino	288	Brahmacāri	333
Bahutarā	193	Brahmattarañca	193
Bahuttaso	461	Brahmapatti	338
Bahudukkhe	477	Brahme	328
Bahunnaṃ	476	Brūti	97

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Bha]		[Bha]	
Bhaggavi	360	Bhimsarūpaṁ	227
Bhaṇḍanaṁ	216	Bhikkhuṁ	287
Bhaṇḍu	20	Bhikkhuno	393
Bhatakā	291	Bhinnaṁ	218
Bhatako	390	Bhiyyo	36
Bhattaṁ	218	Bhītānaṁ	352
Bhaddakaṁ	392	Bhīruṁ	449
Bhaddante	71	Bhīruyā	397
Bhaddā	175	Bhuñja	391
Bhamasi	271	Bhuñjati	498
Bhayaṁ	33, 196	Bhuñje	133
Bhayatajjito	185	Bhutto	484
Bhayā	449	Bhutvā	49
Bharassu	311	Bhūtaṁ	89
Bharyāya	328	Bhūtanivāsarūpo	23
Bhavati	336	Bhūtapatiṁ	287
Bhavāmi	248	Bhūnahatā	166
Bhavitvā	288	Bhūmiṁ	171
Bhājanaṁ	447	Bhūmiyaṁ	434
Bhāṇusu	57	Bhūmyā	368
Bhāṇumatāṁiva	445	Bhūripaññāti	246
Bhāyayate	91	Bhekena	409
Bhāyeti	196	Bhedāsaṅki	178
Bhāravaho	36	Bhogahetu	120
Bhāsantiṁ	172	Bhogā	21
Bhāsamānassa	292	Bhogino	53
Bhāsasi	309	Bhojanaṁ	442
Bhāsitaṁ	6	Bhojanasandikāso	496
Bhāseyya	347		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ma]	
Mam	484	Mate	279
Mamsasākam	211	Mato	201
Mamsasulā	50	Maddava	319
Mamsāni	498	Madhutthiko	469
Mamsūpasecanam	27	Manam katvā	380
Mamsena	117	Manasā	469
Makasadditā	380	Manussakappā	341
Makkaṭo	114	Manussahiṃsa	495
Makkhitā	230	Manussindam	132
Maghadevasmim	307	Mano	33
Maccam	143	Manoviduggo	254
Maccuvasam	88	Mantibhi	299
Maccuveso	188	Mantena	105
Macchassa	435	Mandakkhi	176
Mañjukā	250	Mandiya	36
Mañjubhāṇino	117	Mando	229
Maññati	500	Mammāni	195
Maññatha	464	Mayam	456
Maññanti	54	Mayhako	284
Maññaham	505	Marissam	200
Maññāmi	160	Massukuttiyā	296
Maññi	296	Mahatī	135
Maññe	145	Mahattapattam	428
Maṇi	296	Mahattapattopi	248
Maṇikuṇḍale	142	Mahabbalassa	105
Maṇinā	297	Mahā	28
Maṇḍūkabhakkhā	15	Mahānerunidassanam	196
Mataṃ mataṃ	53	Mahāpatham	500
Matassa	248	Mahāvise	477
Matipubbo	95		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Ma]		[Ma]
Mahāvīra	39	Mūlaṃ	477
Māṇavassa	428	Mūlino	377
Māṇavena	515	Metti	469
Mātaraṃ	259	Mediniṃ	422
Mātula	294	Medhagaṃ	314
Mādisā	40	Medhagā	465
Mānaṃ	16	Moghaṃ	201
Mānusaḱe	221	Moghā	181
Mānusiṃ	172	Moghāni	23
Mānusesu	494	Monapathesu	430
Māmiva	444	Mohaneyyesu	475
Mārisā	44		[Ya]
Māliyo	510	Yaṃ	263, 287
Migavāhini	71	Yakkha	290
Migalopa	240	Yakkho	324
Migiṃ	172	Yattha	84
Mita'mālakena	515	Yathā	492
Mittavā	248	Yathātathaṃ	178
Mittāmaccā	168	Yathānubhāvaṃ	23
Mīḷhena	230	Yathāpadese	371
Mukhaṃ	456	Yathā yathā	192
Mukhāyāmaṃ	465	Yathodhiṃ	284
Muccittha	513	Yathodhikāni	360
Muttā	361	Yanti	284
Mudunā	175	Yasassiṃ	162
Mudhā	250	Yasassinaṃ	13
Muninaṃ	430	Yasassino	104
Musā	6	Yasassī	76
Muḷālapattānaṃ	454	Yase	444

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Ya]		[Ra]
Yaso	14, 90	Rati	374
Yasmani	412	Rattiṃ	129
Yācaṃ	332	Ratto	227
Yācakamāgate	333	Rathassaṃ	142
Yācako	332	Rathesabha	74
Yācanaṃ	74	Ratho	120
Yācanajīvāno	332	Randhaṃ	178
Yācanā	333	Ramaṇakaṃ	193
Yājeyya	489	Ramati	21
Yugaṃ	359	Ramamānāva	53, 274
Yuñjetha	457	Rame	373
Yuddhaṃ	515	Rasaṃ	497
Yuvā	36	Rasatī	88
Yoggassa	353	Rasā	133
Yojanasataṃ	311	Raho	18
Yodha	417	Rāgaṃ	477
	[Ra]	Rāgavirāginaṃ	137, 500
Rakkhasiyā	135	Rāgo	383
Rakkhitā	505	Rājadhāniyo	245
Rakkheyya	33	Rājapiṇḍaṃ	257
Rajo	226, 301	Rājāno	32
Rajjampi	185	Rājino	257
Rajjuva	374	Riñcasi	468
Rajjena	31, 491	Rukkhā	377
Raṇjati	457	Ruccati	346
Raṇño	166	Rujjhanti	168
Raṭṭhaṃ	39	Rudanti	369
Raṭṭhassa	215	Ruppanaṃ	347
Ratā	503	Ruhagghaso	457

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Ra]		[Va]
Ruhirena	230	Vakkaṅgo	461
Re	171	Vakkhā	132
Rodi	200	Vaṅkoṭṭho	262
Roditaṃ	201, 369	Vajato	324
Rohiṇīnaṃ	75, 334	Vajanti	375
	[La]	Vajāmi	124
Lakkhī	287, 422	Vajjā	248
Laddhā	14	Vajjāsī	290
Laddhāna	13	Vaṭumi	390
Laddhāladdhena	295	Vaṭṭanaṃ	212
Laddho	294	Vaṇijjā	515
Lapanti	200, 369	Vaṇṇaṃ	248
Lapasi	145	Vaṇṇagutto	420
Labbhā	264	Vaṇṇabalaṃ	13
Labbheti	332	Vaṇṇavantā	238
Labhāmi	60	Vaṇṇavidūsano	476
Labhetha	466	Vaṇṇeti	508
Lahuṃ	207	Vaṇṇena	68
Lahucittassa	336	Vaṇṇo	181
Lāyitvā	145	Vatasīlavattam	339
Lālappatī	203	Vatinaṃ	342
Littā	230	Vattaṃ	120
Limpati	301	Vattaya	391
Luddaka	172	Vattāni	425
Luddena	341	Vatte	248
Leṇaṃ	271	Vadanti	168
Lokadhammā	143	Vadāmi	230
Loke	34	Vadham	514
Loṇiyateliyāni	497	Vadhivāna	405
		Vadhissāmi	163

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vanatham	99	Vārija	122
Vanabhūtāni	18	Vāsaṃ kappeyyum	454
Vanamantarasmim	359	Vāseṭṭho	380
Vanibbake	331	Vāḷānañca	293
Vanibbino	293	Vikiriya	160
Vane	50	Vikubbati	104
Vayo	88	Vikkantacārinī	365
Varam	491	Vikkama	171
Varassu	469	Vikkamaporisaṃ	365
Varā	232	Vikkamāmi	171
Vasaṃ	16, 397	Vighāsādino	292
Vasato	16, 374	Vighāseneva	292
Vasantasannibhā	468	Vicakkhaṇo	95
Vasavattino	338	Vicikicchitāni	326
Vasi	13	Vicintayitvā	326
Vase	198	Vicintikā	416
Vasemu	243	Viceyya	449
Vastaṃ	262	Vacchito	368
Vassāvāsaṃ	380	Vijānataṃ	469
Vahanti	365	Vijānanti	465
Vākurehi	515	Vijānahi	30, 262
Vācaṃ	95	Vijigucchamānaṃ	182
Vācāgocarabhāṇino	465	Vijetvā	497
Vācāya	63	Vijjaṃ	444
Vātasikhā	461	Vijjati	88
Vāti	434	Vijjare	168
Vāyasa	295	Vittā	393
Vāyussaputtana	503	Viditaṃ	113
Vāri	301	Viditā	143
Vārigaṇā	324		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Va]		[Va]
Viditvāna	472	Visuddhakammantaṃ	301
Vidū	221, 243	Visuddhakāriṃ	500
Videssaṇā	332	Visussati	440
Vinasā	39	Vissatṭhadhanuno	352
Vinasuṃ	380	Vissattho	133
Vināyako	316	Vissase	505
Vinipātena	490	Vissāsaṃ	137
Vinodaye	475	Vissāsaparamā	133
Vinda	250	Vissāsaye	137, 500
Vipulaṃ	105	Viharatha	488
Vipulā	248	Vihito	134
Vipekkhasi	508	Viheṭṭhatha	254
Vilapatveva	284	Vītaṃ	89
Vibhajaṃ	129	Vītivattassu	68
Vibhavaṃ	380	Vīriyaṃ	7
Vibhimsikā	135	Vuddhasāsaṇaṃ	461
Vibhedako	244	Vuddhi	196
Vimānaṇā	233	Vutti	30
Viyāyataṃ	353	Vuttisamodhānatāya	515
Viratā	72	Vuttī	295
Vilapantassa	284	Vegasā	171
Vivaṭṭachaddo	328	Veṇī	508
Vivaṇṇo	380	Vetanaṃ	328
Vivaradassino	513	Vetaraṇiṃ	449
Vivādena	316	Vettācaro	515
Vivāhaṃ	444	Vedagū	338
Vividhā	267	Vedituṃ	333
Visaṃ	187	Vede	223
Visamaṃ	248, 500	Vedena	250
Visayha	13	Vedessanti	332

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Va]		[Sa]
Vedhati	191	Sakhāro	469
Venasākho	149	Sakhā sakhāraṃ	278
Veram̐	124	Sakhim̐	185, 508
Verassa	164	Sakhilo	248, 254
Velā	492	Sakhīnaṃ	469
Vehāyasā	457	Saṅkate	33
Veḷuriyo	212	Saṅkupatho	515
Vo	120, 373	Saṅke	238
Vohārasucim̐	301	Saṅgaṃ	188
	[Sa]	Saṅgaṇhāti	284
Saṃ	152, 381	Saṅgamma	331
Saṃyamo	516	Saṅgahameva	248
Saṃyamoti	383	Saṅgāhako	248
Saṃvibhajjaṇca	442	Saṅgharanti	245
Saṃvirūhanti	377	Sace	154
Saṃvirūḷhaṃ	359	Saccam̐	326
Saṃvirūḷho	469	Saccanikkamo	19
Saṃsasi	469	Sacce	64
Saṃsi	404	Sañjātakhandhassa	104
Sakatthānā	434	Sañjīvito	509
Sakāye	229	Saññatā	392
Sakāse	23	Saññogasambhoga-	
Sakim̐	284	visesadassanaṃ	11
Sakuṇānaṃ	336	Saṭṭhihāyanaṃ	162
Sakuṇīva	361	Saṇhavāco	248
Sakkā	200	Saṇhena	175, 412
Sakkhi	469	Sataṃ	23, 469
Sakhā	47	Sataṃ sahasāni	339
Sakhārasmā	508	Sati	237
		Sattā	229

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sattukā	417	Sabandhanam	477
Sattubhastam	326	Sabbakāmarasāraho	157
Satthavā	300	Sabbadassī	328
Satthāni	267	Sabbadā	500
Sadāmattam	193	Sabbadhammānaṁ	18
Sadisā	232	Sabbaso	44
Sadisī	47	Sabbāthīyācayogo	288
Saddahe	97	Sabbhim	457
Sanantano	199, 461	Samacetayi	416
Santattā	71	Samajano	464
Santaramānova	145	Samāṇe	390
Santā	406	Samathanṁ	36
Santānaṁ	233	Samanukkamantā	353
Santiṁ	223	Samappito	40
Santi	240	Samā	181
Santike	246	Samāgamma	399
Santisoraccasamādhisaṅghitā	421	Samādāya	107
Sante	44	Samādhi	7
Santo	14, 201	Samādhiparo	93
Santhavo	469	Samā'yam	161
Sandhātum	36	Samāsajja	204
Sandhi	36	Samāharam	300
Sandhīyare	36	Samuddassa	492
Sannayha	259	Samekkheyya	99
Sannidhim	346	Samecca	359
Sapati	36	Samohitā	187
Sappam	280	Sampatthitā	13
Sappañña	333	Sampannapāyinaṁ	318
Sappena	189	Samparete	340
		Sampesi	238

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sambuddhimantaṃ	342	Sā	57
Sambhajeyya	99	Sākhavā	469
Samma	195	Sāgarakuṇḍalaṃ	30, 490
Sammaggaṭānaṃ	287	Sāgarasevitaṅgaṃ	160
Sammatī	124	Sādum	133
Sammato	476	Sādhu	219, 254
Sammanti	465	Sānūni	160
Sammukhaciṇṇena	25	Sāmaṭṭhapassaṃ	373
Sayaṃ	36	Sāmuddikaṃ	454
Sayantaṃ	454	Sāramayā	299
Saraṃ	185	Sāvaya	415
Sarabhā	380	Sāsape	115
Sarasampanno	117	Sikkhamānaṃ	430
Sarīraghātino	273	Sikhaṇḍino	292
Sarīradhārino	274	Sikhino	117
Sarīramajjhamhi	505	Siṅgīmigo	277
Sarīsapā	247	Siṅghāmi	289
Sallaṃ	365	Siyā	137
Sallaviddhassa	157	Sirī	422
Savaṃ	230	Silokehi	205
Savaṭākaraṃ	454	Sivaṃ	505
Sasamuddapariyāyaṃ	30, 490	Sivi	444
Sasīva	129	Sītaṃ	50
Sassatīsamā	240	Sītībhūte	390
Sahassaṃ	334	Sīlaṃ	273
Sahassaṅgīnava	444	Sīlapaññāsutāmiva	337
Sahassanetto	404	Sīlamaddavaṃ	444
Sahāya	314	Sīlameva	180
Sahāva	470	Sīlavatī	392
Sahiraññaṣṣa	64	Sīlavanto	108

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sīlasaṃvuto	390	Suññaṃ	18
Sīlāni	108	Suṇohi	353
Sīliyaṃ	68	Sutaṃ	172, 205
Sīlena	72	Sutanuṃ	373
Sīsaṅca	145	Sutano	309
Sīhena	4	Sutā	180
Su	218	Sutitikkhaṃ	499
Sukatadukkaṭṭhaṃ	267	Sutena	181
Sukatantāni	365	Suto	23
Sukato	454	Suttappabuddhova	340
Sukosale	391	Sutto	383
Sukkhapaṇṇaṃva	129	Sudiṭṭharūpaṃ	505
Sukkhāya	387	Suduggatena	120
Sukhaṃ	139	Suddhassa	189
Sukhaṃ seti	252	Sunītena	422
Sukhakāme	445	Supaṇṇo	314
Sukhatā	147	Supāsaṅca	266
Sukhassa	441	Supāsiyaṃ	266
Sukhiṃ	514	Supesalo	76
Sukhito	257	Suppamānesu	383
Sukhumaṃ	266	Subahūpi	493
Sukhena	14	Subāhu	178, 514
Sugatappasatthaṃ	449	Subhā	476
Sucaritaṃ	198	Subhāsitaṃ	457
Suciṃ	27	Subhāsitaṇi	132
Sucittapattachadanā	250	Subhāsitaḥi	231
Sucintitaṃ	139	Subhāsitena	105, 191
Sucīhi	299	Subhāsubhaṃ	229
Succajaṃ	63	Sumajjaṅca	266
Sujāto	146	Sumajjhaṃ	373

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sumanā	393	Selaṃ	359
Sumukho	185, 454	Sehi	444
Sumedham	231	Sokagaṇā	53
Sumbhāmi	171	Socaṃ	157
Surakkhitaṃ	505	Socati	381
Suriyo	492	Socayissati	397
Suvassa	472	Soṇḍā	54
Suvāmini	271	Sotthim	328
Suve	244	Sodariyā	292
Susaṅgahitamānassa	295	Sobhane	209
Susamudānayā	295		
Susiṭṭhena	4	[Ha]	
Susu	204	Haññate	303
Susukham	60	Hatā	218
Susoṇi	208	Hatāpi	406
Sussūsi	500	Hatthattham	444
Suhadā	168	Hatthā	516
Sūcim	267	Hadayaṃ	124
Sūpitaṃ	308	Hadayassitaṃ	201
Sūraṃ	449	Hanāsi	185
Sūrā	54	Hanti	36
Seṭṭham	305	Hantvā	97
Seti	102, 189	Handa	124
Sedamalaṃ	273	Haripattā	472
Sedumaṃ	175	Haripāda	171
Semhena	230	Harehi	184
Seyyaṃ	245	Halāhalaṃ	95
Seyyāni	182	Haliddirāgam	137
Seyyo	178, 263	Hāpetvā	444
Sereyyakassa	238	Hārayim	296

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ha]		[Ha]	
Hi	84	Hīnā	505
Hitānaṃ	304	Hīnena	449
Hitānukampino	229	Hetu	23
Hito	336	Hemantikaṃ	454
Hiriṃ	182	Hehiti	404
Hīnaṃ	205	Hehisi	427
Hīna-ukkaṭṭhamajjhime	233	Hohi	372

Jātakatṭhakathāya tatiyabhāge

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko		Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]			[A]	
Akkodha	258, 300		Adhammikesu rājūsu	
Akkhīsu maṇḍalāni tīṇi	276		vanamūlaphalānipi	
Aṅgavijjā	112, 202		amadhurāni nirojāni	101
Ajātasattu	112		Anāgatabhayānaṃ rakkhaṇaṃ	378
Ajjava	258, 300		Anāgatabhayāni dve	33
Añjali	231		Anoma	387
Aññamaññaṃ kalahaṃ	462		Anomadassino nāma	
Aṭṭavinicchayaṃ na karonti			Paccekabuddhā	387
sakkādayo	242		Antokucchiyaññeva tava	
Aṭṭhavatthuka	420		kilesaratiyā ratā	503
Aṭṭhimeva taco	277		Andhaputhujjanā paresaṃ	
Aḍḍhamāsakarājā	426		vacanaṃ saddahitvā yaṃ vā	
Aḍḍhamāsako tava ca mama			taṃ vā karonti	72
cāti māsakova	424		Aparacetanāya	
Atappanīyavatthūni soḷasa	322		aparipuṇṇabhāvo	282
Attano anatthena atthaṃ			Apāye nibbattiṃsu matamatā	285
āhāriṃsu porāṇaka-			Appamattā hotha	151-5
paṇḍitā	12		Appicchasantuṭṭhassa guṇā	467
Attano anurūpasikkhā			Abbudaṃ	339
sikkhitabbā kulaputtana	348		Abhayadāna	258
Attano kataguṇajānaṃ	10, 11		Amatamahānibbānasampā-	
Atthakāmānaṃ vacanaṃ			pakesu dhammesu paññāva	
karohi	461		seṭṭhā	327
Atricchā jāraṃ			Amanussāpi bhāyantiyeva	
ca patim ca jīnā	209		āvudhahatthānaṃ	307
Adhammikaarājā	299		Arindama	352

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A - Ā]	
Ariya	334
Ariyavaṃsapaṭipadā	312
Ariyavatta	422
Ariyānaṃ yācanā	333
Arodanassa kāraṇāni	152-5
Avirodhana	258, 300
Avihimsā	258, 300
Asimālaka	167
Asuddhabhakkha	497
Asocanassa kāraṇaṃ	156, 190
Assahatthilaṇḍa	79
Ahahaṃ	339
Āgantukā'vāsikānaṃ saṅgho	378, 381
Ācariyā dakkhiṇadisā nāma	220
Ācāra-ariya	421
Ācārā'nācārā	390
Āsaṅkā	235
Āsāvati nāma latā	234-6
Āsāvati nāma latā phalati vassasahassena	235
[I]	
Ittaradassanena mā vissāsamāpajji	76
Itthibalaṃ	492
Itthiyo nāma itthīnaṃ rahassaṃ na niguhanti	370
Itthiyo nāma lolabhiṇṇā viya	249, 251

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[I]	
Itthīnaṃ atappanīyavatthūni tīṇi	322
Itthīnaṃ gabbhavuṭṭhānakālo	230
Itthī nāma appamattakenāpi bhāyati	397
Itthīpi paṇḍitā vicakkhaṇā	416
[U]	
Ukkā	32-5
Ucchijjati na lokapavatti	53
Uttamapuggala	104
Uttamabhariyā	64
Udakabhatika	424
Udāharaṇaṃ bahuvidhaṃ	483-7
Udenassa rājavaṃso	362
Uddhumāta-udara	482
Upaḍḍhuposathakammaṃ ānisaṃsā	422
Upanissayapaccaya	272
Ubhinnaṃ matthassa caraṇaṃ	337
Ummattakā aṭṭha	228
Uyyānakīḷā	56
Uḷuṅkasaddaka	66
[E - O]	
Ekako cari araṇṇe nāgova	466
Orasaputta	137
Olokanassa kālākālata	508-9
Ovādadānaṃ nāma bodhisattānaṃ paveṇī	347

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kakkaṭakassa maṃsaṃ	279
Kakkaṭakā nāma na khādanti kākasappaṃ	278
Kakkārupupphānaṃ arahāni	82
Kakkārupupphānaṃ gandho dvādasayojaniko	80
Kakkārupupphāni dussīlānaṃ nānucchavikāni	80-2
Kataññutā	363
Kathitavācāya anucchavikaṃ labhissasi	46-7
Kapirājassa sīsakapālaṃ	354
Kappakā nāma apubbampi karonti	428
Kammasarikkhaka	189
Kammānurūpaṃ vipākaṃ anubhonti sattā	149
Kalyāṇabhāvā	495
Kākola, kākānaṃ visesatā	232
Kāko vacaneneva dhammaṃ carati na kāyena	254
Kāmagañhantānaṃ dukkhaṃ	92
Kāmaguṇānaṃ ādīnavā	186
Kāmaguṇānaṃ bahusādhāraṇatā	357
Kāmaṃsajjentaṇaṃ sukhaṃ	92
Kāmasukkhassa anantaraṃ nirayaḍḍhakaṃ	441
Kāmā appassādā	375
Kāmānaṃ ādīnavā	231

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kāmummattako	228
Kāyadaḷhībahula	291
Kāyabalato ñāṇabalaṃ mahantaṃ	163
Kāyena kareyya yo, taṃ vācāya vadeyya	64
Kāsikavatthaṃ satasahassagghaṇikaṃ	10
Kāḷakaṇṇiyā guṇā	244
Kāḷakaṇṇiyā pitā	242
Kilesavasena cittaṃ na uppannapubbaṃ	86
Kilesā nāma guṇavidhamaṃsakā	473
Kilesā nāma parisuddha- sattepi saṃkiliṭṭhe karonti	489
Kilesā nāma vaḍḍhantā purisaṃ bhañjanti	375
Kilesesu āsā dukkhaṃ	93
Kilesesu nirāsā sukhaṃ	93
Kilesa nāma āsaṅki- tabbo	194
Kuṭṭikārasikkhāpada	7, 330
Kumārikadāna	268
Kummāsapiṇḍadānassa ānisaṃsā	384
Koṭi	339
Koṭipakoṭi	339
Kodhumattako	228

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kodho nāma uppajjamāno atthānatthaṃ jānituṃ na deti	219
Komārikā	250
[Kha]	
Khattiya	353
Khanti	258
Khantivādī	38-9
Khayabhīrukassa dānaṃ natthi	449
Khuracakkabhamanassa kammāni	193-4
[Ga]	
Gaṅgamālakappaka	428
Gaṇasatthā	106, 131
Gatapubbā nāma natthi yācakā sakkārasammānaṃ alabhitvā	110
Gijjho passati kuṇapāni yojanasataṃ atikkamma	311
Gilānassa nāma bhesajjaṃ paṭisaraṇaṃ	475
Gihīnaṃ āciṇṇā	333
Guṇāguṇānaṃ ajānanaṃ	232
Guṇasampannānaṃ dinna- dānassa mahapphalatā	393
[Ca]	
Cakkavākānaṃ bhojanāni	496
Cakkavāko suvaṇṇavaṇṇo	494-5

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ca]	
Cakkāni cattāri	391
Caṇḍāla, pukkusānaṃ visesatā	181
Catupaccayadāyakā ekā disā nāma	220
Candabalaṃ	492
Candamaṇḍalaṃ rāhu avatthari	344
Candamaṇḍale sasalakkhaṇassa likhanaṃ	51
Cāgena parittakenāpi so parattha sukhī	449
Cittalatāvana	236
Cintāmaṇivijjāya anubhāvo	480
Cūḷadhanuggaha	206
Cūḷadhammapārajātake attano puttaṃ samānaṃ jīvitakkhayaṃ pāpeti	165
Cetanā tisso	282
Cetanānaṃ ānubhāvo	387
Cetasikaroga	317
Coraghātakassa vesō	166
Corā pañcasatā	381
[Ja]	
Jaya, parājayānaṃ pubbanimittāni	5
Jātissaraṇāṇa	392, 424
Jīvitaṃ labhiṃsu sabbe bodhisattaṃ nissāya	71
Jīvitassa anapekkhanaṃ tiracchānopi	351

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ja - Ña - Ta]		[Tha]	
Jīvitassa apekkhanaṃ	424	Thūṇūpanīta	41
Jotipālakumāra	439	Thūlassa kāraṇāni cattāri	295
Ñātakānaṃ saṅgaho	284	[Da]	
Ñātattacariyā	349	Dakkhiṇajāṇu-	
Tatiye uppanne bhayaṃ bhavissati etesaṃ	138	lohitapivanadohaḷa	111
Tathāgatānaṃ appiccha- santuṭṭhabhāvo	471	Daddaroti tittiro	514
Tathāgato paññavā upāyakusalo	190	Damo	383
Tapa	258, 300	Dānaṃ nāma datvā neva anutappitabbaṃ	321
Tādilakkhaṇassa bhāvābhāvo	90	Dānaṃ nāma porāṇaka- paṇḍitānaṃ vaṃso	48
Tāpasāpi na kujjhiṃsu bhikkhaṃ alabhitvā	109	Dāna	258, 300
Tāsakārako Devadatto	188	Dānassa mahapphalatā	282
Titthiyā khajjopanakā viya sūriyuggamane	115-6	Dānasaṃvibhāgassa vipāko	388
Tiracchānayaniyaṃ nibbattāpi aloluppacārā	470	Dānassa vicinanaṃ	449
Tiracchānā sabbepi migā	368	Dāsakammakarā hetṭhimadisā nāma	220
Tivassikagandhasālibhojanaṃ paṇītaṃ	130	Dāsiyo nāma dussilā	392
[Tha]		Dija	237, 241
Thullakumārikāya palobhanaṃ	498	Diṭṭhaṃ me kāmassa mūlaṃ	427
Thuso thusabhāvena taṇḍulo ca taṇḍula- bhāvena pākaṭo	113	Diṭṭhadhammika	33
		Diṭṭhumattako	228
		Disā catasso cha	219, 220
		Dubbacabhikkhu	459
		Du - Sa - Na - So	43-4
		Dussīlassa ādīnavā	18
		Devadattassa akataññutā	24
		Devadattassa lohitaṃ mukhato uggañchi	79

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da - Dha]	
Dosānucchavikadaṇḍa	420
Dohaḷa	26
Dhaṃsati	299
Dhanaṃ nissāya mahanto soko	107
Dhanato sucaritasubhāsita- meva uttaritaraṃ	198
Dhanabhikkhā	322
Dhanassa aparibhuñjanakāraṇaṃ	281-2
Dhanuno pamāṇaṃ	352
Dhamma	272
Dhammakathikānaṃ sabhāvo	313
Dhammacārī sabbiriyā- pathesu sukhito	252
Dhammarājā	117
Dhammānaṃ agāravakaraṇaṃ	26
Dhammānaṃ kaddamo	272
Dhammikesu rājūsu vanamūlaphalānīpi sabbāni madhurāni ojavantāni	101
Dhammiko nāma kāko	252
Dhammo pakati nāma	27
Dhīrānaṃ metti bhinnāpi puna ghaṭiyati	125
[Na]	
Nahutaṃ	339
Nāgabhavanaṃ atthi Himavantapadese	15
Nāgānaṃ viddhamsanaṃ nāsavātena	260

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]	
Nāvika paratīraṃ atiṇṇameva janaṃ orimatīre ṭhitaññeva vetanaṃ yācassu	216
Nigrodharukkhasa sabhāvo	195
Nidhi-uddharaṇamanta	106
Ninnahutaṃ	339
Nibbānapurapavesanassa dīpana-udānaṃ	412
Nibbutibhojana	498
Nirabbuda	339
Nirāhārassa ādīnavā	424
Nirojamissakabhatta	87
Nissāya maṃ bahū nassanti	59
Nhānatitthāni bahūni Anotatte	242
[Pa]	
Pakoṭi	339
Paṅka, palipānaṃ visesatā	226
Paccatthikānaṃ jinitabba- kāraṇāni pañca	191-2
Paccekabuddhassa thūpo	413
Paccekabuddhassa veso	356
Pañcapatiṭṭhita	446
Paññāya balaṃ	327
Paṇḍitamānī	336
Paṇḍitavacanaṃ akaronto byasanaṃ gato	239
Paṇḍitānaṃ paveṇī	469
Paṇḍitā nāma disācakkhukā	323

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Paṇḍitā niccaṃ vajjenti evarūpe kāme	188
Paṇḍitā pāpakiriyato ārakā	72
Paṇḍitehi mittabhāvaṃ na bhindati	183
Patidevatā vattācārasampannā	169
Patthanā	385
Pathaviṃ pavisitvā Avīcimahāniraye patiṭṭhati Kalāburājā	40
Padakusala	478
Pabbajjā nipphalarukkhasadisā	356
Pabbajitānaṃ paṭipadā	333
Pabbājanīya	64
Pabhaṅkara	117
Parikkhārā aṭṭha	356
Pariccāga	258, 300
Parittāṇaṃ mayhaṃ kiñci kātuṃ na sakkoti rukkho	149
Palitakesadassanassa samvegatā	371
Pasughātayaṅṅa	489, 490
Pāṇātipātassa ādīnavā	273
Pāpaṃ na upalimpi bhadraṣṣa	60-1
Pāpaṃ bahuvidhaṃ	273
Pāpakaraṇe raho nāma natthi	16-7
Pāpapuggalassa apagamaṇaṃ	25

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Pāpamittasaṃsaggassa dosā	436
Pāradārikā rājaṇḍitā	41
Pāricariyā	378
Piṇḍa	257
Pittummattako	228
Pisācā	135
Pisuṇavācā nāma tikhiṇa- sattipahārasadisā	138-9
Puṅgavo gacchati ujuṃ	102
Puttadārā pacchimadisā nāma	220
Puttassa alabhanakāraṇaṃ	282-3
Puttānaṃ sokā	480
Purimapaccekabuddhehi samānaṃ	360
Porāṇakapaṇḍitā adamsu attano maṃsampi sampattayācakānaṃ	48
Porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃso	255
Porisa	183
[Pha - Ba]	
Pharusena laddhaṃ issariyaṃ aciraṭṭhitikaṃ	147
Phussarathassa vissajjanaṃ	224
Bakabrahmānaṃ diṭṭhi	337
Bandhana	188
Balāni pañca	492
Balikamma	22, 134, 148
Bahubhāṇino akāle dukkhaṃ labhanti	94-5

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ba]	
Bārāṇasīyeva Kajaṅgalāti adhippetā	212
Bālānaṃ mettisakiṃ bhinnā bhinnāva	125
Bālena saṃvāso dukkho sabbadā	500
Buddhānaṃ aññātānaṃ nāma natthi	343
Bodhisattassa tāsamattampi kātuṃ nāsakkhi Devadatto aññajātakesu	165
Bodhisattānaṃ patthitaṃ nāma samijjhati	266
Bodhisatto samādinna- sīlo seṭṭhissa santike	423
Byasanummattako	228
Brahmacariyavāsassa te kālo	371
Brahmacariyassa malaṃ itthiyo nāma	235
[Bha]	
Bhayabhīrukassa yuddhaṃ natthi	449
Bhavesu tīsu amaraṇa- dhammo nāma natthi	150-1
Bhāravaha	36
Bhīmsanakasadda	407
Bhikkhācariyassa upagamanāṃ	359
Bhikkhunamassane ānisaṃsā	287
Bhikkhunā nāma appamattakampi kilesaṃ niggaṇhituṃ vaṭṭati	355

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Bha]	
Bhikkhusaṃghassa upakārakā mātāpituṭṭhāniyā	109
Bhikkhūhi nāma appicchehi bhavitabbaṃ	312
Bhijjanadhammaṃ bhijjati	85
Bhijjanadhammā nāma saṅkhārā bhijjanti	145
Bhīrū	397
Bhūripaṇṇā	246
Bhojanaṃ nāma vissāsaparamaṃ	130
[Ma]	
Maṅgalasilāpaṭṭa	38, 43
Macchassa vibhajānaṃ	315
Matakabhatta	403
Matā nāma na kassaci sāsaṇaṃ pesenti	57
Maddava	258, 300
Manussapeto jīvamānova	67
Manussabhāsāya katheti migī	172
Manussabhūtāpi sāmikassa atthāya attano jīvitaṃ na pariccajanti	172
Manussaloke jīvitaṃ nāma dukkhaṃ	480
Mayhakaṣakuṇa	283-4
Maraṇe āgacchante abhāyantā nāma natthi bodhisattaṃ ādiṃ katvā	274
Mahājanassa abhayaḍānaṃ	493

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mahāsammatarājānaṃ vaṃso	431
Mātāpitaro puratthimadisā	
nāma	219, 220
Mātāpitūnaṃ ovādo	197
Mātukucchi catukuṭṭikanirayo	229
Mātugāmasavaṃsaṃ gatā	
mahāvināsaṃ pāpuṇanti	505
Mātugāmo nāma akataññū	450
Mātugāmo nāma arakkhiyo	83
Mātugāmo nāma asabbho	501
Mātugāmo nāma na sakkā	
rakkhituṃ	173
Mātugāmo nāma nillajjo	451
Mātusantakaṃ nāma	
puttānaṃ pāpuṇāti	479
Mānaṃ nissāya naṭṭho	
siṅgālo	104
Micchāgahaṇa	285-6
Micchāgahaṇassa bhindanaṃ	287
Micchājīva	126
Micchātapa	221
Mitabhāṇīnaṃ ānisaṃsā	95
Mittadubbhi puggalassa	
patthitapatthitaṃ nassanaṃ	366
Mittāmaccā uttaradisā nāma	220
Muñcacetanā appāpi bahumpi	
maccheracittaṃ jināti	449
Muni	430
Musāvādassa ānisaṃsā	434-5

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Musāvādo nāma evarūpo	433
Musāvādo nāma bhāriyo	
guṇaparidhaṃsako	433
Mettābhāvanā	89
Mettāya ānubhāvo	257
Mettiṃ bhindantā	
asappurisā nāma	472
Monapatha	430
Mohummattako	228
[Ya]	
Yakkhumattako	228
Yakkho labhati khādituṃ	
attano rukkhacchāyāya	
ṭhitake	306-7
Yaññāvāṭa	41, 491
Yācake āgate disvā na	
kujjhanti paṇḍitā	333
Yācako appiyo	
mātāpitunampi	332
Yācanabahulā	72-4
Yācanā nāma paresaṃ	
appiyā	330-1
Yācantānaññeva detha sīlaṃ	
mā ayācantānaṃ	159, 160
Yācantena nāma piyavacana	
bhavitabbaṃ paraṃ kiñci	46
Yojanasataṃ ekadivasaṃ	
gacchati hatthiṇī	364

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ra]	
Rakkhaṇaṃ attano sāvakaṇaṃ	354
Rajjaṃ kārentena nāma nisā- metvā kammaṃ	
kātuṃ vaṭṭati	96
Rañña nāma dhammena rajjaṃ kāretabbaṃ	215
Rājadhamaṃ dasa	258, 300, 391
Rājā evarūpo raṭṭhassa pūjanīyo	215
Rājānaṃ rakkhaṇaṃ	483
Rājā nāma mahājanassa paṭisaraṇaṃ	488
Rājāno nāma vācāvudhā	215
Rājāsana	9
Rājānaṃ dhammikā- dhammikakālo	101-2
Rājovāda	100
Rukkhadevatā	382
Rūpādigocārā mahāvīnāsaṃ pāpuṇanti diṭṭheva dhamme	506
Roditaṃ moghanti vadanti Buddhādayo	201
Roruvanirayanibbattaṇṇassa kāraṇaṃ	281
[La]	
Lokattacariyaṃ cariyeva Tathāgato	285
Lokadhammapaṭisevana	475
Lokassa tulābhūtatā	301
Lohakumbhī	43

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[La - Va]	
Lohitapakkkhandikānaṃ paṭipassambhaṇaṃ	132
Lohitapakkkhandikābādha	87
Vaḍḍhi tisso	216-7
Vaṇṇo nāma catusamuṭṭhāno na āhāramatteneva	498
Vanappati	377
Vācāya vadati yaṃ, taṃ kāyena karoti	82
Vājapeyyayaṇṇa	492
Vādasatāni pañca	1-2
Vādasahassāni	2
Vāyussaputto vijjādhara	502
Vighāsādaṃ nīhari thero accharaṃ paharivā	177
Vijjādhara	285
Videsagato koṭṭhaṃ kayirātha anto- hadaye	16
Vinicchayapotthaka	275
Vinicchayo mahāsattassa	242-9
Vivādassa ādīnavā	316
Vivāha	1
Visayhassa dānaṃ	118
Visayhassa piṭṭhiṃ hatthena parimajji sakko tuṭṭho	121
Vissāsasadiṣo añño raso nāma natthi	131-3

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Sa]	
Vissāso nāma natthi		Satta	229
matakena	303	Sattamā kulaparivaṭṭā	
Vedagū	338	dāyakavaṃso	111
Vedā tayo lābhayasādi-		Sattā kampanti	
mattaṃ labhati ito		kileseheva	358
na param	222-3	Sattānaṃ maraṇaṃ dhuvanṃ,	
Veram nāma na kātabbari		jīvitam addhuvanṃ	151, 269
kenaci saddhim	164	Sattānaṃ maraṇakāraṇāni	
Verambhavāta	239	bahūni	325
Verāni avereneva sammanti	199	Sattānaṃ socanakāraṇāni	
Verāni na verena sammanti	199	dve	324
Verīnaṃ nivasanaṭṭhāne		Sattesu karuṇāmatampissa	
vasitum na vaṭṭati	335	natthi	161
Velā balaṃ nāma	492	Satthuno rakkhaṇāni cha	354
Vessavaṇa-upaṭṭhahanassa		Saddā aṭṭha	407
ānisaṃsā	478	Sadhanasseva bhayaṃ atthi	356
Vohāra	301	Sannidhikārasikkhāpada	343
[Sa]		Sappañña sokamhā	
Sakkassa indavajiraṃ	134	vinivattayanti	146
Sakkassa vattapadāni satta	120	Sapathā cattāro	127
Sikkhitasippari atthāvahaṃ	205	Sappañña puggalā	333
Saṅkupatha	460	Sabbacatukkayaṇña	41, 407-8
Saṅgaho catubbidho	248	Sabbabalehi itthibalameva	
Saccasadisī patiṭṭhā nāma		mahantaṃ	492
natthi loke	475	Sabbaruta jānanamanta	260, 263
Sajātikamaṃsaṃ	78	Sabbaruta jānanamantassa	
Saṭhakamma	65	ānubhāvo	394
Sataṃ	339	Sabbe saṅkhārā aniccā	
Satasahassaṃ	339	khayavaya-	
		dhamminova	52-3, 151

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sabbe sattā maraṇadhammā	151
Samajātika	401
Samaṇabrāhmaṇā uparimadisā nāma	220
Samaṇā nāma garuṭṭhāniyā	286
Samaṇā pana ovādakkhamā piyasīlā	290
Samuddo parikkhipi cattāro dīpe	490
Samparāyika	33
Sambandho īdiso natthi tesaṃ	250
Sasapaṇḍitassa ovādo	48
Sasassa sarīraṃ ekassa purisassa yāpanamattaṃ	51
Sasīlaṃ samāpatticaraṇameva saccaṃ	222
Sassatisamaṃ	240
Sahassaṃ	339
Sahassapākatela	351
Sahāyaṃ attano bhoga- parikkhayena khīṇampi akhīṇampi na jahanti paṇḍitā	469
Sādhukīlāna	412
Sāmaggivāsassa ānisaṃsā	466
Sāsana, bāhirakānaṃ hīnamajjhimaṇḍitā	450
Sāsane uraṃ deti kulaputto	128

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Siri, kāḷakaṇṇīnaṃ kalaho	242
Siriyā vacanaṃ	247
Sirisayana	249
Sīlaṃ eka, du, ti, catubbidham	181
Sīla	258, 300
Sīlameva sutā sahassa- guṇena uttaritaraṃ	180
Sīlarakkhaṇadukkhassa anantaraṃ dibbamānusakasukhaṃ nibbānasukhañca	441
Sīlasampannaṃ ānisaṃsā	18
Sīlassa gandho	273
Sīlavantānaṃ antare dussīlabhāvassa appaṭirūpaṃ	423
Sīle patiṭṭhāya dinnadānaṃ mahapphalaṃ	48
Sīsahatthapādakāyabalāni appamaṇaṃ loke	68
Sutapariyattimattena sīlavirahitassa kāci vuḍḍhi nāma natthi	181
Supaṇṇaraṇṇā ānubhāvo	173
Supaṇṇarājā	375-8
Subhāsitaṃ vācā	105
Suriyabalaṃ	492
Surummattako	228
Suvaṇṇabhūmiṃ gacchanti kurukacchavāṇijā nāvāya	174

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sūriyaṃ namassanto ekapādena		Sotāpattimagassa	
tiṭṭhati vijjādharo	285	upanissayo padīpo viya	85
Sokānaṃ ādīnavā	317	Soḷasavatthuka	420
Sotāpattito paṭṭhāya		[Ha]	
akhaṇḍāni pañcasīlāni		Hīnajacco nhāpito	429
rakkhi	241		

Jātakatṭhakathāya tatiyabhāge

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko	Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[Ā - I]	
Aggālavacetiya	72	Āḷavī (raṭṭha)	72
Aciravatī (nadī)	125	Indapattha (nagara)	379
Ajātasatthu	111-2, 201, 384, 511	[U]	
Aṭṭhisena kumāra	331	Uttarapañcāla (nagara)	73
Anāthapiṇḍika	109, 118, 130, 182, (ādiṭṭhesu)	Uttarapañcāla (raṭṭha)	357, 437
Anupiyatāpasa	439, 445	Udayakumāra	424
Anuruddhatthera	52, 135, 445	Udena (rājā)	146, 362, 364
Anotattadaha	242, 249, 358	Upanandetthera	312-3, 316
Anomadassī (Paccekabuddha)	387	Upavara	431
Apanandagijjha	239-41	Uposatha	431
Ambagopakatthera	125, 128	Uppalavaṇṇā	155, 249, 291, 305 (ādiṭṭhesu)
Arindamarājā	352, 466	[Ka]	
Avantidakkhiṇāpatha	439	Kaccāyanatthera	445
Assaka (raṭṭha)	3	Kapila (brāhmaṇa)	432, 437
Assaka (rājā)	3, 4, 7	Kapila (raṭṭha)	73, 357
Assapura (nagara)	437	Kappakumāra	131, 333
[Ā]		Karaṇḍaka (rājā)	355
Ānandatthera	8, 12, 14, 47, 21 (ādiṭṭhesu)	Kalabbacūḷaka (nigama)	439
Āyurapaṇḍita (amacca)	317, 319, 321	Kalābu (rājā)	37-8, 40
Ārañjagiri	440	Kaliṅga (raṭṭha)	355
Āsāvātī (latā)	235-6	Kalyāṇa	431
		Kassapatthera	445
		Kassapabuddha	450
		Kāliṅga (raṭṭha)	3, 7, 355, 515

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kāsi (gāma)	42, 54, 234, 289, 291 (ādiṭṭhesu)
Kāsi (nigama)	35, 443
Kāsi (raṭṭha)	10, 30, 39, 131, 142 (ādiṭṭhesu)
Kāḷakaṇṇī	242-3, 245
Kāḷadevila (isi)	439-40, 442, 445
Kāḷabāhu	91
Kāḷī	243
Kisavaccha (isi)	439, 445
Kuṇḍalakumāra	37
Kumbhavatī (nagara)	439
Kuru (raṭṭha)	379
Kesava (tāpasa)	131-3, 342-3
Kokālika	94-5, 104
Korakalamba (rājā)	432, 434-5
Koraṇḍiyamāṇava	158, 161
Korabya (rājā)	381
Kosambī	53, 362, 466
Kosala (raṭṭha)	30, 255, 258, 289, 467
Kosala (rājā)	12, 21, 41, 96, 105-6 (ādiṭṭhesu)
[Kha]	
Khantivādītāpasa	38, 40
Khujjuttarā	155

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Kha - Ga - Gha]	
Khemātherī	155, 305
Gaṅgamālapaccekabuddha	429
Gaṅgā (nadī)	48, 50, 121, 148, 215 (ādiṭṭhesu)
Gandhamādanapabbata	429
Gandhāra (raṭṭha)	344-5, 356
Gijjhakūṭa	459, 511
Giriya (siṅgāla)	302
Gotama (Buddha)	42, 338
Ghaṭarājā	158
Ghositārāma	462
[Ca - Cha]	
Candādevī	165-8
Cammasāṭakaparibbājaka	75-7
Ciṅcamāṇavikā	280
Cittakūṭapabbata	194, 196, 232-3
Cittalatāvana	235-6
Cūḷa-anāthapiṇḍika	494
Cūlatuṇḍila	269-75
Cūḷadaddara	15-6
Cūḷadhanuggahapaṇḍita	206
Cetiya (raṭṭha)	431
Cetiya (rājā)	436-7
Channatthera	312
Chabbaggiya (bhikkhū)	26, 137
[Ja]	
Jambudīpa	3, 28, 30, 84, 86, 118 (ādiṭṭhesu)

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
-------------	-----------

[Ja]

Jetavana	1, 2, 8, 12, 14, 16, 19, 24 (ādiṭṭhesu)
Jotipālakumāra	439

[Ta - Tha]

Takkasilā	29, 37, 59, 73, 85 (ādiṭṭhesu)
Tagarasikhipaccekabuddha	282
Tambarājā	173
Tāvatiṃsa	80, 234
Thullakumārī	136, 498

[Da - Dha]

Daṇḍaki (rājā)	439
Daddara (rājā)	15
Daddaranāga	15
Daddarapabbata	15
Daddarapura (nagara)	437
Dantapura (nagara)	3, 355
Darīmukha (Paccekabuddha)	223-5, 230-1
Daḷhadhamma (rājā)	363-5
Disāpāmokkha	17, 112, 115, 147 (ādiṭṭhesu)
Dīghāvukumāra	463, 466
Dummukha (rājā)	357
Devadatta	24-5, 79, 89, 91, 103 (ādiṭṭhesu)
Dhaṅka (rājā)	156-7-8
Dhataratṭhamahārājā	242
Dhanañcaya (Korabyarājā)	379

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
-------------	-----------

[Dha]

Dhammapāla	165-6, 168
Dhūmakārī (brāhmaṇa)	379, 381

[Na - Pa]

Naggaji (rājā)	356
Nandamūlakapabbhāra	225, 231, 286, 356, 358
Nandiya (miga)	255-6, 258-9
Nandisena (amacca)	3, 4, 5, 7
Nāgadīpa	173
Nārada (amacca)	132-3, 342
Nārada (isi)	440-2, 445
Nālāgiri	393
Nigaṇṭhanāṭaputta	117
Nimi (rājā)	357
Pajjotakapañcāla (rājā)	439
Pabbata (isi)	439-40, 445
Pāṭali (nagara)	3
Pāṭali (naṭa)	482
Pālileyaka (hatthī)	466
Piṅgiya (purohita)	148, 150
Pilindavaccha	343
Pukkusapaṇḍita (amacca)	317, 319, 321
Pubbārāma	291
Pūtimaṃsa (siṅgāla)	506-7, 509
Poṭṭhapāda	90-1

[Ba]

Bakabrahmā	133, 337-8
Badarikārāma	59

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ba]	
Bārāṇasī	8, 12, 14-5, 17, 20-2, 24
Bāveru (raṭṭha)	116
Bimbisāra (rājā)	111
Bodhirājakumāra	146, 150
Brahmadattarājā	15, 17, 20, 22, 24
[Bha - Ma]	
Bhagga (raṭṭha)	146
Bhaddavatikā (hatthinī)	362-4, 366
Magadha (raṭṭha)	223, 455
Maghadeva (yakkha)	306-7
Maddava (rājā)	317
Manoja	302, 305
Mandhātu	431
Mallikādevī	19, 21, 41, 384-5
Mahākassapatthera	65, 67, 83, 516
Mahātuṇḍila	269-70, 275
Mahādaddara	15-6
Mahādhana (kumāra)	451
Mahāpajāpatigotamī	168
Mahāpatāpa (rājā)	165
Mahāmāyā	466
Mahāmoggallānatthera	31, 52, 83 (ādipiṭṭhesu)
Mahāsammata (rājā)	431
Mātaṅga (hatthī)	466
Migālopa	239, 240-1

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mittavindaka	193-4
Mithilā (nagara)	344, 357
Meṇḍissara (isi)	439, 440, 445
[Ya - Ra]	
Yavakumāra	202
Rājagaha	31, 33, 65, 67, 223, 275 (ādipiṭṭhesu)
Rādha	90-1
Rāhu	345
Rāhulatthera	59, 61, 89, 121, 155, 305
Roja	431
Roruva (nagara)	446
Roruva (rājā)	446, 450
[La - Va]	
Licchavi (rājā)	1, 2
Lomasakassapa	491, 493
Lohakumbhī	43
Vara	431
Vara-uposatha	431
Varakalyāṇa	431
Varamandhātu	431
Vararoja	431
Vijita (raṭṭha)	466
Videha (raṭṭha)	344-7, 357
Videha (rājā)	344
Vidhavā (nadī)	443
Vidhurapaṇḍita	379, 381

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]	
Virūpakkhamahārājā	242
Visākhā (upāsikā)	109, 494
Veṇī (siṅgālī)	506-8, 509
Verañjā	471
Vesālī (raṭṭha)	1
Vessabhū (Buddha)	450
Vessavaṇa	242, 306
Veḷuvana	31, 79, 89, 103, 111, 121 (ādīpiṭṭhesu)
[Sa]	
Samsumāragira	146
Sakka (devarājā)	39, 51, 118-9 (ādīpiṭṭhesu)
Sattuka (cora)	414, 416-7
Samuddavijayā	(aggamaheṣī) 446, 450
Sarabhaṅga	439-40, 443, 445
Sātodikā (nadī)	439
Sāriputtatthera	2, 7, 19, 31, 40, 45, 516
Sāliṅdiya (brāhmaṇagāma)	275, 280
Sālissara (isi)	439, 440, 445
Sāvatti	2, 19, 29, 41, 45, 52 (ādīpiṭṭhesu)
Siri devī	249
Sirī	242, 246
Sivi (raṭṭha)	443, 446

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sivi (rājā)	443-4
Sīlava (hatthi)	466
Sihapura (nagara)	437
Suciparivāraseṭṭhi	242, 249, 422
Sujātakumāra	144-6
Sujātā devī	20-1
Sutanu (māṇava)	308-9
Suddhodanamahārājā	466
Supatta (giḷḷharājā)	459
Sumaṅgala (uyyānapāla)	417-9, 422
Suyonandī (aggamaheṣī)	173-4
Suratṭha (janapada)	439
Sulasā (nagarasobhinī)	414, 416-7
Suvarājā	472
Susīmakumāra	370
Susīma (rājā)	375
Susumāra (nadī)	485
Sedumadīpa	173
Senakakumāra	317
Senakapaṇḍita	320-1, 324, 330
Senakarājā	259, 262
Sotthiya (nagara)	431
Somadatta	367
[Ha]	
Hatthipuranaḡara	437
Himavanta	15, 24, 29, 35, 37, 42, 111 (ādīpiṭṭhesu)

Jātakatṭhakathāya tatiyabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṃ, Syā = Syāmapotthakaṃ,
Kaṃ = Kambojapotthakaṃ, I = Iṅgalisapotthakaṃ, Ka = kesuci
Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu
dissamānapāṭho.

Jātakatṭhakathāya

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[A]

() = (Addhā mayham jīvitattāya parakkamaṃ kātuṃ vaṭṭatīti) (Ka)	455
Akkhā jītāti = Akkhā citāti (Sī) Akkhāṭhitāti (Syā)	515
Akkhā haṭā = Akkhāpi citā (Sī) Akkhāpi ṭhapitā (Syā), Akkhāhi piṭṭhahatā (Ka)	516
Akkhīni tuṇḍena pahari = Akkhīnaṃ tuṇḍaṃ pasāresi (Sī, I)	277
Agantvā = Gantvā (Sī, Syā, I)	8
Aggabhattalābhiṃ = Aggabhattādilābhiṃ (Syā, Ka)	309
Accāti = Accāyanti (Sī, Ka)	315
Accāyaṃ = Athāyaṃ (Sī, I, Ka)	315
Acchannaṃ = Sacchannaṃ (Ka)	304
Acchinnasabbasāpateyyā = Pacchinnasabbasāpateyyā (I, Ka)	182
Acchupanteyeva = Āraddheyyeva (I, Ka)	113
Aññaṃ = Yaññaṃ (Ka)	408
Añña'mabhippamodayi = Añña'mabhippamodati (Sī, Syā, I)	504
Aññaṃpi ekaṃ = Aññaṃpi eko (Sī, Syā, Ka)	465
Aṭṭalākato = Ajjīsakato (Sī, Syā)	149
Adhivāsanakhantisamvaṇṇano = Adhivāsanakhantisampanno (Syā) Adhivāsanakhantiyā sampanno (Ka)	40
Ananuññāto = Nānuññāto (Ka)	153
Anayo = Ajayo (Syā) Anvito (Ka)	6

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[A]

Anavhitoti = Anabbhitoti (Sī, Syā)	153
Anagatabhayahetutaṃ bhayaṃ = Anāgatabhayahetukaṃ bhayaṃ (I, Ka)	33
Anāvamiyamānaṃ = Anācamiyamānaṃ (Sī)	279
Anucchiṭṭhāsanasayane = Anucchiṭṭhaṭṭhāne (Ka)	243
Anussavatthe = Tāvattthe (I)	263
Anosakkanaṃ = Anosakkānaṃ (Ka)	7
Apaccavekkhantassa = Apaccavekkhitā (Ka)	380
Apanandagijjho = Aparañṇagijjho (Sī, Syā, I)	239
Aparibhuñjanakāraṇaṇca = Aparibhuñjanabhāvo ca (Syā)	
Aparibhuñjanakaraṇabhāvo ca (Ka)	281
Api so = Asito (Sī, Syā, I)	442
Appasakkārā = Appesakkhā (Ka)	91
Appamattake = Appatte (Syā)	95
Appamādavasena = Pamādavasena (Sī, Syā, I)	442
Appenti = Accenti (Syā)	33
Abbāhitanti apaggharaṇaṃ kataṃ = Appahitanti ṭhapitaṃ	
apaggharaṇaṃ kataṃ (Sī, Syā)	
Abbūhitanti ṭhapitaṃ	
apaggharaṇaṃ kataṃ (I)	516
Abyaggatā = Abyaggatāya (Syā, I, Ka)	7
Abhāṇim = Abhāsim (Ka)	372
Abhikaṅkhamāno = Abhikattumāno (Syā)	76
Abhiruhanakāle = Sarīrajagganakāle (Ka)	234
Abhiruhatha = Abhiruyha (Ka)	452
Abhiruḷhakāle = Ārohaṇakāle (Sī, Syā) Āruhanakāle (Ka)	234
Amacco ovādako = Tassa amaccarataṇaṃ (Sī, Syā)	94
Amhākaṃ ṭhānantaraṃ = Tumhākaṃ petteyyaṃ ṭhānantaraṃ (Ka)	433
Ayaṃ = Ahaṃ (Ka)	160, 168
Ayapaṭṭena = Ayayantena (I)	82
Alaṅkāretvā = Alaṅkaritvā (Sī, Syā, I)	502

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Allasiṅganti = Allapiṅkanti (Sī, I) Allapītanti (Syā)	368
Avekkhiyānāti = Apekkhiyānāti (Syā, Ka)	420
Asammissaṃ = Asucimissaṃ (Sī, Syā)	230
Asukadivasaṃ = Asukadisaṃ (Ka)	365
Asesakesūti nissesakesu = Asesitesūti nissesakesu (Sī) Asesikesūti na sesitesu, nissesēsūti attho (I, Ka)	142
Assako = Kāliṅgo viya assako (Sī)	3
Assupacchijjanadivaso = Assu pacchijja divaso (I) Assu paricchijja divaso (Ka)	200
Ahantāranti = Ahanantanti (I)	189
Ahikoṇḍikātipi = Ahigoṇḍikātipi (Sī)	185
Ahosi uttamarūpadharā = Ahosi upparīpi uttamarūpadharā (Ka)	173

[Ā]

Āgatakāleyeva no attho = Āgatabhāvoyeva no atthāya (Sī, Syā, I)	509
Āgamāti = Āgamāti (Syā, I, Ka)	399
Ācariyassa māṇavānaṃ vācentassa saddaṃ = Ācariyassa māṇavānañca mantasaddaṃ (Ka)	511
Āvamāhīti = Ācamāhīti (Sī)	280
Āmantetvā = Ānetvā (Ka)	253
Ārajjāṃ = Adejjaṃ (Sī, I)	258
Ālokaṃ = Lokapadesaṃ (Sī, Syā)	143
Āvāmitvā = Ācamitvā (Sī)	280
Āvāhavivāhasambandhaṃ = Āvāhavivāhasampannaṃ sambandhaṃ (Sī) Āvāhavivāhasambaddhaṃ (Syā)	444
Āvijjhivā = Āhiṇḍitvā (Sī, I) Āviñchetvā (Ka)	481
Āsanañca sayanañca = Āsanañca pallaṅkañca (Sī) Pallaṅkañca āsanañca (Syā)	249

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Ā - I - U - Ū]

Āsāphalavatī nāma sukhā = Āsāphalalābho nāma sukho (Ka)	236
Āharāpetvā = Āṇāpetvā (Sī, Syā)	330
Idha = Yo (?)	420
Imassa macchabhūtassa lokassa = Imassa lokassa (Sī)	
Imassa maccubhūtassa lāmakassa (I)	
Imassa maccubhūtassa lokassa (Syā)	187
Issariyadāyikāya = Siriyā dāyikāya (Ka)	242
Uccattena = Uccatarena (Syā, Ka)	298
Uṇhapiṇḍapātaṭiggahaṇe = Uṇhapiṇḍapaṭiggahaṇena (Sī, Syā, I)	516
Uṇhābhibhūtā = Taṇhābhibhūtā (Sī, Syā)	340
Upacāroti = Upacāraṃ karomīti (Ka)	264
Upanāmesi = Upanesi (Syā, I, Ka)	384
Upanissayapaccayavasena = Upanissayūpacārasena (Ka)	272
Upamāti = Upāyoti (Sī, Syā)	299
Upayamāma = Uparamāma (Sī, Syā, I, Ka)	465
Uparivarotipi = Apacarotipi (Sī, I) Uparicarotipi (Syā)	431
Upavaro = Upacaro (Sī, I)	431
Uppalavaṇṇā = Kisāgotamī (Sī, Syā, I)	516
Ussāhayantā = Umhayantā (I, Ka)	41
Ūruṭṭhi bhaggaṃ vaṭṭito = Ūraṭṭhi bhaggaṃ patito (Sī)	
Ūruṭṭhi bhaggā patito (Syā)	76

[E]

Ekassa ca = Kassaci (Sī, Syā)	152
Etam sabbam = Etamattham (Ka)	11
Ettha = Etam (Sī, Syā)	232
Evam = Etam (Sī, Syā, I)	404
Evam divasaṃ pariggahamānā = Evam taṃ paṭijaggiyamānā (Sī, Syā)	
Evam taṃ paṭijjagayamānā (I)	174
Evam santepi = Evam karontehi (Sī, I)	306

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[E]

Evamettha āgato tvaṃ = Etamettha tathaṃ (I, Ka)	326
Evañca = Etañca (Sī, I)	405
Eḷagalāgumbeti kambojigumbe = Eḷagaṇigumbeti gumbopagumbe (Syā)	
Eḷagaṇagumbeti dabbagumbe (Ka)	208

[O]

Otaranto viya osāresi = Otārento viya otāresi (Sī)	512
Osiñcaṃ = Osiñci (Ka)	146

[Ka]

Kaṃ = Yaṃ (Sī, I)	208
Kaṃ aṇḍajaṃ jātiṃ = Kaṃ aṇḍajaṃ (Sī, Syā) Kaṃ aṇḍajanti (I)	494
Kaṃ sakuṇaṃ = Kimsakuṇā (Syā, Ka)	495
Kaṇḍakavācoti = Aṇḍakavācoti (I)	244
Kaṇṇavaliyā = Kaṇṇavalliyā (Sī, Syā, I)	490
Katvā = Datvā (Sī, Syā)	417
Kathentassapi asaddahitvā = Kathaṃ asaddahi (Ka)	514
Kathesi = Kathetvā dassesi (Ka)	359
Kandantu = Kaṇḍantu (Syā) Kantantu (Ka)	135
Kapilanagare = Kampillanagare (Sī)	357
Kayirāhi = Kayirāsi (Sī, I) Kayirātha (Syā)	509
Karaṇḍako = Karaṇḍu (Sī, I) Karaṇḍaṃ (Syā)	360
Kalabbacūḷakaṃ = Lambacūḷakaṃ (Sī, I)	439
Kalāburājā = Kalāpurājā (Syā)	38
Kaviṭṭhaka-assame = Kapiṭṭhaka-assame (Syā)	439
Kasmā ukkaṇṭhitosīti = Kissa pana vasenāti (Ka)	83
Kākavatīti Kākavatī = Kākātīti Kākātī devī (Sī, Syā, I)	84
Kākena = Kāraṇena (Sī, Syā)	163
Kāretvā = Katvā (Sī, I)	303
Kāretvā = Karitvā (Sī, Syā, I)	463

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Ka]

Kim panevaṃ = Kim panete (Sī, Syā)	430
Kiṇikiṇāyatīti = Kiṇakiṇāyatīti (Sī, I) Kimnikilāyatīti (Syā)	296
Kime = Kimo (Sī, I) Kimme (Syā)	351
Kira tena = Kiranena (I) Kitakena (Ka)	515
Kīlitvā = Kāretvā (Sī, Syā, I)	412
Kuṭavaṃ = Kuṭikaṃ (Sī, Syā)	68
Kuṇḍalakumāro = Kaṇḍakakumāro (Sī)	37
Kudaṇḍakehi = Gaddūlehi (I, Ka)	190
Kuddhaṃ = Kuddhabhāvena (Ka)	38
Kuraṇḍakassa = Kaṇṭakakuraṇḍakassa (Sī, I)	
Karaṇḍakakuraṇḍakassa (Syā)	238
Kurukacchaṃ = Bhārukacchaṃ (Sī, Syā)	174
Kulakoti = Kuḷuṅkoti (Sī, I) Kulūkoti (Syā)	454
Koraṇḍiyā = Kāraṇḍiyo (Sī) Kārandiyo (Syā)	158

[Kha - Ga]

Khaṇḍākhaṇḍaṃ = Cuddasa khaṇḍāni (Sī, Syā, I)	197
Khandhaviṭape = Khandhavivare (Sī)	323
Kharamanto = Marantopi (Ka)	507
Khali = Khaṇi (Sī, Syā, I)	412
Khalibandhasāṭako = Balithaddhasāṭako (I) Khalithaddhasāṭako (Syā)	
Khalitaddhasāṭako (Ka)	40
Khādāpetvā = Dāpetvā (Sī, Syā)	9
Khādissatīti = Māressatīti (Sī, Syā, I)	479
Khippanisantiyā = Khippanisantitāya (Sī) Khippaṃ nisantitāya (Syā)	342
Khudhañca = Khudaṃ (Sī, Syā)	247
Kho taṃ = Cetam (Sī, Syā)	245
Gacchissati = Bhañjissati (Syā, Ka)	376
Gatā = Gato (Sī, I)	450

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Ga - Gha]

Gabbito = Dabbito (Sī, Syā)	241
Gamitoti = Gamitoti pucchi (?)	219
Garahanto āha = Pariggaṇhanto (I, Ka)	143
Garuvīriyo = Muduvīriyo (Sī, Syā)	129
Gahapatī = Gahapatam (Sī, Syā, I)	442
Gahitagahitam bhaṇḍakam = Gahitakaramaram (Syā)	341
Gahitagocaram = Pakatigocaram (Sī, Syā, I)	294
Gaheturū = Jaheturū (Ka)	363
Gahetvā = Vaḷetvā (Sī) Vattetvā (Syā)	165
Gāmakhette = Magadhakhette (Sī, Syā)	276
Gāravenevamāha = Rāgavegenevam āha (Sī, Syā)	171
Gāḷhaluddo = Kakkhaḷaluddo (Ka)	513
Guṇavidhdhamsako = Guṇavidhdhamsanato (Syā)	473
Gumbapiṭṭhe = Vammikam (Syā)	280
Gopetvā = Nigūhetvā (Sī)	244
Ghāyāmi = Āsiṅghāmi (Ka)	289

[Ca]

Ca-kāro = Vakāro (Sī, Syā, I)	264
Cakkamaṇḍalamva = Cakkamva (Sī, Syā, I)	461
Caṇḍālenāsi = Caṇḍālenāpi (Ka)	219
Cattālīse pana samvacchare atīte = Cattālīsatime samvacchare pana (Sī, I) Cattālīsātikkame samvacchare (Syā)	225
Camarī = Cāmarī (Ka)	354
Cārakamanusse = Cariyamanusse (Sī, Syā, I)	341
Cittena = Citte (Sī, Syā)	243
Cintetvā = Acintetvā (Ka)	295
Cetayase = Vāyamase (Sī, Syā)	134
Coraghātake = Coracetake (I, Ka)	264

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Cha - Ja]

Chakāmasaggasampattidāyakaṭṭhena = Chakāmamaggasampattidāyakaṭṭhena (I)	220
Chaḍḍetvā = Chinditvā (Ka)	228
Jaṭāsu = Bāhāsu (Ka)	165
Jāavedasamenapi = Jāavedabhayenapi (Ka)	16
Jānippatto = Jīnappatto (Ka)	209
Jānissāmīti = Karissāmīti (Syā, Ka)	459
Jārā = Corā (Sī, Syā)	208
Jitoti = Jinnoti (Syā) Daṇḍoti (Syā)	305
Jīvitam = Jīvitum (Sī, I)	480

[Jha - Ṭha - Ḍa]

Jhāmabhattam = Ācāmabhattam (Syā) Suddhajhāmabhattam (Ka)	271
Ṭhapetvā = Papesi (Sī, Syā, I)	260
Ṭhānantaram = Ṭhānantarā (Sī, Syā)	432
Ṭhito = Cito (Sī, I)	445
Ḍayhamānesu = Ḍayhantesu (I, Ka)	187

[Ta]

Tam = Tava (Sī, Syā)	162
Tam tam disam = Ṭhānantaram (Ka)	266
Tam sandhāya = Evarūpam andhabālam tam sandhāya (Sī, Syā)	215
Takkamattena = Takkamantena (Syā)	114
Tatāti = Sarāti (Sī) Gharāti (Syā)	66
Tattha = Atha te (I, Ka)	503
Tattheva = Tadeva (I, Ka)	149
Tanubandhamuddharanti tanukam pana tacam = Tanuvaṭṭamuddharanti tanukam pana vaṭṭam (Sī, I)	301
Tayā mittam = Yam mettī (Sī, Syā) Yampetam (I)	469
Taveva = Taveta (Sī, Syā, I)	404
Tasmim = Tasmā (Sī, Syā)	254
Tasmim khaṇe āpaṇe = Tasmim ṭhāne (Ka)	76

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Tasmimhaṃ = Tasmāhaṃ (Sī, I)	248
Tassa = Tassā (Syā)	462
Tassā gahaṇaṃ na gacchati = Assā gamaṇaṃ na icchati (Ka)	250
Tāvāti = Tātāti (Ka)	130
Tāsu = Tassa (Ka)	38
Tāhi = Tīhi (Ka)	299
Tumhākaṃ pamādena = Tumhākaṃ maṃ pesetvā pamādena (Ka)	124
Te = Ca ne (I) Dhane (Ka)	142
Te = Bhoto (Syā)	292
Tosetuṃ = Posetuṃ (Sī)	450
Tvaṃ = Te (Sī, I)	433

[Tha]

Thale = Tīre (Ka)	314
Thirameva = Thirapemaṃ (Sī, Syā) Cirapemaṃ (I)	81
Thūlathūlasāṭake = Thūlaguḷavālakasāṭake (Sī, I)	
Thūlagulakasāṭake (Syā)	281
Therassa vādaṃ = Theram (I, Ka)	232

[Da]

Dakkhisāmāti = Dakkhāmāti (Syā)	91
Daṇḍake = Daṇḍakena (Syā, I)	280
Dandha tvaṃ = Dandhā tava paññā (Ka)	122
Dhandhapuriso = Duṭṭhapuriso (Sī, Syā)	217
Dasadasakaṃ = Dasa dasakānaṃ (Ka)	339
Dasanāmakaṃ = Sannāhaṃ (Ka)	236
Dasanāmakampi = Dasanāmakepi (Sī, Syā)	236
Dātabbo = Labhitabbo (Ka)	284
Dānato = Dānā (Syā)	450
Dānasīlavimukhā = Dānasīlādiṃ muñcitvā (Syā)	
Dānasīlā muñcitvā (Ka)	285

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Da - Dha]

Diṭṭhā = Disvā (Sī, Syā, I)	179
Duddubhāyatīti duddubhasaddam = Daddabhāyatīti daddabhāti saddam (Sī, I) Daddhabhāyatīti daddhabhāti saddam (Syā)	71
Dubbhisenāti = Dabbasenāti (Sī, I)	13
Dummakkharūpāti = Dumukkharūpāti (Sī, Syā) Dummukkharūpāti (I)	221
Dussandhāriyā = Dusaddhāriyā (Syā) Dussahanīyā (Ka)	320
Devatam = Devadhītarām (Ka)	290
Desetvā = Assetvā (Sī, Syā)	258
Dosavasam = Vihimsāvasam (Sī, Syā, I)	228
Dhāram = Talam (Sī, Syā, I)	207
Dhuttikā = Muhuttikā (Ka)	456
Dhūmakāle = Matakāle (Ka)	202

[Na]

Na = Na hi (Sī, Syā, I)	449
Na ekasmiṃyeva kule = Na ekasseva (Sī, Syā)	150
Naṅguṭṭhassa atṭhitatṭhānam = Naṅguṭṭharahitatṭhānam (Sī, Syā)	456
Na cāpi setacandanavilittā = Na vāsitacandanavilittā (Ka)	230
Na dajjāti = Na dajjeti (Sī, Syā)	75
Nandamaneti = Nandimaneti (Sī, I)	494
Na bhuñjati = Na bhuñji (Ka)	280
Na mattam = Na mantam (Sī, Ka) Na mam tam (I)	157
Nayīdha naccagītam vāti = Naccam vā gītam vāti (Sī, Syā, I)	208
Na ramīti = Na namīti (Sī) Na namatīti (I)	281
Navachannakedāni = Navachandakedāni (Sī, I) Navacchaddakedāni (Syā)	271
Navākāram = Navakadoṇim (Ka)	271
Na vivadanti = Na viravanti (Sī, I)	357
Na vedessantīti = Na ve dissantīti (Sī, I) Na ve dussantīti (Syā)	332
Na saṅṭhāma = Na sahāma (Sī, Syā) Nasanthambhāma (I)	87

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Na sādhu na laddhako = Na hi sādhu kodho (Sī) Na hi sādhuuko (Syā)	219
Nāṅgaputtapinena vāti = Nāṅgaputtasirena vāti (Sī, Syā)	205
Nāṭaputto = Nāthaputto (Sī)	117
Nikaṭṭheti = Nikkaḍḍheti (Syā, Ka)	95
Niṅṅā antare = Niṅṅa-antare (Sī)	503
Nikkaḍḍhantā = Nikkaḍḍhitvā (Ka)	403
Nikkammā = Nikkamma (I) Nikkamma (Ka)	201
Nikkamma = Nikkhama (Sī, Syā, I)	307
Nitthunanto = Tintiṅṅayanto (I)	210
Niddhāvīṭanti nivuṭṭhāpitaṃ nikkaḍḍhāpitaṃ = Niddhāvīṭanti nicchuddhaṃ nikkaḍḍhitaṃ (Sī)	91
Nipisamānaṃ = Nippīliyamānaṃ (Sī, Syā) Nipimsamānaṃ (I)	194
Nippaṅṅā = Nippuṅṅā (Sī, I)	243, 245
Nimantāpetvā = Pakkosāpetvā (Sī, Syā, I)	331
Nibbānaṃ nāma taṃ eti pāpuṅṅāti = Nibbānaṃ nāma ekaṃ pāpuṅṅāti (Syā)	223
Nivāretuṃ = Vinetuṃ (I)	94
Nivīsāmīti = Niccaṃ vasāmīti (Sī, Syā)	248
Nivutāni nivāpāni = Nivuṭṭhavāpāni (Ka)	257
Nisinnā = Nipannā (Sī)	329
Nīlaphalādīni yojetvā = Tīphalādīhi (I, Ka)	126
Nerūti = Nerunti (Sī, Syā, I)	233
Ntakārassa = Nakārassa (Sī, I)	14
Nhāpetvā = Nhāpetvā vatthāni nivāsāpetvā (Sī, Syā, I)	274

[Pa]

Pakkhittamadhu = Makkhikamadhu (Syā, Ka)	469
Pakkhipitvā = Nipajjāpetvā (Sī, Syā, I)	502
Paccatthikā'ssa = Paccatthikā te (Ka)	191
Paccaye apadisitvā = Paccayehi avhāyitvā (Ka)	220

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Pa]

Paccavekkhaṇānaṃ = Paccavekkhaṇāṇāṇānaṃ (Sī)	228
Paccuḍḍetīti = Paccudetīti (Sī, Syā, I)	367
Paccekabuddhagataṃ = Paccavekkhaṇāṇāṇānaṃ (Syā, Ka)	386
Pacchāpādesu = Pacchābhāgesu (Sī, I) Pacchābāhāsu (Syā)	416
Pajjhāyi = Pajjhāti (Sī, I) Pajjhāyati (Syā)	508
Pañhe = Atthe (Ka)	221
Paññā ca = Puññaṇca (Ka)	422
Paḷassa vā = Phalassa vā (Sī, Syā)	265
Paṭidatvā = Paṭiyādetvā (Ka)	176
Paṭibandhakoti = Paṭibaddhakoti (Sī, Syā, I)	280
Paṭhamuppattikoti = Paṭhamuppattitoti (Sī, Syā, I)	204
Paṇīadānaṃ = Paṇītabhojanaṃ (Ka)	48
Paṇītabhojanaṃ = Paṇītagocaraṃ (Syā, Ka)	294
Paṇṇakajātakavaṇṇanā = Dasaṇṇakajātakavaṇṇanā (Sī, Syā, I)	321
Paṇṇakanti Paṇṇakaraṭṭhe = Dasaṇṇakanti Dasaṇṇakaraṭṭhe (Sī, Syā, I)	318
Patantaṃ = Pattantaṃ (Sī, Syā)	88
Patanti = Pattanti (Sī, Syā)	88
Pattiyāpetvā = Paṭiññāpetvā (Sī, Syā, I)	371
Patva pariyāyanti = Attapariyāyaṃ (Sī, Syā)	436
Paddhagunti = Patthagunti (Syā, Ka)	88
Paddhe = Panthe (Syā)	88
Pabodhetukāmo = Codetukāmo (Sī, Syā)	159
Pabbatabilaṃ = Pabbatajālaṃ (Ka)	341
Parato = Purato (Sī, Syā)	84
Paramā = Kuto paramā (Ka)	264
Paramā ca seyyoti = Paramāva seyyāti (Sī, Syā)	263
Parikkhatā = Parikkhayā (Ka)	410
Parājjissati = Parajjissati (Sī, Ka)	4
Parivārakehi = Paricārikehi (Syā, Ka)	353
Palāyitumpi = Gantumpi (Sī, Syā)	414

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Pa]

Pallaṅke ca sayane ca = Āsane ca pallaṅke ca (Sī)	
Pallaṅke ca āsane ca (Syā)	249
Pavaṭṭamāne = Parivattamāne (Sī, Syā) Parivattiyamāne (I)	77
Pavattamāne = Patamāne (I)	264
Pasannapañcapasādāni = Sampannapañcapasādāni (Ka)	323
Pasāsanatoti = Pasāsanitoti (Sī, Syā)	346
Passāmīti = Dassāmīti (Ka)	270
Passitvā = Pesetvā (Ka)	418
Passissanti = Māressanti (Ka)	255
Pahaṭe = Pahato (Sī, Syā)	327
Pahāya aññasahāye attāva = Sahāyā sabbe sahāye attā ca (Syā)	157
Pahāsinti = Pahāsīti (Sī, I)	471
Pahuttamajjāti = Bahūtamajjāti (Sī, I) Pahūnamajjāti (Syā)	404
Pahūtejoti = Pahūtedhoti (Sī) Pahūtendoti (Syā)	380
Pāṭalinagare = Potalinagare (Sī) Potalanagare (Syā)	3
Pāpakamma = Pāpakammo (Sī)	444
Pāpapurisam = Tāpasam (Sī)	217
Pārāsariyo = Pārācariyoti (Syā) Porāṇācariyoti (Ka)	149
Pāresī nāma paratīram = Taresī nāma taram (Sī)	
Paratīresī nāma tīram (Syā)	216
Piṭṭhamaṇḍena = Piṭṭhimaddena (Sī, I) Piṭṭhamaṭṭhena (Syā)	211
Piyakkhānam akkhāyikā = Piyakkhānam āgatassā (Sī)	
Piyakānam āgatassa (Syā)	509
Piyadhammā = Piyadassanā (Ka)	392
Pihitamukho = Ohitamukho (Ka)	262
Piḷandhanapasādhanam kāyūram = Piḷandhanapasādhanam, na keyūram (Sī, I)	415
Piḷitā = Piḷetvā (Sī, I, Ka)	299
Pucchi = Pucchitvā (sabbattha)	83

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Pa]

Puccheyyāsīti = Iccheyyāsīti (Syā, Ka)	456
Puññakkhettaṃ = Varakkhettaṃ (Sī, Syā) Khettaṃ (I)	445
Puññalakkhaṇadeviṃ = Puṇṇalakkhaṇadeviṃ (Sī, I)	413
Puññā = Puññaṃ (Syā, Ka)	332
Puṇeti = Puneti (Sī)	223
Puttapinenapi = Puttenapi (Sī, Syā)	205
Punavāre = Punadeva (Ka)	116
Pubbakanti = Pupphakanti (Sī, Syā, I)	516
Pubbepi = Yo pubbe (Sī, I)	471
Puriso = Manusso (Ka)	267
Potañca = Chāpe ca (Sī, Syā)	253
Poṭhetvā = Papphoṭetvā (Ka)	402
Poṭhentīti = Bādhenti (Sī, Syā, I)	193

[Pha]

Phalena = Phalinīhi sākāhi (Sī, Syā, I)	469
Phālesīti = Pīlesīti (Ka)	457

[Ba]

Bandhitabhāvena = Vaḍḍhitabhāvena (Sī, Syā, I)	228
Bahibhāvena = Bahi ṭhānena (Syā)	380
Bahuttasoti = Bahuttatoti bahūtato (Sī, I)	461
Bālakaloṇakagāmaṃ = Bālakaloṇakārāmaṃ (Sī)	
Bālakaloṇakārāmagāmaṃ (Syā)	466
Bāverumāgamāti = Bāverumāgatoti (Sī, Syā)	117
Bījamāharitāti = Bījamāharitvāti (Sī, Syā)	377
Buddhalīlāya = Buddhavilāsena (Sī, I)	274
Buddhi vā = Buddhiyā (Sī, Syā, I)	348
Bellanti = Mellanti (Sī, I)	300
Byathasīti = Byādhaseti (Sī) Byadhaseti (I)	376

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Bha]

Bhatihatā = Bhatibhatā (Sī) Bhattikatā (Syā)	291
Bhattapuṭamadhukaphalāni = Bhattapuṭamadhukhandhaphalā- dīni (Sī, Syā)	186
Bhattikā = Metti (Ka)	248
Bhante isi uggatapānuvattinā = Bhante isi pavaram uttamam anuvattantena uggatapānuvattinā (Ka)	505
Bhamarapattavaṇṇāni = Bhamarañjanavaṇṇāni (Sī, Syā)	371
Bhājessāmāti = Khādissāmāti (Sī, Syā, I)	486
Bhāyāpeti = Bhimsāpeti (Sī)	415
Bhāverūtipi pāṭho = Pāveruntipi pāṭho (Sī, Syā) Bhāveruntipi pāṭho (I)	117
Bhāsam = Varam (Sī, I)	494
Bhijji = Chijji (Sī, Syā, I)	39
Bhuñjasi = Bhuñji (Sī, Syā, I)	133
Bhuñjāhīti = Bhuñja chīti (Sī, Syā, I)	79
Bho = Bhojanam (Syā)	495

[Ma]

Maṁ = Tam (Ka)	474
Maṁ = Mayā (Syā, I, Ka)	398
Maṁ nu kho = Kim nu kho (Ka)	261
Makasapādānam = Makasadāṭhānam (Sī, I)	453
Maggadesakam = Magguddesakam (Sī, Syā)	235
Maccuveso = Maccuvaso (Sī, Syā)	188
Macchamatam = Macchamedam (I)	494
Mañcake me bahū maṅgulāti = Mañcako me bahumaṅkuṇoti (Sī, Syā, I)	402
Maccheracittam lobhādim vā kilesagahanam = Maccheracittalobhādikilesagahanam (Syā) Maccheracittam lobhādigatam kilesagahanam (Ka)	449
Maññeti = Maññasi nu na evam maññāhīti (Ka)	456

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Ma]

Maññe tvaññeva = Mampi tvaññeva (Sī, Syā) Tvampi maññeva (I)	209
Maṇiguḷasadisāni = Maṇikuṇḍalasadisāni (Ka)	116
Mato = Vadho (Sī, Syā, I)	352
Matto = Mutto (Ka)	185
Madhuravacano = Vissaṭṭhavacano (Sī, Syā) Maṭṭhavacano (I)	248
Manussamatte = Manussamagge (Syā) Manussānaṃ santike (Ka)	174
Manussā na kariṃsu = Manussā hariṃsu (Sī, Syā, I)	89
Manussehi = Manussā (sabbattha)	66
Mandadassanī = Mandanayanā (Sī, Syā, I)	176
Mayaṃ lajjāma = Amhe lajjāpeti (Ka)	10
Mayhaṃ = Tuyhaṃ (Sī)	283
Maraṇavadho = Maraṇato (Ka)	353
Maranto = Maraṇante (Ka)	259
Maranto = Maddanto (Ka)	317
Mahantatarakānaṃ = Mahantakāraṇakānaṃ (Sī, Syā)	223
Mahantatarake = Mahantakāraṇake (Sī, Syā)	223
Mahāpatāpa chinnahatthapādā nāma = Mahāpatāpa, nanu tumhehi chinnahatthapādā nāma (Sī, Syā)	167
Mahārājāti = Mahārāja. (?)	236
Mā adda = Māddasa (Sī, Syā)	127
Mātāpitūhi puṭṭhehi = Mātāpitu-upaṭṭhitehi (Sī) Mātāpitupaṭṭhehi (Syā) Mātāpitūnaṃ upaṭṭhehi (Ka)	443
Mātudevato = Mātidevato (Sī, I)	40, 401
Mātuposakaṃ = Mātīposakaṃ (Sī, I)	401
Mā puccha = Mā sodhesi (Ka)	316
Māsānaṃ = Divasānaṃ (Ka)	414
Mittadhammaṃ = Mettidhammaṃ (Sī, Syā, I)	469
Mittabhāvena = Mettābhāvena (Sī, Syā)	182
Mittabhāvo = Mittasanthavo (Ka)	259
Mittasanthavo = Mittasanthavena (Sī, Syā)	238

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Ma]

Mukhena = Piñjēna (Syā)	170
Muñcamāne = Vajjamāne (Ka)	472
Murāmurāpetvā = Murumurāpetvā (Sī, Syā)	123
Muḷālapattānanti saṅhānaṃ muḷālagacchapattānaṃ = Pulasapattānanti saṅhānaṃ pulasa- gacchapaṇṇānaṃ (Sī, I) Mūlasa- pattānanti saṅhānaṃ mūlasagacchapattānaṃ (Syā)	454
Meṇḍamātaranti = Meḷamātaranti (Sī, I) Meṇḍimātaranti (Syā)	508
Meṇḍamātā = Meḷamātā (Sī, I) Meṇḍikamātā (Syā, Ka)	507
Me taṃ manasi = Te maṃ sarasi (Ka)	185

[Ya]

Yaṃ = Yathā (Sī, Syā)	7
Yajeyyāsīti = Yajessasi (Sī, I)	489
Yathāssāsītipi = Yathayāsītipi (Ka)	461
Yācanaḷivamāno = Yācanaḷivino (I, Ka)	332
Yāva byātīti yāva ummisati. Ayañhi = Yāva pāti nimmisatīti ayañhi (Sī) Yāvuppatti nimissatīti ayañhi (Syā)	88
Yo = Lolo (Ka)	263

[Ra]

Rakkhaṇārahopi = Rakkhitopi (Ka)	488
Rathasakaṭṭadiyuttavāhanassa = Rathasakaṭṭadiyugavāhanassa (I, Ka)	353
Rathasse ca maṇikuṇḍale cātipi = Rathe ca maṇikuṇḍale cātipi (Sī, I) Rathamaṇikuṇḍale cātipi (Syā)	142
Ramati assameti = Ramatassameti (Ka)	132
Rasatī = Sarati (Sī, Syā)	88
Rasamāne = Saramāne (Sī, Syā)	88
Rājakumbhaṃ = Gajakumbhaṃ (Sī, Syā)	128
Rājabhogā = Rājavāhā (Ka)	302
Rājayutte dāpesi = Rāḷayuttā dāpenti (Sī, Syā, I)	130
Rājā = Jāto (Sī, Syā, I)	420

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Ra]

Rūpaggaṇakāle = Virūpaggaṇakāle (Ka)	508
Roruvanagare Roruvamahārājā = Roruvanagare Bhāratamahārājā (Sī, I)	
Bheruvanagare	
Bheruvamahārājā (Syā)	446

[La]

Lagganaṃ = Lobhaṃ (Sī, I)	372
Laggā laggitā = Ālaggā, laggitāti attho (Sī, Syā)	229
Laddha-ayaṃ laddhāgamaṃ = Laddhaṃ ayaṃ laddhaṃ gamaṃ (I)	308
Laddhabhaṇḍikalobhena = Piḷandhanabhaṇḍikalobhena (Sī, Syā, I)	486
Laddhā = Laddho (Sī, Syā)	299
Lippaticceva = Lepaticceva (Sī)	301

[Va]

Vacchitoti chinno = Chijjitoti chinno (Sī, I)	
Vicchitoti vicchinno (Syā)	368
Vaṭṭatīti = Na vaṭṭatīti (Sī, Syā, I)	43
Vaṭṭito = Patito (Syā)	77
Vaṇijjāpi tena = Caritā vaṇijjāpi tena (Sī, Syā)	515
Vaṇitā = Gaṇṭhitā (Sī, Syā)	335
Vatañca sīlavattañca = Vatañca sīlacaraṇaṇca (Sī, I)	339
Vata'ppaddheti = Vatapantheti (Syā)	88
Vatthavilepanehi = Gandhavilepanehi (Sī, Syā)	246
Vammitaṃ = Damakaṃ (Syā)	8
Vayena = Vayo (Ka)	88
Varo = Caro (Sī, I)	431
Vavassagatthe = Vossagatthe (Ka)	233
Vasako = Vasanto (Sī, Syā)	188
Vasanaṭṭhāneyeva = Upaṭṭhāneyeva (Sī, Syā)	242
Vasante = Vasanto (Sī, Syā)	221
Vasāpesuṃ = Vāsaṃ kappesuṃ (Ka)	231

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Sa]

Sakkāraṃ akāsi = Issariyaṃ adāsi (I, Ka)	65
Saggapuram = Saggapadam (Sī, I)	450
Saggo = Aggo (Sī, Syā)	174
Saṅkappena = Saṅkappentassa (Sī, Syā, I)	427
Saṅgahitāhāramānassa = Saṅgahitāhārapamāṇassa (Sī, Syā, I)	295
Sacepi = Sace hi (Sī, Syā, I)	166
Saññattam = Saññattim (Sī, Syā)	381
Satasahassāni = Satasahassam (Sī)	339
Satim = Dhitim (Sī, I)	443
Satta Paccekabuddhā = Sattamapaccekabuddho (Sī, I)	450
Sattame divase = Satta divasāni (Ka)	224
Sattaratanavicitte = Sattaratanavicitte (Ka)	116
Sattubhaste = Bhoge (Sī, Syā, I)	327
Sadisā = Sadisāti (Sī, Syā)	44
Saddaheyya = Saddhahetha (Sī, Syā)	178
Saddhātum = Sandhāretum (I) Suddhātum (Syā)	210
Sandhāya = Evarūpaṃ andhabālaṃ taṃ sandhāya (Sī, Syā)	215
Sandhāraṇadukkaratā = Dusaddhāniyadukkaratā (Syā)	
Saddhāratnadukkaratā (Ka)	320
Sapattarājā = Sāmantarājā (Syā, Ka)	395
Sappasi = Ahosi (Syā)	115
Sabbā = Sabbam (Sī, Syā, I)	13
Samam = Samā (Sī, Syā)	161
Samassatthakāle = Samatthakāle (Syā, Ka)	174
Samāciṇṇacaraṇatāya = Sahaciṇṇataraṇatāya (Sī)	
Samavaṇṇacaraṇatāya (Syā)	469
Samānajātikam = Asamānajātikam (Ka)	169
Samāpatticaraṇameva = Aṭṭhasamāpattim paṭicca caraṇaññeva (Sī, Syā)	
Aṭṭhasamāpatticaraṇamekam (I)	222
Samāsajjāti = Samāpajjāti (Syā, Ka)	204

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Sa]

Samitapāpatāya samaṇaṃ = Samitapāpatāya samatāya samaṇoti (Sī, Syā)	78
Samiddhakulaṃ = Mittakulaṃ (Sī, Syā)	403
Samparāyāya sukhāya cāti = Samparāyasukhāvahanti (Sī, Syā) Samparāyasukhāya cāti (I, Ka)	180
Sampeṣi = Saṃseṣi (Ka)	237
Sammillabhāsiniṭissā = Sammillabhāsiniṭissā (I)	86
Sammodamānesu = Sammodamānā (Ka)	479
Sayanagabbhassa avidūre = Sayanagabbhapasse (Syā, Ka)	394
Sasakasahassaṃ = Sasasatasahassaṃ (I, Ka)	70
Sassatavādaṃ = Sassatavāde (Sī, Syā, I)	232
Sahassakuṭiko = Sahassakuliko (Ka)	265
Sahassabyāmamattāyāmaṃ = Sahassabyāmaṃ (Sī, Syā) Sahassabyāmāyāmaṃ (I)	376
Sahassāni = Sahassānaṃ (Sī)	339
Sātodikāya = Sotodikāya (Ka)	439
Sādhu na naladdhako = Na hi sādhu kodho (Sī) Na hi sādhuṅko (Syā)	219
Sā siṃsapā = Sasīṃsapā (Sī, I) Sā sīsapā (Syā)	298
Siṅghapupphajātakavaṇṇanā = Bhisapupphajātakavaṇṇanā (Sī, I) Upasiṅghapupphajātakavaṇṇanā (Syā)	291
Sitakaraṇeti = Sitakāraṇāyāti (Sī) Sitakāraṇeti (Syā)	384
Sīghasotaṃ = Sīghasotabhāvaṃ (Syā, Ka)	452
Sukhabhāvo = Sucibhāvo (Sī, Syā)	68
Sukhasañcāraṇatthaṃ = Mukhasañcāraṇatthaṃ (Syā)	280
Sukhā nāma = Sukhā nāma nirāsā supati (Ka)	93
Suṇinti = Suṇomīti (Ka)	41
Sutaṃ = Hatthakacchapakaṃ (Sī, I) Hatthakacchapuṭṭhaṃ (Syā)	480
Sutaganthapaṭivedha-iddhīhi = Suttanteḥi vā paṭivedha-iddhīhi (Sī)	177

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sutadharayuttoti = Sutācārayuttoti (Sī) Sutādhārayuttoti (I)	179
Sutanūtissa = Sutanotissa (Syā, I, Ka)	305
Suppamānesūti = Suttapamādesūti (Syā, Ka)	383
Subhojanarasena = Subhojanena (Sī, Syā)	185
Sumuttā ahanti = Sumato ayanti (Sī)	155
Suyonandī = Dūre ito hi susandhi (Sī, Syā)	175
Suyonandī = Susandhi (Sī, Syā)	173
Susaṅgahitamānassāti = Susaṅgahitapamānassāti (Sī, Syā, I)	295
Susamudānayā = Susamvattaniyā (Sī, Syā)	295
Seyyam tatheva = Sayhassa hatthe (Sī, Syā, I)	491
Seyyam nāma = Sayhanāmaṃ (Sī, I)	490
Sedumanti sedumadīpaṃ = Serumanti serumadīpaṃ (Sī, Syā, I)	175
Sedumadīpo = Serumadīpo (Sī, Syā, I)	173
So = Yo (Ka)	148
So = Yo (Sī, Syā)	245
Sotaviññāṇakoṭṭhāsaṃ = Sotāpattiviññāṇakoṭṭhāsaṃ (Ka)	72
Svāhaṃ = Sacāhaṃ (Syā) Yāyaṃ (I) Yathāhaṃ (Ka)	444

[Ha]

Haṭṭhaṅḍampi = Gatānampi (Sī, Syā, I)	480
Hatthapathaṃ = Hatthagataṃ (Ka)	197
Harehīti = Sevehīti (I)	184
Hasitum = Hasitvā (Sī, I) Hāsitvā (Syā)	211
Hirottappabhedanabhayena = Hirottapparodhabhayena (Sī, Syā)	72
Heraññīkaphalakato = Hiraññaphalakato (Sī, Syā, Ka)	92

Jātakatṭhakathāya tatiyabhāge

Gāthāsūci

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Akakkasaṃ aphaṛusaṃ	265	Atiṇṇaṃyeva yācassu	216
Akataññu 'makattāraṃ	25	Attanā kurute lakkhiṃ	247
Akataññussa posassa	513	Attānaṃ saṅkamaṃ katvā	351
Akatvā apanandassa	240	Attānameva paṭhamaṃ	313
Akaramhasa te kiccaṃ	25	Attharassu palāsāni	171
Akāle vassatī tassa	434	Athimaṃ khuddakaṃ	
Akkocchi maṃ avadhi		pakkhiṃ	376
maṃ	198, 463-4	Adassanena morassa	117
Akkodhano niccapasannacitto	288	Adāsi dānāni pure visayha	119
Agārā paccupetassa	200	Adu cāpaṃ gahetvāna	320
Agārino annadapānavatthadā	219	Adu paññā kimatthiyā	475
Aggato ve pasannānaṃ	393	Adeyyesu dadam dānaṃ	10
(Khu 1. 255 piṭṭhe-Itivuttake)		Addasaṃ kāma te mūlaṃ	427
Aṅgamaṃ maṃ manussānaṃ	46	Addassa pathaviṃ gijjho	460
Aṅgārajātā pathavī	425	Addhā tuvaṃ paṇḍitakosi	
Acetanaṃ brāhmaṇa		rādha	91
assuṇantaṃ	22	Addhā pajānāsi	
Accharāsahassassāhaṃ	388	mametaṃāyuraṃ	342
Ajaññaṃ jaññasāṅkhātāṃ	229	Addhā maṃ yakkha jānāsi	290
Ajja suveti puriso	244	Addhā have sevitaḅbā	
Ajjāpi me taṃ manasi	185	sapaññā	288
Ajjhārūhā 'bhivaḍḍhanti	377	Addhāhi dānaṃ bahudhā	
Aññaṃ bhaṇati vācāya	253	pasatthaṃ	448
Aññe socanti rodanti	156	Anagāriyupetassa	368
Aṭṭhānametaṃ dukkharūpaṃ	320	Anaṅgaṇassa posassa	290
Aṭṭhicchinnā pāṇaharā	464	Anatthā tāta vaḍḍhanti	500
Atikkamma ramaṇakaṃ	193	Anantadassī Bhagavāhamasmi	336
		Anariya 'mariyena	
		sahassanetta	120

Paṭhamapādā	Piṭṭhāṅkā
[A]	
Anavaṭṭhitacittassa	68
Anavhito tato āgā	153
Anutīracāri naṅguṭṭham	315
Anutīracāri bhaddante	314
Anuttare kāmaguṇe samiddhe	12
Anuvicca kaccāni karohi kiccaṃ	404
Andhakāratimisāyaṃ	411
Aparampi samma te bālyaṃ	262
Api kassapa mandiyā	36
Api ce pattamādāya	30, 490
Api nāma naṃ passeyyaṃ	472
Api hantvā hato brūti	96
Apehi etto tvaṃ kāḷi	245
Appaṃ hi etaṃ na hi dīghamāyu	339
Appakena tuvaṃ yakkha	308
Appatvā padaviññāṇaṃ	71
Appamatto ayaṃ gandho (Khu 1. 12 piṭṭhe Dhammapade)	273
Appampi ce nibbutimbuñjati yadi	497
Appassa kammaṃ phalaṃ mamedāṃ	428
Appāpi kāmā na alaṃ	427
Appicchassa hi posassa	295
Appicchā appacintāya	295
Aphalaṃ madhuraṃ vācaṃ	238
Abbahī vata me sallaṃ	146, 201, 369
Abhikkhaṇaṃ rājakuñjara	389
Amānanā yattha siyā	233
Amittamajjhe vasato	294
Amittahatthathagatā	190

Paṭhamapādā	Piṭṭhāṅkā
[A]	
Amittānaṃva hatthattham	444
Ambaṭṭhakulassa khattiya	392
Ambapakkam dakaṃ sītam	50
Ambā'ha'maddam vanamantarasmim	358
Ambho na kira saddheyyam	57
Amhe manussesu manussahiṃsa	495
Ayaṃ puriso mama atthakāmo	278
Ayaṃ vā so mato seti	368
Ayameva kālo na hi añño atthi	361
Ayameva so piṅgiya venasākho	149
Araññā gāmaṃmāgama	136, 499
Arahā sīlasampanno	476
Alaṃ hi te jagghitāye	211
Alameteḥi ambehi	122
Alaṅkatā suvasanā	127
Alaso gihī kāmaḥogī na sādhu	97, 143
Alikam bhāsamānassa	433
Alikam vata maṃ samma	185
Avasimha tava'gāre	124
Avāriyapitā nāma	216
Asamsayaṃ jātikhayantadassī	412
Asakkhim vata attānaṃ	122
Asanthutam maṃ cira- santhutena	58, 207
Asi tikkhova maṃsamhi	139
Asīho sīhamānena	104

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]		[I]	
Asuddhabhakkhosi		Icevaṃ vilapantiyā	457
khaṇānupātī	497	Itodāni patāyanti	266
Assa indasamo rāja	489	Ito bahutarā bhogā	193
Assaddho akataññū ca	72	Ito satthāni gacchanti	266
Ahaṃ ce daḥhadhammassa	364	Idaṃ kho taṃ samāgamma	399
Ahaṃ jāgarataṃ sutto	382	Idaṃ tadācariyavaco	149
Ahaṃ dasasatambiyāmaṃ	376	Idaṃ pure ninnamāhu	409
Ahaṃ raho na passāmi	17	Idaṃ vatvāna hārīto	477
Ahameva eko idha majja		Idaṃ suvaṇṇakāyūraṃ	415
patto	503	Idāni kho maṃ bhāyēti	196
Ahameva dūsiyā		Idāni khomhi sukḥito	
bhūnahatā	166-7	arogo	211
Ahañhi'maṃ		Idha sīhā ca byagghā ca	232
sāgarasevitantaṃ	159	Idhāgamā brahmacārī	107
Ahantāramaghātentaṃ	189	Imaṃ tuṇḍehi pakkhehi	254
Ahantāramahantāraṃ	189	Imaṃ tvaṃ tatiyaṃ tāva	228
Ahampi kho taṃ jānāmi	245	Imaṃ nerūti jānanti	233
Ahampi maṃsāni phalāni		Imaṃ so sayanaṃ seti	139
bhuñje	496	Imaṃce te pitā bhadde	267
Ahū atītamaddhānaṃ	40	Imasmiṃyeva nagare	389
[Ā]		Imāni maṃ daddara tāpayanti	15
Ākiṇṇaluddo		Imāni me sattasatāni atthi	328
puriso	290, 513	[U]	
Āgamā nūna so saddo	398	Uṭṭhehi cora kiṃ seti	32
Āgamissati me pāpaṃ	397	Uḍḍayhate na ramati	20
Ādāya daṇḍaṃ		Uttamatthaṃ labhitvāna	263
parisumbhabhastāṃ	326	Udapattosi vegena	460
Ādittaṃ vata maṃ santarā	146,	Udeti āpūrati veti cando	143
	201, 369	Uddhaṃ tapati ādicco	425
Ādittasmiṃ agārasmiṃ	447		
Āmaṃ pakkañca jānanti	362		
Āsāvati nāma latā	236		
Āsīvisaṃva kupitaṃ	500		
Āsīsateva so pakkhī	236		

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[U - Ū]	
Uddhaṭṭabhataṃ ahaṃ tadā	392
Uparivisālā duppūrā	194
Uppajjanti ca me bhogā	388
(Khu 2. 40 piṭṭhe)	
Uppannāyaṃ sarīrajo	476
Ummattikā ayaṃ veṇī	508
Uragova tacāṃ jiṇṇaṃ	152
Ullaṅghayitvā attānaṃ	352
Usabhā'ha'maddaṃ yūthassa majjhe	359
Ūruṭṭhi bhaggaṃ vaṭṭito khāribhāro	76
[E]	
Ekassa caritaṃ seyyo	464
Eko araṇṇe girikandarāyaṃ	159
Etadeva hi me nāmaṃ	238
Ete bhiyyo samāyanti	36
Ettāvate'taṃ paṇḍiccaṃ	442
Evaṃ karonti sappaṇṇā	146
Evaṃ calitaṃ asaṇṭhitaṃ	53
Evaṃ ce maṃ viharantaṃ	178
Evaṃ jāgarataṃ sutto	383
Evambhūtassa me tāta	198
Evambhūtassa te rāja	197
Evaṃ yakkha sukhī hohi	309
Evaṃ yo saṃ niraṃkatvā	380
Evaṃ luddaka nandassu	172, 311
Evaṃ sakka sukhī hohi	470, 472
Evaṃ sunītena subhāsītena	421
Evaṃ so nihato seti	77

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[E]	
Evañca te rucati kātiyāni	406
Evañca te rucati devarāja	405
Evañca so hoti tato ca pāpiyo	304
Evamādīpito loko	447
Evamāpajjate poso	304
Evametaṃ mahārāja	375
Evametaṃ migarāja	209
Evameva idhekacco	283
Evameva ime kāme	187
Evameva manussesu	102, 187, 316
Evampi idha vuddhānaṃ	241, 460
Evampi gāmanigamesu paṇḍito	300
Evampi caturā nārī	251
Evampi mittehi daḷhehi paṇḍito	299
Evampi vohārasucim asāhasaṃ	301
Eve'taṃ hoti kattabbaṃ	108
Esa devamanussānaṃ	393
Esa bhiyyo pavekkhāmi	79
Esa'smākaṃ kule dhammo	110
Esā te upamā rāja	352
Eso hi uttaritaro	36
Ehi godha nivattassu	79
Ehi taṃ upagūhissaṃ	416
Ehi putta nivattassu	480
Ehi māṇava orena	308

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[O]

Ogaha rahadaṃ akaddamaṃ	271
Odahissāma'haṃ passaṃ	257
Odātavatthā	
suci allakesā	404
Odātamūlaṃ	
sucivārisambhavaṃ	301
Oropayassu kalyāṇi	415
Ovadeyyānusāseyya	347

[Ka]

Kataññumhi ca posamhi	11
Katamo rahado akaddamo	272
Katassa ceva kattā ca	125
Kathaṃ jāgarataṃ sutto	382
Kathaṃ nu thalajo santo	315
Kathaṃ samuddamatarī	84, 175
Kanditena have brahme	368
Kappo ca te baddhacaro	
ahosiṃ	340
Kammāya nikkhamantohaṃ	389
Karaṇḍako kaliṅgānaṃ	360
Kalyāṇarūpovata'yam	
catuppado	76
Kākaṅca passa laṭukikaṃ	164
Kāko tadā Devadatto	
ahosi	280
Kākolā kākasaṅghā ca	232
Kāni'ssa kammāyatanāni	
assu	514
Kā nu kālena vaṇṇena	243
Kā nu dibbena vaṇṇena	246

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kāmaṃ kandantu kumbhaṇḍā	135
Kāmaṃ ruppattu vā mā vā	347
Kā'yam eḷagalāgumbe	208
Kā'yam balākā sikhinī	211
Kāyena yo nāvahare	80
Kālāgataṅca na hāpeti	
attham	247
Kāsāyavatthe sakuṇe	
vadāmi	494
Kālāni kesāni pure	
ahesuṃ	371
Kim aṇṇave kāni phalāni	
bhuñje	495
Kim gijjha paridevasi	311
Kim te jaṭāhi dummedha	78
Kim nu santaramānova	145
Kimśīle kimśamācāre	243,
	246
Kicchakāle kicchasaḥo	441
Kinnu subāhu taramānarūpo	514
Kimāṇḍakā ime deva	20
Kīdiso tuyham parivāro	510
Kuṇapādini lohitaḥe	251
Kuto nu āgacchatha bho	
tayo janā	502
Kurukacchā payātānaṃ	175
Kuham gatā kattha gatā	203
Ko dutiyam asīlissa	409
Ko'dha jāgarataṃ sutto	382
Kodhano upanāhi ca	244

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ka - Kha]		[Ca]	
Komārikā te hessāmi	250	Catuppādī tvaṃ kalyāṇi	250
Kyāhaṃ devānamakaram	193	Catubbhi aṭṭhajjhagamā	193
Khaggaṃ chattaṅca pātiṅca	309	Cattārome mahārāja	476
Khattiyā brāhmaṇā vessā	180	Candanam tagaram vāpi	273
Khattiyo ca adhammaṭṭho	180	Candanasārānulittā	168
Khamanīyam yāpanīyam	456	Cara cārikam lohita-	
Kharattacāṃ bellaṃ yathāpi		tuṇḍa mā mari	468
satthavā	300	Caraṅce nādhigaccheyya	67
Kharājīnā jaṭilā paṅkadantā	221	Caranti bālā dummedhā	274
Khīrodanam ahamadāsīm	387	(Khu 1. 22 piṭṭhe	
(Khu 2. 44 piṭṭhe)		Dhammapade)	
[Ga]		Cāleti kaṇṇam bhakuṭim	
Gaṅgā kumudīnī santā	452	karoti	91
Gaṅgāya sotasmim		Ciṇṇā kaliṅgā caritā vaṇijjā	515
gahītanāvam	340	Citrāhi gāthāhi	
Gadhito ca ratto ca		subhāsītāhi	231
adhimucchito ca	227	Cirassam vata passāmi	296
Gambhīracārī bhaddante	314	Cirampi bhakkho abhavissa	315
Gavam ce taramānānam	102	[Cha - Ja]	
Gāme vā yadi vā'raṅṅe	157,	Chinnabbhamiva vātena	352
	215, 217	Jappena mantena subhāsītēna	191
Gimhānam pacchime māse	484	Jayo kaliṅgāna' masayha-	
Gileyya puriso lobhā	319	sāhinam	6
Guṇehi etehi		Jivhā tassa dvidhā hoti	435
upeta khattiya	421	Jivhā tassa na bhavati	435
[Ca]		Jīno rathassam	
Caje cajantam vanatham na		maṇikuṇḍale ca	142
kayirā	99	Jīvāmi voham na	
Catukaṇṇamva kedāram	240	matohamasmi	405

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ñā - Ḍa]	
Ñātako no nisinnoti	60
Ḍayhamāno na jānāti	152-5
[Ta]	
Taṃ taṃ ce anusoceyya	87
Taṃ tāhaṃ tāta yācāmi	500
Taṃ devā payirupāsanti	236
Taṃ passa samma phalimaṃ uḷāraṃ	470
Taṃ maṃ kāmehi sammattaṃ	411
Taṃ maṃ na tapate bandho	352
Taṃ maṃ vadhitumāgacchi	258
Taṃ maṃ viyāyataṃ santaṃ	352
Taṃ'mena passāmi'parena nāriṃ	373
Taṃ lobhapakataṃ kammaṃ	492
Taṃ vo vadāmi bhaddante	366
Tañca disvāna āyantim	457
Tañca so samatikkamma	460
Tato amatamādāya	472
Tatthatthani vata'ppaddhe	87
Tattheva tiṭṭhati sīsaṃ	145
Tattheva tvaṃ avedesi	399
Tattheva tvaṃ sabbabhava	228
Tadeva me tvaṃ vidito	99
Tapasā pajahanti pāpakammaṃ	429
Tayā maṃ asitāpaṅgi	398
Tayā samuddama'tariṃ	84
Tasasi bhamasi leṇamicchasi	271
Tasmā kāle akāle vā	95
Tasmā tuleyya mattānaṃ	336

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta - Tha]	
Tasmā paṇḍitajātiyo	96
Tasmā hi chandāgamaṇaṃ	436
Tasmā hi te sukhino vītasokā	504
Tassa kammapharusassa	40
Tassa kammaṃ kusalassa	390
Tassa taṃdhūmagandhena	380
Tassa puttā ca dārā ca	240, 460
Tassāhaṃ odahimpassaṃ	258
Tassevaṃ vilapantassa	283
Tātāti putto vadamāno	47
Tāni'ssa kammāyatanāni assu	515
Tāhaṃ saraṃ dukkhaseyyaṃ	185
Ticīravaraṅga patto ca	356
Tiṭṭhante nibbuta cāpi (Khu 2. 66 piṭṭhe)	387
Tiṇaṃ tiṇanti lapasi	107
Tumhe sīhānaṃ byagghānaṃ	293
Tuvaṅga eko bhariyā ca te piyā	503
Te andhakārake kāme	476
Te kathaṃ nu karissanti	310
Te janā sukhamedhanti	139
Te rukkhā saṃvirūhanti	377
Tesu cittaṃ pasādetvā	390
Tvaṃ khosi samma ummatto	508
Tvaṃ khopi samma bālosi	262
Tvaññeva maṇinā channo	297
Thiyova tassa jāyanti	436

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Da]	
Dakkhaṃ gahapatī sādhu	442
Dadaṃ bhuñja mā ca pamādo	390
Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnaṃ	74, 334
Daddeyya puriso dānaṃ	320
Davappaluddho puriso	244
Daharocā'si dummedha	204
Daharo tuvaṃ dassani- yosi rāja	372
Dalḥappamaṇaṃ mama ettha brahme	405
Dānaṃ sīlaṃ pariccāgaṃ	258, 300, 391
Dānañca yuddhañca samānamāhu	448
Dāsakammakarā heṭṭhā	220
Dijā dijaṃ kuṇapa'māharantaṃ	359
Diyaḍḍha kukkū udayena kaṇṇikā	298
Divā ca ratto ca mayā upaṭṭhitā	504
Diso ve lahucittassa	336
Disvā vadāmi na hi aññato savaṃ	230
Dīghaṃ gacchatu addhānaṃ	127
Dujjacco ca sujacco ca	18
Dujjīvitamajīvimha	44
Duddubhāyati bhaddante	71
Dubbaṇṇarūpaṃ tuva'mariyavaṇṇī	286
Dumo yadā hoti phalūpapanno	468
Dussa me khetṭapālassa	50

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Da]	
Dūto ahaṃ rāji'dharakkhasānaṃ	135
Dūre suto ceva brahā ca rukkho	22
Devamanussā catuppadā	53
Devā musāvāda'mupātivattā	6
Devī viya accharūpamā	392
Dvayaṃ yācanako rāja	74
Dvāsattati Gotama puññakammā	338
[Dha]	
Dhammaṃ caratha ñātayo	252
Dhammaṃ bhaṇāmi vedeha	346
Dhammaṭṭhohaṃ pure āsīṃ	314
Dhamme ca ye ariyappavedīte ratā	420
Dhammena kira jātassa	114
Dhammena vitta'meseyya	81
Dhammo rahado akaddamo	272
Dhammo have pāturahosi pubbe	27
Dhammo have hato hanti	433
Dhiratthu kāme subahūpi loke	493
Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ	28, 30, 490
Dhiratthu maṃ mahākāyaṃ	84
Dhīro bhoge adhigamma	283
Dhīrova balavā sādhu	336
Dhuttā ca soṇḍā akatā	53
Dhuttomhi samma sumukha	184

Paṭhamapādā	Piṭṭhāṅkā
[Na]	
Na akāle vipekkheyya	508
Na aṇṇave santi phalāni dhaṅka	496
Na katassa ca kattā ca	124
Na kiratthi Anomadassisu	387
Na kho ayaṃ brāhmaṇa bhojanatthā	404
Na kho me ruccati āḷi	507
Naṅguṭṭhaṃ me avakkamma	456
Na cāpi jhāpeti paraṃ na attanāṃ	419
Na ceva sā kālakatā	58
Na taṃ kammaṃ kataṃ sādhu	274
(Khu 1. 23 piṭṭhe Dhammapade)	
Na tassa vuḍḍhi kusalappasatthā	196
Na te piṭṭhamadāyimhā	110
Natthi anto kuto anto	44
Natthi citte pasannamhi (Khu 2. 66 piṭṭhe)	387
Natthi loke raho nāma	17
Na tvam assattha jānāsi	33
Na nāmagottaṃ gaṇhanti rāja	286
Nanu te sutam brāhmaṇa bhaññamāne	7
Nandanti sarīraghātino	272
Na paṭicca kammaṃ phusati	61
Na paṇḍitā vetana'mādiyanti	328
Na pāpajanasamsevī	304
Na pāpasampavaṅkena	304
Na pupphagandho paṭivātameti	273
Na maṃ tapati ātapo	425

Paṭhamapādā	Piṭṭhāṅkā
[Na]	
Na me idaṃ ruccati cakkavāka	496
Na me namantassa bhaje bhajantam	99
Na me rucci migālopa	240
Na me sutam vā diṭṭham vā	172
Na yidaṃ niccam bhavitabbaṃ Brahmadatta	147
Nayimaṃ mahim arahati pāṇikappaṃ	160
Navachannakedāni diyyati	270
Na vācamupajīvanti	319
Na vāyasaṃ no pana kaṇhasappaṃ	278
Na vedessanti sappaññā	332
Na vedā samparāyāya	180
Na ve piyammeti janinda tādiso	263
Na ve yācanti sappaññā	333
Na samādhiparo atthi	93
Na sasassa tilā atthi	51
Na sādhu balavā bālo	336
Na so acchādanam bhattam	283
Na socanāya paridevanāya	191
Na so mittā yo sadā appamatto	178, 182
Na harāmi na bhañjāmi	289
Na hi annena pānena	145
Na hi nūnimassa rañño	167
Na hi verena verāni	198, 464
Na hi sabbesu ṭhānesu	416
Na hi sattham sunisitam	95
Na heva kāmāna kāmā	441
Na heva ṭhitam nāsīnam	87

Paṭhamapādā	Piṭṭhāṅkā
[Na]	
Na heva vedā aphaḷā bhavanti	222
Na heva subbattha balena kiccaṃ	163
Nāññaṃ sucaritaṃ rāja	198
Nādeyyesu dadaraṃ dānaṃ	10
Nāntalikkhabhavanena	204
Nābbhatītaharo soko	157
Nāyaṃ neru vibhajati	233
Nāsakkhā'ti gato poso	460
Nāssa sīlaṃ vijānātha	253
Nāhaṃ tumhe pasamsāmi	292
Nikkhantāya agārasmā	510
Niccaṃ ubbegino kākā	294
Nidhīnaṃva pavattāraṃ	347
Nisamma khattiyo kayirā	97, 143
Nihīyati puriso nihīnasevī	304
Nūna rājā na jānāti	364
Neva itthīsu sāmāññaṃ	139
Neva taṃ upajīvāmi	291
Neva duṭṭhe nayo atthi	457
Neva'yyakassa sīsañca	145
Nevābhisajjāmi na cāpi kuppe	110
No ce assa sakā buddhi	348
No ce labhetha nipakaṃ sahāyaṃ	464
[Pa]	
Paṅko ca kāmā palipo ca kāmā	226
Paññāhi seṭṭhā kusalā vadanti (Khu 6. 10 piṭṭhe)	327

Paṭhamapādā	Piṭṭhāṅkā
[Pa]	
Paṇītaṃ bhuñjase bhattaṃ	294
Paṇṇakaṃ tikhiṇadhāraṃ	318
Panujja dukkhena sukhaṃ janinda	13
Pariplavantaṃ pathaviṃ	460
Paribbaja mahā loko	27
Parimuṭṭhā paṇḍitābhāsā	463
Parisaṅkupatho nāma	460
Parūḷhakacchanakhalomo	296
Pare ca na vijānanti	464
Pavivekaraṃ pitvā	182
Passāmi vohaṃ daharimkumārīṃ	373
Pāpāni kammāni karitva rāja	222
Pāmojjakaraṇaṃ ṭhānaṃ	182
Pitā ca puttaṃ avaca	460
Piyaṃ kho āḷi te hotu	509
Piyaṃ kho āḷi me hotu	509
Puttā tassa na bhavanti	436
Puthusaddo samajano	463
Punapā'pajjasī samma	212
Pubbeva khantī ca tapo ca mayhaṃ	13
Pubbeva dānā sumano	282
(Am 2. 296; Khu 2. 159 piṭṭhe)	
Pubbeva dānā sumanā bhavāma	282
(Khu 5. 214 piṭṭhe)	
Pubbeva maccaṃ vijahanti bhogā	142
Pubbeva me'tamakkhimsu	457
Puratthāmukho nisinnosi	456
[Pha]	
Pharusā vata te vācā	46
Phalassa upabhuñjimhā	471

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ba]

Baddhā kulikā mita'mālakena	515
Balaṃ cando balaṃ suriyo	492
Balañca vata me khīṇaṃ	238
Bahussutaṃ cittakathim	483
Bahūnaṃ vijjatī bhotī	87
Bahūni ṭhānāni vicintayitvā	326
Bahūni rukkhachiddāni	129
Bālova paṇḍitamānī	336
Bāhusaccañca sippañca	348
Beluvaṃ patitaṃ sutvā	71
Byākāsi āyuro pañhaṃ	319, 321
Byākāsi pukkuso pañhaṃ	320
Brahā pavaḍḍhakāyo so	103
Brāhmaṇo ajayūthena	380
Brāhmaṇo ca kathaṃ jahe	18

[Bha]

Bhattaṃ bhinnaṃ	
hatā bhariyā	217
Bhaddako vata'yam pakkhī	253
Bharassu mātāpitaro	311
Bharāmi mātāpitaro	311
Bhīruiyā nūna me kāmo	397
Bhuttā mayā nivāpāni	257
Bhusamhi kuddhoti	
avekkhiyāna	419

[Ma]

Mamaṃsabhakkho tuvaṃ rāja	377
Makkhī paḷāsī sārāmbhī	244
Mataṃ mataṃ eva rodatha	53

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mataṃ marissaṃ	
rodanti	200, 368
Madhu iti maññamānā	187
Madhuvaṇṇaṃ madhurasam	187
Madhuvā maññati bālo	274
(Khu 1. 23 piṭṭhe	
Dhammapade)	
Manussasukhumālānaṃ	296
Manussasseva te sīsaṃ	67
Manussasseva me sīsaṃ	68
Manussindaṃ jahitvāna	132, 342
Mano ce te nappaṇamati	60
Mamañca disvāna	
pavaddhakāyaṃ	278
Mama lohitabhakkhassa	25
Mameva deva palitaṃ na	
tuyhaṃ	372
Mameva sutano attho	309
Mahārājassa'haṃ dhītā	243, 246
Mā kiñci avacuttha	
gaṅgamālaṃ	430
Mā tāta kujjhi na hi sādhu	
kodho	219
Mātā pitā disā pubbā	220
Mā te mitto amitto vā	212
Mā brāhmaṇa issaradassanena	76
Mā ma'ddasamsu rodantaṃ	74
Māliyo caturakkho ca	530
Māsu kujjha bhūmipati	215
Migarājā pure āsim	258
Miyyetha bhariyā vajato	324
Mīlhena littā ruhirena	
makkhitā	230
Medhāvīnampi himsanti	476
Moghā jāti ca vaṇṇo ca	180

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yaṃ annapānassa pure labhāma	90
Yaṃ eṇikūlasmi janāṃ gahītaṃ	340
Yaṃ taṃ vasantasamaye	57
Yaṃ tvaṃ aṅkasmim vaḍḍhesi	195
Yaṃ tvaṃ apāyesi bahū manusse	340
Yaṃ nissitā jagatiruhaṃ	485
Yaṃ nu gijjho yojanasataṃ	311
Yaṃ nu lomaṃ ahāresi	296
Yaṃ nu samma ahaṃ bālo	262
Yaṅca jaṅṅhā kule jātaṃ	185
Yaṅhi kayirā taṅhi vade	64, 182, 238
Yaṅcetaṃ iti cīti ca	203
Yato ca kho paṇḍito āpadāsu	191
Yato ca jāneyya alabbha- neyyo	191
Yato ca jāneyya pasādamattano	419
Yato sarāmi attānaṃ	416
Yattha posaṃ na jānanti	16
Yattha bījāni rūhanti	483
Yattha verī nivasati	335
Yatthālaso ca dakkho ca	233
Yathā andughare puriso	228
Yathā uggatapamā santamā	492
Yathā cāpo ninnamati	303
Yathā paṃsumuṭṭhim puriso	189
Yathāpi udakakumbho	155

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yathāpi dārako candaṃ	154
Yathāpi bijamaggimhi	11
Yathāpi rājā nandeyya	315
Yadā kacchapalomānaṃ	453
Yadā kākā ulūkā ca	453
Yadā kulako sakuṇo	453
Yadā ca sarasampanno	117
Yadā nisseṇimāruyha	453
Yadā parābhavo hoti	311
Yadā bimboṭṭhasampanno	453
Yadā kamasapādānaṃ	453
Yadā muḷālapattānaṃ	453
Yadā sasavisāṇānaṃ	453
Yadā sāmuddikaṃ nāvamā	453
Yadā surāghaṭamā pitvā	453
Yadi hessati dassāma	120
Ya'mānayaṃ somanassaṃ	486
Yametaṃ parisappasi	115
Yametaṃ vārijaṃ pupphaṃ	289
Yasassino uttamapuggalassa	104
Yasmā ca panidhekacce	348
Yassa kāyena vācāya	136, 499
Yassa gāme sakhā natthi	47
Yassa cittaṃ ahāliddaṃ	81
Yassa'ttā nālamekova	157
Yassa sammukhaciṇṇena	25
Yācako appiyo hoti	331
Yācanaṃ rodanaṃ āhu	74

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yā timsati sāramayā anujjukā	299
Yā daliddī daliddassa	64
Yāni karoti puriso	147
Yāni pure tuvaṃ devi	20
Yā mantanā araṅṅasmim̃	114
Yāyevā'nusāsaniyā	217
Yāvata caturō dīpā	456
Yāvatasīsati poso	365
Yāvadeva'ssa'hū kiñci	92
Yāva nuppajjati Buddho	117
Ye khattiyā se anisammakārino	419
Ye ca kho paṭisaṅkhāya	187
Ye ca sīlena sampannā	71
Ye dhammaṃ nappajānanti	382
Yena eko ratho yāti	120
Yena kenaci vaṇṇena	347
Yena jātena nandissaṃ	487
Yena bhattāni paccanti	484
Yena bhuttēna yāpenti	484
Yena siṅcanti dukkhitam̃	483
Ye phalattā sambhajanti	471
Ye brāhmaṇassa samaṇassa	293
Ye'me ahaṃ na jānāmi	331
Ye ve sakhīnaṃ sakhāro bhavanti	468
Yesam̃ rāgo ca doso ca	383
Yo atthakāmassa hitānu- kampino	228

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yo appaduṭṭhassa narassa dussati	189
Yo indriyānaṃ kāmena	440
Yo ca uppatitaṃ atthaṃ	122, 251, 416
Yo ca kāle mitaṃ bhāse	95
Yo ca dhammena carati	499
Yo ca yācanajīvāno	332
Yo ca sīlaṅca paṅṅaṅca	336
Yo cāpi mitte atha vā amitte	247
Yo cāpi sīte atha vāpi uṇhe	246
Yo cīdha kammaṃ kurute pamāya	104
Yo taṃ vissāsaye tāta	136
Yo tīndukarukkhaṃ paro pilakkho	23
Yo te puttake akhādi	512
Yo te vissāsaye tāta	499
Yo te sakhā daddaro sādhurūpo	514
Yo te hatthe ca pāde ca	39
Yo dandhakāle tarati	129
Yo dandhakāle dandheti	129
Yo disvā bhikkhum̃ caraṇūpapannaṃ	287
Yo'dha uppatitaṃ atthaṃ	416
Yo dhammaladdhassa dadāti dānaṃ	448
Yo nīliyaṃ maṇḍayati	126
Yo paresaṃ vacanāni	178

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yo pānabhūtāni aheṭṭhayam caram	448
Yo pubbe katakalyāṇo	11, 366
Yo maṃ pure paccuddeti	367
Yo'me ahaṃ na jānāmi	331
Yo me hatthe ca pāde ca	39
Yo yaṃ bhisāni khaṇati	290
Yo ve kate paṭikate	124
Yo ve kāle asampatte	94
Yo ve yācanajīvāno	332
Yo sāhasena adhigamma bhoge	497
Yo hare mattikaṃ thālam	209
Yvāyam sāḷiyachāpoti	189

[Ra]

Rajjuvā'lambanī cesā	374
Rājaputta namo tyatthu	64
Rājā apucchi vidhuram	379
Rājā te bhattam pāhesi	307
Rājā vilumpate raṭṭham	488
Rājāham issaro tesam	352
Rājāhamasmi narapamadānamissaro	420
Roditena have brahme	200

[La]

Lakkhī vata me udapādi ajja	287
Laddhāya yakkhā tava niccabhikkham	308

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[La]

Lahuñca vata khippañca	416
Lābho alābho yaso ayaso ca	90
Lūkhāni tiṇabījāni	294

[Va]

Vaḍḍhatā'meva nigrodho	195
Vaṇṇārohena jātiyā	177-8
Vadhissāmi te laṭukike puttakāni	162
Vanam yada'ggi dahati	129
Vandāmi taṃ kuñjara ekacāriṃ	162
Vandāmi taṃ kuñjara saṭṭhihāyanam	162
Varañca me haṃsa bhavam dadeyya	469
Vācam na vajjā pharusam kadāci	247
Vācāya sakhilo mano- viduggo	254
Vāti gandho timirānam	175
Vāti cāyam tato gandho	84
Vikkama re haripāda	171
Vikkamāmi na pāremi	171
Viceyya dānam sugatappasattham	448
Viditam thusam undurānam	113
Videsavāsam vasato	16
Vibbhantacitto kupitindriyosi	324
Vivaṭṭachaddo nusi sabbadassī	328
Vivarathi'māsam dvāram	3
Vivādena kisā honti	316
Vivādo no samuppanno	314
Vīsam vā pañcavīsam vā	127

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Samkhittarūpena bhavaṃ mamattamaṃ	161
Samvāsena have Sakka	200, 368
Samviggārūpo isinā vīyākato	504
Samviggārūpo parisāya majjhe	327
Sakā raṭṭhā pabbājito	15
Sakuṇo mayhako nāma	283
Sankeyya sanakitabbāni	33, 377
Sanḡāhako sakhilo saṅhavāco	247
Sace ayaṃ bhūdadharaṃ na sakkā	160
Sace ca maṃ rakkhati devarājā	135
Sace'tassa hetu'mha ubho gahitā	279
Sacepi'maṃ pihayasi	296
Sacepi santo vivadanti	36
Sace brāhmaṇa gacchesi	256
Sace rode kisā assaṃ	153
Sace labhetha nipakaṃ sahāyaṃ	464
Sace hi saccaṃ bhaṇasi	434-5-6
Saccaṃ kirevamāhaṃsu	262
Saññogasambhogavisesa- dassanaṃ	11
Saṭṭhi vassasahassāni	44
Satta me rohitā macchā	49
Sattavassā pabbajitā	292
Santi aññepi rukkhā se	377
Santi aññepi sakuṇā	240

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Santi rukkhā haripattā	470
Sandiṭṭhikameva amma passatha	430
Sappaṃ pamokkhāmi na tāva kākaṃ	279
Sabbaṃ bhaṇḍaṃ samādāya	207
Sabbaṃ suta'madhīyetha	205
Sabbamidaṃ carimaṃ kataṃ	27
Sabbā kirevaṃ pariniṭṭhitāni	13
Sabbā parikkhatā pheggu	410
Sabbāyasaṃ kūṭa'matippamaṇaṃ	134
Sabbe tasanti daṇḍassa (Khu 1. 32 piṭṭhe Dhammapade)	274
Sabbepime devasamā samāgatā	360
Samaṇaṃ taṃ maññaṃāno	78
Samatittikaṃ anavasesakaṃ	220
Sampesi kho maṃ vācāya	237
Sammukhā vā tirokkhā vā	82
Sarabhā sarade kāle	380
Sarabhe ca gate disvā	380
Sarabhesu manam katvā	380
Sarājā isinā satto	436
Sarīramajjhamhi ṭhitāti maññaṃ	504
Sasamuddapariyāyaṃ	30, 490
Sahassa vedopi na taṃ paṭicca	222
Sā kātiyānī suṇisāya saddhim	406
Sādum vā yadi vā'sādum	133
Sādūni ramaṇīyāni	132, 342
Sādhu jāgarataṃ sutto	383

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sādhu sakkhi kataṃ hoti	469,
	471
Sā nūnāhaṃ ito gantvā	410
Sā nūnāhaṃ marissāmi	364
Sā maṃ annena pānena	175
Sā maṃ saṇhena mudunā	175
Sāmā ca kho candanalittagattā	150
Sālīnaṃ odanaṃ bhuñje	27, 133
Siṅgāla bāla dummedha	209
Siṅgīmigo āyata-	
cakkhuetto	277
Sirī ca lakkhī ca taveva	
khattiya	421
Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ	92
Sīlaṃ seyyo sutam	
seyyo	180
Sīlavanto na kubbanti	108
Sukassa bhāsamānassa	292
Sukkhañca rukkhaṃ koḷāpaṃ	471
Sukhaṃ nirāsā supati	93
Sukhakāme dukkhāpetvā	444
Sukhassānantaraṃ dukkhaṃ	441
Sucitta pattachadana	250
Succajaṃ vata naccaji	63
Suṇantu me jānapadā	488
Suṇisā hi mayhaṃ	
vañjhā ahosi	405
Sutaṃ me'taṃ mahābrahme	475
Sutitikkhaṃ araññaṃhi	499
Sudassaṃ vajja'maññesaṃ	209
Sudīṭṭharūpa'muggatapānu-	
vattinā	504

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sunhāto suvilittosi	212
Sumajjañca supāsañca	266
Surakkhitaṃ meti kathaṃ	
nu vissase	504
Suladdhalābhā janakassa	
rañño	327
Suvassa ca varaṃ datvā	470, 472
Susukhaṃ vata jīvanti	292
Susukhaṃ vata jīvāmi	60
Sūciṃ kammāragāmasmiṃ	267
Selaṃ sumaṭṭhaṃ	
naravīraniṭṭhitaṃ	358
So karassu ānubhāvaṃ	68
So ghorarūpaṃ nirayaṃ	
upeti	229
Socaṃ paṇḍu kiso	
hoti	157
Socayissati maṃ kantā	397
So te karissāmi	
yathānubhāvaṃ	32, 100
So te suva varaṃ dammi	469, 471
So nūnāhaṃ ito gantvā	411
So passasanto mahatā	
phaṇena	278
Sohaṃ abbūḷhasallosmi	146,
	201, 369
Sohaṃ tadeva punappunaṃ	391
Sohaṃ tamevā'nuvicinta-	
yanto	374
Sohaṃ nūna ito gantvā	44

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]		[Ha]	
Sohaṃ satam aññatarosmi		Handa dāni vanantāni	303
haṃsa	468	Haliddirāgam kapiccitaṃ	136, 500
Sohaṃ sahasajīnova	444	Hitvā gandhāraṅvisayaṃ	346
[Ha]		Hitvā gāmasahassāni	346
Haṃso palāsa'mavaca	195	Hiriṃ tarantaṃ	
Hatthigavāssā cime bahū	387	vijigucchamaṇaṃ	182
		Hīnena brahmacariyena	448
		Honti hete mahārāja	21